

66 | 2019

L O Š K I  
**RAZGLEDI**





## Loški razgledi



MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA







# **LOŠKI RAZGLEDI 66**

**LOŠKI RAZGLEDI**  
**66 – 2019**

**Uredila:**

*Marija Lebar*

**Uredniški odbor:**

*Helena Janežič*

*dr. Matevž Košir*

*mag. Tone Košir*

*Ivica Krek*

*Marija Lebar (glavna urednica)*

*Judita Šega*

*dr. France Štukl*

**Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Redakcija zaključena aprila 2020.**

**Jezikovni pregled:**

*mag. Alenka Klemenc*

**Prevodi:**

*Martin Cregeen (angleščina)*

*Katja Uršič (nemščina)*

**Oblikovanje in priprava za tisk:**

*Nives Lunder, Barbara Demšar*

*Studio Grad Škofja Loka*

*Oblikovanje naslovnice Nives Lunder*

**Tisk:**

*Tiskarna Nonparel*

**Izdalo in založilo:**

*Muzejsko društvo Škofja Loka*

*zanj mag. Aleksander Igličar, predsednik*

**[www.mdloka.si](http://www.mdloka.si)**

**Naklada:**

*600 izvodov*

*Izdajo Loških razgledov je finančno podprla Občina Škofja Loka.*

*ISSN 0459-8210*



## **Spoštovane bralke, dragi bralci Loških razgledov!**

*In spet je tu junij, mesec, ko vam ponudimo novo številko Loških razgledov. V današnjem času, ko svetovni splet s svojo slo po vsesplošni informiranosti neusmičljeno trka na vrata našega časa in spreminja vse nas, celotno družbo, spreminja svet v svojih temeljih, ne smemo pozabiti na tiskano besedo. Z njimi, z besedami, s pripovedmi odkrivamo korenine, ki nas povezujejo med seboj. Ne smemo pozabiti, da pisna dela v katerikoli obliki ustvarjajo zgodovinski spomin, s tem ko sporočajo o dogodkih, tradiciji, običajih, ki veljajo ali so veljali v določenem času, sedanjem ali preteklem, in prostoru. Z njimi se ustvarja povezanost preteklih, sedanjih in prihodnjih generacij s predniki in bogastvom, ki so ga ustvarili. Naj bo to podlaga, na kateri bodo gradili in ustvarjali tudi prihodnji rodovi.*

*Verjamem, da tudi tokratna številka Loških razgledov vsebuje takšne prispevke, ki bodo popotnica za potovanje iz danes v jutri. V njih boste našli znane in nove avtorje, ki jih zanima tako naša preteklost kot sedanjost, mojstri obrti in veliki umetniki, predstavljajo tiste, ki so v letu 2019 praznovali jubileje in ponujajo v branje knjige, ki jih je vredno prebrati.*

*Prve strani smo posvetili Ivanu Omanu (1929–2019), enemu od ustanoviteljev slovenske države, simbolu slovenske pomladne politike, pokončnemu človeku, vrednim zaupanja, ki so mu ob pogrebni slovesnosti spregovorili Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije, pri pogrebni maši ddr. Anton Stres in ob grobu vnuk Blaž. Sin Janez razmišlja o temeljnih vrednotah, ki so oblikovale njihovo družino – dom, vera, družina, narod – in pomenijo testament pokojnega očeta, zapuščino, ki jo je vredno spoštovati. Lojze Peterle pa se spominja prijateljstva in sodelovanja z Ivanom Omanom, za katerega pravi, da ga je krasila izjemna človeška verdostojnost in politična avtoriteta, pri projektu demokratizacije in osamosvojitve Slovenije.*

*Marsikoga bodo – upam – pritegnili še drugi prispevki. Nekaj o nekaterih. Tomaž Križnar v članku o Puštalskem gradu osvetljuje njegovo zgodovino in poskuša s pomočjo starih virov in novih spoznanj prikazati stavbni razvoj gradu od 13. stol. do današnjega dne. Ustvarjalnega fotografa z izostrenim občutkom za zaznavanje in analiziranje ljudi in narave Avgusta Bertholda, petega slovenskega impresionista, rojenega v Puštalskem gradu, predstavlja dr. Sarival Sosič, dober poznavalec njegovega dela. In še stavek o prispevku dr. Miha Marklja z naslovom Kolonizacija zgornjega dela Selške doline, ki predstavlja najbolj celosten in natančen zgodovinski pregled izbrane tematike do sedaj in je nadgradnja pregledom zgodovinskega razvoja območja zgornjega dela Selške doline dr. Pavleta Blaznika.*

*Še veliko zanimivega branja boste našli in prepričana sem, da si boste, drage bralke, spoštovani bralci, lahko preko drugih doživetij in spoznanj ustvarili svoj svet, ga razširili in obogatili.*

*Marija Lebar, urednica*

## Vsebina

### Contents

|                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |    |
|--------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Marija Lebar</i>                                          | Uvodne misli<br><i>Foreword</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 5  |
| <b>Ivan Oman (1929–2019)</b><br><i>Ivan Oman (1929–2019)</i> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 11 |
| <i>Janez Oman</i>                                            | Naš ata Ivan Oman<br><i>Our father Ivan Oman</i>                                                                                                                                                                                                                                                                        | 13 |
| <i>Borut Pahor</i>                                           | Govor predsednika Republike Slovenije<br>Boruta Pahorja na pogrebni slovesnosti ob smrti<br>Ivana Omana<br><i>Speech of the President of the Republic of Slovenia<br/>at the funeral on the death of Ivan Oman</i>                                                                                                      | 15 |
| <i>Anton Stres</i>                                           | Ivanu Omanu<br>Nagovor pri pogrebni sveti maši za rajnim Ivanom<br>Omanom<br><i>To Ivan Oman, Speech at the funeral mass for<br/>the deceased Ivan Oman</i>                                                                                                                                                             | 17 |
| <i>Blaž Podobnik</i>                                         | Hvala, ata, za vse<br><i>Thank you, father, for everything</i>                                                                                                                                                                                                                                                          | 20 |
| <i>Lojze Peterle</i>                                         | Kmet, ki je postavljaj temelje slovenski<br>državnosti, (Ivan Oman, 1929–2019)<br><i>A farmer who became the foundation of<br/>Slovene statehood, (Ivan Oman, 1929–2019)</i>                                                                                                                                            | 22 |
| <b>Razgledi</b><br><b>Views</b>                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 23 |
| <i>Miha Markelj</i>                                          | Kolonizacija zgornjega dela Selške doline:<br>razvoj posestne in populacijske strukture tirolske<br>naselitve iz konca 13. stoletja<br><i>Colonization of the upper part of Selška dolina:<br/>development of the property and population<br/>structure of Tyrolean settlement from the end of<br/>the 13th century</i> | 25 |
| <i>Tomaž Križnar</i>                                         | Puštalski grad<br><i>Puštal Castle</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                  | 52 |
| <i>Vincencij Demšar</i>                                      | Topografski opis mestne fare Loka leta 1821<br><i>Topographic description of the urban parish<br/>of Loka 1821</i>                                                                                                                                                                                                      | 70 |

|                                                 |                                                                                                                                                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Jože Štukl</i>                               | Loški grad in uršulinke v primežu polpretekle<br>zgodovine II. del<br><i>Škofja Loka Castle and the Ursuline convent<br/>in the vice of recent history Part II</i>                                                                    | 79  |
| <i>Sarival Sosič</i>                            | Av gust Berthold, peti slovenski impresionist<br>(1880–1919)<br><i>August Berthold, the fifth Slovene Impressionist<br/>(1880–1919)</i>                                                                                               | 95  |
| <i>Franc Križnar</i>                            | Glasbeni prispevek duhovnika in pesnika<br>Ahac/ij/a (Achatiusa) St(e)ržinarja (1676–1741)<br><i>The musical contribution of priest and poet-<br/>Ahac/ij (Achatius) St(e)ržinar (1676–1741)</i>                                      | 120 |
| <i>Tone Košir</i>                               | Ljudski zdravilec Gašper Jenko<br>in njegove rokopisne padarske bukve<br><i>Folk healer Gašper Jenko<br/>and his barber surgeon's book</i>                                                                                            | 134 |
| <i>Bojan Kofler</i>                             | Nove najdbe kozličkov (Cerambycidae)<br>v okolici Škofje Loke, Železnikov in Žirov<br><i>Neue Funde von Bockkäfern (Cerambycidae)<br/>in der Umgebung von Škofja Loka, Železniki<br/>und Žiri</i>                                     | 146 |
| <i>Matija Križnar</i>                           | Mineraloška dediščina<br>predora Sten pri Škofji Loki<br><i>Mineralogical heritage from the Sten tunnel<br/>at Škofja Loka</i>                                                                                                        | 157 |
| <i>Katarina Sekirnik</i>                        | »Treba j' met močan srce pa železno volo«<br>Kovaška tradicija rodbine Krmelj<br>v Poljanski dolini<br>»You must have a strong heart and iron will«<br><i>The blacksmith tradition of the Krmelj family<br/>in the Poljana valley</i> | 167 |
| <i>Tone Košir</i><br><i>Jernej Antolin Oman</i> | Jan Plestenjak, prvak slovenske kmečke povesti<br>(1899–1947)<br><i>Jan Plestenjak, champion of Slovene rural tales<br/>(1899–1947)</i>                                                                                               | 189 |

|                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                      |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Leposlovje</b><br><i>Literature</i>                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 209 |
| <i>Kaja Teržan</i><br><i>Barbara Korun</i>                                                  | <i>Krog. Izbor pesmi</i><br><i>Kaja Teržan, Jenkova nagrajenka</i><br><i>Circle. Selection of poems</i><br><i>Kaja Teržan, Jenko Award winner</i>                                                                                                                                    | 211 |
| <b>Občina in občinski nagrajenci</b><br><i>The municipality and municipal award winners</i> |                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 221 |
| <i>Jernej Tavčar</i>                                                                        | <i>Stojimo na ramenih svojih prednikov</i><br><i>in gledamo naprej, Škofjeloška kronika 2019 –</i><br><i>praznično leto Ločanov</i><br><i>We stand on the shoulders of our forebears</i><br><i>and look ahead, Škofja Loka chronicle 2019 –</i><br><i>festive year for Loka folk</i> | 223 |
| <i>Sabina Gabrijel</i>                                                                      | <i>Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2019</i><br><i>Awards of the Municipality of Škofja Loka</i><br><i>for 2019</i>                                                                                                                                                              | 240 |
| <i>Miha Ješe</i><br><i>Tine Radinja</i><br><i>Janja Bogataj</i>                             | <i>Vrtec Kamnitnik</i><br><i>Kamnitnik kindergarten</i>                                                                                                                                                                                                                              | 245 |
| <i>Tina Šturm</i>                                                                           | <i>Neinvazivne geofizikalne raziskave na</i><br><i>parkovnih površinah Loškega gradu</i><br><i>Non-invasive geophysical research in</i><br><i>the park area of Škofja Loka Castle</i>                                                                                                | 263 |
| <i>Damjana Peterneelj</i>                                                                   | <i>Občina Gorenja vas - Poljane v letu 2019</i><br><i>The Municipality of Gorenja vas - Poljane</i><br><i>in 2019</i>                                                                                                                                                                | 265 |
| <i>Damjana Peterneelj</i>                                                                   | <i>Priznanja Občine Gorenja vas - Poljane za</i><br><i>leto 2019</i><br><i>Awards of the Municipality of Gorenja vas -</i><br><i>Poljane for 2019</i>                                                                                                                                | 274 |
| <b>Gradivo in spomini</b><br><i>Material and memoirs</i>                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 279 |
| <i>Saša Nabergoj</i><br><i>Biljana Ristić</i><br><i>Marija Demšar</i>                       | <i>Ohranjamo preteklost za prihodnost!</i><br><i>80 let Loškega muzeja Škofja Loka</i><br><i>We preserve the past for the future!</i><br><i>Eighty years of Loka Museum Škofja Loka</i>                                                                                              | 281 |



|                                                |                                                                                                                                                                                                           |     |
|------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Klemen Karlin</i>                           | <i>Na krilih glasbe</i><br>Sedemdeset let Glasbene šole Škofja Loka<br>On the wings of music<br><i>Seventy years of Škofja Loka Music School</i>                                                          | 293 |
| <i>Vida Kopač</i>                              | <i>Alius aliter</i><br>Sedemdeset let skladatelja Petra Kopača<br>Alius aliter<br><i>Seventy years of the composer Peter Kopač</i>                                                                        | 299 |
| <i>Eva Malovrh</i>                             | Ivan (Janez) Dolenec<br><i>Ivan (Janez) Dolenec</i>                                                                                                                                                       | 304 |
| <i>Helena Janežič</i>                          | Dr. Tine Debeljak – del njegove bogate<br>zapuščine <i>spet doma</i><br><i>Dr. Tine Debeljak – part of his rich heritage</i><br>home again                                                                | 311 |
| <i>France Štukl</i>                            | Polde Polenec in njegovo kulturno ter sindikal-<br>no udejstvovanje v času pred 2. svetovno vojno<br><i>Polde Polenec and his Cultural and trade union</i><br><i>activity before the Second World War</i> | 322 |
| <i>Janez Cerkvenik</i>                         | Poštna zgodovina Škofje Loke<br>v luči jubilejev v letu 2019<br><i>Postal history of Škofja Loka</i><br><i>In the light of the jubilee in 2019</i>                                                        | 328 |
| <i>Judita Šega</i>                             | <i>Slovenci, začenjajo se novi časi ... (1918–1920)</i><br>Slovenes, new times are beginning ...<br>(1918-1920)                                                                                           | 341 |
| <i>Marjan Kokalj</i>                           | Osebno pričevanje ob uprizoritvah<br><i>Škofjeloškega pasijona</i> enega od režiserjev<br><i>Personal testimony of staging the</i><br><i>Škofja Loka Passion, by one of the directors</i>                 | 345 |
| <i>Šubic Andrej</i>                            | <i>Visoška kronika</i> po poljansko,<br>razmišljanje o krivdi in ljubezni<br>Visoko chronicle <i>Poljana style,</i><br><i>thinking about guilt and love</i>                                               | 350 |
| <i>Petra Leben Seljak</i>                      | O <i>Žirovskem besednjaku</i><br><i>About The Žiri</i> vocabularly                                                                                                                                        | 354 |
| <i>Irena Florjančič</i><br><i>Gašper Beguš</i> | Od indoevropsčine do umetne inteligence<br><i>From the Indo-European language to artificial</i><br><i>intelligence</i>                                                                                    | 358 |

**Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka** 363  
*Activities of the Škofja Loka Museum Society*

*Uredništvo* Muzejsko društvo Škofja Loka v letu 2019 365  
*Editorial Board* Škofja Loka Museum Society in 2019

*Aleksander Igličar* Blaznikovi večeri in druge prireditve v letu 2019 369  
*Blaznik evenings and other events in 2019*

*Ambrož Demšar* *Tole moram povedat'* 375  
2. Nagradni natečaj za mlade  
This I must say  
2nd Prize competition for youth

*Helena Janežič* Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka 383  
*Literary novelties of the Škofja Loka Museum Society*

*Jože Štukl* Društveni izlet na slovensko Štajersko in 385  
v Hrvaško Zagorje  
*Society excursion to Slovene Štajerska and Croatian Zagorje*

**Predstavitve knjig kronika** 393  
*Presentation of books and the chronicle*

*Danijela Dolinar* Izšlo je v letu 2019 395  
*Published in 2019*

*Franc Podnar* Kronika občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane 400  
(od 1. januarja do 31. decembra 2019)  
*Chronicle of the municipalities of Škofja Loka and Gorenja vas – Poljane (from 1 January to 31 December 2019)*

*Uredništvo* Avtorji prispevkov 2019 415  
*Editorial Board* *Authors of contributions 2019*

*Uredništvo* Navodila avtorjem člankov 419  
*Editorial Board* *Instructions to authors of contributions*

*Uredništvo* Nakup knjig in Loških razgledov 421  
*Editorial Board* *Purchase of books and Loški razgledi*

# Ivan Oman







## Naš ata Ivan Oman



Ivan Oman (1929–2019). (foto: Boris Lukan)

Po očetovi smrti sem napisal kratko razmišljanje, ki se v takih čustveno intenzivnih trenutkih porodi. V javnosti sem ga predstavil na priložnostni prireditvi ob poimenovanju dvorane v predsedniški palači po Ivanu Omanu in na 9. Krekovem večeru v Selcih.

Ko govorimo o spominu na našega ata Ivana, ne moremo mimo nekaterih ključnih besed, kot so: družina, dom, vera, domoljubje, kmetstvo, demokracija, domovina, država.

Do teh pojmov je imel neizmerno tankočuten in do potankosti izdelan odnos. Vse je neprestano nosil v sebi, to ga je določalo in iz tega je deloval. To so bile vsakodnevne teme naših pogovorov za družinsko mizo.



Živelimo v družini, kjer so bila pravila jasna, prioritete popolnoma natančno določene. Imeli smo družino in imeli smo dom. Imeli smo komu in čemu pripadati. Zato si danes upam trditi, da smo ponosni pripadniki slovenskega naroda in ponosni državljani Republike Slovenije.

Ko smo bili še osnovnošolci, v neki drugi državi in v nekem drugem sistemu, nam je razlagal o potrebi po ustanovitvi lastne države. Razlagal nam je o svobodi političnega združevanja, o volitvah, o krščanski demokraciji, o socialni demokraciji, o levi, desni politični opciji in še marsikaj. Nismo prav dobro razumeli o čem govori ...

Velikokrat beremo, da se je Ivan Oman zavzemal za pravice kmetov. Drži. Ampak ne zgolj s stališča kmetijstva kot gospodarske dejavnosti, ampak predvsem s stališča obstoja kmetstva kot enega od temeljev slovenstva.

Rad bi omenil še eno izrazito močno področje očetovega življenja, in sicer vero. Bil je prepričan in globoko veren kristjan. Veliko časa je namenil študiju in prebiranju *Svetege pisma*. V njegovem javnem in zasebnem življenju nismo nikoli zaznali nestrpnosti, kaj šele sovraštva do drugače mislečih. Njegova osebna molitev je bila pogosta in poglobljena. Vsako leto za dan državnosti je v domači farni cerkvi naročil sveto mašo za domovino in njene voditelje.

Umril je tako, kot je živel, mirno, spravljen z Bogom in ljudmi.

Ko govorimo o vrednotah, ki sta nam jih privzgojila ata Ivan in mama Marica, ne morem mimo naših otrok. Tudi mi imamo veliko nalogo in odgovornost, da otrokom posredujemo vrednote, o katerih sem govoril. Da jim sledijo, da jih sprejmejo in postanejo del njihovega življenja. Da bodo dobri možje in dobre žene, da bodo dobri očetje in dobre matere, da bodo domoljubi in ponosni, odgovorni državljani.

Ata, ničkolikokrat ste ponovili: *conservare* – ohranite.

Ata, upoštevali vas bomo. Vredno je.



Družina Ivana Omana.  
Z leve: Marjan in Tatjana Podobnik, Tomaž in Anka Trobec, Kaja Nagode Oman in Igor Oman, Janez in Marjana Oman, Marija in Miro Freljih, manjka hči Monika. Na sredini spredaj ata Ivan na zadnji fotografiji v njegovem življenju. (vir: družinski arhiv)

# **Govor predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja na pogrebni slovesnosti ob smrti Ivana Omana**

Spoštovana družina Oman,

sprejmite, prosim, izraze globokega sočutja in sožalja v mojem imenu, v imenu slovenskega naroda, slovenske države in vseh njenih ljudi.

Žalni zbor, Slovenci zelo redko koga prepoznamo za narodnega buditelja. Zelo redko. Ker je to skoraj največ. Buditelj namreč premore izjemno moč, da prebudi ljudi. Skoraj dobesedno jih zbudi iz politične zaspanosti ali otopelosti. Prevzame jih s prepričljivo vizijo in z močno osebnostjo.

Ivan Oman je bil narodni buditelj. Najprej in predvsem je bil Ivan Oman zelo pošten človek. V vseh pogledih. Samo tako je lahko neko drzno politično zamisel predstavil ljudem. Zaradi njegovega poguma so mu ljudje sledili. Ob zori slovenske politične pomladi je razumel čas in hotenja ljudi. Dal ji je svoj močan osebni pečat.

Ivan Oman je imel politično vizijo demokracije in ustanovitve samostojne države. Ker je bil pošten in nikomur nič dolžan, je lahko brez strahu o tem pogumno nagovoril ljudi. In ideje je izpričal iskreno, enostavno in jasno.

Celo z današnje perspektive se zdi osupljivo, kako je lahko nekdo nagovoril kmetško prebivalstvo, da je reševanje njihovih vsakodnevnih skrbi predstavil kot strateško vprašanje uvedbe demokracije in ustanovitve samostojne države. Čeprav se je zdelo, da za aktivne demokratične spremembe nagovarja predvsem kmetško prebivalstvo, je v resnici dosegel vse nas. Postajal je ljudski tribun. Ljudski, v najbolj zlahtnem pomenu te besede.

Slovensko politično pomlad je razživel. Bil je spontan, jasen, odločen. Mnogo bolje od drugih je razumel stisko običajnega človeka, ki ga nagovarja, da tvega in spremeni tako rekoč vse.

Tu je nastopila posebna pomembnost, celo odločilnost njegovega osebnega značaja. Bil je strpen in potrpežljiv, razumevajoč za dvome in drugačna stališča. To je v ljudeh dodatno poglobilo zaupanje v njegovo voditeljstvo.

Ivan Oman je bil ena osrednjih osebnosti slovenske politične pomladi in osamosvojitve, eden od ustanovnih očetov naše države. Hvaležni smo usodi, da nam je v prelomnih časih naše zgodovine dala modrega in odločnega ljudskega voditelja, odprtega in mehkega srca. Ivan Oman je bil in za vse večne čase ostaja narodni buditelj.

Spoštovani gospod Oman, naj se slednjič obrnem k vam še osebno. Zelo sem se potrudil, da bi bil ta govor jasen in kratek. Pri vas ni bila nobena beseda odveč. Oba s pokojnim profesorjem Bučarjem sta imela to strašno navado, da sta, če je govornik naredil v stavku vejico ali podredje in želel nadaljevati, pogledala v zrak, kot bi se spraševala, zakaj človek toliko govori, pa še nič ni povedal.

Težko je biti kratek in jasen ter zapletene ali težke reči povedati na enostaven način. Vi ste to znali in tudi glede tega ste nam velik navdih.

Sprejmite gospod Oman, izraze naše iskrene hvaležnosti. Naj vam bo lahka slovenska zemlja.



Borut Pahor, predsednik Republike Slovenije, na pogrebni slovesnosti ob smrti Ivana Omana na Mestnem pokopališču v Škofji Loki. (foto: Tamilo Petelinšek; Urad predsednika RS)

## Ivanu Omanu

**Nagovor pri pogrebni sveti maši  
za rajnim Ivanom Omanom**

Spoštovani člani družine in drugi svojci rajnega gospoda Omana, spoštovani gospod predsednik Republike Slovenije, spoštovani gospod predsednik Državnega zbora in gospod predsednik Vlade Republike Slovenije, spoštovani gospod predsednik Državnega sveta Republike Slovenije, spoštovani drugi člani vlade in visoki predstavniki državnih, političnih, pravosodnih, gospodarskih ter znanstvenih ustanov in organizacij, dragi sobratje, drage sestre in dragi bratje!

Ko se je v začetku prizadevanj za vzpostavitev pluralistične demokracije v Sloveniji in nato za njeno osamosvojitve na političnem odru pojavil pokojni gospod Oman, so se mnogi spraševali, od kod njemu ta moralna samozavest, notranja svoboda in suverenost, pogum in modrost, domišljenost stališč in trdnost osebnega prepričanja, s čimer je nastopal in po čemer se je tako razlikoval od drugih. Govoril je iz sebe, nikoli ga nismo videli z napisanim govorom v roki, četudi je prebil v šolskih klopih manj časa kot ostali, kar je svojevrstna potrditev Schopenhauerjevega reka, da *»naravna pamet lahko nadomesti skoraj vsako stopnjo izobrazbe, a nje ne more nadomestiti nobena izobrazba«*.

Toda pravi odgovor na to vprašanje nam daje Jezus v evangeliju, ki smo mu pravkar prisluhnili. Jezus poudarja tesno vez med tem, kar drevo je, in tem, kakšne sadove rodi, enotnost med notranjostjo in zunanostjo, med notranjim prepričanjem in zunanjo besedo, med tem, kar po srcu smo, in med tem, kar v besedah in dejanjih izražamo. Ni najbolj pomembno, v kakšni luči se pokažemo navzven, s kakšnimi besedami in dejanji ustvarjamo videz o sebi, temveč kdo smo v zadnjih globinah svoje duše in srca. V šolah nas naučijo prvega: kako naj se izražamo, kakšni naj se pokažemo v javnosti. Obstaja cela znanost o tem in od politikov se danes pričakuje, da jo obvladajo. Zato je bil pokojni gospod Oman tako drugačen od drugih. Zanj je bilo najpomembnejše tisto, kar se neposredno ne vidi, je pa pravi in poslednji izvir in vzgib vsega našega delovanja. To je naše srce, jedro naše moralne osebnosti. Ne gre za to, da samo delamo dobra dela, gre za to,

da smo dobri ljudje, kajti potem bodo dobre besede in dobra dela sledila, kakor dobra voda izvira iz dobrega studenca in ne more biti drugače.

Kar je Jezus povedal s temi znanimi prisposodobami o drevesu in sadovih, so opazili že poganski modrijani, vsaj nekateri med njimi. Tako pravi Aristotel, da samo dober, se pravi kreposten človek vidi prav. Po njegovem so pogledi krepostnega človeka »kanon«, se pravi zakon, pravilo ali norma pravšnjosti. Samo kreposten, dober človek vidi, kako stvari so, jih vidi v njihovi resničnosti. Gospoda Omana smo spoštovali kot nekoga, o katerem rečemo, da je »iz enega samega kosa«, da v njem ni več plasti in zato tudi ni prostora za nobeno dvojnost, kaj šele igro. S to svojo enovitostjo in celostnostjo je postavil zgled človeka, kristjana in politika, in to v času, ko je ravno politika prišla na slab glas.

Vrednote in kreposti, ki so bile – kot bi rekel Tavčar – »življenje njegovega življenja«, so bile vrednote in kreposti krščanskega humanizma, ki so oblikovale tudi našo evropsko identiteto in so prav danes pod tako močnim udarom. Svoj pogled na življenje, narodnost in politično skupnost si je izoblikoval ob prebiranju in premišljevanju idej velikih slovenskih krščanskih družbenih mislecev prejšnjega stoletja. Kot pameten človek iz današnjega evangelija je tudi on »globo-ko kopal«, da je prišel do skale, na katero je postavil ne samo hišo svojih nazorov in življenja, ampak je bil tudi prepričan, da je samo to lahko trdni temelj narodne in politične skupnosti. Dokopal se je do živega prepričanja v pravilnost in nena-domestljivost humanizma, kakršen se je razvil iz korenin Jezusovega nauka in je postal podlaga naše evropske civilizacije v njenem najvišjem dometu. To prepričanje ga je ohranjalo v zvestobi Jezusu Kristusu, o kakršni govori apostol Pavel v drugem berilu, da nas od nje ne more odvrniti nobena grožnja in nobena nevarnost. Tudi njega ni.



Dr. Anton Stres, nagovor pri pogrebni sveti maši za rajnim Ivanom Omanom v farni cerkvi sv. Jakoba; desno Matej Nastran, župnik (foto: p. Ivan Rampre; za Radio Vatikan, slovenski program)



Zato je bil tudi tako srčen v vseh svojih prizadevanjih in pobudah za demokratizacijo domovine. Pogum pa je bil še kako potreben tudi v tistih osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je po desetletjih mračnega totalitarizma sicer začelo svitati, a sonce še ni vzšlo in tudi ni bilo niti najmanj gotovo, da ga ne bodo zastrli kakšni novi oblaki. Ko gledamo danes nazaj na to zgodbo o uspehu slovenske demokratizacije in osamosvojitve, ne smemo pozabiti, da ta v trenutku, ko se je bilo treba zanjo odločati, nikakor ni bila samoumevna in zagotovljena. Vanjo je bilo treba verjeti tudi proti nasprotnim glasovom in celo grožnjam.

Srčnost, s katero se je rajni gospod Oman dejavno postavil v prvo vrsto prizadevanj za svobodo in demokracijo, ni bila lahkoverna in naivna. Bil je preveč stvaren in z obema nogama na zemlji, da se ne bi zavedal, v kaj se podaja. Vedel pa je tudi, da gre za pravično stvar, za katero velja zastaviti vse svoje moči, ne glede na to, ali bomo dočakali krono uspeha ali ne. Odloča pravičnost in ne uspešnost.

O tej pravičnosti, ki je bila merilo odločitev rajnega gospoda Omana, smo slišali v prvem berilu: *»Tisti, ki so mnoge poučili v pravičnosti, so kakor zvezde za vso večnost.«* Bog je kronal požrtvovalno in zvesto življenjsko služenje gospoda Omana z lepim številom let. Odslej bo kakor svetla zvezda na nebu velikih sinov našega naroda. S tem svetim bogoslužjem se poslavljamo od njega z globoko hvaležnostjo Bogu, da nam ga je dal, ter s hvaležnostjo njemu za njegovo pričevanje, služenje svojemu narodu in prizadevanje za pravičnost in svobodo. Naj Gospod izpolni nad njim svojo obljubo bogatega plačila zvestemu služabniku. Amen.

# Hvala, ata, za vse

Ata,

pa ste se poslovili. Mi pa se od vas še kar poslavljamo – in še dolgo se bomo. Radi bi namreč premišljevali o vsem, za kar smo vam hvaležni in česar se ob spominjanju na vas veselimo. Da, sedaj bomo hodili naprej sami, ampak spremenjeni zaradi izkušnje našega dragega starega ata, očeta, brata, strica, prijatelja ali pa zgolj – dobrega človeka.

Hvala, ata, za to, da ste z vašo drago Marico ustvarili našo družino in nam dali zgled, kako skrbeti za družino. Hvala, da ste vzgojili šest čudovitih otrok, ki so potem vzgajali nas, mladi rod, vaše vnuke. Ko smo vas v zadnjih tednih še posebej pogosto obiskovali, nikdar niste pozabili poimensko povprašati po naših bratih in sestrah, kot da bi se želeli prepričati, da smo vsi v redu. Vsi smo v redu, ata. Samo malo bolj sami smo zdaj, ko vas več ni.

Hvala, ata, za zgled širine, pokončnosti in neustrašnosti. Bili ste zelo razgledan in vedoželjen človek. Radi ste brali, še nekaj tednov pred smrtjo ste naročili na desetine novih knjig. Kot da vam ni bilo mar, da najbrž ne boste utegnili vseh prebrati. Da bodo le pri hiši!

Ni vam dalo miru, če je bilo kaj drugače kot najboljše. Zato ste se tudi tako angažirali, ko kaj ni bilo tako, kot kmečka pamet veleva, da bi bilo prav. Ko so bili kmetje brez zastopnika, ste jih s svojim gromkim glasom zagovarjali, ko je bila različnost misli zatirana, ste naglas mislili drugače, in naposled, ko je bil narod brez lastne države, ste jo ustanavljali. Hvala vam tudi za to, ata.

Hvala vam tudi za zgled vere. Vaša krščanska vera je bila vse kaj drugega kot golo sanjarjenje. To je bila vera, katere insignije so ožuljene in s prstjo prežete roke in od dela za družino ukrivljena, pa vendar od božjega dostojanstva pokončna hrbtenica. Vaše krščanstvo je bilo v skrbi za družino, za svoj narod – za svoj dragi dom in rod. Vaše krščanstvo je bilo v preprosti, a vztrajni molitvi, ki ji skrivnosti tega in onega sveta niso poznane, a se jim bliža z veliko ponižnostjo v imenu Očeta in Sina in Svetega Duha. Radi ste romali na Brezje k Mariji Pomagaj. Zdaj ste svoje romanje končali na poslednjem romarskem svetišču, pred vrati večnosti.

Ko sem vas nekaj dni, preden ste se poslovili, vprašal, kaj vas sedaj, ko ste tako onemogli, še veseli, ste mi rekli, da vas še vedno zelo zanima, kaj se dogaja v hiši, štali, na polju. Kaj se dogaja, ata? Vse je po starem.

Janez bo jutri spet pripravil krmila in nakrmil živino. Spet bodo prišli po mleko. Otroci bodo pobrali jajca. Treba bo pomolsti. Pa mi bomo prišli na obisk, veliko nas bo in vedno več! Spet bomo jedli za dobro obloženo mizo pri enem od vaših šestih otrok. Vse bo tako, kot mora biti.

Samo vas ne bo več, ata.

Samo vas ne bo več, ata, da bi nas že pred večerom pustili same, pozdravili ob obloženi mizi, ker morate v štalo, na molžo. Samo vas ne bo več, da bi nam kdaj pa kdaj s svojim baritonom zapeli kako orlovsko. Samo vas ne bo več, da bi nas tiho pozdravljali s svojim blagim in od dolgega življenja preizkušenim pogledom. Samo vas ne bo več, da bi nam dali občutek, da vsaj nekdo vsaj približno razume ta naš svet.

Ne bo vas več, da bi nam znali, kot potrpežljivi kmet, upočasnjevati čas, ki sicer vse prehitro teče mimo, ne da bi se uspeli ustaviti in drug v drugem uzreti brata, očeta, starega ata, prijatelja, rojaka.

Ne bo vas več, ker boste počivali. V Bogu. Dovolj je bilo dela za božje kraljestvo. Bodite zdaj v družbi angelov in ljubih vam svetnikov ter naše stare mame Marice in male hčerke Monike, v kar ste s takšno zaupnostjo upali. Ampak preden zares odidete, vedite, da smo vam vsi, ki smo tukaj zbrani – in, glejte, ata, ni nas malo – hvaležni za vaš trud biti dober človek, dober oče in dober ata, dober državljan in dober kristjan. Vedite, da ni bilo zaman.

Vaš zgled bo spreminjal naša življenja in nam bo večno znamenje, da je dobro življenje stvar vsakdanjega truda, da gre počasi in da terja od človeka veliko bero pogumnih, pa tudi nešteto skoraj neopaznih dejanj ljubezni.

Hvala, ata, za vse. Zdaj pa pojte dalje s sveto Cecilijo, z angeli in svetniki in z vsemi nebeškimi zbori tisto staro dobro domoljubno: *V nebesih sem doma*.



# Kmet, ki je postavljajal temelje slovenski državnosti

(Ivan Oman, 1929–2019)



Ivan Oman ob odkritju spominske plošče ob obletnici prvih demokratičnih volitev po 2. svetovni vojni na vhodu v gostilno Ljubljanski dvor, 8. aprila 2016. Napis na plošči: *Zmagovite sile slovenske pomladi so tu dočakale rezultat prvih demokratičnih volitev 8. 4. 1990. Ljubljana, 8. 4. 2016. (foto: Tatjana Splival)*

Z Ivanom Omanom sem imel čast prijateljevati ter sodelovati pri demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije.

Nisem ga poznal, dokler se ni v širšo slovensko politično zavest in zgodovino zapisal kot soustanovitelj in prvi predsednik Slovenske kmečke zveze – SKZ (12. maj 1988). Šele kasneje sem zvedel, da je bil v domačem okolju kot javni delavec poznan že prej – kot občinski odbornik, predsednik Krajevne skupnosti Zminec in predsednik Zadruga Škofja Loka.

Prešerna razumem, da Slovenci nismo pozabili svoje državnosti v času Sama. Karantanski duh je nedvomno navdihoval Matijo Majerja - Ziljskega, ko je sodeloval pri pisanju programa

Zedinjene Slovenije leta 1848. Voljo po samostojni slovenski državnosti smo Slovenci izražali še posebej po 2. svetovni vojni, predvsem izseljenci. Leta 1989 smo se zanj izrekli z Majniško deklaracijo, ki jo je podpisal tudi Ivan Oman.

Do takrat se je govorilo o sanjah, izjavah, punktacijah, leto 1989 pa je prineslo bistven premik naprej na notranji- in tudi zunanjepolitični fronti. Za uresničitev slovenske državotvorne zamisli je bilo treba vzpostaviti politične pogoje. Niti naklonjene zunanje okoliščine ob padcu Berlinskega zidu niti okrepljena

naklonjenost samostojni državnosti same po sebi niso bile dovolj, treba je bilo prevzeti zakonodajno in izvršno oblast.

V tej luči je treba videti pomen dejanja Ivana Omana in njegovih somišljenikov z ustanovitvijo Slovenske kmečke zveze. To ni bila samo prva lastovka slovenske pomladi, tudi ni bila samo brazda, ki je navdihnila druge orače, bil je tektonski premik v zavesti, civilni korajži in političnem organiziranju.

Ustanovitvi Slovenske kmečke zveze so leta 1989 sledile ustanovitve Slovenske demokratične zveze – SDZ, Socialdemokratske zveze Slovenije – SDZS, Slovenskih krščanskih demokratov – SKD, Zelenih Slovenije – ZS in Slovenske obrtniške stranke – SOS. Ivan Oman je sodeloval pri ustanovitvi SDZ in SKD.

V drugi polovici leta je bilo politično življenje pomladnih strank zelo živahno, navzven in navznoter. Ustanavljali smo krajevne in pokrajinske odbore, pilili programske točke in se vse bolj ukvarjali z vprašanjem enotnega nastopa na prvih demokratičnih volitvah.

Tako smo se 27. oktobra 1989 na povabilo Ivana Omana ob osmih zvečer dobili pri njem doma v Zmincu. Prisotni smo bili Andrej Magajna (SDZS), Lojze Peterle (SKD), dr. Rajko Pirnat (SDZ), Marjan Podobnik (SKZ), dr. Hubert Požarnik (SDZ), dr. Jože Pučnik (SDSS) in dr. Franc Zagožen (SKZ).

Tisti večer nas je povezala zgodovinska odgovornost. Svet je bil razrahljan, Slovenija je vrela, Jugoslavija – prostor *bratstva in enotnosti* – je usihala. Vsi smo se strinjali, da gre za preživetje Slovenije in zgodovinsko priložnost, končati je treba s totalitarizmom. Odločiti se je bilo treba, ali gremo kot pomladne stranke v skupen projekt ali ne.

Tisti večer smo se dogovorili za skupen nastop, s skupnim programom. Poimenovali smo se Združena opozicija Slovenije. Za predsednika sta bila predlagana Ivan Oman in Jože Pučnik.

Tako je bil Ivan Oman navzoč še pri postavljanju drugega temeljnega kamna političnega organiziranja slovenske pomladi. V naslednjih tednih so organi strank obravnavali dogovor pri Omanu in se o njem izrekli. Na tej demokratični podlagi je prišlo mesec dni kasneje v širši sestavi na Sternenuvi ulici v Ljubljani do ustanovnega sestanka DEMOS-a, Demokratične opozicije Slovenije.

Del kasnejšega skupnega nastopa je bila tudi uspešna kandidatura Ivana Omana za člana Predsedstva Republike Slovenije.

Spominjam se, kako mirno, preudarno in trezno, hkrati pa dialoško in odločno, je v tistih graditeljskih časih nastopal Oman. Kot voditelj je imel jasne misli, zastopal je jasne vrednote ter načela. Kar je povedal, je stalo. Od začetka sta me presenečala njegovo široko obzorje in sposobnost natančnega političnega in družbenega diagnosticiranja.

Ob politični avtoriteti ga je krasila tudi izjemna človeška verodostojnost. Ljudje so ga imeli za poštenega, etično neoporečnega človeka, ki je živel iz svoje vere. Verjeli so mu tudi številni tisti, ki niso pripadali kmečkemu stanu ali bili kristjani. Bil je resnično ljudski voditelj.





Na sprejemu pri predsedniku RS; z leve: Lojze Peterle, Borut Pahor, predsednik, Ivan Oman in Dimitrij Rupel. (vir: družinski arhiv)

Da je Ivan Oman, slovenski kmet iz Zminca, pogumno stopil na slovenski politični oder nikakor ni naključje. Niso ga odlikovali samo naravna inteligenca, zdrava kmečka pamet in dobrohoten značaj, ampak široka razgledanost, zlasti v politiki in zgodovini, a tudi filozofija in teologija mu nista bili tuji.

Marsikdo se je že leta 1988 spraševal: »Kdo je ta Oman?« in »Od kod mu znanje?« Sam mi je večkrat omenil prijateljevanje z Ivanom Dolencem,

od katerega se je veliko naučil. Ivan Dolenc, publicist, urednik in politik, je z njim delil svoje poglede, znanje, dunajske, ljubljanske, beograjske in druge politične izkušnje. Predvsem pa mu je verodostojno predstavil lik in delo Janeza Evangelista Kreka, katerega občudovalec, raziskovalec in promotor je bil. Zato je Ivan Oman tako dobro poznal združeno idejo in koncept skupnega dobrega.

Oman je izšel iz kmečkega stanu, prevzel je kmetijo, vodil je zadrugo, vendar ni mislil samo na kmete. Kot domoljuba in demokrata ga je zanimal cel narod oziroma družba in nato še država.

Osebnostno je bil Ivan Oman skromen. Oblast mu ni pomenila cilja, ampak sredstvo. Politične pozicije mu niso stopile v glavo. K močnejšim družbenim vlogam so ga bolj nagovarjali drugi, kot si jih je želel sam. Kar je prevzel, je opravljal resno, odgovorno in zvesto, začeni z vlogo moža. Kadarkoli sem se oglasil pri njem, se je z ljubeznijo spomnil svoje soproge Marije. Tudi kmet je ostal do konca in je delal na kmetiji, dokler je še zmogel.

V posebnem spominu pa mi bo ostal njegov odnos do smrti. Leta 2018 sva se srečala na proslavi na Sv. Joštu, kjer mi je dejal: »Lojze, jaz imam kovčke spokane. Smrti se ne bojim, jaz sem pripravljen. Tam me čaka moja Marija.« Ni mi govoril o vdanosti v usodo, ampak o pripravljenosti, z mirnostjo, kakršno sem redko srečal. Kot je polno živel, tako je sprejemal tudi prehod v novo življenje. Smrti se ne boji, kdor se ni bal življenja.

Ko sem ga letos spomladi zadnjič obiskal doma, mi je za slovo dejal: »Lojze, lepo, da si prišel. Zdaj bi te pa rad povabil na svoj pogreb. Če boš doma, le pridi, če boš pa v Bruslju, pa ni treba.«

Verjel je v tisto, kar je nad strahom in pogumom. Zato je stopil na oder z vero, da dela prav, v trenutku, ko so bila potrebna dejanja, ki so znamenja drugim. Zato je bil in ostaja neoporečen simbol slovenske pomladi ter navdih za tiste, ki jih politično delo zanima.

Vreden je trajnega in spoštljivega spomina.

Hvala Ti, dragi Ivan.

# Razgledi





# Kolonizacija zgornjega dela Selške doline:

razvoj posestne in populacijske strukture  
tirolske naselitve iz konca 13. stoletja

## Izvleček

*Članek predstavlja enovito študijo o srednjeveški naselitvi Tirolcev v zgornji del Selške doline. Osrednja raziskava predstavlja analizo razvoja posestne strukture in strukture prebivalstva s konca 13. stol. V ta namen članek sistematično pregleda in ovrednoti do sedaj znano strokovno in znanstveno literaturo, nadgradi obstoječe metodološke osnove ter v pregled vzame relevantne arhivske vire in preverljive sklope podatkov. Analiza podatkov in ugotovitve raziskave nam tako jasno prikažejo nastanek primarnih struktur, s pomočjo zasledovanja kontinuitete pa je bil rekonstruiran tudi njihov razvoj v teku srednjeveškega in zgodnje novoveškega obdobja. Članek predstavlja nov doprinos v raziskovanju na področju zgodovinskih znanosti in je kot tak lahko metodološko aplikativen tudi na druga sorodna območja v Sloveniji in tujini.*

**Ključne besede:** zgornji del Selške doline, srednjeveška kolonizacija, tirolska naselitve, kontinuiteta, Innichen, Južna Tirolska.

## Abstract

**Colonization of the upper part of Selška dolina: development of the property and population structure of Tyrolean settlement from the end of the 13th century**

*The article presents a unified study of the medieval settlement of Tyroleans in the upper part of Selška dolina. The central research presents an analysis of the development of the property and population structure from the end of the 13th century. To this end, the article systematically reviews and evaluates the professional and scientific literature known to date, supplements existing methodological bases, and takes into account relevant archival sources and verifiable sets of data. The analysis*

*of the data and findings of the research thus clearly show the emergence of primary structures and, by tracing their continuity, their development during the medieval and early modern periods was reconstructed. The article is a new contribution to research in the field of historical sciences and, as such, may be methodologically applicable to other related areas in Slovenia and abroad.*

**Key words:** upper part of Selška dolina, medieval colonisation, Tyrolean settlement, continuity, Innichen, South Tyrol.

## Uvod v raziskavo

Zgornji del Selške doline je ozko mikro specifično območje. Svojevrstna naravna komponenta je v povezavi s srednjeveškim kolonizacijskim delovanjem ustvarjala izjemno kulturno krajino, ki jo v veliki meri še danes zaznamujejo in vrednotijo elementi tirolskega kulturnega izročila. Terasasta pobočja pod Ratitovcem, posejana z vasmi Zgornja ter Spodnja Sorica, Ravne, Torka, Zabrd, Zgornje ter Spodnje Danje, Prtovč in Zali Log, skrivajo skoraj 800 let staro zgodbo, katere začetek je iskati pod vrhovi zgornjega dela Pustriške doline (nem. Hochpustertal, ital. Alta Pusteria) na Južnem Tirolskem (nem. Südtirol, ital. Alto Adige). Ravno na omenjeni segment pa se osredotoča članek, njegovo preliminarno raziskavo predstavljajo dognanja doktorske disertacije avtorja z naslovom: *Višinska kolonizacija zgornjega dela Selške doline: primer razvoja posestne in populacijske strukture tirolske naselitve iz konca 13. stoletja*.

## I Geografska in zgodovinska opredelitev območja

### I.1 Geografska opredelitev

Zgornji del Selške doline zaradi naravnogeografskih dejavnikov, podnebja in lege uvrščamo na prelomnico med alpski in predalpski svet.<sup>1</sup> Južni rob Julijskih Alp imenujemo Bohinjski greben, njegov velik gorski masiv se zaključuje z vrhovi Ratitovca, ki predstavlja orografski mejnik med alpskim in predalpskim svetom.<sup>2</sup> V času zadnje pleistocenske poledenitve sta jo izdolbla Ratitovski in Sorški ledenik, njuni ostanki so na terasah Zgornje in Spodnje Sorice ter drugih podratitovških vasi v obliki grobelj, moren, nasipov in balvan vidni še danes.<sup>3</sup>

Ledenika pa nista povsem oblikovala dna doline, tu je največjo moč imela voda, zato je danes zgornji del doline ozek, le na nekaterih mestih se nekoliko razširi. Kakor drugod v alpskem visokogorju in sredogorju, so se tudi tukaj

1 Melik, *Slovenski alpski svet*, str. 54.

2 *Ratitovec*, str. 30.

3 Ratitovski in Soriški ledenik naj bi bila prvotno del velike ledene gmote, imenovane Bohinjski ledenik, vendar sta se v fazi taljenja tega ledenika fragmenta na južnem robu odcepila in oblikovala zgornji del Selške doline.



ohranile debele zaplate diluvialnega proda, trdno sprijetega v laboro,<sup>4</sup> kar kaže na primarno moč vode pri oblikovanju kamninske sestave in kasneje tudi gozdne vegetacije.<sup>5</sup>

## 1.2 Zgodovinska opredelitev

V sklopu širše poselitvene slike slovenskega ozemlja Selška dolina predstavlja marginalno območje, saj relativno ozka dolina na prelomu Alp in njihovega predgorja s strmimi grapami in previsi ter v preteklosti delno zamočvirjenim in neprehodnim dnom doline<sup>6</sup> ni predstavljala strateške lege za poselitev. Arheološke najdbe in najdeni artefakti sicer izkazujejo pester nabor predmetov, in sicer iz prazgodovine, starejše železne dobe in delno rimskega obdobja, a v večini primerov najdbe ne nakazujejo na večjo naselbino, ki bi imela vpliv na širše regionalno območje.

Ozemlje se začne v večji meri razvijati v času zgodnje srednjeveškega obdobja, ko pride pod freisinško oblast. Freisinški škofje so v neposredni bližini loškega območja na ozemlju Vzhodnih Alp do tedaj imeli že večje število oze-  
melj.<sup>7</sup> V drugi polovici 10. stol., natančneje leta 973, je nemški cesar Oton II. freisinškemu škofu Abrahamu z dvema zaporednima daritvama, junija 973 in novembra istega leta, podelil velik del ozemlja na območju tedanje Kranjske krajine. Prva darovnica je freisinški škofiji prinesla ozemlja celotne Selške doline, vse od ozemlja Sorice do današnje Škofje Loke, ter ozemlje zahodno od potoka Žabnica na Sorškem polju. V novembru istega leta je škofija pridobila tudi ozemlja vzhodne Poljanske doline do potoka Volaščica in njenega izliva v Kopačnico oziroma do Hotaveljščice. Skupek oze-  
melj imenujemo freisinško Loško gospodstvo, ki je več kot 800 let predstavljalo eno večjih sklenjenih fevdalnih teritorialnih enot na severozahodnem delu današnjega slovenskega ozemlja.<sup>8</sup>

4 Geološka karta Slovenije, <http://biotit.geo-zs.si/ogk100/>.

5 Tu najdemo predvsem iglasti gozd, kjer macesen, smreka in jelka predstavljajo 80 % gozdne vegetacije, nekdanji avtohtoni bukov gozd pa le 10 %. Gozd se tu vzpenja do višine 1500 metrov, na strmih pobočjih Ratitovca tudi do 1550 metrov (*Ratitovec*, str. 31).

6 Markelj, "Selško jezero", str. 30–42.

7 Freisinški škofje so imeli v času od ustanovitve škofije do sekularizacije oziroma odvzema cerkvene oblasti leta 1803 v lasti večje število nepovezanih posesti na področju alpskega in predalpskega sveta ter Sredozemlja (Demel, *Sekularizacija na Bavarskem*, str. 153–164). Poleg škofjeloškega območja so tako imeli v lasti še večje število posesti na območju teritorijev današnje Nemčije, Avstrije, Italije, Slovenije in Hrvaške. Posestne enote so se med seboj razlikovale predvsem glede ravni oblasti, kakršno so freisinški škofje imeli v določenem časovnem obdobju na posameznem ozemlju. Posamezni arhivski viri prikazujejo, da so se posestne enote skozi stoletja spreminjale, se preoblikovale, bile dane v zakup ali pa jih je škofija delno oziroma v celoti izgubila. Na tem mestu je treba poudariti, da škofje niso sami upravljali posameznih podrejenih ozemlji, temveč so jih v njihovem imenu upravljali oskrbniki oziroma drugi pooblaščenki, ki so jih škofje sami nastavili na ta položaj.

8 Po letu 973 se je ozemlje freisinških škofov širilo še na vzhod in jug. Kolikor se v tem

Nekaj stoletij pred ustanovitvijo Loškega gospostva, natančneje leta 783, so freisinški škofje v upravljanje dobili tudi širše ozemlje zgornjega dela Pustriške doline na Tirolskem. Podatki kažejo, da naj bi bilo območje Innichena poseljeno že v času halštata ter kasneje v rimskem času, ko je bilo območje pomembno kot prehodna dolina v vzhodnoalpskem prostoru iz tedanje province Norik v centralno Italijo. Do sedaj evidentirani arheološki podatki in artefakti ne kažejo na večjo naselbino, ki bi imela primarno vlogo v pokrajini oziroma regiji. Ta je bila v tistem času v Lienzu, medtem ko je dolina služila predvsem kot prehodno območje.

Za razumevanje poselitve in kasnejšega razvoja tega območja nam veliko povedo etimološke razlage toponimskih izrazov. Z njimi se je do sedaj ukvarjalo že nekaj zgodovinarjev, slavistov in geografov. Ignaz Matthias Paprion (zgodovinar iz Silliana) je konec 18. stol. etimološko ime doline povezal s slovansko besedo »*pust*«, kar lahko razumemo kot nenaseljen svet oziroma svet, ki predstavlja težke pogoje za naselitev/obdelavo tal.<sup>9</sup> Kasnejši zgodovinarji in slavisti, med njimi Josef von Hormayr in Franc Miklošič, so sicer omenjeno tolmačenje negirali in etimološko ime pripisovali keltskemu izvoru in besednima zvezama Pustrissa oziroma Pustrussa, pri čemer končnica imena -issa kaže na keltski izvor. Med najbolj znanimi je etimologija imena Innichen, ki se v darovnici Tasila III. škofu Atonu imenuje »*India*«, ki naj bi bil prav tako keltskega izvora,<sup>10</sup> in kar nakazuje na nastanek naselbine že v predrimskem obdobju.

Večjo veljavo z opisom v pisnih virih ozemlje dobi v času zgodnjega srednjega veka, saj je dolina ponujala naravni prehod iz vzhodnoalpskega prostora na zahod, ki so ga v večji meri v 6. in 7. stol. koristila slovanska plemena. S tem namenom je bavarski vojvoda Tasilo III. škofu Atonu iz Freisinga (v darovnici imenovan

segmentu sklicujemo na Blaznika (1973), ki se je intenzivno ukvarjal z mejami Loškega gospostva, lahko vidimo, da je leta 1002 nemški kralj (pozneje cesar) Henrik II. freisinškemu škofu daroval tudi območje Srednjih in Zgornjih Bitenj s Stražiščem ter ozemlje med Lipnico in Savo oziroma tako imenovano besniško ozemlje. Leta 1033 škofje pridobijo še ozemlje Dovjega z okolico v Zgornjesavski dolini na Gorenjskem. Leta 1215 naj bi škofje kupili tudi ozemlje Pungerta in Gosteč, vendar se že Blaznik v tem segmentu sprašuje, ali je res šlo za nakup, saj naj bi bilo iz popisa leta 989 razvidno, da je škofija imela omenjena ozemlja v lasti že leta 973. Zadnje ozemlje, ki je pripadlo freisinškim škofom, je bilo leta 1263 ozemlje vasi Okroglo pri Kranju. Po tem letu se vse do sekularizacije freisinško loško ozemlje ni veliko spreminjalo; po obsegu je v primerjavi z drugimi gospostvi ostalo homogeno in povezano. Na tej točki je treba tudi omeniti, da freisinška škofija v last dobi tudi ozemlja zahodne Poljanske doline z okolico Žirov. Kdaj natančno se je to zgodilo, je težko določiti, saj iz tega obdobja ni ohranjene nobene listine, ki bi nam natančno določila čas podelitve. Blaznik (1973) domneva, da naj bi se to zgodilo po letu 1000, najverjetneje v času pridobitve dislociranega urada Dovje, vendar pa nam natančni čas in okoliščine pridobitve tega ozemlja do danes niso poznane (Bizjak, Razvoj, uprava in poslovanje ..., str. 111–124).

9 Povprečna nadmorska višina v dolini je okrog 1100 metrov, obdaja pa jo gorovje Dolomitov z do 3000 metrov visokimi vrhovi.

10 Kùhebacher, *Die Hofmark Innichen*, str. 23.

še Ato iz Scharnitza) leta 769 na podlagi darilne listine podelil pravico do koriščenja ozemlja med Gesiesrebachom in Erlbachom z namenom ustanovitve benediktinskega samostana v Innichenu za potrebe pokristjanjevanja slovanskega prebivalstva in utrjevanja oblasti na tem območju.<sup>11</sup> Utrjevanje krščanstva je bilo za nemško (bavarsko) nadvlado pomemben element, saj so preko širjenja krščanstva utrjevali svojo oblast. S podelitvijo ozemlja je bila dana tudi možnost, da se v sklopu samostana ustanovi nekakšno kulturno okolje za naselitev bavarskih podložnikov v dolino, ki je bila do takrat redko naseljena.<sup>12</sup>

Samostan je tako poleg naloge pokristjanjevanja imel tudi vlogo vnosa in širjenja bavarske kulture v širši prostor Pustriške doline. Bavarci so bili tako prvi, ki so v večji meri začeli oziroma spodbudili sistematično ustanavljanje naselij in vaških skupnosti ter pomembno vplivali na razvoj območja. Sprva so se posamezni zaselki in naselbine začeli oblikovati v dolinskem dnu v okolici samostana, nato pa so se posamezna bivalna poslopja začela širiti še v višje ležeče predele in stranske doline. Bivanjska poslopja v višje ležečih predelih, imenovana *švajge* (nem. Schwaighöfe), so začela nastajati kot posledica gospodarskega koriščenja naravnih dobrin in pokrajine, predvsem pašnikov za vzrejo krav, z namenom proizvodnje mleka in mlečnih izdelkov (sira). Zanimiva je analiza priimkov podložnikov na teh posestih, ki v veliki meri nakazuje na njihov nemški (bavarski) izvor, podobni pa so tudi tistim v zgornjem delu Selške doline. Kühebacher (1969) v svoji knjigi navaja prepis priimkov iz urbarja stranske doline Sexten (Erlacher, Egarter, Kofler, Felder, Egger, Gasser in drugi), prav tako pa navaja, da so nemški vladarji sicer prepustili organizacijo naseljevanja freisinškemu škofu, kar je razvidno iz več listin, pri tem pa so jim nudili vso pomoč pri naseljevanju podložnikov.

Ob koncu 11. in v začetku 12. stol. na območju širše Pustriške doline pride do večjih trenj za nadvlado nad posvetno oblastjo. V tem času so freisinški škofi začeli izgubljati večji del svojega ozemlja, ki naj bi do takrat po Kühebacherju, ki se sklicuje in opira na ohranjene urbarje fresinškega gospostva Innichen, obsegalo širše območje vzdolž osrednjega dela Pustriške doline, med Abfaltersbachom in Welsbergom, ter območja v sosednjih dolinah Sexten, Kartitsch, Villgraten in Gsies.<sup>13</sup> Med glavnimi rivali, ki so prevzeli njihova posestva, so bili goriško-tirolski grofje, ki so si v tem času utrjevali oblast tudi na ozemljih zahodne Koroške, Kranjske in Goriške. Ob koncu 13. stol. je tako freisinška posest na območju Innichena obsegala le še manjše ozemlje samega mesta in njegove bližnje okolice.

11 Darilna listina se do danes ni ohranila v originalu, ampak zgolj kot prepis v tako imenovanem *Cozroh-Codexu* z začetega 9. stoletja. *Cozroh-Codex* je hranjen v Bavarskem glavnem državnem arhivu v Münchnu, in sicer pod referenčno številko BayHStA HL Freising 3a.

12 Darovnica sicer uporablja izraz »*inhabitates*« (nenaseljen svet), vendar tega ne gre jemati dobesedno, saj so z veliko gotovostjo obstajali stalno naseljeni manjši zaselki iz preteklih obdobj (Kühebacher, *Die Hofmark Innichen*, str. 44).

13 Do današnjih dni so se za ozemlje gospostva Innichena in zgornjega dela Pustriške doline ohranili urbarji iz let 1305, 1316, 1432 in 1526 (Zahn, *Codex diplomaticus II*, str. 79).

## 2 Stanje raziskav in izpeljava metodološke osnove

S pregledom zgodovinskega razvoja območja zgornjega dela Selške doline se je do sedaj v največji meri ukvarjal Pavle Blaznik, ki ga poleg Vilfana, Ilešiča, Kosa in Grafenauerja uvrščamo med vodilne raziskovalce kolonizacijskega delovanja in preučevanja poljske razdelitve na Slovenskem. Blaznikove raziskave temeljijo na preučevanju ter vrednotenju reprezentativnih in točnih zgodovinskih podatkov freisinških loških urbarjev, ki jih je dopolnil z relevantnimi zgodovinskimi viri, kot so darovnice, ter z drugimi srednjeveškimi in zgodnje-novoveškimi zapisi in listinami. Njegova raziskovalna bibliografija obsega tako splošne raziskave, kot sta določanje agrarne in gospodarske zgodovine širšega slovenskega ozemlja, kot bolj specifične raziskave, kamor spada njegova disertacija *Kolonizacija Selške doline*, v kateri je na podlagi zapisov v urbarjih in z delitvijo rustikalne zemlje »*na delce*« (nem. *Gewannflur*) in »*na bloke*« (nem. *Einöflur*) na nekdanjem freisinškem loškem ozemlju kot prvi posredno pokazal na naselitev Tirolcev v zgornji del Selške doline.

Poleg obsežnih enot Blaznikovega podatkovnega in metodološkega gradiva so bili za konstrukcijo rezultatov raziskave uporabljeni tudi še drugi večji podatkovni sklopi, katastrske karte in arhivsko gradivo,<sup>14</sup> na podlagi katerih je

- 14 Loški urbarji freisinške škofije med letom 1291 in 1755, Franciscejski kataster za Krajsko, mapni in spisovni del za katastrske občine: Sorica (AS, AS 1, t.e. 176, a.e. L341), Danje (AS, AS 2, t.e. 176, a.e. L027), Sveti Križ (AS, AS 3, t.e. 176, a.e. L026) in Zali Log (AS, AS 4, t.e. 176, a.e. L237), jožefinska vojaška karta, knjiga ter mapa 4 in 5 (Rajšp in Serše 1998), krstna knjiga župnije Sorica, od leta 1655 naprej (NŠAL, NŠAL 1, t.e. MF 23, a.e. 23), stara zemljiška knjiga za škofjelosko območje: katastrska občina Sorica (ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t.e. 364, a.e. št. k. VII) in katastrska občina Danje (ZAL-ŠKL, ŠKL 2-3, t.e. 364, a.e. št. k. VIII in IX), Atlas okolja Agencije Republike Slovenije za okolje – podlaga ortofoto posnetki za leto 2006, 2011 in 2016 (Atlas okolja, 2018) in interaktivna terenska karta ozemlja ter satelitski aerofoto posnetek površja (Google maps, 2018). Prav tako so bile pri raziskavi upoštevane publikacije s tematiko preučevanja ozemlja freisinške škofije ter njene umeščenosti v širši upravno-teritorialni prostor današnje zahodne Slovenije: Meichelbeck (1724), Zahn (1861, 1970 in 1871), Krošl (1941), Glaser (1990), Thoma (2005), Benedik; Lebar (2005), Fister (2005), Bizjak (2005) in publikacije v zvezi z zgodovino območja Innichena na Južnem Tirolskem: Kùhebacher (1969), Bosl (1971), Rasmo (1979), Brunner (1999) in Roger (2000). Povzeti pa so bili še določeni aspekti dosedanjih raziskovalcev na področju poljske razdelitve: Meitzen (1881 in 1895), Gradmann (1910 in 1926), Sidaritsch (1925), Ebert (1936), Ilešič (1933, 1946, 1950), Blaznik (1940, 1961, 1965, 1969), Grafenauer (1965) in Kos (1940, 1950, 1955 in 1975); katastrskega kartografskega prikazovanja in interpretacije podatkov: Blaznik (1978), Ribnikar (1982), Cvelfar (1995 in 1996), Preinfalk (2001), Petek (2004), Urbanc (2004), Kos (2007) in Golec (2009 in 2010); demografije: Koropec (1992), Šifrer Bulovec (1996), Pančur (1996), Pfister (2007), Rožman (2011); poznavanja načina nekdanjega življenja na podeželju in v mestih: Blaznik (1934, 1953a in 1955), Baš (1984), Štukl (1996), Bizjak (2002) in Čec (2004); novejših metodoloških smernic v preučevanju katastra in urbarialnih podatkov: Viazzo (1989), Panjek (2006), Pleterski (2011),

bila konstruirana tudi nova metodološka osnova, na bazi katere je bila izdelana osrednja raziskava o naselitvi.

Najprimernejšo znano metodo, s katero zasledujemo srednjeveško naseljevanje oziroma kolonizacijo, predstavlja evidentiranje načinov razdelitve podeželske rustikalne zemlje v določenem časovnem obdobju, kjer so za osnovne elemente vzeti relevantni podatki iz urbarjev. S preučevanjem poljske razdelitve so se evropski raziskovalci, če kot osnovo vzamemo sistematične strokovne in znanstvene študije, začeli ukvarjati že konec 19. stol.<sup>15</sup> Njihove izsledke so potem raziskovalci Blaznik, Grafenauer, Vilfan, Kos, Ilešič in Pleterski povzeli ter jih aplicirali na slovensko ozemlje. Slednji (Pleterski) se je v svoji raziskavi *Nevidna srednjeveška Evropa : Župa Bled* (2011) ukvarjal z vrednotenjem različnih podatkovnih sklopov (predvsem arheoloških, geografskih in zgodovinskih) ter tako prikazal teritorialni razvoj blejske župe na območju Blejskega kota med 7. in 15. stol. Metoda razlikovanja, poimenuje jo retrogradna analiza zemljiškega katastra, v veliki meri daje tudi možnost za aplikacijo na ozemlje zgornjega dela Selške doline. Vendar zaradi različnih načinov nastanka vaških skupnosti ter kasnejšega razvoja in delitve enot zemlje pod Ratitovcem (sistematična kolonizacija in nato notranje širjenje te kolonizacije) metoda, kot je bila uporabljena v primeru (Pleterski, 2011), na ozemlje zgornjega dela Selške doline ni mogla biti v celoti aplicirana. Iz tega vidika je bila izdelana nova metodološka osnova, ki je upoštevala že nekatere Blaznikove ugotovitve o načinu podeljevanja rustikalne zemlje podložnikom, ter povzela določene aspekte retrogradne analize zemljiškega katastra in teorije o osrednjih zemljiških jedrih.

### 3 Nabor in analiza podatkov

Analitični del raziskave, ki ga opredeljuje metodološka osnova, tako v prvi vrsti sistematično pregleda loške urbarje freisinške škofije za ozemlje zgornjega dela Selške doline med letoma 1291 in 1755. V analizo se vzame vsakega najemnika kmetije v soriški župi<sup>16</sup> ter s pomočjo pregleda sekvenc vseh ohranjenih urbarjev

Kačičnik Gabrič (2013), Zwitter (2010, 2013) in Bizjak (2016); povezanih interdisciplinarnih raziskav: Bradley in Jones (1995), Behringer (2010) in Ogrin (2012) ter raziskav lokalnega območja: Globočnik (1867), Planina (1962 in 1973), Ramovš (1972, 1978 in 2004), Kežar (2002, 2004, 2008 in 2013) in Torkar (1997 in 2006).

- 15 V pregledu literature je bilo ugotovljeno, da je bil prvi, ki se je preliminarно ukvarjal s študijo zemljiške razdelitve, Meitzen (1881), ki ga je nasledil Schlüter (1900) in kasneje Gradmann (1910). Vendar pa je šele Sidaritsch (1925) z nadgradnjo Gradmannove enostavne in ozke klasifikacije poljske razdelitve v Avstriji in Nemčiji začel dolgo serijo razprav, ki v zvezi s študijem kmečkih naselij in z zgodovino kolonizacije obravnavajo tudi problem poljske razdelitve.
- 16 Območje soriške župe je obsegalo ozemlja na levem bregu Selške Sore, ki so jih proti severu omejevali vrhovi Ratitovca, na zahodu prelaz Petrovo Brdo in na vzhodu povirja potoka Plenšak (Blaznik, Zahodna meja, str. 105–111).



meri posestno in rodbinsko kontinuiteto na kmetiji, kar daje možnost za izdelavo njihovih historiatov.<sup>17</sup>

Potem se je v precep vzela analiza zemljiškega katastra za območje devetih vaških skupnosti v zgornjem delu Selške doline. Franciscejski kataster iz leta 1825 nam na katastrski mapi in protokolu prikaže, katere katastrske enote ozemlja pripadajo eni skupni enoti posesti (nekdanja huba, tretjinska huba ali kajža). Na tej primarni točki raziskave so bili podatki iz opisnega dela katastrskega elaborata preneseni na katastrsko mapo ter kasneje digitalizirani, da smo lahko z njihovo variacijo določali in izračunavali različne parametre v povezavi s spreminjanjem posamezne enote zemlje. Zemljiški kataster nam poleg lastniške strukture in hišnega imena jasno prikaže tudi rabo zemljišča, ki skupaj s podatki o ugotavljanju geografske razgibanosti površja, ledinskih imenih in zasledovanju kontinuitete predstavljajo osnovo, na podlagi katere lahko gradimo obseg enot posesti iz leta 1825 v preteklosti. Ob nadgradnji še s podatki v stari zemljiški knjigi (1781)<sup>18</sup> so bile tako zarisane posamezne faze razvoja posesti vsakega posameznega podložnika.

Prikaz posestne strukture nekdanje naselitve Tirolcev v zgornji del Selške doline nam služi za prepoznavanje in analizo materialnih dokazov oziroma prostorskih ostalin, medtem ko je za razumevanje razvoja naselitve treba zbrati, evidentirati in analizirati tudi podatke, ki nam daje vpogled v strukturo prebivalstva v vaseh pod Ratitovcem.

S tem namenom se raziskava osredotoči tudi na pregled podatkov, ki so ohranjeni v matičnih knjigah župnije Sorica, ki jih hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani. Najstarejši podatki so v obliki krstnih knjig dostopni od leta 1655 naprej. Nadškofijski arhiv poleg omenjenega podatkovnega sklopa hrani še krstne knjige za obdobja 1731–1751, 1758–1784, 1846–1887, poročne knjige za obdobja 1657–1680, 1738–1784 in 1849–1888 ter mrliške knjige 1740–1784, 1823–1866, 1866–1909. Raziskava se osredotoči na analizo najstarejše ohranjene matične knjige, torej krstne knjige župnije Sorica,<sup>19</sup> ki nam pokaže posamezne segmente strukture prebivalstva med letoma 1657 in 1717. Pomembno je izpostaviti, da smo za analizo vzeli najstarejši ohranjeni vir, ki nam je na voljo, saj predstavlja najstarejši pogled v preteklost, kar je za preučevanje zgodovine naselitve s konca 13. stol. najpomembnejše. Analiza krstne knjige se je za evidentiranje podatkov primarno najprej lotila izdelave, klasifikacije in prepisa podatkov v pregledno tabelarično obliko, ki omogoča sistematično analizo pridobljenih podatkov za izbrano obdobje 60 let (dve generaciji). Nato so bili kvantitativno obdelani, da smo dobili rezultate, na podlagi katerih lahko izpostavimo posamezne parametre populacije.<sup>20</sup>

17 Z namenom natančnega prikaza merjenja kontinuitete najemnikov ter njihovih zemljišč je bila izdelana pregledna tabelarična oblika urbarjalnih izkazov, ki je hranjena pri avtorju.

18 ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t.e. 364, a.e. št. k. VII in ZAL-ŠKL, ŠKL 2-3, t.e. 364, a.e. št. k. VIII in IX.

19 NŠAL, NŠAL 1, t.e. MF 23, a.e. 23.

20 V sklopu raziskave smo tako ugotavljali: število rojstev, evidentiranje imen in priimkov roje-

## 4 Rezultati raziskave

### 4.1 Naselitev Tirolcev v zgornji del Selške doline

Pregled ohranjenih virov in analiza posameznih podatkovnih sklopov, ki so strukturirano povzeti v prispevku, nam dajejo do sedaj najjasnejši vpogled v nekatere ključne aspekte o srednjeveški naselitvi Tirolcev v zgornjem delu Selške doline. Ohranjeni zapisi v urbarju iz leta 1515 nam kot prvi prikažejo, da so bili v zgornji del Selške doline naseljeni Tirolci iz Innichena iz zgornjega dela Pustriške doline. V urbarju, ki ga hranijo v Hauptstaatsarchivu v Münchnu pod razdelkom *Rabat Zewritz und Langenfeldt* piše,<sup>21</sup> da so podložniki na ozemlju Sorice in Dovjega oproščeni davka, saj so se prebivalci Sorice na to ozemlje naselili iz Innichena. Na območju so izsekali goščavo in ustanovili nove grunte.<sup>22</sup>

### 4.2 Čas naselitve

Iz zapisa<sup>23</sup> v urbarju iz leta 1291 vidimo, da je na območju Sorice<sup>24</sup> leta 1291 že 20 kultiviranih hub (kmetij), ki tudi že služijo.<sup>25</sup> V povprečju glede na druge zapise v urbarju lahko sklepamo, da je bila doba od osnovanja kmetije do časa, da je ta začela služiti, pet let,<sup>26</sup> pri čemer lahko domnevamo, da so bile prve hube na področju soriške župe zagotovo osnovane že leta 1286. Če se sklicujemo še na

nih otrok in njihovih staršev, stopnjo umrljivosti krščenih otrok, določanje fertile dobe pri ženskah, priseljevanje ljudi in fluktuacijo prebivalstva, povezave med posameznimi družinami glede na izkazane botre in asistente ob porodu otrok in starost staršev ob rojstvu prvega otroka. S pritegnitvijo preostalih podatkovnih sklopov smo ugotavljali še povprečno dobo najema posameznega najemnika na kmetiji, stopnjo rodbinske kontinuitete posamezne rodbine in število družin, živčih na območju v izbranem časovnem obdobju.

21 »Item dye auss der Zewritz vnd Langenfeldt sind khain rabatt schulding ze thuen wenn den auss der Zewritz ist auffrichttiglich zugesagst, da sy vonn Innichen her ain gephlantz vnd sew die wildnuss der grundt gerewt.« (Blaznik, *Kolonizacija*, str. 38).

22 V omenjenem kontekstu moramo tudi poudariti, da so se podložniki iz Pustriške doline in sosednjih območij naseljevali še na območja v Karnijskih Alpah, kjer so ustanovili naselje Pladen-Bladen (danes ital. Sappada) in Zahre (ital. Sauris), ki je sestavljena iz zgornje in spodnje vasi in zaselka Field (ital. Velt) ter na območje Baške grape, kjer so ustanovili Nemški Rut (Rut), kasneje pa še naselja Grant, Stržišče in Kal. Podložniki so tja naseljevali goriški grofje in oglejski patriarhi, ki so v Pustriški dolini poleg freisinških škofov imeli svoja ozemlja.

23 »In der Zaevritz sunt 20 huebe culte e seruiantes schillingum, harreht et steuram tantum. Ex hiis preco, qui eisdem pro tempore prefuerit habet unam racione sui officii.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 165).

24 Območje Sorice (lat. Offitum Zewritz) je celotno območje soriške župe in se v urbarju iz leta 1291 ne nanaša zgolj na kraj Sorica.

25 Termin (služiti) v omenjenem kontekstu ponazarja, da je posamezna kmetija že začela plačevati dajatve zemljiškemu gospodu.

26 Primer iz istega urbarja nam za območje Zgornjih Danj navaja podatek, da sta dve na novo ustanovljeni hubi začeli služiti pet let po ustanovitvi (Blaznik, *Urbarji*, str. 165).

kasnejši vir iz 17. stol., natančneje na notico ljubljanskega škofa Hrena iz leta 1609,<sup>27</sup> pa vidimo tudi jasno opredelitev letnice naselitve, ki sega v leto 1283. Na podlagi analize realnih in med seboj nepovezanih ohranjenih virov je tako logično sklepati, da je letnica 1283 kot čas naselitve v zgornji del Selške doline zelo realna, pri čemer upoštevamo, da so naseljenci morali v prvi fazi pripraviti vse potrebno za kultivacijo ozemlja in postaviti sprva manjša začasna bivališča, da so lahko leta 1286 osnovali kmetije, ki so leta 1291 začele plačevati dajatve zemljiškemu gospodu.

#### 4.3 Vzroki za naselitev

Za razumevanje vzrokov za naselitev v zgornji del Selške doline se moramo navezati na ugotovitve, ki jih omenja že Blaznik (1928). Ob preučevanju urbarjev za ozemlje Innichena, predvsem tistega iz leta 1305, domneva, da je razlog iskati v hiperpopulaciji prebivalstva,<sup>28</sup> ki je za posledico imela delitev prvotno nastalih hub (kmetij) na polovične in četrtinske. S tem namenom je bila potomcem večjih kmetij v okolici Innichena s strani zemljiškega gospoda (freisinškega škofa Emiha) dana možnost, da nove kmetije osnujejo na ozemlju zgornjega dela Selške doline, ki je bilo do takrat še nenaseljeno, njegov zemljiški lastnik pa je bil ta isti škof. Ugotovimo lahko tudi, da ni šlo za prisilno naselitev, kar kažejo podatki v loških urbarjih, ki izkazujejo, da so prebivalci Innichena, ki so se preselili v Sorico, plačevali manjše dajatve kot drugi podložniki v Loškem gospostvu, nekaj let po naselitvi pa so bili oproščeni plačevanja dajatev, z namenom vzpostavitve kmetij. V interesu zemljiškega gospoda je bilo, da naseli podložnike na nenaseljeno območje in s tem ustvari možnost za dodatno ekonomsko korist.

#### 4.4 Potek naselitve

Rezultati analize posestne strukture nam pokažejo, da je bilo najprej naseljeno območje Sorice, kjer je vse od naselitve izkazanih 15 kmetij (Spodnja in Zgornja Sorica), ki prav tako izkazujejo kontinuiteto vse do leta 1825. Zapis v urbarju iz leta 1291 sicer neposredno ne omenja natančnega števila kmetij v Sorici, saj govori, da je bilo leta 1291 na območju Sorice (celotne soriške župe) 20 hub. Na podlagi pregleda vseh dostopnih urbarialnih izkazov ter ob upošteva-

27 Iz notice lahko razberemo: »Anno 1283 Emicho, Episcopus Frisingensis, traduxit colonias, ex valle Pustertal, in viciniam Locopolis, et ibi constituit pagos Feuchtig et Zayrn, ubi adhuc hodie germanicam linguam callent Coloni.« (Blaznik, *Kolonizacija*, str. 58), torej da je v letu 1283 freisinški škof Emiho (1282–1311), lastnik ozemelj iz Pustriške doline, dal v bližini Loke v okolici Sorice ustanoviti naselja (vasi), kjer prebivalci še danes govorijo nemški jezik.

28 Termina hiperpopulacija prebivalstva ne smemo jemati in razumeti dobesedno, kot veleva definicija (Fran/SSKJ, 2018), ampak ga je treba razumeti v kontekstu, da so posamezni najemniki kmetij imeli večje število otrok, ki so dočakali odraslo dobo, pri čemer pa vsi niso mogli osnovati kmetije na njihovem matičnem ozemlju, saj ni bilo možnosti za širjenje naselitve z novim pridobivanjem kmetijskih površin.

nju smeri naselitve, števila celotnih in polovičnih hub (kmetij) v nadaljnjih urbarjih ter njihovih dajatev pa je mogoče logično sklepati, da je bilo ob naselitvi v Spodnji Sorici sprva devet kmetij, v Zgornji Sorici pa šest, enako število nam potrdi tudi katastrski protokol Franciscejskega katastra. V istem času je nastalo tudi pet kmetij v naselju Spodnje Danje. Omenjeno razlago kot povsem realno predstavi tudi Blaznik, ki se sklicuje na dejstvo, da je v kasnejših urbarjih na območju Spodnjih Danj izkazanih po deset polovičnih hub (kmetij). Na tej točki lahko predhodne Blaznikove ugotovitve še nadgradimo, saj lahko tudi na podlagi velikosti poljskih površin in skupnih njivskih površin posamezne kmetije vidimo, da pet kmetij v vasi Spodnje Danje še v letu 1825 izkazuje večje njivske in skupne površine kot drugih pet kmetij. Prav tako je pomemben podatek, ki nam pojasni spremembo primarnih posesti ter tudi delitev zemlje na delce, kar kaže na delitev prvotnih zemljišč v kasnejših obdobjih.

Urbar v soriški župi leta 1310 omenja še dve novi hubi,<sup>29</sup> njun nastanek je najbolj logično iskati v vasi Zgornje Danje. Podobno kot v primeru Spodnjih Danj lahko tudi v primeru Zgornjih Danj na podlagi analize velikosti obsega njivskih površin vidimo, da dve kmetiji v vasi še v letu 1825 izkazujeta večje njivske površine, kar kaže na zgodnejši nastanek. Prav tako je pomemben tudi podatek, ki nam pojasni spremembo oziroma delitev primarnih posesti, tudi delitev zemlje na delce, kar tudi v tem primeru kaže na kasnejšo delitev prvotnih posesti na območju Zgornjih Danj.

Nadaljnji ohranjeni urbar iz leta 1318 neposredno omenja naselitev tudi na območje imenovano »Troy« in v predel, imenovan »Hueblein«. Natančneje nam omenjeni urbar pokaže, da se v zaselku Trojar že leta 1321 omenja ena na novo nastala huba, ki je že začela služiti.<sup>30</sup> Ob upoštevanju predhodnih ugotovitev, da je čas od ustanovitve hube do časa, ko ta začne služiti pet let, lahko domnevamo, da je bila prva kmetija v zaselku Trojar ustanovljena leta 1316. Na podlagi pregleda historiata najemnikov ter velikosti njivskih površin pa ugotovimo da je najprej nastala kmetija Spodnjega Trojarja.

Drugi kraj, ki je poimensko omenjen v urbarju iz leta 1318, je »Hueblein«. Omenjenega poimenovanja ni mogoče zaslediti v nobenem od kasnejših urbarjev, zato predvidevamo, da gre za poimenovanje, ki se nanaša na ozemlje Michltal oziroma Michaelstall. Gre za naselbino, kjer je v urbarju iz leta 1318 zapisano, da so bile na tem mestu ustanovljene štiri hube, ki so začele služiti leta 1324.<sup>31</sup> Nam pa naslednji ohranjeni urbar iz leta 1492 za to območje izkazuje že pet pustot »Zumhueben da sind zwo öd huebn« in »Im nicht tall da sind drey öd huebn«. Prebivalci so se iz omenjene vasi preselili v dolino in osnovali vas Zali

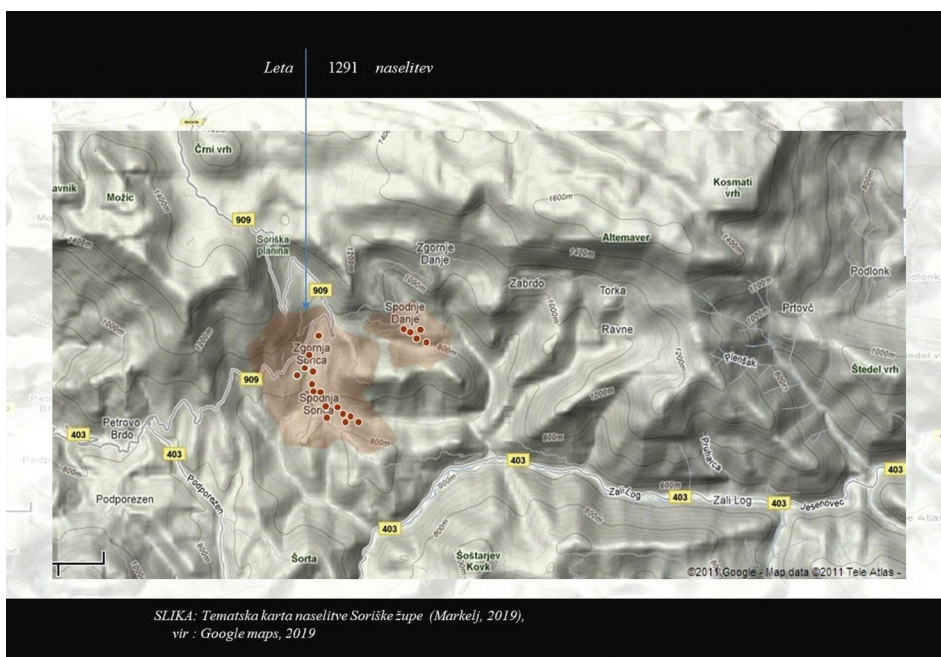
29 »Item anno Domini MCCC decimo institute sunt due hube de nouo que primo a festo beati Iacobi dicti anni seruient ultra quinque annos.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 165).

30 »Item in Troy huba instituta seruet in festo iacobi anno 1321.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 211).

31 »Item datz dem Hueblein quatuor hube institute seruientes ano CCCXXIII in festo Iacobi.« (Blaznik, *Urbarji*, str. 211).

Log (nem. Stuben), kar nam potrdi tudi urbar iz leta 1501. V njem najdemo pet hub na tem območju, pri čemer priimki najemnikov (Kofler, Zeyritzer, Grochauer, Troyer in Troyer) izkazujejo povezavo z zgornjim delom Selške doline. Na vas Michltal oziroma »Groblje«, kot za to območje v današnjem času uporabljajo izraz domačini, danes spominjajo zgolj arheološki ostanki.<sup>32</sup> Glede na postavitev in lastniško strukturo posameznih katastrskih parcel, ki so leta 1825 v najemu prebivalcev iz Zalega Loga, in poimenovanju »na Senozeth« na katastrski mapi katastrske občine Salimlog lahko vidimo, da so bili kasneje, po preselitvi v dolino, prebivalci vasi še vedno najemniki te zemlje in jo uporabljali za senožeti.

Urbar iz leta 1318 nam poleg neposredne omembe naselij »Troy« in »Hueblein«. omenja tudi večje število na novo nastalih hub, vendar njihova lokacija ni zapisana. Na podlagi zasledovanja kontinuitete ter drugih podatkov, pridobljenih iz analize posestne strukture, lahko tako prvič z veliko natančnostjo ugotovimo lokacijo omenjenih hub in vaških skupnosti. Zapis v urbarju »*Ibidem due hube institute seruent in festo Georii anni CCCXXI*«<sup>33</sup> se zelo verjetno nanaša na ustanovitev dveh hub v vasi Ravne. Da gre v omenjenem primeru res za prvi dve kmetiji v vasi Ravne, lahko sklepamo na podlagi podatkov v Franciscejskem katastru. Iz analize katastrske mape za katastrsko občino Danje za območje vasi Ravne je videti primarno delitev zemlje na bloke. Ob nastanku še dveh kmetij,



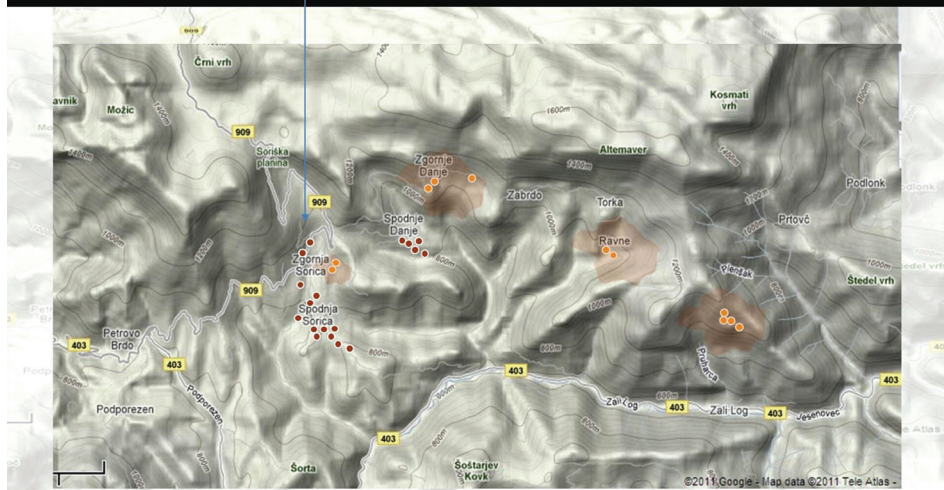
Lokacija kmetij v soriški župi glede na urbar iz leta 1291.

32 Markelj, *Tirolska naselbina*, str. 35.

33 Blaznik, *Urbarji*, str. 211.



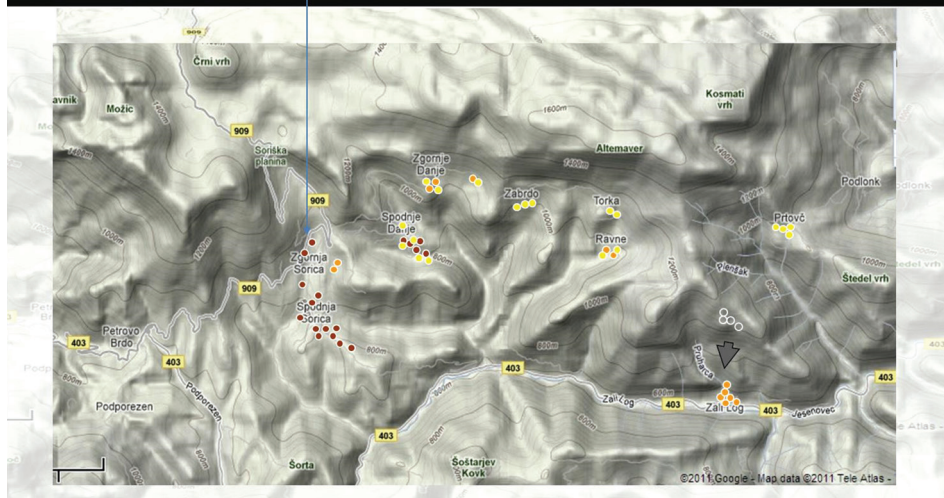
Leta 1318/24-1340 zaključek naselitve



SLIKA: Tematska karta naselitve Soriške župe (Markelj, 2019),  
vir : Google maps, 2019

Lokacija kmetij v soriški župi glede na urbar iz leta 1318.

Leta 1492 notranje širjenje znotraj soriške župe



SLIKA: Tematska karta naselitve Soriške župe (Markelj, 2019),  
vir : Google maps, 2019

Lokacija kmetij v soriški župi glede na urbar iz leta 1492.  
(Vse slike vir: Google maps, rekonstrukcija Miha Markelj, 2019)

ki nam jih navaja urbar iz leta 1492, se je obseg prvotnih dveh kmetij povečal in sorazmerno razdelil na štiri dele, kar je vidno iz kasnejše delitve zemlje na delce. Nadalje nam zapis v istem urbarju »*Item in Zaeuritz due hube institute seruentes termino suprascripto CCCXXI*«<sup>34</sup> prikaže še dve nastali hubi, ki sta bili ustanovljeni leta 1316, služiti pa sta začeli leta 1321. Domnevamo, da gre pri omenjenem zapisu za kmetiji, ki sta se nahajali na območju imenovanem V Dolini (nem. Im Thall), ki se geografsko nahaja med Spodnjo in Zgornjo Sorico, danes se vodi kot del vasi Zgornja Sorica. Da gre v primeru zapisa v urbarju za kmetiji v zaselku V Dolini, lahko predvidevamo glede na geografski položaj in potek smeri naselitve celotne soriške župe z zahoda proti vzhodu.

Kdaj natančno sta nastali vasi Zabrdno in Torka ter posamične kmetije znotraj vasi, je ob odsotnosti podatkov v prvih dveh ohranjenih urbarjih težko natančno določiti. Zagotovo so vaše skupnosti in posamezne kmetije znotraj njih obstajale že pred letom 1492, vendar ne pred letom 1318. Zelo verjetna je domneva, da so nastale že v 14. stol., kar vidimo glede na podatke posestne strukture, ki nam pokažejo, da so kajže, ki se ob koncu 15. stol. pojavijo v vasi Zabrdno, nastale zunaj območij prvotne naselitve prvih kmetij, pri čemer je upravičeno sklepanje, da so se kajže pojavile v kasnejšem obdobju, ko se je naselitev območja že zaključila.

Za lažji pregled in potek naselitve je predstavljen tudi shematski prikaz razvoja posameznih kmetij in vaških skupnosti v zgornjem delu Selške doline v posameznih obdobjih naselitve.

#### 4.5 Območje načrtno kolonizacije in kasnejše širjenje

Domnevamo lahko, da je načrtno naseljevanje potekalo od leta 1283 pa do leta 1340, ko je bilo poleg ozemlja Sorice (Zgornja in Spodnja Sorica) naseljeno še ozemlje zaselka V Dolini ter ozemlje vasi Spodnje Danje, Zgornje Danje, zaselek Trojar, kasneje pa še vasi Ravne in Michtall. V sklopu notranjega širjenja prebivalstva v soriški župi so bila nato naseljena še ozemlja Zabrdno, Torke in Prtovča. Na omenjeno poleg zapisov v urbarjih kažejo tudi drugi podatki, kamor štejemo izdelane historiate kmetij,<sup>35</sup> skupno velikost posesti, enote na planini, smer širitve in oddaljenost od prvotnih naselitenih območij<sup>36</sup> ter splošno geografsko

34 Blaznik, *Urbarni*, str. 211.

35 Načrtno kolonizacijo in kasnejše širjenje lahko zaznamo na podlagi pregleda historiatov, pri čemer sklepamo, da so se priimki s prvotnih kmetij nadalje pojavili tudi na kmetijah, ki so nastale kasneje (primer Michtall).

36 Sorico lahko štejemo za prvotno naseljitveno jedro, na kar kaže večje število podatkov, med katere lahko umestimo krajevno ime »*Zu Nidern*«, ki se v urbarjih uporablja za poimenovanje celotne Sorice ter se v njih vedno nahaja na prvem mestu. Nadalje nam tudi zaporedni zapis kmetij v urbarju vedno najprej pokaže kmetije, ki se geografsko nahajajo v Spodnji Sorici, nato pa tiste, ki se geografsko nahajajo v Zgornji Sorici in nato v Spodnjih Danjah. V potrditev omenjene trditve kažejo tudi ohranjena ledinska imena »*Nidre*« oziroma »*V nidrah*« ter delitev zemlje na bloke, ki ne izkazuje kasnejših delitev.

podobo območja, pri čemer so bili najprej naseljeni predeli, ki so ponujali najboljše geografske pogoje za naselitev.

Poleg širjenja znotraj območja, določenega za naseljevanje oziroma kolonizacijo (soriška župa), lahko s pomočjo pridobljenih podatkov še iz krstne knjige sledimo tudi selitvi prebivalstva izven soriške župe. Prebivalci podratitovških vasi so se tako naseljevali še na Goriško (na mejno območje med Baško grapo in Selško dolino) ter na območje Bohinja.<sup>37</sup> V Selški dolini so se naseljevali na področje Podlonka, Podporezna ter na območje Davče, Železnikov in Zalega Loga.<sup>38</sup> So pa omenjena naselja v večji meri kot prebivalci iz podratitovških vasi naselili prebivalci iz širšega škofjeloškega in goriškega območja.

#### 4.6 Struktura prebivalstva na območju zgornjega dela Selške doline

Analiza populacijske strukture prebivalstva nam pokaže, da je bilo v povprečju v enem letu v soriški župi rojenih 35 otrok. Omenjena številka ostaja približno konstantna za celotno obdobje analize (60 let), sicer z nekaterimi izjemami, ko je bilo skupno rojenih tudi več kot 50 otrok v enem letu.<sup>39</sup> Od vseh otrok, vpisanih v matičnih knjigah, je bilo manj kot en procent otrok, ki so umrli po krstu. Po večini so bili vsi krščeni otroci zakonski in je bil le zelo majhen procent tistih, ki so se rodili še neporočenima staršema. Iz krstne knjige lahko razberemo, da je v poletnih mesecih najmanj rojstev. Največ rojstev je zabeleženih v začetku leta (januar, februar in marec) ter konec leta (oktober, november, december). Analiza nam prav tako pokaže, da se je v povprečju rodilo manjše število žensk kot moških.<sup>40</sup> Krstna knjiga nam na žalost ne omogoča izračuna o povprečni življenjski dobi posameznih prebivalcev v zgornjem delu Selške doline, saj bi za izračun povprečne življenjske dobe morali uporabiti še podatke iz mrliške knjige, ki pa za to obdobje ni ohranjena. Je pa mogoče uvid v življenjsko dobo dobiti prek izdelanih historiatov kmetij. Na podlagi omenjenih podatkov lahko domnevamo, da je bila starost posameznih najemnikov kmetij okrog 55 let, pri čemer smo upoštevali podatek, da je pri velikem številu najemnikov

37 Serajnik, Kamen, pujsek, str. 55–66.

38 Na območju Podlonka nam urbar iz leta 1501 prikaže ime najemnika Hannssa Grochawra. Za območje Bohinja nam popis prebivalstva iz leta 1754 kaže na pojavljanje priimka Praesel predvsem v Bohinjski Bistrici, Srednji vasi in Nomlju. Še v današnjem času pa je v vasi Nemški Rovt moč zaslediti priimke, ki so enaki kot na območju Sorice (Pfeifer in Gaser). Na območju Podporezna se v urbarju iz leta 1501 pojavljata najemnika kmetije po imenu Mihel Khostner in Stephan Troyer, v Davči pa nam krstna knjiga župnije Sorica kaže, da je še v 17. stol. najpogostejši priimek Frölich.

39 Leta 1670 je zabeleženih največ rojstev, rojenih je bilo kar 59 otrok. Po nadpovprečnem številu rojstev izstopata še leti 1680, s 57 rojstvi, in leto 1704, s 54 zabeleženimi rojstvi. Med leta z najmanjšim številom rojstev lahko štejemo leta 1676, 1669 in 1715, ko je bilo v enem letu rojenih manj kot 25 otrok.

40 V tem kontekstu izstopa leto 1666, ko se je rodilo le 9 otrok ženskega spola in 21 otrok moškega spola.

mogoče ugotoviti, da se kot najemniki kmetije v povprečju – glede na zaporedne zapise v urbarju – omenjajo 30 let in je bila njihova starostna doba ob prevzemu kmetije med 20. in 30. letom. V povezavi z omenjenim podatkom lahko izpostavimo tudi, da so bili najdlje trajajoči najemniki na posameznih kmetijah v urbarju navedeni tudi za obdobje več kot 40 let oziroma v redkih primerih tudi za obdobje več kot 50 let.<sup>41</sup>

Poleg analize celostne strukture prebivalstva se je raziskava osredotočila tudi na podrobnejšo analizo enega segmenta populacije (posamezno družino), kjer je podrobneje pregledala vsa rojstva otrok s priimkom Markel in Troyer. Družini sta bili izbrani, ker izkazujeta največjo konsistenco rojstev skozi celotno obdobje dostopnih podatkov. Iz analize šestih družin vidimo, da je bilo v družini rojenih med osem in štirinajst otrok. Od vseh otrok so štirje umrli po krstu, na podlagi podvojenih zaporednih imen pri posameznih starših pa lahko domnevamo, da je kar nekaj otrok umrlo kmalu po rojstvu. Omenjeni podatki nam tako neposredno tudi prikazujejo, da je bila umrljivost novorojenčkov v prvih letih rojstva v posameznih družinah relativno visoka. Doba od rojstva prvega do rojstva zadnjega otroka (fertilna doba matere) je bila med 19 in 29 let. Na podlagi primera Gala Marklja, ki je v krstni knjigi najprej omenjen kot otrok in nato kot oče, vidimo, da je bila njegova starost ob rojstvu prvega otroka 24 let.

Rodbinska kontinuiteta na kmetijah se je ohranjala dolgo časa. Ponekod je vidno, da je ostala nespremenjena vse od naselitve pa do leta 1825. Spremljanje rodbinske kontinuitete je še posebej pomembno pri ugotavljanju prvotnih naselitvenih vzorcev, pri čemer nam kmetije, ki izkazujejo najdaljšo rodbinsko kontinuiteto in so bile ustanovljene najprej, predstavljajo najmočnejšo vez s kmetijami na območju zgornjega dela Pustriške doline. Na podlagi historiatov lahko vidimo, da naslednje kmetije izkazujejo rodbinsko kontinuiteto od naselitve pa do leta 1825: v Spodnji Sorici kmetija št. 3, v Zgornji Sorici kmetije št. 22, 23 in 24, v Spodnjih Danjah kmetija št. 6, v zaselku Trojar kmetija št. 7 in na Torki kmetija št. 2.<sup>42</sup> Raziskava je tudi pokazala, da je sprememba kontinuitete najemnika v mnogih primerih vezana na nizko število rojenih otrok oziroma nezmožnost rojevanja. Iz omenjenega izhaja, da če najemnik kmetije in njegova žena nista imela potomcev oziroma jih je bilo malo, je lahko prišlo do izumrtja družine (rodbine), kmetijo pa je prevzela druga družina. Na podlagi analize vseh kmetij v soriški župi lahko vidimo, da so tako kmetijo največkrat prevzeli sorodniki ali pa najemniki sosednje kmetije (primer Zgornji in Spodnji Trojar). Dolga rodbinska kontinuiteta na kmetiji nam tako posredno pokaže tudi na veliko število rojenih otrok znotraj posamezne družine.

Podatki v krstni knjigi z začetka 18. stol. nam predvsem pokažejo tudi na fluktuacijo<sup>43</sup> oziroma gibanje prebivalstva. Na Zalem Logu je v teku analize

41 Prim: Ulrik Gaiger s kmetije številka 5 v Zgornjih Danjah je bil najemnik kmetije 58 let.

42 Hišne številke kmetij se referencirajo na številke, zapisane v Franciscejskem katastru (1825).

43 Termin fluktuacija *Slovar slovenskega knjižnega jezika* opredeli kot: fluktuacija, fluktuácija -e

strukture prebivalstva zaznati največ sprememb. Na tem območju se pojavi največ novih priimkov,<sup>44</sup> prav tako pa je mogoče zaznati večje število rojstev kot drugod, kar nam kaže na hiter razvoj vasi.<sup>45</sup> Med posebnosti, ki so se pojavile pri pregledu strukture prebivalstva v krstni knjigi župnije Sorica, bi lahko umestili tudi podatek, da je najbolj pogosto osebno ime Marina (Marija), najbolj pogosti priimek pa Frölich. Analiza strukture prebivalstva nam prav tako pokaže, da so bile zelo pogosto najemnice oziroma gospodarice na kmetiji tudi ženske, ki so zagotavljale ohranjanje družinskega rodu.<sup>46</sup>

Na splošno lahko ugotovimo, da je prebivalstvo v vaseh pod Ratitovcem ostalo relativno homogeno. Omenjeno ugotovitev potrjuje tudi raziskava o tirolskem dialektu, naredila sta jo Kranzmayer in Lessiak (1983), ki ugotavljata, da se je dialekt na območju Spodnjih ter Zgornjih Danj v večjem obsegu ohranil vse do prve polovice 20. stol.<sup>47</sup> Prav tako lahko, če rezultate posestne strukture primerjamo s podatki nekaterih drugih raziskovalcev, ki so spremljali gibanja populacije in rodnosti, npr. Viazzo (1989), Rožman (2011) in Čeč (2004), vidimo da v zgornjem delu Selške doline v primerjavi s preostalimi bližnjimi alpskimi in predalp-skimi območji v Sloveniji in tujini ni zaznati odstopanj.

#### 4.7 Razvoj posestne strukture na območju zgornjega dela Selške doline

Ob naselitvi so najprej začele nastajati kmetije v bližini današnjih vaških jeder. Nekatero kmetijo v vaseh Spodnje in Zgornje Danje, v zaselku Trojar ter v vasi Zabrdno in Ravne so se kasneje razdelile na dva dela, kar je lepo vidno iz delitve zemlje v delce. V primeru kmetij, ki se kasneje niso delile, je v Franciscejskem katastru vidna delitev na bloke. Na ozemlju so najkasneje začele nastajati tretjinske kmetije in kajže. Njihova zemljišča so v zgornjem delu Selške doline vedno oddaljena od vaških središč, so na manj rodovitnem in teže dostopnem območju. Iz pregleda posestne strukture je vidno, da je bila povprečna velikost posamezne kmetije v prvi fazi razvoja približno 5,15 ha, pri čemer je posest kmetije obsegala tako njivske in travniške površine, kasneje pa še pašnike, ki so v nekaterih primerih nastali neposredno ob kmetijah ali na planinah. Medtem ko je bila velikost posamezne kmetije v prvi fazi razvoja v večini primerov enaka, lahko v naslednjih fazah razvoja opazimo, da sta se obseg in velikost posamezne kmetije spreminjala. Omenjeno je mogoče pripisati tako geografiji območja, na katerem je bila posamezna kmetija postavljena, kot tudi času nastanka kmetije; pri čemer so kmetije,

ž (á) 1. naraščanje in upadanje količine česa na določenem področju; spreminjanje, gibanje (SSKJ, 2018).

44 Florianzic, Ambrozich, Avsenig, Peternel, Čemažar, Kos, Weber, Rusiz, Tain, Kavzizh in Bizeh.

45 Natančnega vzroka za naraščanje števila rojstev ne poznamo, je pa možno omenjeno povezati z razvojem obrtništva, predvsem škrlarske obrti v vasi Zali Log.

46 V tem kontekstu je treba omeniti, da so bile najemnice kmetije tako žene gospodarjev kot tudi hčerke predhodnega gospodarja na kmetiji.

47 Kranzmayer in Lessiak, *Wörterbuch*, str. 23.



ki so bile osnovane najprej, imele možnost krčenja večjega in iz gospodarskega vidika bolj rodovitnega območja. Iz analize posestne strukture je vidno, da imajo prebivalci vasi Zgornje ter Spodnje Sorice, zaselka V Dolini ter prebivalci vasi Zgornjih in Spodnjih Danj ter zaselka Trojar v najemu tudi zemljo na Soriški in Dajnarški planini ter na planini Zgornji in Spodnji Irn. Vasi, ki so nastale kasneje, so morale izkrciti večje površine v bližini kmetij ali na vzpetinah neposredno nad kmetijo.<sup>48</sup>

Zaradi tesnega stika tukajšnjih prebivalcev z njihovim matičnim ozemljem na Južnem Tirolskem se je v vaseh pod Ratitovcem razvil tudi značilen tirolski tip gradnje objektov, posamezni elementi takšne gradnje so še danes vidni v starejših objektih zgornjega dela Selške doline. Med prepoznavne arhitekturne elemente tovrstne gradnje tako spada večje število manjših okenskih odprtin, nivojski vhodi v objekt, dvokapna streha in postavitve objekta ob pobočju. Prav tako izstopa tudi pročelje objekta, ki je ozko in visoko, postavljeno na prisojni strani pobočja ter orientirano v smeri sever-jug.<sup>49</sup> Hiše so večinoma dvonadstropne, pri čemer so bili spodnji prostori namenjeni živini, osrednji prostor (pritličje in ponekod tudi prvo nadstropje) družini, podstrešni prostori pa so bili namenjeni za shranjevanje sena. Hiše so bile sprva lesene z zidanimi temelji, pri čemer so bili tako gospodarski kot bivanjski prostori v enem objektu. Šele kasneje z reformami Marije Terezije in Franca Jožefa v začetku 19. stol. se bivanjski in gospodarski prostori ločijo, pri čemer tudi v zgornjem delu Selške doline začno nastajati pomožni gospodarski objekti (hlevi, enoramni kozolci, seniki) in pa ponekod tudi kašče (pajštve). Tovrstni način gradnje objektov in razporeditve obdelovalnih površin je omogočal najbolj optimalno izrabo prostora in posledično dolgoročno preživetje kmetij na tem območju.

Med najpomembnejše rezultate raziskave disertacije in posledično tega prispevka lahko uvrstimo izdelan seznam kronološkega pregleda nastanka vsake posamezne kmetije v zgornjem delu Selške doline, od ustanovitve do leta 1825. V času raziskave je bilo ugotovljeno, da so bile v letu 1291 najprej osnovane kmetije v Spodnji Sorici: Ekar, Untergasser, Pfeifer, Kristan, Kemperle, Tolz, Fidler, Kastner in Heberle; v Zgornji Sorici: Gasser, Schorl, Na Kerseh, Pacher in Konrad; kmetije v Spodnjih Danjah: Presel, Egard, Pögam, Mert in Jensterle. V letu 1310 sta bili v Zgornjih Danjah osnovani kmetiji Adam in Geiger, v letu 1316 pa v zaselku

48 Najemniki kmetij na območju vasi Zabrdso so tako izkrcili zemljo predvsem na prostoru vzhodno od vasi, ki se imenuje Stari Ravt, medtem ko so prebivalci Torke in Raven izkrcili prostor nad vasi v smeri Grebel vrha; njegovo ime nakazuje na kmetijsko dejavnost, ki se je odvijala na omenjenem območju (grabljenje).

49 Pri hišah na Tirolskem v današnjem času izstopa balkonski nastavek, ki sicer ne spada med primarne elemente tovrstne gradnje in je bil dodan razmeroma pozno. Zaradi omenjenega dejstva je v današnjem času strešni zatrep pri hišah na Tirolskem manj strm. V zgornjem delu Selške doline potrebe po balkonu ni bilo, zato je hiša brez njega. Namesto tega so v zatrep dodali odprtino, ki je bila ponekod kasneje zastekljena (Markelj, 2011).

V Dolini pri Sorici kmetiji Thaller in Thaller,<sup>50</sup> kmetija Troyer<sup>51</sup> v zaselku Trojar in v vasi Ravne kmetiji Jauch in Kobler. Med letoma 1318 in 1492 so bile osnovane še naslednje kmetije: v Spodnjih Danjah Loher, Richter, Koser, kmetija s hišno št. 10 (brez hišnega imena) in kmetija Marktl; v Zgornjih Danjah kmetiji Balanat in Mert; v zaselku Trojar kmetija Troyer;<sup>52</sup> v Zabrdi kmetije Gasser, Heberle in Fidler; na Torki kmetija Torke in Torkar; v Ravnah pa sta bili na novo ustanovljeni še kmetiji Proctel in Drogonz.<sup>53</sup>

## 5 Zaključek

Prispevek, ki povzema dognanja in rezultate disertacije, prikazuje poglobljeno študijo o srednjeveški naselitvi Tirolcev v zgornji del Selške doline in predstavlja najbolj celosten in natančen zgodovinski pregled izbrane tematike do sedaj.

Na podlagi preverljive metodološke osnove in analize realnih zgodovinskih virov tako daje nov vpogled v nastanek kot tudi način življenja prebivalcev na izbranem območju.

Rezultati in dognanja znanstvenega dela služijo kot osnova za nadaljnja raziskovanja, prav tako pa predstavljajo pomemben nabor podatkov za ostale raziskovalce zgodovine širšega škofjeloškega območja. Zbrani in analizirani podatki imajo veliko dodano vrednost tudi za prebivalce območja pod Ratitovcem, saj jim omogočajo jasen vpogled v njihovo preteklost ter dajejo uvid v poznavanje zgodovine lokalnega okolja, na podlagi katerega lahko jasneje načrtujejo prihodnost.

### VIRI IN LITERATURA:

#### VIRI:

##### **Arhiv Republike Slovenije (AS)**

AS 1 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L341, katastrska občina Sorica.

AS 2 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L027, katastrska občina Danje.

AS 3 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L026, katastrska občina Sveti Križ.

AS 4 Franciscejski kataster za Kranjsko, t. e. 176, a. e. L237, katastrska občina Zali Log.

##### **Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)**

Krstna knjiga župnije Sorica, t. e MF 23, a. e. 23, krstna knjiga župnije Sorica 1665–1731.

##### **Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki (ZAL-ŠKL)**

Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 364, a. e. knjiga št. VII.

Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 364, a. e. knjiga št. VIII.

Zemljiška knjiga sodišča v Škofji Loki, t. e. 364, a. e. knjiga št. IX.

50 Današnji Zgornji in Spodnji Tolar.

51 Današnji Spodnji Trojer.

52 Današnji Zgornji Trojar.

53 Kmetije so opisane na podlagi hišnega imena, ki je opredeljeno v elaboratih Franciscejskega katastra.

## SPLETNI VIRI:

- Atlas okolja Agencije Republike Slovenije za okolje (ARSO). Pridobljeno 5. 7. 2018. Dostopno na: [http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas\\_Okolja\\_AXL](http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL).
- Fran/SSKJ, Spletna izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika za termin fluktuacija. Pridobljeno 27. 9. 2018. Dostopno na: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=2&Query=fluktuacija>.
- Fran/SSKJ, Spletna izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika za termin hiperpopulacija. Pridobljeno 20. 8. 2018. Dostopno na: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=2&Query=hiperpopulacija>.
- Geološka karta Slovenije. Pridobljeno 13. 10. 2018. Dostopno na: <http://biotit.geo.zs.si/ogk100/>.
- Google maps – posnetek zgornjega dela Selške doline. Pridobljeno 13. 7. 2018. Dostopno na: <https://www.google.com/maps/place/4229+Sorica,+Slovenia/>.
- Meichelbeck, Carl: *Historia Frisingensis* I. Bayerische Staatsbibliothek. Pridobljeno 11. 9. 2018, na [https://opacplus.bsbmuennen.de/metaopac/singleHit.do?methodToCall=showHit&urPos=1&identifier=100\\_SOLR\\_SERVER\\_35506853](https://opacplus.bsbmuennen.de/metaopac/singleHit.do?methodToCall=showHit&urPos=1&identifier=100_SOLR_SERVER_35506853).
- Pleterski, Andrej: *Nevidna srednjeveška Evropa* [elektronski vir] : Župa Bled. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.

## LITERATURA:

- Baš, Franjo: *Stavbe in gospodarstvo na slovenskem podežlju*. Ljubljana : Slovenska matica, 1984, 382 str.
- Behringer, Wolfgang: *A Cultural History of Climate*. Cambridge : Polity, 2010, 295 str.
- Benedik, Metod; Lebar, Jože: *Sekularizacija – zaton fevdalne Cerkve*. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 125–131.
- Bizjak, Matjaž: *Gospodarska struktura uradov in gospodstev v osrednjih slovenskih deželah v poznem srednjem veku : doktorska disertacija*. Ljubljana : [M. Bizjak], 2002, 309 str.
- Bizjak, Matjaž: *Posest župnije Svibno in urbar ljubljanskega kapitlja iz leta 1499*. V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* 46 (1/2), Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998, str. 1–12.
- Bizjak, Matjaž: *Razvoj, uprava in poslovanje freisinške in briksenske posesti na Kranjskem v srednjem veku*. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 111–124.
- Blaznik, Pavle: *Enote kmetskih gospodarstev na Slovenskem*. V: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino* 9, zv. 3, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1961, str. 129–134.
- Blaznik, Pavle: *Kolonizacija Selške doline : inavguralna disertacija*. V Ljubljani : Leonova družba, 1928, 118 str.
- Blaznik, Pavle: *O metodah proučevanja kolonizacijske zgodovine*. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 35, (1/2), Maribor : Zgodovinsko društvo Maribor, 1940, str. 33–39.

- Blaznik, Pavle: Posestne razmere v Selški dolini. V: *Geografski vestnik : časopis za geografijo in sorodne vede* 10, (1/4), Ljubljana : Zveza geografskih društev Slovenije, 1934, str. 4–66.
- Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zv. 4, Urbarji freisinške škofije*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963, 472 str.
- Blaznik, Pavle: Struktura agrarne posesti na tleh loškega gospostva do srede 18. stoletja. V: *Loški razgledi* 12, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 25–29.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.
- Blaznik, Pavle: Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja. V: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 65–70.
- Blaznik, Pavle: Zahodna meja loškega gospostva po urbarju iz 1630 in po skici iz 1771. V: *Loški razgledi* 16, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1969, str. 105–111.
- Blaznik, Pavle: Zemljiška gospostva na besniškem ozemlju. V: *Razprave. [Razred 1])*, *Razred za zgodovinske in družbene vede* 2, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1953, str. 243–276.
- Blaznik, Pavle: Železniki in franciscejski katastrski elaborati. V: *Loški razgledi* 25, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1978, str. 11–23.
- Bosl, Karl: Gründung Innichens und die Überlieferung. V: *Der Schlern : Monatszeitschrift für Südtiroler Landeskunde* 45, Bozen : Athesia (Tyrolia), 1971, str. 407–417.
- Bradley, S. Rajmond; Jones, Philip D.: *Climate Since A.D. 1500*. London ; New York : Routledge, 1995, 706 str.
- Brunner, Mariska: *Die Geschichte des Stiftes Innichen von den Anfängen bis ins 13. Jahrhundert*. [Diplomska naloga]. Innsbruck : [Univerza Innsbruck], 1999, 162 str.
- Cvelfar, Bojan: Kresnike, Lipa in Pečovje v časih, ko Štor še ni bilo. V: *Štore: od agrarnega zaselka do industrijskega kraja*, Celje : Muzej novejšje zgodovine; Štore : Izobraževalni center Železarne, 1995, str. 7–27.
- Cvelfar, Bojan: Posestne razmere celjskih meščanov v luči franciscejskega katastra. V: *Iz zgodovine Celja* 5, Celje : Muzej novejšje zgodovine, 1996, str. 107–184.
- Čeč, Dragica: »Nisem kradel lesa, samo veje sem pobiral!«: (O vzrokih in načinih preganjanja gozdnih prekrškov v ribniškem gospostvu na prehodu iz 18. v 19. stoletje). V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* 52, (1), Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004, str. 17–34.
- Demel, Walter: Sekularizacija na Bavarskem. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 155–160.
- Ebert, Wolfgang: Ländlichen Siedlungsformen im deutschen Osten. V: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 83, (1), Berlin : Gesamtverein der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine, 1936, str. 5–46.
- Freising in Europa : von den europäischen Verbindungen des Erzbistums München und Freising*. München : Sankt Michaelsbund, 2005, 336 str.
- Globočnik, Anton: Geschichtlich-statistischer Überblick des Bergortes Eisern. V: *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain* 22, Laibach : Historischen Verein Laibach, 1867, str. 1–3.

- Golec, Boris: Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega ozemlja. Del 1. V: *Arhivi : glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 32, (2), Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2009, str. 283–338.
- Golec, Boris: Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega ozemlja. Del 2. V: *Arhivi : glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 33 (2), Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2010, str. 339–396.
- Gradmann, Robert: Die ländliche Siedlungsformen Württembergs. V: *Petermanns Geographische Mittheilungen* 56 (4), Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1910, str. 183–193.
- Gradmann, Robert: *Das ländliche Siedlungswesen des Königreichs Württemberg*. Stuttgart : Forschung zur deutschen Landes und Volkskunde, 1926.
- Grafenauer, Bogo: *Zgodovina Slovenskega naroda. Zv. 2, Doba zrele fevdalne družbe od uveljavljanja frankovskega fevdalnega reda do začetka kmečkih uporov*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1965, 414 str.
- Hochstift Freising : *Beiträge zur Besitzgeschichte*. München : Wewel, 1990, 488 str.
- Ilešič, Svetozar: Kmetska naselja na vzhodnem Gorenjskem. V: *Geografski vestnik : časopis za geografijo in sorodne vede* 9, Ljubljana : Zveza geografskih društev Slovenije, 1933, str. 3–94.
- Ilešič, Svetozar: Oblike zemljiške razdelitve na Koroškem. V: *Slovenski etnograf* 1, Ljubljana : Etnografski muzej, 1948, str. 72–81.
- Ilešič, Svetozar: *Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950, 119 str.
- Kačičnik Gabrič, Alenka: *Uravnavanje služnostnih pravic po zemljiški odvezi s posebnim ozirom na Kranjsko : doktorska disertacija*. Ljubljana : [A. Kačičnik Gabrič], 2013, 312 str.
- Kejžar, Ivan: *Atlas soriška ledinska imena [Kartografsko gradivo]*. Škofja Loka : samozal. I. Kejžar, 2013, (148 str.).
- Kejžar, Ivan: *Grohar in soriška dediščina : vodnik po Groharjevi poti*. Škofja Loka : samozal. I. Kejžar 2008, 120 str.
- Kejžar, Ivan: Sorica, njene vode in življenje ob njih. V: *Loški razgledi* 51, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2004, str. 155–206.
- Kejžar, Ivan: Soriška ledinska imena. V: *Loški razgledi* 49, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2002, str. 143–183.
- Koropec, Jože: Zemljiško gospodstvo polskavski Bukovec. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 63, (1), Maribor : Obzorja, 1992, str. 73–143.
- Kos, Janez: Zapisnik gradbenih parcel in hiš ter posestnikov v katastrski občini Vrhnika 1824. V: *Vrhnikiški razgledi* 8, Vrhnika : Vrhnikiško muzejsko društvo, 2007, str. 180–189.
- Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije : (za Kranjsko do leta 1500)*. Ljubljana : Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975, 881 str.
- Kos, Milko: O starejši slovanski kolonizaciji v Istri. V: *Razprave, [Razred 1], Razred za zgodovinske in družbene vede* 1, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1950, str. [53]–82.



- Kos, Milko: Stanje in naloge slovenske kolonizacijske zgodovine. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* XXXV, (1–2), Maribor : Zgodovinsko društvo, 1940, str. 26–32.
- Kos, Milko: *Zgodovina Slovencev : od naselitve do petnajstega stoletja*. Ljubljana : Slovenska matica, 1955, 426 str.
- Kranzmayer, Eberhard ; Lessiak, Primus: *Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Uchrut/Rut in Jugoslawien*. Klagenfurt : Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 1983, 193 str.
- Krošl, Anton: *Zemljiška odveza na bivšem Kranjskem : (organizacija in delo zemljiškoodveznih organov 1849–1853)*. [Ljubljana : A. Krošl, 1941]. 91 str.
- Kühebacher, Egon: *Die Hofmark Innichen. Ein Heimatbuch für Einheimische und Gäste*. Innichen/San Candido : Innichen/Marketgemeinde, 1969, 229 str.
- Markelj, Miha: »Selško jezero«, raziskava o obstoju srednjeveškega jezera v zgornjem delu Selške doline. V: *Železne niti : zbornik Selške doline* 16, Železniki : Muzejsko društvo Železniki, 2019, str. 30–42.
- Markelj, Miha: *Tirolska naselbina pod vrhovi Ratitovca iz 14. stoletja : Michtal, Michaelstall, Zali Log : magistrsko delo*. Koper : [M. Markelj], 2011, 74 str.
- Meitzen, August: *Das Deutsche Haus in seinen volkstümlichen Formen*. Berlin : Verhandlungen des ersten deutschen Geographentages, 1882.
- Meitzen, August: *Siedlung und Agrarwesen der Westgermanen und Ostgermanen, der Kelten, Römer, Finnen und Slawen*. Berlin : W. Hertz, 1895.
- Melik, Anton: *Slovenski alpski svet*. Ljubljana : Slovenska matica, 1954, 606 str.
- Ogrin, Dušan: Climate research on Slovenian territory in pre-instrumental period: weather and climate in the 17th Century. V: *Geografski vestnik* 84, (1), Ljubljana : Zveza geografskih društev Slovenije, 2012, str. 87–97.
- Pančur, Andrej: Celjani v krstnih knjigah od 1773 do 1857. V: *Iz zgodovine Celja*, Celje : Muzej novejšje zgodovine Celje, 1996, str. 185–234.
- Panjek, Aleksander: *Kulturna krajina in okolje Krasa : o rabi naravnih virov v novem veku*. Koper : Založba Univerze na Primorskem, 2015, 154 str.
- Petek, Franci; Urbanc, Mimi: Franciscejski kataster kot ključ za razumevanje kulturne pokrajine v Sloveniji v 19. stoletju. V: *Acta geographica Slovenica* 44, št. 1, Ljubljana : Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 2004, str. 89–113.
- Pfister, Cristian: *Bevölkerungsgeschichte und historische Demographie 1500–1800*. München : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2007, 160 str. (Zbirka Enzyklopädie deutscher Geschichte ; 20).
- Planina, France: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Železniki : Muzejsko društvo v Škofji Loki, Pododbor Železniki, 1973, 389 str.
- Planina, France: Zapis o Sorici. V: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1967, str. 207–208.
- Preinfalk, Miha: Rodbina v luči srednjeveških listin. V: *Zgodovinski časopis : glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 55, št. 3/4, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001, str. 341–374.
- Ramovš, Anton: Geološki razvoj Selške doline. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972, str. 332–355.

- Ramovš, Anton: Geološki razvoj Selške doline. V: *Železne niti : zbornik Selške doline 1, Železniki : Muzejsko društvo Železniki*, 2004, str. 17–51.
- Rasmo, Nicolo: *Der Innsbrucher Kodex 3. und die tiroler Landsverteidigung gegen Venedig im Jahre 1615*. Trient : Instituto Italiano dei Castelli Sezione Trentino 1979, 42 str.
- Ratitovec (ur. Anton Ramovš). Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1978, 154 str.
- Ribnikar, Peter: Zemljiški kataster kot vir za zgodovino. V: *Zgodovinski časopis : glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije* 36, št. 4, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1982, str. 321–337.
- Roger, Hans: *Der Innichner Partnerschaft mit Freising*. Innichen : Europrint Varna, 2000.
- Rožman, Irena: Analiza verodostojnosti zapisov v matičnih knjigah : metodološki vidiki. V: *Acta Histriae* 19, št. 4, Koper : Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko, 2011, str. 743–756.
- Serajnik, Marjan: Kamen, pujssek in meja ... ali pogled na preteklost Nemškega Rovta. V: *Bohinjski zbornik II*, Bohinj : Občina : Turizem, 2012, str. 55–66.
- Sidaritsch, Marian: *Geographie des bäuerlichen Siedlungswesen im ehemaligen Herzogtum Steiermark*. Graz : Verlag von Ulrich Mosers Buchhandlung, 1925.
- Šifrer Bulovec, Mojca: Loški potok v luči franciscejskega katastra in cenilnega operata ter matičnih knjig (od 1801 do 1840). V: *Etnolog : glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 6, Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 1996, str. 197–216.
- Štukl, France: Prispevki k poznavanju domačih imen v zvezi z upravnimi funkcijami. V: *Loški razgledi* 43, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1996, str. 26–49.
- Thoma, Gertrud: Freisinški škofje in škofijske posesti na Slovenskem okrog leta 1300. V: *Blaznikov zbornik : In memoriam Pavle Blaznik*, Ljubljana : Založba ZRC SAZU ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 75–82.
- Torkar, Silvo: Bibliografija pomembnejših objav o srednji in zgornji Baški dolini. V: *Baški zbornik*, Tolmin : Tolminski muzej, 2006, str. 179–183.
- Torkar, Silvo: O priimkih v Baški dolini. V: *Tolminski zbornik 3 knj.*, Tolmin : Občina, 1997, str. 263–270.
- Torkar, Silvo: Zemljepisna imena v zgornji Baški dolini. V: *Baški zbornik*, Tolmin : Tolminski muzej, 2006, str. 95–106.
- Viazzo, Pier Paolo: *Upland communities : environment, population and social structure in the Alps since the sixteenth century*. Cambridge : Cambridge University Press, 1989, 325 str.
- Zahn, Joseph von: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis : Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals Freisingischen Besitzungen in Österreich. [Bd. 1]*. Wien : K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1870, 469 str.
- Zahn, Joseph von: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis : Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals Freisingischen Besitzungen in Österreich. Bd. 2*. Wien : K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1871, 492 str.
- Zahn, Joseph von: *Die Freisingischen Saß, Copial- und Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Österreich*. Wien : K.K. Hof- und Staatsdruckerei, 1861, 154 str.

Zwitter, Žiga: Krčenje in agrarna raba gozdov v času višinske kolonizacije. V: *Gorenjska v obdobju globalizacije*, Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2013, str. 85–89.

Zwitter, Žiga: *Vpliv »male ledene dobe« na agrarno poselitev na ozemlju današnje Slovenije : na primeru izbranih območij v Zgornji Savinjski dolini : diplomsko delo*. Ljubljana : [Ž. Zwitter], 2010, 210 str.

## Summary

### **Colonization of the upper part of Selška dolina: development of the property and population structure of Tyrolean settlement from the end of the 13th century**

*The paper was prepared on the basis of a preliminary dissertation, using verifiable and real data obtained from a large number of archival sources and the findings of current researchers. The paper provides the most comprehensive and accurate historical overview of the chosen topic so far, and is the first scientifically to define and structurally to show the course of the medieval settlement of Tyroleans in the upper part of Selška dolina.*

*The main research within the paper presents the method of construction and use of a new methodological basis, by means of which the development of the property and population structure in the upper part of Selška dolina for more than half a millennium between 1283 and 1825 was analysed, showing the clearly recorded emergence of primary farms that developed during settlement and, at the same time, their continued expansion. During the course of the survey, histories of each individual farm and village community were produced, through which the continuity of individual tenants can be monitored. The population structure was thoroughly reviewed and key elements were revealed about the circumstances and population movements in the upper part of Selška dolina at the end of the 17th and early 18th centuries.*

*The sum of the multi-year survey thus provides a basis for understanding the historical development of the area of the upper part of Selška dolina, whereby it must be stressed that the survey is based on real, verifiable data and large data sets. It thus provides new knowledge in understanding this interesting part of Slovene history, which has not previously been thoroughly reviewed and analysed, and the set of new data serves both further research and researchers of the area and local residents, to whom it offers a glimpse into their past.*

# Puštalski grad

## Izvleček

*O Puštalskem gradu je, zahvaljujoč vestni evidenci nekdanjih fevdalnih oblastnikov, znanih precej pisnih in slikovnih zgodovinskih virov. O gradu je tudi veliko napisanega, tako v Loških razgledih kot drugih publikacijah. Pa vendar je še veliko neznanega in neraziskanega, predvsem o njegovi stavbni zgodovini.*

*V članku bom poizkusil na kratko osvetliti zgodovino Puštalskega gradu in s pomočjo starih virov in novih spoznanj prikazati stavbni razvoj gradu od 13. stoletja do danes. Za čim bolj natančen in pregleden prikaz sem izdelal 3D modele in vizualizacije gradu v različnih časovnih obdobjih.*

**Ključne besede:** Puštalski grad, Puštal, zgodovina, gradbena zgodovina, rekonstrukcija, 3D upodobitev.

## Abstract

### Puštal Castle

*Thanks to the conscientious records of former feudal lords, there are many written and pictorial historical sources on Puštal Castle. Much has been written about the castle, both in Loški razgledi and in other publications. Yet much is still unknown and unexplored, especially about its building history.*

*The contribution briefly sheds light on the history of Puštal Castle and, with the help of old sources and new insights, present the building development of the castle from the 13th century to the present. In order to get as accurate and comprehensive a view as possible, I created 3D models and visualisations of the castle in different time periods*

**Key words:** Puštal Castle, Puštal, history, castle building development, reconstruction, 3D visualisation.

## Uvod

Škofja Loka ima kar nekaj zanimivih starih objektov. Najstarejša sta prav gotovo Stolp na Kranclju in grad Divja Loka/Wildenlackh; oba sta v ruševinah. V drugo skupino po starosti sodijo Loški, Starološki in Puštalski grad. Vsi trije so močno prezidani in razmeroma dobro ohranjeni. O vseh je bilo že precej napisanega, tudi o stavbnem razvoju in zgodovini. V tem članku sem želel natančno obdelati stavbno zgodovino oziroma razvoj Puštalskega gradu v ključnih obdobjih, glede na zgodovinske pisne in slikovne vire ter današnje stanje in detajle, ki so še vidni ali pa nekoliko skriti očem opazovalca. A najprej nekaj splošnih dejstev o zgodovini Puštalskega gradu in njegovih lastnikih.

## Časovnica

Prav je, da zgodovino objekta že zaradi preproste preglednosti dogodkov pogledamo tudi s časovno črto, časovnico. Z njo dobimo odgovore na vprašanja: kdo in kdaj je živel v gradu; kakšno vlogo je imel; kdaj so se zgodili ključni zgodovinski dogodki; kdaj se pojavijo pomembni viri.

### Domneve za lokacijo

973 v drugi darilni listini Otona II., z dne 23. 11. 973, je omenjen, ob opisu poteka meje, »*castrum bossisen*«. Ing. Rajko Brank domneva, da je bil omenjeni grad najverjetneje na Hribcu, mogoče pa celo na lokaciji današnjega gradu v Puštalu.<sup>1</sup>

### Puštalski

1214 prvič se omenjajo Puštalski gospodje,<sup>2</sup>

1215 Oton Puštalski (Otto de Purchstallo),<sup>3</sup>

1286 Marchlinus de Purchstal,<sup>4</sup>

**1291 Burchstal - prva pisna omemba lokacije,**<sup>5</sup>

1295 Winther und Chunrat, bruder von Burchstal ...,<sup>6</sup>

1297 Winthers von Purchstal.<sup>7</sup>

1 Brank, *Castrum Bosisen* po listinah najstarejši grad na Gorenjskem, str. 48–57.

2 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 53.

3 Zahn, *Fontes rerum Austriacarum*, XXXI, str. 126–127.

4 Zahn, *Fontes rerum Austriacarum*, XXXI, str. 431.

5 Zahn, *Fontes rerum Austriacarum*, XXXVI, Urbar, str. 175.

6 Zahn, *Fontes rerum Austriacarum*, XXXI, str. 450.

7 Zahn, *Fontes rerum Austriacarum*, XXXI, str. 462.



## Prve omembe objektov (Hof, Haus) – konec 14. in začetek 15. stoletja

- Ianne der Wngo, burger ze Lak, 1 **hof** gelegen zuo Lak bei der stat za Purgstal;<sup>8</sup>
  - **Peterlein von Purgkstal**, sein haus vor der stat ze Lak ze naechst gelegen, das man nennet Purgkstal ...;<sup>9</sup>
  - Ioerg und Gall gebruder (brata), **Pertleins von Purgstal suen** (sinova Pertleinoва), habent emphanen ainen **hof** ze Purgstal mit seiner zugehoerung;<sup>10</sup>
- 1421 Jurij Puštalski (Ioerg, sin Pertleinsov);<sup>11</sup>
- 1423 Gal Puštalski (Gall, 1448–1449, oskrbnik Loškega gospostva, Jurijev brat);<sup>12</sup>
- 1485 Joahim Puštalski, gradiščan Stolpa na Kranclju, do 1509;<sup>13</sup>
- 1485 Krištof Puštalski (Christoph von Burgstall, gradiščan Stolpa na Kranclju od 1509 do potresa 1511);<sup>14</sup>
- 1531–1534 Krištof Puštalski (Christoph von Burgstall, sin Joahima, Lands Verwalter, deželni upravitelj Vojvodine Kranjske);<sup>15</sup>
- 1560 Jakob Puštalski (mladoletni sin Krištofa, njegov skrbnik je Kozma Rauber);<sup>16</sup>
- 1573 protestantska molilnica v stolpu Puštalskega gradu;<sup>17</sup>
- 1598 umre Jakob Puštalski, zadnji moški naslednik Puštalskih.**<sup>18</sup>

## Po Puštalskih

- 1604 gospostvo se deli med različne lastnike: Lenart Kunstl, Mihael Papler, ...;<sup>19</sup>
- 16xx Andrej Paradaiser prevzame puštalsko gospostvo (po materi vnuk Krištofa Puštalskega);<sup>20</sup>
- 1623 Ana Marija Posarelli, roj. Paradaiser, ponovno združi puštalsko posest;<sup>21</sup>
- 1645 Franc Posarelli, sin Ane Marije, tega leta umre. Z njim umre moški rod družine Posarelli;<sup>22</sup>

8 Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, str. 223.

9 Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, str. 225.

10 Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, str. 227.

11 Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, str. 227.

12 Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, str. 227.

13 Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, str. 35.

14 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 149.

15 Valvasor, *Slava Vojvodine Kranjske*, 9. knjiga, str. 70.

16 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 164.

17 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 248.

18 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 164.

19 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 165.

20 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 165.

21 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 165.

22 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 325.

- 1645 Hans Taller, zet Ane Marije Posarelli, prevzame puštalske freisinške fevde;<sup>23</sup>  
 1645–1696 sledi nekaj lastnikov: (opisano v Valvasorjevi *Slava ...*, knjiga 3, Puštal): »... *Hanns Joseph Taller (sin Hansa Tallerja), za njim deduje Hanns Ludwig von Hohenwart, nato pridobi Baron/Freiherr Ferdinand Ernst Apfalterr, za njim njegov sin Vojvoda/Herzog Gottfried Apfalterr ...*«;<sup>24</sup>  
 1649 **prva znana slikovna upodobitev gradu.**<sup>25</sup>

## Oblaki

- 1688 Marko Oblak (1650–1707)<sup>26</sup> pl. Wolkensperg kupi najprej dvorec »Pod Ceglom/Ciegelfeld«;<sup>27</sup>  
 1696 Marko Oblak kupi še Puštalski grad in puštalsko gospostvo;<sup>28</sup>  
 1706 **Giullio Quaglio: freska *Snemanje s križa v grajski kapeli***; freska velja za eno najpomembnejših in najvrednejših loških likovnih umetnin;<sup>29</sup>  
 1675–1723 Franc Janez Oblak pl. Wolkensperg (Markov sin, okrog 1720 postavi cerkev na Hribcu);<sup>30</sup>  
 1700–1764 Franc Anton baron Wolkensperg (**Markov vnuk sebi in rodbini leta 1753 pridobi baronski naziv**);<sup>31</sup>  
 1725–1803 Franc Rudolf baron Wolkensperg (Markov pravnuk);  
 1758–1832 Franc Jožef baron Wolkensperg (sin Franca Rudolfa);  
 1768–1828 Danijel baron Wolkensperg (sin Franca Rudolfa, paž pri cesarju Jožefu II., študira pravo na Dunaju in je kasneje v službi cesarja Leopolda II., 1795 neuspešno kandidira za loškega glavarja);<sup>32</sup>  
 1821–1902 August baron Wolkensperg (sin Franca Jožefa);  
 1860–1937 August ml. baron Wolkensperg (sin Augusta);  
 1859–1880 Ema baronica Wolkensperg (sestra Augusta ml., poročena z Josefom Bertholdom);  
 1880–1919 August Berthold, sin Eme, znani slovenski fotograf;  
 1914–2012 Hilda baronica Wolkensperg Swoboda (hči Augusta ml.);  
 1919–1997 Isabella baronica Wolkensperg Kralj (hči Augusta ml.).

23 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 325.

24 Valvasor, *Slava Vojvodine Kranjske*, 11. knjiga, str. 42.

25 Zeiller, *Topographia Provinciarum Austriacarum*, str. 117.

26 Preinfalk, Puštalski baroni Wolkenspergi – danes in nikoli več, str. 232, sprotne opombe velja tudi za ostale osebe na tej strani, ki nimajo te opombe.

27 Dvorec je stal v Puštalu v smeri proti Hrastnici in je upodobljen na Gappnigovi Škofji Loki iz leta 1696.

28 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 326.

29 Cankar, Giullio Quaglio, str. 243.

30 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 327.

31 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 328.

32 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 444.

## Pomembni mejniki od 20. stol. do danes

- 1919 Luka Dagarin, puštalski župan, da predlog za nacionalizacijo posestva barona Wolkensperga. Za grad je podan predlog namembnosti: sirotišnica ali hiralnica;<sup>33</sup>
- 1937 umre zadnji moški potomec linije Oblakov Wolkenspergov, baron Avgust;<sup>34</sup>
- 1937–2012 po letu 1945 v zahodnem delu gradu do svoje smrti (2012) živi Hilda pl. Wolkensperg Swoboda;
- 1946–1959 v večjem delu gradu je nastanjen Loški muzej;<sup>35</sup>
- 1959→ v gradu z delovanjem začne Embalažno grafični zavod, kasneje v prizidku na južni strani še podjetje Obrtnik – steklarstvo;
- 1975→ Glasbena šola Škofja Loka ima v gradu še danes svoje prostore (kot najemnik);
- 2020→ Isabelle Kralj (hči Hildine sestre Isabelle pl. Wolkensperg Kralj) je sedanja lastnica gradu.

## Lokacija



Razglednica Škofje Loke iz začetka 20. stoletja, v ospredju Puštalski grad. Pogled z vzhodne strani.

Puštalski grad se nahaja na nekoliko dvignjeni rečni polici na desnem bregu Poljanske Sore, nedaleč od njenega sotočja s Selško Soro. Na nasprotnem bregu in vzpetini se nahaja mesto Škofja Loka.

Iz Puštala po desnem bregu Sore na vzhodu še danes poteka cestna povezava z Medvodami in naprej Ljubljano. Na zahodno stran po Poljanski dolini vodi pomembna

prometna povezava s Primorsko. Na severu preko Sorškega polja vodi cesta proti Kranju. Že Valvasor v *Slavi Vojvodine Kranjske* za Puštal vzneseno napiše, da se nahaja na: »... *prekrasnem zračnem, odličnem in zdravem kraju, ki ga obdajajo prijazna polja, travniki in s sadjem obložena drevesa* ...«.

33 Štukl, O posestvu puštalskega gradu, str. 202–203.

34 Preinfalk, Puštalski baroni Wolkenspergi – danes in nikoli več, str. 236.

35 Blaznik, Ob štiridesetletnici Muzejskega društva v Škofji Loki, str. 14.

## Zgodovina gradu

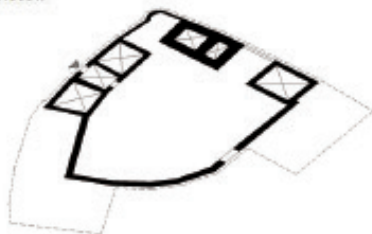
Pri časovnih upodobitvah gradu sem se opiral na zgodovinske vire, pisne in slikovne, ter današnje stanje arhitekture in detajlov. Odločil sem se za tri časovne upodobitve:

- 13. stoletje, ko je grad prvič omenjen v pisnih virih,
- 17. stoletje, iz katerega izhajajo prve upodobitve,
- današnjo podobo, ki bo morda zanimiva za prihodnje rodove.

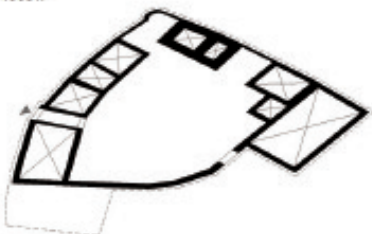
V uvodu v posamezno obdobje bom na kratko opisal duh časa in razložil, zakaj taka arhitektura in detajli, kaj se je ohranilo od prvotne podobe in kaj so dodali kasneje.

S tlorisnim prikazom, 3D modelom in vizualizacijami sem želel prikazati kar najbolj verjetno podobo gradu v različnih zgodovinskih obdobjih.

13.stol.



17.stol.



20.stol.



Časovni prikaz stavbnega razvoja Puštalskega gradu (tlorisi in vizualizacije).

(avtor: Tomaž Križnar)

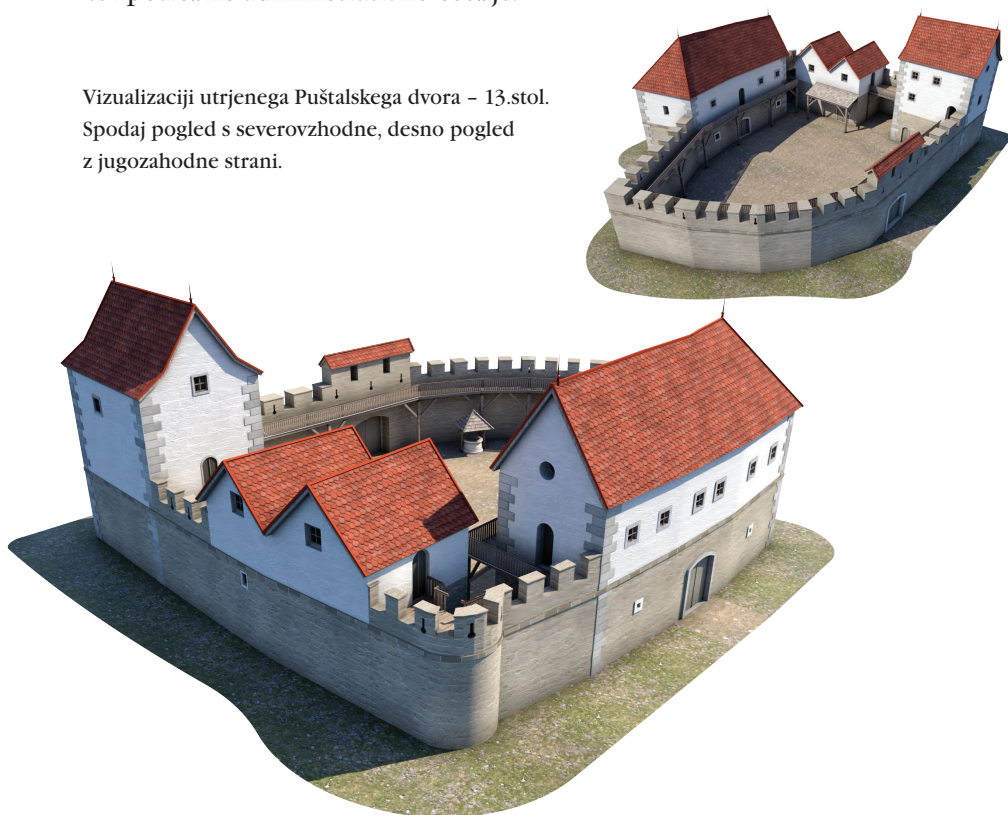
## 13. STOLETJE

### Zgodovinski okvir preloma 12. v 13. stoletje

Križarske vojne so v polnem teku. Leta 1204 križarji v 4. križarski vojni osvojijo in izropajo Konstantinopol (današnji Istanbul). S tem se začne tudi razpad Vzhodnega rimskega cesarstva. Mala Azija je praktično že v celoti pod nadzorom Seldžukov. Na Iberskem polotoku še vladajo muslimanski Almoravidi in kasneje Almohadi iz severne Afrike. Centralni del Evrope, tudi ozemlje današnje Slovenije, je bilo praktično ves srednji vek, in kasneje do Napoleona, vključeno v Sveto rimsko cesarstvo. Prvi cesar je bil prav Oton I., oče Otona II. in ded Otona III., ki sta freisinškim škofom podelila loško ozemlje.

Freisinški škofje so kot zemljiški posestniki na Loškem gospodovali že dobrih 200 let. Nemški vladarji so v tem času z zahodnega dela Svetega rimskega cesarstva poseljevali vzhodne predele, kjer so bili v večini zahodni Slovani (današnja Pomeranijo, Mazurijo, Šlezijo, Češko, Slovaško in tudi Avstrijo ter Slovenijo). Na Loškem se ta glavni val kolonizacije konča s škofom Emichom konec 13. stoletja. Ustanavljali so mesta kot trgovske postojanke, naseljevali trgovce in obrtnike, na podeželju pa kmete. Poleg teh so prišli tudi višji sloji, fevdalci in duhovščina ter potrebno administrativno osebje.

Vizualizaciji utrjenega Puštalskega dvora – 13.stol.  
Spodaj pogled s severovzhodne, desno pogled  
z jugozahodne strani.





Glede na pisne vire lahko z gotovostjo trdimo, da je Puštalski grad obstajal že v začetku 13. stoletja. Vizualizacija prvotne podobe gradu je najbolj zahtevna, saj je iz tega časa malo zgodovinskih virov. Smo v stilni dobi pozne romanike in na začetku gotike. Na področju današnje Slovenije so ta obdobja nekoliko zamaknjena, na Loškem pa se je pozna gotika zavlekla še v 16. stoletje. Zato za prvotno podobo gradu brez omahovanja lahko rečemo, da je bila romanska ali zgodnje gotska.

Iz tega časa nimamo nobene upodobitve gradu, zato sem se naslonil na drobne detajle, ki so morda ostali od takrat, predvsem pa na današnji tloris gradu, kjer iz podobnih debelin zidov in načina gradnje lahko ugotovimo, kateri sklopi gradu so nastajali ob istem času.

### Opis zgradbe

Prva omemba Puštalskega gradu je v urbarjih iz časa na prelomu iz 14. v 15. stoletje, kjer se dobesedno omenjata »hiša« in »dvor«. <sup>36</sup> Dejansko gre za dva objekta, kar dokazuje to, da sta navedena v ločenih spisih in sta pripadala dvema lastnikoma. Morda je eden od objektov »Na Ceglu« <sup>37</sup> in drugi na sedANJI lokaciji gradu.

**Dvor** je v poznem srednjem veku pomenil precej drugačno zgradbo, kot si dvor predstavljamo danes. To je bila **lesena ali kamnita utrjena stavba**, ki je bila hkrati **sedež fevdalne posesti**. Pripadali so ji še spremljajoči ločeni gospodarski objekti, kot so: shrambe, hlevi, kleti, ...

Danes grad sestavljata povezana severni in vzhodni trakt. Glede na tloris oziroma različne debeline zidov lahko sklepamo, da so bili prvotni objekti ločeni, med njimi pa so potekale lesene palisade ali kamniti obrambni zidovi. Vse skupaj je tvorilo zaključen zaprt prostor z dvoriščem v sredini.



Portal in nenavadno dolgi kamni v nadaljevanju vzhodnega trakta. (foto: Tomaž Križnar)

36 Blaznik, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*, str. 223, 225.

37 Dvorec, ki je ležal nekoliko proti Hrastnici in ga je še pred Puštalskim gradom kupil Marko Oblak.



Nekaj detajlov, ki bi lahko izhajali iz tega obdobja:

- ključasta strelna lina, ki je bila del obrambnega obzidja na severovzhodni strani zidu, kjer je danes okrogli stolp (po nekaterih mnenjih lina naj ne bi bila iz tega obdobja);
- portal na vzhodni strani, ob cesti, ki je bil del zunanjega obzidja, danes pa je to spodnji del gospodarskega objekta (Steklarstvo). Zid in portal sta bila na



Srednjeveška ključasta strelna lina na okroglem stolpu nakazuje takratno višino obrambnega zidu. (foto: Tomaž Križnar)

to mesto prestavljena ob kasnejših prezidavah. Po moji oceni je portal dejansko stari vhod v grad, ki je bil na severnem traktu, in je danes zazidan. Portal je poznogotsko porezan. Poleg njega so v zidu izredno zanimivi dolgi kamni, ki so verjetno deli drugih vratnih ali okenskih elementov iz severnega trakta gradu:

- vodnjak na grajskem dvorišču.

Triforno okno desno od stolpa je sicer romanskega videza,<sup>38</sup> vendar precej kasnejšega nastanka, morda skupaj z notranjim arkadnim hodnikom iz časa baroka ali še kasneje, glede na to, da so iz drugačnega kamna.<sup>39</sup>

## 17. STOLETJE

### Zgodovinski okvir

Krištof Kolumb leta 1492 doseže prve otoke Novega sveta. Istega leta Španci zavzamejo zadnje muslimansko kraljestvo, Granado, tako se konča islamski vpliv na Iberskem polotoku, ki je trajal vse od 7. stoletja. Pomembna prelomnica je tudi padec Konstantinopla in Bizantinskega cesarstva. Sredi 14. stoletja<sup>40</sup> Osmani prodrejo v Evropo, Konstantinopol pa zavzamejo šele leta 29. maja 1453.

Slovensko ozemlje je še vedno del Svetega rimskega cesarstva. A tudi srednjo Evropo pretresajo velike spremembe. Največja je prav gotovo osmanska nevarnost, ki se resno pojavi v začetku 15. stoletja.<sup>41</sup> Vpadi se nadaljujejo do konca 16. stoletja in se končajo z zmago krščanske vojske v bitki pri Sisku leta 1593, v kateri so pomembno vlogo odigrale kranjske in štajerske čete pod vodstvom Andreja Turjaškega, ki so odbile napad turške vojske, zavzele most na Kolpi in

<sup>38</sup> Koch, *Baustilkunde*, str. 77.

<sup>39</sup> Stebri v trifori so iz perachiškega tufa, v atriju pa so iz peščenjaka.

<sup>40</sup> Po potresu in padcu trdnjave Galipoli leta 1354.

<sup>41</sup> Prvi turški vpad na današnja slovenska ozemlja je bil leta 1408 v Beli krajini.

potisnile nasprotnika dobesedno v reko, kjer se je večina vojakov, skupaj s poveljnikom Hasan Pašo Predojevičem, utopila.

Turški vpadi so povzročili veliko povišanje davkov, ki so obremenili predvsem kmete, kar je sprožilo velike kmečke upore. Eni prvih so bili konec 15. in v začetku 16. stoletja tudi na Loškem.<sup>42</sup>

Evropo poleg tega pretresajo še verski spopadi. Pandorino skrinjico je odprl Jan Hus na prelomu med 14. in 15. stoletjem, nadaljeval pa Martin Luther leta 1517 s svojimi tezami oziroma protestom proti skorumpirani rimski cerkveni oblasti. Verski spopadi se s tridesetletno vojno nadaljujejo še v sredino 17. stoletja.

Škofjo Loko je leta 1511 prizadel hud potres. Porušeni in poškodovani so mnogi, predvsem zidani objekti. Opuščena sta grad Divja Loka in Stolp na Kranclju. Na slednjem so bili gradiščani puštalski fevdalci, oče Joahim in sinova Moric ter Krištof. Krištof je bil med leti 1531–1534 celo kranjski deželni upravitelj. Loka je bila potrebna temeljite prenove. Na srečo je tedaj vladal podjetni freisinški škof Filip. Na kamnitih ploščah, ki sta še danes na Loškem gradu, je zabeleženo, kako je obnavljal Loški grad. O morebitnih poškodbah ali prenovi Puštalskega gradu zaradi potresa ni nobenega zapisa.

Sredi 16. stoletja se je v Loku že močno razširilo tudi protestantsko gibanje, predvsem med meščani in plemstvom. Freisinški škofje so začeli protestante resno preganjati šele leta 1573 s komisijami, ki so jih poslali v Loko. Večjih uspehov niso imeli. Protestanti so imeli svetišče v stolpu Puštalskega gradu.<sup>43</sup> To ni bil sedanji mali okrogli stolp, kot zmotno domnevajo nekateri. Stolp sredi 17. stoletja sploh še ni obstajal, kar je vidno iz vseh upodobitev. Verjetno je bil ta stolp na mestu, kjer je danes grajska kapela. Morda je kapela nastala prav takrat.

Konec 16. stoletja z Jakobom Puštalskim izumre moška linija rodu Puštalskih. V naslednjih sto letih se izmenja kar nekaj lastnikov, dokler grad leta 1696 ne kupi Marko Oblak pl. Wolkensperg.

## Opis zgradbe

Od 13. do 17. stoletja si stilno sledijo štiri pomembna obdobja. V prvem se nekje do leta 1250 končuje obdobje **romanike**. Začne se **gotika**, ki v naših krajih traja še globoko v 16. stoletje, o čemer nam pričajo objekti, zgrajeni po potresu leta 1511. Šele sredi 16. stoletja se začne obdobje **renesanse**, ki se nadaljuje vse do sredine 17. stoletja, ko se že začne **barok**.

Iz 17. stoletja imamo že prve grafične upodobitve Puštalskega gradu: leta 1648 Merianova, leta 1678 Valvasorjeva ter leta 1697 Gappnigova (prva barvna upodobitev). Merian in Gappnig sta Puštalski grad upodobila na širši veduti Škofje Loke, medtem ko ga je Valvasor, tako kot Starološki grad, upodobil samostojno. Čeprav se zdi, da je grad na teh slikah nerazpoznaven, temu ni tako.

42 Blaznik, Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja, str. 65.

43 Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 248.

Seveda so te upodobitve nekoliko poenostavljene, a v grobem objekti stojijo tako kot morajo. Celo več, na objektih so vidni detajli, kot so okna, frčade in celo dimniki. Zato bom v nadaljevanju bolj natančno opisal te prve slike, na osnovi katerih je bila izdelana 3D vizualizacija gradu za 17. stoletje.

### Matthäus Merian, 1649



Matthäus Merian: izsek s slike Škofje Loke, iz knjige *Topographia Provinciarum Austriacarum* (1649). Pogled z zahodne strani.

kot višji in večji. Ima dvojna okna v dveh nadstropjih. Severni in južni trakt sta na zahodnem delu povezana z zidom, od vzhodnega trakta je viden le delček strehe. Strehe imajo na končnih straneh zatrepe.

Na prekrasni jedkanici Škofje Loke iz nekoliko neobičajne jugozahodni strani, z vrha, verjetno s Kranclja, tako da se lepo vidijo tudi Sorško polje in Karavanke s Kamniško-Savinjskimi Alpami, je pod številko 6 narisan Puštalski grad. Prednji severni trakt ima pravokotni stolp, ki sega nekoliko iz fasadne linije. Po številu oken in legi pravokotnega stolpa vidimo, da je del tega trakta vzhodno od stolpa daljši (tri okna) kot ta, ki je zahodno od njega (dve okni). Poleg severnega je na sliki še južni trakt, pravzaprav samostojen objekt, ki pa je prikazan

### Janez Vajkard Valvasor, 1678



Janez Vajkard Valvasor: Puštalski grad v *Skicni knjigi*, 1678, ki je bila osnova za jedkanico v *Topographie Ducatus Carnioliae Moderna* (1679).

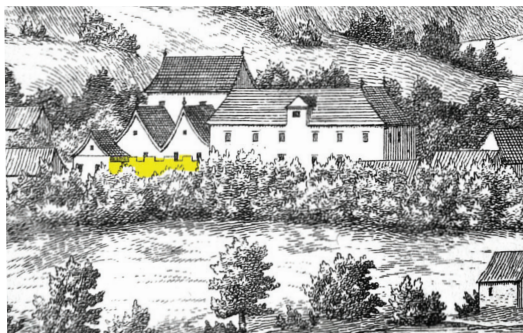
Druga upodobitev je iz Valvasorjeve *Skicne knjige* iz leta 1678. Te skice so na terenu dejansko nastale že kakšno leto prej, bile so osnova za jedkanico v *Topografiji* in kasneje v *Slavi Vojvodine Kranjske*. Smer pogleda je drugačna od Merianove. Valvasor je risal nekje s terase (to bi lahko bilo na terasi pod sedanjim Domom ZB NOB Škofja Loka). Od tam je narisal Škofjo Loko, kot tudi Puštal; ta je torej narisan s severovzhodne strani. Prednji severni trakt ima enako število oken kot Merianova slika. Razlikuje se v tem, da stolp ne izstopa iz fasadnega niza. Ravno tako kot Merian tudi Valvasor

na lokaciji današnje kapele nariše višji objekt. Ta se predvsem v detajlih nekoliko razlikuje od Merianovega prikaza (ni zatrepov in frčad, oken je manj ...).

Poleg teh dveh sklopov Valvasor nariše še tri objekte, ki so sestavljali vzhodni trakt in so skladni tudi z današnjim tlorisom gradu. Kot sem že omenil, so te prve skice v marsičem shematske, predvsem Valvasorjeve, saj so narisane na terenu in verjetno v omejenem časovnem okviru.

### Janez Vajkard Valvasor, 1689

Valvasorjeva jedkanica iz *Slava Vojvodine Kranjske* se večinoma sklada s skico, a ima nekaj več detajlov. Dodani so nekatera okna in obrambni zid med severnim in vzhodnim traktom, kjer so danes triforno okno in razmejitve v fasadi. Pomembna razlika pa je tudi dodan, nekoliko zalomljen zahodni del severnega trakta. Na sliki je pogled s severne strani, z rumeno je označen obrambni zid.



Janez Vajkard Valvasor: *Slava Vojvodine Kranjske*, 1689, izsek z jedkanice *Puštal*.

### Valentin Gappnig, 1697

Gappnigova slika se nahaja v Fürstengangu, knežjem hodniku, ki povezuje knežjo palačo s cerkvijo sv. Marije in sv. Korbinijana (Freisinger Dom) v Freisingu. V tem hodniku so portreti vseh freisinških škofov ter slike mest in krajev, ki so bili v njihovi posesti. Med njimi je tudi Škofja Loka. Resnično lepa upodobitev Loke s Kamnitnika je tretja znana upodobitev Škofje Loke. Puštalski grad je na zelo dolgi sliki upodobljen na skrajni levi, tik ob robu, verjetno ne brez pomena, glede na spore in težave, ki so jih freisinški škofje imeli s Puštalskimi.

Pa vendar je slika dovolj zgovorna, celo bolj natančna, kot sta Merianova in Valvasorjeva jedkanica. Za večjo preglednost sem robove gradu poudaril z močno črno črto. Lepo se vidi, da je severni trakt še ločen od objektov na vzhodnem traktu, tudi ti objekti na vzhodni strani so ločeni od kapele na južni strani. Poleg tega je na severni strani viden obrambni zid, ki povezuje severni in vzhodni trakt in severovzhodni krožni nepokrit vogalni zaključek (težko bi mu rekli stolp, ker je enake višine kot obrambni zid). Okna so bolj slabo vidna, razen na objektu na severni strani (morda se na originalni sliki vidijo bolje).

Pri končnih upodobitvah tega obdobja sem upošteval glavne značilnosti grafičnih virov s konca 17. stoletja. Seveda se te stare slike nekoliko razlikujejo med seboj, npr. pri vzhodnem stolpiču ali zahodnem delu severnega trakta, in so, razen Valvasorjevih, le del večjih slik Škofje Loke. Končni rezultat (rekonstrukcija) je zato kompromis med vsemi viri.





Valentin Gappnig: *Škofja Loka*, 1697. Pogled s severovzhodne strani.



Valentin Gappnig, 1697, Puštalski grad, izsek s slike *Škofje Loke*.

Vizualizaciji Puštalskega gradu – 17. stol.  
Spodaj pogled s severovzhodne, desno pogled  
z jugozahodne strani.





## 18.–21. STOLETJE

### Zgodovinski okvir

Težko je na kratko opisati tri stoletja, ko se je na vseh področjih zgodilo več kot prej v celotni človeški zgodovini. Konec 17. in v začetku 18. stoletja je čas izuma modernega parnega stroja<sup>44</sup> in začetka industrijske revolucije. Škot James Watt leta 1781 patentira parni stroj s kontinuiranim krožnim vrtenjem in močjo 20 konjskih sil. Tako 18. kot 19. stoletje lahko imenujemo doba parnih strojev.

Slovak Anyoš Jedlik leta 1828 izumi prvi praktični elektromotor, Nikolaus Otto leta 1864 bencinski motor in Rudolf Diesel leta 1893 dizelski motor. Človeška znanost in tehnika v treh stoletjih preskočita več kot prej v dvesto tisoč letih.

Prav tako so to stoletja do sedaj nepredstavljenih svetovnih vojnih spopadov z milijonskimi žrtvami in ogromnimi družbenimi spremembami. Človeštvo je naraslo na prvo milijardo leta 1804, potem pa do druge milijarde, ki jo je doseglo leta 1927, potrebovalo 123 let. Danes je na svetu skoraj 8 milijard ljudi.

Tudi v arhitekturi si stili vrstijo eden za drugim veliko hitreje kot v preteklosti. Če je doba romanike trajala dobrih 300 let, si renesansa, barok in klasicizem sledijo približno na 100 let. V 19. stoletju arhitekturna teorija beleži približno 15 različnih stilov, v 20. stoletju pa že 31.<sup>45</sup>

### Opis zgradbe

Sklepamo lahko, da so za večje renesančne in baročne posege na Puštalskem gradu na začetku 18. stoletja zaslužni prav novi lastnik Marko Oblak pl. Wolkenberg in njegovi nasledniki. V skladu z dobo grad predelajo po tedaj že dobro uveljavljeni renesančni podobi.

Severni stanovanjski trakt podaljšajo na vzhodno stran do severovzhodnega vogala, kjer nastane majhen krožni stolpič v višini samega trakta, torej pritličje in nadstropje. Na severnem traktu tik ob krožnem stolpiču naredijo na mestu bivšega obrambnega zidu triforno okno. Stebri so po obliki in velikosti podobni tistim v notranjem arkadnem atriju istega severnega bivalnega trakta.

Vhodni renesančni portal je iz kamnitniškega konglomerata. Na sklepnem kamnu portala se še vidi naslikan grb rodbine Oblakov baronov Wolkenberg.

Vzhodni trakt je ravno tako poenoten na višino severnega trakta. Vmesne vrzeli so zapolnjene, tako da se pri krožnem severovzhodnem stolpiču združi s severnim traktom. Arkadni hodniki, ki objemajo notranje dvorišče gradu z vzhodne, severne in zahodne strani, kot celota delujejo zelo skladno in so eni lepših v Škofji Loki. Slopi so v pritličju kvadratnega prereza, v nadstropju pa so stebrički nekoliko manjši in krožnega prereza. Vzhodni arkadni trakt z masivnimi slopi je skromnejši, tako na zunanji kot na notranji strani, in je kasnejšega baročnega izvora.

<sup>44</sup> Anglež Thomas Savery leta 1698 patentira parno črpalko z eno konjsko močjo.

<sup>45</sup> Arhitekturni stili 20. stol., [https://en.wikipedia.org/wiki/Category:20th-century\\_architectural\\_styles](https://en.wikipedia.org/wiki/Category:20th-century_architectural_styles).

Od detajlov je ostala že prej omenjena ključasta strelna lina. Nahaja se v krožnem severovzhodnem stolpiču in to dokaj nizko, ker je bila del cine v starem, nižjem obrambnem zidu. Ravno zaradi te line lahko dokaj natančno določimo višino tega obrambnega zidu.



Dvorišni arkadni hodniki. (foto: Vesna Križnar)



Puštalški grad in park v *Franciscejskem katastru* iz leta 1825.

Drugi omembe vreden detajl je lep portal na vhodu v grajsko kapelo sv. Križa, ki je ravno tako iz kamnitniškega konglomerata in verjetno iz istega časovnega obdobja kot ta na grajskem vhodu, čeprav ima ta pri kapeli ravno preklado.

Od detajlov in umetnin v notranjosti naj omenim fresko v grajski kapeli. Prav Marko Oblak pl. Wolkenberg je verjetno najel Giullia Quaglia, znanega italijanskega baročnega slikarja, da jo je narisal v mali kapeli sv. Križa Puštalškega gradu.

V grajskem atriju naj omenim le še slabo ohranjeno sončno uro in kamnito posodo za vodo ter vodnjak, »šterno«, ki ima iz kamna izklesano korito.

Gradu je pripadal tudi lep park, ki je bil obdan z obzidjem. Slednje je delno ohranjeno na severozahodni strani. Prvotna podoba parka in njegova ureditev sta lepo vidni v *Franciscejskem katastru*, 1825.

Jugozahodni del obzidja je znižan, dodano je dvojje vrat: na jugu v gospodarski del in na zahodu v parkovni del. Grad od 19. stoletja pa do danes ni doživel večjih sprememb. Več ali manj je bil deležen vzdrževalnih del in nekaj dodanih baročnih detajlov na fasadi.

Večja sprememba je povišanje krožnega severovzhodnega stolpiča za

eno nadstropje. Tako ta stolpič zdaj kot dominanta nekoliko štrli iz dolgega enotnega vzhodnega in severnega trakta. Stolpič na fotografiji iz leta 1894 še ni viden, je pa že viden na razglednici iz leta 1900. Predvidevam, da je ta nadzidava severo-

-vzhodnega krožnega stolpiča nastala po ljubljanskem potresu leta 1895. Hkrati z nadzidavo stolpiča so za eno nadstropje povišali tudi celotni vzhodni trakt gradu, katerega napušč je zdaj v isti višini kot pri kapeli in severnem traktu.



Puštalski grad, fotografiran s Hribca, brez okroglega vogalnega stolpiča, 1894.



Puštalski grad, pogled s Hribca, z okroglim vogalnim stolpičem; razglednica iz leta 1900.

## Današnje stanje

Kot sem omenil že na začetku, je v gradu danes Glasbena šola Škofja Loka. Grad je v relativno dobrem stanju. Leta 2006 je bila obnovljena oltarna freska Guillia Quaglie v kapeli.

Vizualizaciji Puštalskega gradu – danes. Spodaj pogled s severovzhodne, desno pogled z jugozahodne strani..



Pa vendarle. Celotna zunanja fasada in fasada v atriju sta dotrajani. Grad bi bil z obnovljeno fasado prav gotovo lepši. V atriju bi se lahko, podobno kot že v grajski kapeli, odvijale razne prireditve. Pri obnovi fasade bi lahko pokazali lepe stavbne elemente iz različnih obdobj, kot so ključasto oblikovana strelna lina z naznačbo nekdanjega obrambnega zidu, stari portali, triforno okno in severni ter zahodni trakt atrija, vodnjak, sončna ura, kovana ograja, ... Praktično nepozidan oziroma v stanju kot ga prikazuje *Franciscejski kataster* je tudi zahodni del grajskega parka. Trenutno je zanemarjen, a bi se ga dalo lepo obnoviti in vanj vključiti še kakšen star detalj iz Puštala, morda kozolec, čebelnjak, razno orodje ... V prenovljeni podobi bi grajski kompleks postal zelo privlačen za turiste. Prav tako bi pridobil tudi sam kraj Puštal oziroma del proti Hudičevi brvi, Kopališki ulici naprej proti Škofji Loki.

### **Zahvala**

Za koristne nasvete pri pisanju članka se zahvaljujem umetnostnemu zgodovinarju dr. Francetu Štuklu.

### **VIRI IN LITERATURA:**

Arhitekturni stili 20. stol. Glej: [https://en.wikipedia.org/wiki/Category:20th-century\\_architectural\\_styles](https://en.wikipedia.org/wiki/Category:20th-century_architectural_styles).

Blaznik, Pavle: Ob štiridesetletnici Muzejskega društva v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 24, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1977, str. 11–13.

Blaznik, Pavle: *Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zv. 4, Urbarji freisinške škofije*. V Ljubljani : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1963, 472 str.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo : (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.

Blaznik, Pavle: Upori loških podložnikov konec 15. in v začetku 16. stoletja. V: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 65–70.

Brank, Rajko: Castrum Bosisen po listinah najstarejši grad na Gorenjskem. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 48–57.

Cankar Izidor: Giulio Quaglio : prispevek k razvoju baročnega slikarstva. V: *Dom in svet* 33, štev. 3/4, Ljubljana : Katoliško tiskovno društvo, 1920, str. 77–245.

Koch, Wilfried: *Baustilkude : Burg und Palast*. Bd 2. München : Bertelsmann Verlag, 1991.

Kos, Franc: *Gradiivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Knj. 5 : (1201–1246)*. V Ljubljani : Leonova družba, 1928, 586 str.

Pokorn, Franc: Loka : krajepisno-zgodovinska črtica. V: *Dom in svet* 7, štev. 12, Ljubljana : Katoliško tiskovno društvo, 1894, str. 145–757.

Preinfalk, Miha: Puštalski baroni Wolkenspergi – danes in nikoli več. V: *Loški razgledi* 59, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2012, str. 231–242.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1, Gorenjska. Knj. 1–4*. Ljubljana : Viharnik : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1998.

- Štukl, France: O posestvu puštalskega gradu. V: *Loški razgledi* 15, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1968, str. 202–203.
- Štukl, France: Razvoj portalov v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 12, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1965, str. 39–46.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Slava Vojvodine Kranjske*. Nürnberg, 1689.
- Zahn, Joseph von: *Fontes rerum Austriacarum XXXI. Band, Codex diplomaticus Austriaco-Freisingensis*. Wien : Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1870.
- Zahn Joseph von: *Fontes rerum Austriacarum XXXV. Codex Diplomaticus Austriaco-Freisingensis, II. Band*. Wien : In Commission bei Karl Gerold's Sohn, 1871.
- Zahn Joseph von: *Fontes rerum Austriacarum XXXVI. Codex Diplomaticus Austriaco-Freisingensis, III. Band*. Wien : In Commission bei Karl Gerold's Sohn, 1871.
- Zeiller, Martin; Merian, Matthäus: *Topographia Provinciarum Austriacarum*. [Franckfurt am Mayn] : an tag gegeben vnd verlegt durch Matthaem Merian in Franckfurt am Mayn, 1649, 155 str.

## Summary

### **Puštal Castle**

*On the opposite bank of the Poljanska Sora to the town of Škofja Loka, lie the settlement and castle of Puštal. The latter was the seat of the feudal lords of the same name or originally “von Burgstall”, from the end of the 17th century. and then the famous noble family of Oblak or Wolkensperg.*

*The contribution deals with the building history of the castle, from the first written sources from the beginning of the 13th century to today. Within the timeline, I first carefully process key sources that discuss people, buildings, and events related to Puštal Castle. This is followed by a brief description of the location and development of the building, with depictions of the building in three key periods: 13th century, 17th century and 20th century.*

*For ease of understanding, I first describe each of these periods in terms of global, world and local historical events. This is followed by a description or analysis of the building, together with characteristic details, on the basis of which 3D models of the castle were made for different periods, together with photorealistic depictions of the probable or actual state.*



# Topografski opis mestne fare Loka leta 1821<sup>1</sup>

Spodbuda za prevod Topografskega opisa mestne fare Loka leta 1821 je bil članek mag. Blaža Otrina Prizadevanje škofa Avgušтина Grubarja za topografski in zgodovinski oris župnij ljubljanske škofije.<sup>2</sup>

V omenjenem prispevku se avtor Otrin osredotoči na prizadevanje škofa Avgušтина Grubarja, da bi se pripravil čim bolj popoln topografski in zgodovinski oris župnij ljubljanske škofije. Navaja nekaj splošnih ugotovitev in pojasnil, zakaj je prišlo do popisov posameznih župnij, in ugotovitve, da nekateri popisi manjkajo. Ohranjenih je 74 opisov, nekateri so krajši, drugi daljši, številni med njimi pa vsebujejo dragocene zgodovinske podatke. Dana so bila tudi izhodišča, glede na katera naj bi dušni pastirji oddali čim natančnejše in čim bolj enotne podatke.

Nekatere opise so duhovniki napisali na kratko, župnik pri sv. Jakobu v Loki pa je poseben poudarek dal štirim točkam, kar je dobro vidno iz zapisa:

1. številčno stanje njegove fare,
2. reformacija in protireformacija v Škofji Loki,
3. vprašanje vzgoje in izobraževanja,
4. seznam vseh vikarjev te fare, odkar so bile ohranjene rojstne knjige.

Rokopis je v lepi gotici, ki ga je župnik Klemenčič z okorno roko samo podpisal; saj je bil mož že v letih, star 78 let. Kar je povzel po Valvazorju, navaja posebej. Ne omenja pa listin iz svojega župnijskega arhiva niti ne največjega požara, ki je Škofjo Loko na Spodnjem trgu zajel leta 1698, in še marsikaj drugega.

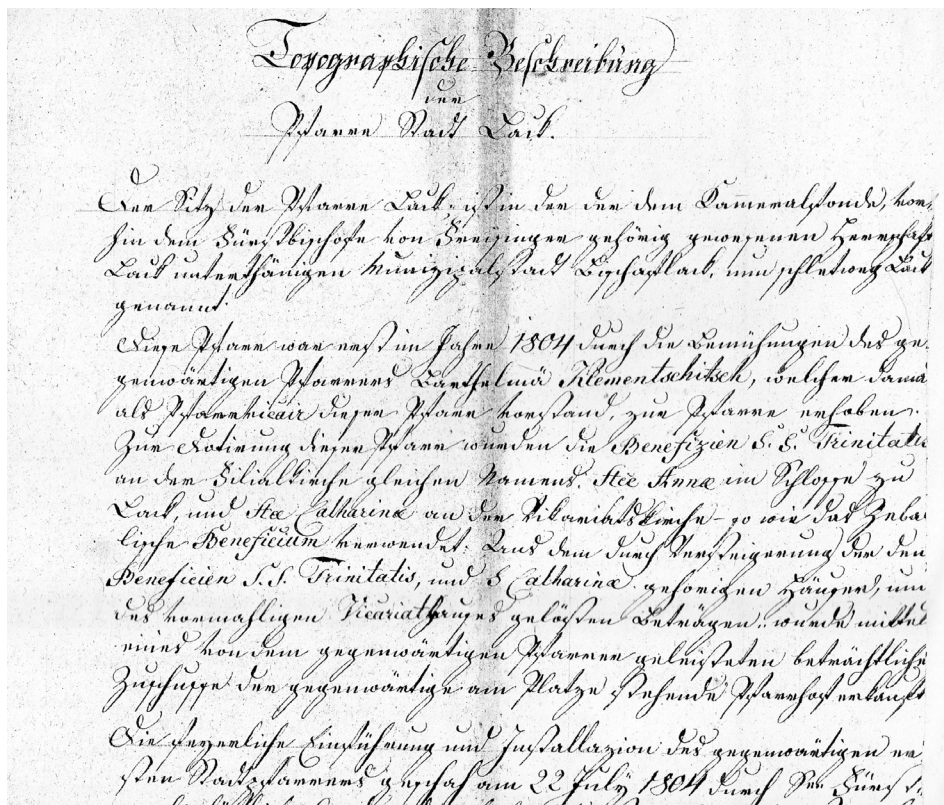
Zanimivo bi bilo preračunati, koliko družin je v tedanjem času živelo v eni hiši. Mesto Škofja Loka je imelo približno enako število hiš in prebivalcev kot Železniki.

1 Vir: Nadškofijski arhiv Ljubljana – NŠAL, Župnija Škofja Loka, fasc. 391, kopija 13. 1. 2017.

2 Otrin, Blaž: Prizadevanje škofa Avgušтина Gruberja za topografski in zgodovinski oris župnij ljubljanske škofije. V: *Miscellanea*, Ljubljana : Teološka fakulteta, 2016, str. 95–110. (zbirka *Acta ecclesiastica sloveniae* ; 38).

Jernej Klemenčič se že poleti leta 1788 v Škofji Loki omenja kot mestni vikar, mogoče pa je bil to tu tudi že prej.<sup>3</sup>

## Prevod<sup>4</sup>



Prva stran Topografskega opisa mestne fare Loka. (vir: Nadškofjski arhiv Ljubljana)

»Sedež fare je bil sprva v nekdanjem municipalnem mestu, podrejenem freisinškemu gospodstvu, kasneje v kameralnem gospodstvu, danes pa na kratko v Loki.

Fara Loka je bila po prizadevanju sedanjega župnika Bartolomeja Klemenčiča, ki je bil dotlej farni vikar te fare, prvič leta 1804 dvignjena v položaj fare. Za dotacijo fari so vključili /verwendet/ beneficij Sv. Trojice, podružnične cerkve istega imena, sv. Ane na gradu v Škofji Loki in beneficij sv. Katarine, vikariatske cerkve, prav tako pa Čebalov beneficij. Z dražbo hiš, ki so bile last beneficija sv. Trojice, sv. Katarine in nekdanje vikariatske hiše in ob izdatnem finančnem prispevku sedanjega župnika, se je na Placu kupilo sedaj stoječo župnišče.

3 Vikar Klemenčič- vik. Civitates Locopoli; glej: ŠAL/Ž Škofja Loka, ovoj 1788.

4 Prevedeno besedilo je v ležeči pisavi.

*Slovesno vpeljevanje in postavitvev /instalacija/ sedanjega mestnega župnika je bilo 22. julija 1804; vodil ga je knezonadškof Michael iz hiše grofov/ Freihern/ von Bridgo.<sup>5</sup> Loška fara je bila kot nekdanji vikariat podrejena glavni fari/Hauptpfarre/ Stari Loki. Prav zaradi te povezave je mestna fara dolžna dati starološki fari letno »mensale«, <sup>6</sup> miznino.*

*Temperatura v fari je predvsem v dolinah in tudi v hribih zaradi številnih studencev in megle vlažna /Feucht/, podobne okoliščine imajo tudi doline in na Sorškem polju/... mit den Gegende am Zeyer felde gegen der Huptstadt zu/. Zemlja /Boden/ je v ravnini odlična, zelo rodovitna, v hribih pa bogata s sadjem /Obstreich/. Vasi v ravnini ležijo večinoma ob cesti, ki vodi iz Loke proti Ljubljani. V hribih in vzdolž Poljanske Sore ter na vzhodu pa so zelo razpršene.*

*V ravninskem delu fare se nahajajo naslednje nižinske cerkve:*

- **cerkev Sv. Križa** v Puštalu, na hribčku, ki ji pripada vas Puštal, skupaj s fideicomisnim gradom grofijo – von Wolkensberg. Puštal ima 49 hiš, 92 družin in 362 duš (leta 1884: 53 hiš, 297 prebivalcev).<sup>7</sup>
- **cerkev sv. Janeza Krstnika** na Suhi, z vasjo Suha, ki ima 36 hiš, 49 družin in 234 duš, z vasjo Hosta, ki ima 6 hiš, 11 družin in 52 duš ter vasjo Trata z 12 hišami, 13 družinami in 85 dušami.
- **cerkev sv. Nikolaja** na Godešiču ima z vasjo Godešič 48 hiš, 65 družin in 271 duš (leta 1884: 57 hiš, 276 prebivalcev).
- **cerkev sv. Janeza Evangelista** v Retečah, z vasjo Reteče z 19 hišami, 29 družinami in 118 dušami. Sem sodi še Gorenja vas z 20 hišami, 28 družinami in 134 dušami (leta 1884: 24 hiš, 137 prebivalcev).

*V hribih so:*

- **cerkev sv. Lovrenca** v Breznici, z vasema Breznica z 22 hišami, 32 družinami in 134 dušami, in Gabrovo z 9 hišami, 12 družinami in 59 dušami (leta 1884: 9 hiš, 46 prebivalcev).
- **cerkev sv. Florjana** v Sopotnici, z vasema Sv. Florjan s 6 hišami, 9 družinami in 48 dušami, in Sopotnica, ki ima 18 hiš, 27 družin in 135 duš.
- **cerkev sv. Jakoba in Filipa** v hribih, z vasjo Valterski vrh s 6 hišami, 7 družinami in 52 dušami, vasjo Na Logu z 20 hišami, 25 družinami in 135 dušami (1884: 24 hiš, 129 prebivalcev). Obe naselji sta v glavni občini Poljane: Staniše ima 7 hiš, 13 družin in 49 duš (leta 1884: 7 hiš, 47 prebivalcev).
- **cerkev sv. Ožbolta** z vasjo Sv. Ožbolt, ki ima 31 hiš, 37 družin in 179 duš (leta 1884: 31 hiš, 173 prebivalcev).

5 Izpustil sem vljudnostne nazive.

6 Tu je pisec pustil prazen prostor in ni navedel, koliko miznine mora dajati. Glede teh obveznosti so bili novi župniki do mater fare zmeraj kritični in so jim ugovarjali. Ta tekst nasprotuje trditvi v diariju župnije Stara Loka, da je bil loški vikariat oziroma kasneje župnija oproščen plačevanja miznine. Glej: *Več kot tisoč let*, str. 60.

7 Primerjalno sem v okroglem oklepaju za nekatere vasi in mesto navedel število hiš in prebivalcev za leto 1884.

- **cerkev sv. Barbare**, z vasjo istega imena. Ima 26 hiš, 32 družin in 151 duš (leta 1884: 30 hiš, 187 prebivalcev).
- **cerkev sv. Andreja /Nakonz/** ima vas istega imena. Tu je 14 hiš, 16 družin in 79 duš (leta 1884: 20 hiš, 87 prebivalcev).
- **cerkev sv. Petra v Bodovljah/Wodolle/**, s krajem Sv. Peter. Tu je 6 hiš, 11 družin in 35 duš. Zraven sodijo še Bodovlje z 11 hišami, 17 družinami in 79 dušami (leta 1884: 12 hiš, 59 prebivalcev). Zminec<sup>8</sup> ima 22 hiš, 28 družin in 103 duše (leta 1884: 28 hiš, 140 prebivalcev).
- **cerkev sv. Tomaža v Brodeh**, z vasema Brode, s 14 hišami, 19 družinami in 76 dušami (leta 1884: 16 hiš, 91 prebivalcev), in Gabrkom z 9 hišami, 12 družinami in 59 dušami (leta 1884: 9 hiš, 43 prebivalcev).

*Mesto Loka:*

- **mesto Loka** s 127 hišami, 243 družinami in 1068 dušami (leta 1884: 131 hiš, 1450 prebivalcev). Poleg spada podružnična **cerkev Naše ljube Gospe**<sup>9</sup> v mestnem špitalu na Spodnjem trgu. Tu je predmestje Karlovec z 52 hišami, 78 družinami in 341 dušami (leta 1884: 53 hiš, 431 prebivalcev). Predmestje Trata ima 13 hiš, 24 družin in 86 duš (leta 1884: 13 hiš, 111 prebivalcev). Kapucinsko predmestje ima 20 hiš, 30 družin in 147 duš (leta 1884: 21 hiš, 174 prebivalcev). Predmestje Studenec ima 15 hiš, 30 družin in 116 duš (leta 1884: 19 hiš, 127 prebivalcev). Sledi vas Vincarje,<sup>10</sup> na podnožju hriba pod ruševinami starega gradu, na hribu Wildenlak.<sup>11</sup> Vincarje imajo 7 hiš, 9 družin in 44 duš (leta 1884: 9 hiš, 31 prebivalcev). Vincarje niso spadale pod vikariat mesta Loke.

V teh krajih se letno v povprečju rodi 130 otrok in jih umrje okoli 80.<sup>12</sup> Glavna prehrana in dejavnost ljudi v ravnini je pridelava žita. Izdelujejo platno, ki ga prodajajo, vozijo v Trst in na Reko. V hribih sušijo sadje in nabirajo kostanj, ki ga prodajajo na Koroško.<sup>13</sup> Kmet se z izdelovanjem platna ukvarja večinoma v zimskem času, ko redno /wo täglich/ do polnoči predejo in zjutraj že ob 4. uri začenjajo nov dan.

8 Zminec je vpisan ko Srinz.

9 U/nsere/ L./iebe/ F/Frau/. V prevodu: Naša ljuba Gospa. Že leta 1892 in še danes je to cerkev Žalostne Matere Božje. Kdaj in zakaj je bila preimenovana, ni podatka.

10 Weinzirl.

11 Des alten Bergschlosses Widenlach.

12 Komentar: župnijska oznanila *Skupaj na poti* navajajo za leto 2015, da je bilo v tej župniji krščenih 39 otrok in enako leta 2019. Za leto 2019 piše: »Krščenih je manj kot polovica otrok iz generacije.« Za leto 2016 je navedeno 52 umrlih, leta 2019 pa 47 krščanskih pogrebov. V predmestju je tako tedaj živelo v 161 družinah 734 ljudi, v mestu pa v 243 družinah 1068. Vseh družin skupaj v tej fari je bilo tedaj 975. V predmestju pride na družino povprečno 4,8 ljudi, v mestu pa 4,5 ljudi; v Puštalu pa malo več kot 7. Nemci so maja 1941 objavili seznam prebivalcev in so za Zminec in Škofjo Loko navedli 1047 družin. Vseh faranov je bilo leta 1821 4382, leta 1892 pa 4420 (brez fare Reteče: 660 faranov).

13 Tu župnik verjetno bolj sledi vprašanjem, s čim se ukvarjajo ljudje, da kaj zaslužijo.

*Postava/der Schlag/ ljudi<sup>14</sup> je lepa in zdrava. Samo pri hribovskih ljudeh se pogosto opaža telesno izčrpanost.<sup>15</sup> V krajih Zminec in Bodovlje je opaziti mnogo golšavosti, domnevno zaradi vode.*

*Reformacija se je v fari pojavila in s precejšno verjetnostjo prišla sem iz Ljubljane prek kanonika Primoža Trubarja, ki je bil leta 1540 prestavljen v Loko (pravzaprav v Staro Loko)<sup>16</sup> in kasneje po škofu iz Freisinga od tu pregnan. Leta 1585 je poslal Ernest, volilni knez /Churfürst/ Kölna, kot freisinški škof in imetnik gospostva Loka, kot svojega škofovskega namestnika škofa Bartolomeja Scholla, dvornega mojstra mesta Freising, in svetnika Hansa von Gaysperga ter doktorja Christopfa Herwarda, z dovoljenjem deželnega kneza, da bi odpravili /Abzuschaffen/ luteransko vero. Zgoraj navedenim je bil kot deželno knežji komisar dodan še ljubljanski stolni prošt. Ta komisija naj bi odpravila luteransko vero, odstavila luteranske mestne svetnike in na njihova mesta postavila katoliške. 18 luteranskih meščanov, ki so kljub prepovedi poslušali luteranske pridige in svoje otroke dali krstiti luteranskim duhovnikom, so zaprli v loškem gradu in obsodili na položitev denarne kazni 500 goldinarjev v zlatu. Pet meščanov so, skupaj z njihovimi družinami, pregnali<sup>17</sup> iz mesta.*

*Iz gosposočinskih arhivov oziroma poročil verske komisije volilnemu knezu Kölna kot tudi knezoškofu freisinškemu, leta 1586, je razvidno, da je bil od meščanov v Loki Jurij Kustel, pred tem sodnik in bogat ter premožen /ein reicher wohlvermögender Kaufmann/ trgovec, kolovodja in začetnik<sup>18</sup> krivovercev.*

*Videti je tudi, da je bil po reki Sori deljeni Puštal po vsej verjetnosti sedež luteranskih krivovercev, saj so bili tu krščeni mnogi otroci iz mesta Loke. V Puštalu so se poročali in se tudi obhajali. Luteranske pridige so imeli v Puštalu naslednji meščani: Bernhard Erschen, Lienhard Kunstl, Joseph Obersuber (po Blazniku: Oberhueber), ki je bil odstavljeni mestni pisar, in tudi njegova žena.*

*Med podeželani moramo omeniti Paula Kuralta iz Dorfarjev, ki je bil kot starejši kmet sorazmerno visoko in je nasprotoval naši veri. Tudi ta je bil odstranjen (izgnan) iz gospostva. Mihael Vodnik in Andrej Jäkhschen pa sta se vrnila k naši veri. Luteranstvo je bilo tako leta 1586 s pomočjo prizadevanja te komisije pregnano.*

*Ubožnostni inštitut je v Loki le na Spodnjem trg, skupaj s cerkvijo s tremi oltarji kot meščansko špitalska stavba. Ob tem pa obstaja še ubožnostno inštitutski kapital nekdanje bratovščine sv. Rožnega venca. Špitalski varovanci ne uživajo nobene podpore v hrani, temveč imajo v ubožnici samo stanovanje.*

14 Der Schlag der Menschen – verjetno je mišljeno ljudi in ne le moških. Ne uporablja pa izraza die Leute!

15 ... nur werden bey den Gebirgsbewohnern körperliche Gebrauche.

16 Avtor je prvotni tekst dal v oklepaj, nekdo pa je kasneje zgoraj napisal »bei Steinbrück in Steiermarkt«.

17 ... aus der Stadt verwiesen.

18 ... der Radelführer.



Denar se nabira od obresti omenjenih kapitalov, nadalje od zaračunanih kazni pri okrajni oblasti, posebno pa od donosov, upeljanih zamenjav, kar je uvedel Johann Nepomuk Hradetzky, nekdanji kameralni upravitelj in okrajni komisar. Namesto voščil ob novem letu in voščil ob godovih se vplačuje v ubožnostni fond, kar letno zneso celo več kot 60 goldinarjev, iz tega se uradno razdelijo sredstva prosečim revežem.

**Meščanski špital** je bil ustanovljen 25. maja 1547 po g. Nikolaju Škofiču, župniku in upravitelju urada nadžupnika/Erzpriester/ v Radovljici, in njegovi materi Margareti Škofič, ki je v ta namen prepustila svojo hišo pod tukajšnjim samostanom. Samostan je imel premoženje,<sup>19</sup> ki so ga prodali, obresti od kapitala pa so bila uporabljena za vzdrževanje te ustanove.

Na pobočju gradu je **ženski samostan**, ki je zelo star po izvoru in zgleda, kot da je starejši kot samo mesto Loka. Različnost v gradnji kaže na starinskost. Ustanovljen je bil s pomočjo /durch Zuthuen/ freisinških knezoškofov in puštalskih gospodov. V nekem požaru so zgorele vse listine in s tem vsi arhivski viri. Redovnice so posedovale znatno premoženje in lepo posest, vendar je slednje pri razpustitvi in spremembah v uršulinski ženski samostan bilo prodano, drugo pa se je vključilo v t. državno posestvo Loka /Staatsgut Lack/ v okviru državne-ga gospodstva Velesovo.

Naš klasični pisec zgodovine Valvazor pripoveduje v 3. zvezku svoje Slave vojvodine Kranjske, da je ta samostan v času reformacije doživel stiske. Pred reformacijo je v samostanu živelo več kot 50 samostanskih sester /Chorfrauen/,<sup>20</sup> v času reformacije pa samo še 6, in še te so živele zunaj, saj se je samostan uporabljal za svetne<sup>21</sup> potrebe. Ko je komisija konec leta 1586 z zadušitvijo luteranske vere končala svoje delo, so pričeli z gradnjo nekdanje mestne vikariatske hiše oziroma t. i. proštije /Probstey/. To je sedaj stanovanje mestnega mežnarja. Nad vrati je letnica 1587.

V samostanu je sedaj dekleška in industrijska šola. Nadalje je tu ženski vzgojni zavod, med gojenkami je največ Italijank, med njimi jih je največ iz Barija pri Neaplju in Ancone.

**Kapucinski samostan**<sup>22</sup> je bil poleg kapele zgrajen z miloščinami leta 1703, in sicer v začetku kot hospic /Hospitium/, in naseljen z menihi /durch Mönche/ iz štajerske province. Dovoljenje za to je 3. oktobra 1703 podelil knezoškof Johanes Franciscus Freisinski, leta 1706 je bila slavnost /Jetediction ?/, ko je bil takratni knežji glavar Joseph Anton Eusebi von Halden zu Neu...berg,<sup>23</sup> grof von Autenrind.

19 ... war begültet.

20 To pomeni, da niso vštete tudi ostale »pomožne« sostanovalke, ki so jih v različnih časih različno imenovali.

21 O tem, da bi samostan tedaj služil za svetne potrebe, zaenkrat ni nobenega podatka.

22 Na kratko je o tem pisal tudi dekan Jernej Božič v kroniki župnije sv. Jurija Stara Loka *Več kot tisoč let*, Stara Loka, 2005, str. 67.

23 Beseda ima na sredini nekaj prečrtanega.

O tem, kdaj je bila zgrajena **farna cerkev**, ni nobenih sledi. Način gradnje jo uvršča v 15. stoletje. Na masivnem cerkvenem stolpu je na zunanji strani pod robom<sup>24</sup> vklesana v kamen letnica 1532. Ali je bila cerkev kdaj zaradi požarov opustošena /verwüestet/, ni znano. Tudi nobenih listin o tem ni. Cerkev leži na koncu t. i. Zgornjega Placa. Ima tri oltarje<sup>25</sup> in zraven kapelo /Nebenkapell/ sv. Katarine, ki je nekdanj imela samosvoj beneficij, sedaj pa je vključena v mestno farno premoženje /Stadtspfahargült/. Visoki oltar je, tako kot je stil vseh cerkvenih oltarjev, obrnjen proti vzhodu.<sup>26</sup> V cerkvi so družinski grobovi baronov von Rasp in Wolkenberg. Od prve družine je v cerkvi nekdanj visel (grbni)ščit; zelo lepo vklesan v kamen na notranji strani v cerkvi je vitez Paul Rasp, oskrbnik v Loki, opremljen z bojno sekiro /mit einer Treitaxt/.<sup>27</sup> Tu se na evangelijski strani pri velikem oltarju nahaja tudi nagrobnik /Grabmahl/ grofice von Mandel, ki je bila žena fresinškega grajskega glavarja v Loki.

Cerkev sama zaradi protestantizma ni trpela, pač pa veliko bolj verniki. Mnogi prebivalci /Insassen/ so se obrnili k temu učenju in knezoškofijski iz Freisinga so se zelo zavzemali za izkoreninjenje te vere, čeprav so ob tem s strani deželnih stanov naleteli na mnoge ovire.

Ali je cerkev trpela zaradi turških vpadov, ni znano, čeprav naj bi, po Valvazorju, leta 1582 turško krdelo prišlo na Poljane iz Loke in od tam odpeljalo moške.

Loka je bila požgana v vojni, ki jo je s cesarjem Friderikom IV., ustanoviteljem ljubljanske katedrale, pod vodstvom vojskovodja Johana Witovca vodila Katarina, poknježena žena Celjska, vdova zadnjega grofa Ullricha.<sup>28</sup>

V mestu Loki sta znana dva velika **požara**: eden, ki je nastal v gasi pod gradom poleg ženskega samostana in je uničil tudi del gornjega dela Placa, in požar, ki je nastal na binkoštno soboto<sup>29</sup> leta 1787, ko je pogorelo 14 hiš v Karlovškem predmestju.<sup>30</sup>

Relikvije se nahajajo tako v farni cerkvi kot v cerkvah po deželi, prav tako so tudi v samostanski cerkvi. Šola je v stavbi, kjer je na zunanji steni okoli grba družine Papler napis, in je bila ustanovljena leta 1627. Opis nad grbom pove:

24 ... unter einem Feste.

25 Kot trije oltarji so verjetno mišljeni: glavni oltar sv. Jakoba, stranski levi oltar sv. Rešnjega telesa in oltar sv. Janeza Nepomuka, ki je bil na moški strani, tam kjer je bila kasneje prižnica, danes pa je Plečnikov *Križani* na marmorni podlagi. Slednji oltar je bil verjetno odstranjen ob prestatitvi oltarja sv. Katarine na sedanje mesto. V inventarnem popisu cerkve sv. Jakoba iz leta 1865 je še omenjen na svojem mestu. Glej Demšar, Langusova slika sv. Jakoba nikoli na glavnem oltarju, *Loški razgledi* 60, str. 131.

26 Tu je opaziti, da je pustil nepravilno zapisano besedo, je ni popravil /die Morgesneite/.

27 Kaj pomeni poveza ... *an der innern Seite der Kirche Wache?*

28 sc. Ulrika, op. V. Demšar.

29 ...am Lhamsamstage Nachts.

30 Tega požara, ko je pogorelo 14 hiš, nihče ne omenja.

*Pogum prinaša čast. Na ščitu na grbu je papagaj, pod njim pa piše: Bogu v čast, tej domovini in mladini v blagor /Wohlfahrt/. Šolo je ustanovil plemeniti Michael Papler iz Stare Loke. **Sedanja šola** je trivijalna, z dvema učiteljema, ki imata dohodke od cerkve na Suhi, fara Loka, in od cerkve v Crngrobu, fara Stara Loka. Izplačuje ju tudi mestna blagajna, iz gosposčinske kašče dobita še žitni dodatek in ekvivalent od šolskega denarja, ki se nabere od nove vpeljave naklade na pijačo. Pred nekako 20. leti so pošiljali svoje gojence v 2. Latinsko šolo v glavno mesto (Ljubljano), kjer so med drugimi učenci dosegali pomembno znanje /Ruhm/. To so lahko dosegli le po posebni prizadevnosti in zaslugi takratnega zelo prizadevnega in neutrudnega učitelja Johana Jurija Biterliha. Ta učitelj je bil istočasno tudi organist. Njegov spomin je nepozaben.*

*Pomanjkanje boljše fundacije vzdrževanja je ovira za dvig šole na enem kraju, kjer bi se dobri talenti lahko razvijali, kar bi dalo najlepše upanje za naprej. Sicer je bil po prizadevanju nekdanjega okrajnega komisarja Johana Nepomuka Hradeckega podan predlog za ustanovitev/Errichtung/glavne šole v Škofji Loki, s tem namenom je bila s strani občine tudi dovoljena naklada na pijačo. Težava je v tem, da je mestna občina iz svojega fonda dolžna plačevati oziroma vrniti ženskemu samostanu congruo<sup>31</sup> nekaj sto goldinarjev. Šele potem, ko bo to izplačano, se lahko upa na boljšo dotacijo učiteljev, kajti edino z boljšo plačo lahko obdržimo dobre učitelje.*

*Število učencev deške šole se suče v povprečju okoli sto, od tega okoli 60 v prvem razredu in okoli 40 v drugem razredu.«*

Sledi vrsta imen mestnih vikarjev in župnikov.<sup>32</sup>

V obravnavani krstni knjigi, ki seže do 15. maja 1623, si mestni vikarji sledijo v naslednjem redu:

1. Gašpar Telban: od 1. maja 1629 do 12. aprila 1632.
2. Johan Jernej Mobitor: od 12. aprila 1632 do 13. maja 1638.
3. Matija Jenko: od leta 1638 do 15. maja 1639.
4. Sebastjan Gouz: od 15. maja 1639 do 19. maja 1645.
5. Andrej Ferlich: od 19. maja 1645 do 12. junija 1652.
6. Matija Purenta: od 1652 do 1657.
7. Tomaž Šuaistrik: od 30. avgusta 1657 do 13. maja 1667.
8. Andrej Haudačut: od 13. maja 1667 do vključno 21. junija 1671.
9. Paul Bergamaš: od 21. junija 1671 do 1677.
10. Tomaž »Schuaisterk«: od 2. junija 1677 do 11. maja 1681.
11. Luka Jambšak: od 11. maja 1681 do 27. aprila 1686.
12. Johan Gašpar Jager: od 3. maja 1686 do 28. aprila 1689.
13. Johan Krstnik Šinik: od 30. aprila 1689 do 24. maja 1700.

31 Congrua – duhovska plača.

32 Imena in priimke sem pisal v slovenski transkripciji, razen Johanov, ki so bili tedaj običajni.

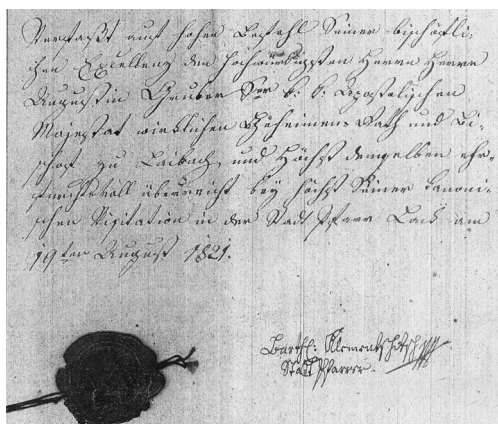
14. Andrej Blaznik: od 27. maja 1700 do 4. junija 1701.
15. Valentin Križaj: od 6. junija 1701 do 17. aprila 1705.
16. Luka Pušar: od 23. aprila 1705 do 29. aprila 1708.
17. Ignacij Rupar: od 1. maja 1708 do 7. februarja 1716.
18. Martin Ziherl: od 12. februarja 1716 do 22. marca 1720.
19. Jakob Homann: od 19. aprila 1720 do 29. aprila 1736.
20. Lovrenc Rotar: od 12. maja 1736 do 9. avgusta 1742.
21. Jernej Marenik: od 20. avgusta 1742 do 1. novembra 1754.
22. Gašpar Verčič: od 5. novembra 1754 do 17. oktobra 1777.
23. Valentin Notar: od 25. oktobra 1777 do 15. avgusta 1788.
24. Urban Ažbe: od 2. oktobra 1788 do 17. novembra 1792.
25. Jernej Klemenčič: od 24. novembra 1792 do 20. julija 1804.
26. Jernej Klemenčič: od 22. julija 1804; bil je kot prvi župnik slovesno instaliran in je še sedaj župnik.

Fara je spadala daleč v preteklost pod patronat Ogleja, kasneje pod goriške nadškofe; zadnji iz hiše grofov in gospodov je bil von Edling, ki je pred približno 36. leti obiskal to faro.

Z nastopom prvega nadškofa v Ljubljani, Mihaela, iz hiše baronov von Bridgo in Mahrenfels, pripada ta fara tudi pod dioceso Ljubljana, pod katero od začetka tudi ostaja.

Sestavljeno na visoki ukaz njegove škofovske excelence visokočastitljivega gospoda Auguština Gruberja, cesarsko kraljeve apostolske majestete, dejanski tajni svetnik in škof v Ljubljani, in izročeno njemu, visokemu in v častnem strahu pri njegovi kanonični vizitaciji v mestni fari Loka, 19. avgusta 1821.

*Jernej Klemenčič, mestni župnik, m. p.*



Podpis Jerneja Klemenčiča,  
mestnega župnika.

(vir: Nadškofijski arhiv Ljubljana)

# Loški grad in uršulinke v primežu polpretekle zgodovine<sup>1</sup>

II. del

## Izvleček

*V drugem delu prispevka predstavljam, kaj se je dogajalo z Loškim gradom in njegovimi lastnicami od avgusta 1945 pa vse do leta 1961.*

*Po ukinitvi koncentracijskega taborišča slovenske OZNE na Loškem gradu v začetku avgusta 1945 je tu nastalo taborišče za nemške vojne ujetnike z vojaško bolnišnico, ki je obstajalo vse do konca leta 1948. Med letoma 1949–1950 je bilo tu žensko taborišče za DKD, v letih 1950–1959 pa moški kazensko-poboljševalni dom (KPD). Leta 1959 je na Loškem gradu začel z delom Loški muzej. Uršulinke, ki so se po 2. svetovni vojni vrnile v Škofjo Loko, so kljub prostorski stiski v samostanu vztrajale vse do leta 1954, ko jih je nova oblast razlastila. Razkropljena samostanska skupnost se je ponovno zbrala pod skupno streho šele leta 1961 v Ajmanovem gradu pri Svetem Duhu.*

**Ključne besede:** Loški grad, uršulinke, vzgojni zavod, izgnanstvo, povojne kazenske ustanove, Loški muzej Škofja Loka, Ajmanov grad.

## Abstract

### **Škofja Loka Castle and the Ursuline convent in the vice of recent history / Part II**

*In the second part of the paper, I present what happened to Škofja Loka Castle and its owners from August 1945 until 1961.*

*After the closure of concentration camp run by the Slovene Committee for Protection of the Nation in Škofja Loka Castle at the beginning of August 1945, a German*

<sup>1</sup> Prispevek je dopolnjena verzija članka z naslovom Loški grad v 20. stoletju in usoda njegovih lastnic, predstavljenega na znanstvenem posvetu v Škofji Loki, 7. in 8. 12. 2016, in objavljenega v zborniku *Človekove pravice in temeljne svoboščine: Za vse čase!*, ki ga je izdal Študijski center za narodno spravo v letu 2017.



*prisoner-of-war camp was established, with a military hospital, which existed until the end of 1948. From 1949 to 1950 there was a female forced labour camp here and from 1950 to 1959, a male penal correctional facility. Loka Museum started working at Škofja Loka Castle in 1959. The Ursuline nuns, who returned to Škofja Loka after World War II, despite the spatial pressure in the convent, persisted until 1954, when the new government expropriated the convent. The fragmented monastic community reunited under a common roof only in 1961, in Ajman Castle by Sveti Duh.*

**Key words:** Škofja Loka Castle, Ursuline nuns, educational institution, exile, post-war penal establishment, Loka Museum Škofja Loka, Ajman Castle.

## **Taborišče za nemške vojne ujetnike in vojna bolnišnica na Loškem gradu**

Po ukinitvi koncentracijskega taborišča slovenske OZNE, po 3. avgustu 1945, je na Loškem gradu in v delu samostana nastalo taborišče za nemške vojne ujetnike, ki so tu organizirali tudi vojno bolnišnico. *»V začetku septembra so nemški zdravniki – ujetniki pritiskali na grajskega upravnika Benedikta, da nas utesni in nam vzame kapiteljsko sobo za ambulanto. Zatekle smo se k upravniku, ki je razumel naš težak položaj in je Nemcem oskrbel sobo na gradu.«*<sup>2</sup>

Od 11. septembra so bili v gornjem hodniku Loškega gradu, v prostorih osnovne šole, zaprti tudi Kočevski Nemci – Kočevarji.<sup>3</sup>

V začetku novembra 1945 so na grad in v samostan pripeljali še okrog 2 000 nemških ujetnikov – šoferjev. *»Kuhali so na spodnjem dvorišču – to je bila silna beda, hrana pa tako pičila, da se ne da povedati. Na tem dvorišču so jim tudi čistili perilo v posebnih vozovih zaradi uši. Po cele ure so čakali čisto ali napol nagi – mraz je bil pa tisto leto kar občuten. Tudi me smo imele kuhinjo na dvorišču v nekdanji čevljarnici. Skozi strnjene vrste teh sestradanih ljudi smo morale nositi svojo borno hrano. Nepozabno trpljenje tudi za nas. Ujetniki so nam skozi okno kleti z dolgimi palicami z žebljem na koncu pokradli 1000 kg krompirja, da še opazile nismo. Na podstrešju so potem ta krompir kuhali in pri tem žgali lesena polkna in požagali tramovje. Pravo čudo, da ni prišlo do požara. Sobe so bile z ujetniki tako natrpane, da o kaki higieni ni bilo govora. V prvi celici na gornjem hodniku (dolgoletna celica m. Avguštine) je bilo 22 ujetnikov. Po hodnikih je bil nepopisen nered, blato in voda kot ob deževju na cesti.«*<sup>4</sup>

Nemški ujetniki so z redovnicami ves čas dobro sodelovali. Pomagali so jim pri obnovi grajskih prostorov (uredili so celice, prebelili samostanske prostore, popravili peči, vrata in okna, namestili kljuge in ključavnice, napeljali elektriko), pri delu na polju, mlačvi, košnji trave, pripravi in prevozu drv za kurjavo, pri

2 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 299.

3 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 303.

4 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 311–313.



Nemški vojni ujetniki na dvorišču Loškega gradu. (vir: Loški muzej Škofja Loka)

spravilu domačih pridelkov in tistih, ki so prihajali z železniškimi transporti iz Lanšpreža (grad Lanšprež je stal pri naselju Gomila v občini Mirna) vse do konca leta 1945. Na pomoč so priskočili tudi pri selitvi ljubljanskih uršulink v škofjeloški samostan, predvsem pri prenašanju pohištva in drugih težkih predmetov.<sup>5</sup>

Uršulinkam so nekajkrat priredili tudi pevske koncerte. Zlasti so se potrudili za božič. *»Na sveto noč 1946 so med mašo igrali violino pri polnočnici. Pomagali so okrasiti oltar. Popravili so tudi razsvetljava. Posebno neki Herman je bil zelo spreten. Uredil si je na dvorišču pod kuhinjo mizarsko delavnico. Naredil je lesene sveče za oltar in veliko potrebnih stvari za kuhinjo. V adventu so prinesli Nemci venec s 4 svečami in ga obesili v prezbiteriju. Vsak teden je bila prižgana ena sveča več. Tudi na gradu so imeli v kapeli vsako leto jaslice; za novo leto so nas povabili, da smo jih šle gledat. Na novega leta dan 1948 so nam zvečer priredili koncert v kapiteljski sobi. Prekrasno pojo. Reveži so tako srečni, če si morejo pridobiti kak priboljšek, predstojniki jim pač ne morejo odreči.«*<sup>6</sup>

Oktober 1948 so se nemški ujetniki začeli vračati v domovino, saj je bil izdan ukaz, da morajo biti do konca leta vsi jetniki izpuščeni. Zadnji so odšli zjutraj na novega leta dan (1949). Ob odhodu so uršulinkam izročili seznam vseh v Škofji Loki umrlih od začetka svobode. Vseh 334 umrlih nemških vojnih ujetnikov je

5 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 320, 323, 346–347, 353.

6 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 329, 361, 363.



Aluminijasti tablici, s kakršnimi so bili označeni grobovi nemških vojnih ujetnikov.

(vir: zasebna last)

bilo pokopanih v Škofji Loki za zahodnim zidom mestnega pokopališča, posamezni grobovi pa označeni z majhnimi aluminijastimi napisnimi tablicami. Danes je na mestu nemškega ujetniškega pokopališča parkirišče. Z izkopom in prenosom njihovih posmrtnih ostankov na vojaško pokopališče na Planini pri Kranju, ki se nahaja v sklopu Mestnega pokopališča Kranj, so začeli že leta 2000.<sup>7</sup> Glavni del prekopa je bil izveden od 21. do 26. avgusta 2004.<sup>8</sup>

## Žensko taborišče za družbeno koristno delo (DKD) na Loškem gradu

Poleti leta 1949 so v Sloveniji začela nastajati prva taborišča za obsojence za t. i. družbeno koristno delo (DKD). Njihovo nastajanje je bilo povezano z uvedbo prisilnega upravnega ukrepa družbeno koristnega dela, ki ga je uvedel Zakon o prekrških zoper javni red in mir z dne 11. maja 1949. DKD je predstavljalo prisilni upravni kazenski ukrep, ki so ga upravni organi za notranje zadeve izrekli na osnovi 6. člena prej omenjenega zakona. Kaznjence, ki so jim komisije za prekrške pri okrajih, mestnih in rajonskih ljudskih odborih izrekle prisilni upravni ukrep DKD, so napotili v posebej za to ustanovljena taborišča, imenovana delovne skupine za družbeno koristno delo. Tako so za izvrševanje te kazni 7. julija 1949 ustanovili prve tri delovne skupine, in sicer za moške v ljubljanskem Litostroju in Strnišču pri Ptujju ter za ženske v Ferdrenku (Verdrengu)<sup>9</sup> pri Kočevju. Vseh zapornic je bilo okrog 700, od tega približno 500 političnih. Med njimi je bilo 69 redovnic in vsa ženska katoliška inteligenca iz Ljubljane in drugih krajev po Sloveniji. Delovna skupina za ženske je bila konec meseca oktobra 1949 »iz tehničnih in ekonomskih razlogov« iz Verdrenga prestavljena v Škofjo Loko na Loški grad. Vseh kaznjenk je bilo takrat 471. Glavni razlog za njihovo premestitev je bila bližajoča se zima. Pozimi jih ne bi mogli zaposliti, to pa bi pomenilo, da

7 Ferenc, *Prekopi žrtev iz prikritih grobišč*, str. 13.

8 Informacija Boštjan Cuznar, Oddelek za gospodarske javne službe, Občina Škofja Loka.

9 Ferdrenk, nem. Verdreng, je opuščeno naselje v občini Kočevje. Slovensko se kraj imenuje Podlesje. Naselje je bilo pred 2. svetovno vojno naseljeno s Kočevskimi Nemci, ki pa so bili med vojno izseljeni. V opuščenem Podlesju so slovenski komunisti 7. julija 1949 organizirali žensko delovno taborišče za politične zapornice.

ne bi bilo več mogoče izvajati njihove »prevzgoje« z družbeno koristnim delom.<sup>10</sup> Uršulinska kronistka je zapisala: »To leto so zaprli brez vsake obsodbe veliko število žensk. Čez poletje so jih imeli v Kočevju, zadnje dneve oktobra so jih v neki noči prav na tiho pripeljali na naš grad, ki je bil od začetka leta prazen, nato pa je čez noč oživel ...«.<sup>11</sup>

Na Loškem gradu so jetnice delale tudi pri preurejanju gradu za KPD.<sup>12</sup> Kot izvemo iz pričevanja Ivanke Hribernik: »... jetnice smo morale cele dneve trdo delati. Kljub zimi smo morale ves grad izklesati za električno napeljavo, da so dali kabel pod omet. Občasno so nas postavili v vrsto ob zidu in smo morale vaditi: vstani, vsedi se na tla, seveda z naglico ...«.<sup>13</sup> Da so kaznjenke delale na gradbenem projektu preurejanja gradu potrjuje tudi pričevanje Pavle Kumer, ki pravi, da so »kaznjenke stregle zidarjem«.<sup>14</sup> Poleg fizičnega so nad zapornicami izvajali tudi psihično nasilje, kar je razvidno iz pričevanja Miloške Skrt, ki pravi: »... delati smo morale pod velikim pritiskom, veliko in zelo hitro, zaradi česar sem tudi zbolela. Popustili so mi živci.«.<sup>15</sup>

Zaradi neposredne bližine ženskega taborišča za DKD so se v zelo neprijetni situaciji znašle tudi loške uršulinke: »Naša častita Mati<sup>16</sup> je uvidela veliko nevarnost našega položaja. Prepovedala je, da bi se katera odzvala, pa naj kliče kdorkoli. Vsaka nepremišljena beseda ali celo pomoč bi lahko povzročila našo propast. Redovnice niso smele niti gledati na grad. Kaznjenke so namreč delale v naši neposredni bližini. Ker je bilo med pripornicami več naših znank, je bila nevarnost, da bi te iskale pomoči ali da bi redovnice premagalo srce, zelo velika. Častita Mati se je bala, da bomo nekega dne našli naš izhod v mesto zastražen in bodo naše prostore spremenili vse skupaj v jetnišnico.«.<sup>17</sup>

Vendar to žensko taborišče za DKD na Loškem gradu ni obstajalo dolgo. Ko je namreč delovna skupina gradbeni projekt, za katerega je bila ustanovljena, dokončala, so jo ukinili in kaznjence premestili na novo delovišče oziroma gradbišče. Tako je minister za notranje zadeve LRS Boris Kraiger 14. aprila 1950 izdal

10 Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 144; Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*, str. 53; Mikola, *Povojne kazenske ustanove v Škofji Loki*, str. 120–121.

11 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 389.

12 Zavadlav, *Partizani, obveščevalci, jetniki*, str. 241.

13 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, pričevanje št. 8/1, str. 298.

14 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, pričevanje št. 15, str. 313.

15 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, pričevanje št. 25, str. 339.

16 Takrat običajen naziv za hišno predstojnico. V času od 30. 11. 1945 do 3. 3. 1963 je bila to m. Katarina (Vera) Pirc. Od 1950 do 1966 je bila tudi provincialna predstojnica jugoslovanske province uršulink.

17 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 390.



odločbo, s katero je bila ukinjena tudi delovna skupina za izvrševanje prisilnega upravnega ukrepa DKD v Škofji Loki. Večina kaznjenk je bila tako predčasno izpuščena na prostost, tiste, pri katerih po mnenju uprave taborišča prevzgoja z DKD še ni bila uspešna (takih je bilo okrog 70), pa so premestili v Rajhenburg (Brestanica), kjer je bila pri ženskem kazensko-poboljševalnem domu ustanovljena delovna skupina za izvrševanje DKD za ženske.<sup>18</sup>

Na gradu so prav v teh mesecih obstoja ženskega taborišča za DKD naredili veliko nepopravljive škode: *»Kapeló, ki je prestala viharje dveh svetovnih vojn, je dal upravnik Pelko uničiti. Razbili so krasne lesene oltarje in ostali inventar. Posamezne dele teh oltarjev je uprava taborišča dala spraviti na podstrešje Marijine utice na grajskem vrtu, kjer so zaradi zamakanja vsi razpadli. Slike, kipe in tabernakelj so uničevalci na prošnjo naše častite Matere vrnili. Nekega dne so se vsi ti predmeti znašli na naši strani lesene stene, kjer so zaprli pot na grad. In vse to so počenjali s kapelo, ki jo je častita Mati zavarovala za pol milijona, nihče se pa ni spomnil, da bi dal kako odškodnino.«*<sup>19</sup>

## Moški KPD Ljubljana na Loškem gradu

Po ukinitvi ženskega taborišča za DKD na Loškem gradu, z odločbo z dne 14. aprila 1950, je tu začel delovati moški KPD, in sicer KPD Ljubljana.

Kazensko poboljševalni domovi, ki so se sprva imenovali kazensko-poboljševalni zavodi (KPZ), so bili kazenske ustanove, v katerih so obsojenci praviloma prestajali kazen odvzema prostosti s prisilnim delom. KPZ so bili ustanovljeni na podlagi okrožnice Ministrstva za notranje zadeve LRS o izvrševanju kazni z dne 14. januarja 1946. S tem so bili takrat ustanovljeni KPZ Maribor, KPZ Ljubljana in KPZ Novo mesto. Junija 1946 je bil za ženske ustanovljen še KPZ Begunje. V skladu z Zakonom o izvršitvi kazni z dne 12. oktobra 1948 so KPZ preimenovali v KPD. Od leta 1948 so tako v Sloveniji obstajali KPD Maribor, KPD Ljubljana, KPD Novo mesto in KPD Begunje, ki so ga 30. junija 1948 preselili v Rajhenburg in ga preimenovali v KPD Rajhenburg, leta 1952 pa v KPD Brestanica.<sup>20</sup>

## Moški KPD Škofja Loka na Loškem gradu

S 1. januarjem 1954 je bil ukinjen KPD Ljubljana, na novo pa sta bila ustanovljena KPD Ig pri Ljubljani in KPD Škofja Loka. Od leta 1954 je bilo v Sloveniji 5 kazensko-poboljševalnih domov: KPD Maribor, KPD Novo mesto, KPD Brestanica, KPD Ig pri Ljubljani in KPD Škofja Loka.<sup>21</sup>

18 Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*, str. 55; Mikola, *Povojne kazenske ustanove v Škofji Loki*, str. 122.

19 AUŠL, *Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960*, str. 390–391.

20 Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*, str. 65.

21 Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*, str. 66.



KPD Škofja Loka in pred njim tudi KPD Ljubljana sta imela svoje prostore v skoraj 500 let stari grajski stavbi, ki je bila zelo neprimerna za bivanje. Predvsem pozimi je bilo tako stavbo zelo težko primerno ogreti, zato se je pri zapornikih povečevalo število revmatičnih in tuberkuloznih obolenj.

Čeprav grajska stavba ni bila majhna, je zaradi velikega števila zapornikov prihajalo do prenatrpanosti prostorov. Na enega zapornika je tako prišlo v povprečju 3,07 m<sup>2</sup> bivalnega prostora, medtem ko so zdravstveni normativi predpisovali 3,67 m<sup>2</sup>, pri povprečni višini bivalnih prostorov 3 m. Zato so zaporniki spali na pogradih. Zaradi pomanjkanja prostora v KPD Škofja Loka ni bilo obednice, zaporniki so jedli kar v spalnicah oziroma v delavnici. Manjkalo je tudi prostorov, namenjenih prevzgoji zapornikov. Vsak KPD je moral imeti dvorano za predavanja, prireditve in filmske predstave, vendar so bile premajhne, zato so v KPD Škofja Loka te aktivnosti potekale v dveh izmenah. Kljub predpisom hišnega reda, da se morajo zaporniki izobraževati in kulturno-prosvetno udeleževati, je bilo to praktično nemogoče izvajati, ker se je zaradi neustreznosti prostorov v učilnicah lahko namestilo le 5–10 % vseh zapornikov. Predpisom niso ustrezale niti kopalnice in umivalnice, saj so bile premajhne, v KPD Škofja Loka se je celo dogajalo, da je primanjkovalo vode za umivanje. Še večji problem je bila odsotnost stranišč, zato so za opravljanje potrebe uporabljali kible.<sup>22</sup>

Interniranci, ki jih je bilo v začetku leta 1954 v KPD Škofja Loka zaprtih 354,<sup>23</sup> so na delo hodili v Vincarje v tovarno Motor. Začetki tovarne segajo v prva leta po osvoboditvi, ko so imeli v kletnih prostorih zaporov na Miklošičevi cesti v Ljubljani delavnice, v katerih so obsojenci izdelovali uniforme, obutev ter razne lesene in kovinske predmete. Iz teh delavnic so leta 1947 ustanovili Državno obrtno podjetje. V začetku leta 1948 se je podjetje preselilo v grad na Igu in se preimenovalo v Državno elektrokovinsko podjetje Motor. Organizacija podjetja je bila enostavna: vodstvo in mojstri delavnic (čevljarске, mizarske, ključavničarske, elektrodelavnice in livarne). Tu se je podjetje že bolj usmerilo na proizvodnjo elektromotorjev. Leta 1950 se je iz Iga preselilo v Škofjo Loko, in sicer v izpraznjene prostore Thalerjeve tkalnice, ki so jo leta 1949 preselili v Ajdovščino.<sup>24</sup>

Jože Rus, ki je bil v Škofji Loki zaprt od novembra 1950 do pomladi 1951, se spominja: *»Stanovali smo v gradu nad mestom, v tovarni Motor pa smo izdelovali štedilnike, sirene, elektromotorje, gasilske črpalke itd. Delali smo na dve izmeni. Bilo nas je približno 300 obsojencev. Spomladi leta 1951 pa sem bil premeščen v Medvode, kjer smo gradili hidroelektrarno Medvode ...«.*<sup>25</sup>

22 Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*, str. 66–68.

23 Mikola, *Povojne kazenske ustanove v Škofji Loki*, str. 123.

24 Logar, *Kratek prerez loškega gospodarstva*, str. 89; Gorenc, *Kratka zgodovina podjetja Motor*, str. 134–136; Štukl, *Prispevki k privatni proizvodnji v Škofji Loki*, str. 41.

25 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*, pričevanje št. 22, str. 333.



Pogled na dvorišče Loškega gradu v času obstoja KPD med leti 1950–1959.  
(vir: Loški muzej Škofja Loka)

Junija 1951 je bil iz KPD Novo mesto v Škofjo Loko razporejen Zdenko Zavادلav, ki se takole spominja časov svoje internacije: *»Tu smo vsi jetniki delali v pod gradom ležeči tovarni »Motor« v kovinarski ali čevljarski stroki. Komisar je bil oznovec Vinko Cimerman. Tovarno je vodil bivši mariborski udbovec Tone Logar – Bine skupaj z nekaj civilnimi obratovodji za posamezne obrate ... Udbovska oblast nad jetniki ni bila preveč prisotna. Zapor je imel skupnega starešino, ki je bil seveda kriminallec. Jetnikom je bilo dopuščeno precej kulturno-prosvetnega udejstvovanja, celo gledanje filmov ... V tovarni sem delal v računovodstvu. Posebne discipline pri delu in preganjanja ni bilo. Od primitivne uprave komandanta in komisarja smo lahko precej izsilili, z direktorjem tovarne pa ni bilo težav ... Vkljub temu pa so nekje leta 1952 v Škofji Loki na gradu »kar tako« ustrelili jetnika Mira Rechbergerja, češ da je hotel pobegniti. Pri odhodu v tovarno smo morali narediti mimohod mimo njegovega okrvavljenega trupla. Baje je to in podobna streljanja v drugih taboriščih organiziral komisar KPD Ljubljana Jože Koren – Štef zaradi zastraševanja in preprečevanja tedaj že poskušanih pobegov ... Ker v Škofji Loki ni bilo pobega, so pač nekoga ustrelili »kar tako.«<sup>26</sup>*

26 Zavادلav, *Partizani, obveščevalci, jetniki*, str. 241–242.

KPD v Škofji Loki je formalno obstajal vse do 2. novembra 1959, ko je državni sekretariat za notranje zadeve izdal odločbo o njegovi ukinitvi.<sup>27</sup> Kot razlog se navajata neprimerna lokacija in nepotrebnost njegovega obstoja. Novi kazenski zakonik, ki je začel veljati 1. julija 1951, kazni odvzema prostosti s prisilnim delom ni več poznal. Ker je bil s tem prekinjen dotok novih obsojencev, se je število obstoječih iz leta v leto zmanjševalo.<sup>28</sup> Tako je bilo ob koncu januarja 1959 v Škofji Loki samo še 35 zapornikov, ki pa niso več potrebovali toliko prostora kot nekoč. Loški grad so tako izpraznili, zaporniki pa so bili nastanjeni v klavzurnih prostorih samostana. Grad je v upravljanje prevzela Občina Škofja Loka, že 19. februarja 1959 pa se je v grajske prostore začel naseljevati Loški muzej.<sup>29</sup>

## Vrnitev uršulink v Škofjo Loko

Škofjeloške uršulinke, ki so od aprila 1942 bivale in gospodarile na posestvu Lanšprež pri Mirni na Dolenjskem, so 1. julija 1945 dobile dovoljenje Okrajnega odbora OF Škofja Loka, da se smejo vrniti domov. Po daljšem pripravljanju in preudarjanju so se odločile za vrnitev. Tako sta prvi redovnici v Škofjo Loko prišle z vlakom 16. julija 1945.

Grad, samostan in dvorišče so bili zasedeni z vojaštvom. Na gradu in v delu samostana je bilo sprva koncentracijsko taborišče slovenske OZNE, od začetka avgusta 1945 dalje pa taborišče za nemške vojne ujetnike. Na dvorišču je bila stalna straža, ki se je menjavala podnevi in ponoči.

Naslednji dan, 17. julija, so v Škofjo Loko prišle še tri sestre. Še istega dne so se vse skupaj priglasile na krajevnem odboru, kjer so storile vse potrebno za vrnitev od Nemcev odvzete posesti. Obrnile so se na sodnika Straussa, Jakob Štukl pa je kmalu nato prepisal posestvo nazaj na samostan in jim izročil posestni list.<sup>30</sup>

## Urejanje prostorov za bivanje

Na Loški grad se uršulinke, kljub temu da so ponovno postale njegove zakonite lastnice, niso nikoli več vrnile. Vrnile so se zgolj v del samostana, kjer pa so bili prostori za bivanje omejeni in skrajno neprimerni. Vojake so prosile, da bi se umaknili iz kapiteljske sobe in nekaterih drugih delov samostana. *»Vojaki, Srbi, so bili dobri in so se tekom štirinajstih dni umaknili toliko, da smo si mogle urediti malo klavzuro, ki je obsegala kuhinjo, kapiteljsko sobo, reflektorij in obe sobici zraven ... Stanje hiše je bilo obupno. Ob koncu vojske so izginile ključavnice, kljuke, električna napeljava je bila uničena ... Kako so bile stene*

27 Ob ukinitvi KPD Škofja Loka 2. novembra 1959 je bilo tu zaprtih samo še 6 obsojencev.

28 Mikola, Povojne kazenske ustanove v Škofji Loki, str. 124.

29 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 881–883, 886.

30 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 290–291, 295.

*popisane, pomazane in kakšne ostudne reči napisane zlasti po straniščih! Več let nismo mogle sten očistiti in prebeliti.*»<sup>31</sup> Z lastnim trdom in ob pomoči nemških vojnih ujetnikov so počasi usposabliale prostore in si zagotovile osnovne možnosti za bivanje. Počasi so se vračale tudi ostale sestre, zadnje so zapustile posestvo Lanšprež 12. decembra 1945. S prihodom vsake redovnice se je pojavilo vprašanje, kam jo nastaniti. Ko se je že zdelo, da s prostorom slabše ne more biti, so v začetku avgusta 1947 dobile iz Ljubljane dopis, da bodo v Škofjo Loko preselili ljubljanske uršulinke. Samostan ljubljanskih uršulink je bil namreč s 1. avgusta 1947 razlaščen. Takrat je bilo v Ljubljani 91 redovnic. Priseljevanje ljubljanskih uršulink je trajalo od 21. avgusta do 27. oktobra 1947. V tem času so v Škofjo Loko preselili 69 redovnic. V Ljubljani jih je ostalo zgolj osem, ki so skrbela za cerkev.<sup>32</sup> Obe skupnosti sta bili zelo utesnjeni. *»Ljubljanske nunice so pogrešale širne prostore s svojimi običaji in navadami, a bile so tudi deležne velikih pozornosti in razumevanja.*« Januarja 1950 se je v Škofjo Loko priselilo še pet šolskih sester, ki so se zaradi prostorske stiske v samostanu morale naseliti v zgradbah na dvorišču.<sup>33</sup>

## Borba za preživetje samostanske skupnosti

Z vzgojno-izobraževalnim delom v obsegu kot pred vojno se uršulinke po 2. svetovni vojni niso smele več ukvarjati, ker je bilo po novem to povsem v pristojnosti države. Tako je bilo 22 učiteljic brezposelnih. Občasno so inštruirale otroke, ki so prosili za pomoč pri učenju, dijake višje gimnazije iz Kranja in Ljubljane in tudi odrasle, ki so obiskovali večerno gimnazijo. Mladino so pripravljale tudi za sprejemne izpite na različne srednje šole. V jeseni leta 1949 se je v Škofjo Loko priselila oficirska šola. *»Na šoli so bili ustanovljeni privatni tečaji za oficirje in sicer najprej za angleščino in nemščino. V decembru pa so se pričeli posebni tečaji, v katerih smo pripravljale oficirje za VII. in VIII. razred gimnazije. Poučevale smo štirikrat na teden od sedmih do pol enajstih zvečer v prostorih državne gimnazije. Poleg nas je poučevalo tudi nekaj svetnih profesorjev. Izmed redovnic smo poučevale častita Mati (angleščino, latinščino, mineralogijo in geologijo, kemijo), m. Marija Klinar (nemščino), m. Ljudmila (matematiko, fiziko in kemijo) ter m. Bernardina (srbohrvaščino). Vojaki so bili do nas zelo obzirni, a prihajali so precej neredno. Odreči pa ni kazalo, ker smo živele to jesen v strahu, da nas zopet vržejo iz samostana in smo upale, da nas bo to poučevanje rešilo.*«<sup>34</sup>

31 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 291–292..

32 Kolar, Uršulinke in njihove ustanove v času totalitarnih družbenih razmer, str. 126, 128; AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 349, 352.

33 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 361, 638.

34 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 301, 366, 388–389.

Poljedelstvo, živinoreja in vrtnarjenje so predstavljali glavni vir za preživetje samostanske skupnosti. Ob vrnitvi uršulink v Škofjo Loko je bil vrt razdeljen med posle. *»Vsak hlapec je imel gredico tobaka, pet leh in toplo gredo. Vojaki so se smejali in povpraševali: Sestro vi pušite? Niso mogli verjeti da ne, ker je bilo na vrtu toliko tobaka ...«.*

Konec julija 1945 je Humberto Caliori, medvojni od Nemcev postavljeni upravnik samostanskega posestva, posestvo v upravljanje vrnil uršulinkam. Večina hlapcev in dekel je takrat odšla, za pomoč so ostali le še Jaka Kožuh, Franca Pečnik in Johana Tavčar. Čeprav so si hlapci in dekle našli službe izven samostana v tovarnah in v domu slepih, so sprva nekateri še stanovali pri uršulinkah. Prav tako so do konca leta 1945 obdržali v najemu njive. Ker je bilo po novem hlapcev in dekel premalo, so morale uršulinke same poprijeti za delo na polju. Pri tem so jim bili vse do konca leta 1948 v veliko pomoč nemški vojni ujetniki, nekaj dodatne delovne sile so občasno tudi najele. Poleg kmetovanja je bila njihova pomembna dejavnost tudi vrtnarjenje, saj je prodaja zelenjave, sadik in cvetja predstavljala pomemben dodaten vir dohodka.<sup>35</sup>

Predvsem v zimskih mesecih so se redovnice vneto ukvarjale z ročnimi deli. Pletle so, šivale in predle, izdelovale so žogice in škatle za bombone, razne igračke ter izdelke umetne obrti. *»Pred Božičem smo na vso moč hitele, da bi čim več naših izdelkov spravile v promet.«* Pomembno tržno nišo je predstavljalo tudi izdelovanje spominskih prvoobhajilnih slikic. Veliko naročilo so aprila 1948 dobile iz ljubljanske škofije. *»Z veliko vnemo smo se lotile dela, posebno v maju smo morale zelo hiteti, ker so naročila prihajala tudi od drugod.«*<sup>36</sup>

Mlajše in strokovno usposobljene redovnice so se zaposlile tudi kot pisarniške uslužbenke v raznih podjetjih ali državnih uradih, kjer so bile zelo cenjene zaradi svoje izobrazbe. Na delovna mesta so odhajale iz samostana in se tja po delu tudi vračale. Konec petdesetih let 20. stoletja so na željo vrhovnega vodstva skupnosti začele opuščati tovrstne zaposlitve, kljub vsemu pa so posamezne redovnice v njih vztrajale vse do upokojitve.

Sestre so se ukvarjale tudi s pranjem in likanjem perila. *»V sredini aprila 1947 je vojaštvo prišlo s prošnjo, da bi jim redovnice prale. Častita Mati je za to opravilo določila štiri sestre. Vojastvo je za to težko delo še kar primerno plačalo in za štiri perice oskrbelo tudi živilske nakaznice, kar nam je bilo še posebej dobrodošlo. Vojaki so sestre zelo spoštovali.«* S pranjem za vojake so se ukvarjale vse do jeseni leta 1949, ko so s to dejavnostjo prenehale.<sup>37</sup>

Ob vseh naštetih virih dohodka, s pokojninami, ki so jih po letu 1950 začele dobivati prve upokojene učiteljice, in ob pomoči sorodnikov ter številnih dobrih ljudi, je skupnost uspela preživeti.

35 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 293–294, 310–311, 314, 344, 346.

36 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 319, 360, 368.

37 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 344, 388.



## Izguba strehe nad glavo

4. septembra 1954 je uršulinsko skupnost v Škofji Loki zadela nova velika tragedija. Tega dne je Ljudski odbor Mestne občine Škofja Loka (LOMO) izdal akt o razlastitvi: *»Po pooblastilu Državnega sekretariata za splošno upravo in proračun 17. avgusta 1954 in na predlog Kazensko poboljševalnega doma (KPD) v Škofji Loki odločamo, da se popolnoma razlasti nepremičnine, ki so last Konventa uršulink v Škofji Loki in se izroče KPD v Škofji Loki. Razlastitev je utemeljena s tem, da KPD za svoj razvoj naše prostore nujno rabi. Razlastitev se bo izvršila v soboto 11. septembra 1954.*<sup>38</sup> Sestre so v upanju na ugodno rešitev nastale situacije najele odvetnico dr. Ljubo Prenner iz Ljubljane, ki je 13. septembra 1954 vložila tožbo pri Vrhovnem sodišču LRS zoper omenjeni razlastitveni akt. Dne 28. februarja 1955 proti večeru so dobile telegram, da je njihova tožba ugodno rešena, razlastitev pa s tem razveljavljena.<sup>39</sup> Toda zmagoslavje uršulink ni trajalo dolgo, saj so jim že v petek, 8. aprila 1955 ponovno vročili odločbo o razlastitvi vsega imetja razen cerkve in nekaj parcel zemlje, brez možnosti pritožbe.<sup>40</sup> Kljub vsemu so se pritožile, po neuspešni pritožbi pa je sledil postopek razlastitve. Tako so morale 25. maja 1955 celoten vrt izročiti KPD Škofja Loka. *»Ko je bil vrt v glavnem pospravljen, smo šle skupno na vrt, da se poslovimo od ljubkih potov, stezic in tihih koticov, kjer smo doživele svetega veselja, miru in tihe sreče; kjer so redovnice nad 600 let veliko molile in obdelovale to zemljo, ki jih je v veliki meri tudi hranila. To pa so končno le materialne dobrine in od njih ni odvisna naša prava sreča. Zgodi se božja volja!*<sup>41</sup>

Razlastitveni postopek se je nadaljeval 21. februarja 1956, ko jim je KPD Škofja Loka z odlokom odpovedal stanovanje do zadnjega koticčka, izvzeta sta bila samo cerkev in kori. *»Stanovanje naj bo izpraznjeno 30. aprila ob 12. uri in to velja za uršulinke in šolske sestre.*« V odloku so do potankosti naštetni vsi postori 52 sob, 9 kleti itd. Podpisani grajski upravnik Karel Ličen opravičuje to dejanje s tem, da KPD Škofja Loka nujno potrebuje te prostore. Uršulinke so se na ta odlok znova pritožile. Postopek izselitve je začasno ustavilo Javno pravobranilstvo LRS, ki je preko svojega zastopnika dr. Janka Lavriča zahtevalo: *»... da se postopek proti uršulinkam zavrne, ker Javno pravobranilstvo s tem ne soglaša. KPD Škofja Loka in državni sekretariat nista pravni osebi in ne moreta odpovedati stanovanja.*«<sup>42</sup> Kljub tej pravni zmagi pa se uršulinke niso za dolgo oddahnile. Dne 25. maja 1956 so dobile obvestilo, da so izgubile tožbo na vrhovnem sodišču v Beogradu. Ker je bila sedaj izselitev uršulink iz razlaščenega samostana v Škofji Loki le še vprašanje časa, so se sestre odločile, da si poiščejo nov dom. Oblast jih

38 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 602–603, 605.

39 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 603, 607–609, 631.

40 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 637.

41 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 647.

42 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 684–686.



Pogled na opustošen Ajmanov grad pri Svetem Duhu, 13. november 1956.

(vir: Uršulinski samostan Škofja Loka)

je nameravala že v oktobru leta 1954 preseliti na Sevnški grad, v letu 1956 pa so jim ponudili še grad Rajhenburg v današnji Brestanici.<sup>43</sup> Uršulinsko vodstvo je obe ponudbi odločno zavrnilo in se pri tem sklicevalo na dejstvo, »da ni nobene-ga zakona, ki bi dopuščal, da bi se smelo državljane FLRJ proti njihovi volji naseliti v kakem drugem kraju.«<sup>44</sup>

Da bi si zagotovile primeren skupni dom v skladu z lastnimi potrebami in željami za 94 redovnic, od katerih je bilo 40 starih in onemoglih, so 8. junija 1956 od univ. prof. dr. Jerneja Demšarja iz Ljubljane kupile Ajmanov grad pri Svetem Duhu. Za celotno posestvo z gradom so odštele 4.000.000 dinarjev, razdeljeno pa je bilo med 40 solastnic, od katerih je vsaka prispevala po 100.000 dinarjev. Novi dom ob nakupu nikakor ni bil primeren za naselitev samostanske skupnosti.

Ajmanov grad, katerega začetki segajo v drugo polovico 17. stoletja, so leta 1944 požgali partizani in poslopje je po dvanajstih letih brez ostrešja dajalo videz popolne razvaline. Zato so ga morale pred vselitvijo temeljito obnoviti. Dolga pot obnove se je začela s pridobitvijo dovoljenja Zavoda za spomeniško varstvo z dne 18. junija 1956, v katerem je bilo navedeno, »da se dovoljuje rekonstrukcija gradu kakršna je bila pred požigom. Nova streha se mora držati stare oblike in

43 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 616–618, 701, 719.

44 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 722.

*naklona, prekriti pa jo je potrebno z bobrovcem. Zunanjščina gradu naj ostane neizpremenjena, predvsem okna. V notranjosti se smejo vstaviti vmesne stene, ostati pa morajo vsi detajli, ki so karakteristični za arhitekturo gradu.*«. Izvedbo obnove grajske stavbe so zaupale gradbenemu podjetju Tehnik iz Škofje Loke. »Podjetje smo bile prisiljene vzeti radi skrajno nevarnega dela na razvalinah in radi težav, ki bi jih imele, če bi delo prevzeli privatniki.«<sup>45</sup> Toda obnova se je zapletla že na samem začetku z zavlačevanjem državnih institucij z izdajo gradbenega dovoljenja, sledile pa so še številne birokratske ovire, ki so oteževale delo in podaljšale čas celotne obnove. Hkrati pa je ves čas visela v zraku resna grožnja, da bo KPD Škofja Loka redovnice vsak trenutek nasilno izselil iz samostana.<sup>46</sup>

V takem vzdušju se je samostanska skupnost razkropila. Starejše in bolne redovnice so našle zatočišče pri uršulinkah v Varaždinu. Nekatere so odšle v Rovinj, kjer so jim salezijanci, ki so bili seznanjeni z njihovo bivanjsko stisko, za določeno časovno obdobje odstopili svojo vilo, s katero so bile kar zadovoljne. »Ogledale smo si hišo, ki je bila enonadstropna, lepa, le zanemarjena. Povsod je parket, vodovodna, električna in plinska napeljava. Kar precej prostora je. Vrt je eksotičen, zaradi hude suše v zelo bednem stanju. Precej je zelenjavnega vrta, ki ga bo treba dobro izkoristiti. Pinijske, agave, ciprese, fige in trta nudijo precej sence in sadov. Tudi vodnjak je uporaben ...«<sup>47</sup> Redovnicam je mediteranska klima očitno dobro delala, saj so nekatere v Rovinju ostale vse do leta 1972, ko je bila jugoslovanska provinca razdeljena na slovensko in hrvaško.<sup>48</sup> Nekatere so se podale v tujino: v Gorico, Rim, Čedad, na Nizozemsko ali v misijone. Ljubljanske redovnice so se preselile v Mekinje pri Kamniku, šolske sestre pa so našle zatočišče v župnišči v Vodicah nad Ljubljano. V Škofji Loki je tako 27. maja 1957 ostalo zgolj 23 loških uršulink, od tega 9 učiteljic in 14 laičnih sester.<sup>49</sup>

Tiste, ki so ostale v Škofji Loki, so vse napore vložile v obnovo Ajmanovega gradu. Ves ta čas so preko odvetnice dr. Ljube Prenner skušale s številnimi pritožbami in prošnjami na razne državne institucije in urade zavlačevati z dokončno izselitvijo iz Škofje Loke, pri čemer so poudarjale, »da se redovnice izpraznitvi samostanskega poslopja ne upirajo, ampak prosijo za podaljšanje roka dokler ne bo stavba pri Svetem Duhu vsaj pod streho in toliko urejena, da bo življenje in zdravje solastnic očuвано zlih posledic in v njej sploh mogoče.«<sup>50</sup>

Končna rešitev za uršulinsko skupnost v Škofji Loki se je pokazala v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja. Občina jim je naposled le odobrila kredit,

45 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 644, 655, 703–704, 706–707, 776, 862.

46 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 722–723.

47 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 725–726.

48 Kogoj, *Uršulinke na Slovenskem*, str. 52.

49 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 737, 800–801; Rojs in Zorec, *Šolske sestre sv. Frančiška*, str. 235–236.

50 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 742, 795.

potreben za obnovo Ajmanovega gradu, medtem ko je bil 21. julija 1960 sklenjen dogovor med OLO Škofja Loka in uršulinskim samostanom, da se bo večina sester preselila v Ajmanov grad do novega leta.<sup>51</sup> Tri sestre, ki bodo ostale ob uršulinski cerkvi v Škofji Loki, bodo imele v uporabi dve sobi z ustreznim hodnikom in prost dostop do korov in podstrešja.<sup>52</sup> Prve sestre so se v Domu Brezmadežne, kot so poimenovalе svoj novi dom pri Svetem Duhu, naselile že junija 1961, v naslednjih letih so grad dokončno obnovile in mu dale novo podobo, z novimi oblikami pastoralnega dela pa tudi novo življenje.<sup>53</sup>

#### KRATICE:

|      |                              |
|------|------------------------------|
| DKD  | Družbeno koristno delo       |
| KPD  | Kazensko-poboljševalni dom   |
| KPZ  | Kazensko-poboljševalni zavod |
| LOMO | Ljudski odbor mestne občine  |
| OLO  | Občinski ljudski odbor       |
| OZNA | Oddelek za zaščito naroda    |

#### VIRI IN LITERATURA:

- AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960. Rokopis, neobjavljeno.
- Ferenc, Mitja: *Prekopi žrtev iz prikritih grobišč : (1991–2011)*. Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2012, 166 str.
- Gorenc, Ivan: Kratka zgodovina podjetja Motor. V: *Loški razgledi* 14, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1967, str. 134–143.
- Kogoj, Jasna: Uršulinski samostan v Škofji Loki. V: *Uršulinke na Slovenskem : ob 200-letnici prihoda uršulink v Škofjo Loko*. Izola [i. e.] v Ljubljani : Uršulinski provincialat, 1982, str. 41–53.
- Kolar, Bogdan: Uršulinke in njihove ustanove v času totalitarnih družbenih razmer na Slovenskem. V: *Tristo let ljubljanskih uršulink : zgodovina samostana, njegovih šol in kulturnih dejavnosti*, Ljubljana : Družina, 2002, str. 115–135.
- Logar, Vladimir: Kratek prerez loškega gospodarstva. V: *Loški razgledi* 2, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1955, str. 87–92.
- Mikola, Milko (ur.): *Dokumenti in pričevanja o povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji*. Ljubljana : Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, 2006, 353 str.
- Mikola, Milko (ur.): *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji. Del 2, Koncentracijska taborišča Št. Vid nad Ljubljano, Škofja Loka in Teharje ter taborišče za otroke Petriček*. Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2008, 390 str.
- Mikola, Milko: *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*. Ljubljana : Nova obzorja : Inštitut Karantanija, 2016, 220 str.

51 AUŠL, Spisi 1959–1975, dopis št. 20/1960.

52 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 938–939.

53 Kogoj, Uršulinski samostan v Škofji Loki, str. 52.

- Mikola, Milko: Povojne kazenske ustanove v Škofji Loki. V: *Človekove pravice in temeljne svoboščine: za vse čase! : zbornik prispevkov z znanstvenega posveta [v Škofji Loki, 7. in 8. decembra 2016]*. Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2017, str. 120–121.
- Mikola, Milko: *Rdeče nasilje : represija v Sloveniji po letu 1945*. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2013, 409 str.
- Rojs, Leonita; Zorec, Avguščina: *Šolske sestre sv. Frančiška. Mariborska provinca : Zgodovinski pregled na prehojeno pot*. Ljubljana : Mariborska provinca šolskih sester, 1987, 291 str.
- Štukl, France: Prispevki k privatni proizvodnji v Škofji Loki od cehov do leta 1941. V: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 31–44.
- Zavadlav, Zdenko: *Partizani, obveščevalci, jetniki : iz dosjeja Zavadlav 1944–1994*. Ljubljana : Horvat M&M, 1996, 359 str.

## Summary

### **Škofja Loka Castle and the Ursuline convent in the vice of recent history Part II**

*After August 1945, German prisoners-of-war were imprisoned in Loka Castle until the end of 1948, who also organized a hospital there. Between 1949 and 1950, there was a women's forced labour camp in Škofja Loka Castle, and between 1950 and 1959 a male penal correctional facility. After its closure in 1959, Loka Museum began its work at Škofja Loka Castle.*

*After the end of World War II, the Ursuline nuns began to return to Škofja Loka. This was of course not easy, because the castle and the monastery had been occupied and devastated. Through their own efforts and with the help of German prisoners-of-war, they secured basic accommodation. They were no longer allowed to engage in educational work; in order to survive, they farmed, knitted, and made folk craft items. The younger sisters were employed as clerks in companies or government offices. In 1954, the convent was expropriated by the new authorities and the castle and monastery taken over. The Ursuline community again dissolved. It was not until 1961 that they reconvened under a common roof in the castle of Ajman by Sveti Duh, where they still reside today.*



# Avgust Berthold, peti slovenski impresionist

## Uvod

Fotograf Avgust Berthold (polno ime: Augustin Arthur Josef Berthold) je bil prvi fotograf na Slovenskem, ki je dvignil raven fotografije iz obrtne na višjo, kakovostnejšo in takrat evropsko aktualno fotografsko ustvarjanje. Deloval je v začetku 20. stoletja, ko se je pod vplivom takratnih stilnih, estetskih, tehničnih in idejnih prelivanj izoblikoval pojem umetniška fotografija oziroma še širše, slikarska umetniška fotografija, ki je označeval fotografijo, nastalo v tem času in predvsem fotografijo, ki so jo izoblikovali plemeniti tiski. To so bili autochrome, karbonski, gumijev, platinski in bromoljni postopek, fotografura ter želatinsko srebrov postopek. Ti so omogočali, da se je fotografija, vsaj vizualno, približala slikarstvu, saj so se motivi prikazovali rahlo zabrisano, zamegljeno in predvsem v mehkem tonu, tako da so fotografije učinkovale na impresionističen način, z izražanjem hipne vizualizacije narave. Takšno fotografijo lahko označimo tudi z izrazom piktorialistična fotografija,<sup>1</sup> ki je prinašala določeno novo kreativno napetost. Njeni pripadniki so se odločili, da svoje fotografije preoblečejo v subjektivno podobo realnosti. Izpostavljalo se je migetajoče prikazovanje svetlobe, zračnosti in atmosfere; sestavljanje barvne površine v pike, lise, sence;

- 1 Peach Robinson, *Pictorial effect in photography*, str. 10–29. Leta 1869 je Henry Peach Robinson izdal knjigo *Pictorial effect in photography*. Predstavlja temelj estetskih in tehničnih pogledov piktorialistično usmerjenih fotografov, ki se pojavijo predvsem v zadnjem desetletju 19. stoletja. Robinson je menil, da je najboljša estetska izraznost fotografije možna s pomočjo slikovnosti oziroma piktorialističnosti, ki jo najdemo v pripovednem žanru in pokrajinah. Osnova piktorialističnega učinka sta kompozicija in *chiaro scuro*. Kompozicija je sestavljena iz izbire, ureditve in kombiniranja objektov. Usmerjena mora biti v harmonijo in enotnost. Z ohranjanjem harmoničnega ravnotežja linij, svetlobe in sence (*chiaro scuro*) pa lahko dosežemo piktorialistični učinek. Ta je torej kombinacija določenih odsefov svetlobe in sence, ki ju harmonično združimo v celoto.

razkrojavanje lokalnih barv v perspektivne in atmosferske izrazne vrednosti, igro svetlobnih odsevov in senc ter drgetajoča, trepetajoča, kot skozi presojno kopreno izražena barvna zaznavanja. Razvije se nov stil, ki je temeljil na odnosu med svetlobo in barvo, na mehčanju ostrih linij in še posebej na obvladovanju podrobnosti za doseganja vtisov impresije. Ta – tako imenovani – piktorialistični efekt je pomenil fotografsko tekmovanje s slikami, narejenimi s čopičem, svinčnikom ali z graviranjem. Med fotografijo in slikarstvom tega časa se je pojavljal določen tekmovalni odnos, kjer se je fotografija trudila, da slikarstva ne bi samo posnemala, temveč bi se tudi sama povzpela na podobno umetniško raven. Veliki cilj piktorialistične fotografije je bilo priznanje fotografije za sestavni del lepih umetnosti.

Berthold je za izrazno sredstvo v svojih fotografskih delih med plemenitimi tiski najbolj dovršeno sprejel predvsem gumijev postopek. Z dodajanjem različnih pigmentov in uporabo neobdelanega, grobega risalnega papirja so fotografije dobile videz enobarvne krede ali slike z ogljem. Takšna fotografija je pomenila večjo kreativnost fotografa in približevanje izraznosti impresionističnega slikarstva. Realistična fotografija Bertholdu ni prinašala dovolj ustvarjalnega izziva, bila je brez želene plastičnosti in idealizacije oziroma subjektivnega posega v kompozicijsko in tehnično celoto. V ospredje zanimanja sta prihajala predvsem učinek in izraba svetlobe. Tako kot v slikarstvu že pleneristi so tudi fotografi opazovali delovanje svetlobe na drevesih in vodni gladini, kjer je bilo dobro vidno poigravanje svetlobe in sence. Zanimanje za svetlobne učinke je omogočalo spoznavanje neskončne količine tonskih odsevov. Zelo priljubljeni postaneta široka in nekoliko pusta melanholična jesenska in zimska pokrajina, pogostokrat prepređena z jutranjimi meglicami. Estetsko doživljanje narave je doseglo svoj višek v motivu t. i. intimnega pejzaža, ki se je razširjal na motive dreves in gozda ali samo gozdnega roba. Gozdne študije, gozdne jase, grmovja, pokrajine v nevihti, pokrajine, ki jih razgibava veter, morske obale z gostim vlažnim zrakom, sončni vzhodi in zahodi, jadrnice, ki drsijo na odprto morje, so bili študijski kraji in predmeti, tako za slikarje pleneriste in impresioniste kot za fotografe.

Berthold si je v začetku 20. stoletja že izoblikoval estetske ideale, njegov pogled na fotografijo je dobil celostno podobo in svoj temelj ter smisel. Za dosego dokončno izdelanega estetskega nazora pa je poleg impresionizma vplivala še secesija. V fotografijo je prinesla nekatere novosti. Tudi tu vzor postane narava, z upoštevanjem formalnih stilizacij v njej so fotografi hoteli ustvariti nove umetniške izrazne oblike oziroma poskušali doseči slikovne ekvivalente za človeška občutja. V ospredje je začela prihajati do sedaj spregledana dekorativnost, ki jo je fotografija prav v tem času zelo potrebovala. Funkcionalna lastnost fotografije se je namreč razširila tudi na možnost, da fotografski izdelek obesimo na steno, preprosto za okrasitev prostora. Fotografija kot stenski okras, narejena v gumijevem postopku ter obogatena s pigmentiranjem, je lahko učinkovala kot slika in je pridobila tudi dekorativno vlogo. Z novim pomenom fotografije pa se je spremenil tudi format. Za osebno rabo so izdelovali male formate (9 x 6 cm) pa vse do

velikih dekorativnih formatov (70 x 100 cm), ki so se tudi z velikostjo poskušali približati slikarstvu. Berthold je v skladu z evropskimi normami izdeloval fotografije različnih formatov: *vizitni format*, ki je meril 9 x 6 cm in je bil po navadi nalepljen na primerno večji karton 10,5 x 6,5 cm (možna so bila manjša odstopanja), drugi pomemben format je bil *kabinetni format* 13 do 14 x 9 do 10 cm, nalepljen na nekoliko večji karton. Ta format je ob straneh glavnega motiva, na primer portretiranca, dopuščal veliko prostora, ki ga je fotograf običajno napolnil s pohištvom ali izbranimi elementi. Na hrbtni strani kartona so bili natisnjeni reklamna oznaka ateljeja, ime in naslov fotografa ter njegovi razstavní uspehi. Spredaj je bil viden suhi pečat s fotografovím imenom.

Secesija je izpostavljala vegetabilnost linij, tako pride v ospredje značilna S-linija, ne samo v naravi, v ritmu tankih drevesnih debel, predvsem belih brez, vijugastih rek, labodov z dolgim vratom in igri otrok, pač pa predvsem v fotografiji ženske figure, ki je že zaradi takratne modne uporabe steznika pridobila takšno linijo. S-linija je dobila svoj poudarek tudi s secesijsko posebnostjo – formatom. Običajni formati so se podaljšali v vitki, ozki, pokončni tip ozkega pravokotnika, velikosti 16 x 8 cm. Značilna za secesijo je bila tudi hrbtina stran kartonske podlage, kjer sta bila navedena ime fotografa in naslov ateljeja, obkrožena z lepim, stiliziranim secesijskim dizajnom, z značilnimi, simetrično zavitimi linijami. Ta grafična oprema je prihajala v Slovenijo iz dunajskih delavnic.

## Življenjska fotografska pot

V začetku stoletja je bila kulturna dejavnost v Ljubljani kot tudi v Škofji Loki, kamor je Berthold pogosto zahajal, zelo živahna. Družčina v Škofji Loki je bila precej raznovrstna in predvsem razposajena. Sestavljali so jo slikarji Rihard Jakopič,<sup>2</sup> Ivan Grohar, Matej Sternen, Gvidon Birolla; gledališka umetnica Mileva Zakrajškova; umetnostni zgodovinar in publicist Ante Gaber ter fotograf Gustav Blaznik. Pisana družčina je veliko posedala pri gostilničarju Karlinu, razpravljala o različnih stvareh in seveda tudi o umetnosti. Verjetno se je prav tu Berthold podrobneje seznanjal z umetnostjo nasploh, predvsem s slikarstvom ter fotografijo. Od slovenskih impresionistov je gotovo izvedel o možnostih šolanja in izpopolnjevanja v tujini, predvsem v Münchnu in na Dunaju, ki sta bila takrat največja bližnja centra in baza za umetniški, duhovni in strokovni razvoj, kamor so slovenski umetniki najpogosteje zahajali. Berthold je zagotovo bil v Münchnu. To nam dokazuje fotografija: *Del iz okolice Münchna*, ki jo je poslal na *I. jugoslovansko umetniško razstavo v Beogradu*, 1904. V Münchnu je bilo veliko umetniškega dogajanja, mnogo novih impulzov, ki so pretresali vso takratno Evropo in vplivali na vrsto različnih umetnikov. Še odločilnejše središče pa je za Bertholda predsta-

2 Zanimivo, da je bil tudi Rihard Jakopič velik ljubitelj fotografije, fotograf amater, ki je na primer fotografiral Ljubljano po potresu.

vljal Dunaj. Tu so se konec 19. in v začetku 20. stoletja organizirale mnoge pomembne fotografske razstave, na katerih so razstavljali fotografi, odločilni za razvoj Bertholdovega fotografskega ustvarjanja, kot na primer Hans Watzek, Hugo Henneberg in Heinrich Kühn. Ti so ustvarili kakovostne, takrat sodobne in umetniško visoko izdelane ter priznane fotografije. Tudi na Dunaju je že na začetku stoletja obstajala pomembna fotografska šola: Höhere Graphische Bundes-Lehr- und Versuchsanstalt Wien, kjer je študiral tudi Berthold, na oddelku Photographie und Reproduktions-Verfahren. Obiskoval je prvi in drugi semester v šolskem letu 1902–1903.<sup>3</sup> Ker je bil nemiren in vedoželjen, si je bogato fotografsko znanje, poleg delne šolske izobrazbe, pridobival tudi sam. Intenzivno je sledil takratnim fotografskim gibanjem, tehničnim in umetniškim odkritjem ter uveljavljenemu organiziranju vidne podobe oziroma estetiki lepega in harmoničnega. Tudi ohranjena knjižnica odkriva širino njegovega zanimanja in učenja.

V letih 1904–1906 si je Berthold na vrtu (za hišo) dal preurediti tudi fotografski atelje. Načrt zanj mu je naredil stavbenik Valentin Accetto. Atelje je bil dolg 9,5 m in širok 4,5 m. Višina delovnega prostora je bila med 3,5 m pa do 4,1 m. Steklen strop se je v lahkem loku spuščal proti okenskem delu, ki je bil obrnjen na vzhodno stran in tako fotografu dajal ugodno svetlobo. Bertholdov atelje je bil zgrajen po dunajskih tipskih ateljejih. Bil je izrazito secesijski, saj nam mnoge fotografije kažejo, da je uporabljal izbrane in skrbno urejene secesijske pripomočke, kot so mize, stoli, fotelji, zavese z rastlinsko ornamentiko, bele in modre zavese za reguliranje difuzne dnevne svetlobe, umetne stebre in žametaste zastore.

Avgust Berthold je bil dinamična, aktivna in ustvarjalna osebnost. Zanimale so ga mnoge stvari in takoj, ko si je uredil atelje, je že ustvaril svoje najboljše fotografije. Živel je hitro in intenzivno ter zapustil v našem kulturnem prostoru velik pečat. Vplival je tako na amaterje kot profesionalne fotografe. Fran Krašovec je leta 1923 zapisal: »... Berthold, ki je fotografsko obrt na Slovenskem že dvignil na stopnjo umetnosti in se proslavil kot umetnik – fotograf na raznih inozemskih razstavah ...«.<sup>4</sup>

## Razstavna dejavnost

V zadnjem desetletju 19. stoletja in predvsem v začetku 20. stoletja se je v Evropi zelo razmahnila razstavna dejavnost. Razstave so bile dobra priložnost za prodor v širšo javnost. Fotografi so se radi pridružili bodisi slikarskim razstavam kot dodatni in deloma samostojni fotografski oddelek ali pa so organizirali samostojne fotografske razstave. Tudi Avgust Berthold je že zelo zgodaj spoznal pomembnost razstav in fotografske organiziranosti, ki pomenita določen izziv za kakovostno

3 Te podatke sem našel v Höhere Graphische Bundes-Lehr- und Versuchsanstalt Wien, Leyserstrasse 6; žal brez ustreznih tehničnih podatkov

4 Krašovec, Umetniška fotografija, v: *Slovenec*, str. 2.

stno rast, hkrati pa omogočata afirmacijo lastnih del tudi v širšem evropskem prostoru. Berthold se je širši javnosti prvič predstavil na *I. jugoslovanski umetniški razstavi v Beogradu* leta 1904. Takrat v Beogradu ni bilo ustreznega umetniškega razstavišča, zato je bila razstava v »Veliki šoli«. V tej stavbi je bilo veliko fakultet, niz kateder in seminarjev.<sup>5</sup> Berthold je bil edini slovenski umetniški fotograf, ki je razstavljal, nasploh eden redkih na tej razstavi. Katalog razstave je skromen, pod vsakim imenom je napisano, kateremu društvu avtor pripada.<sup>6</sup> Berthold je razstavil dvanajst fotografij, izdelanih v gumijevem postopku, ki mu je omogočal izrazno približevanje impresionističnim slikarjem, s katerimi je razstavljal. Že naslednje leto (1905) se je Berthold udeležil prve mednarodne razstave v Bruslju v Belgiji: *Razstave umetnosti in obrti v čast 75. letnice narodne neodvisnosti Belgije*. Tu je dobil mednarodno priznanje in diplomo ter zelo zanimivo bronzirano medaljo s kraljevim profilnim portretom.

Vsako leto je sodeloval na eni večji mednarodni razstavi. Tako se je udeležil *II. jugoslovanske umetniške razstave* v Sofiji, ki je bila avgusta in septembra leta 1906. Katalog, tiskan v bolgarščini, je bogatejši od tistega na *I. jugoslovanski umetniški razstavi*. Predstavil je devetnajst fotografij, narejenih v tehniki gumijevga postopka, ki se je dobro ujemal s slikami slovenskih slikarjev, med njimi tudi znamenito fotografijo *Sejalec*.<sup>7</sup> Kritik je v tamkajšnjem časopisu zapisal, da so umetniške fotografije Avgusta Bertholda »... dosegle čudežen efekt predvsem v pejsažu in da izražajo iskrenost, s katero se sicer lahko ponasajo slovenska umetniška dela, ki so lahko vsem za zgleden primer ustvarjanja.«<sup>8</sup>

Leta 1907 se je Berthold udeležil *Mednarodne fotografske razstave* v Brnu na Češkem in leto kasneje še razstave v Kristijaniji – danes Oslo (1908). Junija in julija leta 1910 se je udeležil izredno obsežne mednarodne fotografske razstave, *I. mednarodne fotografske razstave Zveze madžarskih amaterskih fotografov (I. nemzetközi fényképkiállítás)* v Budimpešti.<sup>9</sup>

Bertholdova razstavna dejavnost se je zaključila leta 1911, ko je še zadnjič razstavljal v Jakopičevem paviljonu na *VI. Umetniški razstavi*. Na tej spomladanski razstavi so poleg slikarjev sodelovali še fotografi in pripravili, kot dodatek slikarskemu delu, *I. Razstavo društva Klub slovenskih amater-fotografov v Ljubljani*. Bertholdov prijatelj, umetnostni zgodovinar in kritik Ante Gaber, tudi sam ljubiteljski fotograf, je napisal obsežno kritiko, predvsem o slikarskem delu razstave. Omenil pa je tudi fotografski del in ugotavljal, da je razstava dobro uspela, čeprav se mu zdi, da je nekoliko preveč fotografij. Izpostavil je dela Bogomirja Brinška, Josipa Kunaverja in Frana Vesela ter ob tem ugotovil, da je

5 Tošić, *Jugoslovenske umetniške izložbe 1904–1927*, str. 42.

6 *I. jugoslovenska umetniška izložba*, Beograd, 5. 9.–6. 10. 1904 [razst. kat.].

7 *II. južnoslavjanska hudožestvena izložba*, Sofija, avgust, september 1906, [razst. kat.].

8 *Sjuz na južnoslavjanskite hudožnici LADA, bulgarskoto iskustvo na južnoslavjanskite izložbi 1904–1912*, str. 245.

9 *I. nemzetközi fényképkiállítás*, str. 46.



premalo figuralne fotografije. O Bertholdu pa je napisal: »Ker je razstavil tudi Avgust Berthold svoje čudovite stvari, pač ni treba se posebej omenjati, da se je obisk fotografske razstave vsakemu bogato izplačal.«<sup>10</sup>

Berthold je bil sodobnikom dobro poznan. Vedeli so, da je sodeloval na mednarodnih razstavah v tujini. Poznali so, vsaj deloma, tudi evropsko fotografsko dogajanje, zato so uvideli, da so vsaj nekatere njegove fotografije dovolj inovativne in moderne. Bil je prvi slovenski fotograf, ki se je uspešno udeleževal mnogih mednarodnih fotografskih razstav. Po letu 1911 pa je njegova fotografska ustvarjalnost začela usihati. Dela piktorialističnih fotografov so postajala vse bolj staromodna, tudi nezanimiva.

## FOTOGRAFSKO USTVARJANJE

Fotografska zapuščina Avgusta Bertholda obsega fotografije, izdelane na visokem izraznostnem in tehničnem nivoju. Krajinska in žanrska fotografija predstavljata fotografova najboljša dela. Fotografije s takšno tematiko je najpogosteje pošiljal na razstave in so najlepše predstavljale njegovo, predvsem piktorialistično, usmeritev. V njih je Berthold našel smisel, tu je lahko raziskoval, subjektivno doživljal naravo in življenje.

### Krajinska fotografija (intimni pejsaž)

Fotografije intimnega pejsaža so predstavljale ustvarjalno najbolj poudarjeno fotografovo zaznavanje. Za dobre krajinske posnetke je Berthold uporabljal stativ. Po navadi se je omejil na ozko vizualno zaokroženo, v naravi izstopajočo posameznost, pri čemer je fotoaparatus postavljaj bolj na rob izbranega motiva, da je dobil diagonalno kompozicijo, kar je povečalo dinamičnost prikazanega. Pravilna uravnoteženost svetlobnih efektov in tonov je pomemben dejavnik v krajinski fotografiji. Bertholda je pogostokrat zanimalo vzdusje pokrajine v različnih letnih časih, delih dneva ter vremenskih razmerah. Njegovi motivi krajinske fotografije so: gozd, drevesa, gozdne jase, močvirnata pokrajina, potoki, steze, gozdne ograje, morje, gore in narava v različnih letnih časih.

Berthold je zelo rad fotografiral otožno, melanholično krajino z brezami, ki se vitko pnejo v nebo in so polne različnih konotacij. Izvabljajo kopico globokih čustev in mogoče še najbolj poudarjajo duh človeka ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Premišljeno je izrazil globino in perspektivo na modro obarvani fotografiji *Breze*, 1905. Izrazit pokončni format še bolj poudari prostorsko razmerje med ospredjem, ki je skoncentrirano v svetlobi vode, in diagonalnim nizom, ki se manjša v globino in oko popelje v fotografijo. Kompozicija otožnih brez, med katerimi se ena dinamično upogiba na levi del fotografije, je izdelana in

10 Gaber, VI. Umetniška razstava v paviljonu Riharda Jakopiča, v: *Dom in svet*, str. 407.



Av gust Berthold: *Breze* (1905); gumijev postopek, modri pigment, ovalni format, premer 17,9 cm.

uravnotežena. Na fotografiji z brezami se narava doživlja kot ritem linij in površin. V štirih fotografijah, nastalih med leti 1905 in 1906: *Brez naslova (Breze)*, *Pokrajina z brezami*, *Pokrajina z brezami I*, *Pokrajina z brezami II*, so linearni in površinski elementi vegetabilnih naravnih površin posebej podani s stilizacijo ali linearnim opazovanjem posameznih naravnih oblik. Z okvirjanjem prostora v dekorativni primer pokrajine, skoncentriranim na strukturi drevesnih debel brez (kar je pri slikarjih secesije in impresionizma zelo pogosto), spoznamo, da vsako obdobje v naravi išče določene oblike in linije, ki ustrezajo okusu časa.

Med najbolj uspele krajinske fotografije iz leta 1906 gotovo spada delo *Breze v jeseni*. To fotografijo je razstavljal, saj je, sodeč po naslovih v Oslu, leta 1908 predstavil veliko motivov brez, kar dokazuje, da je večina fotografij z brezami nastala prav med leti 1905 in 1908. Nekaj takšnih motivov je razstavil tudi kasneje, leta 1910 v Budimpešti. Oblika in smer gibanja dreves povzročita čustveno vznemirjanje, pri čemer se fotograf dobro zaveda, da so vertikalno usmerjene

forme prav tako močne kot diagonalne ali horizontalne in nudijo množico zakritih pomenov, ki jih je fotograf še dodatno iskal z eksperimentiranjem pri izdelovanju istih fotografij v različnih pigmentih in izrezih.

S sredstvi, kot so kompozicija, prelivanje svetlobe in sence, pravilna uporaba tonalnih kvalitete in ureditev linij, so fotografi vplivali na gledalce. Razvil se je nov stil, ki je temeljil na odnosu med svetlobo in barvo, na mehčanju ostrih linij in še posebej na obvladovanju podrobnosti za doseganje vtisa impresije. Ta – tako imenovani – piktorialistični efekt<sup>11</sup> je pomenil zavestno tekmovanje s slikami, narejenimi s čopičem, svinčnikom ali z graviranjem. Fotografi so hoteli dokazati, da je njihovo delo podobno tistim grafičnim umetnostim, ki so narejene z roko. Citirali so Williama Morrisa: »*Povzročite efekt, ne glede kako, lahko izpraznite tudi stekleničko črnila po podlagi, če želite, samo dobite zeleni efekt in nikogar ne zanima, kako ste ga ustvarili.*«<sup>12</sup>

Fotografija je postala ekspresivni medij in ponotranjenje na videz enostavnih motivov je ustvarilo intimni pejzaž, kjer je od fotografiranega predmeta samega veliko bolj pomembno razpoloženje; tega pa doseči s toniranjem, kar dokazujejo Bertholdove fotografije, ki so nastale med leti 1906 in 1911. Na primer *V gozdu*, kjer se mehko prelivajo svetlobni odsevi skozi krošnje dreves, postavljene proti središču svetlobe. Nato *Poljska pot*, kjer se diagonalno v prostor vije poljska pot, prikazuje odnos svetlega neba v levem kotu zgoraj in temne krošnje kot kompozicijskega ravnotežja v desnem kotu. Fotografija *Brez naslova (Pejzaž)* je izdelana v zamolklem rjavem tonu, ki zaduši vse kontraste in omogoča usmeriti pozornost na izbrane elemente – v tem primeru ograde in vode v ospredju ter drevesnega debla v drugem planu. Tudi *Brez naslova (Pot med drevesi)* je kompozicijsko uravnotežena in ustreza vsem zahtevam urejene postavitve fotoaparata. Otožnost in osamljenost golih dreves podkrepi dramatičnost trenutka.

Naslednja serija fotografij poleg dreves in neba prinaša nov element: vodo. Močvirnata pokrajina, potoki, reke in rastlinje v močvirnatem prostoru nudijo veliko zanimivih fotografskih izzivov in možnosti za izbiro ustreznega motiva. Fotografije (nastale med leti 1904 in 1911) *Noč in Večer*, *Močvirnata pokrajina* ter *Drevesa ob vodi* (več motivov) temeljijo na poigravanju svetlobe na drevesnih deblih ob vodi, zelenju v upogibajočih se krošnjah in ujetosti celote v premišljeno kompozicijo. Razpoloženje se ujame le z natančno in brezhibno tehniko ter obvladovanjem občutka za različne nianse in svetlobne vrednosti, ki so v naravi stalno spreminjajoče. Interpretacija narave je podana preko enotnosti linij, harmoničnosti svetlobe in sence, podrejenosti malih podrobnosti ter predvsem

11 Zelo odkrito je bil narejen po vzoru takrat najbolj uveljavljenih slikarjev: Jamesa Abbotta Whislerja, Camila Corota, članov Barbizonske šole, Jeana - François Milleta, Giovannija Segantinija itd. Ti slikarji so zmehčali svoje delo s čopičem, da bi dosegli atmosferske učinke na že skoraj znanstvenem nivoju. Glej: Doty, Robert : *Photo Secession, Photography as a Fine Art*, 1960, str. 28.

12 Doty, *Photo Secession, Photography as a Fine Art*, (op. 20), str. 31.





Avgust Berthold: *Breze v jeseni* (1906);  
gumijev postopek, svetlorjavi pigment, 15,4 x 21,7 cm.



Avgust Berthold: *Močvirnata pokrajina* (1906);  
gumijev postopek, rjavi pigment, 10,8 x 16,2 cm, na kartonski podlagi.



Avgust Berthold: *H griču* (1907);  
gumijev postopek, zelenomodri pigment, 18,4 x 27 cm.

urejenosti delov v celoto. Kot pravi predstavnik piktorialističnega časa se je kot impresionist s kamero naučil gledati stvari preko njihovih svetlobnih odzivnosti in ne samo preko podrobnosti. Iskal je poudarke na razporejenju, atmosferi ali značaju. Osvetlitvena igra in kasneje pravilen izrez ter ustrezen, občuteno skladen barvni pigment so mu omogočili poiskati lastno mehko in subtilno tonsko skladje. To potrjuje tudi fotografija *H Griču*, pred 1911, ki prav tako kot prejšnja dela kaže težnjo po iskanju resničnega občutka lepote narave. Dominira cvetoče, od sonca močno osvetljeno drevo v globino razpotegnjeni pokrajini.

Priljubljen Bertholdov motiv je bila tudi zimska pokrajina. Napravil je kar nekaj uspešnih fotografij med leti 1904 in 1908 ter jih tudi poslal na razstave. Te fotografije so: *Iz Gorenjske (Jesen)*, *Zimska pokrajina*, *Pod snegom* in *Breze v snegu*. Pri zimskih motivih je navadno izbral ritem zatemnjenih drevesnih debel in njihovih golih krošenj, ki so razgibale zasneženo belo pokrajino. Intimni pejzaž je v njegovem opusu pomenil njegov najgloblji stik z naravo, omogočil mu je selekcionirano opazovanje in izostritev ter pridobitev fotografskega znanja v smislu kompozicije, odnosov med svetlobo in senco, kontrasti in zgolj tehničnimi značilnostmi samega medija.

Berthold je imel zelo rad morje. V Devinu je imel na privezu jadrnico; če je le mogel, je jadral. Tako je velikokrat fotografiral ladje in svojo jadrnico, kar dokazujejo naslednje fotografije *Brez naslova (Jadrnica)*, *Brez naslova (Ladje*





Avgust Berthold: *Devin* (1905);  
gumijev postopek, modročrni pigment, 30,2 x 17 cm, na kartonski podlagi.



Avgust Berthold: *Burja* (1908);  
gumijev postopek, moder pigment, 19,8 x 25,8 cm.

v pristanišču), *Brez naslova (Bertholdova jadrnica)*, *Brez naslova (Bertholdova jadrnica v pristanišču Devin)*, ki so nastale med leti 1911 in 1914. Morje mu je nudilo veliko možnosti za dobre fotografske posnetke. Vsaj dve fotografiji s tem motivom je poslal na razstavo v Sofijo (1906) in Jakopičev paviljon (1911). Problem svetlo temnih prehodov in odsevov na vodni gladini pa poudarjajo fotografije (nastale med leti 1906 in 1911) *Burja, Devin, Marine, Gradež*. Posnetki so nastali v oblačnem vremenu, kar je zmanjševalo kontraste v zraku in na vodni gladini. Valovanje vode prelamlja svetlobne odseve in ustvarja igro kontrastov, ki se v globini tudi svetlobno združujejo s horizontom. Med temi izstopa fotografija *Devin*; razvaline gradu se kot temna gmota vzdigujejo nad mirno morsko površino.

V okviru krajinske fotografije je Berthold ustvaril tudi nekaj del, ki jih lahko uvrstimo med gorsko fotografijo. Hodil je na izlete v Kranjsko Goro, pod Julijce in v dolino Trente.<sup>13</sup> Ohranjene so fotografije *Izpod Triglava, Brez naslova (Gorski motiv)*, *Brez naslova (Gorski motiv)*, *Razor iz Trente* (vse med leti 1905 in 1910). Fotografija *Izpod Triglava* je gotovo Bertholdova najkakovostnejša gorska fotografija. V ospredju, ob pokopališču na levi strani, izstopa visoko vitko drevo, ki mu kompozicijsko v paraleli ustreza nagrobnik – križ s Kristusom, v ozadju se dvigujejo gore.

## Žanrska fotografija (kmečki žanr)

Motiv kmetov pri delu je bil na začetku stoletja zelo priljubljen zaradi določenih socialnih in socioloških poudarkov ter vse večjega osveščanja in ljubezni do domače zemlje. Sklonjen kmet, v napeti upognjeni drži, značilni za kmečka opravila, je predstavljal (in še danes predstavlja) nekakšen arhetip človeka, povezanega z zemljo, naravo in domovino. Še posebej v Sloveniji se je v začetku 20. stoletja izrazito prebudila narodna zavest, kar dokazujejo težnje po povezanosti slovenskega naroda in želje po vključitvi v državno zvezo z ostalimi Južnimi Slovani.

Berthold je izhajal iz škofjeloškega okolja, zato je najprej v njeni okolici poiskal motive kmetov pri vsakdanjih opravilih. Rad se je sprehajal po okoliških travnikih, gričih in vaseh in v različnih urah dneva, v ranem jutru, sredi dneva ali pozno popoldne, iskal primerne motive, ki bi ga dovolj pritegnili, mu omogočili dinamično, dovolj pripovedno in tehnično kakovostno fotografijo. Njegova žanrska fotografija zajema motive oranja, oračev, sejalca, košnje, žetve in počitka po delu. Med prvima ohranjenima žanrskima fotografijama izstopata deli *Orači* (1905) in *Žetev* (1905). Orači so postavljeni v izrazito diagonalno kompozicijo, kar pospešuje dinamičnost ritma dela. Detajli so zabrisani, tonski prehodi mehki in nežni, svetloba je ujeta na belini svetlih srajc in nebo je nevtravno, brezizrazno, da se še toliko bolj lahko osredotočimo na oranje, postavljeno v prvem planu fotografije.

13 Tam so nastali uspešni posnetki, nekatere je objavil v *Planinskem vestniku*.





Avgust Berthold: *Sejalec* (1904–1905);  
gumijev postopek, moder pigment, 19,8 x 25,8 cm.



Ivan Grohar: *Sejalec* (1907); olje na platno.

Najbolj znana Bertholdova žanrska fotografija je *Sejalec*, 2006. Prinaša nekaj vprašanj in različnih mnenj glede nastanka. Zanimiva je tudi njena očitna podobnost z Groharjevo sliko *Sejalec*, 1907, ki se nahaja v Narodni galeriji v Ljubljani. Nastanek te fotografije je Mirko Kambič sprva datiral v leto 1905, nato pa je datacijo popravil v čas pred letom 1911. Seveda sta bili ti dataciji samo ugibanje, saj je bilo fotografijo brez dokazov zelo težko natančno datirati. Domneva, da Berthold po letu 1911 oziroma po razstavi v Jakopičevem paviljon ni več naredil veliko fotografij v gumijevem postopku, je bila gotovo dobra opora za datacijo pred letom 1911. Danes lahko z veliko verjetnostjo postavimo datacijo *Sejalca* že v leto 1904 ali najkasneje v leto 1905. Dokaz ni samo razstava v Sofiji leta 1906, temveč tudi dejstvo, da je Grohar svojega *Sejalca* sicer dokončal leta 1907 in ga potem razstavil v Trstu, toda olje na platno se suši vsaj eno leto in je zagotovo sliko ustvarjal že leto prej, torej 1906, kar pomakne Bertholdovo fotografijo, glede na proces sejanja in letni čas, ko se seje, vsaj še za eno leto nazaj, torej v leto 1905 ali celo 1904.

Po vztrajnem raziskovanju mi je uspelo dobiti katalog *II. jugoslovanske umetniške razstave* v Sofiji, ki je bila avgusta in septembra leta 1906. Na podlagi seznama razstavljenih del sem ugotavljal datacije nekaterih fotografij in predvsem *Sejalca*, ki je v katalogu vpisan pod zaporedno številko 156, in je bil očitno prav tu prvič razstavljen. In ker je bila razstava poleti leta 1906, je *Sejalec* lahko nastal spomladi istega leta.<sup>14</sup>

Danes lahko natančno določimo mesto, kjer je fotografija nastala. Posneta je bila na njivi na Suhi, s pogledom proti strugi reke Sore, ki je obraščena z grmičevjem. V ozadju je vidna tudi domačija oziroma t. i. Pepetova hiša v vasi Hosta. Fotografijo zaključuje hrib Hom. Nastala je torej v kraju, ki ga je Berthold zelo dobro poznal in kjer se je s prijatelji pogosto sprehajal. Ante Gaber je celo omenil, da so takrat po cesti iz Puštala šli k sv. Andreju v Gosteče.<sup>15</sup>

Najnovejše odkritje oziroma raziskavo, kje in kako je nastala fotografija *Sejalca*, je podal Avgust Babnik, priznani puštalski likovni ustvarjalec. In sicer je v reviji *Loški utrip* (maj 2018) zapisano takole: »Gre za *njivo na Suhi, ki je danes v lasti Jože Osojnik, upokojene višje sodnice in nekdanje predsednice temeljnega sodišča v Ljubljani* ...«. Babnik je želel ugotoviti, kdo je kmet na tej impresivni fotografiji. Raziskovalna sled ga je vodila do mestnega pokopališča na Šolski ulici v Škofji Loki, kjer je našel nagrobnik rodbine Hostnik, prejšnjih lastnikov te parcele. Tako Avgust Babnik poudarja: »Po vsej verjetnosti je *sejalec na sliki Tomaž Hostnik, ki je umrl mnogo prezgodaj, leta 1906. Včasih so namreč vedno sejali gospodarji kmetije, čeprav so imeli hlapce*.« Babnik se je

14 *II. južnoslavjanska hudožestvena izložba*, Sofija, avgust, september 1906, str. 24 [razst. kat.]. Okoli datacije in nastanka fotografije *Sejalca* je bilo napisanih že nekaj mnenj, ki so izhajala iz pričevanj, ki pa na žalost niso bila dovolj verodostojna. Postavlja se vprašanje, kako da ni nihče preverjal seznama razstavljenih del na razstavi v Sofiji.

15 Brejc, Groharjev *Sejalec*; v: *Slovenske Atene 1991–1907*, str. sn.p.

zato odpravil do sedanje lastnice njive in skupaj sta ugotovila: »Na sliki je potem gotovo moj praded Tomaž. Bil je nezakonski sin, delal je na železnici, ukvarjal pa se je tudi s kmetijstvom. On je edini, ki je ostal na kmetiji, dva brata in sestra so odšli s trebuhom za kruhom v Ameriko. Na žalost se je v srednjih letih močno prehladil, dobil pljučnico in nato kmalu umrl.« Dokončno potrditev o njeni verodostojnosti je dodal njen sin, odvetnik Peter Osolnik, ki je v zemljiški knjigi našel podatek, da je bil Tomaž Hostnik v času nastanka fotografije lastnik parcele.<sup>16</sup>

Za tako izdelan fotografski izdelek je moral fotograf pripraviti celotno dogajanje, za to pa je potreboval veliko časa. Figura in pozicija ter gib kmeta so natančno premišljeni, pripravljeni in izdelani tako, da je celotna kompozicija vizualno uravnotežena. Telo kmeta je prestreženo v hitrem, dinamičnem koraku v specifičnem gibanju sejanja. Svetloba je ujeta v valujoči beli srajci in zdi se, da prav ona žene kmeta v premikanje. Temnejše površine, kot so diagonalno vpeta njiva, ki sega do višine sejalečevega pasu in poševni grič z domačijo Pri Malandež v ozadju ter v daljavi rahlo zamegljen in vzpenjajoč se hrib Hom, razčlenjujejo celotno podobo. Fotografija je obarvana v rdečkastem tonu, izdelana na grob risalni papir, zato pridobi tudi zrnasti vizualni poudarek in je polna razpršenih, migetajočih ter zameglenih obrisov. Svetlobni kontrasti so v globini motiva zaradi mehke osvetlitve vse manj intenzivni.

Vizualni učinek fotografije je impresionističen, čutnemu izkustvu bližji. *Sejalec* je obravnavan kot skupek dinamičnih, slikovitih, barvnih in svetlobnih odtenkov, ki uglasijo motiv sejalca v ospredju s celotnim ozadjem na ritem rahlo zameglenih obrisov, pri čemer se podoba odmika od plastičnosti in zapisuje tisto, kar je trenutno, hitro in težko ponovljivo. Podoba je sicer izgubila ostrino in jasnost, toda pridobila je dinamičnost in čutnost. Zato je vizualni učinek zelo blizu impresionističnemu hipnemu in čutnemu izkustvu, kjer se izpostavlja harmonični preplet svetlobno barvnih učinkov v naravi in predvsem v poudarjeni figuri kmeta.

Dominantno figuro sejalca pa lahko povežemo še z vplivom postimpresionizma in simbolizma. Za obe usmeritvi je značilno iskanje in izpostavljanje globlje realnosti, ki se skriva za kopreno materialnih pojavov. Med njimi je razlika v položaju, stopnji in načinu iskanja ter prikazovanje bistva znotraj motivov in vsebin. Postimpresionizem je dajal prednost zanosu formalistične abstrakcije kot

16 Damjan Likar: Puštalski umetnik našel pravo lokacijo *Sejalca*. *Loški utrip*, maj 2018, 22. Glede na velik pomen fotografa Avgusta Bertholda, tako za teoretični, idejni in ustvarjalni razvoj impresionističnega ustvarjanja pri nas (Berthold je danes uveljavljen kot peti slovenski impresionist), in tudi dejstvu, da je Avgust Berthold postal del nacionalne kulturne dediščine in so njegova dela postala sestavni del likovne zbirke Narodne galerije Ljubljana, bi na tem mestu poudaril nujno potrebo, da se mu v rodnem Puštalu in Škofji Loki primerno oddolžijo, bodisi s poimenovanjem ulice z njegovim imenom in tudi z doprsnim kipom, ki bi pravično in primerno ovekovečil zgodovinski in umetniški pomen tega ustvarjalca in rojaka iz Puštala oziroma Škofje Loke.



prenašalcu pomenov in razpoloženj. Simbolizem pa je dajal prednost vsebini, predmetu in ikonografiji za prenos pomenov.<sup>17</sup> *Sejalec* nosi s seboj tudi mnoge simbolične konotacije, med katerimi gotovo izstopa motiv sejanja na lastni zemlji, ki bo obrodila nove sadove. Nastal je prav v času poudarjenega zavedanja pomembnosti in ljubezni do svoje zemlje in zahtev po enotnosti Slovenije. Pravzaprav je *Sejalec* motiv, ki je dobrodošel tudi v sedanji državi, saj spodbuja navezanost na zemljo in še širše, na domovino.

Bertholdovega *Sejalca* lahko primerjamo z Groharjevim, saj je njuna podobnost zelo očitna. Pravzaprav lahko trdimo, da je Grohar slikal po Bertholdovi predlogi, kar je bilo pri nas in v svetu nekaj običajnega.<sup>18</sup> To dokazuje tudi časovna prednost s postavitvijo fotografije na razstavi v Sofiji leta 1906 in seveda motivna in kompozicijska podobnost. V zvezi z nastankom Groharjevega *Sejalca* je bilo v preteklosti že napisanih nekaj mnenj, ki pa so bila le subjektivna interpretacija možnega dogodka.

Tako zasledimo naslednje mnenje: »*Najprej mu je Avgust Berthold fotografiral figuro na nunskih njivah, vendar mu kompozicija menda ni ustrezala. Gaber naj bi mu ga potem še enkrat fotografiral, kajti prvotna figura je bila preveč toga in brez sejalnice. Grohar je imel tako na voljo dve fotografiji ...*«<sup>19</sup> Ta trditev pa je sporna. V Bertholdovem arhivu ni ohranjene nobene druge fotografije sejlanca brez sejalnice. Njegov arhiv je zelo dobro in natančno ohranjen, saj sem v njem našel vse fotografije, ki jih je razstavljal, poleg tega pa je v njem tudi veliko skrbno shranjenih negativov, kjer ni nobenega drugega motiva sejlanca. Pač pa je Bertholdov *Sejalec* že od njegovih časov dalje uokvirjen in obešen na steno, kar dokazuje zavedanje fotografa o kakovosti in pomembnosti fotografije.

Tudi Ante Gaber ni preveč zanesljiv opisovalec preteklih dogodkov. Po pričevanju njegove hčerke Brede Gaber<sup>20</sup> in pregledu domačega arhiva ni bilo v njem drugih fotografij razen družinskih in ljubiteljskih. Ante Gaber se z ustvarjalno fotografijo ni ukvarjal, zato bi težko napravil dobro, dovolj dinamično in slikovito fotografijo sejlanca, ki bi bila celo boljša od omenjene Bertholdove. Pač pa se je z družino velikokrat fotografiral v Bertholdovem fotografskem ateljeju. Po vsem opisanem izpeljujem naslednjo tezo ali strokovno mnenje. V Bertholdovem arhivu so, kot že omenjeno, ohranjeni vsi negativi njegovih najboljših del, le negativ *Sejalca* ni ohranjen. Domnevam, da je Avgust Berthold Groharju,

17 Weaver: *British Photography in the nineteenth century : The Fine art Tradition*. str. 284.

18 Slovenski slikarji kot na primer Janez Šubic, Ivana Kobilca, Jože Petkovšek, Anton Ažbe, Matej Sternen, Rihard Jakopič in Matija Jama ter mnogi evropski slikarji so uporabljali fotografije kot predloge in pripomočke za slikanje.

19 Brejc, Groharjev *Sejalec*, (op. 28), str. sn. p.

20 Pričevanje Brede Gaber, hčerke umetnostnega kritika in zgodovinarja Anteja Gabra, marca 1996.



Avgust Berthold: *Košnja v rosnem jutru* (1906);  
gumijev postopek, modri pigment, 14,5 x 19,8 cm, na kartonski podlagi.

ki je bil v tistem času v rahli ustvarjalni krizi in je intenzivno iskal predloge za slikanje primerne podobe sejalca, dal svoj negativ (stekleno ploščo) fotografije, po katerem je slikar ustvaril znamenito sliko *Sejalec*. Tega negativa mu Grohar kasneje ni vrnil, a tudi Berthold se je krepko zavedal pomena in moči Groharjeve slike in ni na nobeni razstavi, ki so sledile, razstavil svojega *Sejalca*. Umaknil ga je v osebni arhiv, ga uokviril in obesil na steno, kjer je mnoga desetletja visel.

Groharjeva slika je zelo podobna Bertholdovi fotografiji. To nikakor ne zmanjšuje njene kakovosti, pač pa samo dokazuje možnosti povezav obeh medijev in hkrati potrjuje, da si umetniki nenehno medsebojno izposojajo ideje in motive. Namreč ni pomembna samo ideja ali motiv, pač pa izvedba, ki je za fotografski medij drugačna kot za slikarski. Prav tu pa se je Grohar izkazal za velikega ustvarjalca in ustvaril verjetno celo najbolj pomembno sliko (ikono) slovenske umetnosti.

Figura sejalca na sliki je skoraj identična s fotografirano. Diagonalno gibanje sejalca, položaj nog oziroma rahla upognjenost trupa v beli srjaci, gib roke, ki seje, in nošnja košare ter celo sence telesa se medsebojno ujemajo. Tudi diagonalni poudarki njive in nato lega travnate površine se zaključijo v višini pasu, tako kot na fotografiji. Le ozadje je spremenjeno; medtem ko je pri Bertholdu fotografirana razčlenjenost naravnega ozadja v danem trenutku s pokončnim hribom Hom v ozadju, kar ni mogoče spreminjati, pa slika prinaša ustrezno stilizacijo, ki lažje in bolj poglobi celotno simbolično dogajanje sejanja. Tako je ozadje približano z motivom senika (tudi na fotografiji je viden manjši senik v ozadju), kompozicijsko vkomponiranem v dinamizem diagonalnega gibanja figure, linij njive in travnika, pomaknjenih v globino prostora. Tako kot na fotografiji sta tudi na sliki

gibanje in poševne diagonalne linije vsega upodobljenega usmerjene v levo, pravzaprav v neko namišljeno stično točko v daljavi. Na sliki (tako kot v rdeče obarvani fotografiji) so se človek, barvno in svetlobno migetajoče ozračje in narava zlili v enovito optično celoto. Sejalca in njegovo poslanstvo so združili skozi umetnikovo vizijo, tehnično znanje in trenutek upodobitve v močan ustvarjalni ter simbolični akcent.

Berthold se je s svojimi najboljšimi fotografskimi deli približal slovenskim impresionistom.<sup>21</sup> Slikarji impresionisti so ga sprejeli medse, kar dokazuje njegova razstavna dejavnost in predvsem motivna povezanost, in danes je Avgust Berthold priznan kot peti slovenski impresionist. Njegov način opazovanja narave, ljudi okoli sebe, tudi njegov estetski nazor je bil soroden idejam in umetniškim normam slovenskih impresionistov. To se opazi tudi na fotografiji (iz leta 1906) *Košnja v rosнем jutru*, ki je nastala v zgodnjem jutru, verjetno na enem izmed številnih sprehodov, v okolici Škofje Loke. Šest koscev v ravni vrsti s krepkimi zamahi kosi travo. Oviti so v zračno kopreno megle nega vlažnega jutra, s poudarjeno, a brezizrazno belino pa je zaznamovan desni izpraznjen plan fotografije, tako da je zgodnje jutranji trenutek še toliko bolj ujet v nekakšno magičnost. Možje med seboj tekmujejo, hitijo in puščajo za seboj pokošeno travo. Seveda bi tudi tu lahko iskali, tako kot pri *Sejalcu*, množico različnih simboličnih pomenov in konotacij. Na drugi strani pa gre pri večini žanrskih fotografij za čisto fotografsko videnje, iskanje primerne svetlobnega in motivnega oziroma pripovednega trenutka ter ugodne kompozicije, ki skupaj spodbudijo fotografiranje. In prav kmetje s svojimi opravili so bili motivi, ki so fotografa zelo privlačili, hkrati pa ga tudi osebno približevali naravi.<sup>22</sup>

## Arhitekturna fotografija

Berthold je napravil nekaj serij fotografij arhitekture in nekaj del z motivom Postojnske jame, 1905–1906,<sup>23</sup> ki jih zaradi specifičnih, na arhitekturne elemente spominjajočih značilnosti kamenin lahko uvrstimo v arhitekturno fotografijo. Sledi serija del z motivi iz Benetk, na primer *Vrata Doževe palače*, 1907, kjer so arhitekturni elementi mehko vtisnjeni v fotografsko podobo, in *Motiv iz Benetk*,

21 Berthold je napravil tudi zanimiv cikel desetih fotografij z motivom otroških iger. Eno od fotografij *Igra* (1910–1911) je razstavil na VI. Umetniški razstavi v paviljonu R. Jakopiča, spomladanski razstavi, I. razstavi društva Klub slov. amater-fotografv v Ljubljani, leta 1911. Podobne motive plesa in kola je kasneje v slovenskem slikarstvu upodabljal impresionist Matija Jama, na primer *Rajanje ali kolo* (okoli 1935).

22 Bertholdove fotografije kmečkih opravil so sodile med njegova najboljša dela. Nekatere med njimi je poslal na razstavi v Sofijo, leta 1906, in Oslo, leta 1908, kar nam danes lahko služi za določanje njihove datacije.

23 Serijo teh del je razstavil v Sofiji leta 1906.



Avgust Berthold: *Motiv iz Benetk* (1907);  
gumijev postopek, zeleni pigment, 25,2 x 19,1 cm, na kartonski podlagi.

1907,<sup>24</sup> s prelivajočimi se vodnimi odsevi. Ti združujejo svetlobno moč in stopnjujejo kontrastnost, tokrat v zelenem koloritu, s poudarjenimi odsevi arhitektur, brez pravih oblik, ki se stopnjujejo vse do abstraktne, temne in nedoločljive gmote. Okoli leta 1910 je naredil tudi serijo posnetkov notranjosti cerkve Crngrob in nato dve deli tudi razstavil na VI. *Umetniški razstavi* v paviljonu Riharda Jakopiča. Fotograf je ujel gotske elemente, ki gradijo prostor, ga podaljšujejo z ritmom obokov oziroma za fotografijo pomembnih razmerij med svetlobo in sencami.

## Portretna fotografija

Poseben izziv za fotografa pomeni portretna fotografija. Zahteva subjektivno, tehnično in ustvarjalno zrelost. Dobra portretna fotografija predstavi značaj portretiranca, je njegov trenutni življenjepis. Pomembna pa sta tudi zgodovinski trenutek in idejno stališče, ki ga zavzemata fotograf in portretiranec.

Avgust Berthold je izdeloval različne portretne fotografije. Atelje je bil odprt za naročila in namenjen predvsem izdelovanju portretov za splošno uporabo in namen. Prav to mu je predstavljalo zelo pomemben vir dohodka. Njegovi

24 Ta fotografija je bila razstavljena leta 1908 v Kristianiji (danes Oslo).

reklamni oglasi so vabili ljudi k izdelavi portretov za različne namene in priložnosti. Za ateljejsko izdelavo fotografij, predvsem dokumentarnih in javnih, je zaposlil nekaj pomočnikov, ki so mu pomagali. Tako je Franjo Grabjec, nekdanji pomočnik v njegovem ateljeju, zapisal, da se je Berthold »... bavil le s fotografiranjem pokrajin in na tem polju, kot je znano, dosegel na mednarodnih razstavah velike uspehe, njegovo obrt (portretno fotografiranje) pa so mu vodili večji pomočniki, izmed katerih ima marsikdo danes svoj lastni atelje.«<sup>25</sup> Ta trditev drži le do neke mere, kajti Berthold se je pri portretni fotografiji ukvarjal predvsem z družinsko fotografijo (lastne družine in družine meščanov) in fotografijo znanih Slovencev.

## Družinski portret

Berthold je naredil veliko posnetkov žene, hčerke in sebe. Prvi posnetki žene iz let 1904 in 1905 so nastali pred nevtralnim ozadjem. Poudarjen je predvsem obraz z linijo vratu, kjer izstopa mehkost predstavitve. Med zgodnjimi portreti



(1905) izstopa portret žene, nastal med težkimi cvetlično okrašenimi (secesijski ornamenti) zavesami, ki jih je Berthold pri ateljejskem portretiranju pogosto uporabljal. Tudi format je pokončen, kar podkrepi secesijsko vzdušje fotografije. Iz leta 1905 je tudi *Autoportret z ženo*, pred zamegljenim ozadjem, z visokim horizontom, kar figuri še toliko bolj poudari. Postavi in obraza sta mehko modulirana, nežno tonirana. Fotograf je izrabil blage svetlobne prehode, ki oblikujejo sproščeno naravno držo ter ustvarijo nevsiljen, pristen portret mladega fotografa in žene.

Bertholdova kamera sledi družinskemu dogodkom s številnimi fotografijami žene in njune hčerke Helene. Nastajali pa so tudi mnogi portreti meščanov, kjer sta pogostokrat izstopala secesijski pokončni format in fotografsko zaznavanje, s poudarjanjem elegantne pokončne, vegetabilne linije telesa.

Avgust Berthold: *Portret Avgusta Bertholda* (1905); gumijev postopek, modri pigment, ovalni format, premer 17,9 cm.

25 Grabjec, Fotografija kot umetnost, str. 6.



## Značajsko ustvarjalni in javni, dokumentarni portret

V opusu Avgusta Bertholda so ohranjene številne portretne fotografije znanih Slovencev. Nekatere fotografije (predvsem manjši format) so nalepljene na kartonske podlage z vtisnjenim pečatom in podpisom fotografa. Ti ateljejski portreti so večinoma nastali med leti 1910 in 1917; omenjal bi samo nekatere: *Anton Aškerc, Oton Zupančič, Emil Adamič, Juš Kozak, Pavel Golia, France Kralj, Lavoslav Schwentner, Fran Ilešič, Franc Derganc, Franja Tavčarjeva, Izidor Cankar, Ivo Šorli, Viktor Steska in Stano Kosovel*. Portreti so izdelani tehnično natančno, pred nevtralnimi ozadjem. Poudarek je na osvetljenem, mehko predstavljenem obrazu (tudi deloma retuširanim), kjer ni ostrih svetlobnih prehodov.

Med značajsko ustvarjalne portrete lahko prištevamo vsaj tri dela. Med prvimi tovrstnimi fotografijam, že iz leta 1904, je *Portret slikarja Riharda Jakopiča*.<sup>26</sup> Nastal je pred izrazito temnim ozadjem, v rahlem nagibu telesa, s poudarjeno slikarjevo napeto roko, ki podpira glavo v položaju misleca in ustvarjalca. Izjemo med Bertholdovimi portreti znanih osebnosti tistega časa pa predstavlja *Portret Ivana Groharja* (1905). Gre za edini čisti profilni portret nekega umetnika v Bertholdovem fotografskem opusu. Grohar je fotografiran pred le delno obarvano kuliso, ki simbolično nakazuje njegov slikarski poklic. Razbrazdani in resni obraz je umeščen v svetlo temna tonska razmerja.

Družinski prijatelj družine Berthold je bil tudi Ivan Cankar. Tako so v različnih obdobjih pisateljevega življenja nastale fotografije, ki pomenijo pomemben vpogled v razvoj njegove podobe. Fotografiji iz leta 1911 *Ivan Cankar* in *Ivan Cankar na Zgornjem Rožniku* prikazujeta pisatelja na vrhuncu ustvarjalnosti in uspešnosti. Po prvi fotografiji<sup>27</sup> so se zgledovali mnogi slovenski slikarji, ki so ga po smrti portretirali, na primer Ivan Franke (1919), Rudolf Jakhel (1921). Druga fotografija pa je bila posneta kmalu po Cankarjevi vrnitvi s Sv. Trojice v Slovenskih goricah konec maja ali v začetku junija leta 1911.<sup>28</sup> Cankar je fotografiran s klobukom in skoraj celopostaven, je sproščen in do potankosti urejen. V zadnjem obdobju Cankarjevega življenja (v prvi polovici leta 1918) pa sta nastali še dve fotografiji.<sup>29</sup> Cankar je bil s temi fotografijami izredno zadovoljen. Po vsej verjetnosti se nanje nanaša anekdota, ki jo je Cankar sam pripovedoval Ivanu Mazovcu, češ da za delo fotografu ni nič plačal, pač pa je v tistem času stiske za hrano in razsvetljavo od njega po končanem delu prejel še en kilogram sladkorja in en liter petroleja samo zato, ker se je prišel k njemu fotografirati.<sup>30</sup>

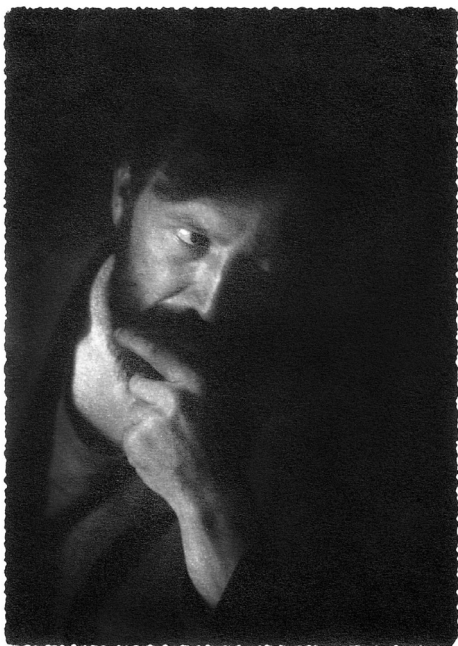
26 To fotografijo je Berthold razstavil na *1. jugoslovanski umetniški razstavi* v Beogradu, 1904.

27 Nastala je verjetno v dogovoru z Izidorjem Cankarjem, ki jo je nato prvič objavil v delu *Obisk pri prijatelju na Rožniku, Dom in svet*, Ljubljana, 1911, str. 317.

28 *Cankarjev album*, str. 286.

29 Eno fotografijo je fotograf Ivan Tišler povečal, po pisateljevi smrti jo je izdala Delniška tiskarna v Ljubljani.

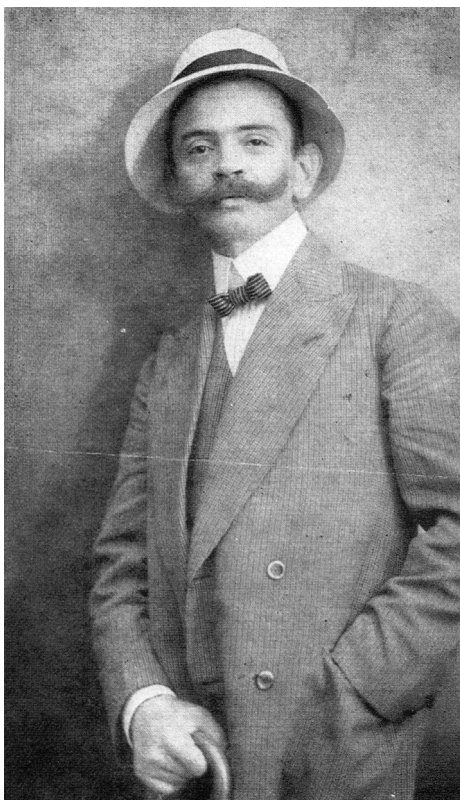
30 Mazovec, Ivanu Cankarju v spomin, str. 40



Avgust Berthold:

*Portret slikarja Riharda Jakopiča (1904);*

gumijev postopek, črn pigment, 15,7 x 11,1 cm.



Avgust Berthold:

*Ivan Cankar na Zgornjem Rožniku (1911);*

bromosrebrov papir, 14,7 x 9,1 cm.

## Dokumentarna fotografija

Večina Bertholdove dokumentarne fotografije je nastala za javno uporabo in namen, predvsem za potrebe mesta Ljubljane. Berthold je napravil tudi posnetek *Odkritja Prešernovega spomenika*, 1905. Fotografijo množice je naredil z visokega očišča, s skoraj ptičje perspektive. Zelo pomemben zgodovinski dokument sta fotografiji *Aškerc na mrtvaškem odru*, 10. 6. 1912, in *Spomenik Valvazorju*, 30. 6. 1909, ki sta sprva nastali po naročilu mesta in ju je kasneje Berthold zase izdelal še v piktorialističnem estetskem stilu.

## Fotografija akta

Najstarejše fotografije akta so se pojavile v Parizu še v času dagerotipije, med leti 1841 in 1849. Pomenile so vablivo trgovsko blago in hkrati dober pripomoček slikarjem in kiparjem. Če je bila predvsem Francija dokaj tolerantna do fotografov, ki so izdelovali fotografije akta, pa je bilo v Sloveniji v 19. in še na začetku 20. stoletja drugače. Fotografu, ki bi se ukvarjal s tovrstno dejavnostjo, je grozila prepoved poklica in zaplemba celotnega ateljeja. Tudi modele, ki bi bili pripravljeni pozirati, je bilo zelo težko najti.

Fotografiranje človeške postave je lahko podobno fotografiranju tihožitja. Motiv sam običajno izpostavlja določene namene, lahko povezane s poudarki na erotičnosti ali celo pornografskih tendencah, ki so sicer pri dobrih fotografih in ustvarjalnejših fotografskih delih redkejše. Fotograf se mora tudi odločiti, kje bo fotografiral: ali v studiu ali pa, kot na primer Berthold, v naravi, kar pa je veliko bolj čutno harmonično, vizualno dinamično in nepredvidljivo zahtevnejše. Dnevna, naravna svetloba je zelo primerna za prikazovanje teksture kože, oblike in tena. Če želimo narediti mehko in romantično fotografijo, je dobro uporabiti razpršeno svetlobo, osvetlitev iz ozadja, ki izpostavi določen del telesa.

Pravo redkost pomenijo v Bertholdovem arhivu ohranjeni negativni ženskega akta in en moški polakt: *Ženski akt*, okoli 1907; *Moški polakt*, okoli 1907. *Ženski akt* je predstavljen v naravi. Ženska stoji v vodi, njeno telo je posneto iz vseh možnih obratov, frontalno, profilno in od zadaj. Prevladujeta vertikalna linija, ki daje občutek veselja, gibanja, ter rahlo valovita linija, ki učinkuje graciozno, nežno, elegantno in blago. Fotografije so študija človeškega telesa, prelivanja oblik in linij, saj se je fotograf zavedal, da je lahko golo telo enako povedno in slikovito kot obraz. Kombiniral je svetlobo in senco, brisal ali pa poudarjal telesno konturo, izpostavil žametnost telesa, mehkost in voljnost ali pa ga naredil ostrega, trdega, ohlapnega.\*

\* Originali vseh objavljenih reprodukcij, z izjemo reprodukcije *Ivan Cankar na Zgornjem Rožniku* (NUK), so v lasti družine Vozlič, Ljubljana.

## Zaključek

Avgust Berthold (1880–1919) je bil prvi fotograf na Slovenskem, katerega fotografije so prešle iz obrtne na kakovostnejšo in evropsko primerljivo raven. Bil je dinamična, aktivna in ustvarjalna osebnost, ki je krepko zaznamovala naš kulturni prostor. Njegov opus potrjuje veliko estetsko širino in izrazno moč fotografskega medija v začetku 20. stoletja. Kot sopotnik slikarjev impresionistov je z njimi aktivno sodeloval in po pregledu ter analizi njegovega dela ga lahko umestimo med slovenske impresioniste – **danés je Avgust Berthold peti slovenski impresionist** –, torej umetnike, ki so postavili slovensko umetnost ob bok takratni evropski umetnosti. Izpostaviti pa moramo tudi, da je pri oblikovanju ter izdaji slovenskega evra 2007 oblikovalec Miljenko Licul kot edino likovno pobudo na slovenskih evrih izbral prav Bertholdovega *Sejalca* in ga umestil na kovanec za 5 centov. Leta 2008–2009 je bila v Narodni galeriji Ljubljana obsežna razstava *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*. Na njej so v posebnem prostoru razstavili izbrana in najboljša dela fotografa Avgusta Bertholda. Tako je Berthold dobil zaslužen priznanje kot peti slovenski impresionist, s poudarkom, da je glede na njegovo ustvarjalno delo in življenje, povezave in potovanja bil prav on tisti, ki je v naš takratni prostor prinašal nove, sveže in najmodernejše ideje, znanje in poglede na umetniška dogajanja tistega časa in prostora. Prav to tezo lahko potrdi Bertholdovo poznanstvo z razgledanim in uveljavljenim nemško-avstrijskim modernističnim pesnikom Rilkejem. Po razstavi so njegova dela postala del nacionalne kulturne dediščine Slovenije in so danes sestavni in razstavni del zbirke Narodne galerije Ljubljana.

### VIRI IN LITERATURA:

- Brejč, Tomaž: Groharjev Sejalec. V: *Slovenske Atene 1907–1991*, Ljubljana : Moderna galerija, 1991 [razst. kat.].
- Cankarjev album*. Maribor : Obzorja, 1972, 335 str.
- Doty, Robert: *Photo Secession, Photography as a Fine Art*. Rochester : George Eastman House, 1960.
- Gaber, Ante : VI. Umetniška razstava v paviljonu Riharda Jakopiča. V: *Dom in svet : zabavi in pouku*, letn. 24, št. 10, Ljubljana : Katoliško tiskovno društvo, 1911.
- Grabjec, Franjo: Fotografija kot umetnost. V: *Slovenec : Političen list za slovenski narod*, letn. 51, št. 144, Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1923.
- Jugoslovenska umetniška izložba (1 ; 1904 ; Beograd)*. Beograd : Električna nova trgovačka štamparija, 1904, 32 str. [razst. kat.].
- II. južnoslavjanska hudožestvena izložba*. Sofija : Pečatnica Večerna Poša, 1906, [razst. kat.].
- Kambič, Mirko: Ateljejska fotografija na Slovenskem 1859–1919. V: *150 let fotografije na Slovenskem, I. del*, Ljubljana : Mestna galerija, 1989, [razst. kat.].
- Koschatzky, Walter: *Die Kunst der Photographie : Technik, Geschichte, Meisterwerke*. Wien : Residenz Verlag, 1993, 463 str.
- Krašovec, Fran: Umetniška fotografija. V: *Slovenec : Političen list za slovenski narod*, letn. 51,

- št. 136, Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1923.
- Mazovec, Ivan: Ivanu Cankarju v spomin. V: *Dom in svet : zabavi in pouku*, let. 33, št. 1/2, Ljubljana : Katoliško tiskovno društvo, 1920, str. 39–41.
- I. *nemzetközi fényképkiállítás : 1910 június–július*. [Budapest] : Magyar Amatőrfényképezők Országos Szövetsége, 1910 [razst. kat.].
- Peach Robinson, Henry: *Pictorial effect in photography*. New York, 1971.<sup>2</sup>
- Regali Sever, Josip: Prva jugoslovanska umetniška izložba v Beogradu. V: *Ljubljanski zvon : mesečna revija za leposlovje, književnost in kritiko*, letn. 24, št. 12, Ljubljana : Tiskovna zadruga, 1904, str. 730–746.
- Sosič, Sarival: *August Berthold : fotograf z začetka stoletja*. Ljubljana : Rokus : Mestna galerija, 1997, 186 str.
- Sosič, Sarival: Fotograf Avgust Berthold, slovenski impresionist. V: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890-1920 : 23 april 2008–8. februar 2009*, Ljubljana : Narodna galerija, 2008, str. 177–196.
- Sjuz na južnoslavjanskite hudožnici LADA : bulgarskoto iskustvo na južnoslavjanskite izložbi 1904–1912. Sofija : Nacionalni zgodovinski muzej, 1994, str. 245 [razst. kat.].
- Tošić, Dragutin: *Jugoslovenske umetničke izložbe 1904–1927*. Beograd : Filozofski fakultet, Institut za istoriju umetnosti, 1983, 235 str.
- VI. *Umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča : spomladanska razstava*. Ljubljana : [Paviljon R. Jakopiča], 1911. (Vsebuje tudi: I. razstava društva "Klub slov. amater-fotografov" v Ljubljani).
- Weaver, Mike: *British Photography in the nineteenth century : The Fine art Tradition*. Cambridge : University Press, 1989.

## Summary

### **August Berthold – the fifth Slovene Impressionist**

*Research into Berthold's life, work and interests has shown that he was a creative photographer, with a keen sense of perception and capacity to analyse people and nature. His feeling for art was formed from a very early age: he was aware of what was modern and then soon outdated in a certain period. Contemporaries learned a lot from Berthold. He was recognized and appreciated as the leading photographer of his time. As a friend of the Impressionist painters, he actively collaborated with them and created some photographic works that are at the peak of the then Slovenian fine arts. After reviewing and analysing his work, we can place him among the Slovene Impressionists, who set Slovene art on a par with the European art of the time. Today, through his photographic creations and aesthetic orientation, as well as the theoretical knowledge with which he influenced contemporaries and his important photographic legacy, August Berthold has become part of the national cultural heritage, and is thus recognized as the fifth Slovene Impressionist. Berthold was a sound and solid support to Slovene photographers, an exemplar in terms of a technically formed, professionally well- educated and artistically sophisticated aesthete. He was a dynamic, active and creative personality who very much made his mark on our cultural space.*



# Glasbeni prispevek duhovnika in pesnika Ahac/ij/a (Achatiusa) St(e)ržinarja<sup>1</sup> (1676–1741)

## Izvleček

*Duhovnik, nabožni pesnik in glasbenik Ahacij Stržinar (Suha/Škofja Loka, 11. 5. 1676–Nazarje, 17. 5. 1741) je na Dunaju študiral svobodne umetnosti in filozofijo. Postal je magister le-teh in končal tudi študij teologije. Posvečen je bil leta 1702, potem pa je bil duhovnik v Ljubljani (1713–1733) in župnik v Gornjem Gradu (1733–1741). Izdal je pesmarico Katoliš keršanskiga vuka pejsme (1729) s katehetičnimi in drugimi pesmimi (od tega 32 novih). V njej je pisal zoper petje nabožnih pesmi z neprimerno vsebino. Objavil je še Pejsem od teh velikih odpustikov (1730) in spis o božji poti v Radmirju, ki jo je uvedel 1715.*

**Ključne besede:** Suha/Škofja Loka, Nazarje, glasbenik, pesnik, teologija, Ljubljana, Gornji Grad, pesmarica, nabožne pesmi.

## Abstract

### **The musical contribution of priest and poet Ahac/ij (Achatius) St(e)ržinar (1676–1741)**

*Priest, poet and musician Ahacij Stržinar (Suha/Škofja Loka, May 11, 1676 – Nazarje, May 17, 1741) studied free arts and philosophy in Vienna, where he received his Master of Arts and completed studies in theology. He was consecrated in 1702, after which he was a priest in Ljubljana (1713–1733) and parish priest in Gornji Grad (1733–1741). He published Katoliš karshanskiga vuk paysma (1729) with catechetical and other poems (32 of them new). In it he wrote against singing poems with inappropriate content. He also published Pejsem od teh velikih odpustikov (1730) and a paper on the pilgrimage way in Radmirje, which he introduced in 1715.*

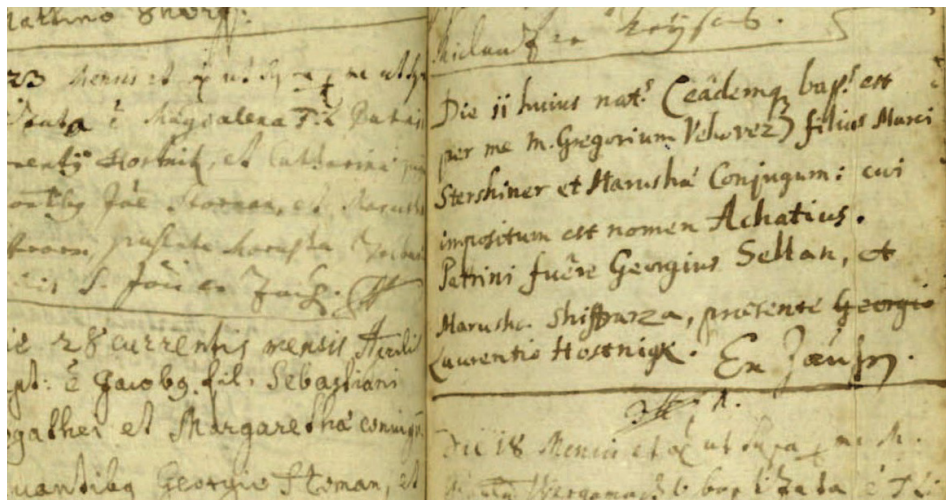
**Key words:** Suha/Škofja Loka, Nazarje, musician, poet, theology, Ljubljana, Gornji Grad, hymnal, poems.

- 1    Steržiner, Sterschner, Stershtner, **Steržinar**, Stržinar, **Stržiner** (prim. ES in SBL).  
     Sterschner, Strschiner, Störschinär, Stružinar, ... (prim. Jesenovec, str. 126).  
     Glede na številne variante, tudi germanizirane, sem povzel aktualni priimek Stržinar.

## Uvod

Stržinarjevo življenje in delo je bilo doslej še najbolj temeljito in najobsežneje opisano in obravnavano ob njegovem slovstvenem prispevku k slovenskemu jeziku. Doslej je bil najbolj odmeven prispevek Franceta Jesenovca,<sup>2</sup> o tem pa so pisali še Ignac Orožen, Matej Slekovec, Avguštin Stegenšek, Josip Novak, Viktor Steska idr.<sup>3</sup> Ker so tako priimek kot rod, življenje in delo doslej zelo dobro opisani, zlasti še besedilni oziroma literarni Stržinarjevi prispevki, se bomo zdaj osredotočili na njegov prispevek (slovenski) glasbi; ne (škofje)loški, pač pa slovenski, saj je bil Stržinar samo rojen na Suhi (pri Škofji Loki; »*Ex Zauchen*« 11. maja 1676).<sup>4</sup> Sicer pa je bila tudi njegova dejavnost nabožnega pesnika sekundarna, saj je bil po svoji (osnovni) izobrazbi duhovnik.

Tudi glede njegovega šolanja – osnovnošolskega in glasbenega – je kar nekaj nejasnosti, novih ugotovitev ni. Edino, kar je morda (sekundarno) povezanega z glasbo je to, da se je Stržinar, verjetno po (škofje)loški osnovni šoli, šolal na gimnaziji ljubljanskih jezuitov. Njihov pedagoški in umetniški ter znanstveni svet pa je bil dokaj povezan tudi z glasbo. Kasneje se je šolal na Dunaju, kjer je poslušal svobodne umetnosti – artes liberales – in filozofijo ter postal magister le-teh; primarno je sicer študiral bogoslovje. Ko mu je bilo 26 let (1702), je bil v italijanskem Vidmu (Udine) posvečen v duhovnika. Tako je bil Stržinar ob posvetitvi tip jezuitsko izobraženega slovenskega duhovnika baročne dobe.



Vpis v rojstni matični knjigi sv. Jakoba, 1663–1683, str. 130–131. (vir: NŠAL v Ljubljani)

- 2 Slavist France Jesenovec (1906–1984) je svoj prispevek naslovil Ahacij Stržinar s Suhe, objavljen je bil v *Loških razgledih* 9, str. 126–139.
- 3 Jesenovec, Ahacij Stržinar s Suhe, str. 126
- 4 V: krstna matična knjiga-*Status animarum*, R. Škofja Loka (sv. Jakob), 1663–1683, str. 136 (NŠAL).



Stržinarjeva rojstna hiša na Suhi v 60. letih prejšnjega stoletja, še pred rekonstrukcijo hiše, ki je danes last družine Dagarin. (vir: zasebni arhiv)

Najprej je bil kot duhovnik ordiniran na Slugovih posestih na Suhi. V letih 1703–1707 je bil kaplan v župnijski cerkvi sv. Petra v Ljubljani in vikar na Brezovici. Ta je bila do leta 1703, skupaj s številnimi drugimi kraji v okolici, priključena šempetrski župniji (sv. Peter) v Ljubljani; od leta 1703 je že samostojni vikariat. Njen prvi vikar je bil ravno Ahacij Stržinar. Tu je bival večinoma le ob nedeljah in praznikih, med tednom pa je bil stalno v Ljubljani. V letih 1707–1713 je bil v službi kot spovednik pri ljubljanskih klarisah;<sup>5</sup> to službo je dobil prav zaradi svojega asketskega življenja. V Ljubljani je živel v tesnem stiku z jezuiti.<sup>6</sup> Ker so ti v tistem času vneto razširjali češčenje sv. Frančiška Ksaverija, je tudi Stržinar postal vnet častilec tega jezuitskega misijonarja. To je izpričal ne samo v življenju, temveč tudi v svojih knjigah. V letih 1713–1733 je bil A. Stržinar župnik in komisar (tj. dekan) v Gornjem Gradu. Tam je vodil gojence duhovnike v Marijanskem kolegiju, semenišču ljubljanske škofije. V cerkvi v Radmirju je leta 1715 v čast jezuitskemu misijonarju sv. Frančišku Ksaveriju uvedel *Božjo pot*. To je opravljal polnih 20 let. Leta 1733 se je Stržinar tej službi odpovedal, da bi se lahko popolnoma na Straži pri Gornjem Gradu posvetil čaščenju tega indijskega misijonarja. Tam je tudi ustanovil faro in sezidal novo cerkev. Njegove knjige, pisane v nemškem, latinskem in slovenskem jeziku, so to čaščenje razširjale tudi med našim ljudstvom.<sup>7</sup> Zadnja leta Stržinarjevega življenja (1733–1741) so se odvila na Straži, tam je skoraj devet let vodil svojo novo »na pol faro«. Vsako leto je prirejal

5 Redovnice, nune sv. Klare.

6 Redovniki iz Družbe Jezusove.

7 Jesenovec, prav tam, str. 127–129.

pogoste shode, posebno svečano pa so praznovali 3. in 4. december, god sv. Frančiška Ksaverija in sv. Barbare. Tako je bilo vse do 1783, ko je razsvetljenski vladar Jožef II. z odlokom z dne 30. avgusta 1783 prepovedal tudi romanja, procesije in shode. Spomladi 1741 je Stržinar zbolel, želel je umreti pri frančiškanih v Nazarjah, zato so ga ti že med boleznijo prepe-ljali tja, kjer je 17. maja 1741 umrl.<sup>8</sup> Ni znano, kje je pokopan, saj sta dve tezi o tem povsem nasprotujoči: v Nazarjah<sup>9</sup> ali/in v Radmirju.<sup>10</sup>

## Stržinarjevo glasbeno delovanje

Če sta se Hren<sup>11</sup> in Kastelec<sup>12</sup> še opirala na protestantske pesmarice, neposredne naslonitve na to literaturo kasneje ni več opaziti, le še rahlo prav pri Stržinarju. Vpliv glasbenega dela reformacije je počasi zatonil in ni zapustil očitnejših sledov. Seveda še manj v umetni glasbi v strogem pomenu besede, v kateri je reformacija na Slovenskem že tako povzročila znatno vrzel, kar je protireformacija odločno presekala. Trudila se je, da protestantizmu podvrženo ozemlje čim prej rekatalizira in v ta namen ustvarila potrebne tehnične pogoje.<sup>13</sup> Tam, kjer je baročno usmerjena cerkvena glasba sledila čistim umetniškim kriterijem, ji načelno seveda ni mogoče oporekati, čeprav je pomenila odklon od značaja, ki bi ga morala



Gornji Grad. (vir.: Slikovna in kartografska zbirka, NUK)



Nazarje. (vir.: Slikovna in kartografska zbirka, NUK)

<sup>8</sup> Jesenovec, prav tam, str. 132.

<sup>9</sup> »Grob naj bi bil skupen na pokopališču pred cerkvijo, na spomeniku niso vsa imena, ampak le umrlih v 20. stol., matične knjige pa so šele od leta 1784 naprej.« (v: elektronsko pismo patra Tomaža Pinterja iz Nazarij, 14. 9. 2018; hrani avtor).

<sup>10</sup> »A. Stržinar je bil po smrti v frančiškanskem samostanu v Nazarjah prepeljan (nazaj) v Radvanje in je pokopan (?) v kriпти-grobnici v ž. c. Radmirje.« (ustna izjava avtorju aktualnega župnika v ž. c. sv. Frančiška Ksaverija v Radvanjah msgr. Jožeta Vratanarja, Radvanje, 15. 9. 2018).

<sup>11</sup> Tomaž Hren (1560–1630), ljubljanski škof.

<sup>12</sup> Matija Kastelec (1620–1688), slovenski (nabožni) pisatelj.

<sup>13</sup> Cvetko, *Zgodovina ...*, 1958, str. 136.







je *Od Svete Maše*. Pesmi te zbirke je Stržinar namenil mladim in starim, pravzaprav slovenskim romarjem (*juvenes & virgines, senes cum junioribus*) in v predgovoru pojasnil, da so zložene zato, da bi mladi ljudje, ki se radi veselijo in iz veselja pojejo različne pesmi, še raje peli svete pesmi. Menil je, da se bo mladina teh lažje naučila z napevi in si jih tako bolj zapomnila. Osrednja misel, ki ga je spremljala ob prirejanju pesmarice, je bila, da bi ljudje s tem, ko bodo peli verske, opustili »te druge prasne, nanúčne, folsh peissime«, kajti kaj »nuza, da se nekateri fant al dekelzh veliku peissem navuzhy; katere so od godzov sturiene; ako so lih od svetnikov; vendar so folsh, zhes Boshio veiro, ino vezh shpotu, koker k zhasti teg svetnikov.« Stržinar je bil prepričan, da je »nanúznih inu shleht« pesmi preveč. Da bi verniki ne imeli prevelikih težav, se lahko poje več besedil na isti napev. Podobno kot некоč naši reformatorji je predpisal tudi Stržinar, naj se ta ali ona pesem poje »na pervo visho« ali »na predno visho« ali na to in to določeno »visho«. <sup>18</sup> S svojo pesmarico se je obrnil proti posvetni pesmi, ki se je sicer že udomačila med ljudmi v njihovem vsakdanjem življenju in predvsem v cerkvi, sočasno pa tudi proti godcem. Ti so bili njeni najučinkovitejši in najboljši razširjevalci. Vendar se kaže Stržinarjeva tendenca le v tekstih, ne pa tudi v napevih, v katerih se niti avtor sam ni znal ubraniti posvetnega duha in v bistvu niso bili nič drugačni od tistih, ki jih je sam najbolj kritiziral. Napevi so v tej zbirki natisnjeni v rombični menzuralni notaciji. <sup>19</sup> Najmanj naslednje (zaporedne) pesmi pa so opremljene z omenjenimi notami št.: 1, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20 in *Litanije presv. Imena Jezusovega*.

V pesmarici je predvsem razpravljal o vlogi petja in ob tem zavračal vsebinsko neprimerne pesmi. <sup>20</sup> Pesmarica je bila namenjena mladeničem in deklicam, starejšim in mlajšim, s posebnim namenom, »da bi mladina znala brati!« (predgovor). Med njenimi več kot 30 naslovi na 266 straneh najdemo tudi slednje: *Litanie od ner sveteišiga Imena Jesussa, Litanie Lauretanske od Divice Matere Marie, Litanie od S. Francisca Xaveria, Litanie od vseh Svetnikov* idr. Vmes so tudi notni zapisi nekaterih pesmi in molitve. V Stržinarjevem jeziku se kažejo precejšnji vplivi gorenjskega, še posebej škofjeloškega narečja.

Čeprav Stržinarjevim pesmim oporekajo pomembnejše literarne vrednote, četudi le v okviru svoje zvrsti, je avtor svojo nalogo po glasbeni strani rešil več kot dostojno. Težko je sicer ugotoviti, koliko je bil pri tem samostojen oziroma avtorski in koliko je v tej zbirki napevov, posnetih po tujih vzorih. Za eno, *Miserere*, je mogoče potrditi, da so jo na Nemškem poznali že v prvi polovici 18. stol., in sicer v prošnji pesmi *Herr ich lieb dich*, a v drugačni varianti. Prav tako se Stržinar ni mogel nasloniti na pesmarico iz Paderborna (1726), ker je bila tiskana brez not.

del maše pa je proprij, ki se je izvajal le občasno. Do konca 16. stol. je bila poleg moteta osrednja kompozicijska oblika v razvoju večglasja.

18 Stržinar, *Catholish Kershanskiga Vuika Peissime*.

19 Cvetko, *Zgodovina ...*, str. 314.

20 Škulj, *Leksikon cerkvenih glasbenikov*, str. 334–335.



Začetek Stržinarjevega napeva *Vishe sa Pejfsme* v t. i. rombični notni pisavi.  
(vir: Rokopisna zbirka, NUK)

ABA). Takšna pesem je npr. *Ta nuč nam sedaj noter gre* v a-molu, ki ima srednji del v C-duru. Enake tonalne odnose kaže tudi že omenjena pesem *Miserere*, ki pa je nekoliko daljša in ima obsežnejši srednji del. Pri pesmi *Jest ubogi grešnik*, ki je v C-duru, modulira srednji del v dominantno tonaliteto, v G-dur.

V pesmi *O moj sveti angel varih*, ki jo odlikuje neposreden in lahkoten melodičen tok v tričetrtinskem taktovskem načinu, je kratki srednji del povsem v dominantnem duru. V tej Stržinarjevi zbirki je posrečen še napev *O Marija polne gnade*, a tudi drugi so na splošno dobro oblikovani in na melodični ravni omenjenih napevov. Pripomniti je treba še to, da je v tej pesmarici na več mestih uporabljen napačni (notni) ključ, kar se vidi tudi s primerjanjem teh mest s ponatisti v poznejši Lavrenčičevi<sup>21</sup> pesmarici. Tako moramo nekatere pesmi transponirati<sup>22</sup> za terco<sup>23</sup> višje. Takšne so 1., 4., 5., 8. in 10. pesem. Avtor Stržinar verjetno ni bil krivec za te tiskovne napake.

21 Rimskokatoliški duhovnik, misijonar in pisatelj Primož Lavrenčič (1703–1758).

22 Tj. prestavitev skladbe iz enega v drugi tonovski način.

23 Glasbeni interval v obsegu dveh celih tonov (velika terca; v3) oziroma z obsegom 1 celega tona in enega poltona (mala terca; m3).

Prav tako pa ni uporabil napevov, ki jih ta pesmarica predpisuje. Pa tudi sicer se Stržinarjevo delo razlikuje od repertoarja znanih nemških pesmaric tistega časa. Zaradi kasneje navedenih pripomb je mogoče v precejšnji meri verjeti, da je napeve pripravil sam, ali pa so delo kakšnega domačina ali njegovega sodelavca. Napeve odlikuje sveža invencioznost; uglášeni so v sodobni baročni arioznosti, v njih ni sledu melodične starejših renesančnih pesmi iz 17. stoletja. Ritmično so Stržinarjevi napevi sproščeni, oblikovno pa spodobno uglajeni. Pesmi so večinoma v štiri- in tričetrtinskem taktovskem načinu in formalno, tj. oblikovno v mali tridelni pesemski obliki, ki nakazuje za te oblike tedaj sodobne tonalne odnose. V molovskih tonalitetah je srednji del v komplementarni durovski tonaliteti, zadnji, tj. tretji del pa je v takšnih pesmih melodično vedno ponovitev prvega (melodično oblikovna shema

Poslej so se analogno, a seveda ne v takem obsegu kot nemške, množile tudi slovenske pesmarice. Te so se sicer idejno prilagajale novim vidikom vsebinskega oblikovanja besedil in napevov, v resnici pa nadaljevale tradicijo svojih predhodnic. Med njimi so bile zagotovo tudi Stržinarjeve, poleg njegovih pa še pesmarice Franca Mihaela Paglovca,<sup>24</sup> Primoža Lavrenčiča, Filipa Jakoba Repeža,<sup>25</sup> Maksimilijana Redeskinija<sup>26</sup> in Jožefa Ambrožiča.<sup>27</sup> V pomanjkanju izvirnih domačih tekstov in melodij so deloma prevzemale primere iz nemških pesmaric, ki so jim bile zgled, med njimi posebej tudi med Slovenci najbolj razširjena Kohlbrennerjeva<sup>28</sup> zbirka.<sup>29</sup> Tudi njih je vodil isti namen kot Stržinarja, saj je marsikdo od njegovih sopotnikov in nadaljevalcev včasih v svojo pesmarico prevzel kakšno njegovo besedilo in napev.<sup>30</sup>

V Stržinarjevem primeru gre zagotovo za prvo slovensko tiskano katoliško pesmarico, njen najboljšežnejši in tudi najpomembnejši del so bile pesmi, napevi ter note za melodije. Kajti (vsi) tovrstni tiskani viri pred to pesmarico, so bili za slovensko katoliško pesem le sekundarne narave ali (zgolj) lingvistična, tj. jezikoslovna dela, uradni škofijski lekcionarji<sup>31</sup> ali molitveniki.

Stržinar kot takratni gornjegrajski župnik jih je zložil za potrebe romarjev, ki so hodili na novo božjo pot k sv. Frančišku na Straži pri Gornjem Gradu. Uvod v to pesmarico je prvo slovensko katoliško teoretično besedilo o vlogi nabožne pesmi, pesmarica pa je prva slovenska katoliška pesmarica nasploh, v katero ni bila sprejeta nobena starejša pesem. V predgovoru avtor nagovori potencialne bralce in pevce »mladenče inu dekelce, stariše inu mlajše«, vsakega, ki sicer »dobru zna te božične, nu velikonočne pejsme peti, inu vender te skrivnosti Kristusovega človeškiga postanja ne zastopi, katere skrivnosti te pejsme razloženo dapovedo«, opominjal, da je sestavil nove pesmi »od katoliš keršanskiga vuka, kateriga vi mladi ludje nerveč potrebujete, de kar se na drugo vižo morebiti naradi vučite, skoz pejsme se bode te rajši inu lohkejši navučili, inu tudi trdnejši v glavi obdržali.«<sup>32</sup> Teh 32 novih Stržinarjevih pesmi je za mnoge poznejše pesnike pomenilo vzorec, ki so se ga vse do Redeskinija<sup>33</sup> držali.<sup>34</sup> Večina teh pesmi je predvsem katehetičnih,<sup>35</sup> nekaj je molitvenih in spodbu-

24 Pisatelj in duhovnik Miha(-el) Frančišek Paglavec (1679–1759).

25 Organist in nabožni pesnik Filip Jakob Repež (1706–1773).

26 Duhovnik, (nabožni) pisatelj, prevajalec in glasbenik Maksimilijan Redeskinij (1740–1814).

27 Učitelj, organist in skladatelj Jožef Ambrožič (1737–?).

28 Nemški polihistor Johann Franz Seraph von Kohlbrenner (1728–1783).

29 Cvetko, *Zgodovina ...*, 1959, str. 240.

30 Cvetko, *Stoletja slovenske glasbe*, str. 118–119.

31 Zbirka odlomkov iz evangelija za posamezne dni.

32 Smolik, *Odmev verskih resnic in kontroverz ...*, str. 202.

33 Slovenski nabožni pisatelj in glasbenik Ambrož Redeskinij (1746–1810).

34 Smolik, prav tam, str. 14.

35 Za veroučitelja, torej za duhovnika, ki na šolah poučuje verouk.

dnih. Med drugimi je Stržinar prvi zložil pesmi v čast angelom varuhom in nekatrim svetnikom.<sup>36</sup> Avtor je pomemben tudi kot prvi slovenski prireditelj *mašne* pesmi. Ta ima posebne kitice za celotno daritev sv. maše. Isto nemško predlogo so pozneje po svoje prirejali še drugi pesmaričarji.<sup>37</sup> Zanimivo je, kako različno so Slovenci sprejeli Stržinarjeve pesmi: tri od njih so postale »uradno« sprejete pesmi, zato splošno znane ter velikokrat ponatisnjene v lekcionarijih in katekizmih.<sup>38</sup> *Častimo te, Pridi Sveti Duh* in osem pesmi so ponatiskovali precej dolgo in so izginile šele v dobi razsvetljenstva;<sup>39</sup> 12 pesmi, vsebinsko najbolj natrpanih, ni ponatisnil nihče več. Ostale najdemo zapisane ali tiskane v kateri od poznejših pesmaric. Vsi Stržinarjevi napevi so objavljeni z notami!<sup>40</sup> Njegova vnema za vsebinsko neoporečne pesmi je razumljiva zlasti še, če vemo, da z novo pesmarico ni delal nekaj samovoljnega, ampak je hotel čim prej uresničiti navodila cerkvenih oblasti. V pesmarici namreč sam razlaga naročilo papeža Benedikta XIII., ki je na rimskem koncilu, sinodi (1725), od dušnih pastirjev zahteval, da morajo svoje vernike, zlasti še otroke, vneto in vztrajno poučevati v krščanskem nauku. V ta namen naj uporabijo različna sredstva: vsako nedeljo in praznik naj preberejo evangelij in naj pridigajo; po pridigi naj skupaj z verniki v molitvi ali v pesmi ponovijo najvažnejše resnice in molitve: križ, skrivnost presvete Trojice in učlovečenja, Apostolsko vero, Očenaš in Zdravamarijo, božje in cerkvene zapovedi, Sedem zakramentov in Kesanje; popoldne naj dečke in deklice, od 7. do 14. oziroma do 12. leta starosti, po Bellarminovem<sup>41</sup> katekizmu učijo krščanski nauk. Pri tem naj jim pomagajo tudi laiki.<sup>42</sup> Pravno so bila vsa ta določila res obvezna samo za rimsko papeževno škofijo, toda Benedikt XIII., ki si je zelo prizadeval urediti dušno pastirstvo v svoji škofiji, je z njimi pokazal smernice tudi drugim škofom. V nemški škofiji Paderborn<sup>43</sup> so takoj prostovoljno sprejeli papeževa naročila in že 1726 je izšla pesmarica *Christ=Catholisches Gesang=Buch*, ki je med 207 nemškimi pesmimi objavila vse od papeža predlagane katekizemske pesmi ter tudi nemško mašno pesem. Njen predgovor izrecno poudarja, saj je pesmarica sad papeževih naročil, naj pred mašo in po maši v pesmih ponovijo vse za zveličanje potrebne resnice in molitvene obrazce. Tudi Stržinarjeve besede in vsebina njegove pesmarice razodevajo, da je skoraj gotovo poznal paderbornsko pesmarico. Določila rimskega koncila (*»vkopsbralisha«* ali *»vkopsbiralsha«*) so hoteli izvajati tudi v ljubljanski škofiji, ker je 1728 izšla knjiga *Instructiones tres ... quas ... Benedictus XIII ... Italice edidit*. Določilom so dodani predlagani Bellarminov

36 Npr. Franc Ksaver, sv. Neža, Marjeta Kortonska idr.

37 Smolik, prav tam.

38 Priročnik krščanskega nauka za ljudsko rabo.

39 Filozofsko in družbeno idejno gibanje v Evropi v 18. stol.

40 Smolik, prav tam.

41 Duhovnik, škof, kardinal in teolog Robert Bellarmino (1542–1621). Svetnik.

42 Smolik, prav tam, str. 202.

43 Škofija v severno nemški Westfaliji (Detmold).



katekizem in Benediktova navodila za pripravo otrok na prvo spoved in prvo obhajilo. Katekizem in navodila so tiskana najprej v latinščini, prevedena pa so tudi v slovenščino ter v isti knjižici objavljena pod naslovom *Kratki Sapopadek Christianskega Navuka od Roberta Bellarmina*. Po Stržinarjevi lastni oceni je tudi njegovo delo oprto na omenjene papeževe smernice, vprašanje pa je, če tudi na škofijske? Kajti po njegovi samooceni so bile nekatere njegove pesmi<sup>44</sup> pretežke, premalo ljudske (podobne so protestantskim) in zato v nobeni poznejši pesmarici niso bile več ponatisnjene. Enako usodo je doživela verzifikacija<sup>45</sup> Benediktovih navodil o poučevanju otrok za prvo spoved in obhajilo: v šestih pesmih, ki imajo 87 8-vrstičnih kitic, je razložil nauk o zakramentih svete pokore in sv. Rešnjega telesa.<sup>46</sup>

Stržinar je leta 1730 izdal še 30 strani obsegajočo knjižico *Pessem od teh velikih Odpustikov te Svete Krishove Poti per te novi cerkvi svetiga Francisca Xaveria v Gornjem Gradu. Superiorum permissu*, Labaci 1730,<sup>47</sup> (ponatis 1744). Med njimi je najbolj značilna *Pesem za križev pot*,<sup>48</sup> saj je to prva slovenska pesem za križev pot. To je res storil on, saj je bil, od 1715, ustanovitelj božje poti pri sv. Frančišku v Radmirju.

Dolga pesem pri molitvi križevega pota v anonimni knjižici je nedvomno tudi Stržinarjevo delo, ker je izrecno vezana na božjo pot sv. Frančiška. Stržinar je za ta Križev pot leta 1728 izprosil odpustke in izdal knjižico, še preden so frančiškani dobili splošno dovoljenje za postavljanje križevih potov tudi pri neredovnih



Začetek Stržinarjevega napeva *Od Buga Zila nu Konza tega Zhloveka*.  
(vir: Rokopisna zbirka, NUK)

44 *O presv. Trojici, Kristusovem učlovečenju in Sv. Rešnjem Telesu.*

45 Nauk o pesnikovanju.

46 Smolik, prav tam, str. 202–203.

47 Jesenovec, Ahacij Stržinar s Suhe, str. 129.

48 Ljudska pobožnost v spomin na Jezusovo pot s križem; tudi upodobitve te poti.

Že v starem veku so romarji v Jeruzalemu hodili po Jezusovi poti na Kalvarijo, na kateri je bil po poročanju evangelijev »križan, pokopan in na kateri je na veliko noč vstal«. Med križarskimi vojnami in pozneje so to obliko pobožnosti prenesli v Evropo. Širili so jo zlasti frančiškani. Na vzpetinah blizu mest so bile razvrščene posamezne postaje križevega pota. Pozneje so podobe postaj križevega pota (navadno 14) nameščali tudi v cerkvah in na samostanskih hodnikih.





[Lavrenčičeva pesmarica] *Missionske catholish karšanske pjessme* (1752).  
(vir: Rokopisna zbirka, NUK)

župnijskih cerkvah (npr. leta 1731). Ta Stržinarjeva pesem je najstarejša te vrste na Slovenskem. Napev je označen z besedami druge znane pesmi.<sup>49</sup>

Obe Stržinarjevi knjigi imata svoj izvor v njegovem delovanju Na stražah (Gornji Grad). Obe sta sestavljeni tako, da bi služili tamkajšnjim božjepotnikom. Prvo delo (*Catholish Kershanskiga Vuka Peissme*) je obsežnejše in namenjeno vsem Slovencem. Iz *Uvoda* je jasno, da je hotel Stržinar kot duhovnik s svojo pesmarico nadomestiti ljudske pesmi. Zadnjo (s)po(d)budo zanj je dobil iz Rima s sinode 1725<sup>50</sup> in z njo želel po navodilih rimske sinode razširiti med ljudi rimski katekizem iz 1566 ali pa Bellarminovega iz leta 1598.<sup>51</sup> Z obema deloma se je Stržinar uvrstil med pisce, ki so v prvi polovici 18. stol. množili slovenski verski nabor. Njegova (prva) pesmarica (1729) še dodatno dokazuje, da je bil pravzaprav le množitelj verskih besedil po starih geslih, ne pa morda pesnik, umetnik.<sup>52</sup>

Njegova prva pesmarica *Catholish Kershanskiga Vuka Peissme* je močno vplivala na kasnejše pisce podobnih besedil, posebno še na Frančiška Paglovca. Prav ta je v svoji pesmarici (1733) od Stržinarjevih pesmi pri štirih prevzel ali besedilo ali melodijo oziroma se vsaj skliceval nanje. Med drugim je bil npr. Primož Lavrenčič Stržinarjev učenec v metriki,<sup>53</sup> saj je od 41 besedil v pesmaricah v letih 1752 in 1758 povzel po njem kar 16 pesmi.<sup>54</sup> Vrednost Stržinarjeve pesmarice iz leta 1729 je tudi v tem, da jo uvrščamo med štiri tiskane pesmarice, ki so do leta 1800 imele pesmi, opremljene z napevi oziroma notami zanje. Teh je sicer le 11, vse so »prirejene« po nemških vzorih. Te štiri pesmarice so Kastelčeve<sup>55</sup> *Bratovske bukvice sv. Roženkranca* s šestimi melodijami oziroma napevi, Stržinarjeve

49 Smolik, prav tam, str. 15.

50 Koncil (= cerkveni zbor, zborovanje cerkvenih dostojanstvenikov) pri katoliški cerkvi, škofijski cerkveni zbor.

51 Jesenovec, prav tam, str. 130–131.

52 Rupel, Protireformacija in barok, str. 309–311.

53 Meroslovje; nauk o pesniški meri in taktu (v glasbi).

54 Jesenovec, prav tam, str. 131.

55 Duhovnik, kanonik, leksikograf, prevajalec in nabožni pisatelj Matija Kastelec (1620–1688).

*Peissme* iz 1729 z enajstimi melodijami oziroma napevi, Lavrenčičeve *Missionske catholiš karšanske pjessme* s 14 melodijami oziroma napevi in Redeskinijevih *Oseminu šestdesetsveteš pesm* s 65 napevi oziroma notami, zapisi melodij.<sup>56</sup> V rokopisu je ostala še Paglovčeva pesmarica iz leta 1733 s 26 melodijami.<sup>57</sup> Po Čerinovih<sup>58</sup> raziskavah in ugotovitvah vse te Stržinarjeve melodije niso naše, izvirne, temveč so povzete iz tujih, največ nemških pesmaric. Nekatere melodije so pri sposojanju ostale nespremenjene, druge so naši pisci spremenili, a vse te spremembe so bile narejene »z direktno čudovito glasbeno dovršenostjo«.<sup>59</sup> Posebej naj še poudarimo, da je med Stržinarjevimi skladbami tudi prva slovenska peta maša.<sup>60</sup>

Ahac Stržinar je bil s svojimi pesmaricami zagotovo tisti avtor, ki je bil v pesniškem in glasbenem opusu pesnik novih katehetskih pesmi.<sup>61</sup>

## Zaključek

Stržinarjev glasbeni prispevek v baročnem času na začetku 18. stol. na Slovenskem ni bil velik. Ker je deloval samo na cerkvenem in vokalnem področju, so bila vsa njegova naprežanja še ožja. Lahko pa rečemo, da je baročna glasba na Slovenskem le obstajala. Posebno, ker je Stržinar večino svojega življenja deloval zunaj prestolnice, četudi je bil Gornji Grad neke vrste drugo slovensko (glasbeno) stolnično mesto; saj vemo, da v vseh cerkvah na slovenskem ozemlju ni bilo tako kot pa prav v ljubljanski stolnici. Niti druge ljubljanske cerkve (Stržinar je bil v Ljubljani član župnijske cerkve sv. Petra) se s stolnico niso mogle meriti, kaj šele provinca, kajti tam so glasbene kore vodili organisti in muzikanti, ki so bili v glasbi na splošno slabo izurjeni. Zato so večinoma improvizirali in v svoje improvizacije vnašali posvetni duh. Ustvarjalna in reproduktivna kakovost sta padali. Nova slogovna naprežanja pa so se že trudila, da bi barok izpodrinila. Ta se je, zlasti na cerkvenih korih, obdržal še globoko proti koncu 18. stol., čeprav je vedno bolj degeneriral. Njegove vplive so skušale čim prej odstraniti reforme Jožefa II. in terezijanske pesmarice, ki pa mu niso bile dorasle in zato niso uspele. Slovenska cerkvena glasba te razvojne faze razodeva z nihanji med raznimi skrajnostmi, saj se je kot druga področja glasbene dejavnosti na Slovenskem tudi ta spremenila. Njeno tedanje delo kaže rezultate, ki so marsikdaj in marsikje izzveneli kot neuspehi. Obe Stržinarjevi pesmarici *Catholish Kershanskiga Vuka Peissme* in *Peissem od teh velikih Odpustikov te Svete Krishove Poti per te novi cerkvi svetiga Francisca*

56 Čerin, Jezusa pozibljimo, št. 298.

57 Čerin, prav tam, št. 298.

58 Muzikolog, skladatelj in dirigent dr. Josip Čerin (1867–1951).

59 Čerin, prav tam, št. 298.

60 Jesenovec, prav tam.

61 Smolik, *Odmev verskih resnic in kontroverz ...*, str. 267.

*Xaveria v Gornjem Gradu. Superiorum permissu* več kot potrjujeta omenjene ugotovitve in hkrati utrjujeta mesto in pomen Stržinarja v razvoju slovenske cerkvene (glasbene in baročne) slogovne usmeritve; ne pa seveda (škofje) loškega, saj se je neposredno po študiju v tujini Stržinar po prvem službovanju v Ljubljani zelo kmalu umaknil v Gornji Grad, Radmirje in Nazarje. Tu je pod okriljem, z denarjem ter zaščito frančiškanov, lahko razvil ves svoj ustvarjalni credo. Tega mu nihče ne oporeka, saj je bil ves njegov glasbeni opus vsaj fragment v razvoju slovenske baročne glasbene orientacije; četudi le na področju ljudskega vokalnega petja. Tega pa je zagotovo še v času svojega življenja močno dvignil, in sicer izključno na cerkvenem slovenskem etničnem prostoru.

Stržinarjev tovrstni prispevek ni bil velik, vendar je vsekakor bil. Zagotovo pa, kot je bilo že zapisano: deloval je daleč stran od svojega rojstnega in krajevnega pedigreja, Suhe oziroma Škofje Loke; vendar je v jeziku, v katerem je pisal, ostalo veliko sledov gorenjskega in tudi škofjeloškega narečja.

#### KRATICE:

|      |                                           |
|------|-------------------------------------------|
| DZS  | Državna založna Slovenije                 |
| ES   | Enciklopedija Slovenije                   |
| FK   | Franc Križnar (= avtor)                   |
| NŠAL | Nadškofijski arhiv Ljubljana              |
| NŠAM | Nadškofijski arhiv Maribor                |
| NUK  | Narodna in univerzitetna knjižnica        |
| SAZU | Slovenska akademija znanosti in umetnosti |
| SB   | Slovenska biografija                      |
| SBL  | Slovenski biografski leksikon             |

#### VIRI IN LITERATURA:

- Cvetko, Dragotin: *Stoletja slovenske glasbe*. V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1964, 309 str.
- Cvetko, Dragotin: *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem* 1. zv. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1958, 412 str.
- Cvetko, Dragotin: *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem* 2. zv. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1958, 445 str.
- Čerin, Josip: Jezusa pozibljimo. V: *Jutro : dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko* XIX., št. 298 (24. dec. 1938), Ljubljana : Konzorcij Jutra, 1938.
- Höfler, Janez: *Slovenska cerkvena pesem v 18. stoletju : tipologija njenega glasbenega stavka*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 1972, 187 str.
- Höfler, Janez: *Tokovi glasbene kulture na Slovenskem od začetkov do 19. stoletja*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1970, 199 str.
- Jesenovec, France: Ahacij Stržinar s Suhe : ob 220-letnici njegove smrti. V: *Loški razgledi* 9, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1962, str. 126–139.
- Rupel, Mirko: Protireformacija in barok. V: *Zgodovina slovenskega slovstva I*. Ljubljana : Slovenska matica, 1956, str. 309–311.

- Rupel, Mirko: Steržiner Ahac (1676–1741). V: *Slovenska biografija*, Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971.
- Smolik, Marijan: *Odmev verskih resnic in kontroverz v slovenski cerkveni pesmi od začetkov do konca 18. stoletja* : (inavguralna disertacija). Ljubljana : Semeniška knjižnica, 1963, 312 str.
- Steska, Viktor: Ahacij Stržinar. Slovenski pisatelj (1676–1741). V: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko*, letnik XVIII/sešitek 2, v Ljubljani : Muzejsko društvo za Kranjsko, 1909, str. 65–78.
- Škulj, Edo: *Leksikon cerkvenih glasbenikov*. Ljubljana : Družina, 2005, 479 str.
- Trobina, Stanko: *Slovenski cerkveni skladatelji : z uvodom v cerkveno glasbo in njeno zgodovino*. Maribor : Obzorja, 1972, 311 str.

## Summary

### **The musical contribution of priest and poet Ahacij (Achatius) St(e)ržinar (1676–1741)**

*Ahacij Stržinar (Suha/Škofja Loka May 11, 1676 - Nazarje May 17, 1741) was a priest, poet and musician. After secondary school (probably with the Jesuits in Ljubljana) he studied free arts and philosophy in Vienna, received his master's degree and completed theological studies there. In 1702, he was ordained a priest in Udine (Udine, Italy). He then served as chaplain at the church of St. Peter in Ljubljana and was at the same time the first vicar at Brezovica near Ljubljana. From 1707 to 1713, he was confessor to the sisters of St. Clare in Ljubljana, and in 1713 the priest in Gornji Grad. There he led the training of priests at St. Mary's College, the seminary of the Diocese of Ljubljana. In the church in Radmirje, in 1715, he instituted a pilgrimage way in honour of the Jesuit missionary St. Francis Xavier. Later, due to the great interest of pilgrims, he built a new church, consecrated in 1728. He described the pilgrimage way in Latin and German papers, and for Slovene pilgrims he published the hymnal *Katoliš kershanskiga vuk peisme* (1729) and *Peisem od teh velikih odpustikov* (1730). In a Catholic hymnal, Stržinar discussed the role of singing, rejecting inappropriate songs. He first composed catechetical hymns on various religious truths in accordance with the instruction in the teaching of Christian doctrine, but the hymns did not spread and become established. Among them was the first Slovene hymn for mass for the Way of the Cross. Stržinar's musical contribution in the Baroque period at the beginning of the 18th century was not large in Slovenia. Because he only worked in the church and vocal fields, all such efforts of his were even narrower. However, it can be said that this Baroque music existed in Slovenia. His contribution was not great, but it was certainly a contribution. As stated earlier: he worked far from his native and local roots, Suha or Škofja Loka; however, there were many traces of the Gorenjska and even Škofja Loka dialect in the language in which he wrote.*

# Ljudski zdravilec Gašper Jenko in njegove rokopisne padarske bukve

## Izvleček

*V dosedanjih zapisih o rokopisnih padarskih bukvah, najdenih na Loškem, tokratne, imenujemo jih Jenkove, v Loških razgledih še niso bile omenjene. V pripovedovanju potomcev zdravilca Gašperja Jenka iz Virloga sem zasledil njihovo prepričanje, da je zdravilske bukve napisal Gašper Jenko sam. Po pripovedovanju je bil brihten, lepo je pisal, znal je nemško. V spomin nanj so njegovi potomci poskrbeli za skeniranje in vezavo manjšega števila izvodov. Pregled vsebine je pokazal, da gre za enega od novejših prepisov prvotnih Lipičevih padarskih bukev. Tokrat obravnavani prepis je nastal v zadnjem desetletju 19. stoletja. Pomemben del bukev je identičen s karlovškimi, o katerih sem pisal v 63. številki Loških razgledov, zato vsebini namenjam nekaj manj prostora kot v dosedanjih zapisih o padarskih bukvah in ga je več ostalo za zapis o zdravilcu in vaškem posebnežu Gašperju Jenku, ki ga v tej publikaciji doslej še nismo srečali.*

**Ključne besede:** Francon iz Virloga, zdravilec Gašper Jenko, rokopisne padarske bukve, črne bukve, uroki.

## Abstract

### **Folk healer Gašper Jenko and his barber surgeon's book**

*In the records of manuscript barber surgeon's books so far found in Loška, this one, called Jenko's, has not been mentioned in Loške razgledi. The descendants of the healer Gašper Jenko, from Virlog, believe that the barber surgeon's book was written by Gašper Jenko himself. According to the story, he was clever, wrote beautifully and knew German. In memory of him, his descendants have had a small number of copies scanned and bound. A review of the contents revealed that this was one of the more recent transcripts of the original Lipič barber surgeon's book. This tran-*



*scription was made in the last decade of the 19th century. An important part of the book is identical to the Karlovac one, which I wrote about in the 63rd issue of Loški razgledi, so I devote a little less space to the contents of the barber surgeon's book than in contributions to date on barber surgeon's books, and more is left for notes on the healer and village character, Gašper Jenko, whom we have not so far encountered in this publication.*

**Key words:** *Francon of Virlog, healer Gašper Jenko, manuscript barber surgeon's book, book of spells, spells.*

## Uvod

V začetku leta 2017 sta me poklicala Breda in Gašper Poljanec iz Zabrajde in mi povedala, da imajo, v knjižico vezane, skene zapiskov zdravilca Gašperja Jenka, po domače Francona iz Virloga, deda Gašperja Poljanca. Dogovorili smo se, da bom skušal zdravilske zapiske pregledati in ovrednotiti. Gašperja Jenka nisem zasledil v nobenem pisanju o padarjih oziroma zdravilcih na Loškem. Tudi Meta Sterle, ki je doslej objavila najpopolnejše zapise o ljudskih zdravilcih na Loškem, ga ne omenja.<sup>1</sup> Od Gašperja Poljanca sem zvedel, da je Gašper Jenko, njegov ded, pri zdravljenju uporabljal zapisane recepte za pripravo zdravilnih pripomočkov. Original zapiskov se nahaja pri Jenkovi vnukinji v Naklem. Tako sem dobil v roke lično, v platno vezano knjižico *Zdravilčevi zapisi*. Replika je nastala spomladi 2007. Na prvi notranji strani je naslovu dodan še podnaslov *Gašper Jenko (1858–1941)*, na tretji strani pa je celostranski Gašperjev portret s pripisom: *Franconu Gašper z Virloga – Mehelu Gašper s Pevna – zdravilec – furman – kmet – urok*. Četrta stran je namenjena kratki razlagi nastanka predgovora oziroma uvoda k *Zapiskom*: *Opis starega ata je na osnovi spomina njegovih vnukinj in vnukov, tako kot so slišali od svojih mam – Gašperjevih hčera. Naše mame in mi smo znali zelo različno poslušati in opazovati. Nekatere pripovedi si zato nasprotujejo ali pa morda dopolnjujejo*. Gašper Poljanec je napisal štiristranski predgovor, ki je brez naslova. Predstavljam ga v nadaljevanju.

*Stari ata Gašper se je rodil v vasi Pevno leta 1858,<sup>2</sup> kot najmlajši od devetih otrok. Ob rojstvu je bil njegov ata Luka star 54 let, mama Mica Logonder - Lnkčova (Lenkčeva, op. TK<sup>3</sup>) iz Virloga pa je imela 43 let. Pravijo, da so otroci starejših staršev bolj bistri. Tudi starejši bratje in sestre so Gašperja lahko marsikaj naučili.*

*Lukov ata, tudi Gašper, se je rodil v Virmašah, njegov oče Matevž, ded Primož in praded Jernej so bili iz Reteč.<sup>4</sup>*

1 Sterle, Ljudsko zdravilstvo na Loškem, str. 87–122.

2 Rodil se je 4. 1. 1858 v Pevnem št. 8, umrl pa 10. 10. 1941 v Virlogu.

3 TK: Tone Košir.

4 Rodbino Jenko, vulgo Pr' Miheluc, Pevno št. 8, je raziskal Jure Svoljšák iz Virmaš: Gašper Jenko (1634), Jernej (1673), Primož (1708, Reteče), Matevž (1739, Reteče), Gašper (1771–1845,



Franconova družina okoli leta 1932. Z leve spredaj sedijo: Urška, mama Marija - Micka, Tone, ata Gašper, Francka; zadaj stojijo: Tončka, Ivankina pastorka Marta Zemljič, Ivanka, por. Zemljič, Zalka, Katka, Angela in Marica. (vir: družinski arhiv Jureta Svoljšáka)

*Od Gašperjevih bratov je ostal na domu Pri Mehelu<sup>5</sup> v Pevnu Jure, Jaka se je oženil h Košenku pri Svetem Duhu. France in Martin sta se udeležila vojne za aneksijo Bosne k Habsburžanom. Ker sta se v vojni dobro izkazala, sta dobila odlikovanja in dobre službe. France je menda postal celo finančni svetnik na dunajskem dvoru.<sup>6</sup> Martin je služboval v Ljubljani in imel dva sinova. Ko sta prišli teti Zalka in Elčka na obisk, je povedal, da eden od sinov ni za nobeno rabo. Samo poplesava. Kasneje se je izkazalo, da je bil to znani plesni učitelj Jenko.<sup>7</sup> Sestra Tina se je poročila k Žagarju na Suho,<sup>8</sup> Jera k Martinovim v Moškrinj, Katra je bila mama Šinkove Reze iz Veštra. Ana je šla k Proju v Pevno.*

Virmaše). Luka (1804–1878, Pevno), se je oženil z Mico Logonder (1815–1888), Lenkčevo iz Virloga št. 4, kasneje 9. Luka je bil kmet in konjski mešetar. Luka in Mica sta imela devet otrok, med njimi tudi Gašperja (1858–1941).

5 V *Status animarum* župnije sv. Jurija Stara Loka je napisano domače ime Mihelovc.

6 V *Status animarum* je pri njegovem imenu pripisano *Litija, Dunaj*.

7 Plesni učitelj Adolf Jenko (1902–1985) je imel v Ljubljani zelo znano plesno šolo že pred 2. svetovno vojno pa tudi po njej. Bil je sin Franca Jenka iz Godiča pri Mekinjah v okolici Kamnika in ni naš sorodnik. (Povzeto po elektronskem-pismu Jureta Svoljšáka, dne 9. 11. 2017.)

8 Pravilno: Žarger.

*Govorili so, da je bilo tam zakopano zlato v nekem loncu. Zaplenili so ga vojakom, ki so se vračali iz vojne.<sup>9</sup> To zlato je izginilo in je imela Ana zaradi tega precej sitnosti. /.../*

*Stari ata Gašper je znal zelo dobro nemško in tudi pisal je lepo. Že otroci so se na skrivaj igrali šolo pod podom. Ata Luka je bil poleg kmeta še mešetar in je bilo tako doma veliko prilik za razna učenja. Na osnovni šoli ga je (Gašperja, op. TK) učitelj velikokrat poklical, da je razložil učencem učno snov ali kaj izračunal. Povedal mu je tudi, da ne bo mogel biti najboljši učenec, če bo hodil tako strgan in neurejen v šolo. Kje se je stari ata naučil zdravilstva, od kod želja in hotenje za zdravljenje in zanimanje za duhovnost, nismo mogli izvedeti. Bil je tudi urok<sup>10</sup> in je imel črne bukve. Potem, ko je šel zagovarjat bolno živino, je prišel domov utrujen in legel na peč. Močno se je potil in blodil, da hočejo peklenški potegniti odejo z njega. Žena Micka in hčere so molile, da bi se hudiči umaknili iz njegove duše.*

*Eni viri tolmačijo, da so črne bukve med vojno (verjetno med prvo, op. TK) zakopali. To naj bi videla ta bajtna Marjana in jih vzela. Druga razlaga je, da sta v vasi živeli dve babi, ki sta hodili prishuškovat pod Franconovo okno. Potem sta naznanili, da se Pr' Francon dogaja nekaj v zvezi s peklenškimi in proti cerkvi. Črne bukve naj bi vzeli žandarji in jih zažgali.<sup>11</sup> Mama Micka je ravno takrat rodila našo mamo Marico in so obe skupaj zaprli za tri dni, dokler niso dobili bukev.<sup>12</sup> Gašper je bil na žandarje zelo hud in je rekel, da bi bilo bolje, če bi bil na Fari en kaplan več kot trije žandarji.*

*Na starega ata so se zaradi zdravljenja obračali tudi iz bolj oddaljenih krajev. Nekoč so prišli sredi noči z volom ponj in ga odpeljali k bolniku v Podrečo. Preden je šel zdraviti, je moral biti nekaj časa sam. Meditiral je in molil. Zelo zanimivo je pripovedoval, kako se je pogovarjal z znanci in prijatelji, ki so že umrli. S pokojnim Šimnom sta nekoč celo noč hodila od Lenkča po vasi.<sup>13</sup>*

*Stari ata Gašper se je k Franconu v Virlog priženil.<sup>14</sup> Vzel je Uršulo Šust, ki mu je rodila pet otrok. Odrasla sta le teta Ivanka, ki smo jo poznali in je živela v Koprivnici. Njen brat Janez je šel v Ameriko. Ubili so ga potem, ko je zadel precejšnjo vsoto denarja na loteriji in ga vložil v banko. Ta denar je teta Ivanka podedovala. Žena Urša je Gašperju kmalu umrla.<sup>15</sup> Oziral se je za novo ženo*

9 Verjetno je šlo za Napoleonove vojne.

10 V tem primeru je mišljena oseba, ki je znala bolne zdraviti z uroki in zagovarjati uročene.

11 France Štukl meni, da so v tem času utegnili preganjati tudi padarske bukve, saj so imeli šolani zdravniki v Škofji Loki že pomemben vpliv.

12 To naj bi se zgodilo leta 1912, ko je bila rojena Marija - Marica Jenko, kasneje por. Poljanec, Pri Kajžniku v Starem dvoru.

13 Pri Šimnu, v *Status animarum* je napisano Šimnovec, Virlog št. 5, kasneje 8, so se pisali Kalan. Verjetno je o hoji in pogovoru s pokojnim Šimnom pripovedoval Gašper sam.

14 K Franconu, Virlog št. 14, kasneje 2, se je priženil leta 1887.

15 Umrla je leta 1904.

*Pri Balantaču.<sup>16</sup> Nato se je poročil z Jurčkovo Micko, ki se je pisala Langerholc.<sup>17</sup> Bil je menda otrok že na poti. Gašper je bil zelo rodovit, saj mu je Micka rodila kar dvanajst otrok.*

*Ob nedeljah po maši sta se z župnikom usedla v gostilni Pri Mrušču.<sup>18</sup> Imela sta dolge pogovore. Domov je po takih pomenkih prihajal dobre volje. Na Mickine pripombe glede pijače je kazal, kako lahko hodi naravnost po eni dili (podnici, op. TK) v hiši. Da bo Micka vedela, kako je vse v redu z njim, je pokazal, da lahko hodi tudi po dveh dilah. Rad je tudi povedal: »Nas čednih je mal. Srednje čedn se še dobi.« Stari ata je rad žvečil tobak. Kepice prežvečenega tobaka (čike, op. TK) je odlagal na različna mesta v hiši. Ni se prav rad preoblečil. Micka je morala posebej paziti, da je oblekel oprano in zlikano perilo za naslednji teden. Kopal se je v potoku pod mostom. To je počel tudi takrat, ko je bilo hladno. Pod mostom je bil skrit pred drugimi ljudmi.*

*Gašper je bil družaben človek. Ob nedeljah popoldan so z Lenkčem, Šimnom in včasih z Markom kvartali.<sup>19</sup> Kar dosti je fural. Prevoze so mu naročili ali pa je vozil z oddaljenih njiv, travnikov in gmajn. Preden je pripeljal domov, se je najraje ustavljal v gostilni Pri Franconu v Binklju.<sup>20</sup> Zelo ga je zanimalo, kaj se naokoli dogaja in tudi sam je imel marsikaj povedati.*

*Stari ata je igral igre na srečo. To so bile predvsem razne loterije. Imel je močno upanje, da bo nekoč zadel veliko denarja. Takrat bo prestavil potok tako, da bo odpravil oba ovinka. Prestavil bo tudi gnojno jamo, da bo lepo pri hiši. Te njegove želje je pozneje uresničila njegova hčerka Francka. Knjige so Gašperja zelo zanimale. Zbiral jih je in tudi naročal od Mohorjeve družbe. Knjige je spravljaval v skrinjo, kjer so bili tudi vsi važni dokumenti. Stari ata je bil trdnega zdravja. S sinom Tonetom sta furala še v njegovem 83. letu starosti. Poležaval je le kakšen teden pred smrtjo. Umrli je leta 1941, ko je njegova hči Francka rojevala našega bratranca Tineta.<sup>21</sup> Tine se je rodil pri nas v Starem dvoru.<sup>22</sup> Ni bilo dobro, da bi Gašper vedel za sina neporočene hčere.*

*Zabrajda, 18. marca 2007; zapisal Gašper Poljanec, vnuk.*

16 Virlog št. 7, kasneje 9, pisali so se Jugovic.

17 Marija Langerholc, roj. 1879, Binkelj 18; domače ime Pri Jurčku v *Status animarum* ni vpisano.

18 Gre za hišo na starološkem "trgu", vulgo Mongar, kasneje Mrušč, Stara Loka št. 30, kjer so imeli najprej trgovino, po letu 1932 pa tudi gostilno. Glej: Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki III*, str. 156–157.

19 Šimna sem že omenil. Marko, Virlog št. 10, kasneje 4, se je pisal Karlin (rekli so mu tudi Markuc). Lenkč, Virlog št. 4, kasneje 9, s priimkom Logonder, je bil Gašperjev bratranec po materi. Z gospodarji naštetih domačij so si bili vrstniki in prijatelji.

20 Pravilno: Pri Fortunovcu.

21 Gašperjeva smrt je vpisana v okupacijski mrliški knjigi 1941–1945, str. 51. Umrli je zaradi starostne oslabelosti.

22 Po domače Pr' Kajžnk.





Florjančič, Pavel: *Franconova bajta*, po 2. svetovni vojni; akvarel 30 x 42 cm, okoli leta 1960.

Jure Svolfjšák se spominja pripovedi mame Angele,<sup>23</sup> da je njen oče Gašper šel z župnikom skoraj vsako nedeljo po maši k Mrušču, kjer je bila gostilna:

*Tam sta »šnopčkala« in razpravljala o duhovnih zadevah. Včasih sta imela tudi ostre debate. Očitno je župnika motilo, da je Gašper pri zdravljenju uporabljal uroke, zapisane v črnih bukvah. Od Mrušča je šel Gašper domov. Popoldan pa so prišli k njemu Lenkč, Šimnuc in Markuc. Vrgli so karte, a le za manjše zneske. Zraven so debatirali in vneto čikali ter pljuvali po tleh. Franconove ženske so bile nejevoljne, ker so za njimi morale čistiti vso svinjarijo po podu.*

*Takrat, ko so žandarji zaprli Gašperjevo ženo Micko, je malo prej rodila hčer Marijo - Marico, zato je imela komaj rojeno deklico s seboj v zaporu. To je bilo jeseni 1912. To sklepam iz pripovedovanja naše mame, ki je vedela, katerega otroka je njena mama vzela seboj v zapor.*

*Ne vem natančno, ali je bil plesni mojster Adolf Jenko sin Martina ali Franca.<sup>24</sup> Oba sta se v vojni v Bosni borila leta 1878 in se pri tem izkazala. Adolf je bi rojen leta 1902 in naj bil bratranec moje mame.<sup>25</sup>*

23 Angela Jenko, por. Svolfjšák (1911), primožena h Kozinu v Virmaše.

24 V *Status animarum* je zapisano, da je Franc živel v Litiji in na Dunaju. Torej je bil Adolf verjetno sin Martina, ki je živel v Ljubljani; na viškem pokopališču so ga pokopali leta 1931, starega 85 let.

25 Pogovor, 29. 4. 2017.



V elektronskem pismu mi je Jure Svoljšák napisal: *Spomin mi seže v otroška leta, ko smo se ob nedeljah družili pri stari mami (pri drugi ženi Gašperja Jenka, op. TK): sestre s svojimi otroki in možmi. Lahko govorim le zase. Zdaj lahko rečem, da so se starejši pogovarjali sami, nas otroke pa poslali ven na vrt. Med vojno so bile črne bukve zakopane na vrtu, pa jih žal potem ni bilo več. Pr Franconu v Virlogu je bila še lesena bajta, tista prava iz brun in delno iz zidu, s podom na severu. Včasih je starološki potok tekel po vrtu mimo hiše, pa ga je teta Francka prestavila, da danes teče ob poti na Križno Goro. Čez potok je bila na zahodni strani hiše lesena brv. Kolikor mi je ostalo v spominu, se je menda stari ata Gašper pod ali ob brvi kopal in umival. V Franconovi bajti sta med 2. svetovno vojno živeli Marjana in Mica, Šuštarjevi. In prav zanju so mislili, da sta videli, kam so bile zakopane črne bukve, ki so zmanjkale. /.../*

*Iz otroštva vem še pripovedovanja, da so ženske v hiši kleče molile, ker je Gašperja preizkušal hudobni duh, ki mu je vlekel dol odejo. Boril se je z njim na krušni peči in bil ves prepoten. Mama je tudi pravila, katere besede je njen ata govoril pri zagovarjanju. Ne znam jih ponoviti, kajti za vsako bolezen ali bolečino je izrekel druge besede.*

*Rekli so, da je Gašper Pr Bergantu (Mrušču, op. TK), kjer je bila včasih na Fari gostilna, po maši pa še kdaj posedal z župnikom (verjetno Matijem Mrakom, op. TK) in se pogovarjal z njim. Verjetno je pogovor tekel o duhovnih dimenzijah. Gašper s svojim zagovarjanjem ljudi in živali ni bil po volji katoliški srenji. Verjetno je bil zanje krivoverec. /.../*

*Gašper je vozil hlode na železniško postajo na Trato iz Selške doline. Gašperja in njegovega konjiča mi je natančno opisal stari oče Boštjana Šifrerja iz Selc, lastnika podjetja Šibo. /.../*<sup>26</sup>

V starološkem *Status animarum* sem zaman iskal kakršenkoli obrobni zapis o življenju in delu Gašperja Jenka, katerega družina je opisana pri Franconovi domačiji, Virlog št. 14, kasneje 2. To se zdi nenavadno, saj je bil dekan Matija Mrak natančen in vesten duhovnik. Tudi v *Kroniki župnije sv. Jurija Stara Loka* nisem našel zapisa o zdravilcu Gašperju Jenku.<sup>27</sup>

*Naša mama Urška (roj. Jenko, por. Oblak, Majnikova s Kidričeve ceste, op. TK) je malokdaj govorila o svojem očetu Gašperju. Pripovedovala pa je, da je zgledalo, kot da je Gašper pri zdravljenju bolnih ljudi ali živali nekako vzel bolezen nase, zato je šel ležat, ko se je vrnil domov. Hudo se je znojil, zmedeno govoril in preganjal hudiče, ki so mu hoteli vzeti odejo. Pri tem je bilo domačih žensk strah.*<sup>28</sup>

26 Svoljšák, Jure, elektronsko pismo, 27. 4. 2017.

27 *Status animarum* župnije sv. Jurija, Stara Loka in *Več kot tisoč let*.

28 Povedal Franci Oblak, Majnikov, Kidričeva c., 8. 5. 2017.

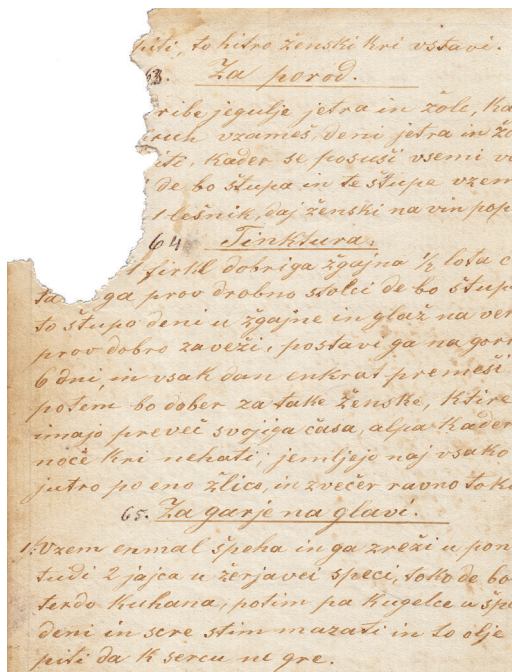
## O rokopisnih padarskih bukvah

Originalne rokopisne bukke mi je prinesel Gašper Poljanec. Njegov ded jih je pred smrtjo izročil svoji hčeri Katarini - Katki, omoženi Mlinar, ki je živela Pri Enžkucu v Papirnici.<sup>29</sup> Po njeni smrti je bukke dobila hči Marjanca, por. Markič, ki živi v Naklem. Gašper Poljanec se spominja njene pripovedi, da je bila knjižica zataknjena za špirovec na podstrešju stare domače hiše. Odnese jo je k sebi domov in tako je ostala ohranjena. Prepis je bil pred najdbo v slabih pogojih. Manjkajo prve štiri strani. Ohranjene sprednje strani, pet do osem, so močno poškodovane, s sledovi mišjih zob, prav tako tudi zadnjih 13 listov.

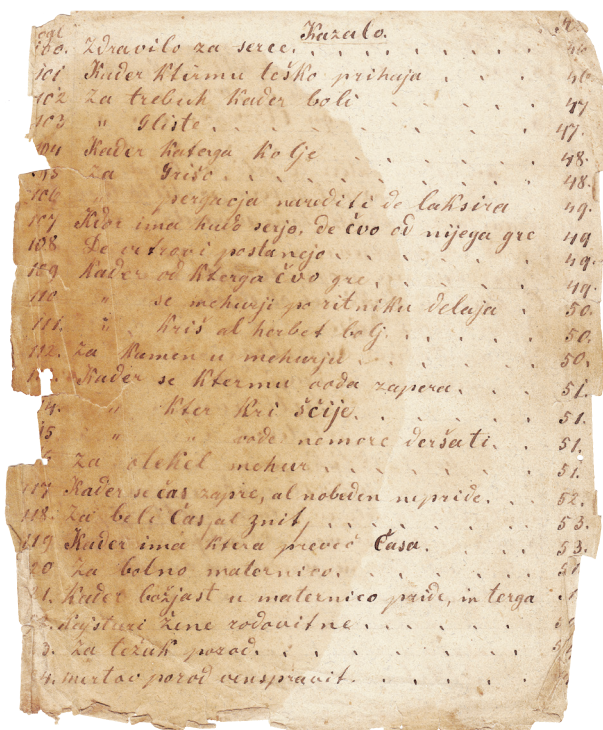
Dimenzije knjižice: višina 20 cm, širina 17 cm in debelina ohranjenega dela prepisa 11 mm. Knjižica je brez ovitka. Papir je slabše kakovosti, rjavkaste barve. Še slabše kakovosti je papir, na katerem je napisano kazalo. Naknadno vloženi list kazala je napisan na (verjetno) listu iz šolskega zvezka, kar dokazujejo obledela natisnjene vodoravne črte. List je po izmeri ožji od vezane knjižice prepisa. Ne najdem sledov kasnejše prevezave ali obrezovanja knjižice.

Prepisovalec oziroma avtor tega prepisa je neznan. Imel je smisel za obliko in red. Pred pisanjem je s svinčnikom narisal črte na zgornjem in levem robu strani, s čimer je ohranil skozi celotni prepis želeno obliko. Naslove »poglavij« je napisal z večjimi črkami kot ostalo besedilo in jih tudi podčrtal. Po obliki števil in intenzivnosti barve črnila sklepam, da tekočih števil k naslovom ni napisal prepisovalec, ampak kasneje druga roka. Ne izključujem možnosti, da je kazalo napisal Gašper Jenko, a je bilo iskanje kakšnega pisanja, ki bi bilo dokazano njegovo, doslej neuspešno. Prav tako ni izključeno, da bi zdravilec Gašper Jenko naročil izdelavo celotnega prepisa večjemu prepisovalcu, saj je v času nastanka imel že okoli 35 let.

29 Katarina - Katka (1908) je bila četrti otrok Gašperja Jenka in njegove druge žene Marije Langerholc. Rodila je tri otroke: Janeza, ki je bil zobozdravnik v Švici, Toneta, ki je ostal na domu in umrl v prometni nesreči s traktorjem, in Marjanco, pri kateri se nahaja zdravilska knjižica.



Vidni sledovi mišjih zob na 164. strani prepisa.



Prva stran Kazala.

Pregled pisave, jezika in vsebine je pomagal pri opredelitvi zdravilčevih zapisov. Pisava je izpisana, moška, ločila so večinoma na pravem mestu. Gre za enega mlajših prepisov po predlogi, ki je bila prepisana od prvotnih Lipičevih padarskih bukev iz leta 1810 oziroma po Košeninovem prepisu. Nastanek tega prepisa ni vpisan oziroma je bil mogoče vpisan na uničenih začetnih straneh. Umeščam ga v zadnjo četrtino 19. stoletja, kar dokazujejo pisava v gajici, dokaj pogosta raba nemških besed, na primer farba, flajšter, frišen, glidi, fajht, fistel, flus, cajt (menstruacija), leksira, kronf (golša), šlatat, šnufej, štrik, Tee (čaj) in starinske, večinoma opuščene, slovenske besede:

božji žlak (možganska kap), kozlanje, kri ščije, kter(i)ga. V prepisu sem naletel na nekaj izrazov, ki (verjetno) izvirajo z južnega dela Gorenjske, npr. čvo (črevo), iz tem (s tem). Kljub naštetim značilnostim je treba poudariti, da je v prepisu za čas nastanka nemalo besed, ki kažejo na dokaj sodoben jezik: apetit, brinje, kašelj, korist, kozarec, nagelj, olje, rabiti, šmarnica. To potrjuje nastanek prepisa v zadnjem desetletju 19. stoletja.

Zapis o predlogi, ki jo je prepisovalec uporabil, ni ohranjen. Iz vsebine in oblike sklepam, da obstaja velika verjetnost, da gre za prepis v 63. letniku *Loških razgledov* obravnavanih padarskih bukev, ki sem jih imenoval *Karlovške*.<sup>30</sup> Vsebinska primerjava obeh prepisov namreč kaže na izjemno podobnost. Cela poglavja so dobesedno prepisana. Nagibam se k možnosti, da gre za prepis tistega prepisa, ki ga je leta 1871 naredil Gregor Jereb Karlovški in ga v svojih zapisih omenja Marja Boršnik.<sup>31</sup> Seveda tega ne morem ne potrditi in ne ovreči, saj Jerebov prepis velja za izgubljenega.

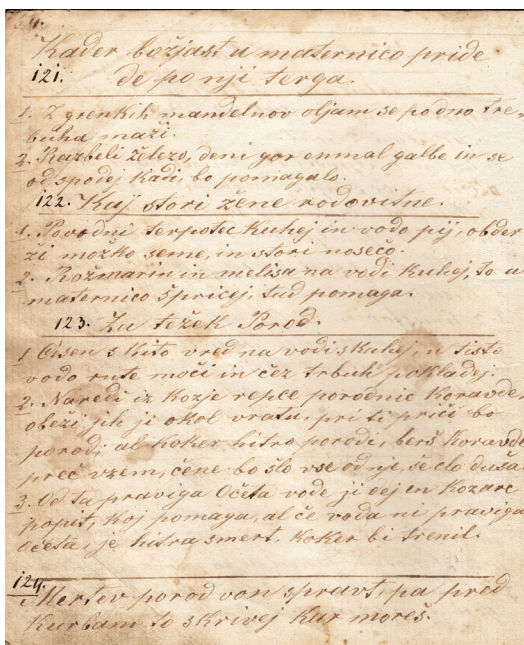
30 Košir, *Karlovške padarske bukke*, str. 159–172.

31 Boršnik, *Opombe*, str. 511–516.



## O vsebini

Ohranjeni del prepisa se začne s torzom kazala, od stotega podnaslova na 46. strani (*Zdravila za serce*) do 149. na strani 65 (*Fistel*). V knjigi je pet poglavij, imenovanih *bukve*. Opisi vode (seči) so v delu, ki ni ohranjen od začetka. Mogoče je imel naslov *Prve bukve*, ki se končajo na 19. strani. Tu se začne naslednje poglavje, a brez vpisanega naslova, morda *Druge bukve*. V tem delu, na vsega poldrugi strani, je kratek opis delovanja srca in tipanje pulza. Vsebinsko je dokaj sodoben, primerljiv z zapisom v že omenjenih karlovških bukvah. Na 21. strani se začne najobsežnejše poglavje, verjetno *Tretje bukve*, z naslovom *Bolezni in zdravila*. Vsebuje 139 priporočil in navodil za zdravljenje. Razdeljena so po organskih sistemih: glava (vključno z lasmi in ušmi v njih), oči, ušesa, nos, usta z jezikom in zobmi, vrat z golšo, pljuča in ženske prsi, želodec in drugi trebušni organi, sečila, bolečine v hrbtu. Sledi še okoli 40 navodil za ukrepanje ob božjasti, možganski kapi, putiki (potigrom, podagra). Sledijo navodila, ki se nanašajo na boleznirodil in reševanje zapletov pri težkem porodu. V tem delu so tudi navodila za zdravljenje bolezni kože in ran. Na 74. strani sledijo *Četrte bukve* z naslovom *Od vse sorte dreves*. V tem poglavju so na desetih straneh opisana drevesa in njih učinkovine. Po vsebini in obsegu se poglavje ne razlikuje od *Karlovških bukev*. *Pete bukve* obsegajo vse nadaljnje strani, najprej opis 57 zdravilnih zelišč in pripravkov na 73 straneh. Pri večini je poleg slovenskega vpisano tudi nemško ime v gotici, kar tudi kaže, da je prepis verjetno nastal pred letom 1900. Na zadnjih 22 straneh sledi še nekaj nasvetov za zdravljenje različnih bolezni. Knjiga obsega 180 strani. Ker nista ohranjena niti njen začetek niti zaključek, ne morem oceniti, kolikšen obseg je imel ta prepis v času nastanka. Ocenjujem, da ne več kot okoli 200 strani. V celoti ohranjene *Karlovške bukve* imajo 229 popisanih strani.



Besedilo na 54. strani, ki je identično z zapisom v *Karlovških bukvah*.

## Zaključek

Škoda, da ni uspelo, da bi našli originalno pisavo zdravilca Gašperja Jenka. Tako ne morem potrditi, da je ohranjeni torzo Kazala napisal sam, čeprav je to zelo verjetno. Vsekakor je bil Gašper zanimiv možak, razmišljajoč in kljub temu družaben, a kot ljudski zdravilec skrivnosten. Mit o bližnjem sorodstvu z Adolfom Jenkom, eminentnim slovenskim plesnim učiteljem, je verjetno nastal iz pripovedi sorodnikov iz Ljubljane oziroma Kranja. Šele rodoslovni podatki, zbrani leta 2017, so pojasnili, da ne izhaja iz pevenske rodbine Jenkov.

## Zahvala

Zahvaljujem se Gašperju in Bredi Poljanec, ki sta mi posredovala ohranjeni prepis in njegovo repliko v vezani obliki s podatki o zdravilcu Gašperju Jenku. Hvala tudi Juretu Svolfjšaku za pripovedi, družinsko deblo prednikov in družinske fotografije.

VIRI:

### Upravna enota Škofja Loka, Matična služba

Mrliška knjiga Škofja Loka 1941–1945 (v nemškem jeziku)

### Župnija sv. Jurija Stara Loka

*Status animarum*, vasi Pevno in Virlog

### Pripovedi

Franci Oblak, Škofja Loka

Gašper in Breda Poljanec, Škofja Loka

Jure Svolfjšak, osebno in z elektronskimi pismi, 26. in 27. 4., 24. 5. in 9. 11. 2017, Škofja Loka

France Štukl, Škofja Loka

## LITERATURA:

Boršnik, Marja: Opombe. V: *Zbrano delo/Ivan Tavčar*, Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1951.

Košir, Tone: Karlovske padarske bukve. V: *Loški razgledi* 63, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2016, str. 159–172.

Sterle, Meta: Ljudsko zdravilstvo na Loškem. V: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 87–122.

Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 3, Stara Loka in njene hiše*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1996, 329 str.

*Več kot tisoč let : kronika župnije sv. Jurija Stara Loka*. Stara Loka [i. e.] Ljubljana : Salve, 2005, 672 str.

*Zdravilčevi zapiski*. Scan. Predgovor Gašper Poljanec, Zabrajda, 2007.



## Summary

### **Folk healer Gašper Jenko and his manuscript barber surgeon's book**

*Gašper Jenko (1858-1941) was born in Peven, from where he was married in Virlog. His ancestors were researched by Gašper's grandson, Jure Svoljšak. The Jenko family came to Peven from Reteč. Several stories are preserved about them, written by Gašper's grandson Gašper Poljanec and included as a preface to the scanned edition of the book under present consideration. Healer Gašper was a specialist who consistently adhered to his habits, whether it was washing in the nearby stream, discussing spiritual matters and "snooping" with the Stara Loka priest, or playing cards with friends and placing small amounts in bets - hoping that he would one day get rich and repair the house, move the steam in front of the house ... He was one of the last in these parts to continue treating people and livestock with spells. His daughters recounted that after treating a patient or an animal, he had taken sick himself, so when he returned, he lay down on the stove, sweating profusely and arguing with demons who wanted to pull the blanket from him. This scared the local women so much that they prayed on their knees, begging the demons to leave him. He also used a "book of spells", which has not been preserved, and the handwritten barber's book, which probably originated before the end of the 19th century. This was preserved by his daughter, Katka, who married Enškus Papirnica. The barber surgeon's book is now kept by Gasper's granddaughter in Naklo. The front and back leaves of the book have not survived, so I could not ascertain the exact time of the transcript, the name of the transcriber, or the original scope. Part of the index, probably written later by another hand, is preserved. I do not rule out the possibility that the index was written by Gašper Jenko himself, but his handwriting is missing for confirmation. An examination of the contents indicates that it is a transcript of the Karlovac barber surgeon's book, which was created in 1851 and re-transcribed into Croatian in 1871.*

# Nove najdbe kozličkov (Cerambycidae) v okolici Škofje Loke, Železnikov in Žirov

## Izvleček

*V prispevku avtor poroča o novih, zanimivih najdbah kozličkov iz okolice Škofje Loke, Železnikov in Žirov. K do sedaj znanim najdbam se priključuje 13 novih vrst. Od 212 vrst, znanih za Slovenijo, je avtor na raziskovanem območju doslej našel 79 vrst, kar predstavlja 37 % delež. Z nadaljnjimi raziskavami se bo delež nedvomno še povečal.*

**Ključne besede:** Coleoptera, Cerambycidae, fauna hroščev, Slovenija.

## Abstract

**New finds of longhorn beetles (Cerambycidae)  
in the surroundings of Škofja Loka, Železniki and Žiri**

*The author of the article reports on new, interesting finds of longhorn beetles from the surroundings of Škofja Loka, Železniki and Žiri. So far, 13 new species join previously known finds. Of the 212 species known in Slovenia, the author has so far found 79 species in the study area, representing a 37 % share. Further research will undoubtedly increase the share.*

**Key words:** Coleoptera, Cerambycidae, beetle fauna, Slovenia.

## Uvod

O mojih raziskavah kozličkov na Škofjeloškem sem obširno poročal v 52. številki *Loških razgledov*.<sup>1</sup> Takrat sem v okolici Škofje Loke, Železnikov in Žirov od 212 vrst, znanih za Slovenijo,<sup>2</sup> našel 66 vrst. Pričakovati je bilo, da bo z nadaljnjimi raziskavami ta delež možno povečati. V tem članku tako poročam o novih, zanimivih najdbah.

1 Kofler, Kozlički iz okolice Škofje Loke, Železnikov in Žirov, str. 91–112.

2 Breljih, Drovenik, Pirnat, Gradivo za favno hroščev Slovenije, 2006.

## Biološke raziskave

Pri raziskavah sem uporabljal standardne metode iskanja in lova kozličkov. Uspešno jih je mogoče loviti zlasti na cvetovih ter tudi zelenih delih rastlin, listih dreves in grmov, na drevesnih deblih in vejah, v travi, na poteh in kolovozih, ne nazadnje na sveže posekanih drevesih ter skladovnicah hlodov, drv in desk. Nočne vrste ob toplih večerih najdemo pod uličnimi svetilkami; spet druge pozimi v trhljem lesu, kjer prezimujejo. Za lov vrst, ki so aktivne v mraku in ponoči, so posebno uspešne svetlobne pasti. Iz prve raziskave se je 66 znanim vrstam priključilo 13 novih (številka v oklepaju pomeni število ulovljenih primerkov).

### *Tetropium fuscum* (Fabricius, 1787)

**Razširjenost:** sibirsko-evropska vrsta. Razširjena je v kontinentalni Evropi od visokega severa Norveške do juga Francije, proti vzhodu pa od Francije do zahodne Sibirije. Ne najdemo je na Pirenejskem in Apeninskem polotoku in v Grčiji.

**Biologija:** vrsta za uspešen razvoj potrebuje specifične pogoje in je zaradi tega zelo občutljiva na spremembe v okolju (stenotop). Poseljuje gričevnata in hribovita gozdna področja. Je oligofag, torej žival, ki se hrani z malo vrstami hrane (s sorodnimi vrstami rastlin); predvsem na smreki in redkeje na boru. Ličinke se razvijajo v bolnih in sveže odmrlih stoječih ali podrtih deblih, včasih tudi v koreninah. Generacijska doba traja eno leto. Ličinke se spomladi zabubijo globoko v lesu, redkeje pod skorjo. Odrasli osebki se pojavljajo junija in julija na svojih hranilnih rastlinah. Aktivni so zlasti zvečer in ponoči.

**Najdbe v Sloveniji:** samo nekaj posameznih najdb, zadnja leta 1993. Redka vrsta; številčnost in gostota populacij sta verjetno stabilni.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Vinarje: 18. 6. 2018 (10),<sup>3</sup> 20. 6. 2018 (22), 29. 6. 2018 (1), 4. 7. 2018 (8), 14. 7. 2018 (5). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler. Primerki so shranjeni v privatni zbirki avtorja.<sup>4</sup> Najdišče je hudo prizadeto oziroma uničeno, ker so bili julija 2018 posekani vsi iglavci na območju najdišča!



*Tetropium fuscum.*

Naravna velikost: 8–17 mm.

(foto: Miroslava Kofler)

<sup>3</sup> V oklepaju število najdenih primerkov.

<sup>4</sup> Zbirka CBKS, Bojan Kofler, Škofja Loka, Slovenija. V tej zbirki so shranjeni tudi vsi nadaljnji najdeni primerki.

## ***Obrium cantarinum* (Linnaeus, 1767)**



*Obrium cantharinum*.  
Naravna velikost: 5–10 mm.  
(foto: Miroslava Kofler)



*Axinopalpis gracilis*.  
Naravna velikost: 5–12 mm.  
(foto: Miroslava Kofler)

**Razširjenost:** azijsko-evropska vrsta. Pogosta je od atlantske obale do baltičkih držav, Romunije in Bolgarije. Ni je v Pirenejih. V Aziji je vrsta prisotna na Kavkazu, v Sibiriji, Armeniji in Mongoliji.

**Biologija:** stenotop. Poseljuje gričevnata gozdna področja. Polifag, torej žival, ki uživa več vrst hrane (rastline iz različnih družin). Najdemo jo zlasti na trepetliki in drugih listavcih: hrastih, topolih, vrbah, slivah, šipku in jesenih. Ličinke se razvijajo najprej v suhem lubju, potem pod njim, večinoma 15–30 centimetrov debelih vej in debel. Generacijska doba traja 1 ali 2 leti. Ličinke se spomladi zabubijo v lesu ali debeli skorji. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do julija. Aktivni so podnevi in se zadržujejo na hranilnih rastlinah, tudi na cvetovih zeli in grmovnic: kobulnice, medvejke, jerebke itd.

**Najdbe v Sloveniji:** zelo redka vrsta. Iz Slovenije je bilo do sedaj znano eno samo najdišče iz prve polovice preteklega stoletja, in sicer Tolsti Vrh (Gracarjev turn) daljnega leta 1939.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Podlubnik (Škofja Loka): 28. 7. 2013 (1), Podlubnik (Škofja Loka): 14. 6. 2019 (1). Oba primerka sta bila ulovljena na svetlobno past, ki je bila postavljena v bližino stare češplje (*Prunus domestica*). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

## ***Axinopalpis gracilis* (Krynicky, 1832)**

**Razširjenost:** turansko-evropsko-sredozemska vrsta. Razširjena je v vzhodnem delu srednje Evrope in na Balkanskem polotoku do Grčije, v Italiji je redka. V Aziji sega od Turčije in Kavkaza do severnega Irana.



**Biologija:** stenotop. Toploljubna vrsta gričevnate in hribovite pokrajine. Polifag na listavcih: hrasti, kostanji, orehi, murve, mandlji, slive, hruške, robidnice, maline, šipek, kutine, lipe, pistacije, javorji in deraki. Ličinke se razvijajo v mrtvih vejah. Generacijska doba traja najmanj 2 leti. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do junija. Aktivni so predvsem v mraku in ponoči. Radi priletijo na luč. Priložnostno se zadržujejo na cvetovih bezga, javorja itd.

**Najdbe v Sloveniji:** v Sloveniji ni bilo veliko najdb, saj je vrsta pri nas zelo redka. Nekoliko pogostejša je le na Štajerskem. Na Gorenjskem do sedaj ni bilo nobene najdbe. Številčnost in gostota populacij sta verjetno stabilni.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Cavr: 20. 7. 2013 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

## ***Arhopalus rusticus* (Linnaeus, 1758)**

**Razširjenost:** vrsta je razširjena po vsej Evropi (ne najdemo je le na južni polovici Pirenejskega polotoka), v Aziji, od Urala, Turčije in Irana do Japonske in Severne Amerike.

**Biologija:** poseljuje gričevnata in hribovita gozdna področja. Oligofag na borih, nekoliko redkeje na drugih iglavcih: jelkah, smrekah in macesnih. Ličinke živijo najprej pod skorjo, nato pa v lesu večinoma mrtvih stoječih ali podrhtih deblih večjih dimenzij, v štorih in nadzemeljskih delih korenin, redkeje tudi v starem gradbenem lesu. Življenjski cikel traja 2 leti ali 3 leta. V lesu se zabubijo spomladi ali zgodaj poleti. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do septembra. V glavnem se zadržujejo na svojih hranilnih rastlinah in so aktivni predvsem ponoči. Radi priletijo na luč. Čez dan se skrivajo.

**Najdbe v Sloveniji:** znane so številne najdbe, saj vrsta pri nas ni redka. Številčnost in gostota populacij sta stabilni.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Vincarje: 20. 6. 2018 (3), 4. 7. 2018 (18), 14. 7. 2018 (16); Vešter: 12. 8. 2019 (9), 20. 8. 2019 (4); Križna Gora: 20. 8. 2019 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.



*Arhopalus rusticus*.

Naravna velikost: 10–30 mm.

(foto: Miroslava Kofler)



## ***Dinoptera collaris* (Linnaeus, 1758)**



*Dinoptera collaris*.

Naravna velikost: 6,5–9 mm.

(foto: Miroslava Kofler)

**Razširjenost:** azijsko-evropska vrsta. Razširjena je skoraj po vsej Evropi, ni je le na visokem severu in na južnem delu Pirenejskega polotoka. V Aziji je bila ugotovljena v zahodni Sibiriji, Mali Aziji, Iranu, Kazahstanu in na Kavkazu.

**Biologija:** stenotop. Poseljuje gričevnata in hribovita gozdna področja. Polifag na listavcih: topoli, kostanji, hrasti, hruške, jablane, javorji, trdoleske, dreni in jeseni. Ličinke se razvijajo pod posušenim in odstopajočim lubjem vej, tanjših debel in korenin mrtvih gostiteljskih rastlin. Generacijska doba traja 2 leti. Odrasle ličinke prezimijo v tleh, zabubijo se spomladi. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Aktivni so podnevi in se hranijo s pelodom na cvetovih številnih grmovnic in zeli.

**Najdbe v Sloveniji:** zelo veliko najdb, saj je vrsta povsod zelo pogosta. Številčnost in gostota populacij sta konstantni.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Železniki: 25. 5. 1974 (1), 23. 6. 1974 (1), 14. 6. 1975 (1), 24. 6. 1975 (1); Škofja Loka: 20. 5. 1982 (1), 30. 5. 1983 (3), 6. 1983 (2), 20. 6. 1983 (3), 6. 1984 (21). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

## ***Exocentrus adspersus* (Mulsant, 1846)**



*Exocentrus adspersus*.

Naravna velikost: 5–8 mm.

(foto: Miroslava Kofler)

**Razširjenost:** evropsko-sredozemska vrsta. Razširjena je v kontinentalni Evropi, od severovzhodne Španije, Francije in južne Švedske do Sicilije, Bolgarije, Ukrajine in Rusije, ni je na Iberskem polotoku. V Aziji živi v Turčiji, severni Siriji in na Kavkazu.

**Biologija:** stenotop. Poseljuje gričevnata in hribovita gozdna področja. Polifag predvsem na hrastih in drugih listavcih: gabrih, leskah, brezah, jelšah, kostanjih, bukvah, orehih, brestih, lipah, glogih, robinijah, bršljanah in izjemoma tudi na iglavcih: bori. Generacijska doba traja 2 leti. Ličinke živijo v suhih vejah in

vejicah. Zabubijo se spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Aktivni so ponoči, ko obletavajo krošnje dreves in posedajo po hranilnih rastlinah. Radi priletijo na luč.

**Najdbe v Sloveniji:** v Sloveniji je bila nekoč precej redka, v zadnjih treh desetletjih se je pojavila v večjem številu in je sedaj najpogostejša vrsta iz rodu *Exocentrus*. Na Gorenjskem je bila do sedaj znana le iz Bitenja.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Podlubnik (Škofja Loka): 7. 7. 2010 (1), 14. 7. 2010 (2), 15. 7. 2010 (2), 10. 7. 2012 (2), 16. 7. 2013 (1), 20. 7. 2013 (1), 28. 7. 2013 (2), 8. 8. 2013 (4), 20. 7. 2015 (2), 15. 6. 2019 (1), 24. 6. 2019 (3); Vincarje: 20. 6. 2018 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

### ***Exocentrus punctipennis* (Mulsant & Guillebeau, 1856)**

**Razširjenost:** evropska vrsta. Razširjenost v Evropi je zelo podobna kot pri sorodni vrsti *Exocentrus adpersus*, toda ni je v Skandinaviji in na Siciliji, prisotna pa je na Sardiniji. V Aziji je ugotovljena le v Turčiji.

**Biologija:** stenotop. Poseljuje termofilna gričevnata gozdna področja. Monofag na brestu. Ličinke se razvijajo pod lubjem in v lesu suhih vej. Zabubijo se v lesu. Generacijska doba traja 1 leto. Odrasli osebki se pojavljajo od junija do avgusta. Aktivni so ponoči in se zadržujejo na svojih hranilnih rastlinah. Radi priletijo na luč. Po zunanem izgledu je zelo podobna predhodni vrsti, je pa od nje bistveno manjša.

**Najdbe v Sloveniji:** vrsta je v Sloveniji redka, nekoliko številčnejša je le v toplih predelih. Številčnost in gostota populacij sta verjetno stabilni. Do sedaj na Gorenjskem ni bilo najdb.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Podlubnik (Škofja Loka): 18. 7. 2010 (1), 29. 6. 2012 (1), 23. 7. 2013 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

### ***Exocentrus lusitanus* (Linnaeus, 1767)**

**Razširjenost:** evropska vrsta. Razširjena je v kontinentalni Evropi, od južne Švedske in južne Finske do Pirenejev, Alp in Sredozemskega morja, na vzhodu do Rusije. Ni je na Apeninskem polotoku in v večjem delu Pirenejskega polotoka. V Aziji je ugotovljena na severnem Kavkazu in južnem Uralu.

**Biologija:** stenotop. Poseljuje gričevnata in hribovita gozdna področja. Monofag na lipi, ki pa zelo redko priložnostno zaide tudi na lesko. Ličinke se razvijajo pod lubjem in v lesu odmrlih vej, redkeje tudi v drveh in dračju. Generacijska doba traja 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v lesu. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Podnevi se zadržujejo na dračju in suhih vejah svojih gostiteljskih rastlin. Po zunanem izgledu je vrsta zelo podobna predhodni vrsti. Je bistveno manjša od *Exocentrus adpersus* in enake velikosti kot *Exocentrus punctipennis*.

**Najdbe v Sloveniji:** v Sloveniji je precej redka, na Gorenjskem sta bili do sedaj znani le dve najdišči. Številčnost in gostota populacij verjetno upadata.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Križna Gora: 20. 6. 2011 (1); Podlubnik (Škofja Loka): 20. 7. 2015 (2), 5. 8. 2017 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

### ***Acanthocinus griseus* (Fabricius, 1792)**



*Acanthocinus griseus.*

Naravna velikost: 9–12 mm.

(foto: Miroslava Kofler)

**Razširjenost:** sibirsko-evropsko-sredozemska vrsta. Razširjena je po vsej kontinentalni Evropi in na Škotskem, na Iberskem in Apeninskem polotoku ter v Grčiji. Povsod se pojavlja bolj sporadično. Živi tudi v Mali Aziji, zahodni Sibiriji, na Kavkazu in na otoku Cipru.

**Biologija:** stenotop. Poseljuje gričevnata in hribovita gozdna področja. Ličinke se razvijajo pod lubom najmanj 3 centimetre debelih vej in deblih borov, pa tudi smrek in jelk. Generacijska doba traja 1 leto ali 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi v beljavi lesa. Odrasli osebki se pojavljajo od aprila do avgusta. So aktivni podnevi, v mraku in ponoči. Najraje se zadržujejo na sveže posekanih deblih in drveh gostiteljskih rastlin, tudi na že vgrajenem lesu. Radi priletijo na luč.

**Najdbe v Sloveniji:** številne najdbe, saj vrsta v Sloveniji ni redka. Številčnost in gostota populacij sta stabilni.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Podlubnik (Škofja Loka): 5. 8. 2017 (3), 26. 7. 2019 (1); Vincarje: 20. 6. 2018 (11), 4. 7. 2018 (1), 14. 7. 2018 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

### ***Leiopus nebulosus* (Linnaeus, 1758)**

**Razširjenost:** predvsem evropska vrsta. Razširjena je v vsej kontinentalni Evropi, ni le v osrednjem in severnem delu Fenoskandije in Rusije ter v južnem delu Pirenejskega polotoka. V Aziji je znana iz severne Turčije in s Kavkaza.

**Biologija:** poseljuje ravninske, gričevnate in hribovite, z gozdom porasle predele Slovenije. Polifag na številnih listavcih: gabrih, brezah, leskah, jelšah, črnem gabru, hrastih, bukvah, kostanjih, orehih, vrbah, topolih, fikusih, murvah, breskvah, slivah, kutinah, jerebikah, robinjah, lipah, javorih, krhljikah, drenih in



bezgu. Redko ga najdemo na iglavcih: jelka, smreka, bor. Ličinke se razvijajo pod lubjem in v beljavi posušenih vej in tanjših debel. Generacijska doba traja 1 ali 2 leti. Ličinke se zabubijo spomladi pod lubjem ali v beljavi lesa. Odrasli primerki se pojavljajo od maja do julija. Aktivni so podnevi in se zadržujejo na svojih hranilnih rastlinah, predvsem na hlodih.

**Najdbe v Sloveniji:** številne najdbe, v vsej Sloveniji je pogostna in stabilna vrsta.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Škofja Loka: 21. 6. 1986 (1), 4. 7. 1987 (1), 1. 8. 1992 (1), 25. 8. 2011 (1); Lubnik: 21. 7. 1991 (2), 20. 6. 1997 (1), 16. 6. 2019 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.



*Leiopus nebulosus.*

Naravna velikost: 6–10 mm.

(foto: Miroslava Kofler)

## ***Leptura aurulenta* (Fabricius, 1792)**

**Razširjenost:** evropsko-sredozemska vrsta. Živi v južnem delu Irske in Velike Britanije in kontinentalnem delu Evrope južno od črte Belgija – severna Romunija, le v osrednji Poljski sega nekoliko bolj proti severu. Na Portugalskem in v Španiji je znana samo iz severnega dela teh dveh držav. V severni Afriki je bila ugotovljena v Alžiriji.

**Biologija:** stenotop. Toploljubna vrsta, ki sega od gričevja do visokogorja in jo najdemo zlasti v gozdovih. Polifag predvsem na bukvi in drugih listavcih: jelšah, brezah, kostanjih, hrastih, orehih, vrbah, topolih, slivah, češnjah in višnjah. Ličinke živijo v štorih in mrtvih delih še živčih dreves. Generacijska doba traja več let. Odrasli osebki se pojavljajo od maja do avgusta. Aktivni so podnevi in se hranijo s pelodom na cvetovih nekaterih travniških in gozdnih rastlin.

**Najdbe v Sloveniji:** številne najdbe, v Sloveniji ni redka, sta pa pri tej vrsti številčnost in gostota populacij nekoliko upadli.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Križna Gora: 26. 7. 2009 (1); Cavrni: 20. 7. 2013 (1), 4. 7. 2015 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.



*Leptura aurulenta.*

Naravna velikost: 12–23 mm.

(foto: Miroslava Kofler)

## ***Pogonocherus hispidus* (Linnaeus, 1758)**

**Razširjenost:** evropsko-sredozemska vrsta. Razširjena je v skoraj vsej Evropi. Manjka v osrednjem in južnem delu Iberskega polotoka, v severnem delu Fenoskandije in Rusije ter na Uralu. V Aziji je znana s Kavkaza in iz Zakavkazja, v Afriki pa iz Alžirije in Tunizije.

**Biologija:** vrsta poseljuje gričevnate in hribovite gozdne predele Slovenije. Polifag na številnih listavcih: jelšah, leskah, hrastih, bukvah, kostanjih, vrbah, orehih, brestih, beli omeli, glogih, slivah, lesniki, jablanah, hruškah, jerebiki, lipah, trdoleski, kločkih, kozjih češnjah, rdečem drenu, bršljanah, bodikah, oleandrih, črnem bezgu, brogoviti in zelo redko na iglavcih: macesnih, borih, jelkah in smrekah. Generacijska doba traja 2 leti. Ličinke se razvijajo v 1–3 centimetrov debelih sveže odmrlih vejah. Zabubijo se jeseni v lesu. Odrasli osebki prezimijo v svoji zibelki ali na tleh v stelji in so aktivni od aprila do septembra. Zadržujejo se na svojih hranilnih rastlinah. Po zunanjem izgledu so zelo podobni naslednji vrsti.

**Najdbe v Sloveniji:** pogosta in stabilna vrsta, zato so znane številne najdbe iz vseh delov Slovenije.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Križna Gora: 9. 7. 2013 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.

## ***Pogonocherus hispidulus* (Piller & Mitterpacher, 1783)**

**Razširjenost:** evropsko-sredozemska vrsta. Razširjena je skoraj po vsej Evropi, ni je v osrednjem in južnem delu Iberskega polotoka, v severnem delu Fenoskandije in Rusije ter na Uralu. V Afriki je tudi ni, v Aziji pa živi v severni Turčiji, Zakavkazju in na Kavkazu.

**Biologija:** vrsta poseljuje gričevnate in hribovite gozdne predele Slovenije. Ličinke se razvijajo v tankih, suhih vejah listavcev: gabrih, leskah, jelšah, hrastih, bukvah, topolih, glogih, hruškah, jerebikah, lipah, trdoleskah in bezgih. Redko jih najdemo tudi v iglavcih: macesnih in borih. Generacijska doba traja 2 leti. Ličinke se pozno poleti ali v jeseni zabubijo v lesu. Odrasli osebki prezimijo v svoji zibelki ali na tleh v stelji. Pojavljajo se od aprila do avgusta. Aktivni so podnevi in se najraje zadržujejo na svojih hranilnih rastlinah.



*Pogonocherus hispidulus*.

Naravna velikost: 5–7 mm.

(foto: Miroslava Kofler)

**Najdbe v Sloveniji:** številne najdbe, saj je vrsta v Sloveniji pogosta in stabilna.

**Najdbe na Škofjeloškem:** Podlubnik (Škofja Loka): 5. 2008 (1). Nabral, določil in kolekcioniral Bojan Kofler.



## Ugotovitve

Od 212 vrst, znanih za Slovenijo, sem na raziskovanem območju doslej našel 79 vrst, kar predstavlja 37 % delež. Z nadaljnjimi raziskavami se bo delež nedvomno še povečal. Izstopa šele druga najdba vrste *Obrium cantharinum* v Sloveniji. Prva in do sedaj edina znana najdba je bil ulov Alphonsa Gspana na Tolstem Vrhju (Gracarjev turn) daljnega 4. 8. 1939. Prijetno presenečenje sta tudi prvi najdbi vrst *Axinopalpis gracilis* in *Exocentrus punctipennis* na Gorenjskem; vrsti sta tudi sicer v Sloveniji zelo redki. Omeniti je treba tudi najdbe redkih vrst *Exocentrus lusitanus*, *Exocentrus adspersus* in *Tetropium fuscum*. Žal pa je bilo nahajališče vrste *Tetropium fuscum* po vsej verjetnosti uničeno zaradi sanitarnega poseka vseh iglavcev v območju najdišča.

### LITERATURA:

- Bense, Ulrich: *Longhorn beetles : illustrated key to the Cerambycidae and Vesperidae of Europe*. Weikersheim (Germany) : Margraf Verlag, 1995, 512 str.
- Brelih, Savo; Drovenik, Božidar; Pirnat, Alja: Gradivo za favno hroščev (Coleoptera) Slovenije. 2. prispevek, Polyphaga: Chrysomeloidea (= Phytophaga): Cerambycidae. V: *Scopolia : glasilo Prirodoslovnega muzeja Slovenije* 58, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, 442 str.
- Kofler, Bojan: Kozlički iz okolice Škofje Loke, Železnikov in Žirov. V: *Loški razgledi* 52, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 91–112.
- Pavičević, Dragan; Ilić, Nastas; Đurić, Milan: *Stržibube Srbije, priručnik*. Beograd : Zavod za zaščito prirode Srbije, 2015, str. 52, 53, 55, 56, 60, 64, 65, 151, 153, 173, 176, 207, 222.

### Zusammenfassung

#### **Neue Funde von Bockkäfern (Cerambycidae) in der Umgebung von Škofja loka, Železniki und Žiri**

Die Forschungen über Bockkäfer im Gebiet von Škofja loka wurden im Jahr 2005 in *Loški razgledi* Nr. 52, umfangreich beschrieben. Damals wurden auf dem Gebiet 66 verschiedene Arten erforscht. Die letzten Forschungen, die in diesem Beitrag vorgestellt sind, brachten noch weitere 13 Arten hervor:

- *Tetropium fuscum* (Fabricius, 1787)
- *Obrium cantharinum* (Linnaeus, 1767)
- *Axinopalpis gracilis* (Krynicky, 1832)
- *Arhopalus rusticus* (Linnaeus, 1758)
- *Dinoptera collaris* (Linnaeus, 1758)
- *Exocentrus adspersus* (Mulsant, 1846),
- *Exocentrus punctipennis* (Mulsant & Guillebeau, 1856)
- *Exocentrus lusitanus* (Linnaeus, 1767)
- *Acanthocinus griseus* (Fabricius, 1792)
- *Leiopus nebulosus* (Linnaeus, 1758)

- *Leptura aurulenta* (Fabricius, 1792)
- *Pogonocherus hispidus* (Linnaeus, 1758)
- *Pogonocherus hispidulus* (Piller & Mitterpacher, 1783).

Der erst zweite Fund der Art *Obrium cantharinum* in Slowenien sticht hervor, da der erste Fund dieser Art schon im Jahr 1939 gemacht worden ist. Eine angenehme Überraschung sind auch die in der Gorenjska Region zum ersten Mal gefundene und in Slowenien sehr seltene Arten *Axinopalpis gracilis* und *Exocentrus punctipennis*. Einer besonderen Erwähnung sind noch weitere seltene Arten *Exocentrus lusitanus*, *Exocentrus adspersus* und *Tetropium fuscum* währt.

In Slowenien wurden bisher 212 Arten von Bockkäfern bestätigt, dabei hat dieses Forschungsgebiet mit seinen 79 Arten einen Anteil von 37 %, der durch zukünftige Forschungen bestimmt noch steigen wird.

# Mineraloška dediščina predora Sten pri Škofji Loki

## Izvilleček

*Gradnja predora pod Stenom pri Škofji Loki je bila ena izmed redkih priložnosti za geologe in zbiralce mineralov, da raziščejo in zberejo izkopano geološko in mineraloško dediščino. V kamninah, izkopanih v predorski cevi, so bili odkriti zanimivi minerali, med katerimi je najbolj pogost kalcit. Poleg njega smo našli še kristale dolomita, siderita, barita, pirita in markazita. Najbolj zanimive najdbe pripadajo kremenu, kjer smo odkrili pestro zbirko različnih dolgoprizmatskih kristalov ter tudi žezlastih in brstičnih oblik. Čeprav so opisani minerali pogosti, pa lepo dopolnjujejo vrsto podobnih najdišč, ki ležijo med Kranjem in Soro. Enako lepo pa dopolnjujejo pestro mineraloško dediščino Slovenije.*

**Ključne besede:** kremen, kalcit, siderit, minerali, Škofja Loka.

## Abstract

### **Mineralogical heritage from the Sten tunnel at Škofja Loka**

*The construction of the tunnel below Sten hill near Škofja Loka was one of the few opportunities for geologists and mineral collectors to explore and collect the excavated geological and mineralogical heritage. Interesting collection of minerals were discovered in the mostly Triassic bedrock from the tunnel tube, the most common being calcite. In addition to calcite, we also found crystals of dolomite, siderite, barite, pyrite and marcasite. The most interesting finds were from quartz, where we discovered a diverse collection of different crystals types, like scepter. Although the minerals from Sten tunnel are common, they nicely complement the range of similar mineral locations that lies between Kranj and Sora (Crngrob, Gostče). They also enrich the diverse mineralogical heritage of Slovenia territory.*

**Key words:** quartz, calcite, siderite, minerals, Škofja Loka.

## Uvod

Škofjeločani so si ob gradnji poljanske obvoznice nekoliko oddahnili, saj je temeljito razbremenila stari del mesta. Veliki izkopi na gradbiščih so v času gradnje postali priložnost za zbiralce mineralov in geologe. Posebno zanimive za zbiralce mineralov so bile kamnine iz predora pod Stenom, ki je s svojimi sedemsto metri postregel z marsikatero nepričakovano mineraloško najdbo. V tem prispevku želimo prikazati raznoliko združbo mineralov, ki predstavljajo bogato geološko dediščino, ki je ohranjena v nekaterih zasebnih zbirkah. Hkrati pa najdišče pod Stenom dopolnjuje seznam mineraloških najdišč s podobno paragenezo med Soro, Škofjo Loko in Crngrobom.

## Zgodovinski in geološki oris okolice

Še pred gradnjo obvoznice, in z njo povezanim predorom Sten, so bila v okolici Škofje Loke znana nekatera najdišča mineralov. Eno prvih je bilo odkrito konec 20. stoletja v okolici Gostec. V tamkajšnjih grapah so našli zanimive združbe kremen, dolomita in kalcita ter nekaterih drugih mineralov.<sup>1</sup> Podobna mineraloška sestava je znana iz najdišča fosilov in mineralov nad Crngrobom.<sup>2</sup> Vsa omenjena najdišča med Soro in Škofjo Loko ter Crngrobom so v stratigrafsko in litološko podobnih plasteh. Tudi najdišče v predoru Sten je bilo že nekajkrat omenjeno v poljudni in strokovni javnosti, kjer so bili predstavljeni minerali,<sup>3</sup> predvsem kremen in kalcit.<sup>4</sup>

Gradnja obvoznice proti Poljanski dolini je bila dolgo pričakovana, dela so najbolj intenzivno potekala med letoma 2011 in 2012. Takrat je potekal tudi najbolj invazivni poseg v kamninsko podlago, saj so izkopavali predorsko cev. Izkopano gradivo so večji del izvažali v okolico severnega portala predora, kjer so ga kopičili na večjih odvalih. Ti so bili priložnost za iskanje mineralov in vpogled v trenutno geološko zgradbo pod Stenom.

Stratigrafsko zaporedje kamnin okolice predora Sten, predvsem ozemlje med Soro in Škofjo Loko, je že od prvih geoloških raziskav nekoliko nejasno. Mnogi geologi so apnenice z roženci in ploščaste apnenice z roženci ter vmesnimi plastmi skrilavih glinavcev uvrščali v starosti med zgornjim triasom do krede. Najnovejša geološka karta<sup>5</sup> okolice Škofje Loke prikazuje na novo opredeljeno litološko sestavo ozemlja med Škofjo Loko in Gostecami. Če pričnemo z najmlajšimi plastmi, ki izdanjajo severno od Stena, pri severnem vhodu v predor,

1 Jeršek, *Mineralna bogastva Slovenije*.

2 *Nahajališča mineralov v Sloveniji*.

3 Rakovc, Mineraloške zanimivosti predora pod Stenom ...; Preisinger, Geološke zanimivosti poljanske obvoznice ...

4 Žorž, Pod Stenom.

5 Demšar, *Geološka karta Selške doline*.

Pogled na izkopano kamnino iz predora Sten. Na levi in desni strani so temno sivi skrjavli glinavci, laporovci in apnenci. V sredini so svetlejši plastnati apnenci z roženci. (foto: Vili Rakovc, sept., 2012)



Temno siv dolomitiziran apnenec s kalcitnimi žilami in geodo, ki je delno zapolnjena s kristali dolomita.



Približno 2 cm velika geoda s čistimi kristali kremena (kamena strela) in prosojnimi kristali dolomita. Najdba in zbirka: Vili Rakovc. (foto: Vili Rakovc in Matija Križnar)





te sodijo v obdobje srednje ali celo pozne jure. Že pri prvih izkopih za predor so naleteli na plasti apnenčevih breč in ploščastih apnencev. Vse plasti vsebujejo leče ter gomolje sivih ali rjavih rožencev. Brečaste plasti in njihovo vezivo so močno dolomitizirane in rekristalizirane, kar je posledica tektonskih in geoloških procesov.

Osrednji del ozemlja oziroma predorske cevi je sestavljen iz najstarejših kamnin, ki pripadajo tako imenovani amfiklinski formaciji iz poznega triasa. To zaporedje tvorijo temno sivi plastnati apnenci z roženci, lapornat apnenec in laporovec. Med omenjenimi plastmi je tudi debela skladovnica plastnatega temno sivega do črnega dolomita.<sup>6</sup> Vse plasti pogosto vsebujejo leče in gomolje rožencev.

Proti južnemu izhodu predora se pojavljajo nekoliko mlajše triasne plasti. Prve pripisujejo baškemu dolomitu, ki ga sestavlja zaporedje plastnatega temno sivega dolomita z gomolji in polami ročencev. Sledijo mu plasti škofjeloškega apnenca oziroma ploščastega apnenca z roženci. Podobne plasti lahko opazujemo tudi v kamnolomu pri Podpulfrci (Za Brajdo).

Pri celotnem zaporedju plasti v predoru Sten so skoraj v vseh plasteh apnencev in dolomitov roženci, ki so bili glavni vir kremenice in posledično gradivo za rast kremenovih kristalov.<sup>7</sup> Podobno velja tudi za ostale minerale, le da so bili vključeni še drugi kemijski elementi.

## Mineralna pestrost pod Stenom

Izkopani bloki kamnin iz predorske cevi pod Stenom so bili edinstvena in enkratna priložnost za najdbe mineralov. Le redko se zgodi, da imamo na enem mestu vpogled v več kot sedemsto metrsko zaporedje plasti. Med odkritimi minerali so bili zbrani in raziskani tisti minerali, ki smo jih lahko opazili s prostim očesom, čeprav se med njimi pojavljajo tudi kristali mikroskopskih dimenzij. Med minerali so zastopane skupine karbonatnih, oksidnih, sulfatnih in sulfidnih mineralov.

Najpogostejši mineral je **kalcit** ( $\text{CaCO}_3$ ), ki smo ga zasledili skoraj v celotnem profilu predorske cevi. Seveda kalcit ni povsod prisoten v obliki makrokristalov, ampak tudi v tanjših ali debelejših žilah, prepletenih po kamninah. Največje in najlepše oblikovane kristale kalcita smo našli v širših razpokah in večjih geodah, s premerom do 10 cm, kjer so imeli kristali prostor za rast. Od vseh zbranih mineralov je kalcit oblikovno oziroma morfološko najbolj raznolik in pester. Med najredkejšimi so skalenoedrski kristali, ki so višji in običajno tudi največji. Ti kristali so nastali v prvih fazah kristalizacije. Kasneje se pojavijo še kristali strmoromboedrskih in nazadnje položnoromboedrskih oblik.<sup>8</sup>

6 Demšar, *Tolmač h geološki karti Selske doline*.

7 *Nahajališča mineralov v Sloveniji*.

8 Žorž, Pod Stenom.

Vsi zbrani kristali kalcita so običajno brezbarvni ali delno motni, posamezne razpoke in geode pa so vsebovale tudi rumenkasto do rjavkasto obarvane kristale. Težko je ločiti obarvanost kristalov, saj so ti pogosto zrasli na obarvano osnovo, ki jo tvorijo različni železovi (rdečkasti in rjavi) ali manganovi (temno sivi do črni) oksidi in hidroksidi.

V posameznih delih izkopa pod Stenom je dolomit. V nekaterih večjih kamnitih blokih so bile pogoste votlinice (geode) s kristali **dolomita** ( $\text{CaMg}(\text{CO}_3)_2$ ). Njegovi kristali so enostavni romboedrski kristali, ki so pogosto razviti kot sedlasti oziroma zaviti kristali. Prva oblika kristalov je bila običajno brezbarvna ali belkasto obarvana. Sedlasti kristali dolomita so večji in so rjavo do sivkasto obarvani, kar lahko pripišemo tudi zgolj oprhom po njihovi površini. Slednji sedlasti kristali so pogosto nastopali v združbi z brezbarvnimi kristali kremenca in redkeje kalcita.

Kjer je bilo v votlinicah (geodah) in širših žilah ali razpokah dovolj prostora, so v njih nastali kristali **kremenca** ( $\text{SiO}_2$ ). Najbolj čisti kremenovi kristali so zrasli le nekaj milimetrov, medtem ko so večji pogosto nekoliko motni, verjetno zaradi neenakomerne rasti. Največji kristali so dosegli velikost do dveh centimetrov in so dolgoprizmatski in tudi igličasti. Kremen je v geodah skupaj z dolomitom, pogosto se preraščata. Kremenovi kristali so iz najdišča pod Stenom zdvojičeni po brazilskem zakonu in klinasto raščeni.<sup>9</sup> Neredki pa so tudi kristali z značilnim dauphenejskim habitusom, kjer je ena ploskev romboedra večja od preostalih. Pri mnogih kristalih kremenca smo zasledili tudi pentljasto rast in redkeje prisotnost žezlastih kristalov. Nekatere večje kristale kremenca preraščajo manjši kristali, ki iz osnove izraščajo tudi pravokotno na os večjega kristala. Zasledili smo tudi pogoste prevleke železovih oksidov preko kremenovih kristalov, te nato preraščajo še kristali kalcita. Med kristalizacijo so v geodah nastajali tudi majhni in prozorni biterminirani kristali kremenca, ki so se nalagali na kristale dolomita ali pa so



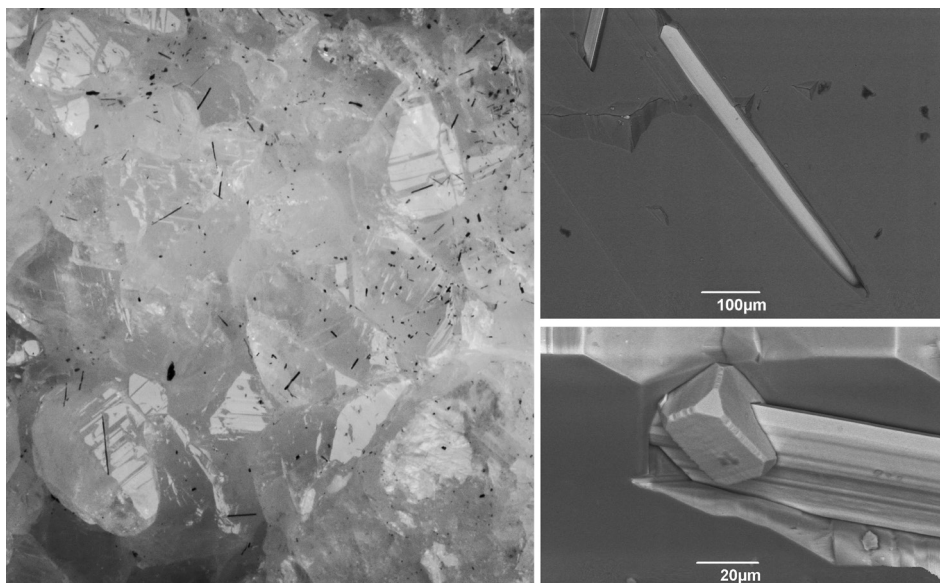
Skupek romboedrskih kristalov kalcita, kjer so ploskve rahlo ukrivljene. Velikost primerka je približno 3 x 4 cm. Najdba in zbirka: Vili Rakovc. (foto: Matija Križnar)



Združba kristalov kalcita in kremenca (pentljesti kristali), ki so prekriti z rdečrjavim oprhrom železovih oksidov. Prvi je kristaliziral kremen, saj so na njem kasneje zrasli kristali kalcita, kar je vidno na levem kremenovem kristalu. Višina največjega kristala je 11 mm. Najdba in zbirka: Vili Rakovc. (foto: Matija Križnar)



Izjemno redek prozoren žezlasti kristal kremenca v votlini s sedlastim dolomitom. Med procesom kristalizacije je prišlo do delne prekinitve, a se je nadaljevala nekoliko nesimetrično z debelejšim in nižjim kristalom na vrhu. Višina kristala je 11 mm. Najdba in zbirka: Vili Rakovc. (foto: Matija Križnar)



Med dokaj redke najdbe sodijo tudi mikroskopsko drobni tanki in igličasti kristali markazita in pirita, vsi so delno vključeni v kristale kalcita, kar pomeni, da so kristalizirali ob koncu njegove kristalizacije. Najdba in zbirka: Vili Rakovc. (foto: Miloš Miler in Matija Križnar)

vsaj delno vraščeni vanje. Zelo podobno združbo kristalov dolomita in kremenena so našli tudi v okolici Gostec in Crngroba.<sup>10</sup> Glede na nastanek kremenovi kristali sodijo v sedimentni tip,<sup>11</sup> enako kot prej omenjena najdišča v okolici Škofje Loke.

V razpokah zelo redko nastopajo tudi kristali **barita** ( $\text{BaSO}_4$ ). Najdeni so bili sploščeni kristali, v obliki lističev. Ti so veliki le nekaj milimetrov in so značilne bele barve. Najdišča barita so v Sloveniji dokaj pogosta, nastopa pa skupaj z nekaterimi rudnimi minerali.<sup>12</sup>

Na najdišču pod Stenom se redko pojavlja tudi železov sulfid ali **markazit** ( $\text{FeS}_2$ ). Ta nastopa v mikroskopskih igličastih kristalih. Kristali so veliki samo nekaj milimetrov, so kot oprhi ali celo kot vključki v kristale kalcita. Enako velja tudi za kemično enak, a kristalografsko različen mineral pirita ( $\text{FeS}_2$ ). Tudi ta se pojavlja kot oprhi po kalcitu in tvori kockaste oziroma kuboektaedrske kristale. Večji kristali pirita se pojavljajo tudi v temno sivih ali črnih skrilavih glinavcih oziroma laporovcih (verjetno iz plasti amfiklinske formacije) in dosežejo velikost

10 Križnar, Kremenovi in dolomitovi kristali med Škofjo Loko in Soro.

10 Herlec, Nastanek in značilnosti kremenovih in drugih kristalov pri Crngrobu.

10 Stare, Kremenovi kristali in okremenjeni ter limonitizirani fosili v okolici Crngroba.

11 Žorž, Rečnik, *Kremen in njegovi pojavi v Sloveniji*.

12 Jeršek, *Mineralna bogastva Slovenije*.





Rdečkasto rjavi snopasti kristali siderita preraščajo dolomit in kremen. Siderit je na najdišču pod Stenom redek, še posebej kadar se pojavlja v obliki kristalov. Kristal kremenca v sredini je dolg 4 mm.  
Najdba in zbirka: Vili Rakovc. (foto: Matija Križnar)

do enega centimetra. Primerke iz najdišča pod Stenom so raziskali tudi pod elektronskim mikroskopom in potrdili prisotnost obeh železovih sulfidov.<sup>13</sup> Pojavi podobnih igličastih kristalov pirita so dokaj redki, do sedaj so bili odkriti in dokumentirani le še iz predora Pržan pri Ljubljani, Krašnji in Podzidu blizu Trojan; vsi odkriti med gradnjo avtocestnih odsekov.<sup>14</sup>

Nekoliko presenetljivo se na najdišču pod Stenom pojavlja tudi **siderit** ( $\text{FeCO}_3$ ). Ta železov karbonat tvori rjavkaste kristale, velike le nekaj milimetrov, ki so snopasto romboedrske oblike. Nastopa skupaj s kristali dolomita in kremenca v bolj brečasti in tektonsko porušeni kamnini.

**Manganovi oksidi** ali manganovi dendriti so značilno razvejena oblika minerala, ki je bila odkrita tudi pod Stenom. Te oblike se pojavljajo v posameznih skupkih kremenovih in kalcitnih kristalov. Pogosto preraščajo posamezne kristale kremenca ali so prisotni na podlagi, na kateri so rasli kalcitni kristali. Nismo pa jih opazili na združbah, kjer so prisotni kristali dolomita.

13 Rakovc, Mineraloške zanimivosti predora pod Stenom.

14 Nahajališča mineralov v Sloveniji.



## Zaključek

Slovenija je v mineraloškem pogledu dokaj bogata, čeprav je raziskan in dokumentiran le delček ozemlja. Različne gradnje so edinstvena priložnost za bolj temeljit vpogled v geološko zgradbo in dediščino, kamor sodijo tudi minerali. Med izkopom predorske cevi pod Stenom se je odprla izjemna priložnost za njihovo iskanje in zbiranje. Med deli smo na odvalih in v izkopenem kamninskem gradivu odkrili zanimivo združbo mineralov. Med njimi prevladuje kalcit, ki mu družbo delajo še prosojni in kristalografsko pestri kremenovi kristali. Celotno mineralizacijo pa dopolnjujejo še dolomit, pirit, markazit in barit. Omenjeni minerali so bili nekako pričakovani, medtem ko je bilo odkritje kristalov siderita presenečenje. Zelo podobne združbe (parageneze) poznamo tudi iz drugih bližnjih najdišč med Soro in Škofjo Loko ter naprej proti Crngrobu in Kranju. Opisani in predstavljeni minerali sodijo med pomembno mineraloško bogastvo in dopolnjujejo ne samo zasebne zbirke, ampak tudi naše poznavanje geološke sestave Slovenije.

## Zahvala

Zahvala kolegu dr. Mihi Jeršku za komentarje in kritičen pregled prispevka. Prav tako se zahvaljujemo vsem delovodjem in delavcem ob gradbišču predorske cevi, ki so dovolili zbiranje in dokumentiranje predstavljenih mineralov.

## LITERATURA:

- Demšar, Matevž: *Geološka karta Selške doline 1 : 25.000*. Ljubljana : Geološki zavod Slovenije, 2016.
- Demšar, Matevž : *Geološka karta Selške doline 1 : 25.000 [Elektronski vir] : tolmač*. Ljubljana : Geološki zavod Slovenije, 2016, 72 str.
- Herlec, Uroš; Stare, France; Rečnik, Aleksander; Žorž, Mirjan: Nastanek in značilnosti kremenovih in drugih kristalov pri Crngrobu. V: *Mineralna bogastva Slovenije*, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, str. 348–355 (zbirka Scopolia, Supp. 3).
- Jeršek, Miha (ur.): *Mineralna bogastva Slovenije*. Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, 545 str. (zbirka Scopolia, Supp. 3).
- Križnar, Matija; Rakovec, Vili; Herlec, Uroš: Kremenovi in dolomitovi kristali med Škofjo Loko in Soro. V: *Mineralna bogastva Slovenije*, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, str. 356–357 (zbirka Scopolia, Supp. 3).
- Nahajališča mineralov v Sloveniji*. Ljubljana : Institut Jožef Stefan, 2007, 384 str.
- Preisinger, Davorin: Geološke zanimivosti poljanske obvoznice v Puštalu pri Škofji Loki. V: *Konkrekcija* 1, Tržič : Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije, 2012, str. 54–55.
- Rakovc, Vili: Mineraloške zanimivosti predora pod Stenom pri Škofji Loki iz kranjske (severne) smeri. V: *Konkrekcija* 1, Tržič : Društvo prijateljev mineralov in fosilov Slovenije, 2012, str. 52–53.
- Stare, France; Herlec, Uroš: Kremenovi kristali in okremenjeni ter limonitizirani fosili v okolici Crngroba. V: *Mineralna bogastva Slovenije*, Ljubljana : Prirodoslovni muzej Slovenije, 2006, str. 345–347 (zbirka Scopolia, Supp. 3).

Žorž, Mirjan; Rakovc, Vili; Dolinar, Igor: Pod Stenom. V: *Proteus* 78/4, Ljubljana : Prirodoslovno društvo Slovenije, 2015, str. 163–169.

Žorž, Mirjan; Rečnik, Aleksander: *Kremen in njegovi pojavi v Sloveniji*. Ljubljana [i. e.] : Galerija Avsenik, 1998, 63 str.

## Summary

### **Mineralogical heritage from the Sten tunnel at Škofja Loka**

*In year 2012 the construction of new tunnel Sten at vicinity of Škofja Loka was ideal opportunity to document geological profiles and collect minerals and fossils. From the stone blocks excavated and exported from tunnel an interesting collection of minerals has been discovered. Minerals occurs in small or big cavities or geodes in which crystals of minerals are deposited from solution.*

*The most common and abundant was calcite, with greatest variety of crystal habits. Interesting type of saddle dolomite with curved rhombohedral crystals was present in some parts of tunnel. In addition siderite, barite, pyrite and marcasite were documented in exported stone blocks of Triassic age. We discovered a diverse collection of different quartz crystals types, like scepter, parallel and "bow-tie" growth crystal forms. Quartz crystals are mostly clear or white with long or elongated prism and with no inclusions. The source of silica solution were lenses and nodules of chert which are present in all of the bedrock. Mineral association of dolomite, calcite and quartz is known from other sites near Sten tunnel. Most known is mineral and fossil (silicified fossils) locality at Crngrob. Collected minerals from Sten tunnel is one of the newest contribution to Slovenian geological and mineralogical heritage.*

# »Treba j' met močan srce pa železno volo«

Kovaška tradicija rodbine Krmelj v Poljanski dolini

## Izvleček

*Na Škofjeloškem se je v preteklosti razvilo veliko število različnih obrti. Razvoj so med drugim omogočili bogati naravni viri, ki so bili ključni tudi za razvoj kovaške obrti. Začetki železarstva in kovaštva na Loškem sicer segajo že v mlajšo železno dobo, prve pisne dokaze o fužinarstvu in kovaštvu na Loškem pa najdemo v urbarju iz leta 1291. Različne kovaške obrti so bile prisotne na celotnem območju, saj so tu kopali železovo rudo, ob bogatih vodnih virih pa so nastajale številne kovačije. Ena pomembnejših kovaških rodbin na Škofjeloškem je gotovo rodbina Krmelj. V Poljansko dolino so Krmelji prišli s Črnega Vrha in vzpostavili dve kovačiji (v Hotovlji in kasneje v Logu nad Škofjo Loko), v katerih se je kovaška tradicija prenašala skozi več generacij. Danes je še edina delujoča kovačija rodbine Krmelj v Logu. Vodita jo Mateja in Jože Krmelj, ki z nadaljevanjem in nadgrajevanjem družinske tradicije kovačijo umeščata na svetovni kovaški zemljevid.*

**Ključne besede:** kovaštvo, kovaška obrt, rodbina Krmelj, Poljanska dolina, Hotovlja, Log nad Škofjo Loko, rokodelstvo, škofjeloško območje

## Abstract

**»You must have a strong heart and iron will«**

**The blacksmith tradition of the Krmelj family in the Poljana valley**

*Many different crafts developed in Škofja Loka in the past. This development was made possible by, among other things, abundant natural resources, which were also key to the development of the blacksmith trade. The beginnings of iron working and blacksmithing in Škofja Loka Area go back to the early Iron Age, and the first written evidence of iron working and blacksmithing can be found in a land registry from 1291. Various blacksmith crafts existed over the entire region, since iron ore was mined here, and many smithies were created beside the rich water resources.*

*The Krmelj family are certainly one of the most important blacksmith families in Škofja Loka. The Krmelj family came from Črni Vrh and established two smithies (in Hotovlja and later in Log above Škofja Loka) in the Poljana Valley, in which the blacksmith tradition was passed down through many generations. Today, the Krmelj family's only working smithy is in Log. It is led by Mateja and Jože Krmelj who, by continuing and supplementing the family tradition, have placed blacksmithing here on the world blacksmith map.*

**Key words:** blacksmithing, blacksmith craft, Krmelj family, Poljana valley, Hotovlja, Log nad Škofjo Loko, handcraft, Škofja Loka region

Kovaštvo Krmelj v Logu v Poljanski dolini je eno najbolj znanih orodnih kovaštev v Sloveniji in bo v letu 2020 praznovalo 150 let kovaške tradicije.<sup>1</sup> Ta kovačija je ena redkih še delujočih pri nas in edina, ki nadaljuje dolgo tradicijo kovanja rodbine Krmelj, ki sega vsaj v 2. polovico 19. stoletja. Kljub temu, da je kovačija v Logu edina Krmeljeva kovačija, kjer se kovani izdelki še izdelujejo, pa ostajajo bogati spomini tudi na tisto, ki je v Hotovlji delovala vse do leta 1983.

Kovači Krmelji že od nekdaj slovijo po kovanju najrazličnejših izjemno kakovostnih rezilnih orodjih, vsaka generacija pa je tej tradiciji dodala svojo značilnost in jo prilagajala potrebam časa, v katerem je delovala.

## **Zgodovinski kontekst razvoja fužinarstva in kovaštva na Škofjeloškem**

Kakor za gospodarstvo na splošno so bili na loškem ozemlju tudi za razvoj obrti (tudi kovaške) dani dobri naravni pogoji. Hribovja, ki oklepajo Poljansko in Selško dolino, so po geološki sestavi zelo pestra, prav tako pa je značilen razgiban relief. Po njem teče veliko potokov, ki so omogočali delovanje številnih žag in mlinov, ob tekočih vodah se je razvilo tudi večje število kovačij. Pridobivanje železove rude – bobovca – na sosednji Jelovici in kuhanje oglja sta v preteklosti ustvarila pogoje za razvoj žebjarstva v Železnikih, ki pa je zaradi tuje konkurence kasneje zamrlo.<sup>2</sup>

France Planina je zbral podatke o kovaštvu oziroma železarstvu na loškem podeželju, kjer so kmetje znali izdelovati osnovne kovaških izdelke, prav tako pa so znali pridobivati tudi surovino – železo. Prebivalstvo v Selški dolini se je ukvarjalo s pridobivanjem železa že precej pred nastankom Železnikov, kar dokazuje naselbinsko ime Rudno, ki je v urbarju omenjeno leta 1291, in precejšnja količina železne žlindre, ki so jo našli na tem območju na Štalici pod Kališami.<sup>3</sup>

1 Prvi znani kovač v rodbini Krmelj, Janez Krmelj, rojen 1849, je svojo dejavnost začel leta 1870 pri 21. letih. Tudi s svojim sloganom »*Tradicija in kakovost od leta 1870*« se s ponosom na to dolgo kovaško tradicijo še danes opira kovačija Krmelj v Logu nad Škofjo Loko.

2 Planina, Obrt in gostinstvo na loškem ozemlju, str. 83.

3 Blaznik, O podeželski obrti na loškem ozemlju do začetka 16. stoletja, str. 93.

Pri Hobovšah, ob izlivu Hobovščice v Poljansko Soro, se omenjajo fužine že leta 1580, delovale so do leta 1650, kraj pa se še danes imenuje Fužine. Tudi v Hotavljah so talili železovo rudo v pečeh, kar je prvič omenjeno leta 1643. Ti manjši fužinarski obrati so sčasoma propadli, fužine pa so se na Škofjeloškem najdlje ohranile v Železnikih, vse do konca 19. stoletja.<sup>4</sup>

Primitivni kmečki železarji so sami kopali rudo, jo topili, belili železne kepe in jih z ročnimi kladivi prekovali v uporabne izdelke. Na področju železarstva in kovaštva je proti sredini 14. stoletja na loškem ozemlju prišlo do pomembnih sprememb. Takratni freisinški škof Albreht je na območje poklical furlanske fužinarje ter jim daroval zemljo ob Sori in Dašnici, kjer so kmalu vzpostavili nove obrate na vodni pogon. Pojavile so se fužine, opremljene z vodnimi kladivi, ki jih v virih prvič najdemo leta 1396, ob njih so postopoma rasle tudi kovačije. Razmah fužinarstva je na območje prinesel širše gospodarske koristi, fužinarji so imeli pri oblasteh zato velike ugodnosti.<sup>5</sup> Da bi škofjeloški kovači utrdili svoj položaj, so 1475 ustanovili ceh, posvečen zavetniku sv. Eligiju (Aloju). Vanj so se vključili orodni in podkovski kovači, žebjarji, izdelovalci sekir in ključavničarji. Pri škofu so leta 1488 dosegli, da so morali iz Železnikov vse železo in železne predmete v odkup najprej ponuditi domačim trgovcem in kovačem v Škofji Loki, šele nato so jih lahko prodajali drugje. Do prve polovice 16. stoletja je žebjarstvo v Škofji Loki že nazadovalo, v Železnikih se je razvijalo naprej. Že vsaj v začetku 17. stoletja se je tam oblikovala prva oblika kapitalističnega gospodarstva – založništvo, ki se je razvijalo in ohranilo do konca 19. stoletja. V prvi polovici 19. stoletja je v Železnikih žeblje kovalo okoli 400 kovačev. Tedaj je že močno primanjkovalo domače železove rude, zato so jo začeli uvažati s Koroške. Leta 1806 je uvožena količina železove rude že presegla domačo produkcijo. O veliki razširjenosti dejavnosti pričajo podatki o letni izdelavi, ki je v tistem času znašala 180 do 200 ton oziroma 40 milijonov žbljev. Poleg že znanih tržišč so takrat iz Železnikov žeblje izvažali še na Hrvaško, v Slavonijo, Banat in Vojno krajino.<sup>6</sup>

Kovaška dejavnost je bila predvsem v preteklosti zelo raznolika. Prvotno so se razvile obrtne panoge, kot so ključavničarstvo, žebjarstvo in puškarstvo. Poznali smo podkovske, vozne in orodne kovače. Danes pa so najpogostejši, a kljub temu redki, orodni in umetnostni kovači. Zanimivi so podatki iz leta 1954, ki kažejo na prisotnost različnih obrti v tistem času. France Planina navaja, da je takrat v Škofji Loki delovalo 7 panog, vezanih na železarstvo in kovaštvo, s 17 delavnicami. V Občini Gorenja vas je delovalo 5 panog s 15 delavnicami, v Občini Žiri 3 s 5 delavnicami, v Železnikih pa so bile prisotne 3 panoge z 9 delavnicami.<sup>7</sup> Znotraj širšega družbenoekonomskega konteksta časa po 2. svetovni vojni je kovaška obrt začela nazadovati. Furmanstvo je propadlo, konja

4 Pavlovec, Udarjanje kovaških kladiv, str. 3.

5 Blaznik, O podeželski obrti na loškem ozemlju do začetka 16. stoletja, str. 93–94.

6 Šifrer Bulovec, Kratka zgodovina železarstva in kovaštva na Loškem, str. 1–2.

7 Planina, Obrt in gostinstvo na loškem ozemlju, str. 85–87.



je zamenjal traktor, sekiro motorna žaga, mladi so si delo raje poiskali v tovarnah, stanje pa je še dodatno poslabšala neugodna davčna politika do obrtnikov. Na temelju močne železarske in kovaške tradicije območja ter potreb po strokovno izdelanih predmetih iz železa so leta 1960 ustanovili Šolo za kovinarsko stroko in obrt lesne šole, danes Šolski center Škofja Loka, Srednja šola za strojništvo.<sup>8</sup>

## Rodbina Krmelj, rodbina kovačev

*Hotovlja*

| 1        | 2                | 3  | 4  | 5    | 6                           | 7 | 8               |
|----------|------------------|----|----|------|-----------------------------|---|-----------------|
| 36<br>40 | Fajgel Josip     | 29 | 3  | 1844 |                             |   |                 |
|          | Marija           | 11 | 7  | 1838 |                             |   |                 |
|          | Andrej           | 17 | 11 | 1866 |                             |   |                 |
|          | Jerica           | 23 | 2  | 1871 |                             |   |                 |
| Krmelj   | Krmelj Franc     | 3  | 12 | 1874 | Črni Vrh 66                 |   |                 |
|          | Carolka Marija I | 22 | 5  | 1876 | Matkova 9, 1901 + 1/1, 1901 |   | por. 1901, 1898 |
|          | Franc            | 7  | 8  | 1886 | Črni Vrh + 1/5, 1900        |   |                 |
|          | Janez            | 23 | 6  | 1892 | " + 1/6, 1897               |   |                 |
|          | Matko            | 19 | 8  | 1899 | "                           |   | por. 1901       |
|          | Antol Marija II  | 1  | 3  | 1879 | Loškobed 6                  |   | por. 1899, 1901 |
|          | Kobir Ana        | 4  | 7  | 1897 | Višnja 6                    |   | por. 1901, 1902 |
|          | Marija           | 25 | 1  | 1914 | Loškobed 36                 |   | por. 1901, 1902 |
|          | Anica            | 18 | 6  | 1905 | Višnja 6 + 1/6, 1905        |   |                 |

Status animarum župnije Poljane, »par Kovač«, Hotovlja 36/40. (vir: osebni arhiv Bernarda Jesenko Filipič)

Manjkajoče rodoslovne podatke nekaterih članov rodbine pa je zbrala in dopolnila Bernarda Jesenko Filipič.<sup>9</sup> Vprašanje, od kod je rodbina Krmelj prišla na Črni Vrh, zaenkrat ostaja neodgovorjeno.

Preden so se Krmelji izselili iz župnije Črni Vrh, so nazadnje živeli v hiši Črni Vrh 102.<sup>10</sup> Po domače se je tam reklo Pr' Pekalc in že ime samo kaže na kovaško dejavnost. Izvira namreč iz zvoka kovaškega kladiva peka-peka-peka. V *Statusu animarum* piše, da je tu živel Janez Krmelj, rojen 31. 5. 1849 (leta 1872 se je poročil z Ano Eržen, imela sta 6 otrok), in kasneje (22. 10. 1917) s svojo drugo ženo Marijo Freljih.

Popis generacij rodbine Krmelj, vse do okoli leta 1730, je s svojim raziskovanjem rodoslovja Poljanske doline zbral Ivan Stanonik. Pred leti je začel raziskovati zgodovino rodbine Krmelj, a kot sam pravi, se pri rodoslovju delo nikoli ne konča in z vsakim novim podatkom se pojavijo nova vprašanja. S svojim raziskovanjem sledi rodbini Krmelj na Črni Vrh, kjer se je okoli leta 1730 rodil Bartolomej Krmelj. Rodoslovne podatke je zbral iz matičnih knjig župnije Črni Vrh, ki jih hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana, in iz *Statusa animarum* iz župnišča Črni Vrh.

8 Šifer Bulovec, *Kratka zgodovina železarstva in kovaštva na Loškem*, str. 3.

9 Pogovor z Bernardom Jesenko Filipič. Pisna korespondenca z avtorico prispevka.

10 Po preštevilčenju vasi se 24 hiš na zahodnem delu naselja preimenuje v naselje Rovt in hiša Črni Vrh 102 dobi leta 1954 hišno številko Rovt 4, za katero se navaja hišno ime Kovač. Bernarda Jesenko Filipič navaja vir: Slabe, Marjan: *Črni Vrh nad Polhovim Gradcem*, Ljubljana, 1993/1994.

V *Statusu animarum* Občine Ljubljana - Vič je vpisano, da je bil Janez Krmelj »hišar«, torej je imel v lasti samo hišo, druge zemlje pa verjetno ne. Ivan Stanonik na podlagi zbranih podatkov ugotavlja, da je bila to najverjetneje nova hiša, postavljena v drugi polovici 19. stoletja, v kateri je delovala kovačija. Prvi zapis o kovaški dejavnosti v rodbini v pisnih virih najdemo pri vpisu poklica Janeza Krmelja (roj. 1849). Ta je svojo obrt začel pri 21. letih, leta 1870, dejavnost je prenesel na sina Franca Krmelja (roj. 1874). Franc Krmelj, brat Pavleta Krmelja, pripoveduje, da so včasih na tej kovačiji med drugim izdelovali tudi svedre za izdelavo lesenih vodovodnih cevi.

Kovaška obrt rodbine Krmelj se je v naslednjih generacijah zasidrala v Hotovlji v Poljanski dolini, kasneje pa še v Logu nad Škofjo Loko. Družinske zgodbe, povezane s kovaško obrtjo, razkrivajo močno prepletenost in povezanost več generacij s to dejavnostjo.

| Rodbina Krmelj <sup>11</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>Bartolomej Krmelj</b> (~ 1730)<br/> <b>žena Maruša</b> (~ 1734)<br/> <b>Jožef Krmelj</b> (3. 3. 1754), Črni Vrh<br/> <b>žena Marija Košir</b> (9. 3. 1758), Črni Vrh<br/> <b>Jožef Krmelj</b> (13. 3. 1787), Črni Vrh 24, † 1863, Črni Vrh 31<br/> <b>I. žena Marija Prosen</b> (28. 3. 1789), Črni Vrh; <b>II. žena Marija Trobec</b> (1783)<br/> <b>Jožef Krmelj</b> (13. 3. 1816), Črni Vrh 31, † 11. 8. 1877, Črni Vrh 58<sup>12</sup><br/> <b>žena Marija Ambrožič</b> (2. 3. 1813), Smolnik 13<br/> <b>Janez Krmelj</b> (31. 3. 1849), Črni Vrh 58, † 28. 4. 1925, Črni Vrh 58<br/> <b>I. žena Ana Eržen</b> (1849), Lajše 5, Leskoveca; <b>II. žena Marija Frelih</b> (19. 3. 1856), Kopačnica 8</p> |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| brata Matevž in Franc Krmelj                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <p><b>Matevž Krmelj</b> (8. 9. 1880), Črni Vrh 58;<br/> † 24. 9. 1940, Planina 19;<br/> <b>žena Marija Jereb</b><br/> (13. 8. 1878), Volaka 8, † 29. 7. 1967, Planina 19</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | <p><b>Franc Krmelj</b> (3. 12. 1874), Črni Vrh 66,<br/> † 24. 8. 1942, Hotovlja<br/> <b>I. žena Marija Osredkar</b>, (22. 5. 1876),<br/> Mala voda Šentjošt, poročena 12. 10. 1896;<br/> † 4. 1. 1901<br/> <b>II. žena Marija Arnol</b>, (1. 3. 1879),<br/> Lovsko Brdo 6, poročena 6. 5. 1901</p> |

- 11 V prispevku predstavljamo le del družinskega drevesa, brez vseh potomcev vsake generacije. Celotno gradivo v svojih zapisih hrani Ivan Stanonik. Prav tako se rodovnik nadaljuje z generacijo, ki sledi Tadeji Šubic in Heleni Engelman ter Alenki Krmelj.
- 12 Črni Vrh 58, domačija Logar, po letu 1954 Rovt 1 (Jesenko Filipič 2020).

| <b>bratranca Janez in Matevž Krmelj</b><br><b>nečak Franca Krmelja</b> <b>sin Franca Krmelja</b>                                                                                                      |                                                                                                                                                                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Janez Krmelj</b> (17. 6. 1909), Planina 29,<br>† 3. 8. 1986 Hotovlja 40 <sup>13</sup><br><b>žena Marija Jesenko</b><br>(9. 11. 1909), Bukov Vrh 5<br>poročena 17. 10. 1932, Poljane, † 20. 8. 1994 | <b>Matevž Krmelj</b> (19. 8. 1899), Črni Vrh<br>† 1. 12. 1941, Kovski Vrh<br><b>žena Ana Košir</b> (4. 7. 1897),<br>Visoko pri Poljanah 6, poročena 18. 2. 1922 |
| <b>bratranca v II. kolenu</b><br><b>sin Janeza Krmelja</b> <b>sin Matevža Krmelja</b>                                                                                                                 |                                                                                                                                                                 |
| <b>Pavle Krmelj</b> (16. 5. 1936)<br>† 23. 11. 1983<br><b>žena Ana</b> , rojena Morela<br>(31. 7. 1933), † 19. 6. 2011                                                                                | <b>Matevž Krmelj</b> (21. 11. 1932), Log,<br>† 28. 8. 2014, Ljubljana<br><b>žena Katka</b> , rojena Demšar (24. 11. 1929)                                       |
| <b>hčeri Pavleta Krmelja</b> <b>hčeri Matevža Krmelja</b>                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                 |
| <b>Tadeja Šubic</b> (10. 8. 1960)<br><b>Helena Engelman</b> (21. 08. 1965)                                                                                                                            | <b>Mateja Krmelj</b> (14. 3. 1962)<br>Jože Krmelj (rojen Benedičič) (16. 1. 1963)<br>Alenka Krmelj (28. 10. 1960)                                               |

- 13 Bernarda Jesenko Filipič navaja, da so se »Par Kovač« v Hotovlji skozi stoletje in pol zvrstile štiri hišne številke. Okoli leta 1870 je bila Hotovlja 36 zadnja številka Hotovlje. Nato je številka 40 vse od konca 19. stoletja do petdesetih let prejšnjega stoletja, ko dobi kovačeva hiša hišno številko 42. Ob zadnjem številčenju pa stara kovačeva hiša dobi številko 40, nova hiša Pavleta Krmelja, zadnjega kovača, pa številko Hotovlja 42. Prav tako opozarja, da je v dokumentu ZAL Škofja Loka, v katerem gre za združitev zemljiške knjige in katastra, Franc vpisan Kermelj, v *Statusu* župnije Poljane pa Krmelj (Jesenko Filipič 2020).

## Zgodba kovačev v Hotovljji

Vas Hotovlja je v 16. in 17. stoletju nastala kot manjše kajžarsko naselje, stisnjeno v hotoveljski grapi. Živahne vodne tokove so prebivalci izkoristili za mline in kovačije.<sup>14</sup> Tukaj je kovaška delavnica delovala več kot 200 let.<sup>15</sup> Stavba je bila zgrajena po letu 1868<sup>16</sup> in že njen prvi lastnik Lovrenc Fajgel<sup>17</sup> je bil kovač.<sup>18</sup>

Franc Krmelj (roj. 1874) se je s Črnega Vrha preselil v Hotovljo v Poljanski dolini in tam leta 1900 od kovačev Fajgel kupil kovačijo.<sup>19</sup> S prvo ženo sta imela sina Matevža,<sup>20</sup> ki se je pri očetu izučil kovaške obrti, kasneje pa je šel samostojno pot, saj se z očetom nista dobro razumela.<sup>21</sup> Žena Marija je Francu umrla januarja 1901 in še istega leta se je ponovno poročil. Z drugo ženo Marijo (roj. Arnol) nista imela otrok, zato je k sebi vzel svojega nečaka Janeza Krmelja (roj. 1909), ki je 6. 9. 1932 prevzel posest in kovaško obrt v Hotovljji. Franc Krmelj je v kovačiji koval tudi, ko jo je prevzel Janez Krmelj.

V kupni pogodbi beremo: »/.../ Kermelj Franc si izgovori za sebe vso



Kovači pred gostilno v Poljanah; pred letom 1936. Zgoraj levo Alojz Koprivec, zraven sorodnik, prav tako kovač. Ostali nepoznani. (vir: osebni arhiv Tadeje Šubic in Helene Engelman)

- 14 Kasneje je bilo iz hotoveljske grape veliko vode speljane v loški vodovod.
- 15 Pavlovec, Udarjanje kovaških kladiv.
- 16 Alojz Demšar navaja, da ja bila hiša zgrajena po letu 1926, vendar na reambulančnem katastru za Kranjsko, ki praviloma vsebuje indikacijske skice (iz leta 1868), kovačije v Hotovljji na njem še ni vrisane (Jesenko Filipič, 2020).
- 17 Od kod so Fajglji prišli v Hotovljo ni podatka, vemo pa, da začetki kovaške obrti v Hotovljji segajo v leto okoli 1870. Po priimku lahko sklepamo, da so prišli s Primorske. Na vezanost na Primorsko kaže tudi zapis v kupni pogodbi z dne 10. 1. 1932: »Uršula Fajgel umrla med drugo svetovno vojno nekje v Trstu.«.
- 18 Demšar, Ob bistri Hotovljji je mlin, str. 46.
- 19 Pogovor s Francem Krmeljem, bratom kovača Pavleta Krmelja. Zvočno gradivo.
- 20 Bernarda Jesenko Filipič navaja, da sta imela tri sinove, a sta dva kmalu umrla; Franc še ne star 4 leta (7. 8. 1896–4. 5. 1900), Janez pa dan po porodu (23. 6. 1897–24. 6. 1897). Preživel je le sin Matevž.
- 21 O zgodbi kovača Matevža Krmelja in njegovih potomcih pišem v naslednjem delu prispevka.





Tabla: Orodni kovač Pavle Krmelj; naslikal Ive Šubic. (vir: osebni arhiv T. Šubic in H. Engelman)



Pomočniški izpit Pavleta Krmelja, 1954.  
(vir: osebni arhiv T. Šubic in H. Engelman)

kovaško orodje, ki se nahaja v kovačnici pri onem ognju, katerega si bo obdržal za sebe /.../ Kermelj Franc si izgovori za sebe izključljivo dosmrtno pravico stanovanja v sobi nad prodano kovačnico, prosto pot do tega prostora, izključljivo uporabljaje enega ognja pri vratih v prodani kovačnici /.../, souporabo velikega kladiva in vrtalnega stroja, izključljivo uporabo malega brusa /.../«. <sup>22</sup>

Na kovačiji sta med drugimi delala tudi moža sester Janezove žene Marije, tet Angele in Pavle, roj. Jesenko. Zaradi pritiskov takratne oblasti na obrtnike po 2. svetovni vojni, ko niso smeli zaposlovati drugih delavcev, sta strica Alojz Koprivc in Maks Demšar <sup>23</sup> kot kovača odšla delat v tržiško tovarno kos TOKOS. <sup>24</sup> Po kovaškemu mojstru Janezu Krmelju je kovačijo prevzel in vodil njegov sin Pavle Krmelj.

22 Kupna pogodba med strankami Franc Kermelj, Janez Kermelj in njegova žena Marija (rojena Arnol).

23 Demšar Maks (rojen 24. 2. 1910, Malenski Vrh 8; umrl 13. 7. 1962, pokopan v Križah). V Statusu je vpisan kot kovaški pomočnik. 1. 10. 1939 se poroči z Angelo Jesenko z Bukovega Vrha 5, prej 7. Po poroki sta v bližini kovačije zgradila manjšo hišo, ki dobi hišno številko Bukov Vrh 37. Po letu 1950 se družina preseli v Žiganjo vas. Maks je šel na delo v Tržič pred ostalo družino. Njegovi otroci (4 od 5) danes živijo v okolici Tržiča. Alojz Koprivc se poroči 12. 2. 1939 s Pavlo (rojeno 26. 6. 1914) Jesenko, Bukov Vrh 5, prej 7. Družina se po 2. svetovni vojni preseli na Pristavo pri Tržiču, kjer danes živita njegovi hčeri (Jesenko Filipič, 2020).

24 Pogovor z Bernardo Jesenko Filipič. Pisna korespondenca z avtorico prispevka.





Kovači v Hotovljji; z leve: Pavle Krmelj, Martin Lešnjak – Štrucar, Janez Krmelj, Jože Strel – Strela, Janezov brat Donat Krmelj, Ludvik Buh – Rafl in Janez Podobnik – Orel, okoli 1955 (*vir: osebni arhiv Tadeje Šubic in Helene Engelman*)

Domače ime Pr' Pekalc se je iz Planine preneslo v Hotovljo, kjer se še danes tako reče. Kot se spominja Franc Krmelj, mlajši brat Pavla Krmelja, so bližnji domačini njihovi domačiji rekli tudi Par' kovač.<sup>25</sup>

Janez Krmelj (roj. 1909) in njegova žena Marija sta imela 7 otrok. Njun sin Franc Krmelj<sup>26</sup> pripoveduje, da je zanimanje za delo v kovačiji kazal le njegov starejši brat, drugorojeni sin Pavle. Ostali otroci v kovačiji niso veliko pomagali, saj so imeli druge interese. Sam je največ pomagal pri pripravi na obrtne razstave, ki so potekale v takratni Jugoslaviji. Oče je svoje izdelke največkrat razstavljal v Ljubljani in Kranju pa tudi v Zagrebu. Spominja se, da so bili njihovi izdelki večkrat nagrajeni. Eno od kranjskih razstav je obiskal tudi Tito, ki se je še posebej zanimal za njihove kovaške izdelke. Očeta Janeza Krmelja se spominja kot strogega in doslednega kovaškega mojstra, ki pa se je z vsemi dobro razumel. Osnovno kovaško znanje je pridobil pri svojem stricu Francu Krmelju, ki pa ga je, tako kot pri vsaki obrtni dejavnosti, sam nadgrajeval skozi leta dela. Pripoveduje, da so mu pri razvoju izdelkov in njihovi kakovosti svetovali tudi drugi strokovnjaki. Kot izkušen kovaški mojster je bil član komisije pri Obrtni zbornici, ki je podeljevala mojstrske nazive za gorenjsko regijo.<sup>27</sup> O popolni pripadnosti kovaškemu poklicu

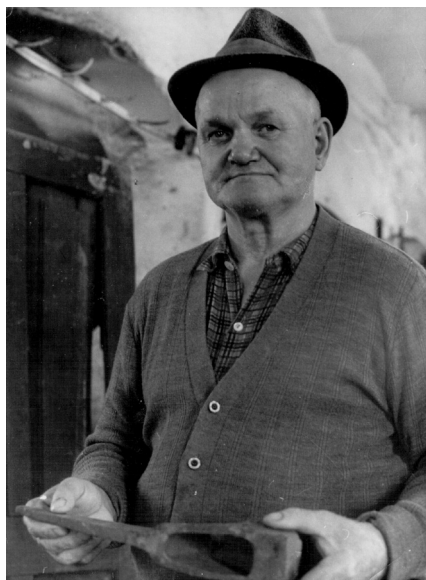
25 Pogovor s Francem Krmeljem, bratom kovača Pavleta Krmelja.

26 Franc Krmelj, četrto rojeni otrok v družini, je po poklicu avtomehanični delovodja, sicer pa tudi inovator.

27 Pogovor s Francem Krmeljem, bratom kovača Pavleta Krmelja. Zvočno gradivo.



Pavle Krmelj – Pekalc – v svoj kovačiji.  
(vir: osebni arhiv T. Šubic in H. Engelman)



Janez Krmelj – ata Pekalc.  
(vir: osebni arhiv T. Šubic in H. Engelman)

pa priča spomin Helene Engelman na svojega deda Janeza. Dobro se ga spominja, ko je bil bolan in je ležal v postelji, je po udarcih kovaškega kladiva točno vedel, katero orodje in koliko so ga tisti dan skovali v kovačiji.

Kot omenjeno, se je edini od otrok kovaštva učil Pavle Krmelj, ki se je že v mladosti odločil, da bo nadaljeval družinsko tradicijo in se izučil za kovača. Pomočniški izpit je opravil leta 1954, a je v kovačiji delal že prej. Ker je ob delu zaključil ekonomsko šolo, je šel za 14 dni delat v trgovino Merkur na Mestnem trgu v Škofji Loki, a mu to delo ni ustrezalo in se je vrnil v kovačijo. Mojster Janez je obrt predal svojemu sinu Pavlu leta 1974. Zapustil mu je kovačijo in za namen kupil parcelo s hiško ob njej. Slednjo so podrli in na njenem mestu je Pavle zgradil hišo, v kateri je kasneje živel s svojo družino.

Krmeljeva kovačija ob Hotoveljščici v Poljanski dolini je imela svojo vodo in elektriko. Spremembe na kovačiji se pojavijo najverjetneje po poplavih 1926, ko je voda odnesla del kovačije. Stavba se je iz kvadratnega tlorisa spremenila v pravokotnega, s čelno orientacijo sever-jug ob desni breg Hotoveljščice.<sup>28</sup> Po podatkih in risbah iz leta 1922 so stroje v kovačiji poganjala štiri vodna kolesa – prvi dve sta poganjali po en brus za sekire, tretji kovaško kladivo, četrti pa kovaški meh in ventilator.<sup>29</sup> Kasneje so na transmisijsko os delovali trije, več kot sto let stari norci, vzmetna kladiva, ki jih poganja vodna sila. Z desetletji se je delo v kovačiji v določeni meri posodobilo, ko je meh na kovaških ognjiščih nadome-

28 Pogovor z Bernardo Jesenko Filipič. Pisna korespondenca z avtorico prispevka.

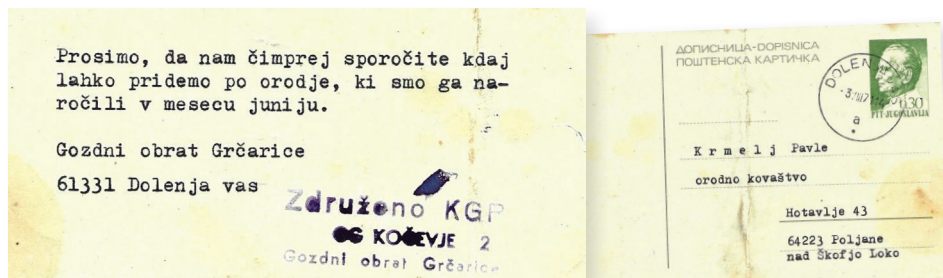
29 Demšar, Ob bistri Hotovlji je mlin, str. 46–47.

stila električna. Da se je delo nekoliko poenostavilo, kaže primerjava, da je Pavletov oče za izdelavo ene sekire potreboval dve uri, Pavle pa le eno. V zanimivem posnetku iz kovačije v Hotovljah in intervjuju Pavle Krmelj razlaga:

*»Način dela se je precej spremenil, posebno tehnologija. Recimo, kar sem se jaz učil pred tridesetimi leti, je danes vse drugače /.../ Od postopka je odvisen tudi kvaliteten izdelek. Danes ne uporabljamo več nobenega železa, ampak uporabljamo v glavnem samo jeklo. Včasih smo rabili železo in jeklo skupaj in ju varili. Današnji postopek je boljši, saj ne more priti do različnih deformacij sekir, cepinov /.../ Sekira se je včasih delala iz dveh kosov. Iz železa, železna so bila ušesa, potem pa je bilo treba jeklo zvariti. /.../ Potrebe tržišča so se danes precej spremenile, predvsem v obliki in teži (orodja). V veliko pomoč delavcem je danes motorna žaga, zato je potrebno izdelovati lažje sekire, povprečno nekoliko več od pol kilograma.«*

Pavle Krmelj v prispevku opiše postopek izdelave sekire:

*»Najprej je potrebno material razrezati na komade, potem segret v peči, ušesa prebit, odsekati, obdelati ušesa, sekiro »potegniti«, kot pravimo po kovaško, kaliti, brusiti, polirati, polakirati in tako naprej. Pri vsem je najpomembnejše, da material ne pregori, kot pravimo, pa kaljenje in brušenje.«*



Dopisnica z naročilom orodja za Gozdni obrat Grčarice.

(vir: osebni arhiv T. Šubic in H. Engelman)

Kot izvemo je bilo v tistem času povpraševanje trga večje, kot je bila produkcija v kovačiji. Njihovo orodje so uporabljali gozdni delavci v Črni gori, Gorskem Kotarju, snežniških gozdovih, na Pokljuki idr. Pavle pravi, da se s poštenim delom da dobro zaslužiti, a se mladi kljub temu ne odločajo za ta poklic. Delo ob kovaškem ognjišču, nakovalu in kladivu je sicer naporno, toda nobeno delo ni pretežko, če ga opravljaš z ljubeznijo.<sup>30</sup>

Sorodnika, kovača, Pavle Krmelj in Matevž Krmelj, sta oba delovala v Poljanski dolini, a si zato nista bila prava konkurenca. Vsak je izdeloval določene kose orodja, kot sta se dogovorila, in tako oba pokrivala tržišče. Zalagala sta gozdna gospodarstva in trgovine Merkur. Pavle je prodajal vse do Mljet, delal je

30 Golob, *Kovač Pavle Krmelj*.

za gozdno gospodarstvo Rijeka in Delnice (Gorski Kotar), veliko pa tudi za Postojno. Precej naročil je prišlo kar po pošti. Zelene oblike sekire so mu stranke poslane izrezane iz kartona ali pločevine; na zadnjo stran vzorca so naročniki kovaču napisali naslov in svoje naročilo. V kovačiji so primarno izdelovali gozdno orodje, kasneje pa tudi vrtno (srpe, motike, orodje za okopavanje vrta in vinogradov).<sup>31</sup>

Imel je kar nekaj pomočnikov, dva od njih sta bila specialisti za kaljenje. Ko je bilo naročil več, je delalo vseh 5 pomočnikov (Marjan, Plankc', Štrucar, Ludvik in Mačk).

Jeklo so dobili iz Raven na Koroškem in nekaj z Jesenic, za kurjavo na ognjiščih in v pečeh so uporabljali oglje ter koks. Za prvo obdelovanje so morali material popolnoma razžariti, kar je bilo mogoče samo v peči, obloženi s šamotno opeko, ki so jo vsako leto menjali. V njej je temperatura dosegala okrog 1000 stopinj in rokovanje s takim kosom jekla je bilo zelo naporno. Tadeja Šubic se spominja časov, ko je komunikacija potekala samo po stacionarnem telefonu, ki ga ni imela vsaka hiša, in po pošti. Ko so na primer na železniško postajo v Škofjo Loko s tovornim vagonom pripeljali koks, so dostavo po telefonu sporočili na pošto v Poljane, od tam pa so obvestili kovača, da je tovor prispel. S kamionom so ga nato šli iskat, na kovačiji pa spravili v nadstrešku.<sup>32</sup> Pripovedovanje Pavlovih hčera kaže na močno prepletenost družinskega življenja s hišno obrtjo. Spominjata se, da so imeli poleti na kovačiji 14 dni kolektivnega dopusta, ko so z družino odšli na morje. Pred tem so kovačijo vedno pospravili in obnovili šamotno peč, občasno so delavnico tudi pobelili. Sicer pa je delo v kovačiji potekalo celo leto, od jutra do večera, tudi Tadeja in Helena sta veliko pomagali. Spominjata se nekaterih lažjih del in postopkov, pri katerih sta pomagali očetu (izdelava malarinov, zaključni postopki pri izdelavi sekir, lakiranje in sušenje, prekladali sta vreče oglja ...).

Pavle Krmelj je želel, da bi kovačijo prevzela hči Helena, a se za ta poklic kljub tehnični izobrazbi ni odločila. V kovačiji je tako izučil kovača Franca Bizovičarja, ki naj bi po odsluženem vojaškem roku kovačijo prevzel, a je mojster Pavle prej nepričakovano umrl, star 46 let. Z njegovo pomočjo je Pavlova žena Anica kovačijo vodila še nekaj časa po moževi smrti. Franci je kasneje v bližini postavil svojo hišo s kovačijo in od Krmeljevih odkupil orodje za delo ter zgradil sodobno kovačijo.<sup>33</sup> Vse od leta 1986 tako v Hotovlji deluje orodno kovaštvo Bizovičar, ki je prav tako znano po celi Sloveniji in v tujini. Tudi danes izdelujejo standardna ročna gozdarska orodja, orodja za delo v gradbeništvu in kmetijstvu. Ob klasičnih pa izdelujejo tudi bolj zahtevne, unikatne kovane izdelke.<sup>34</sup> Kovačija v Hotovlji danes ne deluje več, Tadeja Šubic in Helena Engelman in drugi sorodniki pa hranijo arhiv kovačije in spomine na družinsko obrt.

31 Intervju s hčerama kovača Pavleta Krmelja Heleno Engelman in Tadejo Šubic. Zvočno gradivo.

32 Intervju s hčerama kovača Pavleta Krmelja Heleno Engelman in Tadejo Šubic. Zvočno gradivo.

33 Prav tam.

34 Bizovičar, spletni vir.



## Zgodba kovačev Krmelj v Logu nad Škofjo Loko

Kakšna pa je zgodba kovačije v Logu?

Matevž Krmelj je bil rojen v Hotovlji leta 1899. Zgodaj, ko je bil še otrok, mu je umrla mama Ana Eržen in oče se je ponovno poročil z Marijo Frelih iz Kopačnice. Kot piše Janko Maček je to razrahljalo odnose med očetom in sinom. Čeprav se je na kovačiji v Hotovlji pri očetu Janezu izučil kovaške obrti, je po poroki z Ano Košir iz Loga v Poljanski dolini za nekaj let odšel v Žužemberk, kjer je delal kot kovač in izpopolnjeval pridobljeno znanje. Na prigovarjanje očeta Janeza se je mlada družina vrnila v Poljansko dolino, a kmalu, leta 1926, je Matevž v Logu kupil opuščen mlin in vzpostavil kovačijo ter skromno stanovanje za svojo družino. Kmalu je v bližnji in daljni okolici postal znan kot odličen izdelovalec različnega rezilnega in gozdarskega orodja. Kot je značilno za težak kovaški poklic, je tudi Matevž v svoji delavnici delal od zgodnjega jutra pa do večera. Pri delu sta mu pomagala pomočnik Martin in



Matevž Krmelj (1899–1941).

(vir: osebni arhiv Mateje in Jožeta Krmelja)



Leta 1926 je Matevž Krmelj v Logu nad Škofjo Loko kupil mlin in postavil svojo kovačijo.

(vir: osebni arhiv Mateje in Jožeta Krmelja)





Mladi Matevž Krmelj (1932–2014). (vir: osebni arhiv Mateje in Jožeta Krmelja)

vajenec, občasno tudi žena Ana, ki je bila »navajena poprijeti in ni bila zato nič slabe volje, saj je vedela, da je od njihove obrti odvisno blagostanje družine«. <sup>35</sup> Matevž Krmelj je bil zelo napreden človek, njegov hiter napredek pa je pri sovaščanih zbuja zavist in kritičen pogled. Nekaj let pred vojno je sezidal novo hišo, ki je bila najmodernejša v dolini. Preuredil je delavnico in izkoristil vodno energijo. Že pred vojno je postavil svojo lastno elektrarno na istosmerni tok. Na domačiji je luč svetila, ko še nikjer okrog ni bilo elektrike. V tistem času je bil tudi edini na vasi, ki je imel motor. Beremo lahko, da »marsikdo ni mogel skriti zavisti, ko ga je videl, kako se je v nedeljo peljal z ženo k maši v Poljane«. <sup>36</sup> Tudi pri prodaji je bil napreden in izdelke je približal svojim kupcem – prodajali so jih v trgovinah in na sejmi, po bližnjih naseljih pa so sekire in drugo orodje raznašali kar otroci. Poleg svoje naprednosti in garaškega dela je Matevž izstopal tudi po svoji zgovornosti in neposrednosti. Vedno je izrazil svoje mnenje in zaradi te svoje naprednosti in trdnosti je bil marsikomu trn v peti.

Bil je družinski oče, čeprav je za otroke večinoma skrbela mama. Z ženo Ano sta imela 10 otrok, a so štirje zgodaj umrli za otroškimi boleznimi. Za šest otrok, Marijo (1924), Ivanko (1927), Vido (1931), Matevža (1932), Valentina (1934) in Marjana (1935), je bilo dobro preskrbljeno. Bili so bistri in šola, ki so jo obiskovali v Poljanah, jim ni delala težav, staršem pa so bili vajeni pomagati pri težaškem

<sup>35</sup> Maček, Kako se je začelo, str. 21.

<sup>36</sup> Prav tam, str. 22.



Matevž Krmelj s svojimi kovaškimi pomočniki okoli leta 1960.

(vir: osebni arhiv Mateje in Jožeta Krmelja)

delu. Vojni čas pa je družini Krmelj v Logu prinesel težko in tragično obdobje. Ker je oče Matevž zagovarjal kapitalistični način dela in je na prvo mesto vedno postavil posel, so na večer 14. oktobra 1941 h Krmeljevim prišli partizani in ga odvedli. O dogodkih tiste noči je veliko neznank, najverjetneje pa so ga preko Visokega peljali na Kovski Vrh.<sup>37</sup> Po mučenju in usmrtitvi so ga pokopali v Dolu, na zemljišču lastnika Franca Kržišnika-Mežnarja z Bukovega Vrha. Mežnarjevi za grob niso vedeli vse do pomladi 1942, ko jim je zanj povedal Kožuhov hlapec. Po odkritju mesta pokopa sta ga mama Ana in desetletni sin Matevž šla iskat, prekopali so ga v družinski grob na pokopališču v Poljanah.<sup>38</sup>

Za družino je sledilo težko obdobje, saj je ostala brez moža in očeta. V tem času je imela izjemno vlogo mama Ana, ki je skrbela za otroke, dom in kovačijo. Kovaštvo ni zastalo – v kovačiji je delal pomočnik Martin, Ana pa je hodila v Škofjo Loko po nakazila za material. Ker je bila kasneje tudi ona osumljena sodelovanja z Nemci, je družina za nekaj časa odšla v Škofjo Loko. Živeli so pri Balantiču na Spodnjem trgu, nato pa pri Andrejkovih v Karlovcu. Za preživetje je mama klekljala, pomagali pa so tudi otroci. Septembra 1945 se je družina končno lahko vrnila domov v Log, v izropano hišo in kovačijo. Leta 1946 so oblasti zaplenile domačijo in v njej je začel kovati kovaški mojster Lojze Sedej iz Hobovš v Poljanski dolini, ki pa nikoli ni bil sprejet pri domačinih. Po šestih mesecih je kovačijo zapustil in ta je nekaj časa ostala prazna. Kot pripovedujeta Jože in

37 Prav tam, str. 24.

38 Vir: Frančiška Ramovš, rojena 1926, pri Mežnarji je živela med leti 1934 in 1972. Živi Suša 11.



Matevž Krmelj pri delu, v 90. letih. V tem času je v kovačiji kot pomočnik delal tudi Jože Krmelj. (vir: osebni arhiv Mateja in Jožeta Krmelja)

Mateja Krmelj je kovaški mojster Sedej kasneje v svoji kovaški delavnici za kovačijo Krmelj izdeloval manjše serije orodja – motike, babce za klepanje kos idr.

Težke življenjske razmere so družino Krmelj spremljale dolgo obdobje in predvsem otroke močno zaznamovale.<sup>39</sup> Med njimi pa je sina Matevža zaznamovala tudi ljubezen do kovačije. Že zelo zgodaj je začutil željo, da bi nadaljeval očetovo delo in postal kovač. Ker je bil zaradi težkega življenja šibke postave, je najprej začel delati v tovarni LTH. Najprej so ga dali delat v kuhinjo, da je »mal k seb' prišel«<sup>40</sup> in šele pri sedemnajstih letih je postal kovaški vajenec pri mojstru Janezu Krmelju v Hotovljji;<sup>41</sup> učna doba je trajala do njegovega dvajsetega leta.

Matevž Krmelj in žena Katka (rojena Demšar) sta najprej živela Pr' Cvelfarju, v Katkini domači hiši, kjer je bila gostilna. Oče je želel, da bi Katka prevzela gostilno, Matevž pa je najprej nameraval tam postaviti svojo

kovačijo, v spodnjih prostorih, kjer je bila žganjarna, a mu oče tega ni dovolil. Tako sta se Matevž in Katka odselila ter odšla živeti na kovačijo v Logu. Leta 1962 je v njej začel delati kot najemnik, sedem let kasneje pa je od države odkupil prej njihovo hišo in kovaško delavnico. Zaradi njegove delavnosti in sposobnosti so oblasti nekoliko spremenile odnos do njega in mu za odkup ponudile razmeroma ugodne pogoje.<sup>42</sup> Že okoli 1965 je na novo postavil elektrarno, zelo kmalu ob kovačiji tudi hišo. Jože pripoveduje, kako cenjeni so bili včasih kovači in so zato tudi dobro zaslužili. Sekira je bila v tistem času eno pomembnejših orodij, cena ene je dosegala ceno enega metra drv. Matevž je izdeloval orodje najboljše kakovosti, poleg tega so pa garali »kot konji«. Z električno energijo so na kovačiji

39 Podrobnejše opisano zgodbo družine Krmelj v Logu in dogodke tistega časa lahko preberemo v članku Maček, Janko (2009): Kako se je začelo, str. 18–28.

40 Pogovor z Matejo in Jožetom Krmeljem, bratom kovača Pavleta Krmelja. Zvočno gradivo.

41 Franc Krmelj pripoveduje, da se še spominja, da je Matevž v času vajeništva živel pri njih in se učil kovaške obrti skupaj s Tineto Končanom, ki sedaj živi v Kanadi.

42 Maček, Kako se je začelo, str. 28.





Jože Krmelj je vodenje kovačije prevzel leta 1991.  
(foto: Katja Jemec; za arhiv Rokodelskega centra DUO Škofja Loka)

zamenjali tudi prej na vodni pogon delujočega norca. Matevž je novega kupil v Kamniku, ki so ga pripeljali z Dunaja. Jože pravi, da je ta norc še danes paradni konj kovačije in na njem prebije vse sekire.

Zaradi kasnejše mehanizacije gozdnega dela in sprememb na trgu je Matevž Krmelj kovaški program rezilnega in gozdarskega orodja razširil še na izdelavo slikopleskarskega, zidarskega, kamnoseškega in mesarskega orodja. Primarno pa so kljub vsemu izdelovali orodje, predvsem sekire, za gozdna gospodarstva po celi Sloveniji. Naročil je bilo toliko, da izdelkov niso imeli v nobeni trgovini. Danes kovačija Krmelj za gozdna gospodarstva in Zavod RS za gozdove še vedno izdeluje odkazilna kladiva. Dolgo so sodelovali z Merkurjem, danes pa še vedno delajo za zadrugo in sekire izvažajo v Nemčijo.

Mateja se spominja, kako je kot majhna deklica sedela ob kovaškem ognjišču in gledala »atija«, kako dela. S sestro Alenko sta celo svojo mladost pomagali v kovačiji. Predvsem Mateja je bila rada v delavnici in spominja se, kako sta s sestro še med poletnimi počitnicami na kovačiji veliko pomagali. Z razširitvijo programa kovaških izdelkov je Mateja pomagala predvsem pri izdelavi zidarskega orodja, motik in lopatic za kitanje, pri čemer je bilo veliko dela s sestavljanjem, hkrati pa je bilo to manj zahtevno delo. Mateja Krmelj ima v kovačiji tudi danes pomembno vlogo. Izdeluje svojo linijo lahkega orodja in je odgovorna za nadzor končnih izdelkov. Skrbi tudi za administracijo in poslovno vodenje podjetja, a kot pravi, je še vedno najraje v delavnici.

Danes je gonilna sila kovačije skupaj s svojo ženo Matejo Jože Krmelj. Jože (roj. Benedičič) je doma iz Selške doline. Izučil se je za mizarja in delal v Alplesu v Železnikih. V salonu pohištva je prvič zagledal Matejo, ko je z mamo prišla po

pohištvo. Kasneje sta se srečala še nekajkrat v Škofji Loki, Jože je bil vmes še pri vojaki, po odsluženem roku pa sta »prišla skup« na veselici v Železnikih, pripovedujeta Mateja in Jože. Poročila sta se leta 1984 in zaradi družinske tradicije je Jože prevzel priimek Krmelj, kar kaže na močno prepoznavnost družinskega imena, ki jo rodbina gradi skozi vse kovaške rodove. Jože je kot pomočnik že pred poroko delal pri svojem tastu, hkrati pa hodil v službo v Alples. Pravi, da že celo življenje dela po dvanajst ur in da se kovaškega dela lahko naučiš le s prakso, delom v kovačiji. Matevž Krmelj je vodenje kovačije zetu Jožetu predal v začetku leta 1991 in tudi po upokojitvi je v njej še vedno delal, a se nikoli ni mogel zares sprijazniti, da ni več njen vodja. Ker je Jože prej v kovačiji delal kot pomočnik in opravljal pomožna dela, se je ob prevzemu moral večino stvari naučiti sam. V veliko pomoč sta mu bila njegov talent in dejstvo, da je ob delu z mojstrom Matevžem opazil podrobnosti, ki jih drugi niso, ter s svojo zvedavostjo razumel, kaj dela. Pravi, da *»če pri kovaškem poklicu nimaš te mehkobe, smisla za oblikovanje, posluha, ne gre. Jaz ko kujem, jaz kar plavam /.../ , sam to maš v sebi, tega se ne da naučit. Fotr je bil pa tud tak, mehak. Bil je genij za kovanje, zato je pa lahko tako kvaliteto delat«*.<sup>43</sup>

V kovačiji sta danes stalno zaposlena dva pomočnika, »naš Pavle pa naš Peter«. V ospredju je »družinski« način dela in izdelki niso masovno kovani. Vsak kos je iz najkakovostnejšega jekla, ročno izdelan na tradicionalen način. Krmeljeva kovačija je čaroben prostor, prežet z družinsko tradicijo in kovaškim znanjem vseh generacij. Prostor z več kurišči, mogočni stroji, kovaško orodje, mizarska delavnica in razstavna galerija kažejo popolno predanost delu in stremljenje k izdelavi unikatnih ročno izdelanih vrhunskih izdelkov. Tradicionalno znanje in kovaško delo je mojster Jože Krmelj nadgradil in kovačijo Krmelj postavil med najboljše. Za svoje delo je kovačija Krmelj leta 2012 prejela priznanje zlata vitica, ki jo Obrtno podjetniška zbornica Slovenije bienalno podeljuje najboljšim rokodelcem za njihove dosežke na področju domače in umetnostne obrti ter za njihovo življenjsko delo.

Danes so posebna odlika kovačije Krmelj rustikalni izdelki – jeklene sekire in mačete, železne ponve ter oblikovalsko izdelani noži iz damaščanskega jekla. Prav slednji kovačijo uvrščajo na svetovni zemljevid, saj so odraz izjemne kakovosti in znanja. Izdelovanje damaščanskega jekla je več tisoč let stara tehnika, ki se je v nespremenjeni obliki ohranila do danes. Postopek kovaškega varjenja jekla je zahteven, zanj sta potrebni stoodstotna zbranost in natančnost, opisuje Jože Krmelj, ki se je te tehnike učil pri Primusu Haderju iz avstrijskega mesta Dorfstetten, enem najbolj znanih kovačev v Evropi. Ta je že v času mojstra Matevža prihajal h Krmeljem na kovačijo. Primus Hader je povezovalni člen skupnosti kovačev sosednjih držav, s katerimi se srečujejo večkrat na leto. Srečujejo se tudi na bienalnem kovaškem sejmu v Ybbsitzu, kamor Jože in Mateja hodita že

43 Intervju s kovačem Jožetom Krmeljem in Matejo Krmelj. Zvočno gradivo.





Nož iz damaščanskega jekla. (foto: Katja Jemec; za arhiv Rokodelskega centra DUO Škofja Loka)

več kot dvajset let. Na enem od obiskov je Jože videl nože iz damaščanskega jekla in se začel zanimati za to tehniko. Leta 2010, med božičem in novim letom, ko imajo v kovačiji proste dni, se je te tehnike šel učiti h kovaškima kolegoma Primusu Haderju in Erwinu Wurmu v Avstrijo.<sup>44</sup> Pravi, da mu kot kovaču ta tehnika že od samega začetka predstavlja izjemen izziv. Učenje teorije v tujem jeziku je predstavljalo še dodaten izziv, a dobra tehnična podkovanost in kovaško znanje sta mojstru Jožetu omogočila, da je tehniko kovanja damaščanskega jekla dokaj hitro osvojil. Pravi, da pri tem delu ni bližnjic in kadar kuje damaščansko jeklo je v kovačiji vedno sam. Zahteven tehnološki postopek kovaškega varjenja dveh vrst jekla pri 1500 stopinjah Celzija zahteva popolno zbranost. Izjemno zahtevna tehnika pa izdelovalca nagradi s končnimi izdelki, pravi Jože. Visoko kakovostna rezila so posebna tudi zaradi svoje estetske vrednosti – ob stiku s kislino na rezilu nastanejo značilni vzorci, ki so neponovljivi. Končno podobo damaščanski noži dobijo v kombinaciji z ročno izdelanimi ročaji in nožnicami iz prestižnih materialov. Zaradi vseh teh dejstev je damaščansko jeklo v zgodovini pridobilo sloves magičnega, tehniko pa obvladajo le redki kovaški mojstri. Vsak izdelek je neponovljiv, izdelki pa že tisočletje z izjemnimi lastnostmi predstavljajo prestiž. Med svojimi kovaškimi kolegi ima Jože posebno mesto tudi zato, ker slovi po tem, da izdeluje najtanjše damaščanske nože med njimi. Pravi, da to zato, ker ima toliko kovaške kilometrine kot nihče od njih. *»To j pa to, k tok kujem. To jim ni jasno, da jst lohke sto skir na teden nrdim /.../. To smo pr nm drgač, mi se zasučemo, delamo, garamo! Oni so pa večinoma vsi sami umetniki, to en tedn enga paca. To mi za kruh ne bi mel, a zastopš!«*

<sup>44</sup> Posnetek na povezavi prikazuje kovačijo mojstra Primusa Haderja, kjer se je Jože Krmelj učil tehnike kovanja damaščanskega jekla. Spletni vir: <https://www.strudengau.tv/der-messermacher/> pridobljeno dne 2. 3. 2020.

Jože pravi, da je sodelovanje z drugimi ustvarjalci vedno poseben izziv, »*to te zori*«. Sodelovanje z drugimi rokodelci (Matija Hiršenfelder idr.) in oblikovalci (Domen Slana, Jana Jocif, Toni Kancilija idr.) ter njihove visoke oblikovalske zahteve ga silijo, da dela vedno bolje in svoje delo nadgrajuje. Krmeljev ročno kovan nož iz damaščanskega jekla krasi poštno znamko, ki jo je Pošta Slovenije izdala 31. 1. 2020 v sklopu izdaj *Sodobni rokodelci Slovenije*.<sup>45</sup> Znamka je še en dokaz vrhunskosti in sodobnega nadgrajevanja bogate kovaške tradicije rodbine Krmelj.

Kovačija je za Krmeljeve način življenja. Težko fizično delo, celodnevni urnik, ki kovače potegne v brezčasje in garanje ...; ob tem pa sta prisotna sreča in ponos, da lahko kujejo in nadgrajujejo tradicijo svojih prednikov. »*Kovačija je težko in naporeno delo. Morš imet močan srce in železno volo, če ne to ne gre ... Delamo pa radi. Po narav smo garači in komi čakamo, da bo pondelk, da gremo v delavenco. S hobijem živimo, ne z delom,*« skromno pove Jože Krmelj.

## Zaključek

Kovaška obrt je ena pomembnejših rokodelskih dejavnosti na Škofjeloškem. Kljub temu da je bila v preteklosti veliko bolj razvejana kot danes, je ta še vedno prisotna. Iz prispevka lahko jasno razberemo, kako pomemben je prenos rokodelskega znanja med generacijami. To znanje se ne le ohranja, ampak se z vsako novo generacijo tudi nadgrajuje. Z gotovostjo lahko trdimo, da je rodbina Krmelj kovaška rodbina in s svojim delom so vsi kovaški mojstri pomembno vplivali na ekonomski razvoj območja ter na njegovo prepoznavnost. V širši javnosti je znano, da je Krmeljevo orodje eno najboljših, predvsem pa je sekira še vedno zaščitni znak vrhunske kakovosti. Ker se danes Mateja in Jože Krmelj ukvarjata tudi z organiziranjem kovaških delavnic in tečajev, v Log nad Škofjo Loko, to na prvi pogled neznano vas v Poljanski dolini, prihajajo ljudje iz celega sveta ter širijo glas o tej kovačiji, kjer izdelujejo vrhunsko rezilno orodje. Izjemnega pomena je zavedanje o nujnosti ohranjanja družinske rokodelske tradicije, ki ne pomeni nostalgičnega ohranjanja starih časov, ampak trdne temelje za današnje delo in izjemno dodano vrednost današnjih nosilcev obrti.

## Zahvala

Iskreno se zahvaljujem vsem, ki so z mano delili svoje znanje, spomine in delo. Hvala Ivanu Stanoniku, ki je zbral rodoslovne podatke, in Bernardi Jesenko Filipič za dopolnitve ter ostalo gradivo. Hvala Heleni Engelman in Tadeji Šubic, hčerkama kovaškega mojstra Pavleta Krmelja, ki sta pripovedovali o njihovem življenju na kovačiji, prispevali gradivo in delili osebne zgodbe, ter Francu

<sup>45</sup> Spletni vir: <https://www.posta.si/zasebno/znamke-in-filatelija/galerija/postna-znamka/73681/Sodobni-rokodelci-Slovenije-sodobno-oblikovanje-kovine;> pridobljeno dne 3. 2. 2020.

Krmelju za spomine na očeta Janeza in brata Pavleta Krmelja. Hvala Mateji in Jožetu Krmelju, hčerki in nasledniku kovača Matevža Krmelja, da sta z mano delila njuno zgodbo, spomine na mojstra Matevža, in za odgovorno nadaljevanje ter nadgrajevanje kovaške dediščine rodbine Krmelj.

#### VIRI IN LITERATURA:

- Bizovičar, orodno kovaštvo, na: <http://orodnokovastvobizovicar.si/>, dostop 1. 3. 2020.
- Blaznik, Pavle: O podeželski obrti na loškem ozemlju do začetka 16. stoletja. V: *Loški razgledi* 6, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1959, str. 91–97.
- Demšar, Alojz: Ob bistri Hotovlji je mlin. V: *Vaščan : glasilo Krajevne skupnosti Poljane*, letnik 45, številka 126, Poljane : Svet Krajevne skupnosti, 2019, str. 43–47.
- Engelman, Helena; Šubic, Tadeja: Intervju s hčerama kovača Pavleta Krmelja Heleno Engelman in Tadejo Šubic. Zvočno gradivo posnela Katarina Sekirnik, 2:39:23, Sveti duh, 17. 2. 2020.
- Gašperšič, Jože: O nekdanjem žebjarstvu na bivšem Kranjskem. V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino*, letnik 8, številka 1, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1960, str. 9–20.
- Golob, Tine: *Kovač Pavle Krmelj. Obzornik RTV Slovenija*, 0:4:18. Leto posnetka: neznano. Vir: osebni arhiv Helene Engelman.
- Hader, Primus [kovačija]: na <https://www.strudengau.tv/der-messermacher/>.
- Jesenko Filipič, Bernarda: Pogovor z Bernardo Jesenko Filipič. Pisna korespondenca s Katarino Sekirnik, 20. 4. 2020.
- Krmelj, Franc: Pogovor s Francem Krmeljem, bratom kovača Pavleta Krmelja. Zvočno gradivo posnela Katarina Sekirnik, 0:36:20, 7. 4. 2020.
- Krmelj, Jože; Krmelj, Mateja: Intervju s kovačem Jožetom Krmeljem in Matejo Krmelj. Zvočno gradivo posnela Katarina Sekirnik, 1:19:43. Log nad Škofjo Loko, 2. 3. 2020.
- Kupna pogodba med strankami Franc Kermelj, Janez Kermelj in njegova žena Marija (rojena Arrol) : Notarski zapis Števo Šink, poslovna št. 2494, št. zapisnika 464.* Davčna uprava Škofja Loka, 6. 9. 1932. Osebni arhiv Helene Engelman in Tadeje Šubic.
- Maček, Janko: Kako se je začelo. V: *Zaveza : glasilo Nove slovenske zaveze*, letnik 19, številka 75, Ljubljana : Nova Slovenska zaveza, 2009, str. 18–28. Spletni vir: [https://www.zaveza.si/zaveza-st-75/#kazalo\\_-2-kako-se-je-zacelo](https://www.zaveza.si/zaveza-st-75/#kazalo_-2-kako-se-je-zacelo).
- Pavlovec, Rajko: Udarjanje kovaških kladiv [1980/1981]. Članek, neobjavljeno delo. Osebni arhiv Tadeje Šubic.
- Planina, France: Obrt in gostinstvo na loškem ozemlju. V: *Loški razgledi* 4, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1957, str. 79–94.
- Sodobni rokodelci Slovenije. Spletni vir: <https://www.posta.si/zasebno/znamke-in-filatelija/galerija/postna-znamka/73681/Sodobni-rokodelci-Slovenije-sodobno-oblikovanje-kovine>, dostop 3. 2. 2020.
- Šifrer Bulovec, Mojca: Kratka zgodovina železarstva in kovaštva na Loškem. V: *Kuj me življenje, kuj ...* [katalog ob istoimenski razstavi, nastali v sodelovanju s Sekcijo Plamen pri Društvu za varilno tehniko Ljubljana], Škofja Loka : Loški muzej, 2013.

## Summary

»You must have a strongheart and iron will«

### The blacksmith tradition of the Krmelj family in the Poljana valley

*The Krmelj smithy in Log in the Poljana valley is one of the best-known toolmakers in Slovenia and in 2020 celebrates 150 years of the blacksmith tradition. This smithy is one of the few still working in the country and the only one that continues the long tradition of blacksmithing by the Krmelj family, dating back to at least the second half of the 18th century. Although the smithy in Log is the only Krmelj one in which forged products are still being made, there remain rich memories of the one that operated in Hotovlja until 1983.*

*The Krmelj blacksmiths have long been famous for forging exceptional and varied high quality cutting tools, and each generation has added its own characteristics and adapted to the needs of the time in which it operated.*

*Through an historical outline of the development of the iron working and blacksmith trades in Škofja Loka, the article describes the family stories of two smithies in the Poljanska Valley. The former operated in Hotovlja for over two hundred years until 1983. This was led by Pavle Krmelj as the last blacksmith, and his daughters Tadeja Šubic and Helena Engelman have told the story of the smithy and work there. The story of the smithy in Log above Škofja Loka begins in 1926, when Matevž Krmelj bought an old mill there and turned it into a smithy. Today, this is run by Mateja Krmelj, the granddaughter of blacksmith Matevž, and her husband Jože Krmelj. Master blacksmith Jože Krmelj improved his traditional knowledge and blacksmithing work and made the Krmelj smithy among the best.*

*The contribution emphasizes the importance of transferring craft knowledge across generations. This knowledge is not only thus preserved but also supplemented with each new generation. It can be said with certainty that the Krmelj family is a blacksmith family and, through their work, all the master blacksmiths have had a significant impact on the economic development of the area and its visibility. It is generally known that a Krmelj tool is one of the best and, above all, their axe is still a trademark of superior quality.*

*The Krmelj smithy was a way of life. With its hard physical work and all-day schedule, joy and pride at being blacksmiths and furthering the traditions of their ancestors are strongly present.*

# Jan Plestenjak, prvak slovenske kmečke povesti (1899–1947)

## Izvleček

*Ob 60-letnici Plestenjakove prezgodnje smrti je bila za Loške razglede že načrtovana predstavitev njegove bibliografije. Leta 2019 je preteklo 120 let od njegovega rojstva in pokazala se je nova priložnost za uresničitev načrta. V Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota Škofja Loka je sorazmerno malo gradiva, ki je povezano s Plestenjakom, pa še to so samo fotokopije. V uvod njegove bibliografije smo vključili še opis njegovega porekla in življenja. Izhaja iz dobro raziskane rodbine Plestenjakov, s koreninami v Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem. Pisatelj Jan je eden od predstavnikov desete generacije doslej znanih Plestenjakov. Plestenjak je začel pisati že pri 14. letih, sodeloval je pri rokopisnih dijaških glasilih Jutranja zarja in Domače vaje. Po koncu 1. svetovne vojne se je ob občasnih zaposlitvah preživljal predvsem s pisanjem, saj je tudi tako skrbel za svojo družino. Pisateljevo obsežno bibliografijo je pripravil Jernej Antolin Oman. Kaže na nujno po pisanju in objavljanju, tudi med 2. svetovno vojno; po njej ni mogel več objavljati. Tri njegova avtorska dela so ostala v rokopisu.*

**Ključne besede:** pisatelj Jan Plestenjak, Jutranja zarja, Domače vaje, Mladika, Mohorjeva družba, Kmečka žena, slovenske večernice, slovenska kmečka povest.

## Abstract

### Jan Plestenjak, champion of Slovene rural tales (1899–1947)

*A presentation of Plestenjak's bibliography was already planned for Loški razglede on the 60th anniversary of the writer's untimely death. In 2019, 120 years had passed since his birth, and a new opportunity to realize the plan appeared. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Škofja Loka Unit, holds relatively little material*



*related to Plestenjak, only photocopies. We have included a description of his origin and life in the introduction to his bibliography. He came from the well-researched Plestenjak family, with its roots in Črni Vrh above Polhov Gradec. Writer Jan was one of the representatives of the tenth generation of Plestanjaks known so far. He started writing at the age of 14 and cooperated in the handwritten student newsletters Jutranja zarja and Domače vaje. After the end of the First World War, he survived mainly by writing, as well as occasional employment, since he was thus also able to support his family. The author's extensive bibliography was compiled by Jernej Antolin Oman. It shows the urgency of writing and publishing for him, even during World War II; after that he could no longer publish. Three of his original works remain in manuscript.*

**Key words:** writer Jan Plestenjak, Jutranja zarja, Domače vaje, Mladika, Mohorjeva družba, Kmečka žena, Slovene evening stars, Slovene farm tale.

## O pisateljevem poreklu in življenju / Tone Košir



Jan Plestenjak kot vojak v 1. svetovni vojni.  
(vir: Marjeta Žebovec, Slovenski književniki  
rojeni do leta 1899)

Na ime Jana Plestenjaka sem naletel že med 2. svetovno vojno, saj so pri nas doma v Suhem Dolu med mohorjankami skrbno hranili vse večernice pa tudi druge knjižne izdaje. Zvedel sem, da smo po naši stari mami Barbi z njim v sorodu, saj se je pred primožitvijo k nam pisala Plestenjak. Ko sem začel ob prelomu tisočletja brskati po koreninah našega suhodolskega in dolgonjivskega družinskega debla, sem ugotovil, da je bil naš ata Janez pravi bratranec pisateljevega očeta Janeza in sva, neskromno zapišem, z Janom mala bratranca.

Plestenjaki izvirajo z velike domačije na Plesteni ravni, z domačim imenom Pri Plestenjaku, v Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem. Njihovo družinsko deblo je do potankosti raziskal Tone Plestenjak z Bleda. Prišel je do najstarejšega doslej znanega Plestenjaka, Jerneja, ki se je rodil leta 1598 in se leta 1623 oženil z Uršo; to je torej do zdaj prva znana generacija Plestenjakov. V drevesu so znani vsi

nosilci velike rodbine in njihove žene. Drevo je poglajno številne močne veje predvsem na dve strani: na jug proti Polhovemu Gradcu in na sever proti Škofji Loki, tanjša veja pa tudi proti Žirovskemu Vrhju. Nosilca sedme generacije sta bila Franc Plestenjak in Ana Osredkar, ki sta se poročila leta 1848. Njuna otroka sta bila Anton, Tonče (1850) in Barbara (1865); prvi je ded pisatelja Jana, druga pa je naša stara mama. Tonče se je oženil z Marijo Stanonik. Njun sin Janez (1876) se je leta 1898 priženil k Močeradniku pri Sveti Barbari; poročil se je s Frančiško Krek (1877). Tu se jima je rodil prvi otrok, Jan. Ker ni bilo obetov, da bi mlada družina lahko kdaj prevzela domačijo, sta že po dveh letih kupila bajto na Šutni, z domačim imenom Pri Ratin(je)ku.<sup>1</sup>



Jan Plestenjak in njegova družina. (vir: *Marjeta Žebovec*, Slovenski književniki rojeni do leta 1899)

Med škofjeloškimi Plestenjaki sta poznana predvsem dva brata, Ivo in Karel. Njuni predniki izvirajo iz šeste generacije črnovrških Plestenjakov; šli so na južno stran, vse do Lesnega Brda pri Horjulu, kjer so imeli polhograjski baroni svojo izpostavo z graščino. Ivo Plestenjak je bil rezbar in je svoje umetniške gene prenesel na svoja potomca, slikarja Doro in Janeza. Tudi Karel je prišel v Škofjo Loko in postal direktor Loškega muzeja; v času njegovega direktorovanja so muzej iz Puštalskega preselili na Loški grad.

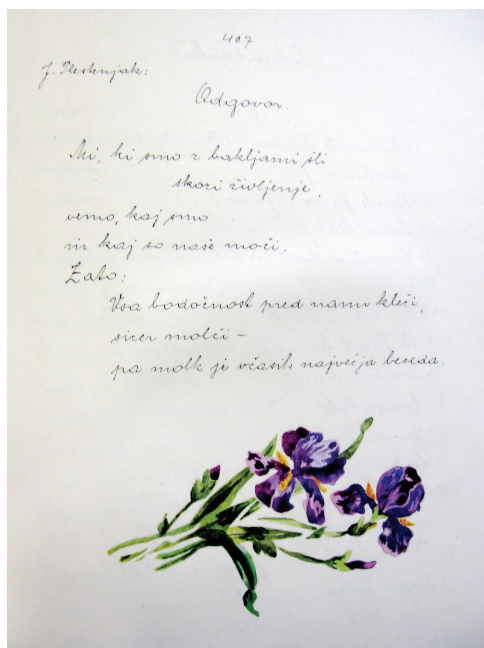
## O Plestenjakovem šolanju in kasnejšem življenju

Jan je s Šutne hodil na škofjeloško deško šolo. Šolanje je leta 1911 nadaljeval na gimnaziji v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano. Leta 1916 se je javil kot prostovoljec v vojsko in bil potrjen, mobiliziran pa v začetku leta 1917. Do konca avgusta 1919 je bil še Maistrov borec, takoj po demobilizaciji pa se je lotil priprav na maturo, ki jo je opravil konec istega leta.<sup>2</sup> Univerzitetni svet mu je januarja naslednjega leta dovolil zakasneli izjemni vpis na slavistiko, a ni nikoli diplomiral,

- 1 Plestenjak, Tone: Pregled črnovrške veje Plestenjakov. Računalniški natis, 2012, in Jan Plestenjak. Računalniški natis, 3. 11. 2012.
- 2 Antolin-Oman: Paberki o J. Plestenjaku. Računalniški natis, 12. 12. 2012.

kar ga je kasneje oviralo pri iskanju ustrezne zaposlitve. Kot študent je stanoval pri družini D. Šufalja, ki je bil deželnosodni svetnik v Velikih Laščah. Tam je spoznal domačo hčer Vido in se še kot študent z njo poročil. Ker njeni starši niso soglašali s poroko s sedem let mlajšim pisateljem, se je nevesta odpovedala ugodnostim plemiškega stanu. Mlada družina je živela skromno, zato je Jan že v medvojnem obdobju veliko pisal, da je s pisanjem – kljub občasnim zaposlitvam – preživel družino s petimi otroki, od katerih so štirje preživeli otroška leta. Pogosto so se selili; nekaj let so prebivali tudi na ljubljanskem gradu, kjer so stanovanja dobile revnejše družine. Med vojno je podpiral OF, zato je bil obsojen in poslan v italijansko taborišče Gonars. Po kapitulaciji Italije se je vrnil k družini, ki jo je preživel s pisanjem in objavljanjem, s čemer pa je kršil zapovedani kulturni molk, po vojni pa si je prislužil tudi izključitev iz Društva slovenskih pisateljev. Zbolel je za rakom in leta 1947 pri oseminštiridesetih letih umrl.<sup>3</sup>

## Zapisi o Plestenjaku v Loških razgledih



Jan Plestenjak: *Odgovor*. (vir: Domače vaje 1915–1916, str. 407; hrani NŠAL)

V *Bibliografiji Loških razgledov* najdemo v imenskem kazalu avtorjev za ime Jan Plestenjak štiri zadetke. Objavljeni so bili ponatisi odlomkov nekaterih njegovih del. Poleg njih je dr. Branko Berčič v tretji številki *Loških razgledov* objavil dva odlomka iz Plestenjakovega neobjavljenega romana *Ratink*. Ob njegovem portretu je tudi krajši Berčičev zapis o Plestenjakovem pisateljevanju: »Snov za svoje ljudskovzgojne povesti je zajemal najraje iz življenja svojih domačih in rojakov iz okolice Škofje Loke. Ta je v njegovih delih zaživela kot še nikoli doslej.«<sup>4</sup> Leta 1972 je bil v *Loških razgledih* objavljen kratek odlomek iz povesti *Bajtarji*,<sup>5</sup> naslednje leto pa njegova pesem s pomenljivim naslovom *Moji Loki*.<sup>6</sup> Leta 1974 so bile objavljene Plestenjakove pesmi iz cikla *Razbičana upanja*, ki so

3 Žbovec: *Slovenski književniki rojeni do leta 1899*, str. 168–169.

4 Berčič, Jan Plestenjak: *Ratink*, str. 219.

5 Plestenjak, *Bajtarji*. Odlomek, 1972, str. 404–407.

6 Plestenjak, *Moji Loki*, 1973, str. 290–291.

sicer ostala v rokopisu; o Plestenjaku pa razmišlja Janko Krek. Pesmi so iz rokopi-sne zbirke, njihova lastnica je Ivana Končan iz Ljubljane. Krek ugotavlja: »... *da delo in življenje Jana Plestenjaka še vedno ni dovolj raziskano in tudi upošteva-no. /.../ Iz pesmi, prevzemajo nas prav zaradi omenjene iskrenosti, diha polno občutij, vse pa prekipeva v želji po ljubezni, razumevanju in svobodi. Ljubezen do matere (ki jo je tudi sicer izredno ljubil) enači z ljubeznijo do edinega bitja, ki ga razume v njegovi osamljenosti.*»<sup>7</sup> Obsežnejši zapis o Janu Plestenjaku je v LR objavil tudi Joža Mahnič – v sklopu razprav ob 700-letnici župnije Sora. V raz-pravi se je dotaknil Plestenjakovega pisanja literarnih kritik, ki pričajo o njego-vem »... *dokajšnjem poznavanju književnosti in nadarjenosti za literarno zgodovino*«.»<sup>8</sup>

## Pisma Jana Plestenjaka

V škofjeloški enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana je mapa s prepisi pesmi in pisem, ki jih je Plestenjak napisal svoji muzi in prijateljici, učiteljici Ivani Končan, originali pa se nahajajo v NUK v Ljubljani. Gradivo je arhiv prevzel leta 1993.<sup>9</sup> Večina pisem je iz let 1944 in 1945. Iz pisma z dne 5. 12., ki pa je žal brez letnice, veje nek strah: »*In če se mi kaj zgodi, vedi, da bom tudi tisti trenutek mislil nate in na tvoj dom, ki mi je bil – svetišče.*«

Za zdaj ni dokazov, da bi bilo pismo iz tragičnih mesecev po 2. svetovni vojni, ko je pisatelja Narteja Velikonjo, invalida na vozičku, doletela smrtna kazen. Tako Plestenjak kot Velikonja sta namreč kršila od OF zapovedani kulturni molk. Krek se je v svojem zapisu v *Loških razgledih* leta 1974 lotil tudi obravnave nekaterih pisem: »*Poleg tega je ohranjenih še 11 pisem, izredno občutenih, med katerimi so nekatera prave literarne umetnine in bi bila tudi vredna objave. /.../ V pismu Končanovi dne 3. 2. 1945 je Jan Plestenjak o svojih pesmih napisal tudi tole: 'Ne vem, kako naj se ti hvaležnega izkažem za milost, ki je mojemu ubitemu srcu uteha in pomoč? Zdaj se mi verzi kopičijo in pod naslovom Razbičana upanja jih dobiš povezane v knjižici, o kateri upam, da ti bo marsikaj razodela, česar prejšnja ni mogla, ker sedaj so tudi doživetja čisto drugačna, čeprav sem v mislih zmerom pri tebi in je vse, kar lepega doživim in občutim, posvečeno tebi ...' /.../ V pismu 14. 4. 1945 pa pravi: 'Če drugega ne, imela boš skromen spominček name, spominček vezanih in nevezanih besed, ki sem ti jih pisal z že skoro bolno iskrenostjo. Pa ni me sram, saj sem jih pisal bitju, ki me je do dna razumelo.'*«<sup>10</sup>

7 Krek, *Pesmi Jana Plestenjaka*, str. 236.

8 Mahnič, Sora in književnost, str. 98–118.

9 ZAL, Enota v Škofji Loki, Jan Plestenjak, pisatelj, ŠKL 368.

10 Krek, *Pesmi Jana Plestenjaka*, str. 236.



### I. Članki in sestavni deli<sup>11</sup>

#### Šolsko leto 1913/1914

1. Jutranja zarja. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 1, str. 3. Podpis Jan Branko.
2. Prepozno spoznanje. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 1, str. 8–13. Podpis Jan Branko.
3. Mati. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 2, str. 21–26. Podpis M. Dalko.
4. Sveta noč. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 3, str. 59–60. Pesem, podpis M. Dalko.
5. Sveta noč. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 4, str. 69–72; št. 5, str. 111–116; št. 6, str. 119–126. Črtica, podpis M. Dalko.
6. Sredi temnih kostanjev : (spominska slika). *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 4, str. 91–92; št. 5, str. 93–94. Podpis M. Dalko.
7. V jutru. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 5, str. 101–103. Podpis M. Dalko.
8. Slovo od domačih. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 5, str. 128–129. Podpis M. Dalko.
9. Nerazvita usahla cvetka : (slika). *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 6, str. 143–145. Podpis M. Dalko.
10. Na razburkanem morju. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 6, str. 146–151. Podpis M. Dalko.
11. Mati. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 7, str. 161–163. Podpis M. Dalko.
12. V tihi noči. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 7, str. 163–167. Podpis M. Dalko.
13. Pomlad, pridi! *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 8, str. 190–192. Podpis M. Dalko.
14. Noč na stepi. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 8, str. 207–208. Podpis M. Dalko.
15. Planinski pastir! *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 8, str. 214–216. Podpis M. Dalko.
16. V gozdu. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 9, str. 225–227. Podpis Zorimir M.
17. Romanca. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 9, str. 247–248. Podpis M. Dalko.
18. Gozd. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 9, str. 267–270. Podpis Zvonimir M.
19. Majniška slika. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 10, str. 283–288. Podpis Zvonimir M.
20. Obup. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 11, str. 319–327. Podpis Zvonimir M.
21. Idila. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 11, str. 365–367. Podpis Zvonimir M.
22. Sanje. *Jutranja zarja*, 4/1913–1914, št. 11, str. 385–387. Podpis Zvonimir M.

11 Rokopisna dijaška lista *Jutranja zarja* in *Domače vaje* so izdajali dijaki v Zavodu sv. Stanislava. Hrani NŠAL, avtorstvo je razvidno iz letnih kazal, kjer so razrešeni tudi psevdonimi.



### Šolsko leto 1914/1915

23. Očetu. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 1, str. 3. *Podpis J. P. v celotnem letniku.*
24. Iz počitniškega ozračja. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 1, str. 3–9.
25. Pismo. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 2, str. 21–29.
26. Iz teh dni. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 2, str. 29. *Pesem.*
27. Mladost. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 2, str. 31–36; št. 4, str. 85–88.
28. *Pesem. Domače vaje*, 1914–1915, št. 2, str. 36–37.
29. Siromaki. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 2, str. 41–47; št. 3, str. 61–65; št. 4, str. 81–85; št. 5, str. 105–110; št. 6, str. 133–140; št. 7, str. 161–169.
30. Iz teh dni. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 8, str. 187–195. *Črtica.*
31. Sence. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 9, str. 215–220.
32. Zgodba o beraču. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 10, str. 247–255.
33. Misli. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 11, str. 268–277.
34. Občutki : (ob slovesu). *Domače vaje*, 1914–1915, št. 11, str. 278–283.
35. Prijatelj je pisal prijatelju meseca maja. *Domače vaje*, 1914–1915, št. 12, str. 287–294.
36. Beseda : (ob odhodu). *Domače vaje*, 1914–1915, št. 13, str. 307–311.

### Šolsko leto 1916/1917

37. Trenutki. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 5–10, str. 23–28, str. 45–, str. 86–89, str. 105–109, str. 154–157, str. 193–198.
38. Simon Gregorčič. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 29–43.
39. Slovenskim Orlom. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 50–53.
40. Pozdrav! *Domače vaje*, 1916–1917, str. 165–167. *Podpis Urednik II.*
41. V slovo. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 225–231.
42. Tovariši. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 249.
43. Misli ob odhodu tovariša! *Domače vaje*, 1916–1917, str. 250–251. *Podpis Podurednik.*
44. Bolniki. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 319–323.
45. Jetičnik. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 333–337.
46. Občutja. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 378–384.
47. Odgovor. *Domače vaje*, 1916–1917, str. 407.

### Šolsko leto 1917/1918

48. Slike. *Domače vaje*, 1917–1918, str. 5, str. 40.
49. Mladost. *Domače vaje*, 1917–1918, str. 119.
50. Utrinki. *Domače vaje*, 1917–1918, str. 219.

### 1921

51. V iskanju : (troje pisem). *Preporod*, 3/1920–1921, št. 5, str. 76. *Kljub opombi »Dalje prihodnjič«, nadaljevanj ni.*
52. Utrinki. *Preporod*, 3/1920–1921, št. 5, str. 78.

## 1923

53. Sprehod. *Jutranje novosti*, 1/1923, št. 108, str. 3. Podpis Jan P.

## 1924

54. Propast : (velikonočne misli). *Slovenec*, 52/1924, št. 92, str. 8. Podpis Jan P.  
55. Srečanja. *Slovenec*, 52/1924, št. 92, str. 9. Podpis Jan P-k.  
56. Majniška. *Slovenec*, 52/1924, št. 100, str. 3.  
• Romanca. *Gruda*, 1/1924, št. 3, str. 74.  
57. Kramljanje. *Slovenski narod*, 57/1924, št. 23, str. 10. Podpis Ivan Plestenjak.

## 1925

58. Pomladanska. *Pod lipo*, 2/1925, št. 5, str. 70. Podpis Jan P-k.  
59. Sedanjost. *Pod lipo*, 2/1925, št. 6, str. 90. Podpis Jan P-k.

## 1926

60. Klic. *Mladika*, 7/1926, št. 4, str. 141.  
61. Fragmenti ob petdesetletnici Cankarjevega rojstva. *Svoboda*, 2/1926, št. 4/5, str. 51-53.

## 1927

62. Očetu. *Mladika*, 8/1927, št. 1, str. 15.  
63. Spoznanje. *Mladika*, 8/1927, št. 3, str. 94.  
64. Novoletni razgovor. *Slovenec*, 55/1927, št. 1, str. 3.  
65. Novoletni klic. *Slovenec*, 55/1927, št. 1, str. 17.  
66. Novoletna srečanja iz sedanjih dni. *Slovenec*, 55/1927, št. 1, str. 17-18.  
67. Izpoved. *Slovenec*, 55/1927, št. 83, str. 3.  
68. Otroku. *Slovenec*, 55/1927, št. 85, str. 3.  
69. Na planini. *Slovenec*, 55/1927, št. 96, str. 8.  
70. Berači. *Slovenec*, 55/1927, št. 288, str. 3.  
71. Meditacija. *Slovenec*, 55/1927, št. 291, str. 12.  
72. Iz korespondence A. Aškerca. *Življenje in svet*, 1/1927, št. 3, str. 83.

## 1928

73. Žena. *Mladika*, 9/1928, št. 2, str. 62.  
74. Epistola o očetu. *Mladika*, 9/1928, št. 5, str. 184.  
75. Očetova zgodba. *Mladika*, 9/1928, št. 12, str. 449-451.  
76. Občni zbori. *Slovenec*, 56/1928, št. 70, str. 3-4.

## 1929

77. Na vijugah. *Mladika*, 10/1929, št. 3, str. 93-95.  
78. Herodež. *Mladika*, 10/1929, št. 6, str. 212-215.  
79. Srečanja. *Odmevi*, 1/1929-1930, knj. 1, str. 60-63.

80. Ivan Albrecht: Sirota Jerica. *Odmevi*, 1/1929–1930, knj. 1, str. 102.
81. Iz razbolelosti. *Glas naroda*, 37/1929, št. 172, str. [3].
82. Iz razbolelosti. *Slovenec*, 57/1929, št. 139, str. 3.
83. Klic bedne dekllice. *Slovenec*, 57/1929, št. 278, str. 6.
84. Miklavžu. *Slovenec*, 57/1929, št. 278, str. 6.
85. Rekar. *Slovenec*, 57/1929, št. 284, str. 4; št. 285, str. 3.
86. Jaza. *Slovenec*, 57/1929, št. 294a (božična priloga), str. 6.
87. Miklavž. *Žika*, 1/1929–1930, št. [2] (december), str. 21–23.

## 1930

88. Beseda sekire. *Mladika*, 11/1930, št. 3, str. 88–93. *Podpis Ivan Plestenjak*.
89. V mraku. *Mladika*, 11/1930, št. 8, str. 291.
90. Občutje. *Mladika*, 11/1930, št. 11, str. 406.
91. Intermezzo. *Mladika*, 11/1930, št. 11, str. 406.
92. Ubijalec. *Odmevi*, 1/1929–1930, knj. 2, str. 64–68.
93. H kritiki Franceta Vodnika v *Domu in svetu* št. 10, leta 1929 po Kristusu. *Odmevi*, 1/1929–1930, knj. 2, str. 130.
94. Skoz križ in trpljenje gre pot v življenje. *Odmevi*, 1/1929–1930, knj. 4, str. 49–53.
95. Iz torbe Kotičkovega strička, zv. I. Mirko Kunčič: Najdenček Jokec. *Odmevi*, 1/1929–1930, knj. 4, str. 93–94.
96. Za novo leto. *Mladi junak*, 6/1929–1930, št. 4, str. 60.
97. Miklavževi darovi. *Mladi junak*, 7/1929–1930, št. 4, str. 53.
98. Zemlja. *Gruda*, 7/1930, št. 3, str. 77.
99. Letošnje Mohorjeve knjige. Knjige za doplačilo. *Slovenec*, 58/ 1930, št. 291, str. 19. *Podpis J. P.*
100. Plitvo pojmovanje krščanskega etosa. *Rast*, 3/1930–1931, št. 3/4, str. 32–34.
101. Boštjanov Martin. *Žika*, 1/1929–1930, št. [4] (februar), str. 56–59.
102. Kamnosek Tonček Zbogancek. *Žika*, 1/1929–1930, št. [5] (marec), str. 75–77.
103. Sirota Štefka. *Žika*, 1/1929–1930, št. [8] (julij), str. 134–138.
104. Stiskarjeve poslednje ure. *Žika*, 1/1929–1930, št. [9] (avgust), str. 153–156.
105. VII. Mednarodni akademski misijonski kongres v Ljubljani. *Katoliški misijoni*, 8/1930–1931, str. [1]–3. *Podpis Jan. Pl.*

## 1931

106. Stotak. *Mladika*, 12/1931, št. 7, str. 253–256.
107. Simon Gregorčič : ob 25letnici njegove smrti. *Slovenec*, 59/1931, št. 268a, str. 3. *Podpis J. P.*
108. Vprašanje. *Mladi junak*, 7/1930–1931, št. 9, str. 137.
109. Stric Urban. *Mladi junak*, 7/1930–1931, št. 10, str. 146–147. *Podpis Jan P. Morda?*

110. Skoz križ in trpljenje gre pot v življenje. *Glas naroda*, 39/1931, št. 293, str. [3]–[4].
111. Klic bedne deklice. *Glasiło K. S. K. jednote*, 17/1931, št. 51, str. 2.
112. Borba za luč in kruh. *Rast*, 3/1930–1931, št. 11/12, str. 135.
113. Jože Pogačnik: Sinje ozare. *Rast*, 3/1930–1931, št. 11/12, str. 151.
114. Dr. Franc Jaklič, Irenej Friderik Baraga. *Čas*, 26/1931–1932, št. 3/4, str. 162–164.
115. Bernhard Kellermann: Pot bogov. Po Indiji, Malem Tibetu in Siamu. *Čas*, 26/1931–1932, št. 3/4, str. 164.
116. Koledar Mohorjeve družbe za l. 1932. *Čas*, 26/1931–1932, št. 3/4, ov. str. [3]–[4].
117. Študent Jozo. *Žika*, 1/1929–1930, št. [4] (februar), str. 59–62.
118. Apostol Indijancev Baraga – slovenski svetnik. *Dijaški koledar*, 4/1931–1932, str. 79–83.

## 1932

119. Prekletstvo hiše na višavi. *Mladika*, 13/1932, št. 6, str. 209–213.
120. Čakanje. *Mladika*, 13/1932, št. 10, str. 368–370.
121. Smrt. *Mladika*, 13/1932, št. 12, str. 448–450.
122. Ljudske igre : (nekaj misli). *Slovenec*, 60/1932, št. 265, str. 5. *Podpis Jan P–k.*
123. Literarni drobci. *Slovenec*, 60/1932, št. 296, str. 5. *Podpis Jan P–k.*
124. Fran Levstik : 1831–1931. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 2, str. 69–72.
125. Aškerc kot urednik Ljubljanskega Zvona : (ob 20 letnici njegove smrti). *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 2, str. 72–78.
126. Oton Župančič: Ciciban. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 2, str. 101.
127. Frana Levstika Zbrano delo. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 2, str. 102–103. *Podpis Ivan Plestenjak.*
128. Mirko Kunčič: Ptiček z dvema kljunčkoma. *Odmevi slovanskega svet*, 2/1931–1933, knj. 2, str. 106–107.
129. Naši prevodi. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 2, str. 107–108.
130. Rekar. *Glasiło K. S. K. jednote*, 18/1932, št. 52, str. 6.
131. Goriška Matica. *Čas*, 26/1931–1932, št. 5/6, ov. str. [2]–[3]. *Nepodpisano, avtorstvo razrešeno iz letnega kazala.*
132. Cankarjeva družba. Knjige za leto 1932. *Čas*, 26/1931–1932, št. 5/6, ov. str. [3].
133. France Bevk: Stražni ognji. *Čas*, 26/1931–1932, št. 7, ov. str. [2]–[3]. *Nepodpisano, avtorstvo razrešeno v naslednji št. in letnem kazalu.*
134. Dr. Mal: Zgodovina slovenskega naroda. Najnovejša doba. 10. zv. *Čas*, 26/1931–1932, št. 7, str. 276. *Nepodpisano, avtorstvo razrešeno iz letnega kazala.*

135. Da se poznamo! *Čas*, 26/1931–1932, št. 7, str. 276.
136. Razgled po leposlovju. *Čas*, 26/1931–1932, št. 9/10, str. 431–436.
137. K osebnosti Antona Aškercu : (na podlagi neobjavljenih pisem).  
*Čas*, 27/1932–1933, št. 2/3, str. 77–91; št. 4/5, str. 164–169.
138. Filip Jakob Repež in njegova doba. *Lepa Vida*, 1/1932, št. 2, str. 37–40.  
*Ni dokončano, revija s to številko preneha izhajati.*

### 1933

139. Dnevnik brezposelnega. *Mladika*, 14/1933, št. 6, str. 213–215.
140. Rekar. *Mladika*, 14/1933, št. 10, str. 368–371.
141. Prokletstvo hiše na višavi. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 3, str. 35–49.
142. Zdravko Ocvirk: Daritev mladosti. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 3, str. 113.
143. Prevodna literatura. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 3, str. 119–120.
144. Jejlar. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 4, str. 79–82.
145. Stefan Zweig: Fouche. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 4, str. 124. *Avtorstvo razvidno iz kazala.*
146. Aleksej N. Toltoj; Peter Veliki. *Odmevi slovanskega sveta*, 2/1931–1933, knj. 4, str. 124.
147. Slep ljubezen. *Slovenec*, 61/1933, št. 42, str. 13–14.
148. Narodil nam se je kritik ... *Beseda o sodobnih vprašanjih*, 2/1933, št. 4, str. 88. *Avtor prispevka je sicer podpisan –ik (najverjetneje gre za Mirka Javornika), vendar je skoraj v celoti sestavljen iz izvlečkov Plestenjakovih kritik objavljenih v Času.*
149. Slep ljubezen. *Glas naroda*, 41/1933, št. 53, str. [3]–[4].
150. Slovstveni pregled. *Čas*, 27/1932–1933, št. 4/5, str. 182–184.
151. Mohorjeve knjige za leto 1933. *Čas*, 27/1932–1933, št. 6/7, ov. str. [3].  
*Nepodpisano.*
152. Knjige Cankarjeve družbe. *Čas*, 27/1932–1933, št. 6/7, ov. str. [4].
153. Sveti Sava. *Domovini : zbirka deklamacij ob državnih in narodnih praznikih*, 1933, str. 46–47.
154. Naš klic : (trilogija). *Domovini : zbirka deklamacij ob državnih in narodnih praznikih*, 1933, str. 55–57.
155. Misijonske razstave po Sloveniji. *Misijonski koledar*, 14/1933, str. 92–93.

### 1934

156. Blaže Jetika. *Mladika*, 15/1934, št. 5, str. 169–171.
157. Alojzij Remec: Užitkarji. *Mladika*, 15/1934, št. 7, str. 272.
158. Fran Erjavec: Zbrano delo. I. zvezek. *Mladika*, 15/1934, št. 7, str. 272.



159. Josipa Murna–Aleksandrova Izbrani spisi. *Mladika*, 15/1934, št. 7, str. 272–273. *Podpis J. P.*
160. Anton Bezenšek, njega življenje in delo. Spisal Alojzij Bolhar. *Mladika*, 15/1934, št. 9, str. 354.
161. Streuvels: Hlapec Jan. *Mladika*, 15/1934, št. 9, str. 354.
162. Jagoda Truhelka: Zlatko. *Mladika*, 15/1934, št. 9, str. 354.
163. Zlatko – Jagoda Truhelka. *Slovenec*, 62/1934, št. 173a, str. 7. *Podpis P. J.*

### 1935

164. V mraku. *Mladika*, 16/1935, št. 1, str. 17.
165. Dom obsojencev. *Mladika*, 16/1935, št. 3, str. 81–82.
166. Mejniki. *Mladika*, 16/1935, št. 9, str. 321–329.
167. Petelin–pijanec. *Mladi junak*, 10/1934–35, št. 1, str. 7.
168. Sodobna gasilska služba. *Jutro*, 16/1935, št. 207, št. 3.
169. Furlan: Sodobna gasilska služba. *Slovenec*, 63/1935, št. 205, str. 4.
170. Obrazi gora. *Delavska pravica*, 8/1935, št. 10, str. 4.

### 1936

171. Ivan Zorec: Stiški tlačan. *Mladika*, 17/1936, št. 2, str. 71.
172. Fr. Weiser D. J.: Vatomika. Zadnji poglavar Delavarov. *Mladika*, 17/1936, št. 2, str. 72–73.
173. Tinač. *Mladika*, 17/1936, št. 4, str. 128–133.
174. Potrebuježi. *Mladika*, 17/1936, št. 10, str. 367–372.
175. Iz mladosti. *Naš rod*, 7/1935–1936, št. 5, str. 143–145.
176. Marica in štruklji. *Mlado jutro*, 6/1936, št. 24, str. 192. *Podpis J. P.*
177. Janček in oče. *Mlado jutro*, 6/1936, št. 26, str. 207–208. *Podpis J. P.*

### 1937

178. Josip Mal: Zgodovina slovenskega naroda. Zv. 14. *Mladika*, 18/1937, št. 2, str. 71.
179. Življenje svetnikov. Zvezek 11. *Mladika*, 18/1937, št. 2, str. 71.
180. Stupan Milica: Težko vzgojljivi otroci. *Mladika*, 18/1937, št. 4, str. 154.
181. Goriška Matica je izdala za letos pet knjig: Koledar za leto 1937; Giovanni Verga: Pastir Jeli in druge novele; Vesele zgodbe v izboru in prevodu Toneta Čemažarja; dr. Potrata: Higiena matere; Daniel Defoe: Robinzon. *Mladika*, 18/1937, št. 6, str. 233. *Naslov v letnem kazalu: Knjige Goriške matice za leto 1937.*
182. Čevljar Šojar. *Mladika*, 18/1937, št. 7, str. 246–250.
183. + Profesor dr. Ivan Prijatelj. *Mladika*, 18/1937, št. 7, str. 267–268.
184. Za božič. *Slovenski delavec*, 1/1937, št. 11, str. 3.
185. „Sveta noč ...“. *Slovenski delavec*, 1/1937, št. 11, str. 3, 5.
186. Gustav Strniša: Zvoki in žarki – 1937. *Slovenec*, 65/1937, št. 27a, str. 5. *Podpis Jan P.*

## 1938

187. Odrešenje. *Mladika*, 19/1938, št. 1, str. 8–10.  
188. Knjige Goriške matice za leto 1938. *Mladika*, 19/1938, št. 1, str. 33–34.  
189. Težka vest. *Mladika*, 19/1938, št. 4, str. 141–145.  
190. Herodeži. *Mladika*, 19/1938, št. 7, str. 248–251.  
191. Jernača Žvižgača božični večer. *Kmeti list*, 20/1938, št. 51, str. 6–7.  
192. Slep ljubezen. *Glas naroda*, 46/1938, št. 207, str. [3]–[4].  
193. S ceste. *Koledar družbe sv. Mohorja*, 1938, str. 43–45.  
194. Prvi vtis z umetnostne razstave na ljubljanskem velesejmu. *Slovenec*, 66/1938, št. 202a, str. 5.

## 1939

195. Pesem izseljenčeve žene. *Slovenec*, 67/1939, št. 277, str. 9.  
196. Dve služkinji : (izvirna povest). *Bogoljub*, 37/1939, št. 1, str. 15–17; št. 2, str. 38–41; št. 3, str. 64–66; št. 4, str. 88–89; št. 5, str. 106–109; št. 6, str. 133–135; št. 7, str. 159–161; št. 8, str. 181–183; št. 9, str. 209–210; št. 10, str. 231–233; št. 11, str. 252–254; št. 12, str. 273–280.  
197. Prva krona. *Mladika*, 20/1939, št. 10, str. 374–376.  
198. Vojska. *Mladika*, 20/1939, št. 11, str. 419–421.  
199. Govejkarji. *Kmečka žena*, 3/1939, št. 1, str. 3–6; št. 2, str. 38–41; št. 3, str. 71–74; št. 4, str. 108–111; št. 5, str. 133–136; št. 6, str. 164–166; št. 7, str. 207–209; št. 8, str. 233–236; št. 9, str. 261–264; št. 10, str. 294–296; št. 11, str. 336–340; št. 12, str. 365–372.  
200. Klic božji. *Kmečka žena*, 3/1939, št. 1, str. 22.  
201. Molitev po kongresu Kristusa Kralja. *Kmečka žena* 3/1939, št. 9, str. 258.  
202. Vest. *Kmečka žena*, 3(1939), št. 10, str. 298–301; št. 11, str. 331–333; št. 12, str. 359–361.  
203. Vest. *Kmečka žena*, 3/1939, št. 11, str. 333. *Pesem*.  
204. Zimska. *Kmečka žena*, 3/1939, št. 12, str. 384.  
205. Voščilo za novo leto. *Vrtec*, 69/1938–1939, št. 5, str. 134.  
206. Oh, če bi tega »če« ne bi bilo ... *Vrtec*, 69/1938–1939, št. 6, str. 167–169.  
207. Boštjanov Tonček. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 1, str. 12–13.  
208. Mojca. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 2, str. 49–52.  
209. Letošnja jesen. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 3, str. 88.  
210. Janez in veter. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 3, str. 110.  
211. Nejeverni pastirček. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 4, str. 130–132.  
212. Božični razgovor. *Izseljenski vestnik*, 9/1939, št. 12, str. 201.  
213. Vračanje. *Izseljenski vestnik*, 9/1939, št. 12, str. 208–210.  
214. Siromakova velika noč. *Naš rod*, 10/1938–1939, št. 8, str. 288.  
215. Zakleti viri. *Naš rod*, 11/1939–1940, št. 4, str. 127–130.  
216. Jesen. *Naš rod*, 11/1939–1940, št. 4, str. 145.

## 1940

217. Zlagane jaslice. *Mladika*, 21/1940, št. 1, str. 13–16.
218. Knjige Goriške Mohorjeve družbe. *Mladika*, 21/1940, št. 1, str. 36.
219. Poezije doktorja Franceta Prešerna. *Mladika*, 21/1940, št. 2, str. 75–76.
220. Krvnik Čača Krvopivec. *Mladika*, 21/1940, št. 4, str. 119–122.
221. Ob prepadu. *Mladika*, 21/1940, št. 9, str. 296–298.
222. Oblojar. *Mladika*, 21/1940, št. 10, str. 338–342.
223. Iz teh dni. *Slovenec*, 68/1940, št. 10a, str. 9.
224. Mežnar Tonejc. *Slovenec*, 68/1940, št. 74, str. 5–6; št. 75a, str. 5.
225. Sporočam vsem prijateljem in znancem pokojnega Lojzeta Krašovca ... *Slovenec*, 68/1940, št. 139, str. 7.
226. Beg za službami. *Slovenec*, 68/1940, št. 158a, str. 5.
227. Rakar : povest. *Kmečka žena*, 4/1940, št. 1, str. 7–10; št. 2, str. 36–39; št. 3, str. 70–75; št. 4, str. 100–105; št. 5, str. 132–137; št. 6, str. 164–169; št. 7, str. 195–199; št. 8, str. 230–232; št. 9, str. 261–265; št. 10, str. 293–296; št. 11, str. 322–330; št. 12, str. 355–365.
228. Iz teh dni. *Kmečka žena*, 4/(1940), št. 1, str. 32.
229. Letošnja Velika noč. *Kmečka žena*, 4/1940, št. 3, str. 80.
230. Dekliška. *Kmečka žena*, 4/1940, št. 6, str. 177.
231. Pesem izseljenčeve žene. *Kmečka žena*, 4/1940, št. 12, str. 381.
232. Božični razgovor. *Glasilo K. S. K. jednote*, 26/1940, št. 51, str. 2.
233. Ob krležju. *Dom in svet*, 52/1940, št. 8, str. 475–478.
234. Koledniki. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 5, str. 153.
235. Marija s Kureščka. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 5, str. 169–172.
236. Zima. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 5, str. 177.
237. Nagelj. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 5, str. 168.
238. Spor. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 6, str. 208–209.
239. Materi. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 7, str. 233.
240. Urbanova Mina. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 7, str. 250–252.
241. Moj prvi april. *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 8, str. 281–283.
242. Tako se naša Mija uči ... *Vrtec*, 70/1939–1940, št. 9, str. 324–325.
243. Očetu na tuje. *Izseljenski vestnik*, 10/1940, št. 1, str. 13.
244. Letošnja Velika noč. *Izseljenski vestnik*, 10/1940, št. 3, str. 33.
245. Velikonočni zvonovi so zvonili ... *Izseljenski vestnik*, 10/1940, št. 3, str. 38–39.
246. Majniška. *Izseljenski vestnik*, 10/1940, št. 5, str. 67.
247. Majniška lučka. *Izseljenski vestnik*, 10/1940, št. 5, str. 68–69.
248. Herodež. *Naš rod*, 11/(1939/1940), št. 5, str. 162.
249. Iz teh dni. *Naš rod*, 11/(1939/1940), št. 7, str. 241.
250. Skozi šibe. *Orač*, 1/1940, št. 10, str. 237–240; št. 11, str. 261–264.
251. Ob letošnjem majniku. *Vigred*, 18/1940, št. 5, str. 130–131.
252. Slovenska bolečina. *Vigred*, 18/1940, št. 6, str. 169.

253. Za kruhom in lučjo. *Vigred*, 18/1940, št. 7, str. 194–198; št. 8, str. 228–231 (z naslovom Življenju in soncu naproti); št. 9, str. 260–264; št. 10, str. 292–296; št. 11, str. 325–329; št. 12, str. 354–357. *Dalje v letn. 19/1941.*
254. Baragov križev pot : igra v treh slikah / napisal Jan Plestenjak. *Slava Baragu! : zbirka gradiva za Baragove proslave*, 1940, str. 211–222.
255. Bežigrad. *Naš Bežigrad v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, 1940, str. 11–18.

## 1941

- Božični blagoslov. *Mladika*, 22/1941, št. 1, str. 9–10.
- Škof Gnidovec : (ob obletnici njegove smrti in za njegov god 28. marca).  
*Naša zvezda*, 10/1940–41, št. 9, str. 146–147.
- Izgubljeni dom. *Kmečka žena*, 5/1941, št. 1, str. 18–19; št. 2, str. 46–48.
- Izza sten. *Slovenec*, 69/1941, št. 274a, str. 6; št. 275a, str. 8; št. 276a, str. 3.
- Moj prvi april. *Slovenčev koledar*, 1941, str. 89–90.
- Blegoš. *Slovenčev koledar*, 1941, str. 98.
- Lučka. *Dom in svet*, 53/1941, št. 4/6, str. 191–193.
- Očetov božični večer. *Vrtec*, 71/1941–1942, št. 4, str. 104–106.
- Zgodba iz Tičistana. *Naš rod*, 13/1941–1942, št. 3, str. 86–87.
- Srečka. *Naš rod*, 13/1941–1942, št. 4, str. 114–117.
- Očetu, ki ga čas ne vznemirja. *Obisk*, 2/1941, št. 9/10, str. 254.
- Pesem izseljenčeve žene. *Enarokoprawnost*, 24/1941, št. 298 (3. del), str. 7.
- Majniška. *Glasiło K. S. K. jednote*, 27/[1941], št. 19, str. 4.
- Majniška lučka. *Glasiło K. S. K. jednote*, 27/[1941], št. 21, str. 3.
- Za kruhom in lučjo. *Vigred*, 19/1941, št. 1, str. 4–7; št. 2, str. 38–42; št. 3, str. 70–74; št. 4, str. 99–103; št. 5, str. 134–137; št. 6, str. 160–164.

## 1942

- Grebenarjeva Velika noč. *Naša zvezda*, 11/1941–1942, št. 14/16, str. 169–170.
- Romar. *Slovenčev koledar*, 1942, str. 108–110.
- Kurešček. *Slovenčev koledar*, 1942, str. 200.
- Izgubljeni dom. *Obisk*, 3/1942, št. 2/3, str. 36–37.
- Velikonočni zvonovi so mu zvonili ... *Amerikanski Slovenec*, 51/1942, št. 62 (velikonočna priloga), str. 2.
- Prva krona. *Ave Maria*, 34/1942, št. 2, str. 20–22. *Avtor naveden v kazalu.*
- Sveta maša zadušnica za moje rajne brate ... *Slovenec*, 70/1942, št. 16a, str. 4.
- Ob razstavi Lojzeta Perka. *Slovenec*, 70/1942, št. 140a, str. 4.
256. A. M. Slomšek, slovstvenik : 1800–1862. *Naša moč*, 7/1942, št. 9/12, str. [49]. *Podpis J. P., avtorstvo po bibliografskem kazalu revije.*
257. Nekaj o ljudskem življenju. *Naša moč*, 7/1942, št. 9/12, str. 52. *Podpis J. P., avtorstvo po bibliografskem kazalu revije.*

258. Letošnje Mohorjevke. *Naša moč*, 7/1942, št. 9/12, str. 53. Podpis J. P., avtorstvo po bibliografskem kazalu revije.

## 1943

259. Iz mladosti. *Slovenčev koledar*, 1943, str. 53–54.
260. Majniške muhe. *Vrtec*, 73/1942–43, št. 9, str. 121–123.
261. Miklavž. *Vrtec*, 74/1943–44, št. 3, str. 37–38.
262. Lovrač. *Ameriška domovina*, 46/1943, št. 299, str. 3; št. 300, str. 3; št. 301 (part 1), str. 5; št. 303, str. 3; št. 304, str. 3; št. 305, str. 3. *Dalje v letn. 47/1944, v št. 302, 306 in 307 ni nadaljevanj.*
263. Herodež. *Ave Maria*, letn. 35, št. 4, str. 19–22.
264. Velikonočni zvonovi so mu zvonili ... *Glasilo K. S. K. jednote*, 29/1943, št. 16, str. [1].
265. Bajtarji. *Glasilo K. S. K. jednote*, 29/1943, št. 27, str. 6; št. 28, str. 6; št. 29, str. 6; št. 30, str. 6; št. 31, str. 7; št. 32, str. 7; št. 33, str. 6; št. 34, str. 6; št. 35, str. 6; št. 36, str. 6; št. 37, str. 6; št. 38, str. 6; št. 39, str. 6; št. 40, str. 6; št. 41, str. 6; št. 42, str. 6.
266. Prva krona. *Šotorska knjižnica*, 1943, št. 6, str. 119–123.
267. „Kmetijske in rokodelske novize“. *Naša moč*, 8/1943, št. 1/4, str. [1]. Podpis J. P., avtorstvo po bibliografskem kazalu revije.
268. Šola in dom. *Naša moč*, 8/1943, št. 1/4, str. 4. Podpis J. P., avtorstvo po bibliografskem kazalu revije.
269. Naša knjiga. *Naša moč*, 8/1943, št. 5/6, str. [9]. Podpis J. P., avtorstvo po bibliografskem kazalu revije.
270. Naša pesem. *Naša moč*, 8/1943, št. 7/8, str. [17]. Podpis J. P., avtorstvo po bibliografskem kazalu revije.

## 1944

271. Sonce za obzidjem : utrinki iz Padove. *Zbornik Zimske pomoči*, 1944, str. 13–118. *Z avtorjevo sliko.*
272. Urbanova Mina. *Slovenčev koledar*, 1944, str. 175–176.
273. Povest o propadu grunta. *Slovenec*, 72/1944, št. 48, str. 3.
274. Ob Godčevi razstavi. *Slovenec*, 72/1944, št. 191, str. 3.
275. Obisk v kiparjevem ateljeju. *Jutro*, 24/1944, št. 292, str. 3–4.
276. Lovrač. *Ameriška domovina*, 47/1944, št. 1, str. 3; št. 2, str. 3; št. 3, str. 3; št. 4, str. 3; št. 6, str. 3; št. 7, str. 3; št. 8, str. 3; št. 9, str. 3; št. 10, str. 3; št. 11, str. 3; št. 12, str. 3; št. 13, str. 3; št. 14, str. 3; št. 15, str. 3; št. 16, str. 3; št. 17, str. 3; št. 18, str. 3; št. 19, str. 3; št. 20, str. 3; št. 21, str. 3; št. 22, str. 3; št. 23, str. 3; št. 24, str. 3; št. 25, str. 3; št. 26, str. 3; št. 27, str. 3; št. 28, str. 3; št. 29, str. 3; št. 30, str. 3. *Nadaljevanje iz letn. 46/1943, v št. 5 ni nadaljevanja.*



277. Iz teh dni. *Ameriška domovina*, 47/1944, št. 292 (part 3), str. 5.
278. Lovrač. *Glasilo K. S. K. jednote*, 30/1944, št. 40, str. 6; št. 41, str. 6; št. 42, str. 6; št. 43, str. 6; št. 44, str. 6; št. 45, str. 6; št. 46, str. 6; št. 47, str. 6; št. 48, str. 6; št. 49, str. 6; št. 50, str. 6; št. 51, str. 6; št. 52, str. 6. *Dalje v letn. 31/1945*.
279. Intermezzo. *Enakopravnost*, 27/1944, št. 292, str. 6.

#### 1945

280. Lovrač. *Glasilo K. S. K. jednote*, 31/1945, št. 1, str. 6; št. 2, str. 6; št. 3, str. 6; št. 4, str. 6; št. 5, str. 7; št. 6, str. 7; št. 7, str. 6; št. 8, str. 6; št. 9, str. 6; št. 10, str. 6; št. 11, str. 6; št. 12, str. 6; št. 13, str. 6.

#### 1956

281. Ratink : (dva odlomka iz romana). *Loški razgledi*, 3/1956, str. 219–238.

#### 1972

282. Bajtarji. *Loški razgledi*, 19/1972, str. 404–407.

#### 1973

283. Moji Loki. *Loški razgledi*, 20/1973, str. 290–291.

#### 1974

284. Iz cikla »Razbičana upanja«. *Loški razgledi*, 21/1974, str. 225–236.

#### 1977

285. Moj prvi april. *Misli*, 26/1977, št. 4, str. 102–104.

#### 1990

286. Hudi mož (Herodež). V: Hladnik, Miran: *Slovenska kmečka povest*, Ljubljana : Prešernova družba, 1990, str. 154–155.
287. Bajta, grunt pa tovarna (Bajtarji). V: Hladnik, Miran: *Slovenska kmečka povest*, Ljubljana : Prešernova družba, 1990, str. 163–165.
288. Na silo nevesta (Mlinar Bogataj). V: Hladnik, Miran: *Slovenska kmečka povest*, Ljubljana : Prešernova družba, 1990, str. 174.
289. Ljubosumneževa smrt (Mlinar Bogataj). V: Hladnik, Miran: *Slovenska kmečka povest*, Ljubljana : Prešernova družba, 1990, str. 184.

#### 2009

290. Bežigrad : (odlomek). V: Antolin Oman, J[ernej]: *Puštal : vas, ki je zrasla z mestom*, 2009, str. [6] (zgirbanka).

## 2010

291. Bežigrad : (odlomek). V: Antolin Oman, J[ernej]: *Puštal : vas, ki je zrasla z mestom*, 2010, str. [6] (zgibanka).

## 2011

292. Bežigrad : (odlomek). V: Antolin Oman, J[ernej]: *Puštal : vas, ki je zrasla z mestom*, 2011, str. [6] (zgibanka).

## II. Monografije

### A. Prevodi

1. Božična pesem v prozi / Charles Dickens. V Ljubljani : Zadrúžna založba, 1926, 120 str. ; (Leposlovna knjižnica ; zv. 2). – Charles Dickens / Jan Plestenjak: str. 3–5. *Prevajalec ni naveden, vendar lahko domnevamo, da je J. P.*
2. Igra o dobroti : zgodba v štirih slikah iz teh težkih dni / spisal J. M. Heinen ; poslovenil Jan Plestenjak. Ljubljana : Založba ljudskih iger, 1935, 39 str. ; (Ljudske igre / Založba ljudskih iger ; zv. 15).

### B. Avtorska dela

1. Irska / spisala L. E. in J. P. V Celju : Družba Sv. Mohorja, 1932, 154 str., [1] zganj. zvd. ; (Mohorjeva knjižnica ; 53).
2. Lovrač / spisal Jan Plestenjak. [Celje] : Družba sv. Mohorja, 1936, 104 str. ; (Slovenske večernice ; zv. 89).
3. Bajtarji / spisal Jan Plestenjak. V Celju : Družba sv. Mohorja, 1937, 80 str. ; (Mohorjeva knjižnica ; 91).
4. Potrebuježi / Jan Plestenjak. Ljubljana : samozal., 1938, 128 str.
5. Bajtarska kri : povest za mladino / Jan Plestenjak ; [ilustriral Jan. Mežan]. V Ljubljani : Slomškova družba, 1940, 111 str. ; (Vrtčeva knjižnica ; zv. 4).
6. Bogatajevci : povest / spisal Jan Plestenjak. [Celje] : Družba sv. Mohorja, 1941, 126 str. ; (Slovenske večernice ; zv. 93). *Izšlo tik pred nemško okupacijo. Okupator uničil večino naklade skupaj s še nekaterimi knjigami, ki še niso bile razposlane. Leto kasneje je bila povest znova izdana, tokrat z naslovom Mlinar Bogataj.*
7. Mlinar Bogataj / spisal Jan Plestenjak. V Ljubljani : Družba sv. Mohorja, 1942, 162 str. ; (Slovenske večernice ; 93 [i. e. 94]). *Gre za 2. izdajo, prva izdaja z naslovom Bogatajevci je bila uničena preden je bila razposlana naročnikom.*
8. Herodež : povest / Jan Plestenjak. Ljubljana : Konzorcij »Slovenca«, 1944 (v Ljubljani : Ljudska tiskarna), 195 str. ; (Slovenčeva knjižnica ; letn. 3, 15 = št. 77).

9. Mlinar Bogataj / Jan Plestenjak ; [besedilo pregledal in pripravil za izdajo Hieronim Žveglič]. Celje : Mohorjeva družba, 1992 (Maribor : Mariborski tisk), 131 str. ; (Zbirka S starih knjižnih polic ; 1).
10. Lovrač / spisal Jan Plestenjak, dramatizacija Jernej Novak. [S. l. : s. n.], februar 1998, 41 str. *Dramatizacija povesti za uprizoritev ob petdesetletnici Kulturnega društva Oton Župančič Sora pri Medvodah.*
11. Charles Dickens / Janez Plestenjak. Izdajalec : zgodba iz vojne [uredil Jernej Antolin Oman]. Puštal : J. Antolin Oman, 2007, 22 str.
12. Lučka / Janez Plestenjak. Puštal : J. Antolin Oman, 2007, 6 f.
13. Ob krležu / Janez Plestenjak. Puštal : J. Antolin Oman, 2007, 6 f.

### C. Rokopisi

1. Utrinki iz internacije. (Treviso–Padova, 1. 7. 1942–29. 7. 1943), 13 listov.
2. Ratink.
3. Sonce za obzidjem.

#### VIRI:

##### Arhivski viri:

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

*Domače vaje*. Rokopisno glasilo alojznikov, letnik 1915–1916

ZAL, Enota Škofja Loka (ŠKL)

ŠKL 368, Jan Plestenjak, pisatelj

##### Drugi viri:

Antolin Oman Jernej: Paberki o J. Plestenjaku. Računalniški natis, 2012

Plestenjak, Tone: Pregled črnovrške veje Plestenjakov in Jan Plestenjak. Računalniški natis, 2012

#### LITERATURA:

Berčič, Branko: Jan Plestenjak: Ratink: dva odlomka iz romana. V: *Loški razgledi* 3, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1956, str. 219–238

Krek, Janko: Pesmi Jana Plestenjaka. V: *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 236

*Letopis Južnoameriških Slovencev za leto 1941 : koledar*. Buenos Aires : samozaložba, 1941, str. 130

Mahnič, Joža: Sora in književnost. V: *Loški razgledi* 43, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1996, str. 98–118

Plestenjak, Jan: Bajtarji: odlomek. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972, str. 404–407

Plestenjak, Jan: Moji Loki. V: *Loški razgledi* 20, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 290–291.

Žebovec, Marjeta: *Slovenski književniki : rojeni do leta 1899. Dodatna knjiga*. Ljubljana : Karantanija, 2009, str. 168–169.

## Summary

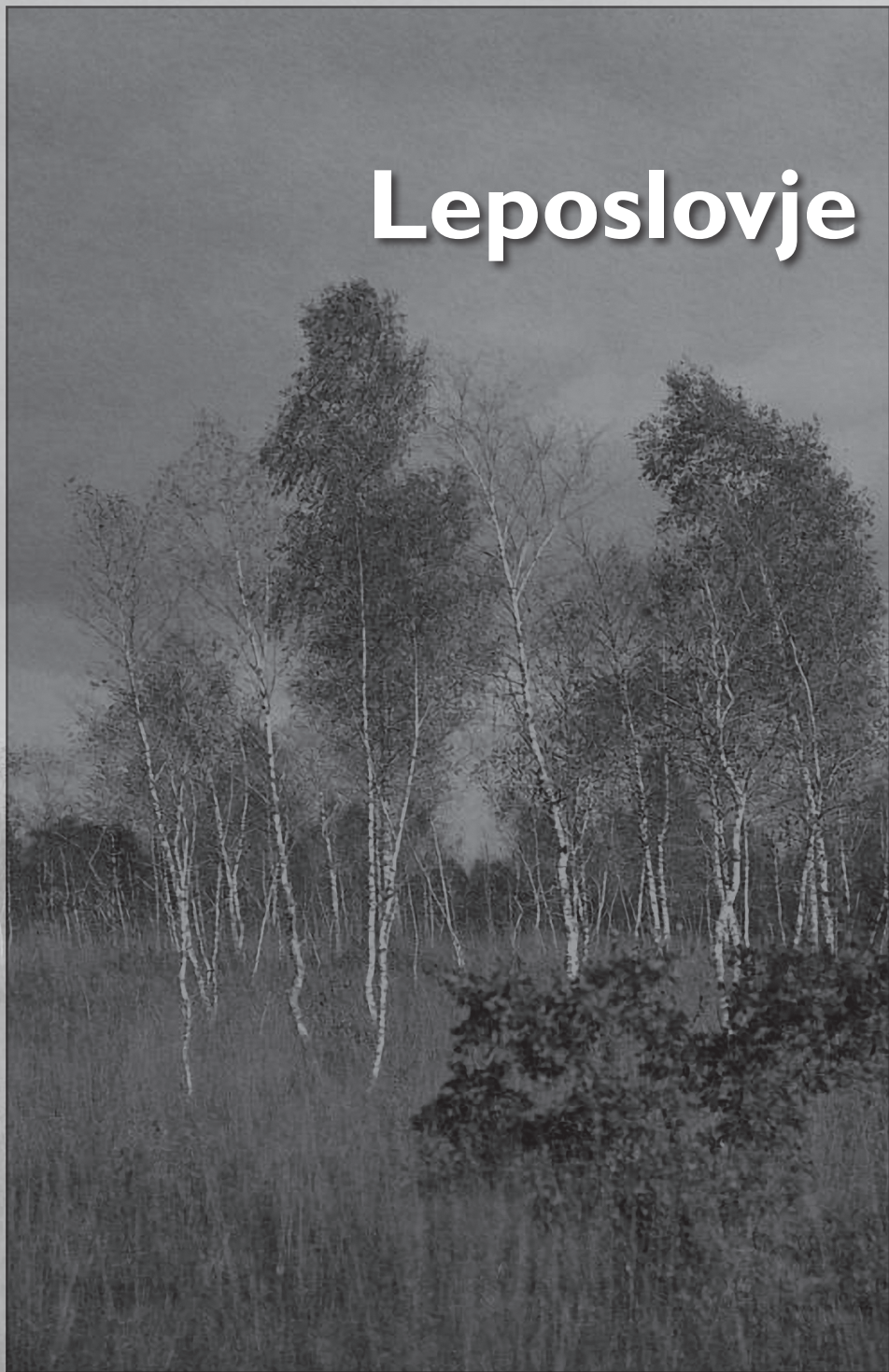
### Jan Plestenjak, champion of Slovene rural tale (1899–1947)

*The writer Jan Plestenjak was born in Sv. Barbara. According to his father, he was the tenth generation of the famous Plestenjak family from Črni Vrh above Polhov Gradec. When Jan was two years of age, the young family moved to Ratinkov in Šutna near Žabnica, from where he attended the boy's secondary school in Škofja Loka. As a student he lived in the St. Stanislav Institute in Šentvid above Ljubljana, at the age of 17 he became a volunteer in the Austrian army and after the end of the war he was also one of Maister's fighters. He matriculated as a private student and enrolled in Slavic studies in Ljubljana in the early 1920s, but did not complete his studies. He married young and took care of the six-member family by writing, since he had difficulty getting a full-time job because he did not have a degree. He was a translator, critic, he reported on cultural events and was a speaker at events. He supported the Liberation Front, so he tasted the horrors of Gonars. He also wrote about all this. However, since he also published during the time of cultural silence, he was expelled from the Writers' Society after the war and banned from publishing. He died at the age of barely 48 in modest living conditions.*

*Plestenjak already started writing at the age of 14. His literary mentor was Fran S. Finžgar, with whom he was also friends. He took his writing material from his native Škofja Loka surroundings. He did not write great novels, but his stories were a popular evening read. It is therefore understandable that he published mainly in Mladika and Kmečki ženi, with Mohorjeva družba. Already during the war, and especially after it, his works were published by publishing houses for emigrant Slovene readers. His published works also include poems.*

*It can still be concluded that Plestenjak's literary and poetic work has not yet been adequately evaluated in literary terms.*

# Leposlovje







Kaja Teržan

## Krog

Izbor



### ***Dom in dom***

Starejši pravijo;  
če bo zdravje, bo tudi ostalo – nekako že.  
Moja babica ga je izgubila.  
Kakor mnogi.  
Nepričakovano je iz bolnice  
odšla v dom, namesto domov.  
Ko sem jo obiskala, me je šokiralo dvoje;  
njeno shirano telo in bleščeč napis na hlačah:  
***Dance.***

Tudi jaz tako nemogoče plešem.

## *Sprehod med grobovi*

Sonce zahaja z močjo približevanja.  
Kakor tunel, stkan z veččino pajka;  
ko zaključi, pretrga vse niti  
in si obriše nožice v trup.

Moj pogled prepričajo gore.  
Nič jim ni treba. Pustijo se osvetliti.  
Večno na postu, vedrih lic neizprosno  
pošiljajo domov tiste, ki menijo, da vedo.

Jaz pa govorim rdeče, tja nekam gor  
v jesensko listje. Otrok ob meni  
se ne zmeni za razlage. On ve: temo  
bodo razpršili gasilci s cevjo, z veliko vode.  
Tema bo popadala na tla, med travo.  
In zvečer se bo spet dvignila.

Molčim in vem, da se bom v naslednjem  
telesu zbudila nema in hvaležna,  
da sem nema. Katedrala tišine,  
kakor bom imenovala svojo nežno,  
a temeljito zaobljubo, se bo dvignila  
precej pozneje.

## ***Verbalni obračun na parkirišču***

Slabo ovit okrog svoje hrbtenice  
stoji tam pred njo,  
kakor romar prevarant pred cerkvijo;  
nekdo, ki potuje le na videz.  
Trudi se, da bi jo prepričal,  
ji dopovedal, enkrat za vselej,  
da ga potrebuje, da sama ne zmore.  
Zvezde na nebu niso izpraskane vdolbine  
duha, ki sijejo, ker odsevajo svetlobo drugih.  
In kolikor teme je okrog, toliko je še  
... neimenovanega.

*Ničesar ni, da lahko obstaja večnost.*  
Če ni to popolna žrtev.  
*Misli ustvarjajo reči, večnost poraja čudenje.*  
Zato jo je morda tistega dne, na parkirišču,  
preprosto moral prekleti.  
Da se še srečata v neki podarjeni prihodnosti.

## *Selivka*

Ob ostri zimi,  
ko se telo pregreje,  
vročina odpira celice;  
da ne tulim v prazno,  
da se vsaj nekaj – zlogov  
vpije v stene ...

Vsaka selitev  
mi prinaša novo  
telesno konstelacijo;  
ranljivost membran  
in trhllost tal,  
letvic pod posteljo;  
kjer bežim pred dinozavri,  
tako da plezam na mlada drevesa,  
komaj dovolj čvrsta, da nosijo sebe.

Nekoč bom imela  
svojo malo hiško.  
In streho na njej  
bom v celoti prekrila  
s pisemskimi ovojnicami  
(odpornimi na dež, kamne  
in druge leteče predmete).

Znotraj njih bodo pisma  
v slikah in zvokih pretakanja  
telesnih tekočin in vsakič znova  
zadržanim dihom, zaradi neke  
čustvene situacije.



## *Izročilo*

Ko prisluhneš reki. Ko razločiš vodo,  
sluh razbira različne impulze.  
Ni več reka, ki teče. Le niz situacij.  
Voda, ki udarja ob večji kamen  
in se razliva čezenj. Voda,  
ki pada v luknjo med dvema. Voda,  
ki gosti ptico, da pije. Voda,  
ki odnaša mivko – ki jo dela ... Hči,  
ki prosi mamo, da ji uide. Sestra,  
ki gleda brata, ko odhaja. Ženska,  
ki je mati, a ni žena, ker je bila moškemu  
všeč ideja, ne pa praksa.  
Seveda, bili so krivi drugi in vreme  
in dejstvo, da si lahko privoščiš marsikaj,  
če si ne moreš privoščiti ničesar drugega.  
Tisto, česar bi se bila rada znebila,  
kar je izgledalo kot smet, bi bilo morda  
za obdržati ali vsaj – zadržati.  
Kakor voda, ki jo pridržiš z dlanmi  
za otroka, ker ima svoji še premajhni.

## *Sebi*

Grem  
in se nikoli več ne vrnem.  
Vse bom pustila, kakor je;  
razmetano in obetajoče ...  
Pustite rožo v loncu, da umre.  
Tako ali tako nikoli nisem razumela,  
kaj pomeni: *ta roža ne potrebuje  
veliko vode – zalivaj po občutku.*  
Moj »občutek« je sestavljen  
iz dveh. V enem je dinamit,  
v drugem je rosa. V prvem je iskra,  
v drugi je slap.  
Pripravlja se nevihta, rečemo.  
Ali: napad.  
Zakaj ne raje: pripravlja se mir.  
Ali: nič.  
Pripravlja se svet, da me sprejme.  
Kadar nihče ne gleda,  
namišljena bitja dobrega in zlega  
usmerjajo naša vedenja.  
Nobena malenkost ni malenkost,  
če je v temelju zgrešena.  
Nobena mati ni samo mati.  
Ostala je sama z otrokom,  
mi pa smo odšli, kakor da ni nič,  
kar bi lahko obžalovali.  
Ne glede na *relativnost*  
ne moreš nazaj – nikoli.  
Si in minevaš in si že – drugi  
in drugi si bil. Samemu sebi  
bi moral biti vedno malo *tuj*.

...

Dnevi so kratki,  
želje pa dolge, napete koprene  
med razobešenimi palicami pod stropom,  
nizko nad glavami.  
Najtežje je biti iskren do svojih sovražnikov;  
lahko ti namreč postanejo naklonjeni.  
Kdo bi to hotel; v deželi vojn  
je ravnovesje enako pomembno.  
In vsakič, ko rečeš NE, se v mojih pljučih  
zmanjša pretok kisika in na kup zbiram  
zaveznike iz sosednjih organov, da bi  
kakor samurajke, za čast, ne slavo,  
postali zadnja vojska  
pred popolnim uničenjem.  
Potem pa spet tisti nasmeš, ki ga  
pošiljaš pred sabo, na sredo bojišča,  
namesto palic, kopja, meča, pušk.  
In boli bolj in smeši bolj in vidim te  
golega. Samo človek, brez spola,  
celo brez telesa, ki bi ga zeblo. Pametno  
si ga spravil, balzamiral vnaprej, da ne bi  
kdo česa pozabil ali se zmotil pri zaporedju.  
Izdolben format življenja; prepojen s soljo,  
smolo, začimbami ... kdo bi še hotel  
večno živeti, ko pa lahko *toliko* poveš  
z dramatičnim koncem, in ko vsi vemo,  
da ta ne obstaja in da ni niti tebe niti mene,  
ko se tisoč vetrov vrtinči v spiralo in opravi  
s hišami in poslopji vseh vrst, in se v prazni  
pokrajini napolni kotanja z deževnico za nekaj  
novega ...

## *Univerzalno telo* <sup>11</sup>

Na tanki korenini  
nekega drevesa  
visi en klobčič zemlje.

Binglja nad breznom.

Izgleda kot planet v Vesolju,  
ki ga nevidna roka  
drži v prostoru, da ne pade.

Kje so korenine  
našega planeta?

Olesenele vezi med nami ...

Reka drobnih žil  
teče čez nebo.

Tam, kjer se razdalje  
med telesi večajo,  
se počutim, da sem.

1 Doslej še neobjavljena pesem Kaje Teržan.

## Utemeljitev Jenkove nagrade za leto 2019

Kaja Teržan je javnost prepričala že s svojim pesniškim prvcem *Delta* (2015). Ta je bil pri bralcih, poslušalcih in kritikih zelo naklonjeno sprejet, k čemur je pripomogla tudi pesnica s svojimi nastopi. Med drugim je v Mariboru dobila tudi nagrado občinstva na finalu tekmovanja za naziv vitezinja poezije, njen prvenec pa je bil nominiran za Veronikino nagrado.

*Delta* prinaša intimne, razmišljujoče in nekako zatikajoče se pesmi, ampak prav to zatikanje, to spotikanje gladkosti branja je polno hipnih epifanij, vpogledov. Neimenovana podstat zbirke je »reka življenja«, ki se izliva v morje (transcendence, drugega sveta, drugačnega bivanja, smrti), in sicer v številnih prepletajočih se tokovih, številnih raznolikih glasovih: pesmi so preproste, a kompleksne, zdaj humorne, zdaj boleče, iskanje in najdevanje vsakokratnega (p)osebnega življenjskega občutja in spoznanja, ki se s pesmijo ne konča, ampak se nadaljuje v neizgovorljivo. Perspektiva, iz katere so pisane, je drugačna, kot smo jo vajeni sicer, je presenetljiva, sublimna, resnobna in ironična in mila, a hkrati neizprosno realna.

*Krog* (2018) je zbirka, ki je še bolj izčiščena, pa ne v formi, temveč v tem, kako pisava sledi govorici: besedo imajo med drugimi tudi jezero, drevo, kamen. V pesmih ni herojskega bobnanja z retoričnimi sredstvi, a govorka izkazuje redok pogum – podati se v neznano, negotovo, išoč resnico trenutka biti – in čeprav (ali pa prav zato) ob tem ustvarja občutek negotovosti, nedokončanosti ali dvomeče zadržanosti, daje spregovoriti drugim oblikam zavesti: jezeru, metasekvoji, skali, ki opazuje kozoroga, utripa »s kamenčki, deževniki in / vodo, ki teče pod stopali, da zorim počasi / iz svoje notranje kože«. Pravi: »Ničesar ne odstiram; / nobenih kopren, nobenega pogleda.« Ampak ko pa ji sledimo iz oblike v obliko, iz smrti v ponovno smrt, nas prepriča prav s svojo zadržanostjo, nesposobnostjo verjeti konceptom, vnaprej izgotovljeni podobi sveta. Ta 'nesposobnost' se tako izkaže za pronicljivost, skoraj zenovsko modrost: »Tako pač sledim / očem, vonju in zemlji, / ki oblikuje / ritem mojih nog, / ukrivljenost in naklon / moje hrbtenice ter dihanje, / ki poskuša vse to dohiteti.« S tem nam prijazno daje vedeti, da je doživljanje vedno korak pred besedo, korak pred zavestjo; da pa se da besede obrniti tako, »da se tišina sama / začne spraševati in zgoščati okrog besed, / ki luščijo temne lise na roženici; / pod njimi pa je čista bela, še nerealizirana / matrica le ene od sedanjosti.« Z zavedanjem polifonije, nemožnosti kroga, ali, kot pravi sama, vzporednosti sedanjosti, odpira prostore svobode, ti pa, naj bodo še tako iluzorni in boleči, so vendar duhovni – kot je duhovno naše bitje – in nosijo smisel, naj bo še tako negotov.<sup>2</sup>

Barbara Korun

2 Utemeljitev Jenkove nagrade za leto 2019, ki jo podeljuje Društvo slovenskih pisateljev za najboljšo pesniško zbirko zadnjih dveh let, je pripravila Komisija za Jenkovo nagrado 2019, ki ji je predsedovala Barbara Korun, ostali člani komisije so bili: Nina Flisar, Ivo Stropnik, Andrej Ilc in Tone Škrjanec.



## Kaja Teržan

Kaja Teržan, rojena 1986, je odrasčala v Škofji Loki in Stockholmu na Švedskem. Študij umetnostne zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani je predhodno prekinila in se preusmerila na širše področje sodobno-plesne performativne prakse. Zadnjih pet let je zaposlena v vrtcu.

Leta 2015 je pri Centru za slovensko književnost, v zbirki Aleph, izšel njen pesniški prvenec *Delta*, ki je bil nominiran za Veronikino nagrado. Konec leta 2018 je, ponovno v zbirki Aleph, izšla njena druga pesniška zbirka *Krog*, ki je bila nominirana za nagrado kritiško sito. Zanj je prejela Jenkovo nagrado.



# Občini in občinski nagrajenci



# Stojimo na ramenih svojih prednikov in gledamo naprej

Škofjeloška kronika 2019 – praznično leto Ločanov

Vstop v novo obdobje, v nove čase, se je v Škofji Loki dejansko in simbolno zgodil že v nedeljo, 2. decembra 2018, z 2. krogom županskih volitev, na katerih je z 52,37 % glasov zmagal **Tine Radinja** ter tako postal novi župan Občine Škofja Loka. Protikandidat **mag. Robert Strah**, ki je prejel 47,63 % glasov, bo tudi v novem sklicu opravljal funkcijo podžupana. Novi župan je tako na čelu občine nasledil **mag. Miha Ješeta**, ki se je poslovil po dveh županskih mandatih (2010–2014 in 2014–2018).

*Slovenci, začenjajo se novi časi (1918–1920)* pa je bil naslov razstave, nove v seriji tematskih razstav, ki jih Zgodovinski arhiv Ljubljana – tudi ob nepogrešljivem prispevku strokovnih sodelavk škofjeloške enote arhiva **Judite Šega** in **Elizabete Eržen Podlipnik** – pripravlja ob 100-letnicah velikih in prelomnih dogodkov.

Te davne čase še pomni naša občanka in jubilančka – **Doroteja Vidmar**, ki je preživela ta vek in 4. januarja 2019 praznovala častitljivih 100 let! Za svojo dolgoživost in čilost je slavljenka sorodnikom, prijateljem in vsej zbrani soseski, ki so ji pripravili rojstnodnevno slovesnost, zaupala skrivnostni recept: *»Nikoli se nisem obremenjevala ali bila žalostna, vedno sem bila dobre volje. Bila sem pridno dekle, ki je vedno rado pomagalo kmetom in sosedom.«* In iskreno dodala: *»Moja edina želja je le, da bi živela še nekaj let, ker je živeti življenje lepo.«* Tako, zdaj veste!

Tega se dobro zaveda, saj (ga) je tako polno tudi živela, rojena Ločanka in častna občanka, sicer pa ugledna znanstvenica na področju kemije, predvsem in zavedno pa **Sulčkova Adi – dr. Aleksandra Kornhauser Frazer**, ki je v rodni Loki, v Sokolskem domu, ki se ga spominja še kot imenitnega prizorišča mladostnih plesov in zabav, predstavila svojo avtobiografijo **Poti in srečanja**.

Po dolgi življenjski in karierni poti znanstvenice, ki jo je vodila po vsem svetu in na kateri je srečala številne velike osebnosti iz sveta znanosti in politike, se je torej vrnila domov. V domači, rodni kraj. Na prijetno srečanje z nami.

Pri častitljivih 92 letih ostaja duhovita, iskriva in lucidna. Tudi ona ve, da *je pamet boljša kot žamet* (takšen je bil tudi naslov njenih osnovnošolskih priročnikov) in nam polaga na srce, da je vredno živeti, da se vselej velja boriti za življenje vredno človeka. Za življenje v miru – ki edino omogoča ustvarjalni nemir. Kajti, kot pravi: *»Mir res ni vse, je pa brez miru vse nič.«*

Škofja Loka je tudi mesto športa, zimskega športa in alpskega smučanja, kar vedno znova dokazujemo kot gostoljubni organizatorji enega najbolj prestižnih tekmovanj v alpskem smučanju za mlade – Pokala Loka. Tekmovanje je februarja 2019 v Škofji Loki in na Starem vrtu potekalo že v 44. izvedbi. Matični Smučarski klub (SK) Alpetour se je s profesionalnostjo in prizadevnostjo tudi tokrat izkazal.

Morda se premalokrat spomnimo, da je prav naš **Boris Strel** na svetovnem prvenstvu v alpskem smučanju v Schladmingu leta 1982 osvojil bronasto kolajno v veleslalomu – prvo odličje v alpskem smučanju za nekdanjo Jugoslavijo sploh! Tudi **Nataša Bokal** je leta 1991 na svetovnem prvenstvu v Saalbach - Hinterglemmu osvojila srebrno kolajno v slalomu! Nemara celo zadnjo za tedanjo Jugoslavijo.

Na to zagotovo niso pozabili kolegi iz SK Alpetour ter visoki podeljevalski gremij, ki je **Matjažu Hafnerju**, športniku po srcu in dolgoletnemu predanemu smučarskemu delavcu ter funkcionarju, za njegov prispevek k razvoju in uveljavitvi loškega in slovenskega alpskega smučanja podelil Bloudkovo plaketo za življenjsko delo, eno najvišjih državnih priznanj na področju športa. In to prav v letu, ko v Loki obeležujemo 90 let smučanja.

Vrsto priznanj so doslej že prejeli v **Šolskem centru Škofja Loka**, kjer so v sklopu praznovanja 130. obletnice ustanovitve tedanje obrtno-nadaljevalne šole in začetka poklicnega izobraževanja odprli nov **učni izdelovalni laboratorij**. Opremljen je s sodobno (visoko)tehnološko opremo za področja strojništva, energetike ter lesarstva, ki jo bodo uporabljali v laboratorijih in delavnicah ŠC in bo omogočala procese usvajanja sodobnega tehnološkega znanja, tako v izobraževalnih institucijah kot v gospodarstvu. Vsem ustvarjalnim in podjetnim uporabnikom bo omogočal realizacijo inovativnih idej in projektov, dijakom, študentom in učiteljem pa nadgradnjo njihovih strokovnih in aplikativnih znanj.

Lahko zapišemo, da na Podnu raste in se razvija vrhunsko kreativno in inovativno tehnološko središče, kjer se kalijo, (m)ojstrijo novi mojstri za sodobni svet. Ali, kot je slavnostni zagon novega hi-tech laboratorija pospremil direktor ŠC Škofja Loka **Martin Pivk**: *»Poklicno in strokovno izobraževanje na Škofjeloškem nima samo tradicije, ampak ga polno živimo vsak dan. Uspehi gospodarstva in obrti ga silijo, da je njihov sestavni del. Gradi na tradiciji in pomaga soustvarjati prihodnost.«*

Toda mar ni v Loki tako z vsemi ključnimi, bistvenimi stvarmi oziroma je to nekak naš avtentični lokalni, loški *habitus* in *modus operandi*?



V to nas je lahko znova prepričala razstava z naslovom **Klekljanje čipk v Slovenji**, ki so jo februarja odprli v Rokodelskem centru DUO Škofja Loka. Razstava je bila aktualno posvetilo slovenskim klekljaricam, saj je bilo novembra 2018 *Klekljanje čipk v Sloveniji* vpisano na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Pomemben delež k uspehu te skupne slovenske nominacije so prispevale tudi mojstrice, skupine, društva ter strokovne institucije s Škofjeloškega. Pomen tega prispevka je pravilno ovrednotila Katarina Sekirnik iz rokodelskega centra: »Škofjeloško območje je eno od močnejših središč klekljanja v Sloveniji. Tu delujeta dve klekljarski šoli, tri klekljarska društva, več neformalnih skupin in posamezne mojstrice klekljanja.«

Veščina klekljanja je vtkana v celoto kulturne tradicije in identitete škofjeloškega prostora. Tako, kot je neločljivi sestavni del naše duhovne in kulturne dediščine ter izročila tudi – druga od kar dveh (od skupaj štirih slovenskih) enot vpisanih na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva – *Škofjeloški pasijon*. Kontemplativnost, potrpežljivost, (po)trpljenje, zavezanost tradiciji in strastna predanost prežemajo oboje: večino snovanja in ustvarjalni proces klekljanja ter duhovno pripravo in aktivno uprizarjanje pasijonske igre.

Z začetkom pomladi in postno-velikonočnega časa vstopamo v posebni pasijonski čas, ki ga obeležujemo z vsakoletnimi **Dnevi Škofjeloškega pasijona**. Letošnjim je dalo ton močno mednarodno udejstvovanje, ki se je začelo že z marčevskim pasijonskim romanjem in ogledom pasijonske predstave *Passia* v belgijskem **St. Vithu** oziroma **Schönbergu**. Pasijon, ki ga v tem prijetnem mestecu ob belgijsko-nemški meji, uprizarjajo od leta 1993, na vsakih 7 let, je večno(stno) sporočilo Kristusovega križevega pota, prepleten s potmi, križi in križpotji sodobnega slehernika. Po odgovor(e) na temeljna eksistencialna vprašanja se je treba odpraviti na pot, po poti notranjih (samo)iskanj. Ali pa na starodavno romarsko pot v španski Santiago de Compostela, kamor se po poti izgubljenega sina napoti tudi osrednji junak tokratne uprizoritve.

Naša pot je še utrdila prijateljske vezi, ki nas družijo v združenju, družini evropskih pasijonskih mest – **Europassion**. Poti in srečanja. S slavnostnim podpisom ustanovne listine v **Bragi** na Portugalskem je Škofja Loka postala tudi ustanovna članica **Evropske mreže za praznovanje velikega tedna in velike noči**. Z ustanovitvijo združenja, ki ga sestavlja 5 držav mediteranskega loka, ki se pne od Portugalske, Španije, preko Malte in Italije do Slovenije, so bili izpolnjeni pogoji za začetek priprave skupne nominacije za uvrstitev mreže/poti med kulturne poti Sveta Evrope (SE). Prva tovrstna evropska kulturna pot, nastala pod obnebjem SE, je bila prav romarska pot svetega Jakoba v Santiago de Compostela.

Ene pomembnejših in najprepoznavnejših evropskih kulturnih poti so tudi **Poti impresionizmov** v Evropi. Nemara najslikovitejši potek slovenske etape omenjene poti, poimenovane **Pot sejalca**, vodi prav po pokrajinah slovenskega Barbizona. Loška krajina v podobah zapisana. Pisana Loka na stičišču in križpotju evropskih kulturnih poti.



Tullins v Franciji, kjer je potekal 35. Kongres združenja pasijonskih krajev Europassion. (foto: Jernej Tavčar)

A to je bil le uvodni zunanji del, prolog pasijonske zgodbe, ki se je tu v samem notranjem locusu *processio locopolitana* kot vselej udeležila na vseh področjih kulturnega udejstvovanja, tako kot to pritiče celostni umetnini – *Škofjeloškemu pasijonu*.

Lani smo se s pogovorom z režiserjem ponovne oživitve *Škofjeloškega pasijona* v letih 1999 in 2000 Marjanom Kokaljem o duhovnem sporočilu prve (pra)podobe *Raja* in prek uprizoritve dramske igre *Pater Romuald, kapucin*, ki prikazuje življenje, poklicanost in božji klic, rast in ustvarjanje avtorja, vse do končne stvaritve loškega misterija, ozirali k (iz)virom te duhovne drame. – Jasen pogled nazaj je potreben za trdnejši korak naprej.

To dejstvo je na mednarodni ravni potrdil tudi **35. Kongres združenja pasijonskih krajev Europassion**, ki je maja potekal v mestecu Tullins v bližini Grenobla v jugovzhodni Franciji. Tudi tu so uprizorili

sodobno, aktualno, celo angažirano verzijo pasijonske zgodbe. Nas pa se je še posebej dotaknila izjemna predanost, prijaznost in gostoljubnost naših francoskih gostiteljev. Resnične pasijonske skupnosti.

V osrednjem delu kongresa smo predstavili priprave na uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* leta 2021, predsedstvo združenja pa je Aleksandra Igličarja sprejelo za novega člana razširjenega predsedstva, zadolženega za promocijo združenja in pasijonskih aktivnosti. Prav tako je nova članica razširjenega predsedstva postala Andreja Ravnihar Megušar, ki bo opravljala vlogo koordinatorice za pasijonske kraje v Sloveniji in na Hrvaškem. To je lepo priznanje za Škofjo Loko in Pasijonski veter, a hkrati tudi velika odgovornost v času pred kongresom Europassiona, ki ga bo leta 2021 – prav v jubilejnem letu praznovanja 300-letnice nastanka in uprizoritve *Škofjeloškega pasijona* – gostilo naše mesto. To bodo tudi prve uprizoritve pasijona, odkar je bil *Škofjeloški pasijon* leta 2016 vpisan na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Skrb za dediščino ni vedno le stvar strokovnih institucij, skrb za dediščino se začne in kaže tudi na povsem individualni ravni. Je stvar (p)osebne (za)vesti in zavzetosti; zavedanja in vedenja, da navsezadnje gre *za našo stvar*. Za skupno stvar. Zagotovo najboljše rezultate dosegamo tam, kjer gre za dobro vzajemno (so)delovanje individualne pobude ter spodbud(e), angažmaja lokalne skupnosti in strokovnih služb.

**Šola prenove** je v letu 2019 lastnikom objektov prvič podelila priznanja za uspešno in kakovostno izvedeno prenovo objektov kulturne dediščine za leto 2018. Na njihov naslov je prispelo 17 prijav uspešno prenovljenih objektov. Priznanje za prenovo arhitekture so podelili **Slavici Peternel** za vzorno in vzorčno izvedeno **celostno prenovo Vrbanove domačije v Brodeh**. Na domačiji, njena stavbna zasnova sega v 16. stoletje, je bilo s skrbnim načrtovanjem prenove v okviru obstoječih gabaritov, s primernimi ter domišljenimi tehničnimi rešitvami in ukrepi, moč zadostiti vsem potrebam po sodobnem bivanju. Ob tem so uspeli ohraniti vse najpomembnejše in najkakovostnejše stavbne elemente, kot so tramovi, strop, oboki, kamniti detajli in portali.

Tovrstnih uspešnih zgodb se je mogoče lotevati le v tistih skupnostih, kjer cenijo bogastvo in simbolno vrednost izročila, kjer spodbujajo varovanje, prenos tradicionalnih znanj in veščin ter strokovno prenovo in ohranjanje (ne)snovne kulture dediščine. Po drugi strani pa je tudi od smelih pobud osveščenih posameznikov in delov civilne družbe znotraj skupnosti, vseh tistih, ki se zavedajo osnovnih vrednot skupnosti, pomena in vrednosti dediščine, odvisno ozaveščanje in opolnomočenje skupnosti same.

Takšni plemeniti ljudje so bili člani Profesorskega ceha, edinstvenega škofjeloškega intelektualnega kroga, ki je prerasel v Muzejsko društvo Škofja Loka, na čigar pobudo je bil leta 1939 – *iz čiste vneme za domačo zemljo in njen jezik* – ustanovljen Loški muzej. Po pripravi odmevne Obrtno-industrijske razstave v Škofji Loki leta 1936, ki jo je po skoraj 170 letih še dodatno povečala odrska uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* v predelavi in režiji **dr. Tineta Debeljaka**, so loški profesorji začutili, da je treba v Škofji Loki ustanoviti muzej, ki bo skrbel za ohranjanje bogate loške kulturne dediščine. S tem namenom so leta 1937 ustanovili Muzejsko društvo Škofja Loka, ki je že leta 1939 v stavbi starega rotovža na Mestnem trgu ustanovilo Loški muzej.

Lani je Loški muzej, ki nam tudi danes v svojih zbirkah predstavlja dragoceno dediščino – materializirano (duhovno) izročilo stoletne zgodovine Loškega gospostva, obhajal častitljivo obletnico – 80 let obstoja. (Več v prispevku Saše Nabergoj, Biljane Ristić in Marije Demšar Ohranjamo preteklost za prihodnost!).

Loški grad in muzej je aprila obiskal ameriški republikanski kongresnik iz Arizone **Paul Anthony Gosar** s soprogo Maude, ko se je mudil na neuradnem obisku rojstnega kraja svojih prednikov; Slovenijo je obiskal na povabilo Boruta Pahorja, predsednika Republike Slovenije. Z velikim zanimanjem si je ogledal staro mestno jedro Škofje Loke, Križno Goro in Staro Loko, od koder izvira njegov rod. Povabili smo ga v mestno hišo, na Loški grad, obiskal je loško podeželje, hišo prednikov, pravo vaško gostilno, vrtec na Fari, staro podeželsko cerkvico, farno cerkev, pokopališče ter grob, kjer počiva njegov rod. Videl je nekatere od ključnih točk našega mesta, dovolj, da je lahko začutil, da tu prebiva aktivna, živi živa, dejavna skupnost, da je tukaj prijetno in lepo živeti.

## **(Z)gradimo skupnost!**

Živo skupnost (s)tkke, spleta neskončno mnoštvo družbenih, skupnostnih vezi, ki temeljijo na sodelovanju, aktivni solidarnosti, skupnem udejstvovanju ter dejavnem sobivanju. Živo skupnost tvorijo, ustvarjajo tudi skupni skupnostni prazniki in praznovanja, lokalni in nacionalni prazniki, posvetni prazniki in sveti dnevi, skupn(ostn)i rituali, obeleževanje jubilejev, kulturno in športno udejstvovanje, druženje in sodelovanje za skupno dobro, za dobrobit skupnosti, lokalnega in globalnega okolja. In Škofja Loka je prav takšna aktivna lokalna skupnost.

Praznično leto Ločanov in Ločank se po veselem vstopu v novo leto nadaljuje s prešerno slovesnostjo ob nacionalnem dnevu kulture in obrne v spokoj s poklonom spominu na žrtve nedoumljivega vojnega zločina. Marca obeležimo dan žensk in materinski dan. Mater Zemljo na poseben *lokalen* način počastimo s tradicionalno spomladansko čistilno akcijo, ki naznanja vsakoletno intenziviranje trajnostnih okoljskih aktivnosti, pod skupnim imenom **Loško je ekološko**. Skupnost v marcu z **Jesenkovim popoldnevom** počasti velikega rojaka, znanstvenika, botanika, začetnika genetike ter pionirja ekologije. Veselemu pustu sledijo strogi post in **Dnevi Škofjeloškega pasijona**, ki se 22. aprila sklenejo z **Romualdovim dnem**. In že je tu 1. maj, s kresovi po okoliških vrhovih in tradicionalnim prvomajskim srečanjem na Križni Gori.

Mesto in okolico v maju peš premeri tematski urbani sprehod **Jane's Walk**. Lani smo tako skupaj (po)iskali odgovor na vprašanje *Kaj dela mesto živo?* Trajn(ostn)i odgovor se glasi: prebivalci, turisti, mestna arhitektura, zgodovinsko in kulturno izročilo, lokali in njihova vsebina, dogodki, mestno zelenje. Vse to skupaj, a pomembno je najti pravo, dinamično ravnovesje med njimi in biti pozoren, da se to ne bi omajalo. Pomenu ohranjanja mestnega zelenja, zlasti dreves, za nas in prihodnje generacije smo posvetili posebno predavanje, naslovnemu vprašanju **Le kaj bi z grajskimi lipami?** pa je odgovor ponudil že urbani sprehod.

Imenitna ambientalna razstava fotografij mestnih vedut in topografij, naslovljena **Odmevi preteklosti**, postavljena na Mestnem trgu, pa je sopostavljala podobe – kontinuiteto in prelome – aktualne in minule realnosti in zapeljevala poglede še vse poletje.

Območno združenje Rdečega križa Škofja Loka vsake dve leti podeli priznanja vsem tistim, ki imajo zares veliko srce – prostovoljcem, ki skupnosti prispevajo kri! V vseh štirih občinah na Škofjeloškem, ki jih pokriva območno združenje, imamo letno več kot 4 000 krvodajalcev, kar jih uvršča v sam vrh gorenjskih in slovenskih krvodajalcev.

Skupaj smo se povесelili tudi ob 70-letnici **Društva upokojencev Škofja Loka**. Dejavni, hiperaktivni člani in članice naše društvo uvrščajo visoko med najbolj dejavna (ne zgolj upokojska) društva v državi. Bogato društveno zgodovino so strnili in nam predstavili v zborniku *Naše izkušnje so naše bogastvo*.

Svojo 65-letnico so praznovale tudi članice in člani Društva tabornikov **Rod svobodnega Kamnitnika**. V društvu, ki združuje več kot 200 članov, so sredi

maja v Sokolskem domu pripravili slavnostno prireditev, ki so jo pospremili z razstavo taborniških pripovedi *Za šale, zgodbice in spomine – naj nas taborništvo nikoli ne mine!* ter izdelkov internega likovno-literarnega natečaja *Taborništvo in jaz*. Na dogodku so zbirali tudi prispevke za otroke iz socialno šibkejših družin. Svojo dejavnost so občanom želeli približati še s pestrim programom taborniških aktivnosti na različnih lokacijah po Loki.

40-letnico neprekinjenega delovanja je s slavnostnim koncertom v Kristalni dvorani obeležil **Pevski zbor Lubnik**. Prav članice in člani zbora so Sokolski dom vzeli za svojega, ko je pozabljen in propadajoč sameval sredi Placa. Prav oni so ga s petjem obudili, mu s pesmijo spet vdihnili, vrnili dušo, poimenovali Kristalno dvorano in tako spodbudili tudi njegovo prenovu.

Le kaj bi to naše mesto brez osrednjega kulturnega hrama – Sokolskega doma, v katerem se letno zvrsti več kot 200 prireditev! Na svoj način, s proslavo in odprtjem kar štirih razstav, smo zato obeležili tudi 10(0)-letnico Kulturnega centra Sokolski dom Škofja Loka: 100-letnico začetka gradnje in 10-letnico celovite prenove in ponovnega zagona.

V maju vstopamo v tisto obdobje leta, ko naše mesto na stežaj odpira svoja vrata. V Loko se pripeljejo starodobni kolesarji, v mestu in okolici se odvijata tradicionalna *Teden obrti in podjetništva* ter *Teden podeželja na Loškem*. Ulice in trgi, dvorišča in hiše starega mesta utripajo v živahnih, mladostnih ritmih in ubranih zvokih *Oglasbene Loke*, Muzejsko društvo pa predstavi svojo osrednjo publikacijo – domoznanski zbornik brez primere v Slovenji – *Loške razglede*. Lani smo obeležili izid 65. številke te *loške enciklopedije*. Njeno naslovnico je krasil stiliziran motiv čipke, v čast vpisa večšine klekljanja na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.



Maturantska četvorka, 2019. (foto: Jernej Tavčar)

Konec šolskega leta in vstop v poletni počitniški čas vsako leto napoveduje odprtje razstave izdelkov Šolskega centra Škofja Loka ter slovesen sprejem in podelitev priznanj najboljšim učenkam, učencem in njihovim mentorjem. Lanskoletnega zrelostnega izpita oziroma splošne mature se je na Gimnaziji Škofja Loka udeležilo 138 dijakov in dijakinj in prav vsi so jo tudi uspešno opravili! Med njimi je bilo 8 zlatih maturantov, **Eva Jug** pa je zbrala vseh 34 možnih točk in tako postala diamantna maturantka.

Lepo priznanje je prejela kar celotna lokalna skupnost, ko so nam pri Slovenski filantropiji ponovno potrdili naziv **Prostovoljstvu prijazno mesto**. V utemeljitvi potrditve so pohvalili ... *zgodno umeščanje prostovoljstva v razpis, stalno sofinanciranje različnih oblik izobraževanja za prostovoljce na*



*področju sociale in mladinskega dela, podpiranje prostovoljstva mladih in dela njihovih mentorjev, angažiranje pri ohranjanju Škofjeloškega pasijona kot nesnovne kulturne dediščine, ki je umeščena na Unescov seznam in v velikem obsegu vključuje prostovoljce, aktivno vlogo pri povezovanju javnih zavodov in prostovoljskih organizacij na področju preventive in aktivnega staranja.*

Na natečaju *Prostovoljec leta*, ki ga pripravlja Mladinski svet Slovenije, je v starostni skupini od 20 do 29 let **naj prostovoljka** postala **Nina Milinković**, ki jo je predlagalo Društvo prijateljev mladine Škofja Loka. Med njenimi ključnimi področji sta zdravje mladih in trajnostni razvoj.

Naj mladinski projekt je postal **Košna u snežet** v organizaciji Društva podeželske mladine Škofja Loka. Leta 2018 se je na mednarodni dan mladih zbralo 570 koscev in kosic vseh generacij, da so ročno pokosili območje na Smučarskem centru Cerkno, kar je bil Guinnessov rekord v številu udeležencev pri eni košnji.

Organizacijsko zahteven in medijsko odmeven projekt, pa še veličasten tekaški praznik, je tudi nočni **Tek 4 mostov**. Ob tokratni 8. izvedbi so na njem prvič tekli prav posebni junaki – **junaki 3. nadstropja**. To so otroci in mladostniki, ki so se ali se še zdravijo v 3. nadstropju Pediatrične klinike na hematološko-onkološkem oddelku, ki so se borili oziroma se še borijo s hudimi krvnimi boleznimi in različnimi raki. V spremstvu predsednika države Boruta Pahorja, škofjeloškega župana Tineta Radinje, slovenskih olimpijcev, organizatorjev in domačih jih je na Mestni trg prišlo skoraj 60. V družbi olimpijcev so po svojih močeh pretekli 150 metrov in dobili zaslužene medalje. Prav vsi so bili zmagovalci.

Vsako leto se s **Historialom** vrnemo stoletja nazaj v loško preteklost. Lani nas je dramska igra **Pater Romuald, kapucin** popeljala na začetek 18. stoletja, v čas pred prvo uprizoritvijo *Škofjeloškega pasijona*.

Vrhunec in slavnostni zaključek junijskih praznovanj predstavljata občinska proslava ob najpomembnejšem nacionalnem prazniku – dnevu državnosti in slavnostni akademiji ob prazniku Občine Škofja Loka. Na ta osrednji občinski praznik podelimo občinska priznanja in počastimo posameznike, društva in inštitucije, ki so se izkazale s svojim prizadevnim prostovoljnim delom v skupnosti in za dobro skupnosti. V toplem poletni večer in poletno noč, ki je že naznanjala počitniško-dopustniško *bonaco*, so nas nato ponesli prijetni džezovski ritmi.

To je bil pravi praznik dejavne in delavne skupnosti, ki zna izražati svojo hvaležnost tistim, ki dajejo in se razdajajo ter se ob tem sproščeno (po)veselijo v *zenitu* leta, v dneh poletnega solsticija. Zato se ne čudimo, da nas v teh prazničnih dneh tako radi obiščejo prijatelji iz pobratenih in partnerskih mest.

## **Mesto in Svet – svet v mestu/mesto (v) svetu**

Pravzaprav nas zelo radi obiskujejo vse leto. Mlade smučarke in smučarji, ki nastopijo na Pokalu Loka, tega ne pozabijo nikoli. Tudi kasneje, ko kot uveljavljeni tekmovalci posegajo po odličjih na najpomembnejših tekmovanjih. Vedno znova se na tradicionalno druženje in tekmovanje v smučanju po starem pod grad,

na *loški Streif*, radi vračajo smučarji starodobniki. Pravijo, da je naša rovtarska *štimunga* nepozabna.

Močne, nerazdružljive in nepozabne vezi so se spletle med brigadirkami in brigadirji, ki so v času njihove mladosti skupaj gradili novi svet. Ko je **Klub brigadirjev MDA Škofja Loka** ob dnevu brigadirjev, 1. aprila 2019 na Domu ZD Škofja Loka odkrival spominsko ploščo v zahvalo in spomin vsem brigadirjem, ki so s prostovoljnim delom gradili tedanjo domovino, nas je obiskala delegacija nekdanjih brigadirjev iz pobratene Smederevske Palanke. Le iskreno mladostno tovarišstvo in prijateljstvo lahko o(b)stane in kljubuje času! In poraja vedno nova. Že sredi istega meseca je delegacija OŠ Ivana Groharja obiskala eno od osnovnih šol v Smederevski Palanki in s tem postavila temelje nadaljnjega sodelovanja na strokovnem, kulturnem in športnem področju. Temelje za nov krog, novo etapo pristnega in trdnega prijateljstva.

Gimnazija Škofja Loka pa je postala idejna vodja in organizatorica **Rusijade** – bienalnega vseslovenskega festivala šol z ruščino v učnem programu. To prijateljsko srečanje učencev, dijakov in njihovih mentorjev, ki jih ne družita le učenje in poučevanje ruščine, pač pa tudi ljubezen do lepote ruskega jezika in kulture, je lani marca že osmič potekalo v Škofji Loki.

Škofja Loka je tudi ustanovna članica združenaja Evropske mreže za praznovanje velikega tedna in velike noči, ki sega od Portugalske do Slovenije, od Brage do Loke. Je dejavna članica združenja evropskih pasijonskih krajev Europassion; v letu pasijona, spomladi 2021, bo gostila kongres tega vseevropskega združenja.

Škofja Loka je tudi zelo aktivna članica združenja Douzelage – združenja, ki ga sestavljajo manjša mesta iz vsake od dotedanjih 28. držav članic EU le po eno. Maja je Loka sodelovala na 44. Letni skupščini združenja v Asikkali na Finskem, kjer je udeležence povabila na 45. Skupščino leta 2020!



Veleposlaniki v Škofji Loki, 2019. (foto: Jernej Tavčar)



Ob lipi slovensko-češkega prijateljstva.  
Z leve: Tone Mlakar, Tine Radinja, Štěpán Pavlík  
in Monika Tavčar. (foto: Jernej Tavčar)



20 let sodelovanja z Maasmechelnom. Z leve:  
Miha Ješe, Raf Terwingen, Jef Albrechts, Tine  
Radinja in Igor Drakulič. (foto: Jernej Tavčar)

V prazničnem mesecu juniju Škofja Loka tradicionalno gosti tuje veleposlanike, akreditirane v Sloveniji, takrat nas obiščejo tudi delegacije iz pobratenih in partnerskih mest.

Skupaj s češkimi prijatelji smo se pred občinskim praznikom zbrali pred lipo slovensko-češkega prijateljstva pred OŠ Škofja Loka – Mesto, ki je ena od le dveh tovrstnih lip v Sloveniji, na Češkem pa je posajenih že več kot 50 lip češko-slovenskega prijateljstva. Na srečanju so bili, poleg županov obeh pobratenih mest Tineta Radinja in ing. Štěpána Pavlíka, navzoči tudi veleposlanik Česke v Sloveniji Juraj Chmiel, Miha Ješe, odgovorni za mednarodno sodelovanje na Občini Škofja Loka, Peter Pokorn ml., ki skrbi za sodelovanje z mestom Tabor, in Tone Mlakar, fotograf, ki je z razstavo svojih fotografij *Med Alpami in morjem* v Taboru pred 20. leti, pravzaprav glavni krivec za pobratenje med mestoma.

Tako kot je Jef Albrechts krivec za vznik partnerstva med Škofjo Loko in Maasmechelnom. Jef je leta 1989 s soprogo pravzaprav po (ne)sreči zašel v te kraje, v katere se je hipoma usodno zaljubil. Leta 1999 je bila podpisana

listina o pobratenju, v letu 2019 pa sta župana Tine Radinja in Raf Terwingen ob 20-letnici pobratenja podpisala posebno zahvalno listino. Sodelovanje se je v minulih dveh dekadah precej razmahnilo, tudi slavnostni podpis listine se je podaljšal v *Flamski teden v Škofji Loki* in je z razstavo likovnih ustvarjalcev društva Maasmechelse Kunst Kring MaKK trajal še ves mesec in se zaključil šele v visokem poletju s koncertom Godalnega orkestra akademije Maasmechelen.

Vrata v počitniški čas in dolgo vroče poletje že leto za letom odpro **Bralnice** z vstopom na čarobni vrt Sokolskega doma, kjer se vsakokrat predajamo tudi odličnim koncertom. S koncertom imenitnih muzikantov smo vstopili v sproščen poletni čas, v mitični, čarobni *summertime*, čas dolgega vročega poletja, ki so mu ton dajali festivalski dogodki *Pisane Loke*, koncerti *Hafnerjevega memoriala*, *Mednarodnega cikla koncertov*, koncertnih *Večerov na terasi* in filmskih

predstav (po)letnega *Kina nad mestom*. V poletni *Pisani Loki* sta nastopila aktualna evrovizijska Zala & Gašper, velika vokalna zasedba Perpetuum Jazzile, alternativni veterani Borghesia in kultni Silence, v Rdeči Ostrigi pa celo izraelska dream-pop princesa Lola Marsh!

Poleti smo v Loki svojemu namenu predali lepo obnovljeni odsek *vojaške ceste*. Prenova je obsegala razširitev ovinkov, ureditev odvodnjavanja in muld, zahtevno sanacijo treh zemeljskih plazov, ureditev križišč, cestnih priključkov, asfaltiranje več neurejenih odsekov in postavitev zaščitne ograje. Prenovljeni cestni odsek **Pahuc–Nace**, med Podpurfelco in Breznico, predstavlja lep primer trajnostne obnove lokalne ceste, ki predstavlja ustrezno funkcionalno komunikacijo podeželskega zaledja, kot – še zlasti poleti – najbolj priljubljeno (sredo)gorsko panoramsko-kolesarsko cesto za vse številnejše rekreativne kolesarje, izletnike in turiste, ki sem prihajajo od vsepovsod.

Da ni popuščanja pri pasijonski strasti pa so dokazali škofjeloški pasijonci, ki so v hladu kapucinskega samostana medse sprejeli novega vodjo projekta *Škofjeloški pasijon 2021* Jakoba Vrhovca, ko je njegovo imenovanje predhodno potrdil občinski svet.

Galerijo Sokolskega doma so čez poletje zapolnila umetniška dela, ki so jih na 20. Poletni koloniji Iveta Šubica v Poljanah na temo *Visoške kronike* ustvarili člani Združenja umetnikov Škofja Loka. Čar(ob)na Agata Schwarzkobler se je vrnila v mesto ob vodi.

17. avgusta se je v 90. letu od zemeljskega sveta poslovil naš častni občan, narodni buditelj, ena osrednjih osebnosti slovenske pomladi in osamosvojitve ter eden od ustanovnih očetov naše države – **Ivan Oman**. Združeval je tisto, kar danes premorejo le (še) redki, pogum in odločnost, plemenitost in dostojanstvo. In takšno je bilo tudi slovo od tega velikega človeka in modrega moža.

27. avgusta smo proslavili častitljivi jubilej Loškega muzeja Škofja Loka. Na praznični prireditvi, ki je potekala prav na njegov 80. rojstni dan in je pomenila svojevrsten vrhunec jubilejnega muzejskega leta, so podelili 9 spominskih priznanj društvom, institucijam, sodelavcem muzeja in izbranim posameznikom. S priznanji se jim je muzej zahvalil za sodelovanje in njihov doprinos k delovanju in promociji muzeja v preteklih letih.

Zadnji dnevi poletja so prinesli tudi enega najboljših koncertov tega poletja, pravzaprav celega leta, celovečerni koncert **Uršule Ramoveš** in **Fantov iz Jazbecove grape** na vrtu Sokolskega doma; bil je preprosto čaroben, hipnotičen.



Na prenovljeni vojaški cesti. (foto: Jernej Tavčar)



1. septembra, na prvi dan (meteorološke) jeseni, smo v Cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu doživeli še eno izjemno sublimno ambientalno doživetje – **Zornico v Crngrobu**. Iz nočne tišine so nas prebujali z glasbo, pesmijo, plesom, s podobami ... Prebedeli smo noč in vstopili smo v novo jutro, v zoro novega dne. Vstopili smo v jesenski čas.

## Sadovi jeseni

V začetku septembra se oglasijo šolski zvonci, ki kličejo v šolske klopi. V začetku septembra 2019 sta tudi dva posebna gosta sedla – v prav posebno šolsko klop. V predzverju Srednje šole za lesarstvo Šolskega centra Škofja Loka sta predsednik Republike Slovenije Borut Pahor in estonska predsednica Kersti Kaljulaid odkrila pametno klopco slovensko-estonskega prijateljstva. Pametna klopca je izdelek Anžeta Fabijana, dijaka te šole. V nadaljevanju sta si visoka gosta ogledala, kako poteka pouk, ob koncu obiska so jima podarili lebdečo skledo *Teglc*, nagrajeni izdelek Dijaškega podjetja leta 2018.

11. septembra smo skupaj proslavljali 40-letnico **Radia Sora**, ki še vedno vzpostavlja ter ohranja živo skupnost na ozemlju nekdanjega Loškega gospostva. Vsi štirje loški župani in Jan Plestenjak so bili zato zbrani tam – na veseli radijski zabavi.

V letu 2019 je bilo toliko jubilejev in toliko jubilarcev, da je eden od njih – Loški muzej Škofja Loka – o njih pripravil prav posebno dokumentarno razstavo. **Z nami praznujejo** se je imenovala razstava, ki je v ospredje postavila 6 društev,



Župani na Radiu Sora ob praznovanju 40-letnice. Z leve: Janez Žakelj (Občina Žiri), Tine Radinja (Občina Škofja Loka), Anton Luznar (Občina Železniki), Milan Čadež (Občina Gorenja vas - Poljane) in moderatorka Monika Tavčar. (foto: Jernej Tavčar)



šol in klubov, ki so lani praznovali okrogle obletnice delovanja: Šolski center Škofja Loka je lani praznoval 130-letnico poklicnega šolanja, obeležili smo 90 let smučanja in igranja nogometa, pred 70-letji pa so bili ustanovljeni Društvo upokojencev, Glasbena šola Škofja Loka in Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka.

Da se Loški muzej v letu visokega jubileja ne ozira zgolj nazaj, pač pa se uspešno sooča z aktualnimi izzivi, so dokazali z odprtjem nove (dislocirane) muzejske zbirke *Tle se špegaljate lenuhi, po tej mali marni muhi!*. To je bil tudi sijajen zaključek dvoletnega projekta **Med-o-vita**, ki so ga skupaj pripravili partnerji: LAS loškega pogorja, Čebelarstvo Škofja Loka, Društvo Sožitje, Loški muzej Škofja Loka in Razvojna agencija Sora. Zbirka prikazuje življenjsko okolje kranjske sivke, podrobno predstavi člane čebelje družine in čebelje produkte ter načine, kako čebele in človek pridejo do njih. Opozarjajo na pomen čebel pri opraševanju rastlin ter njihovo ogroženost zaradi onesnaževanja in klimatskih sprememb, pa tudi njihovo vlogo v slovenski kulturni dediščini, od poslikanih panjskih končnic do medicinske in lectarske obrti, ki sta na Loškem dali nunske lect, mali in dražgoški kruhek. Razstavljeni so tudi predmeti za čebelarjenje.

Septembra so spet začeli *Dnevi evropske kulturne dediščine – DEKD 2019*, tokrat pod naslovom **Dediščina#umetnost#razvedrilo. Mala Groharjeva kolonija**, ki povezuje vse tri v naslovu navedene pojme oziroma razsežnosti, je predstavljala dober uvod vanje. Mladi likovni ustvarjalci iz 35 osnovnih šol s celotne Gorenjske in nekaterih partnerskih mest najpogosteje upodabljajo različne arhitekturne posebnosti mesta, starega mestnega jedra in predvsem Placa, kjer se jih zbere največ, saj gre pri vsem tem tudi za druženje, zato radi ustvarjajo skupaj. Mestne vedute, arhitekturni detajli in urbani utrip mlade ustvarjalce nagovorijo na poseben, dragocen način, ki v spominu udeležencev živi še dolga leta. **Mala Groharjeva kolonija** in razstava nastalih likovnih del je pravi kalejdoskop pisanih podob Loke, kot jih slika neobremenjeni mladostni(ški) pogled.

Jesen življenja pa je čas modrosti in čas pobiranja sadov, je čas žetve. Je tudi čas za pogled nazaj, za spomine. In je čas pomiritve. S seboj in svetom. Septembra sta se nam na zelo (p)oseben način odkrila dva cenjena člana Muzejskega društva Škofja Loka. **Andrej Rant** je skupaj z muzikusom **Janezom Jocijom** pripravil literarno-



Baladam Andreja Ranta in srednjeveški glasbi Janeza Jocija smo prisluhnili v kapeli Loškega gradu. (foto: Aleksander Igličar)

-glasbeni recital *Balade in srednjeveška glasba*. Pesnik po duši se nam je predstavil z izborom pesmi iz svojega literarnega opusa, iz pesniških zbirk *Izpovedi*, *Zlati klas* in *Utrinki duše*, ki odete v lirično baladno vzdušje ne bi nikjer zvenele bolje kot v kapeli Loškega gradu, kjer v tihem sozvočju sobivajo (s)pomniki izjemne lepote in najstrašnejše groze.

**Meri Bozovičar – Kajbetova Meri** šteje 88 let in ima obilico spominov. Naenkrat je začutila, da mora povedati zgodbo. Svojo zgodbo. Ubesečila jo je v biografiji in družinski kroniki *Krvava zarja*. Knjiga govori o krutem času 2. svetovne vojne in času po njej in nam odkrije spomine, ki so bili (pre)dolgo zamolčani in so ji (ob)ležali na duši. Ravnala je iskreno, pogumno in odgovorno. Do sebe in do skupnosti.

Ob koncu septembra je Škofja Loka gostila mednarodno konferenco v okviru projekta *Evropa za državljane: Mladi in stari – aktivno staranje*. Uvodni dogodek na temo razvoja in izmenjave dobrih participatornih praks je pritegnil predvsem župane, podžupane ter predstavnike občinskih in drugih javnih služb iz pobratenih in partnerskih mest. Na konferenci so predstavili različne oblike javne participacije. Skupna rdeča nit različnih uspešnih participatornih praks je v ustvarjanju in krepitvi zaupanja, ki gradi lokalno skupnost in (so)delovanje, v uvedbi praks, ki so izrazito vključevalne, ki jih lahko uporabljajo prav vsi občani, so trajnostno naravnane ter spodbujajo medsebojno (tudi medgeneracijsko) sodelovanje.

Uspešno izpeljana mednarodna konferenca je bila uvod v jesenske mednarodne aktivnosti, ki so se nadaljevale s *1. Dnevi kitajske kulture* z delavnicami kitajske kaligrafije in tradicionalnim obredno pripravo in pitjem čaja ter s projekcijo treh izbranih filmov.



Miro Cerar, zunanji minister RS, na posvetu o prihodnosti EU, v Sokolskem domu v Škofji Loki. (foto: Jernej Tavčar)

Močno globalno razsežnost ima tudi vsakoletni – tokrat že 32. zaporedni – *Mednarodni likovni natečaj Plakat miru*, ki poteka pod pokroviteljstvom Lions klubov. Na lanskoletnem natečaju je s svojimi likovnimi izdelki s sporočili miru sodelovalo tudi več kot 100 otrok iz Škofje Loke ter Selške in Poljanske doline. Njihove risbe so se na poti miru ustavile tudi na razstavi v Sokolskem domu.

*Kakšno Evropsko unijo si želimo državljani?* pa je vprašanje, ki ga je na vse državljane EU naslavljal posvet o prihodnosti EU. Posvet, ki je potekal 15. novembra v Sokolskem domu, smo skupaj pripravili

Vlada Republike Slovenije, Občina Škofja Loka in Gimnazija Škofja Loka. Udeležba na posvetu je bila zares nadvse imenitna: zunanji minister Miro Cerar, bavarski državni minister za evropske in zvezne zadeve Florian Herrmann, vodja predstavništva Evropske komisije Zoran Stančič ter gostitelj, aktualni župan Tine Radinja in nekdanji župan Miha Ješe.

Zagotovo najbolj veselo, ubrano in uglašeno pa je bilo praznovanje jubileja **Glasbene šole Škofja Loka**, ki že sedem desetletij širi glasbeno in splošno omiko ter sooblikuje kulturno življenje na Loškem. Na slavnostnem koncertnem večeru so nastopili nekdanji in sedanji učenci ter učitelji GŠ Škofja Loka. Športna dvorana Trata je za to posebno priložnost postala velika koncertna dvorana, ki pa je bila vseeno premajhna za vse obiskovalce, ki so želeli prisluhniti več kot 200 nastopajočim. V koncertni večer, ki je prinašal izvedbe skladb največjih skladateljev, sta nas s klavirskim duetom pospremila Klemen Karlin in Peter Kopač, aktualni in nekdanji ravnatelj.

Pianist in skladatelj **Peter Kopač** se nam je ob svojem življenjskem jubileju – tudi on je v letu 2019 slavil 70 let – predstavil na koncertu v okviru Kristalnega abonmaja s koncertnim programom, ki je obsegal izbor njegovih del do leta 2018. Njegov ustvarjalni opus posega predvsem na področje komorne in solistične glasbe, zadnjih nekaj let, še posebej po upokojitvi, ustvarja tudi za simfonični orkester. Na koncertu so slavljenčevo glasbo izvajali: skladatelj sin violinist Andrej Kopač, violinistka Ana Julija Mlejnik, violončelist Miloš Mlejnik, klarinetist Jože Kotar, pianist Klemen Golner, flavtist Matej Zupan in violist Yasumichi Iwaki.

Naša mlada violinistka **Ana Julija Mlejnik** je letos že drugič pripravila koncertni cikel komornih zasedb **Loka da Camera**. V Loko je povabila kopico odličnih glasbenikov ter skupaj z njimi pripravila koncertni spored na treh najboljših loških koncertnih prizoriščih: v kapeli Loškega in Puštalskega gradu, zaključni koncert pa je bil v Sokolskem domu.

Največja, najbolj barvita razstava leta je bila postavljena v čast 40-letnici Združenja umetnikov Škofja Loka **Skozi čas in naprej**; na tej veliki skupinski društveni razstavi 140 likovnih del je sodelovalo 72 avtorjev. Njihova umetniška dela so zasedla skoraj vse prostore Loškega gradu. Pod gradom, v Galeriji Martinove hiše, je bila na ogled območna fotografska razstava **Temni kontrast**, v Sokolskem domu pa so se po tradiciji spet predstavili puštalski likovni ustvarjalci, skupinsko razstavo, poimenovano **Puštuci u Lok**, je pospremil tradicionalni prednovoletni koncert učiteljev Glasbene šole Škofja Loka. Ob tej priložnosti so predstavili tudi prav izborno zasnovan jubilejni zbornik *Na krilih glasbe*, ki je bil izdan ob obletnici glasbene šole.

Da je Puštal zares svojevrstno, samoniklo, ustvarjalno prizorišče in kraj s posebno lokalno identiteto, energijo in tradicijo je potrdila izdaja **priložnostne poštne znamke z motivom Nacetove hiše**. Pošta Slovenije je znamko izdala v seriji *Kmečke hiše na Slovenskem*. S tem so izrazili izjemno priznanje tudi lastnikom hiše – Polenčevem rodu –, ki ta arhitekturni in etnološki

spomenik varuje že več kot 200 let, 18 let pa je hiša že odprta za javnost in deluje kot muzej. Dragocena družinska zapuščina Polenčevih je s tem postala neprecenljiva kulturna dediščina nas vseh.

Izdaja priložnostne poštne znamke je bilo še eno v vrsti priznanj in poklonov škofjeloškemu filatelističnemu društvu ob njegovem jubileju.

Da dediščina utegne zanimati in pritegniti tudi mlade, če jo le znamo predstaviti na pravi, njim lasten način, priča mednarodni projekt **Refresh**, ki se je z razstavo in zaključno slovesnostjo sklenil v Sokolskem domu. Cilj tega projekta (mladi umetniki oživijo in osvežijo območja kulturne dediščine) je bil razviti nove, sveže načine predstavitve kulturne dediščine v sodelovanju z mladimi umetniki v različnih kulturnih in ustvarjalnih sektorjih. K sodelovanju je povabil in privabil vse ljubitelje kulturne dediščine, še posebej mlade. Vodilni projektni partner je bilo Združenje zgodovinskih mest Slovenije, pri projektu so sodelovali še partnerji iz Italije, Romunije, Španije in Slovenije. V letu in pol so pripravili 8 lokalnih ustvarjalnih delavnic, kjer je pod vodstvom domačih mentorjev ustvarjalo več kot 200 mladih umetnikov različnih zvrsti. Nastalo je 8 filmskih zgodb s teh dogodkov in zaključni film **Osvežena dediščina**.

Pred koncem leta je bil ustanovljen še **Javni zavod 973**, namenjen organizaciji zahtevnejših prireditev v občini, vključno z izvedbo pasijona. Imenovali so tudi režiserja nove uprizoritve *Škofjeloškega pasijona* – **Boruta Gartnerja**, izkušenega režiserja, ki je pasijon režiral že leta 2009. Pasijonska ekipa je tako postavljena, zdaj je čas za izgradnjo žive pasijonske skupnosti.

Gostja zadnjega Blaznikovega večera v letu 2019 je bila **prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec**, dr. med. in predstojnica Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete v Ljubljani. 21. novembra je predavala o *španski gripi, najstrašnejši pandemiji v zgodovini človeštva*, ki je izbruhnila v zadnjem letu 1. svetovne vojne, kosila še v letu po njej in skupaj pomorila od 50 do 100 milijonov ljudi po vsem svetu! Ocenjujejo, da je v takratni državi SHS umrlo okoli 60 000 ljudi, od tega okoli 6 000 Slovencev. Pa vendar se (mi) je zdelo, da gre vseeno za nekako oddaljeno, davno neponovljivo temo ...

Konec novembra smo v Škofji Loki dobili nov vrtec, **Vrtec Kamnitnik**. Gre za izjemen objekt, arhitekturni presežek, zgrajen po najsodobnejših standardih trajnostne gradnje – objekt je skoraj *ničenergijski* – in sonaravno umeščen v zeleno, parkovno območje nekdanje vojašnice. Brez dvoma je to občinska investicija leta, pravzaprav kar desetletja, predstavlja pa vrhunski javni objekt nove (prihodnje) generacije s področja družbene infrastrukture. (Več o gradnji vrtca v prispevku Mihe Ješeta Vrtec Kamnitnik.)

Na območju nekdanje vojašnice – tudi z umestitvijo in ureditvijo kompleksa sodobnega vrtca – nastaja novo mestno središče, vozlišče različnih javnih družbenih (servisnih, storitvenih) dejavnosti ter družbenih interakcij. Tu raste, tu vzpostavljamo sodobno mesto (so)bivanja in srečevanja različnih družbenih skupin in generacij, od najmlajših v vrtcu do starostnikov. Sodoben vrtec je le nov

fizični in funkcijski element v urbani in socialni mreži (javnih ustanov), ki prispeva k temu, da Občina Škofja Loka predstavlja varno in stabilno bivalno okolje, v katerem je prijetno živeti.

To dokazuje tudi vsakoletna visoka uvrstitev naše občine na lestvici slovenskih občin, v katerih se najbolje živi. Poleg lepega in urejenega naravnega in bivalnega okolja nas na tako visoko mesto uvrščajo robustno in hkrati dinamično gospodarstvo, dokaj stabilne demografske razmere in razvejana mreža javnih ustanov.

Naslednji dan smo prižgali luči in skupaj vstopili v praznični čas ter čarobni ris decembrskih praznovanj.

## Mesto luči

Zakorakali smo v pražnje obsijano **Loko v snegu**, se sprehodili skozi **Izložbe domišljije** in se podali v **Pravljичno deželo** sredi bližnjega gozda. Na Trgu pod gradom smo se razveselili mestnega drsališče na prostem, na Mestnem trgu smo gostili božično-novoletni sejem in postavili jaslice, na Spodnji trg nas je zvabila miniaturna zimska vasica. Obiskali so nas tradicionalni decembrski dobri možje. Pa tudi tisti bolj posebne sorte: na Štemarjah je k veselju in plesu *po'vabu* legendarni ljubimec **Pero Lovšin**, v Sokolskem domu je nastopil sončni istrski folkie **Rudi Bučar**, tik pred božičem nas je do solz ganil še legendarni gledališki in filmski igralec **Rade Šerbedžija**.

Tik pred koncem leta se vedno znova spomnimo, da je Loka mesto z dolgo in imenitno gledališko tradicijo. Tako smo na Loškem odru že 49. podelili **Severjeve nagrade** za igralske stvaritve v slovenskem poklicnem in ljubiteljskem gledališču in za študente dramske igre.

Decembrski čas je čas druženj in praznovanj, je čas izrekanja voščil, blagoslovov in dobrih želja. Stvari se za hip umirijo in zastanejo na sveti večer. Božični dan, dan rojstva novega upanja praznujemo v družini ali pa se na večer pred dnem samostojnosti in enotnosti odpravimo na tradicionalni praznični božično-novoletni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka.

Ostalo nam je le še pričakovanje silvestrovanja na praznično ozaljšanem Mestnem trgu. Ali pa silvestrsko romanje z baklami in lučkami v romarsko cerkev v Crngrob. Polni upanja in dobrih želja smo vstopali v novo leto. Tam daleč na Daljnem vzhodu, od koder je prihajal nov(oletni) dan, pa se je leto psa počasi preobračalo v podganje leto ...



# Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2019

**Zlati grb Občine Škofja Loka v letu 2019 prejme  
PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO VIRMAŠE - SV. DUH**  
*ob 100- letnici delovanja.*

Prostovoljno gasilsko društvo Virmaše - Sv. Duh je bilo ustanovljeno 13. 7. 1919 na pobudo 6 osveščenih vaščanov, ki so uvideli potrebo po organiziranosti gasilstva v svojem kraju. V kroniki društva je zapisano, da je leta 1919 v Virmašah izbruhnil večji požar. Ogenj, ki je zajel poslopje Štefančkove hiše, je bil glavni vzrok pobude za ustanovitev takratnega Gasilskega društva Virmaše. Od tedaj dalje uspešno deluje in se razvija v moderno, strokovno in organizirano društvo, glavni namen njihovega obstoja pa je še vedno enak kot ob ustanovitvi – pomagati sovaščanom in tudi drugim v nesrečah.

Začetki so bili skromni, posebno pri opreми. Leta 1920 je društvo štelo 30 članov. Gasilsko delo je takrat temeljilo predvsem na osebnih izkušnjah gasilcev, saj strokovno usposobljenega kadra še ni bilo. Gasilske veselice, ki so jih prirejali vsako leto, so bile že takrat pomemben vir za financiranje društva. Gasilci so takrat delovali tudi v okviru dramske skupine, ki je v novi zgradbi uprizarjala razne igre, izkupiček pa namenila vzdrževanju opreme. Že leta 1921 so tako k zgradbi dozidali stolp za sušenje gasilskih cevi, leta 1925 so kupili še eno večjo ročno črpalko, v letu 1931 pa že prvo motorno črpalko rosenbauer – zanimiv je podatek, da je društvu služila še nadaljnjih 41 let. Po 2. svetovni vojni se je izkazalo, da ima gasilsko društvo premalo prostora, zato so leta 1951 začeli na parceli ob Domu strojne skupnosti graditi novo poslopje. Finančne zmožnosti društva so bile zelo omejene. Potrebni so bili veliko materialnih prispevkov, prostovoljnega dela in odrekovanja, tako pri gasilcih kot tudi ostalih krajanih. Za gradbeni načrt in tudi manjkajoči gradbeni material je iz svojih rezervnih skladov priskočilo na

pomoč Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije, denar za strešno opeko pa je podarila Zveza borcev Sv. Duh. Leta 1953 je bil gasilski dom zgrajen in dan v uporabo. Nudil je prostor za gasilsko opremo in tudi garažo za gasilski voz na peresa za konjsko vprego, ki je prevažal motorno črpalko.

Članstvo in oprema sta rasla, s širjenjem naselij pa tudi število intervencij. Leta 1959 so virmašanski gasilci svojo opremo že prevažali z gasilskim vozilom z gumijastimi kolesi, ki so ga odkupili od Prostovoljnega gasilskega društva Mengeš. Tudi tehnika se je zelo hitro razvijala in leta 1972 so kupili novo gasilsko črpalko rosenbauer, ki je bila precej bolj učinkovita od stare. Pri tem nakupu so finančno priskočili na pomoč krajani, občinska gasilska skupnost, krajevna skupnost in Zavarovalnica Triglav. Zanimiv je podatek, da je bilo v tem obdobju na območju delovanja gasilskega društva postavljenih že 5 bazenov in 32 hidrantov. Leta 1974 je v gasilskem domu dobilo garažo prvo motorno vozilo Prostovoljnega gasilskega društva Virmaše. To je bil gasilski kombi, ki so ga gasilci odkupili od Gasilskega društva Poljane, ob nakupu je bil star že 6 let, virmašanskim gasilcem pa je služil še nadaljnjih 15 let.

V gasilskem društvu je bilo v tistih časih tudi precej mlajših, ki jih je bilo treba izuriti za gasilsko delo. V ta namen je bila leta 1980 kupljena manjša motorna brizgalna. Pionirsko članstvo društva se je takrat močno povečalo, o čemer pričajo številne diplome.



Nagrajenci Občine Škofja Loka v letu 2019. Z leve: Matevž Vugrin, Nada Jamnik, Janez Urh, župan Tine Radinja, Igor Juričan, Nevenka Mandić Orehek in Miro Duić. (*vir: arhiv Občine Škofja Loka*)

Leta 1997 je društvo s Kmetijsko in gozdarsko zadrugo Škofja Loka podpisalo tridesetletno najemno pogodbo za Dom strojne skupnosti. Bil je v zelo slabem stanju, treba ga je bilo prenoviti. Obnovitvena dela so potekala celi dve leti in se končala s slovesnostjo ob blagoslovu nove freske sv. Florjana na pročelju. To fresko lahko na obnovljeni fasadi vidimo še danes.

Leta 1998 je društvo od Prostovoljnega gasilskega društva Škofja Loka odkupilo njihovo staro avtocisterno, ki je držala 6000 litrov vode in je bila za gasilsko društvo velika pridobitev. Ob 80-letnici društva, leta 1999, so se virmašanski gasilci lahko pohvalili z novo visokotlačno črpalko v orodnem vozilu. Črpalka je bila predvsem primerna za gašenje notranjih požarov, v kombinaciji z avtocisterno pa tudi za gašenje večjih zunanjih požarov. Poleg večjih sponzorjev so vgradnjo visokotlačne črpalke s svojimi prispevki podprli tudi številni krajanj.

Leta 2002 in 2003 je gasilsko društvo večino svojih moči usmerilo v obnovo Doma strojne skupnosti, ki ga je leto prej odkupilo od Kmetijsko gozdarske zadruge Škofja Loka. Prenova je bila temeljita, v notranjosti so na osmih stebrih postavili nosilno ploščo, uredili poveljniško sobo in toaletne prostore ter stopnišče v prvo nadstropje.

V letu 2009 so ob 90-letnici dogradili in obnovili gasilski dom in kupili dve novi vozili. Ob 100-letnici so gasilski dom še energetsko izboljšali, uredili okolico ter tako zaključili s temeljito sanacijo stavbe.

Prostovoljno gasilsko društvo Virmaše - Sv. Duh s svojim delovanjem pokriva območje Krajevne skupnosti Sv. Duh, ob nesrečah v industriji in v primeru večjih razsežnostih pa intervenira na celotnem območju občine Škofja Loka in tudi širše. V društvu aktivno sodeluje več kot 100 članov, z namenom stalne pripravljenosti pa je v društvu na voljo prek 30 usposobljenih članov. Društvo deluje tudi preventivno, saj omogoča vsem krajanom učenje gašenja začetnih požarov v svojih domovih in nudenja prve pomoči, če bi bilo to potrebno. Mladina, ki se vsako soboto udeležuje gasilskih vaj, se že od malega uči gasilskih veščin, da bo lahko ob ustrezni starosti vstopila v operativne vrste ali drugače aktivno sodelovala pri nalogah društva, poleg tega pa se redno udeležuje tekmovanja in drugih aktivnosti v okviru Gasilske zveze Škofja Loka.

Ob dejstvu, da gre za prostovoljno gasilsko društvo, v katerem vse zgoraj naštejte naloge člani društva opravljajo povsem prostovoljno, torej brezplačno, si Prostovoljno gasilsko društvo Virmaše - Sv. Duh, s tem pa tudi vsi njegovi člani, priznanje zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2019, ob 100-letnici delovanja, več kot zasluži.

## **Srebrni grb Občine Škofja Loka v letu 2019 prejme RADIO SORA**

*ob 40-letnici delovanja.*

Radio Sora je v letu 2019 praznoval 40 let delovanja. Malo je slovenskih občin, ki se še lahko pohvalijo, da imajo svoj radio, ki ostaja zavezan lokalnim vsebinam. Radio Sora to je, še več, je radio, ki ima velik posluh za delo in življenje v lokalni skupnosti ter daje medijsko podporo vsem organizacijam, ki delujejo v škofjeloškem prostoru.

Radio Sora ostaja zvest viziji in ciljem – ostati, kljub poplavi komercialnih radijskih postaj, neodvisen lokalni radio z bogato lokalno vsebino. Na širšem škofjeloškem območju skoraj ni dogodka, o katerem Radio Sora ne bi poročal. Je družinski radio, zato v programu lahko vsakdo najde nekaj zase. Osnovna programska usmeritev je obveščanje in informiranje o lokalnih in regionalnih dogodkih, zato je Radio Sora eden prvih, ki je po zakonu dobil status lokalnega radijskega programa posebnega pomena in ga Ministrstvo za kulturo pogosto navaja kot vzorčni model radijske postaje.

Je tudi družbeno odgovoren radio, kar dokazuje s statusom edinega radia v Sloveniji, ki je razvil poseben program, ki civilni zaščiti in gasilcem v primeru naravnih nesreč omogoča direktno javljanje v eter, kar pomeni zagotovljeno 24-urno obveščanje javnosti.

Na Radiu Sora se zavedajo, da lahko dober lokalni radio ostane le tako, da skrbi za lokalne vsebine, slovensko glasbo in je aktiven del dogajanja v lokalnem okolju. V današnji poplavi najrazličnejših radijskih postaj, ki zgolj zabavajo in iščejo senzacije, je Radio Sora radio, na katerega se poslušalci lahko zanesejo in mu zaupajo. Je radio, ki mu ni vseeno, kako živi vsak od prebivalcev našega območja. Zavedajo pa se, da je predvsem dobra ekipa tista, ki ustvarja dober program. Izjemno so ponosni, da so vzgojili celo vrsto mladih obetavnih novinarjev, med katerimi so nekateri postali celo znane medijske osebnosti.

Seveda pa še tako dober program ne bi bil vreden veliko brez zvestih poslušalcev, ki jih ima Radio Sora v širšem škofjeloškem prostoru res veliko.

## **Bronasti grb Občine Škofja Loka v letu 2019 prejme UREDNIŠKI ODBOR GLASILA MI O SEBI PRI DRUŠTVU UPOKOJENCEV ŠKOFJA LOKA**

*za dolgoletno izhajanje tega glasila.*

Zamisel o izdajanju glasila Društva upokojencev Škofja Loka se je porodila iz dveh študijskih krožkov Univerze za tretje življenjsko obdobje – Vzgoja za medije. Pridobljeno znanje so udeleženci izobraževanja najprej preizkusili v pripravi dveh radijskih oddaj na Radiu Sora, potem pa je ideja, da bi začeli s pisanjem glasila, ki bi bilo namenjeno članom društva, postajala vse močnejša. Tako je bil leta 2007 ustanovljen uredniški odbor glasila *Mi o sebi*.

Pisanje člankov brez novinarskih izkušenj ni bil mačji kašelj. Kljub poznavanju osnov računalništva jim je velik izziv predstavljalo predvsem oblikovanje glasila. Danes glasilo odstopa od drugih, tako po tehnični plati kot po vsebini. V glasilu o aktivnostih društva pišejo večinoma članice in član uredniškega odbora, pod vodstvom urednice Jelke Mlakar, občasni gostje pa vsebino še popestrijo. Posebna pozornost je posvečena prostovoljstvu, ki je temeljna vrednota društva, Marinkini knjižnici, glasbenemu udejstvovanju ter Galeriji Hodnik, kjer se predstavljajo ustvarjalni člani. Zelo brani sta rubriki Zanimive osebnosti in Dolgo, dolgo življenje. V glasilu poročajo o poteku projekta *Starejši za starejše* ter objavljajo obvestila o tekočem dogajanju v društvu. V glasilu ima svoj prostor tudi Društvo univerza za tretje življenjsko obdobje, ki predstavlja svoje programe izobraževanja, krožke in druge aktivnosti.

Kar 31 prostovoljk in prostovoljcev dostavlja glasilo vsem 2 300 članom Društva upokojencev na dom. Prostovoljstvo se izraža tudi v finančni podpori glasilu, saj člani sami prispevajo sredstva za tisk; izdali so že več kot 45 števil.

Leta 2009 je uredniški odbor dobil državno priznanje Mladinskega sveta Slovenije za *Naj prostovoljski projekt* v kategoriji nad 30 let, ki ga je podelil predsednik Slovenije dr. Danilo Türk. Leta 2011 pa je bilo glasilo izbrano za Naj upokojsko glasilo v Sloveniji. Zaradi vse energije, dela in truda, ki ga že vsa leta vlagajo v izdajo glasila, uredniški odbor dokazuje, da lahko ljudje v tretjem življenjskem obdobju s svojimi izkušnjami in znanjem veliko doprinesejo družbi in so lahko še zelo ustvarjalni.

)



## Vrtec Kamnitnik

### Uvod

Vrtčevsko varstvo ima v Škofji Loki že dolgoletno tradicijo, saj je že več kot 70 let organizirano varstvo otrok v vrtcih. Najprej je bil vrtec v sklopu DID (Doma družstva in iger) na Štemarjih, z zelo prostornim vrtom, pestro zasajenim parkom ter celo gozdičkom na vzhodni strani. Zmogljivosti so bile sicer majhne, vendar so sprva zaradi nevajenosti organiziranega varstva otrok, ki so jih v petdesetih letih pazili v glavnem stari starši, v začetku zadoščale. Srečevanje s prijatelji na Placu smo popestrili še z organiziranim dopoldanskim varstvom, pri katerem smo imeli na voljo tudi precej igrač. Najbolj se spomnim velikih lesenih kock, iz katerih smo sestavljali prave gradove. Pa seveda legendarne tovarišice Vide, snidenja z njo sem bil ob praznovanju sedemdesetletnega jubileja vrtca izjemno vesel. Vrtec je takrat vodila Iva Gosar, bolj znana kot teta Ivka. Z razmahom industrializacije in gospodarstva so se potrebe po organiziranem varstvu otrok vse bolj povečevale. Ob izgradnji prizidka k osnovni šoli za potrebe Vajeniške šole kovinarske stroke je bilo nekaj prostorov začasno namenjenih tudi malčkom. V zgodnjih šestdesetih letih smo na Novem svetu prvič dobili pravi vrtec, ki je bil ob uvedbi devetletke namenjen prvošolcem, vendar se ga še vedno drži ime vrtec. Potrebe po varstvu so izjemno hitro rasle in vrtcu so se po selitvi Modne konfekcije Kroj iz Klobovsove ulice oziroma Gase pridružile na omenjeni lokaciji še jasli, ki so bile kmalu razširjene v pravi vrtec, ki je bil še večji od osnovnega. Pravo organizirano varstvo otrok pa se je začelo z gradnjo montažnega vrtca Najdihojca v Podlubniku. Sledil je še večji vrtec ob šoli v Frankovem naselju, pa enota v šoli v Retečah, v Kulturnem domu pri Svetem Duhu, začasni vrtec ponovno v Dijaškem domu, novi kontejnerski vrtec Biba v Podlubniku in prvi zasebni vrtec Sončni žarek, v okviru župnije Stara Loka.

V Občini Škofja Loka je bilo v zadnjih desetih letih vsako leto rojenih povprečno 250 otrok, kar pomeni, da je bilo vsako leto treba poskrbeti za varstvo petih letnikov oziroma za okoli 1250 otrok. Ob visoki rodnosti je mest za enoletne otroke stalno primanjkovalo. Ko sem bil leta 2010 izvoljen za župana, je bila v našem programu med glavnimi prioritetami izgradnja novega vrtca, za katerega

so z Ministrstvom za obrambo že potekali razgovori za pridobitev zemljišča na območju nekdanje vojašnice. Deloma smo primanjkljaj rešili z ureditvijo dveh oddelkov vrtca v prostorih Kmetijske zadruge na Bukovici in dveh oddelkov vrtca Rožle v kleti bloka v Frankovem naselju. V javnem vrtcu je bilo na voljo okoli 900 mest, v vrtcu Sončni žarek pa je bilo dodatno prostora še za okoli 100 otrok; skupaj je bilo torej zagotovljenih okoli 1.000 mest organiziranega varstva otrok. Dodatno varovanje naših malčkov nudijo še pri nekaj varstvenih družinah na domu. Ob vpisu v septembru je bilo običajno na neformalni listi čakajočih otrok za vrtec vpisanih okoli 100 kandidatov, dejanski primanjkljaj pa je bil za polovico manjši, torej okoli 50 otrokom nismo uspeli zagotoviti organiziranega vrtčevskega varstva. V organizirano varstvo je bilo vključenih okoli 83 % otrok, za cilj pa smo si postavili 90 % zmogljivost organiziranega varstva v vrtcih. Dejanska situacija je terjala trajno rešitev, torej nov vrtec.

### **Gradnja novega vrtca**

Odločitev za gradnjo novega vrtca so narekovale velike potrebe, težja pa je bila izvedba. Začelo se je že pri lokaciji. Vrtec mora biti umeščen v naravno okolje v bližini travnikov in gozdov, tudi blizu uporabnikov, torej blizu centra mesta. Če pogledamo lokacije dotedanjih velikih vrtcev, sta oba oziroma vsi trije večji vrtci umeščeni blizu osnovnih šol: Ivana Groharja v Podlubniku in Cvetka Golarja v Frankovem naselju. Kar sama se je ponujala rešitev, da mora biti vrtec blizu osnovne šole Škofja Loka – Mesto. Za lokacijo je pomembna tudi prometna ureditev, biti mora ob urejeni občinski cesti, ki pa ni vpadnica. Občinska uprava se je že pred mojim županovanjem dogovarjala za lokacijo novega vrtca pod Kamnitnikom. Tak vrtec lahko zelo kakovostno dopolni načrt občinske uprave za ureditev mestnega glavnega upravno-druženega središča in istočasno sprehajališča, ob katerem imajo občani na voljo vse lokalne in državne upravne institucije in velik del družbenokulturnih organizacij. Od Trga pod gradom do Kamnitnika je vrtec kot sklepni objekt te promenade zelo ustrezna rešitev. Ta rešitev ponuja še dodatno nadgradnjo v ureditvi medgeneracijskega centra na vzhodnem delu nekdanje vojašnice in s tem koncentracijo večine javno pomembnih ustanov na relativno majhnem območju, s primerno parkovno ureditvijo, prometno ureditvijo, zadostnimi parkirišči in rekreacijskimi površinami.

Izvedbe ni bilo mogoče kar začeti. Najprej smo potrebovali zemljišče, ki ga je treba z ustrežno namembnostjo umestiti v veljavne prostorske načrte, pripraviti idejne rešitve in najti ustrezen projekt. Po fazi projektiranja je sledila faza izvedbe, najprej ureditev ustrezne javne komunalne infrastrukture, izvedba razpisa za izvajalca del in njegova izbira. Izgradnja objekta in zunanje ureditve je še finančno zahtevna sklepna faza. Novi vrtec je bil, poleg obsežne izgradnje komunalne infrastrukture za oskrbo z vodo in odvajanje in čiščenje odpadnih voda ter južne obvoznice v Poljansko dolino, najpomembnejši projekt v drugem desetletju tega stoletja. Pri realizaciji tega projekta so sodelovali vsi oddelki Občine Škofja Loka.

## Pridobitev zemljišča

Primerno lokacijo novega vrtca je leta 2008 na območju nekdanje vojašnice predvidela že občinska uprava pod vodstvom župana Igorja Drakslerja. Velik vpis v vrtec je bil zadosten razlog za dogovor z Ministrstvom za obrambo za pridobitev dela zemljišča. Uradna vloga je bila ministrstvu predana 8. 7. 2008. Postopek sta na ministrstvu vodila dr. Margareta Jeraj in Igor Nered. Občini je bila naložena preveritev lastništva zemljišča, da bi ga lahko država uvrstila v letni program razpolaganja v letu 2009. Občina je 18. 5. 2009 prejela dopis Ministrstva za obrambo, poslano Ministrstvu za šolstvo in šport, z ugotovljenim javnim interesom za zemljišče na območju nekdanje vojašnice za namene predšolske vzgoje. Celotnega vzhodnega dela nekdanje vojašnice občini ni bilo pripravljeno predati, ampak je zahtevalo parcelacijo nove parcele za vrtec, z zunanjimi površinami, parkirišči in dostopno cesto ter zagotovitev nadomestnih prostorov za uporabnike prostorov v dotedanjem objektu, ki bo z gradnjo vrtca porušeno. Občina je na podlagi osnutka idejnega načrta bodočega vrtca izvedla parcelacijo in po pravnomočnosti postopka o tem 6. 1. 2010 obvestila Ministrstvo za obrambo ter predlagala brezplačni prenos nove parcele na občino. Načelno je bil prenos dogovorjen, izvedbeno pa je nastalo kar nekaj zapletov, od načina prenosa zemljišča do določitve ustrezne zakonodaje za prenos ter menjave vlade oziroma ministrov. Na podlagi naših stalnih spodbujanj služb vlade in Ministrstva za obrambo je vlada 16. 6. 2011 sprejela sklep o sklenitvi pogodbe o brezplačni odsvojitvi nepremičnine v korist Občine Škofja Loka. Pogodba je bila 25. 7. 2011 podpisana s strani ministrice za obrambo dr. Ljubice Jelušič, s strani župana Občine Škofja Loka Miha Ješeta pa 11. 8. 2011 in je istega dne postala veljavna. Ocenjena vrednost nepremičnine v izmeri 14.319 m<sup>2</sup> je bila 1.917.000 EUR. Občina se je zavezala, da



Tako je bilo pred začetkom gradnje Vrtca Kamnitnik. (foto: Mojca Gregorski)

bo zemljišče uporabljala skladno s pogodbo za namene predšolske vzgoje, sprejela je Odlok o občinskem podrobnem prostorskem načrtu za vzhodni del nekdanje vojašnice z vključenim otroškim vrtcem, zgradila komunalno infrastrukturo za celoten vzhodni del nekdanje vojašnice, dosedanjim uporabnikom objekta na tej parceli pa zagotovila druge primerne prostore in 20 let vsako leto poročala o dejanski rabe pridobljenega zemljišča. Na Ministrstvu za obrambo je zadevo vodil Igor Nered, na Občini Škofja Loka pa Polona Gortnar.

### **Priprava idejnega projekta**

Zemljišče za gradnjo vrtca je bilo pridobljeno. Zaradi velikih potreb po zagotovitvi potrebnih mest našim najmlajšim v vrtcu je na oddelku za družbene dejavnosti vzporedno s pripravo prostorskih načrtov potekalo načrtovanje novega vrtca. Za vsako investicijo zakonodaja zahteva pripravo predpisanih dokumentov, ki jih mora sprejeti občinski svet. Pred pripravo teh dokumentov pa se je bilo treba predvsem dogovoriti, kakšen vrtec pravzaprav potrebujemo. V ta namen je bila ustanovljena neformalna delovna skupina, in sicer v sestavi ravnateljice vrtca Janje Bogataj in njenih pomočnic, vodje oddelka za družbene dejavnosti Hermine Krajnc, vodje priprave projekta Alojza Bogataja in župana Miha Ješeta. Zaradi spremenjenega zakona in pogojev plačevanja vrtca za drugega otroka je bil nepredvideno močno povečan vpis in je bilo treba hitro ukrepati in zagotoviti čim večje število mest. V letu 2009 je bil zelo hitro postavljen modularni montažni vrtec v Podlubniku, ki je zagotovil dodatne igralnice s sanitarnimi prostori za vrtčevsko vzgojo otrok, nima pa drugih pomožnih prostorov. Prav tako ni bil primeren kot izhodišče oziroma model za gradnjo novega vrtca, pri katerem so bile zahteve bistveno večje. Predvsem smo želeli urediti sodoben centralni vrtec (tako vsebinsko kot lokacijsko) s potrebnimi skupnimi prostori, centralno kuhinjo za obe starostni obdobji, primernimi prostori za vodstvo in zaposlene ter posebnimi namenskimi igralnicami. Od časa gradnje do tedaj največjega vrtca Najdihojca v Podlubniku so se zakonski normativi in predvsem gradbene zahteve in možnosti močno spremenili. Izhodišča za postavitev novega vrtca je bilo mogoče najti pri drugih novo zgrajenih vrtcih v Sloveniji. Pred pripravo zahtev in pogojev za projektiranje vrtca smo si ogledali praktično vse v zadnjih letih zgrajene vrtce različnih oblik, konstrukcij, načina gradnje in velikosti. Primerjali smo lahko vrtce na Škofljici, v Ribnici, Divači, Šoštanju, Preddvoru, Trebnjem in Poljčanah. Videli smo njihove pomanjkljivosti, prednosti, velikost, izvirne rešitve, notranjo in zunanjo prostorsko ureditev, logistiko, dovozne ceste, parkirišča in predvsem njihovo delovanje. V vrtcih smo videli njihovo delovanje, na občinskih upravah pa smo z župani delili dobro prakso glede organiziranja in financiranja izgradnje ter operativnih stroškov delovanja vrtca.

Izhajali smo iz predpostavke, da moramo zagotoviti kakovostno delovanje vrtca na dolgi rok. Predvsem so pomembni obratovalni stroški delovanja vrtca. Za dosego nižjih stroškov obratovanja je potreben tudi kakšen povečan investicijski

vložek. S poznavanjem naših lokalnih potreb in ogledov sodobnih slovenskih vrtcev je bilo mogoče postaviti osnovna izhodišča in smernice za pripravo idejnega projekta novega vrtca, na podlagi katerega je bilo mogoče izvesti razpis za projektiranje. Glede na potrebe in razpoložljivo zemljišče je bilo dogovorjeno naslednje: glede na predvidene potrebe vključenosti otrok v javni vrtec od sedanjih 900 otrok na 1000 otrok bo potreben relativno velik vrtec s 15 igralnicami, od tega dvema za otroke s posebnimi potrebami in tremi dodatnimi specializiranimi igralnicami – za glasbo, senzorično sobo ter risalno oziroma umetniško sobo. Velikost prostorov bo skladna s predpisanimi normativi, z izjemo igralnic s površino 55 m<sup>2</sup>, ki so predvsem zaradi boljšega počutja otrok in vzgojiteljic za okoli 15 % večje od normativov, pa tudi kot rezerva v primeru spremenjenih normativov in možnosti vključitve v posamezni oddelek večjega števila otrok. Vrtec mora imeti vsaj dva pokrita prostora za druženje oziroma telesno vadbo. Pred vrtcem morajo biti deloma pokrite terase, v pritličju za otroke prvega starostnega obdobja tudi z neposrednim izhodom v park. Vodstvo vrtca in vzgojiteljice niso imeli nobenega večjega skupnega prostora, zato je bilo treba predvideti tudi zbornico in knjižnico ter vse vodstvene prostore. S tem bodo razbremenjeni tudi parkirni prostori v dotedanjem vrtcu Najdihojca, v katerem je bil doselj sedež uprave. Pomemben del novega vrtca, funkcionalni in finančni, je tudi centralna kuhinja, z zmogljivostjo kuhanja za vse vrtce. Skladno s predpisi smo morali zagotoviti tudi zaklonišča, pred objektom pa primeren dohod za pešce, kolesarje, motorna vozila, dostop tovornih vozil ter parkirna mesta za dovoz otrok in zaposlene. Posebna pozornost je bila namenjena tudi operativnim obratovalnim stroškom, predvsem nizki porabi in dobri izkoriščenosti energetskih virov in možni vgraditvi najboljših tehnik upravljanja z energijo. V ta namen je bilo izvedeno vzorčno sondiranje možnosti uporabe talne vode za obratovanje toplotne črpalke v režimu voda–voda s pomožnim gretjem na plin. Za gradnjo nizkoenergijskega vrtca je bilo možno kandidirati tudi na razpisu državnega Eko sklada. Za izpolnjevanje njihovih zahtev je bila nujna mešana gradnja, deloma betonsko opečna, deloma iz lesenih elementov. Souporaba zaklonišč je bila pridobljena na treh bližnjih lokacijah, v novem vrtcu pa je zgrajen zaklonilnik, ki bo za telesno vadbo popoldne na voljo tudi drugim uporabnikom, zlasti starejšim. Vse omenjene zahteve in potrebe je bilo treba vključiti v pogoje za pripravo idejnega projekta. Pod vodstvom Hermine Krajnc je bil za projekt zadolžen Alojz Bogataj.

Delovna skupina je pripravila želje, potrebe in zahteve za novi vrtec, ki so bili v projektni nalogi podlaga za pripravo idejnega projekta, ki je prvi in hkrati najpomembnejši dokument za izvedbo investicije. Osnova priprave projektne naloge je lokacijska informacija, ki jo je Občina Škofja Loka pripravila 14. 9. 2015, na podlagi nje pa je družba Mega Team d.o.o. januarja 2016 pripravila projektno nalogo. V njej so bili poleg njenih namenov in ciljev opredeljeni urbanistična izhodišča na izbranem zemljišču, skladno s sprejetim občinskim podrobnim prostorskim načrtom, obseg in vrednost storitev, splošna in podrobnejša izhodišča



ter merila za ocenjevanje idejnega projekta. Razpisano je bilo projektiranje za dve varianti vrtca; osnovna je obsegala samo vrtec s 15 plus 3 oddelki za vzgojo in varstvo otrok, druga, razširjena varianta pa je vključevala tudi izgradnjo in opremo kuhinje ter upravne prostore za celotni Vrtec Škofja Loka. Za izbiro idejnega projekta so bila določena tri merila: umestitev v prostor in oblikovanje s 40 % ocene, funkcionalna zasnova je prinesla 20 % ocene ter ekonomičnost 40 %.

Občina Škofja Loka je 27. 1. 2016, takoj po pregledu projektne naloge, posredovala povabila k izdelavi projekta osmim izbranim projektantom, ki so imeli izkušnje in predvidoma tudi potrebne reference s področja projektiranja večjih objektov, predvsem s področja vzgoje in izobraževanja, za izdelavo idejnega projekta za nizkoenergijski Vrtec Kamnitnik na območju stare vojašnice Škofja Loka, z rokom izdelave 60 dni (do 29. 3. 2016).

Prvih 30 dni je bil investitor na voljo za dajanje dodatnih informacij, ki so jih dobili vsi povabljeni projektanti. Za izbiro najustrežnejšega projekta je župan določil komisijo v sestavi: Hermina Krajnc in Alojz Bogataj z Občine Škofja Loka, arhitektka Mojca Kos Basaj iz družbe Mega Team d.o.o., Davor Tavčar kot član sveta staršev, Lidija Goljat Prelogar kot članica sveta šole ter Janja Bogataj in Gašper Krek iz Vrtca Škofja Loka. Do roka je komisija prejela ponudbe petih vabljenih projektantov za izdelavo idejnega projekta izgradnje Vrtca Kamnitnik. Po presoji prejetih idejnih projektov je komisija predlagala županu v potrditev projekt podjetja Modular arhitekti d.o.o., ki je po oceni komisije najbolj ustrezal razpisnim pogojem, da bo lahko novi vrtec dolgo, ekonomično in kakovostno služil svojemu namenu. Znani so bili oblika novega vrtca in njegove zunanje mere, na podlagi katerih je občina s pripravo občinskega podrobnega prostorskega načrta lahko nadaljevala priprave na gradnjo.

### **Občinski podrobni prostorski načrt**

V občinskem prostorskem načrtu (OPN) je za ureditve večjih območij zahtevan na občinskem svetu sprejet občinski podrobni prostorski načrt (OPPN), ki natančneje opredeljuje prostorsko rabo in jo omejuje za ožji namen. Območje nekdanje vojašnice pod Kamnitnikom je razdeljeno na dva dela: zahodni del je, skladno s predhodno sprejetim občinskim podrobnim prostorskim načrtom, namenjen stanovanjski gradnji in domu starejših občanov, vzhodni del tega območja pa je bilo prostorsko treba še natančneje določiti. Celotno območje je bilo opredeljeno kot stavbno zemljišče, ki je bilo preslabo izkoriščen in degradiran mestni prostor. Urejen je bil le del nekdanje komande, v katerem sta Okrožno sodišče in Zgodovinski arhiv Ljubljana ter Center za socialno delo. Pripravljen je bil nov odlok občinskega podrobnega prostorskega načrta za vzhodni del nekdanje vojašnice v velikosti okoli 4,5 ha, ki ga je občinski svet v dvofaznem postopku sprejel 16. 5. 2013. Prednostna naloga je bila opuščena zemljišča nekdanje vojašnice nameniti razvoju mestotvornih dejavnosti. V načrtu je bil na severni strani umeščen vrtec, na vzhodni center za izobraževanje občanov z Ljudsko univerzo,

mladinski center s hotelom za mlade, meddruštveni center za starejše, garderobe in skladišča za *Škofjeloški pasijon*, umetniški ateljeji, prostori za mestni pihalni orkester in tržnica. Zunanji prostori so bili namenjeni rekreaciji in nekaj tematskim rekreacijskim objektom. Na zahtevo tedanjega lastnika prostora je bilo zaradi domnevne premajhne izkoriščenosti prostora potrebno v načrt umestiti tudi kongresni center. Predstavniki občine nismo bili naklonjeni taki rešitvi, predvsem zaradi nejasnosti potreb tega centra, zaradi izjemno visokih stroškov gradnje, zlasti za podzemne garaže, nejasnosti v zvezi z investitorjem, možnimi uporabniki in samo namembnostjo takega centra, predvsem pa zaradi izgube trenutno največje enovite nepozidane javne površine blizu centra Škofje Loke, ki je nujna za organizacijo različnih srečanj ter kakovostno sobivanje velikega števila uporabnikov bodočega vzorčnega medgeneracijskega centra večine največjih in najboljše organiziranih društev v občini. S sprejetjem prostorskega načrta so bili dani pogoji za gradnjo novega vrtca in drugih objektov bodočega medgeneracijskega meddruštvenega centra.

Ob pripravi projekta novega vrtca se je izkazalo, da se dejanski izbrani projekt ne sklada v celoti z idejnim načrtom v sprejetem prostorskem načrtu. Junija 2016 je občinska uprava zaradi sprememb gabaritov in gradbene meje objekta vrtca, spremembe prometne ureditve in parkiranja ter etapne ureditve območja vojašnica – vzhod pristopila k spremembi prostorskega načrta. Občinski svet je spremenjeni odlok prostorskega načrta v dvofaznem postopku sprejel 1. 12. 2016, s čimer so bili dani pogoji za gradnjo Vrtca Kamnitnik. Pod vodstvom Tatjane Bernik je postopke sprejema in potem spremembe prostorskega akta na Občini Škofja Loka vodila Vesna Roblek v sodelovanju z družbo Arealine d.o.o.

### **Projektiranje in pridobitev gradbenega dovoljenja**

Idejni projekt je bil osnova za razpis pri izbiri projektanta oziroma izdelovalca kompletne projektne dokumentacije novega vrtca. Dne 4. 1. 2017 je bilo na Portalu javnih naročil RS in v uradnem glasilu Evropske unije objavljeno Javno naročilo za izdelavo projektne dokumentacije – Vrtec Kamnitnik Škofja Loka, ki je obsegal kar 118 strani razpisnih pogojev, od tega 59 strani osnovnega razpisa, 59 strani pa zakonsko zahtevanih 15 prilog. Do roka odpiranja, 15. 2. 2017, je prispela le ena prijava ponudnika Modular arhitekti d.o.o. iz Ljubljane. Komisija v sestavi Hermina Krajnc, Alojz Bogataj in Jaka Grabeljšek je ponudbo pregledala, ugotovila skladnost z razpisnimi pogoji in jo potrdila. Pogodbo za projektiranje je na strani naročnika 23. 3. 2017 podpisal župan Miha Ješe, s strani izvajalca pa 25. 3. 2017 oba direktorja Mojca Gregorski in Matic Lašič. Vrednost pogodbe je bila 113.500 EUR oziroma 138.470 EUR z DDV, od tega 134.810 EUR bruto za izdelavo projektne dokumentacije in 3.660 EUR bruto za projektantski nadzor. Rok izdelave projekta je bil dogovorjen fazno, in sicer 60 koledarskih dni za pripravo projekta za pridobitev gradbenega dovoljenja, po tem še 60 koledarskih dni za izdelavo projekta za izvedbo in nato še 30 koledarskih dni za izdelavo

načrta notranje opreme. Vmesni roki so začeli teči po potrditvi predhodnega dokumenta s strani naročnika. Projektanti so ves čas sodelovali z delovno skupino, ki je pripravljala tudi izhodišča za idejni načrt. Potrebno je bilo veliko usklajevanja med investitorjem, bodočimi uporabniki in projektanti. Glavno projektiranje je bilo dokončano skoraj v roku in Upravna enota Škofja Loka je 27. 7. 2017 izdala gradbeno dovoljenje. Postopek je pod vodstvom Maše Primožič vodila Mojca Porenta.

Celotna projektna dokumentacija je bila pripravljena do konca septembra 2017. Predstavniki investitorja in bodoči uporabniki so se usklajevali glede opreme. V glavnem so si bili enotni, razen pri opremi nove centralne kuhinje. Z velikimi kuhinjami sem imel izkušnje iz moje prejšnje službe, zato sem zastopal stališče o postopnem opremljanju in zagonu kompletne kuhinje. Kuhinja je dejansko zelo zahteven proizvodni obrat, ki nima povezav z vzgojno-izobraževalnim značajem vrtca. V začetku sem predlagal samo vgradnjo opreme kuhinje za potrebe prvega starostnega obdobja, popolno opremljanje za kuho ostalih obrokov pa po enem letu. Prednosti tega predloga so bile organizacijske narave: lažja organizacija dela v večjem vrtcu brez dodatnih vodstvenih obremenitev zaradi istočasne organizacije dela velike kuhinje ter nabava ustrezne in dejansko potrebne opreme za veliko kuhinjo v roku enega leta uporabe kuhinje ter tudi finančne narave: približno 300.000 EUR bi iz občinskega proračuna lahko plačali leto dni kasneje, kar bi zahtevalo najetje manjšega kredita ter možnost lažjega izračuna neposrednih stroškov delovanja novega vrtca in izdelave primerjalne analize stroškov delovanja celotnega vrtca pred in po zagonu brez novih stroškov delovanja kuhinje. Občinski svet je sprejel sklep o izvedbi celotnega projekta novega vrtca na svoji seji dne 26. 10. 2017. Ravnateljica vrtca je zaradi boljše kakovosti hrane in na podlagi predračunov nižje cene obrokov zagovarjala takojšnji začetek celotne kuhinje. Večina svetnic in svetnikov občinskega sveta je sprejela sklep o takojšnji opremi celotne kuhinje.

## **Ureditev komunalne infrastrukture**

Severno od mesta Škofja Loka je bila vojašnica zgrajena v začetku 20. stoletja, sredi obdobja med obema svetovnimima vojnama. Komunalna infrastruktura je bila v glavnem iz tistega obdobja in jo je bilo potrebno za potrebe novega vrtca in tudi za normalno obratovanje drugih objektov popolnoma obnoviti. Največji poseg je bila izgradnja kanalizacije in njen priključek na obstoječe kanalizacijsko omrežje. Konec leta 2015 so bili v Škofji Loki glavni kanalizacijski vodi večinoma obnovljeni in zgrajen tudi nov kanalizacijski sistem v vseh urbanih delih občine. Območje nekdanje vojašnice in Kapucinski trg pa zaradi predvidenih novogradenj še ni bilo urejeno. Zaradi tega je bila potrebna izgradnja popolnoma nove kanalizacije, od priključka na parcelo novega vrtca do kanala pri južnem vhodu na mestno pokopališče. Zaradi velikosti območja in velikih količin zalednih voda sta bila zgrajena posebej fekalni vod in zadosti zmogljiv meteorni vod. Na vode je bilo

potrebno priključiti tudi zahodno krilo nekdanje komande, in sicer s potrebnim neposrednim priključkom, zato je bil kanalizacijski vod položen precej globoko. Poteka od vzhodne meje parcele novega vrtca po promenadi do glavnega vhoda v nekdanjo vojašnico do Partizanske ceste, potem po severnem robu Partizanske ceste do Šolske ulice in po njej mimo vojaškega pokopališča do glavnega vhoda na pokopališče, s kanalizacijskim priključkom še do dveh manjših blokov. Zahtevna je bila zlasti gradnja po zelo ozki Šolski ulici, ki je v veliki globini potekala v celotni širini ceste. Vodovod je napeljan od Partizanske ceste do parcele novega vrtca, istočasno pa je bil podaljšan še do objektov na vzhodnem delu nekdanje vojašnice in zgradbe nekdanje komande. Ne glede na to, da je ogrevanje vrtca predvideno s toplotno črpalko po sistemu voda-voda, je bilo za potrebe kuhinje in dopolnilnega ogrevanja potrebno napeljati tudi plinovod. Največ dogovarjanj je bilo glede električnega priključka. Zaradi novega objekta in prihodnje obnove in stalne rabe drugih objektov je distributer za elektriko zahteval postavitev nove transformatorske postaje. Težka sta bili uskladitev njene lokacije in njeno financiranje. Na koncu je bilo ugotovljeno, da bo priključna moč novega vrtca relativno nizka in ga bo mogoče priključiti na obstoječi transformator na Partizanski cesti.

Do novega objekta je napeljan tudi optični kabel za internetno povezavo. Distributer ga je istočasno napeljal še po Partizanski cesti ob njenem severnem robu. Dne 25. 7. 2017 je bila z družbo Lavaco d.o.o. podpisana pogodba za izgradnjo komunalne infrastrukture na Partizanski cesti, v neto vrednosti 293.028,51 EUR oziroma skupaj z DDV 357.494,79 EUR, z rokom izvedbe del 5 mesecev. Zaradi zelo zahtevne gradnje v veliki globini in usklajevanja zapore Partizanske ceste sta bila dodatno podpisana še dva aneksa za podaljšanje roka izvedbe: dne 13. 12. 2017 podaljšanje do 20. 4. 2018 in dne 6. 4. 2018 do 30. 9. 2018, ko je bila izgradnja končana. Investitor je zaradi zamud pri izbiri izvajalca gradnje vrtca roka izgradnje komunalne infrastrukture lahko brez zadržka podaljšal. Na strani investitorja je gradnjo pod vodstvom Olivera Malijanske vodil Gorazd Žibert.

## **Izbira izvajalca gradnje**

Po pridobitvi gradbenega dovoljenja sta lahko stekla postopek priprave razpisa za izbiro izvajalca del in njegova izbira. Z gradbenim dovoljenjem je vodenje projekta prevzel Oddelek za gospodarske javne službe, ki ima največ izkušenj z vodenjem velikih investicij. Pod vodstvom Olivera Malijanske je izvedbo projekta vodil Gorazd Žibert, ki je vodil že izgradnjo komunalne infrastrukture. Za pripravo razpisne dokumentacije je Občina Škofja Loka k sodelovanju povabila ALTUS consulting d.o.o., ki ima zelo dobre izkušnje pri pripravi dokumentacije za zelo velike projekte. Na 83 straneh so bile v štirih delih predstavljene naslednje vsebine: v prvem delu povabilo k oddaji ponudbe, pravila za oddajo javnega naročila in ostala določila; v drugem delu pogoji za priznanje sposobnosti, ponudba (v različicah samostojna, skupna, s podizvajalcem), finančna zavarovanja in obvlado-

vanje koruptivnih tveganj; v tretjem delu tehnične specifikacije predmeta javnega naročanja in vzorec pogodbe; v četrtem delu ponudbeni del s 13 obrazci. Del razpisnih pogojev, priznanje sposobnosti, je bil dokaj zahteven, saj je investitor s 16 predvidenimi pogoji želel dobiti izvajalca del z zadostnimi izkušnjami pri gradnji velikih objektov, ki bo investicijo operativno in finančno lahko dokončal v predvidenem roku.

Merilo izbire izvajalca del je bila najnižja cena. Dne 12. 12. 2017 je bil objavljen javni razpis za izbiro izvajalca gradbenih del, z rokom ponudbe do 17. 1. 2018 do 15. ure. Do 5. 1. 2018 so lahko potencialni ponudniki del na investitorja pošiljali vprašanja v zvezi z investicijo. Do roka je bilo poslanih 19 vprašanj, na katera je investitor javno odgovoril do 10. 1. 2018. Do roka je prispela ena veljavna ponudba. Razpisna komisija v sestavi Anka Fajfar, Urška Nardoni, Irena Studen, Gorazd Žibert in Alojz Bogataj je ponudbo pregledala in ugotovila, da ponudnik nima ustreznih referenc glede velikosti gradnje podobnih objektov in da cena presega predvideno ceno, ki jo je postavil investitor.

Dne 9. 3. 2018 je bil objavljen nov razpis, s zmanjšanimi pogoji glede velikosti v zadnjih letih zgrajenih objektov, a enako predvideno vrednostjo gradnje. Rok oddaje ponudb je bil 11. 4. 2018 do 15. ure in pol ure kasneje odpiranje ponudb. Prispeli sta dve ponudbi, vendar je naročnik zaradi previsoke ponudbene cene ugotovil njuno nedopustnost, saj v proračunu ni imel zagotovljenih zadostnih sredstev.

Naročnik je v predhodno izvedenem neuspešnem prvem odprtem postopku in po predhodno izvedenem neuspešnem drugem odprtem postopku javnega naročila za Vrtec Kamnitnik, ki je bil objavljen na Portalu javnih naročil in v *Uradnem listu Evropske unije*, v katerem je obe prejeti ponudbi izključil, tudi drugi postopek zaključil brez izbire ponudnika.

Naročnik je v predmetnem postopku k oddaji ponudbe dne 10. 06. 2018 povabil oba ponudnika, ki sta v predhodno izvedenem odprtem postopku javnega naročila oddala ponudbi, na oddajo ponudb z možnimi pogajanjmi. Glede na to, da je naročnik k oddaji ponudbe povabil oba ponudnika, obvestila o naročilu, skladno z določbami Zakona o javnem naročanju, ni objavil, prav tako pa tudi dokumentacije v zvezi z oddajo javnega naročila ni bistveno spremenil. Rok oddaje ponudb je bil 28. 6. 2018 do 14. ure, odpiranje ponudb pa četrta ure kasneje. Oba povabljeni ponudnik sta ponudbi oddala, vendar je eden znižal ceno, cenovno ugodnejši ponudnik pa je ostal na svoji prejšnji ceni. Komisija v enaki sestavi kot v predhodnih postopkih izbire izvajalca del je ugotovila, da sta bili obe ponudbi veljavni, vendar tudi tokrat previsoki. Naročnik je oba ponudnika povabil na dodatna pogajanja z rokom 17. 7. 2018 ob 13. uri in o tem pripravil poseben protokol. Ponudnik z višjo ceno se je odzval na pogajanja in ceno še nekoliko znižal, najugodnejši ponudnik pa se pogajanj ni udeležil in je tako veljala njegova prejšnja ponudba. Dne 19. 7. 2018 je župan podpisal sklep o izbiri izvajalca gradbenih del za izgradnjo Vrtca Kamnitnik. V imenu izbranih izvajalcev, Kovinar-Gradnje st, storitve in trgovina, d.o.o. in Riko hiše proizvodnja in trženje,



d.o.o., so pogodbo v neto vrednosti 5.679.610,99 oziroma 6.929.125,41 EUR skupaj z DDV in 14 mesečnim rokom izvedbe dne 9. 8. 2018 podpisali direktorja izvajalcev Mirko Kraševac in Bojan Lukšič in župan Miha Ješe. Izvajalca del sta z deli takoj začela.

Vzporedno s postopkom izbire izvajalcev del je potekala tudi izbira za nadzornika del in skladno s prakso v zadnjih letih tudi za super nadzornika. Na podlagi razpisa, na katerega sta se javila dva ponudnika, je bil na podlagi najugodnejše cene ponudbe izbran nadzornik del T. Medved d.o.o., s katerim je bila po podpisu pogodbe z izvajalcem gradnje dne 13. 8. 2018 podpisana pogodba v neto vrednosti 19.685 EUR oziroma skupaj z DDV 24.015,70 EUR. Za super nadzor je bil med tremi prijavljenimi kandidati izbran najugodnejši ponudnik, družba Gea Consult, d.o.o., s katero je bila dne 1. 10. 2018 podpisana pogodba v neto vrednosti 7.000 EUR oziroma skupaj z DDV 8.540 EUR.

Vrtec je bil projektiran kot nizkoenergijski. Za objekte z nizkim ogljikim odtisom je bilo možno kandidirati za nepovratna sredstva na Eko skladu, Slovenski okoljski javni sklad. Občina Škofja Loka je projekt novega vrtca prijavila na sklad in dne 26. 2. 2018 prejela pozitivno odločbo. Istega dne je bila podpisana tudi pogodba za pridobitev 1.289.211 EUR nepovratnih sredstev za gradnjo vrtca. Postopek je vodila Irena Studen.

## **Gradnja**

Gradnja se je avgusta 2018 začela z rušenjem obstoječega objekta. Predhodno so se njegovi uporabniki preselili v obnovljene kletne prostore zahodnega krila nekdanje stavbe komande. Do konca leta so bili zgrajeni temelji vrtca, začeli pa so tudi z gradbenimi deli pritličja. Ugodno vreme je omogočilo nemoteno delo tudi v zimskem času, spomladi pa so delo nadaljevali z gradnjo lesenega prvega nadstropja, zunanjo ureditvijo parka pred vrtcem in v prvem nadstropju vzhodno in severno od vrtca. Dne 4. 3. 2019 je župan Tine Radinja podpisal prvi aneks k pogodbi, v katerem sta bila v pogodbo vključena še dva podizvajalca Klimatizacija Šmelcer, d.o.o. in Elektro Špendal, d.o.o. Pri gradnji so investitor, izvajalec, projektant in nadzor dobro sodelovali in sproti usklajevali nejasnosti, ki v projektu niso bile dovolj natančno določene. Pomembna sprememba je bila postavitev zaščitnega zidu v dolžini 83 m na severnem delu parcele. Brez njega nista bila mogoča izkop gradbene jame in gradnja zaklonilnika. Zaradi tega je bilo potrebno dodatno projektiranje in s projektantom je bil 4. 9. 2019 podpisan aneks k pogodbi v dodatni vrednosti 8.000 EUR, s katerim je celotna neto vrednost projektiranja znašala 118.500 EUR, skupaj z DDV pa 144.570 EUR. Posledično je bila potrebna tudi sprememba gradbenega dovoljenja, ki je bilo na Upravni enoti Škofja Loka pridobljeno 26. 7. 2019. Zaradi nujnih dodatnih del v zvezi z izgradnjo opornega zidu ter klimatizacijo in kanalizacijo je bil 25. 11. 2019 podpisan drugi aneks v neto vrednosti 289.745,77 EUR, kar pomeni skupno neto vrednost 5.969.356,76 EUR oziroma z DDV 7.282.615,25 EUR.

Gradnja je bila dokončana v predvidenem pogodbenem roku, skladno z osnovnim in dopolnjenim projektom. Edina pomembna sprememba je bila vgradnja svetlobnih lin na stropu zaklonilnika. Z začetkom obratovanja je bil objekt vključen v obstoječi sistem energetskega managementa in v energetske informacijski sistem Občine Škofja Loka. Prav tako je bila v sodelovanju z odgovornimi osebami vrtca izvedena optimizacija zagona energetskih sistemov. Skladno z dobrimi praksami občine je predvidena nadgradnja obstoječega nadzornega sistema, z namenom boljšega nadzora nad delovanjem naprav in tudi nadaljnega obvladovanja porabe energije in vode.

Skladno s pogodbo je izvajalec gradbenih del končal svoje delo s pridobitvijo gradbenega dovoljenja. Po opravljenem prvem pregledu za pridobitev uporabnega dovoljenja v septembru 2019 je bilo treba izvesti nekaj popravkov. Pri ponovnem pregledu dne 23. 10. 2019 je Upravna enota Škofja Loka ugotovila skladnost zgrajenega objekta s projektom in izdanim gradbenim dovoljenjem ter izdala uporabno dovoljenje. Postopek je pod vodstvom Bojana Miklavčiča vodila Majda Tolar.

V času gradnje je potekal tudi postopek za nakup opreme za novi vrtec. Dne 4. 10. 2018 je bil s pomočjo družbe ALTUS consulting d.o.o. na podlagi specifikacije potreb, ki sta jih skupaj pripravili vodstvo vrtca in odgovorni na občini, objavljen sklep za začetek postopka javnega naročanja dobave opreme. Na razpis je do roka 31. 1. 2019 prispelo pet ponudb. Komisija v sestavi Alojz Bogataj, Irena Studen, Gorazd Žibert, Anka Fajfar in Mojca Bergant je na podlagi



Gradnja se je začela. (foto: Matic Lasič)

najugodnejše neto cene v višini 246.171,44 EUR izbrala ponudnika Atlas oprema d.o.o., s katerim je bila dne 20. 3. 2019 podpisana pogodba za dobavo in montažo opreme v bruto vrednosti 300.494,22 EUR z rokom dobave in montaže 11. 8. 2019. Dne 22. 7. 2019 je bil z dobaviteljem podpisan tudi aneks zaradi podaljšanja roka izvedbe pogodbe do 29. 8. 2019, ko je bila oprema dostavljena in vgrajena.

### **Otvoritev**

V novembru 2019 so se otroci, vodstvo vrtca in starši veselili novega vrtca. Potrebni so bili še nekaj gradbenih popravkov, kar pa ni onemogočilo njegovega delovanja. V petek 29. 11. 2019 je bila slavnostna otvoritev, na kateri so številnim zbranim gostom in staršem vodstvo vrtca, vzgojiteljice in otroci pripravili pristrčno in pestro otvoritveno slovesnost. Ravnateljica Janja Bogataj je pozdravila vse navzoče in opisala postopek gradnje vrtca, župan Tine Radinja pa je poudaril pomen novega vrtca za otroke in občino nasploh. Ravnateljica in župan sta vrtec tudi slovesno odprla in povabila udeležence otvoritve na njegov ogled, saj je ta že nekaj tednov služil svojemu namenu.

### **Sklepne misli**

Gradnja vrtca je bila eden od treh zelo velikih in pomembnih projektov v drugem desetletju novega stoletja oziroma tisočletja. Sledila je dokončanju loške obvoznice v Poljansko dolino, ki se je zavlekla zaradi propada gradbene družbe



Novi Vrtec Kamnitnik 2019, (foto: *Miran Kambič*)

Primorje pri vrtanju tunela Sten in največji občinski investiciji v Občini Škofja Loka, obsežni gradnji vodovodnega in kanalizacijskega sistema s čiščenjem odpadne vode, s katero je bilo celotno urbanizirano območje naše občine oziroma štiri petine občanov opremljeno s kanalizacijo, na novih območjih z ločenimi fekalnimi in meteorinimi vodi. Vse tri glavne investicije tega obdobja so bile dolgoročne, vendar je bil vrtec občanom nekako najbolj viden in najbolj naš.

Gradnja vrtca je bila obsežna in dolgoročna investicija velike vrednosti. Trajala je dobrih enajst let in so jo vodile občinske uprave pod vodstvom treh županov: Igorja Drakslerja, Miha Ješeta in Tineta Radinje. Tri leta smo potrebovali za pridobitev zemljišča, potem pa je občinska uprava začela priprave za projektiranje. Prvotno je bil začetek gradnje predviden v letu 2016 in dokončanje konec leta 2017, vendar se je obsežna investicija v komunalno infrastrukturo finančno in operativno zavlekla še v leto 2016 in je bila operativna ekipa sproščena leto dni kasneje od predvidevanj. Za dobrega pol se je zapletlo tudi pri izbiri izvajalca del in skupaj je bilo zamude skoraj za dve leti. Še pred izdelavo projekta je bila predvidena vrednost del ocenjena na 5 milijonov EUR. Glavni cilj je bil izgradnja varčnega vrtca, ki bo funkcioniral s čim nižjimi stroški; to pomeni nizkoenergijski vrtec z glavnim ogrevanjem na toplotno črpalko po sistemu voda–voda.

Občinsko vodstvo se je projekta lotilo zelo odgovorno. V veliki koordinacijski skupini za pripravo in izgradnjo so bili poleg župana Miha Ješeta ter podžupanov Tineta Radinja in Roberta Straha še odgovorne vodje oddelkov Polona Gortnar, Hermina Krajnc, Tatjana Bernik in Olivera Malijanska ter odgovorni vodja priprave projekta Alojz Bogataj in vodja gradnje Gorazd Žibert. Vključena je bila tudi Irena Studen, odgovorna za pridobivanje nepovratnih sredstev.

Na dobrih 10.000 m<sup>2</sup> skupnih površin je v dveh etažah 5.438,22 m<sup>2</sup> bruto pokritih površin oziroma 4.297,43 neto površin s 15 igralnicami, tremi dodatnimi igralnicami, kuhinjo, vodstvenimi prostori in zaklonilnikom ter obsežen park, dovozne ceste in poti ter pripadajoče parkirišče za 45 vozil. Celotna vrednost projektiranja, gradnje, nadzora in opreme je bila 6.560.351,97 EUR oziroma skupaj z DDV 8.003.628,46 EUR, od tega je bilo 1.904.518 EUR nepovratnih sredstev. Skupna vrednost je visoka, vendar smo za dana sredstva dobili udoben, moderen in ekonomičen vrtec, ki bo lahko dolgo služil svojemu namenu. Končni neto znesek je za dobro petino višji od predvidevanj v času priprave idejnega projekta. Že na ogledih pri drugih novozgrajenih vrtcih v Sloveniji smo videli, da bo končna cena investicije višja od naših predvidevanj. Primerjamo jo lahko tudi z loškim montažnim vrtcem Biba, zgrajenim leta 2009, za katerega je bila skupna cena z DDV, za 876 m<sup>2</sup> pokritih površin, 194 m<sup>2</sup> teras, 2.200 m<sup>2</sup> zunanjih površin ter 24 parkirišč, 3.022,208 EUR. Cena za več kot 4-krat večji dobro opremljeni novi vrtec z upravnimi prostori in kuhinjo je za 2,6 krat višja od montažnega vrtca.

Novi Vrtec Kamnitnik je v novembru odprl svoja vrata. Z njim in vsemi obstoječimi enotami Vrtca Škofja Loka in Vrtcem Sončni žarek smo končno dobili



zadosti mest za organizirano varstvo in vzgojo vseh naših otrok. Žal je po nekaj mesecih delovanja zaradi svetovne pandemije korona virusa vrtec začasno zaprl svoja vrata. Prepričan pa sem, da bo še dolgo dobro služil svojemu namenu in ga bodo naši otroci radi obiskovali, vodstvo in vzgojitelji pa bodo imeli v njem dobre pogoje za svoje delo.

Običajno se dogaja, da v času, ko smo več doma, naraste tudi rodnost. Zato lahko konec naslednjega leta pričakujemo ponovno zelo velik vpis v vse naše vrtce. Vrtec Kamnitnik bo še dolgo osrednji vrtec v naši občini.

## Želeli smo res dober vrtec

### Govor Tineta Radinje, župana Občine Škofja Loka, ob odprtju Vrtca Kamnitnik

Občina Škofja Loka se že nekaj let uvršča v sam vrh občin v Sloveniji, v katerih se najboljše živi. Za to je več vzrokov, ki součinkujejo in vplivajo drug na drugega. Prijetno, ohranjeno naravno okolje, prijazno, dinamično mesto z dobro razvito mrežo javnih mestotvornih dejavnosti in služb. Tu so tudi dobra in zdrava delovna mesta v panogah, ki se globalno krepijo in rastejo. Ob gospodarstvu so tu še vse javne službe, ki izstopajo glede na kakovost in po zavzetem delu, da imamo v Loki čim bolj enake priložnosti. Ob tem je naša Loka še vedno Pisana Loka – mesto številnih kulturnih in športnih dejavnosti, ki združujejo stare in mlade in kakovostno zapolnjujejo prosti čas.

Z dinamično gospodarsko rastjo, prijetnim in varnim bivalnim okoljem, razvito in razvejano mrežo javnih storitev ter s čudovitim naravnim okoljem je naša občina privlačno in prijetno mesto za mlade ljudi, da se tu ustalijo in ustvarijo družino.

Občina Škofja Loka tudi zato beleži zelo stabilne demografske razmere – imamo razmeroma nizko, a stalno naravno rast prebivalstva, kar predstavlja pomembno razvojno prednost in priložnost. Predstavlja pa tudi skrbi za zagotavljanje kakovostnega življenjskega prostora za vse – a to so pravzaprav sladke skrbi.



Tine Radinja, župan Občine Škofja Loka ob odprtju vrtca. (vir: arhiv Občine Škofja Loka)



Prav dobra organiziranost dejavnosti predšolske vzgoje na Loškem je eden od razlogov, da naše prebivalstvo raste. To pa sproža tudi stalno povpraševanje po organiziranem javnem predšolskem varstvu. Ker to pomeni tudi kakovost življenja, si Občina Škofja Loka prizadeva za čim večjo vključenost otrok v javni vrtec. Tudi zato nismo želeli biti polovičarski. Želeli smo res dober vrtec, ki bo reševal javno varstvo otrok za več generacij.

Novi Vrtec Kamnitnik bo nudil odlične pogoje vrtčevskim otrokom ter njihovim vzgojiteljicam in vzgojiteljem. Umeščen med zelenje, kakovostno zasnovan in izdelan je namreč čisto pravi vrtni in vrtčevski raj. Tudi v njem se odraža naša usmeritev: *Zelena Loka – Modro mesto*, saj je narejen z upoštevanjem najmodernejših okoljskih smernic in bo njegovo delovanje izredno okolju prijazno. Prepričan sem, da bodo to občutili tudi malčice in malčki.

Kot župan pa sem prav tako zelo vesel, da to, nekoč degradirano, območje zapuščene vojašnice počasi postaja sodobno parkovno mesto – sekundarno mestno središče, zasnovano na trajnostnih načelih, kjer se smiselno zgoščajo različne ključne dejavnosti za mesto: arhiv, sodišče, prostori za seniorje, mladinski center, prostori številnih društev, civilne družbe, rekreacijske površine, skate parki in kolopark – ki skupaj tvorijo mrežo za aktivno medgeneracijsko sobivanje.

Škofja Loka z novim vrtcem dobiva tudi vse bolj definirano urbano in urbanistično podobo, ki se – od prenovljenega prostora Trga pod gradom čez Mestni trg in staro mestno jedro prek simbolne povezave z Alejo zaslužnih Ločanov in Ločank – mimo starega mestnega pokopališča – zaključi v novem mestnem družabnem vozlišču pod Kamnitnikom. Na tej osi bomo še naprej razvijali glavne dejavnosti našega mesta.

Ob zaključku te največje investicije na področju družbenih dejavnosti v Škofji Loki bi se rad, kot ponosen župan mesta z najmodernejšim in najlepšim vrtcem v Sloveniji, zahvalil vsem zaslužnim za to, da ima Loka danes priložnost prerezati trak za prihodnost. Moja posebna zahvala vsem sodelavcem in sodelavkam na Občini Škofja Loka, ki so vodili projekt in skrbeli zanj od začetka do konca – mag. Mihu Ješetju, nekdanjemu županu občine, mag. Hermini Kranjc, nekdanji vodji Oddelka za družbene dejavnosti, ter strokovnim delavkam in delavcem v vrtcu na čelu z gospo Janjo Bogataj. Še posebej bi rad izpostavil prav vse, ki so poskrbeli za kakovost projekta: projektante, izvajalce, nadzor ..., VSE, ki ste v letu in pol delali pri projektu, ki je v ponos Loki. Srčna hvala.

# To je prostor, kjer se učenje rima na življenje

## Govor Janje Bogataj, ravnateljice Vrtca Škofja Loka, ob otvoritvi

Danes je v Škofji Loki velik praznik. Praznujemo veliki in majhni, mladi in tudi tisti z nekaj več življenjskimi izkušnjami. Odpiramo vrata tega čudovitega objekta, ki smo ga zgradili pod vznožjem hriba, po katerem smo ga tudi poimenovali. Želeli smo, da s tega prostora ne vzamemo ničesar, kar bi vzelo lepoto tej naravni danosti.

Vrtec Kamnitnik bo vsak hip odprl svoja vrata. Vstopili boste v prostor, v katerem boste občutili moč naravne svetlobe, odprtosti, pogleda v daljavo in neizmerno veliko možnosti za socialne interakcije. Prostor je oblikovan tako, da otroke prepozna kot ključne udeležence procesa in neguje njihovo radovednost. To je prostor, kjer se učenje rima na življenje.

Resnično življenje bodo v ta objekt prinesli otroci in zaposleni. Vsi so enako pomembni deležniki: otroci s svojo preprosto in iskreno energijo, vzgojitelji kot veliki podporniki vzgojnega procesa in zgodnjega učenja. Tako je bilo tudi, ko so prihajali v bližino gradbišča in opazovali gradnjo. Sedaj, ko je vrtec zgrajen, so v veselem pričakovanju, da napolnijo ta prostor.

S ponosom lahko povem, da se bo v Vrtec Kamnitnik vselilo okoli 300 otrok, ki bodo razporejeni v 9. oddelkih drugega starostnega obdobja, v 4. oddelkih prvega starostnega obdobja in v 2. oddelkih otroci s posebnimi potrebami.

Škofja Loka je zame najlepše mesto, v katerem se dobro in lepo živi. Je zaledje bogate kulturne dediščine in umetnosti, ki jo želimo nadgrajevati. Zato smo v vrtcu opremili posebno glasbeno sobo, v kateri bodo otroci lahko razvijali veselje do prepevanja in glasbenega ustvarjanja. Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila Rotary clubu Škofja Loka za veliko donacijo v višini 1.300 EUR, s katero smo lahko kupili električno clavinovo.

Imamo tudi likovno ustvarjalnico, kjer se bodo otroci srečevali z različnimi likovnimi tehnikami, materiali in ustvarjali.

Škofja Loka je spodbudno in učeče okolje za mlade, saj je tukaj več poklicnih in strokovnih šol ter fakultet, ki podpirajo domače gospo-



Janja Bogataj, ravnateljica Vrtca Škofja Loka, ob odprtju vrtca. (vir: arhiv Občine Škofja Loka)

darstvo. Prepričana sem, da bodo v naši naravoslovno-tehniški igralnici posamezni otroci dobili prvi navdih za nadaljnjo poklicno pot.

Že takoj v ponedeljek pa nas čaka prvi in največji izziv v zgodovini Vrtca Škofja Loka. Prvič bo zadišalo po hrani iz NAŠE kuhinje. To je izjemna pridobitev za naše otroke in tudi za naše okolje. V prehrano bomo skušali vključevati čim več lokalno pridelane hrane, k pridelavi bomo spodbujali tudi otroke. Z dosedanjim dobaviteljem, podjetjem Slorest, se razhajamo v prijateljskih odnosih in se jim zahvaljujem za dolgoletno partnerstvo.

Za konec še nekaj zahval, mimo katerih ne morem. Vrtec Kamnitnik je tako lep, čist in odprt, ker so ga projektirali ljudje, ki so jim lastne tudi vse te vrednote; hvala vam Mojca, Matic in Miha.

Otroci bi rekli, da je novi vrtec trden kot »skala kost«. Pa je res, ker ga je gradilo podjetje Kovinar-gradnje in podjetje Riko – hiše. Hvala, vam, Metka, Kristjan in Jernej ter vsem vašim sodelavcem.

Na objektu je bilo še veliko drugih, ki so vložili vanj svoje znanje, napore in veliko truda. Nikakor ne morem mimo Občine Škofja Loka, ki je v naših prošnjah in potrebah v okolju prepoznala pomen in potrebo po novi gradnji in tudi podpirala kakovost. Iskrena hvala, gospod župan, tudi za vso vašo energijo, pomoč in modre odločitve v tem zadnjem, gradbenem letu. Vse kar ste naredili, bo ostalo tukaj, za otroke in za ljudi.

In na koncu, iskrena hvala izjemnemu kolektivu Vrtca Škofja Loka, ki je skupaj z menoj živel, sanjal in pričakoval zaključek te lepe zgodbe. Naš kolektiv si je vrtec že ogledal in lahko rečem, da je bilo lepo opazovati ganjenost sodelavk in sodelavcev, ko so vstopili v ta lepi prostor. Ko pa so pa vanj vstopili otroci, mi je rekla ena od vzgojiteljic, da so dejali, da ne gredo več nazaj v stari vrtec.

Vsem, ki ste se trudili, da je v Škofji Loki nastalo to lepo okolje za predšolske otroke, se še enkrat iskreno zahvaljujem. Ključni tega vrtca bodo zagotovo prišli v prave roke, saj bomo s svojim strokovnim pedagoškim znanjem oplemenitili ta gradbeni in arhitekturni biser.



Kmalu bodo igralnice napolnili otroci. (foto: Oto Miran Kambič)

# Neinvazivne geofizikalne raziskave na parkovnih površinah Loškega gradu

Med 29. julijem in 8. avgustom 2019 so na parkovnih površinah kulturnega spomenika lokalnega pomena Škofja Loka – Grad (EŠD 739) potekale neinvazivne geofizikalne raziskave. Občina Škofja Loka je sredstva pridobila na *Javnem pozivu za sofinanciranje predhodnih arheoloških raziskav na območju naselbinske ali vrtnoarhitekturne dediščine (JP-PAR-2019)*, ki ga je objavila Republika Slovenija oziroma Ministrstvo za kulturo RS s ciljem, da se razbremenijo občinske investicije v revitalizacijo vrtnoarhitekturne dediščine.

Osnovni podatki raziskave so naslednji:

- Prijavitelj in sofinancer: Občina Škofja Loka
- Financer: Ministrstvo za kulturo, Republika Slovenija
- Izvajalec: GEARH družba za arheološke in geofizikalne raziskave d.o.o.
- Vodja raziskave: dr. Branko Mušič
- Namestnica vodje raziskave: Barbara Horn, univ. dipl. inž. geol.
- Nadzor: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Ljubljana.

Občini, ki je lastnik spomenika, kulturno-varstveni pogoji pred izvedbo kakršnihkoli ureditev nalagajo predhodne arheološke raziskave in obveznost priprave konservatorskega načrta. Za ta namen smo se odločili za izvedbo neinvazivnih geofizikalnih raziskav, ki ne poškodujejo arheološkega zapisa. Kot nakazuje že samo ime, te raziskave temeljijo na zaznavanju razlik med fizikalnimi lastnostmi iskanih objektov pod površjem in okoliško zemljino. V prvi vrsti smo želeli preveriti obstoj in ohranjenost nekaterih vrtnih elementov na parkovnih površinah škofjeloškega gradu, kot so prikazani v grafičnem delu Franciscejskega katastra. Uporabljene so bile tri različne geofizikalne metode, in sicer: georadarska in geoelektrična upornostna metoda ter električna upornostna tomografija.



Rezultati raziskav, ki so bili 4. marca 2020 na Loškem gradu predstavljeni na predavanju *Nevidni grajski park*, bodo objavljeni v prihodnji številki *Loških razgledov*.



Meritve z georadarjem GSSI SIR3000. (foto: Branko Mušič)



## Občina Gorenja vas - Poljane v letu 2019

Leto 2019 sta v Občini Gorenja vas - Poljane najbolj zaznamovala izgradnja največje investicije v času njene obstoja, in sicer nove Športne dvorane v Gorenji vasi ter dogajanje ob 100-letnici izida *Visoške kronike* Ivana Tavčarja.

V Kulturnem društvu dr. Ivan Tavčar Poljane so ob tej priložnosti pripravili uprizoritev tega romana v poljanskem narečju. Dramatizacijo je pripravil Andrej Šubic, predstava v poljanskem narečju pa prispeva k dodatni zvočnosti in privlačnosti.<sup>1</sup>

Ob podpori domačega društva je Andrej Šubic pripeljal na Visoko *Visoško kroniko* v uprizoritvi SNG Drama iz Ljubljane. 24. junija je postal Ime tedna na Valu 202. Tavčarjev dvorec je bil predstavi na prostem, v kateri igrajo Janez Škof, Tamara Avguštin, Aljaž Jovanović, Nina Ivanišin in Klemen Janežič in jo je obiskalo več kot 800 gledalcev, izjemna kulisa.



Igralci v *Visoški kroniki*, KD dr. Ivan Tavčar Poljane.  
(foto: Jana Jocif)

1 Šubic, Andrej: *Visoška kronika* po poljansko, razmišljanje o krivdi in ljubezni. V: *Loški razgledi* 66, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2020, str. 350–353



*Visoška kronika* se je z uprizoritvijo z igralci ljubljanske Drame vrnila domov. Dogodek je dopolnila izjemna kulisa Tavčarjevega dvorca. (vir: arhiv KD dr. Ivan Tavčar Poljane)



Notranjost Kavarnе Visoko. (foto: Milka Bizovičar)

nja v Loškem muzeju Škofja Loka, na Visokem predavala o Ivanu Tavčarju; pod vodstvom Ludvika Kaluže so Poljanci v kozolcu na Visokem pripravili še bralno uprizoritev *Visoške kronike*. V dvorcu je bilo septembra tudi predavanje dr. Franca Križnarja *Glasba izza časov Visoške kronike*. 29. novembra se je v Šubičevi hiši zaključil niz dogodkov ob praznovanju. Več kot 100 učencev je na temo *100 let Visoške kronike – vest na preizkušnji* ustvarilo 86 likovnih in literarnih del.

Jubileju je bila posvečena tudi že 20. kolonija Iveta Šubica, ki se je odvijala od 31. maja do 2. junija v Šubičevi hiši v Poljanah.

Društvo je sodelovalo tudi v projektni skupini na ravni občine, ki je med letom organizirala več dogodkov v počastitev te obletnice: v maju pohod skozi Zalo z igranimi odlomki iz *Visoške kronike*, predavanje ddr. Igorja Grdine, ki je na zgodovinskem večeru v Poljanah osvetlil ekonomske, socialne in kulturne razmere, ki so vladale v Evropi, na Slovenskem in Poljanskem v času, ki ga v svojem romanu *Visoška kronika* opisuje dr. Ivan Tavčar.

Po obširnejših delih, ki so vključevala tudi ureditev kletnih prostorov, so 31. maja v sklopu praznovanj odprli kavarno v Tavčarjevem dvorcu na Visokem. Kaj je bilo še posvečeno temu praznovanju? V juniju je Klekljarsko društvo Deteljica iz Gorenje vasi pripravilo razstavo čipk; septembra je Biljana Ristić, kustosi-

## V 661 dneh dokončana največja investicija občine v času njenega obstoja

Ko je bilo 31. januarja 2019 pridobljeno uporabno dovoljenje, so 18. februarja učenci in učitelji Osnovne šole Ivana Tavčarja Gorenja vas prvič telovadili v novi Športni dvorani Gorenja vas. Energetsko varčen in sodobno opremljen večnamenski objekt, namenjen športnim, kulturnim ter drugim prireditvam, so name-nu slovesno predali 15. novembra. Dovršeno celoto skupaj z dvorano predstavlja-jo še nova parkirišča, zunanja ureditev in novo zunanje športno igrišče. Vadbene prostori dvorane omogočajo vadbo v treh vadbenih enotah, ki se lahko pregradi-jo z dvema zavesama. Centralno igrišče je košarkarsko. Dvorana meri 45 x 24 metrov, primerna je za ligaška tekmovanja malega nogometa, rokomet, floorbal-la, košarke in odbojke. Igralne površine ima 1.073 m<sup>2</sup>, z vsemi pripadajočimi prostori pa 1.530 m<sup>2</sup>. Za primerjavo: velikost stare telovadnice je bila primerljiva z eno vadbeno enoto nove dvorane.



Trak so ob odprtju nove Športne dvorane Gorenja vas prerezali: Milan Čadež, župan (v sredini, s škarjami), levo ob njem Izidor Selak, ravnatelj, desno Bernard Strel, nadzornik del. Škarje sta prinesla osnovnošolca Jakob in Manca (stojita zadaj), trak pa športni pedagogi: skrajno levo sta Jaka Trček in Alenka Gartner Luznar, skrajno desno pa Mihaela Vehar Oblak in Igor Pečelin.

*(foto: Vito Debelak, za Podblegaške novice)*

### Vrednost posameznih del

| Del objekta               | Vrednost v evrih    | Delež (%)     |
|---------------------------|---------------------|---------------|
| Športna dvorana           | 3.666.642,81        | 74,73         |
| Kotlovnica                | 233.294,23          | 4,75          |
| Zunanja ureditev          | 977.312,89          | 19,92         |
| Projekti in dokumentacija | 29.346,18           | 0,60          |
| <b>Skupaj:</b>            | <b>4.906.596,11</b> | <b>100,00</b> |





Slovesnost ob odprtju Športne dvorane Gorenja vas. (foto: Vito Debelak)



Nova Športna dvorana. (vir: arhiv Občine Gorenja vas - Poljane)

Temeljni kamen je bil položen na prvi pomladni dan leta 2017, dela so se začela izvajati 10. aprila tega leta, zaključila so se 31. januarja leta 2019: gradnja je torej trajala 661 koledarskih dni oziroma 21 mesecev in 21 dni.

## Ostale investicije

Sanirana je bila cesta v Javorje, na kateri so v preteklosti zaradi plazov nastale večje poškodbe cestišča. Občina je uspela pridobiti zadostna sredstva in za rekonstrukcijo najbolj poškodovanih cestnih odsekov ter sanacijo več plazišč namenila 1,7 milijona evrov.

Župan Milan Čadež in Igor Božič, direktor podjetja SGP Zidgrad iz Idrije, sta 16. maja podpisala gradbeno pogodbo za energetske sanacije Podružnične šole Sovodnj. Sanacija, ki je med drugim vključevala tudi prenovo fasade in oken ter strešne kritine in menjavo energenta, je bila končana jeseni. Že aprila so na PŠ Sovodnj v letu praznovanja 80-letnice šolske stavbe in ob 197-letnici od začetka šolanja otrok v kraju organizirali 19. Strokovni posvet Društva učiteljev podružničnih šol Slovenije *Meje nas povezujejo*.

11. septembra so v Šubičevi hiši v Poljanah župan Milan Čadež, direktor Direkcije za vode Tomaž Prohinar in direktor izbranega izvajalca del Gorenjske gradbene družbe Stanislav Remic podpisali pogodbo za začetek protipoplavnih del v Poljanah, ki naj bi bila zaključena v dobrih dveh letih. Tri četrtnine vrednosti investicije bo prispevala Direkcija RS za vode, razliko naj bi zagotovila občina.

## V Gorenji vasi odprta ena najsodobnejših lekarn na Gorenjskem

V prenovljene prostore pritličja Zdravstvenega doma v Gorenji vasi so v začetku aprila iz prvega nadstropja preselili lekarno. Namenu so jo slovesno predali 23. maja. Njene prednosti so: dostopnost gibalno oviranim in mamicam z vozički, opremljenost s sodobnim lekarniškim robotom, ki samodejno skladišči zdravila in jih na ukaz dostavlja na prodajni pult v lekarni, in poseben prostor za svetovanje. To je bila s 505.000 evri ena največjih investicij Gorenjskih lekarn, s tehnološko dovršeno opremo pa je lekarna v Gorenji vasi postala tudi ena najsodobnejše opremljenih na Gorenjskem.

V Ambulanti Polhek, ki deluje v Gorenji vasi in v Žireh, so z novim letom 2019 pridobili še 1,0 koncesije za izvajanje programa pediatrije in zaposlili novega pediatra Gorazda Kalana, specialista pediatrije in intenzivne medicine, ki je začel z delom v Gorenji vasi. Vzpostavili so novo zobno ambulanto za otroke, mladostnike in odrasle, v kateri dela Manca Peternelj, dr. dent. med.



Trak ob odprtju novih lekarniških prostorov so prerezali (z leve): direktorica Gorenjskih lekarn Romana Rakovec, vodja lekarne Nataša Šifrar Bernards in župan Milan Čadež. (foto: Tina Dolenc, za Podblegaške novice)



## Najbolj odmevni dosežki

Konec oktobra je Gorenjevaščan Gregor Stanonik na najtežjem gasilskem tekmovanju na svetu, Firefighter Combat Challenge v ameriški zvezni državi Alabami, vnovič postal svetovni prvak.

Gorenjevaščanka Rebeka Oblak je februarja na Olimpijskem festivalu evropske mladine za slovensko reprezentanco v veleslalomu osvojila srebro.

Na 18. Gorsko-hitrostni dirki Lučine med 9. in 11. avgustom je nov rekord skoraj štirikilometrski proge postavil Francoz Sebastien Petit, s časom 01:56:436.

Nika Križnar, smučarska skakalka, je sezono v svetovnem pokalu končala na skupno 5. mestu, sezono je kronala s 3. mestom v ruskem Čajkovskem, to je bilo drugo odličje, bronasto odličje, v njeni karieri.

Časomerilci Timinga Poljane so uspešno leto zaključili s sodelovanjem pri organizaciji tekm svetovnega pokala v smučarskem teku v Planici.

OŠ Ivana Tavčarja Gorenja vas, s podružnicama Lučine in Sovodenj, je septembra v Mokronogu pridobila naziv in zastavo Kulturna šola za obdobje 2019–2024, in sicer v kategoriji velikih osnovnih šol. Eden večjih kulturnih projektov šolskega leta 2018/2019 je bil muzikal *Mamma mia* v poljanskem narečju.

Organist Maksimiljan Rupnik iz Stare Oslice je za 35 let vodenja cerkvenega zbora 15. septembra iz rok škofa Antona Jamnika prejel nadškofijsko priznanje.

Podružnična šola Javorje je prejela zlato priznanje na tekmovanju Turizmu pomaga lastna glava.



Praznovanje 500-letnice posvetitve cerkve na Volči 16. maja. (vir: arhiv Podblegaških novic)

## Obletnice

500-letnice posvetitve podružnične cerkve sv. Jurija na Volči so se domačini, ki spadajo v sosesko podružnice sv. Jurija, to je iz vasi Volča, Podobeno, Lom nad Volčo, Delnice in Zakobiljek, spomnili 16. maja, prav na obletnico. Praznovanje so slovesno obeležili na žegnanjsko nedeljo, 8. septembra, na praznik rojstva Device Marije. Slovesno bogoslužje je vodil ljubljanski pomožni škof dr. Anton Jamnik, somaševala pa sta poljanski župnik Jože Stržaj in kapucin Matej Štravs, domačin z Volče. Ob visokem jubileju je župnija Poljane, v okvir katere spada podružnica na Volči, izdala knjižico.

7. septembra so v javorski šoli praznovali 150 let nekdanje Občine Javorje. Leto 1869 je bilo s tem zapisano kot pomemben mejnik v zgodovini kraja.

13. oktobra so v Lučinah praznovali 80 let podružnične šole. V počastitev obletnice sta dolgoletna vodja PŠ Lučine Martina Jelovčan in mag. Tone Košir napisala zbornik *80 let v lučinskem hramu učenosti*.

30. novembra je Košarkarski klub Gorenja vas v novi športni dvorani v Gorenji vasi praznoval 50 let igranja košarke v kraju. Leta 1969 so mladi Gorenjevaščani, Miran Ferlan, Janez Čadež in Srečko Trček, tedaj še v TVD Partizanu, današnjem Sokolskem domu, namestili prve koše, po načrtih Jožeta Novaka jih je izdelal kovač Franc Kokalj iz Podgore. Od takrat dalje se košarka v Gorenji vasi igra neprekinjeno.

Mejnik je leta 1971 pomenila izgradnja nove osnovne šole s telovadnico, kjer so lahko trenirali. Še kot najstnika sta košarkarsko kariero tam začela tudi Izidor Selak in Herman Pustavrh, ki sta kot nekdanji vodji sekcije zaznamovala precejšnji del zgodovine tega športa. Prav 30. novembra 2019, ko so obeležili jubilej, je minilo 49 let od prve uradne domače tekme košarkarjev iz Gorenje vasi proti Kroju Škofja Loka. 50-letnico so v KK Gorenja vas obeležili s tekmami košarkarjev v vseh starostih kategorijah.

Športno društvo Marmor Hotavlj je 25 let obstoja in delovanja praznovalo 30. marca v gorenjevaškem Sokolskem domu na prireditvi *Če hočemo, zmoremo. Že 25 let!* Stalnica njihovega udejstvovanja so gorski tek iz Kopacnice na Blegoš in nazaj, t. i. KBK trail, Vzpon s kolesi na Blegoš, Hotaveljska grča ...

60 let obstoja in delovanja so junija pod visoškim kozolcem obeležili člani Ribiške družine Visoko. Spomnili so se začetkov in zaslužnim članom podelili priznanja ter plakete.

Klekljarsko društvo Deteljica iz Gorenje vasi je junija v Sokolskem domu pripravilo letno razstavo *Voda, vir življenja*, s katero se je začelo praznovanje 15-letnice delovanja društva in 110-letnice ustanovitve klekljarske šole v Gorenji vasi. Članice društva so se s svojimi izdelki predstavile tudi v državnem zboru, oktobra pa pripravile celodnevno prireditev v gorenjevaškem Sokolskem domu.

V Javorjah so novembra praznovali deseto obletnico najdbe meteorita.

## Pojav volkov in škoda med drobnico

Na območju občine so se začeli pojavljati volkovi, ki jih na Škofjeloškem v zadnjih 70 letih ni bilo. Zaradi napadov na drobnico je poginilo 84 živali. Največjo škodo sta utrpela kmet iz Kopačnice Janez Primožič, ki so mu volkovi čredo ovac napadli kar dvakrat, avgusta in septembra, ter Janez Bogataj v Dolenji Žetini, ki je septembra zaradi napada volkov ostal brez več kot 30 ovac v čredi. Na območju Selške in Poljanske doline ter Cerknega je bila vzpostavljena Civilna iniciativa Cerkno (CIC), ki se ji je pridružil tudi župan Milan Čadež, in je novembra ustanovila društvo Pobuda za odstranitev nevarnih zveri. Na Ministrstvu za okolje in prostor so zaradi kompleksnosti problematike oblikovali delovno skupino za spremljanje politike upravljanja z velikimi zvermi. Del te skupine sta Marko Gasser, član CIC, in tudi župan Milan Čadež, kot predstavnik Združenja slovenskih občin.

## Po 25 letih občina po kakovosti življenja med 212 občinami na 2. mestu

V začetku oktobra 2019 je minilo 25 let od ustanovitve Občine Gorenja vas - Poljane. V občinskem glasilu *Podblegaške novice* je ob tej priložnosti skozi celo leto izšlo devet prispevkov, v katerih so različni avtorji primerjali delovanje in razvoj občine v tem času. Skupna ugotovitev je bila, da je Občina Gorenja vas - Poljane iz občine z omejenimi razvojnimi možnostmi, kamor so nas uvrščali ob ustanovitvi, prešla v eno najhitreje razvijajočih se gorenjskih občin z visoko kakovostjo bivanja.

Če je občina še v letu 2005 realizirala dobrih pet milijonov proračuna, je v zadnjih desetih letih njegova višina okrog deset milijonov. Velik napredek je v razvoju primarnega zdravstva: ob ustanovitvi občine so delovale štiri ambulate in patronaža, še pred koncem leta 2019 jih je bilo že deset. Fizioterapijo, pediatrijo in razvojno ambulanto so uvedli na novo, program splošne medicine in zobozdravstva pa podvojili. Leta 1999 je v občini delovalo 224 podjetij, ki so skupaj ustvarila približno 26,5 milijona evrov prihodkov od prodaje, 2017 jih je bilo trikrat več, torej 671; ustvarila so 120,9 milijona evrov prihodkov.

Številni premiki so bili na ključnih področjih urejanja infrastrukture: ceste, vodovodi, kanalizacija, komunala, šola, vrtec, telovadnice in druge javne stavbe, izgradnja obrtnih con v Dobju in Todražu, ureditve vaških trgov, telekomunikacija ...

Paradni konj turizma v občini je bilo ob njenem nastanku smučišče Stari vrh, a ponudba in zanimivosti, ki so si jih turisti lahko ogledali v občini, so se od njene ustanovitve naprej postopno širile - od kulturnih do zgodovinskih znamenitosti in športnih doživetij. Danes je največ pozornosti namenjeno Šubičevi hiši, Dvorcu Visoko, Rupnikovi liniji ... Na oživitve pa čakajo toplice v dolini Kopačnice. V občini so trasirali 14 tematskih pešpoti, številne pohodne poti, urejene in označene so kolesarske poti, lokalna društva organizirajo že tradicionalne prireditve. Leta 2017 je občina ustanovila javni zavod Zavod za turizem in kulturo Poljanska

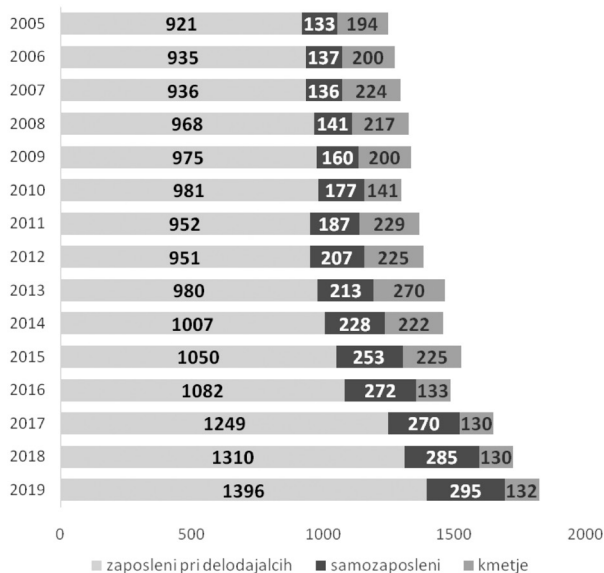
dolina, ki skrbi za promocijo in doseganje usklajene, kakovostne in celovite turistične ponudbe.

V 25. letih so se na občini spomnili 109 dejavnih občanov, ki so postali občinski nagrajenci, med njimi je šest častnih občanov: Branko Selak, Peter Jovanovič, Jože Bogataj (tudi prvi župan občine), Vladimir Kavčič, Alojzij Štremfelj in Alojzij Oražem.

Občina je ena redkih gorenjskih občin s stalno rastjo prebivalstva: ob ustanovitvi leta 1994 je imela 6 700 občanov, ob koncu leta 2019 jih je bilo že okrog 7 600.

Revija *Moje finance* je v decembru objavila lestvico kakovosti življenja v slovenskih občinah, kjer se je Občina Gorenja vas - Poljane med vsemi 212 občinami uvrstila na 2. mesto, kar je še mesto višje kot leta 2018. Upoštevali so več različnih kriterijev, ki jih analizirajo na podlagi petih glavnih kazalnikov, in sicer gospodarstva, prebivalstva, infrastrukture, zdravja in kriminalitete. Vsakega od teh sestavlja več podkazalnikov, skupaj jih je 48, med njimi tudi stopnja brezposelnosti, ki je med najnižjimi v državi.

Dejavnost občanov, zaposlenih v občini (februar)



Vir: *Podblegaške novice*, 2019.

#### VIRI:

*Gorenjska* : 2019 : priloga *Gorenjskega glasa*. [ Kranj ] : [ Gorenjski glas ], 2019.

Objave na spletni strani Občine Gorenja vas - Poljane: [www.obcina-gvp.si](http://www.obcina-gvp.si). Pridobljeno feb. 2020.

*Podblegaške novice* : priloga *Gorenjskega glasa o Občini Gorenja vas - Poljane*, letnik 23, Kranj : Gorenjski glas, 2019. Dostopno na: <http://www.podblegaske-novice.si/sl/>.

## Priznanja Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019

*23. novembra 2019 so v Sokolskem domu v Gorenji vasi na slavnostni akademiji v počastitev občinskega praznika ob prvi omembi občine v pisnih virih na predlog Komisije za priznanja Občine Gorenja vas - Poljane podelili sedem občinskih nagrad: dve plaketi, štiri priznanja in eno priznanje župana.*



Občinski nagrajenci Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019. Od leve: Martina Jelovčan, vodja Podružnične šole Lučine, Tomaž Jenko, nekdanji predsednik Košarkarskega kluba Gorenja vas, Marija Možina, stegovodja stega Poljanska dolina 1, Milan Čadež, župan, Vinko Verčič, župnik Ciril Istenič, Jerneja Bonča in Rožle Reven.

*(foto: Vito Debelak, za arhiv Občine Gorenja vas - Poljane)*



**Plaketo Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019 je prejel**  
**KOŠARKARSKI KLUB GORENJA VAS**

*za razvoj in dosežke v preteklih 50 letih.*

Začetki košarke na Gorenjevaškem segajo v leto 1969. Organizacijsko je bila dejavnost vključena v TVD Partizan Gorenja vas, ta jim je dal prostore za vadbo in tekme ter skrbel za vzgojo strokovnega kadra in druge pogoje delovanja kadetske, mladinske in članske ekipe. Pogoji za treninge so se s selitvijo v telovadnico nove osnovne šole izboljšali leta 1971. Prva domača trenerja sta bila Izidor Selak in Herman Pustavrh, zadnjih dvajset leta sta to Mitja Mohorič in Jaka Trček. Leta 2004 je košarkarska ekipa postala samostojno društvo. Vodenje sta prevzela Tomaž Jenko in Ciril Krmelj; skupaj s trenerjem Jakom Trčkom so zaslužni za razvoj košarke v zadnjih petnajstih letih.

Z ustanovitvijo košarkarske šole leta 2011 so povečali število igralcev in oblikovali več starostnih kategorij, ki se kalijo na tekmah različnih ravni.

Vseh petdeset let je imel klub člansko ekipo. Leta 1971 so igrali že v gorenjski ligi, dve sezoni celo v 2. slovenski košarkarski ligi. Sledilo je daljše obdobje igranja v gorenjski ligi, kasneje pa ponovno v 2. slovenski ligi. Od leta 1998 igrajo večinoma v 3. in 4. slovenski ligi.

V počastitev 15-letnice košarke v Gorenji vasi so v goste povabili tedaj vrhunsko člansko ekipo Smelt Olimpija iz Ljubljane. Eden od viškov delovanja kluba je bila sezona 2011/2012, ko se je članska ekipa uvrstila na visoko mesto v Slovenskem košarkarskem pokalu.

Klub je bil organizator številnih turnirjev in dnevov košarke. Vseskozi skrbi za strokovno izpopolnjevanje vodij dejavnosti in pomožne sodnike in je zgled dobre športne organiziranosti na Gorenjevaškem.

**Plaketo Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019 je prejela**  
**PODRUŽNIČNA ŠOLA LUČINE**

*za vpetost v življenje na Lučinskem.*

Z organiziranim šolstvom so v Lučinah začeli leta 1862, ko so župniki otroke poleg verouka učili tudi brati, pisati in računati. Leta 1935 sta začela poučevati šolana učitelja. Gostovali so v župnišču in zasebnih hišah. Število otrok je naraščalo. Od maja 1938 do oktobra 1939 so sredi vasi zgradili novo šolo.

Po vojni je v njej pouk obiskovalo 148 učencev, razdeljenih v štiri razrede. V naslednjih letih so imeli šest-, sedem- in osemletko. S šolskim letom 1963/1964 so popolno osemletko ukinili, pouk je potekal samo do 4. razreda, nato so se učenci prešolali na OŠ Polhov Gradec, ki so jo obiskovali do izgradnje gorenjevaške šole leta 1971.

Podružnična šola v Lučinah je bila ena prvih, ki je otrokom ponudila malico. Na območju Občine Škofja Loka so leta 1966 prvi začeli z malo šolo kot pripravo

na vstop v šolo. Takratni učitelji so vodili kulturno dogajanje v kraju in v šoli so igrali številne ljudske igre.

Leta 1982 so šolo delno obnovili. Ob 60-letnici šolske stavbe leta 1999 pa so pripravili razstavo *Šola skozi čas* in izdali publikacijo o njenem delu in življenju.

Praznovanje 80-letnice šolske stavbe leta 2019 so obeležili z več dogodki in osrednjo prireditvijo. Izdali so tudi knjigo *V lučinskem hramu učenosti*, v kateri je predstavljena zgodovina 157-letnega šolstva v Lučinah in pomembnejše osebnosti.

**Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019 je prejela  
JERNEJA BONČA**

*za sooblikovanje kulturne podobe Poljan.*

Jerneja Bonča, učiteljica zgodovine, s svojimi talenti in njihovim uresničevanjem močno presega zahteve svojega poklica in obseg dejavnosti, ki bi jih v svojem življenju uresničil povprečen prebivalec občine. Že v otroštvu jo je pritegnilo sodelovanje na šolskih prireditvah in potem čarobnost gledališča, ki mu je zvesta že nekaj desetletij. Sodelovala je pri vseh pomembnejših gledaliških uprizoritvah v Poljanah v zadnjih tridesetih letih, še posebej v vlogah Tavčarjevih ženskih likov. Njena dejavnost pa ni omejena le na sodelovanje pri poljanskem gledališču, pri katerem tudi letos nastopa kot Agata v priredbi *Visoške kronike* v poljanskem narečju. Jerneja že nekaj let vodi uredništvo lokalnega časopisa *Vaščan*, ki ga že 45 let izdaja KS Poljane, in v katerem je pustila svoj osebni pečat. Sodelovala je na večini kulturnih dogodkov v krajevni skupnosti ter pogosto tudi na občinskih prireditvah kot avtorica besedil, voditeljica ali pevka. Je tudi dejavna članica upravnega odbora Kulturnega društva dr. Ivan Tavčar Poljane. Njeni talenti in delovanje so prepoznani tako znotraj kot onkraj občinskih meja.

**Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019 je prejel  
CIRIL ISTENIČ, župnik v Javorjah,**

*za sooblikovanje duhovne podobe župnije Javorje.*

Ciril Istenič se je rodil leta 1951 v Logatcu. V duhovnika je bil posvečen leta 1989, za župnika v Javorjah pa imenovan leta 2007.

Poslanstvo duhovnika opravlja v duhu evangelija in v skrbi za bogatitev duhovnega življenja župljanov. Pozoren je do vseh krajanov, ki jih združujejo domača cerkev sv. Tilna ter podružnici sv. Brikcija v Četeni Ravni in sv. Valentina na Jarčjem Brdu. S prijazno besedo, osebnim zgledom in različnimi srečanji skrbi za tople medsebojne odnose med farani.

V letih službovanja v Javorjah je sodeloval pri dogodkih, s katerimi so obeležili pomembni farni obletnici: 300 let posvetitve cerkve sv. Tilna leta 2010, leta 2016 pa 140-letnico ustanovitve župnije Javorje.

Vsakodnevno se druži z mladimi pri verouku, jih vključuje v pevski zbor, radi gredo z njim na izlet, pomaga jim pri izvedbah oratorijev. Prav tako rad sodeluje z domačimi društvi in organizacijami, obiskuje starejše župljane.

Pomembna je bila njegova pomoč pri zgledni obnovi podružnične cerkve sv. Valentina na Jarčjem Brdu. Ciril Istenič je s svojim delom in poslanstvom zgled in vzor pristnega dušnega pastirja javorske župnije.

**Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019 je prejel**  
**VINKO VERČIČ**

*za upravljanje vaškega vodovoda Zlati izvir.*

Vinko Verčič se je rodil leta 1943 v Robidnici. Po osnovnem in strokovnem šolanju je večino delovne dobe delal v gostinstvu. Po upokojitvi se je vrnil v rojstno vas, kjer se je vključil v življenje sovaščanov in prisluhnil njihovim potrebam.

Zagotovitev zadostne količine pitne vode je bil dolgoročni cilj in želja tamkajšnjih prebivalcev. S skupnim delom in prizadevanji je pitna voda iz zajetja Za Lazom do uporabnikov pritekla leta 1992, leta 1995 pa še iz zajetja Špehovše. Vodovod so obnovili leta 2008 in za predsednika upravnega odbora imenovali Vinka Verčiča. Leta 2015 je bila ustanovljena civilna družba Vaški vodovod Zlati izvir. Z vodo oskrbujejo vasi Robidnica, Laze, Lajše, Krnice, skupaj 29 stanovanjskih hiš z gospodarskimi poslopji ter 10 zasebnih hiš v Gorenjih Novakih, ki spadajo v Občino Cerkno.

Za vodovod že dvanajst let zgledno skrbi Vinko Verčič. Poleg skrbi za kakovost vode uporabnike obvešča o stanju napeljave in potrebnem vzdrževanju ter količini vode in njeni higieni ustreznosti. Vseskozi skrbno vodi finančno poslovanje vodovoda. Vodovod, ki je v zasebni lasti uporabnikov, prispeva k razvoju in ohranjanju poseljenosti krajev pod Blegošem.

**Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2019 je prejel**  
**STEG POLJANSKA DOLINA I**

*za širjenje skavtskih vrednot med mladimi na Poljanskem.*

Poljanski skavti že 17 let širijo svoje častno poslanstvo, sledijo izpolnjevanju skavtskih zakonov ter pomagajo bližnjim. Od leta 2015 so samostojen steg, ki se je oblikoval iz sodelovanja s škofjeloškimi skavti. V vseh teh letih je v poljanski veji delovalo več kot 30 skavtskih voditeljev, ki so se udeležili več kot 20 izobraževalnih taborov in drugih izobraževanj. Za svoje člane so organizirali več kot 40 taborov. Člani različnih vej stega so se v minulih letih na rednih srečanjih, načrtovanih in drugih aktivnostih zbrali več kot 1600-krat.

Vodniki in voditelji so na svojih aktivnostih opravili več kot 45.000 prostovoljnih ur. Vsako leto imajo kakšen poseben izziv – v letu 2019 je bil mednarodni, saj se je četa na taboru v dolini Soče srečala z vrstniki iz Francije.

Skavti stega Poljanska dolina 1 so izjemen zgled prostovoljstva in vzgajanja zanj. S talentom, časom in energijo, ki jih dajejo na voljo v svojih krogih in rutkah, med mlade skavtske navdušence prinašajo krepitev narodne zavesti, učijo osnovnih veščin preživetja v naravi, predvsem pa spodbujajo, da postajajo boljši ljudje. Mladim ponujajo prostor, kjer se med seboj opogumljajo, rešujejo konflikte in praznujejo drobne osebne zmage. Z zgledom, kako lahko človek koristno gospodari s svojim talentom in časom, s postavljanjem drugega na prvo mesto, z odrekanji in služenjem tlakujejo pot v tako želeni jutrišnji dan, kjer bi se predvsem mladi lahko počutili koristne, potrebne in spoštovane.

**Priznanje župana Občine Gorenja vas – Poljane je prejel  
ROŽLE REVEN**

*za kolesarski podvig do Kitajske.*

Rožle Reven iz Gorenje vasi je županovo priznanje prejel za izjemen kolesarski podvig, saj je pri 23-ih letih sedel na kolo in se odpeljal proti – Kitajski. Vanjo zaradi zapleta z vizo ni mogel vstopiti, je pa prišel čisto do njene meje. Prekolesaril je več kot 10.000 kilometrov, premagal 80.000 višinskih metrov vzponov, na kolesu presedel 590 ur in poleg Slovenije prevozil še 13 drugih držav: Hrvaško, Srbijo, Bolgarijo, Grčijo, Turčijo, Gruzijo, Armenijo, Iran, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadžikistan, Kirgizijo in Kazahstan. Iz Gorenje vasi se je odpeljal 6. marca 2018 in kolesarjenje zaključil 15. avgusta istega leta.

Na poti je spoznal dobroto ljudi, saj je večkrat dobil zastonj obrok ali prenočišče, ne da bi prosil za karkoli, ter močno občutil menjavanje muslimanske in krščanske vere ter različnosti običajev držav, skozi katere je potoval.

NA KRILIH GLASBE

# Gradivo in spomini

Jakob Habicht  
Janer Jesenovec

Handwritten musical score for the first system. The melody is written on a treble clef staff with a key signature of two sharps (F# and C#). The notes are labeled with their solfège names: cis, fis, Gis, and cis. The lyrics are written below the staff.

flav-to bo-ben in tro-ben-to a i-graš za-ren si car  
klavir te - nor in ga-ko-fon to glas bi da po-se-ben ton  
Ples » van-je in ve-ze-je in na-kt ne-skan-ene želje

Handwritten musical score for the second system. The melody is written on a treble clef staff with a key signature of two sharps (F# and C#). The notes are labeled with their solfège names: cis, fis, Gis, and cis. The lyrics are written below the staff.

pi-sat le-pe me-lo-di-je res A je pra-vi  
rog hi-ta-ra al' or-kes-ter naš koncert je ve-dno pe-  
v gl-a-ske-ni sem ved-a-ko rad naj je zi-ma al' pomlad.

Handwritten musical score for the third system, labeled "REFREN". The melody is written on a treble clef staff with a key signature of two sharps (F# and C#). The notes are labeled with their solfège names: E, H, cis, A, and Gis. The lyrics are written below the staff.

glas-ba ve-ri-ja je lju-be-zen ka-mar gre ziv-lja-nja pot  
v sr-ce no-si jo za zve-ra-j da-nes ju-tri in pov-od ve-dno in pov-od





# Ohranjamo preteklost za prihodnost!

80 let Loškega muzeja Škofja Loka

## Uvod

V prispevku na kratko orisujemo razvoj Loškega muzeja Škofja Loka od ustanovitve do danes ter pester praznični rojstnodnevni program v letu 2019. Sestavljen je iz besedil, ki so nastala ob raziskovanju 80-letnice muzeja in so bila objavljena v publikaciji *Ohranjamo preteklost za prihodnost! Zbornik ob 80-letnici Loškega muzeja Škofja Loka*. Biljana Ristić predstavi zgodovino Loškega muzeja Škofja Loka, besedilo direktorice Saše Nabergoj osvetli vznemirljive muzejske začetke in izzive sodobnih muzejev, besedilo Marije Demšar pa predstavlja vse dejavnosti, povezane s praznovanjem 80-letnice, ki smo jih preko celega leta podajali na različne načine in večplastno – z razstavami, dogodki in prek najrazličnejših medijev.

V jubilejnem letu smo muzejski delavci želeli čim širšemu krogu obiskovalcev ne samo predstaviti zgodovino muzeja, ampak tudi omogočiti pogled v zakulisje muzejskega dela in jim pokazati tudi tisto, kar je očem javnosti največkrat skrito. Od januarja do decembra 2019 smo pripravili raznolik nabor med seboj povezujočih se projektov: razstave, raziskave, javna vodstva, predavanja, delavnice, rubriko Muzej+ na naši spletni strani, študijski krožek in nenazadnje publikacijo, v kateri smo na različne načine predstavili zgodovino, sedanost in prihodnost Loškega muzeja Škofja Loka. Izdali smo zbornik, ki prinaša različne vsebine – z njim smo zaokrožili in zaključili program obletnice, odstrli pa tudi vpogled v prvih 80 let muzeja, in sicer z vsebinskim pregledom in poglobljeno predstavitevijo vseh zbirk, izpostavili pa smo tudi izbrane predmete. Govorili smo o vlogi muzeja, načinih delovanja, pomenu v strokovni in širši javnosti ter o pomenu kulture in umetnosti nasploh.

## Kratek zgodovinski pregled razvoja Loškega muzeja

Ideja o ustanovitvi muzeja se je rodila nekaj let pred njegovo ustanovitvijo v krogu t. i. Profesorskega ceha. Želja po ohranjanju stikov med kulturniki, predvsem loškimi profesorji, se je porodila leta 1929. Takrat sta bila profesorja Ivan Dolenc (1884–1971) in Jakob Šolar (1896–1968) na izletu na Jelovici in v Dražgošah in razmišljala o tesnejši povezavi loških profesorjev, ki poučujejo po različnih slovenskih krajih. Sklenila sta, da naslednje leto loške profesorje povabi na druženje. Med šolskimi počitnicami leta 1930 je potekal prvi sestanek Profesorskega ceha.

Profesorski ceh je bilo neformalno združenje, ki je profesorjem, ki so bili po rodu iz Škofje Loke, poučevali pa na različnih šolah po slovenskih krajih, omogočalo, da so se enkrat letno, običajno med poletnimi šolskimi počitnicami, sestali. Od prvega sestanka dalje je število profesorjev iz leta v leto naraščalo. Na prvem srečanju Profesorskega ceha se je sestalo enajst profesorjev.<sup>1</sup> Ob tovrstnih srečanjih so si udeleženci običajno ogledali kulturno ali naravno znamenitost v Škofji Loki ali njeni okolici, nato pa nadaljevali z druženjem ob kosilu v kateri od številnih loških gostiln. Eno od srečanj je bilo tudi v poletnih počitnicah leta 1936. Enaindvajset profesorjev si je ogledalo obrat banovinske mlekarške šole<sup>2</sup> in Tovarno klobukov Šešir na Spodnjem trgu, nato pa so kósili v gostilni Pri Pepevnaku na Spodnjem trgu. Po kosilu je profesor France Planina (1901–1992) navzočim predstavil pobudo za ustanovitev muzeja v Škofji Loki. Vsi prisotni so pobudo sprejeli, podpisali predlog in ga poslali na občinsko upravo.

Občina je pobudo profesorjev sprejela in »... z navdušenjem pozdravila cenjeni predlog glede ustanovitve škofjeloškega muzeja.«<sup>3</sup> Ustanovljen je bil pripravljalni odbor, njegov predsednik je postal dr. Pavle Blaznik (1903–1984). Prva naloga odbora je bila ustanovitev društva, pod okriljem katerega bi potem potekale priprave na ustanovitev muzeja.

Muzejsko društvo Škofja Loka je bilo ustanovljeno 23. 7. 1937. Prvi predsednik je postal dr. Pavle Blaznik. Odborniki društva so na terenu kmalu začeli zbirati predmete za muzej. Dneve in dneve so brskali po podstrešjih loških hiš in nabrali precejšnje število predmetov, sčasoma pa so jih meščani začeli prinašati tudi sami.

Prva težava, ki jo je društvo moralo premostiti, so bili prostori, kjer bi razstavili zbrane predmete. Občina jim je leta 1939 odstopila prostore v drugem nadstropju Mestne hiše na Mestnem trgu v Škofji Loki. Slovesno odprtje Mestnega muzeja je potekalo 27. 8. 1939, muzejske zbirke so bile postavljene v treh sobah.

1 Dolenc, Profesorski ceh v Škofji Loki, str. 72.

2 Šola, ki je bila ustanovljena leta 1926, je nosila naziv Specialna poljedelska šola za mlekarstvo. Prostore so imeli v Puštalskem gradu.

3 Dolenc, Profesorski ceh v Škofji Loki, str. 75.

Slavnostno odprtje je pospremila godba I. planinskega polka.<sup>4</sup> Med pomembnimi gosti so bili dr. Lovro Sušnik (načelnik prosvetnega oddelka banske uprave), Ivan Dolenc, dr. Milko Kos (univerzitetni profesor, zgodovinar in predsednik Muzejskega društva za Slovenijo), dr. Josip Žontar (pravnik, zgodovinar, učitelj), predstavniki škofjeloških uradov, oblasti, društev, organizacij in snovalcev javnega življenja v Loki.<sup>5</sup> Po uvodnem govoru dr. Blaznika so si udeleženci ogledali zbirke.

Za muzej so zbrali 915 predmetov, zbirke so bile urejene tematsko. V eni od sob so bili razstavljeni relief loškega ozemlja, zemljevidi, mestne vedute iz različnih obdobij, nekaj izkopanin iz rimskih časov, posnetki crngrobskih fresk, cehovski predmeti, listine, spričevala loških šol, spomini na čitalniške bésede, zbirka malega kruhka, etnografski predmeti itd. V manjši sobi je bilo razstavljenih nekaj del loških slikarjev, predvsem Ivana Groharja in Franceta Koširja. V predsobi so bili razstavljeni izdelki umetne obrti (čipke, glavniki, orodje za barvanje platna, kovaški izdelki itd.). Posebna omara pa je bila namenjena predstavitvi leposlovnih in poljudnoznanstvenih del Ločanov.<sup>6</sup>

V prvem obdobju delovanja muzej ni imel zaposlenega profesionalnega muzejskega kadra. Muzej so vodili, skrbeli za predmete ter čuvali zbirke odborniki Muzejskega društva. Ob nedeljah in praznikih, ko je bil muzej odprt, so odborniki obiskovalce vodili po zbirkah.

Delovanje muzeja je prekinila 2. svetovna vojna. Leta 1944 so odborniki Muzejskega društva predmete iz Mestne hiše prenesli v kapucinsko cerkev in samostansko drvarnico, kjer so ostali do konca vojne, ko so ponovno začeli urejati muzejske zbirke, zbirati nove predmete in iskati nove, primernejše prostore. Ob pomoči Občine Škofja Loka so v najem dobili Puštalski grad, v katerem so zbirke na novo razstavili in muzej slovesno odprli 28. julija 1946.

Poleg že pred vojno oblikovanih zbirk so ob novi postavitvi<sup>7</sup> razstavili nekaj novih zbirk. Iz dvorca Visoko pri Poljanah so odborniki Muzejskega društva pripeljali bogato knjižnico dr. Ivana Tavčarja in nekaj pohištva, v kapeli Puštalskega gradu pa so bili razstavljeni deli zlatih dražgoških oltarjev (vas Dražgoše in cerkev sta bili med vojno porušeni in požgani). V tem času se je začela oblikovati narodnoosvobodilna zbirka, saj je muzej pridobival veliko število predmetov, arhivskega gradiva in fotografij iz obdobja 2. svetovne vojne. Ker pa v Puštalskem gradu ni bilo primerne prostora za predstavitev tako obsežne zbirke, je bila ta

4 Škofjeloški muzej izročen javnosti. Odslej bo redno odprt vsako nedeljo dopoldne. *Jutro*, letnik 20, številka 200, str. 5.

5 Prav tam.

6 Planina, O nastanku in razvoju Loškega muzeja, str. 12.

7 V prvi sobi so bili razstavljeni predmeti, ki so prikazovali in pričali o razvoju freisinškega Loškega gospodarstva. Druga soba je bila posvečena zgodovini in delovanju cehov na Loškem, tretja soba je predstavljala domače obrti, četrta soba kmečko arhitekturo, peta kmečko orodje, šesta soba ljudsko umetnost, sedma dela loških umetnikov in znanstvena dela Ločanov, v osmi sobi so bile razstavljene vedute Škofje Loke.

od leta 1954 razstavljena v Domu Zveze borcev Škofja Loka. Poleg omenjenih zbirk se je v času, ko je muzej domoval v Puštalskem gradu, začela snovati tudi nekoč imenovana prirodopisna zbirka. Pri tem se je muzej povezal z loškimi lovci.<sup>8</sup>

Zbirke so zahtevale vedno več časa in strokovnosti. »Spoznali smo namreč, da vsakodnevne strokovne dela z inventariziranjem, konserviranjem, področnega študija in načrtnega zbiranja ter drugega muzeološkega dela odborniki – amaterji, ki so zaposleni vsak pri svojem poklicu, ne zmorejo.«<sup>9</sup> Na prošnjo društva je Ministrstvo za prosveto leta 1948 zaposlilo prvega strokovnega delavca in ravnatelja, tedaj Okrajnega loškega muzeja, Karla Plestenjaka.<sup>10</sup> Dve leti zatem (1950) se je v muzeju kot arhivarka in kustosinja zaposlila še Doroteja Gorišek.<sup>11</sup> Strokovno okrepljen muzej se je posvečal zbiranju novega gradiva, urejanju in dopolnjevanju obstoječih zbirk, vodenju evidenc predmetov, vodstvu skupin in posameznikov po muzeju, navezovanju stikov z drugimi strokovnimi ustanovami itd. Intenziviralo se je tudi delo in zbiranje gradiva na terenu. V petdesetih letih so potekala arheološka izkopavanja na Kranclju, v Puštalu nad Trnjem, v Stari Loki, v jamah Kevderc in Lubniški jami na Lubniku ter v Godeških Dobravah. Izkopavanja so potekala pod strokovnim vodstvom arheologov iz Narodnega muzeja. Leta 1956 je vodenje muzeja prevzel Andrej Pavlovec. Že naslednje leto je bila oblikovana posebna skupina za evidentiranje ozemlja nekdanjega Loškega gospostva: Stane Pečar (vodja ekipe za področje NOB), Anka Novak (za področje etnologije), Andrej Pavlovec (za področje umetnostne zgodovine in spomeniškega varstva), Saša Kump (risar) in Jože Kloboves (zbiranje podatkov iz NOB). Rezultat 18-dnevnega terenskega raziskovanja je več kot 300 posnetih fotografij, okoli 100 risb, precejšnje število pridobljenih etnografskih predmetov, partizanskega tiska in arhivskega gradiva.

8 Planina, Dvajset let Loškega muzeja, str. 62.

9 Planina, O nastanku in razvoju Loškega muzeja, str. 13.

10 Karel Plestenjak (1914–1963); muzealec, etnolog, umetnostni zgodovinar, restavrador – konservator, slikar. Sistematično je zbiral predmete domače obrti (platnarstvo, barvarstvo, sitarstvo, slamnikarstvo, čipkarstvo, kmečko stavbarstvo). Pridobil je spomine na dr. Ivana Tavčarja in sodeloval pri arheoloških izkopavanjih stolpa na Kranclju, na Trnju, v Puštalu in Stari Loki. Posvečal se je medvojni in povojni zgodovini z zbiranjem podatkov o spomenikih NOB na Gorenjskem. Po njegovi zaslugi je bil 1954 v Domu Zveze borcev odprt oddelek NOB. V letih 1953 do 1954 je priredil razstavo 17-ih loških umetnikov in s tem postavil temelje bodoči muzejski umetniški galeriji. Leta 1955 je prenehal z delom v Loškem muzeju Škofja Loka in se zaposlil kot ravnatelj v Goriškem muzeju.

11 Doroteja Gorišek, s. Mateja (1910–1997); muzealka in arhivarka, zaposlena v Loškem muzeju Škofja Loka od 1950 do 1961. Končala je študij zgodovine, geografije, matematike in fizike na ljubljanski Filozofski fakulteti. Kot muzealka je urejala arhivsko gradivo, strokovno muzejsko knjižnico, pripravljala muzejske razstave in sodelovala v Muzejskem društvu. Pisala je kroniko Občine Škofja Loka in strokovne članke s področja etnologije in arhivistike, ki jih je objavljala v *Loških razgledih*.





Odprtje muzejskih zbirk na Loškem gradu, 16. 8. 1959. (vir: fototeka Loškega muzeja Šk. Loka)

Prostori Puštalskega gradu so postajali iz leta v leto bolj tesni in neprimerni za hranjenje ter predstavljanje muzejskih zbirk. Leta 1959 je bil muzej preseljen v Loški grad; pred selitvijo zbirk ga je bilo treba temeljito obnoviti. Po osmih mesecih obnavljanja je bil muzej pripravljen za ponovno odprtje. Svečana slovesnost je potekala 16. avgusta, poslanih je bilo 700 vabil in 100 letakov. K otvoritvi so bili povabljeni vsi člani Muzejskega društva Škofja Loka, zastopniki upravnih in političnih organov, družbenih organizacij, znanstvenih in kulturnih ustanov, prebivalci Škofje Loke ter bližnje in daljne okolice. Slavje se je začelo ob deveti uri dopoldne. Predvideno je bilo, da bi se program odvijal na grajskem dvorišču, vendar je bil zaradi slabega vremena prestavljen v grajsko dvorano. Dopoldanske otvoritve na gradu se je udeležilo okoli tisoč ljudi.<sup>12</sup>

V osemdesetih letih raziskovanja, dela na terenu, strokovni obdelavi gradiva in krepitvi strokovnega kadra so poleg občasnih razstav nastajale in se oblikovale nove zbirke. Eden večjih gradbenih posegov v gradu je bila leta 1965 preureditev nekdanje nunske telovadnice v razstavno galerijo (danes Galerija na Gradu), namenjeno občasnim tematsko poglobljenim razstavam. Z razstavami v novi galeriji je Loški muzej začel 18. 12. 1965,<sup>13</sup> ko sta bila v galeriji slavnostna seja občinske skupščine in odprtje razstave *Škofja Loka na starih slikah*. Novi prostori muzeja so, poleg prenosa že obstoječih zbirk, omogočali tudi postavitev novih.

12 Otvoritev muzeja na Loškem gradu, str. 253–256.

13 Pavlovec, Loški muzej ob 50-letnici: pregled razvoja, str. 16.

NOB zbirka je bila predstavljena iz Doma Zveze borcev in postavljena v drugem nadstropju južnega trakta gradu. Na novo so bile postavljene speleološka zbirka<sup>14</sup> (v sodelovanju z Zavodom za raziskovanje krasa), gozdna diorama v naravoslovni zbirki (naslikal jo je akademski slikar Franc Novinc), dražgoški oltarji iz cerkve sv. Lucije iz Dražgoš, na grajskem vrtu je bil leta 1962 eden prvih muzejev na prostem na Slovenskem, postavljene so bile nove etnološke zbirke, svoje mesto v stalnih zbirkah so dobile arheološke izkopanine s Krancija ter loška slikana meščanska keramika, izkopana pri Poljanskih vratih. Dopolnjevali in nadgrajevali sta se umetnostnozgodovinska zbirka in zbirka sodobnih umetnikov, leta 2017 pa sta bili postavljeni zbirki Škofjeloški pasijon in Šport na Loškem, če naštejemo le nekaj pomembnejših prelomnic v postavljanju muzejskih zbirk v Loškem muzeju Škofja Loka.

Poleg razstavljanja stalnih zbirk in njihovega dopolnjevanja, pripravljanja občasnih razstav, dogodkov in predavanj ter konsistentnega ohranjanja stika z obiskovalci so strokovni delavci muzeja v vseh teh desetletjih tesno sodelovali tudi z ljubitelji in strokovnimi delavci v Selški in Poljanski dolini ter Žirovski kotlini. Lokalno kulturno dediščino je muzej prezentiral *in situ*. V sodelovanju z lokalnimi skupnostmi je s svojimi strokovnimi delavci vzpostavil ali strokovno sodeloval pri vzpostavljanju številnih dislociranih enot – muzejev oziroma muzejskih zbirk izven muzeja: Sorica (zbirka del Ivana Groharja), Železniki (danes samostojen muzej), Žiri (čevljarska, klekljarska, slikarska in narodnoosvobodilna zbirka), Dom Cankarjevega bataljona v Dražgošah (Dražgoše pred, med in po 2. svetovni vojni), Starološki grad (PTT zbirka – pošta, telegraf, telefon),<sup>15</sup> dvorec na Visokem (zbirke dr. Ivana in Franje Tavčar, Kalanov rod na Visokem in visoška kuhinja), Čebelarski dom Brode (muzejska zbirka *Tle se špegelajte, lenuhi, po tej mali, marni muhi!* in Učna pot kranjske sivke). V Galeriji Ivana Groharja in Galeriji Franceta Miheliča redno razstavljajo tako domači kot tuji umetniki.

V razvoju muzeja so svoj kamenček v mozaik preteklosti položili strokovni delavci (kustosi, ravnatelji oziroma direktorji), konservatorji in restavratorji, delavci v upravi (tajništvo, računovodstvo, stiki z javnostjo), tehnična služba, javni delavci, receptorji, vodiči, prostovoljci in kulturni mediatorji in nenazadnje vsi, ki so kakorkoli sodelovali z muzejem. Ljudje muzeja predstavljajo vezno tkivo med kulturno dediščino in obiskovalci, so prenašalci znanja in vedenja o naši preteklosti. Vsi, teh je preveč, da bi jih na tem mestu naštevati, so pripomogli k temu, da je muzej danes to, kar je – stičišče preteklosti in prihodnosti.

14 Speleologija – veda o podzemeljskih, kraških jamah, jamoslovje. SSKJ.

15 Leta 1985 je zbirka prešla pod okrilje Tehniškega muzeja Slovenije, tri leta zatem pa je bil PTT muzej odprt v gradu v Stari Loki. Na ogled je bil vse do leta 2008, ko so zbirko preselili v Muzej pošte in telekomunikacij Polhov Gradec (dislocirana enota Tehniškega muzeja Slovenije).

V prostorih stare loške Mestne hiše je 27. 8. 1939 vrata odprl Loški muzej Škofja Loka, 16. 8. 1959 pa so bile zbirke prvič na ogled na Loškem gradu, tretji lokaciji muzeja od njegove ustanovitve, kjer še vedno domuje. Obe častitljivi obletnici smo izkoristili za pripravo celoletnega programa, s katerim smo želeli predstaviti kompleksnost in raznolikost muzejskega dela, spregovoriti o različnih metodah, načinih, formatih muzejskega dela ter osvetliti njegove manj vidne procese. Z raznolikimi vsebinskimi komponentami programa, njegovo časovno dimenzijo oziroma razdeljenostjo skozi celo leto pa med drugim opozoriti, da je naše delo maraton in ne tek na kratke proge. Z drugimi besedami: tako vsebinska zasnova kakor način izvedbe programa obletnice odslikujeta našo vizijo muzejskega dela.

Loški muzej je bil med prvimi petimi ustanovljenimi javnimi muzeji v našem prostoru izven Ljubljane, pa tudi eden redkih, ki ni zrasel oziroma se profesionaliziral (institucionaliziral) iz zbirke bogatega zbiratelja, pač pa je spodbuda zanj prišla iz kroga intelektualcev, loških profesorjev oziroma t. i. Profesorskega ceha. Ti so v času pred 2. svetovno vojno namesto zaloga hrane in orožja kopičili muzejske predmete in tik pred izbruhom svetovne morije je Loški muzej začel s svojim delom.

Zanimiv vpogled v pionirsko fazo muzeja nam ponuja besedilo Franceta Planine, enega od njegovih ustanoviteljev, ki je bil objavljen v *Loških razgledih* ob 50-letnici muzeja.<sup>16</sup> Prav on je leta 1936 dal uradno pobudo za ustanovitev muzeja, leta 1937 pa v novoustanovljenem Muzejskem društvu, ustanovljenem prav z namenom zbiranja predmetov za bodoči muzej, prevzel funkcijo »gospodarja«. V večjih muzejih bi bila to funkcija kustosa – varuha, a kot zapiše sam: »Varuh nisem mogel biti, ker še ni bilo kaj varovati. Treba je bilo predmete za muzej šele zbirati.«<sup>17</sup> Poleg njega so zbiranje prevzeli Pavle Blaznik, predsednik društva, ter iz precej pragmatičnih razlogov notar Stevo Šink in lekarnar Oto Burdych. Slednja sta namreč poznala vse meščanske družine in vedela, kakšne predmete imajo in kateri bi bili primerni za muzej. In tako sta Planina in Blaznik, večinoma med poletnimi počitnicami leta 1938 in 1939, obiskovala loške družine in odnesla, kar se jima je zdelo zanimivo za muzej oziroma kar so jima bili seveda voljni izročiti. Nekaj predmetov so jima tudi sami prinesli – starološki kaplan Janez (Ivan) Veider je prinesel tri kopije crngrobskih fresk. Nabrane predmete sta potem zbirala v starem rotovžu, v prostorih, ki so bili sicer namenjeni treznjenju. Nabralo se jih je nekaj nad 900, med temi mnoge drobnarije.

Gospodarjeva naloga je bila predmete očistiti, dopolniti podatke (v preveliki začetni vnemi so nekaj predmetov tudi zamešali ali pomanjkljivo oziroma napač-

16 Planina, Spomini na odprtja Loškega muzeja, str. 11–14.

17 Planina, Spomini na odprtja Loškega muzeja, str. 11.

no zabeležili), zasnovati razstavne zbirke in jih primerno opremiti. In tako je sredi avgusta 1939 France Planina začel razstavlјati in razvrščati predmete – in to kar po praznem stanovanju mestnega stražnika. V dveh ne prav velikih sobah in kuhinji je tako uredil predmete po vsebinskih sklopih: cehovstvo, freisinško gospostvo, narodopisni predmeti, ljudska umetnost, loški umetniki itd. Za opremo razstave je imel na voljo mizo, skrinjo in zaboje, v katerih so tovorili sladkor (te so prevlekli z vrečevino, ki so jo pripeli z žeblički). Predmete so potem postavili, obesili na stene oziroma položili na ovite zaboje.

Na dan odprtja muzeja, v nedeljo, 27. 8. 1939, ob devetih zjutraj, je predsednik društva Pavle Blaznik na hodniku pred vrati že sprejemal predstavnike banovine, župana, občinske odbornike, ljubljanske muzealce in ostale povabljenec, France Planina pa je še teklen po prostorih in v žep svojega smokinga s tal pobiral papirčke.

Po otvoritvi je bil obisk »kar obilen«, kot se je izrazil Planina. Domačine je zanimalo, kakšen neki je ta muzej, o katerem so pisali celo ljubljanski časopisi. Marsikdo si je ob ogledovanju mislil, da »nekaj podobnega imamo tudi mi doma«. Tako so stari predmeti, ki so jih prej metali proč ali prodajali prekupčevalcem, dobili vrednost in marsikdo jih je prinesel v muzej prodati, podariti ali le v hrambo.

Muzej je deloval dve leti, vse do okupacije. Nemci so zbirke prvotno namerali poslati v celovški muzej, a naj bi ugotovili, da se vežejo le na Loko in so jih zato (v zaprtih prostorih) pustili na miru – do leta 1943, ko je neki nemški carinik zahteval muzejske prostore za svoje stanovanje, ker se mu je samo sredi Mestnega trga zdelo varno pred partizani. Tedaj so vse predmete prepeljali v kapucinsko cerkev, ki je bila zaradi izгона kapucinov sicer zaprta, a so v njej pustili fratra, ki je muzejske predmete varoval do konca vojne.

Planina in Blaznik sta 1. 6. 1945 kot člana Komisije za ugotavljanje kulturno-zgodovinske škode službeno prišla v Loko. Predmete našega muzeja sta našla zložene po klopih in oltarjih kapucinske cerkve, pod korom pa je bil še kup etnografskih predmetov (ki so jih Nemci zbrali za celovški muzej po Loki in okolici, a jih niso utegnili odpeljati), v lopi poleg drvarnice na vrtu pa so bili zloženi še deli dražgoških oltarjev. Muzejskemu fondu so dodali to in še vse tisto, česar okupator ni odnesel s seboj: plakate, s katerimi so razglašali svoje odredbe, obvestila o streljanju talcev itd. Spomladi 1946 je Muzejsko društvo močno obogatene zbirke preselilo v Puštalski grad, kjer je občinski odbor najel vse prostore razen stanovanja lastnice, Hilde baronice Wolkensperg-Swoboda. 28. 7. 1946 je bil muzej drugič odprt. Tam je ostal 13 let, se s prvim direktorjem Karlom Plestenjakom (ki je po škofji Loki postal tudi prvi direktor Goriškega muzeja) in prvimi kustosi (zgodovinarke Doroteja Gorišek) profesionaliziral in se širil – začelo se je npr. s sesalci in ptiči, ki so jih za naravoslovno zbirko prispevali člani lovske družine. Zgodovina se resnično ponavlja, saj so nam 27. 8. 2019, prav na dan odprtja muzeja pred osemdesetimi leti, člani Ribiške družine Sora podarili





Saša Nabergoj, direktorica Loškega muzeja Škofja Loka, ob odprtju osrednje razstave  
*80 let Loškega muzeja Škofja Loka, 19. 6. 2019. (vir: fototeka Loškega muzeja Škofja Loka)*

novo ribjo zbirko; njeni člani so več kot leto dni lovili »kapitalce« iz obeh Sor za konceptualno nadgradnjo naravoslovne zbirke.

Tudi Puštalski grad je kmalu postal premajhen za potrebe muzeja, zato se je še tretjič (zaenkrat zadnjič) selil, in sicer na Loški grad, in 16. 8. 1959, torej 20 let po prvi otvoritvi, spet odprl svoja vrata. Kot poroča Planina, je bilo obiskovalcev veliko – precej moških je prišlo tudi iz čiste radovednosti, saj v času, ko so bile na gradu uršulinke, sem niso smeli vstopiti.

Praviloma je tako, da so za pripoved najbolj vznemirljivi začetki, čeprav je ravno vsakdanje, maratonsko delo kustosov, direktorjev, strokovnih sodelavcev in še mnogih drugih zaslužno za to, da je muzej ne le še vedno z nami, pač pa je skozi desetletja ostal dejaven in aktualen, vpet v sodobno dogajanje. Število predmetov in zbirk se je večalo, tako da danes muzej hrani malo manj kot 26 000 predmetov. Stalno ima postavljenih 9 zbirk na Loškem gradu, tri na visoški domačiji, eno v Dražgošah in eno v Brodeh – veliko zbirk pa še čaka na možnosti razstavljanja.

Srce muzeja so predmeti, a seveda so muzeji mnogo več kot le skladišča starin. Dobri muzeji niso nikoli bili le nemi pomniki preteklosti, ropotarnice zaprašenih predmetov, pač pa živahni laboratoriji, namenjeni dostojnemu ravnanju z dediščino. Torej njenemu varovanju, hranjenju, prav tako pa tudi njenemu predstavljanju, kontekstualiziranju, vrednotenju in s tem ohranjanju zgodovinskega spomina. Tradicijo (znanja in veščine iz preteklosti) ves čas posodabljammo in kažemo njeno relevantnost za sedanjost in prihodnost.



Prav tako se s poznavanjem preteklosti posodablja tudi razmišljanje o vlogi muzeja in način delovanja, ki se skozi čas spreminjata. Sodobni muzej danes svoje obiskovalce nagovarja drugače kot muzej iz 18. stoletja; načini razstavljanja, komuniciranja, tudi hranjenja so se z novimi znanji spremenili. A osnovni pomen muzejev ostaja isti; že Planina je v besedilu, objavljenem leta 1959, ob 20. obletnici Loškega muzeja, zapisal, da »... muzej ne sme biti skladišče starin in umetnin, temveč šola za vzgojo ljudstva, ki mu približuje znanost in mu posreduje zvezo med preteklostjo in prihodnostjo. Muzej mora pravilno vrednotiti preteklost, da prav cenimo sedanjost in se najboljše usmerjamo v prihodnost.«<sup>18</sup>

Muzeji so namreč vedno bili pomembni centri produkcije znanja, učenja in preživljanja prostega časa, zdaj pa postajajo občutljivi tudi za medkulturno različnost, za ranljive družbene skupine in odgovorni do naravnega okolja. Postajajo prostori, kjer se goji kritična misel, razvija in premišlja nove modele delovanja, prilagojene hitro spreminjajoči se družbeni stvarnosti.

S to mislijo smo tudi zasnovali program praznovanja 80-letnice muzeja, ki ga predstavljamo v nadaljevanju.

## Praznovanje 80-letnice Loškega muzeja Škofja Loka

Začetek praznovanja smo napovedali z razstavo *80 let v vaši družbi: Loški muzej in njegovi obiskovalci*, ki smo jo odprli 20. marca v Galeriji Ivana Groharja. Na razstavi smo, kot že ime pove, večji del pozornosti namenili obiskovalcem muzeja. Zbrali smo njihove vtise in spomine, se poigrali s statistiko o obiskanosti muzeja in na ogled postavili fotografije s številnih muzejskih dogodkov.

Ob razstavi je 13. aprila potekala *Pravljica v galeriji: zgodbe iz muzejskega kovčka*, kjer sta pripovedovalki Petra Čičić in Marija Demšar ob muzejskih predmetih muzej predstavili najmlajšim obiskovalcem.

Junija je sledilo odprtje velike pregledne razstave *80 let Loškega muzeja* v Galeriji na Gradu. Na razstavi sta kustosinji Biljana Ristić in Marija Demšar predstavili pomen muzeja kot skrbnika kulturne dediščine, prostora, kjer se prepletajo znanje, spomin in umetnost ter središča učenja, povezovanja in srečevanja različnih generacij, kultur, nazorov in idej. Na razstavi sta bila predstavljena zgodovina in razvoj Loškega muzeja Škofja Loka pa tudi ozadje muzejskega dela. Skozi delovne procese kustosa, kot osrednjega muzejskega delavca, smo obiskovalcem razkrili, kako poteka priprava razstave, skušali pa tudi opozoriti na pomembnost sodelovanja različnih notranjih in zunanjih sodelavcev za kakovostno delo v muzeju.

27. 8. 2019 – prav na dan, ko je bil pred 80 leti odprt Loški muzej Škofja Loka – smo s slavnostno prireditvijo odprli *Muzejski teden*. Na prireditvi smo podelili zahvale, ki so jih prejeli Muzejsko društvo Škofja Loka, Združenje umetnikov



Prejemniki zahval za dolgoletno sodelovanje z Loškim muzejem Škofja Loka, 27. 8. 2019.  
Z leve: Aleksander Igličar, Judita Šega, Agata Pavlovec, Avgust Hartman, Mira Kalan, Jože Štukl,  
Moja Šifrer Bulovec, Igor Kavčič, Saša Nabergoj in Meri Bozovičar.  
(vir: fototeka Loškega muzeja Škofja Loka)



Delavnica stripa za otroke z Leo Vučko  
in Damirjem Grbanovičem, 29. 8. 2019.  
(vir: fototeka Loškega muzeja Škofja Loka)



Vodstvo po Miheličevi zbirki in razstavi  
*Zbirka v nastajanju* s kustosom  
Boštjanom Sokličem, 31. 8. 2019.  
(vir: fototeka Loškega muzeja Škofja Loka)

Škofja Loka, Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota Škofja Loka, Odbor za muzej športa v Škofji Loki, Mira Kalan, Mojca Šifrer Bulovec, Jože Štukl, Igor Kavčič in Meri Bozovičar. V program *Muzejskega tedna*, ki je potekal med 27. 8. in 3. 9., smo strnili dogodke za različno občinstvo in pripravili posebna vodstva po naših muzejskih zbirkah (eno od vodstev je bilo posebej prilagojeno za otroke) in dislociranih enotah, predavanje sestre Marte Triler o nunskih šolah na Loškem gradu, delavnico stripa z Leo Vučko in Damirjem Grbanovičem ter v sodelovanju s KD Grable pripovedke z Ano Duša v Škoparjevi hiši.

Skozi vse leto so kustosi Loškega muzeja v koticu FOKUS predstavljali muzejske predmete, ki jih je Loški muzej pridobil med prvimi. Biljana Ristić je tako predstavila prvo muzejsko inventarno knjigo MD KDMP, Boštjan Soklič kopijo freske *Judov poljub*, ki jo je muzeju podaril duhovnik Janez (Ivan) Veider, Barbara Sterle Vurnik zlate dražgoške oltarje, ki so razstavljeni v kapeli Loškega gradu, Jože Štukl svečnik v podobi paža, ki je bil najden na Kranclju, Mojca Šifrer Bulovec pa slike na steklo.

Na spletni strani Loškega muzeja Škofja Loka, v mesečnem novičniku, na družabnih omrežjih facebook in instagram ter v oddajah *Muzejski zapiski* na Radiu Sora smo redno objavljali vsebino, povezano z našo zgodovino, in odkrivali zanimivosti dela v muzeju.

80-letnici muzeja je bilo posvečeno tudi raziskovanje v okviru študijskega krožka Ločanke, kjer so udeleženci pod mentorstvom Biljane Ristić raziskovali življenje in delo žensk, ki so delale v muzeju ali so bile kako drugače povezane z njim.

#### VIRI IN LITERATURA:

- Dolenec, Ivan: Profesorski ceh v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 15, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1968, str. 72–77.
- Otvoritev muzeja na Loškem gradu. V: *Loški razgledi* 6, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1959, str. 253–256.
- Pavlovec, Andrej: Loški muzej ob 50-letnici : pregled razvoja. V: *Loški razgledi* 36, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1989, str. 15–19.
- Planina, France: Dvajset let Loškega muzeja. V: *Loški razgledi* 6, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1959, str. 59–66.
- Planina, France: O nastanku in razvoju Loškega muzeja. V: *Loški razgledi* 16, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1969, str. 11–17.
- Planina, France: Spomini na odprtja Loškega muzeja. V: *Loški razgledi* 36, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1989, str. 11–14.
- Škofjeloški muzej izročen javnosti. Odslej bo redno odprt vsako nedeljo dopoldne. V: *Jutro : dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*, letnik 20, številka 200, (29. 8. 1939), Ljubljana : Konzorcij Jutra, 1939, str. 5.

# Na krilih glasbe

Sedemdeset let  
Glasbene šole Škofja Loka

Glasbena šola Škofja Loka je osrednja glasbeno-izobraževalna ustanova na Loškem, njene ustanoviteljice pa so Občine Škofja Loka, Železniki, Gorenja vas - Poljane in Žiri.<sup>1</sup> V slovenskem merilu sodi med srednje velike glasbene šole. K njeni prepoznavnosti prispevajo zlasti uspehi njenih učencev na glasbenih tekmovanjih, kar je odraz kakovostne rasti v zadnjih štirih desetletjih, ko so bili ravnatelji Valentin Bogataj (od 1. decembra 1982 do konca leta 2006; bil je ravnatelj z najdaljšim stažem v zgodovini šole), Peter Kopač (ravnatelj v letih 2007–2017) in Klemen Karlin (od leta 2018 dalje).

Od konca leta 1975 matična šola domuje v Puštalskem gradu<sup>2</sup> v Puštalu pri Škofji Loki. Ker je z leti postal pretesen, danes del pouka poteka tudi izven njega: pouk tolkal v Gasilskem domu Škofja Loka, orgel v cerkvah v Stari Loki in pri Sv. Duhu ter plesa v športnih dvoranh na Podnu in v Železnikih, šolski pihalni orkester pa vadi v prostorih Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka v nekdanji vojašnici. Sestavni del šole so tudi trije dislocirani oddelki: Železniki, Žiri in Gorenja vas - Poljane, ki delujejo na tamkajšnjih osnovnih šolah.



Jubilejni znak Glasbene šole Škofja Loka;  
oblikovanje znaka Maja Šubic in Nives Lunder.

- 1 Odlok o ustanovitvi javnega vzgojno-izobraževalnega zavoda – Glasbena šola Škofja Loka. (*Uradni list RS*, št. 27/1998, z dne 3. 4. 1998).
- 2 Z denacionalizacijsko odločbo Ministrstva za kulturo RS, z dne 6. 4. 2004, je bil Puštalski grad vrnjen baronici Hildegardi Svoboda von Wolkensterg, po njeni smrti 3. 11. 2012 pa je s sklepom o dedovanju, z dne 12. 7. 2013, lastnica postala njena nečakinja Isabelle Kralj.





Peter Kopač, Klemen Karlin in Valentin Bogataj,  
ravnatelji Glasbene šole Škofja Loka.  
(foto: Jana Jocič)

Od ustanovitve Glasbene šole Škofja Loka 1. septembra 1949, ko se je vpisalo 84 večinoma odraslih učencev,<sup>3</sup> pa do današnjih dni se je število učencev zelo povečalo. V šolskem letu 2019/2020 jo je obiskovalo 484 učencev: na matični šoli 331, na Dislociranem oddelku Železniki 62, Dislociranem oddelku Žiri 47 in na Dislociranem oddelku Gorenja vas - Poljane 44. O razvoju šole zgovorno priča tudi širok izbor inštrumentov, ki se jih poučuje: 365 učencev je imelo, poleg obveznega nauka o glasbi ali solfeggia, individualni pouk klavirja, orgel, harmonike, violine, viole, violončela, kontrabasa, kitare, kljunaste

flavte, flavte, klarineta, saksofona, roga, trobente, pozavne, evfonija, tube, tolkal in petja. Ostali so obiskovali skupinski pouk, od predšolske glasbene vzgoje in glasbene pripravnice do baletnih uric, plesne pripravnice in baleta. Plesni oddelek se je od začetkov (v septembru 2010) razvil v enega najmočnejših na šoli.

Vseh sedem desetletij je posebna pozornost veljala gojenju komorne in ansambelske igre. Zgodovina šolskih orkestrrov je zelo razgibana; tako kot so nastajali in dosegali svoj zenit, so z leti, z menjavo generacij in dirigentov, tudi zamirali ali se preoblikovali v nove skupine. Trenutno na matični šoli delujejo pihalni orkester pod vodstvom Alojza Kompana, godalni orkester pod vodstvom Katje Marinič, kitarski orkester pod vodstvom Luke Veharja in harmonikarski orkester pod vodstvom Jerneja Hostnika. V zadnjih desetih letih sta k prepoznavnosti šole pripomogla tudi jazzovska ansambla Jazz je kul bend (na matični šoli) in Rock skul bend (na oddelku v Žireh) pod vodstvom Jaka Strajnarja, njegovo delo nadaljuje Vito Opeka z novim žirovskim ansamblom Big Band Bičnats.

Več kot 300 najrazličnejših nastopov letno, od predstavitev inštrumentov v vrtcih in osnovnih šolah do nastopov na državnih in mednarodnih tekmovanjih, priča o izredno razvejanem delovanju šole. Z ureditvijo Kristalne dvorane v Sokolskem domu Škofja Loka (2009) se je močno okrepila njena navzočnost v kulturnem življenju mesta, v zadnjem času pa dejavneje sooblikuje tudi kulturni utrip lokalnih središč v Selški in Poljanski dolini. Tako je junijska prireditve *O'glasbena Loka*, ki je v letu 2019 potekala že štirinajstič, postala sinonim za mladostno muziciranje v starem mestnem jedru Škofje Loke, po njenem zgledu pa učenci od leta 2018 sodelujejo tudi na *Čipkarskih dnevih* v Železnikih (*Glasbena čipka*) in prireditvi *Živimo Žiri*.

3 Bogataj, Valentin: Ob štiridesetletnici Glasbene šole Škofja Loka. V: *Loški razgledi* 36, str. 195.



Praznovanje sedemdesetletnice Glasbene šole Škofja Loka je potekalo pod geslom *Na krilih glasbe*, njegov lok pa je bil napet čez celotno leto 2019. Uvodni stavek Ipavčeve *Serenade za godala* v izvirni različici za klavir štiriročno je kot avizo praznovanja prvič zazvenel že na božično-novoletnem koncertu decembra 2018, zadnjič pa ob enaki priložnosti leto kasneje, obakrat v Sokolskem domu. V znamenju jubileja so bili tudi pustni koncert na Loškem odru, pasijonski koncert v (špitalski) cerkvi Žalostne Matere Božje na Lontrgu, na katerem je prvič nastopil projektni ansambel *Camerata Puštal* pod vodstvom Tilna Drakslerja, in letni koncert v Sokolskem domu. Avtorska predstava učiteljice baleta Ane Terkov Snyder *Skrivnostni recept*, ki so jo učenke plesnega oddelka odplesale na Loškem odru, je bila obenem poklon 100-letnici slovenskega poklicnega baleta. Sledili so že omenjena *O'glasbena Loka* in koncert *Kitara poletju* v (nunski) cerkvi Brezmadežnega spočetja Device Marije, po poletnem zatišju pa koncert ob 200-letnici rojstva Clare Schumann, v okviru Dnevov evropske kulturne dediščine. Loški muzej Škofja Loka s kustosinjo Biljano Ristić je na razstavi *Z nami praznujejo*, ki je bila na ogled v Galeriji Ivana Groharja, med drugim osvetlil tudi prehojeno pot glasbene šole, plod sodelovanja s Filatelističnim društvom Lovro Košir Škofja Loka pa sta bili izdaja priložnostnega poštnega žiga in filatelistična razstava avtorja Janeza Cerkvenika *Na krilih glasbe*. Njeno odprtje je pospremil *Glasbeni vrtljak*, javni nastop učencev glasbene šole v kapeli Puštalskega gradu.



Naslovnica koncertnega lista za *Glasbeni vrtljak*; akvarel Maja Šubic (2018).



Priložnostni simfonični orkester in pevski zbor med krstno izvedbo skladbe *Na krilih glasbe*.

(foto: Jana Jocič)

Vrhunec praznovanja je bil slavnostni koncert ob 70-letnici Glasbene šole Škofja Loka 14. novembra 2019 v Športni dvorani Trata. Na njem je pred skoraj tisoč poslušalci nastopilo več kot dvesto nekdanjih in sedanjih učencev in učiteljev šole. Zbrane so nagovorili ravnatelj Klemen Karlin, župan Občine Škofja Loka Tine Radinja in Alojz Kovšca, predsednik Državnega sveta RS. Priložnostni simfonični orkester pod vodstvom Tilna Drakslerja je krstno izvedel variacije na *Odo radosti* s pomenljivim naslovom *V srcu Evrope*, ki jih je prav za jubilej zložil škofjeloški skladatelj in nekdanji učenec šole Andrej Misson. Takole je zapisal o svoji novi skladbi:

*»Svet je prepoln izjemnih glasbenih tem. Pogosto me kakšna navduši in ji skušam, tako kot v klasiki radi počnemo že stoletja, dodati še kakšno novo razsežnost. V času pisanja smo na pragu 250-letnice rojstva velikega Beethovna.*



Andrej Misson po krstni izvedbi svojih *Variacij* na *Odo radosti*. (foto: Jana Jocič)

*Njegova Oda radosti je postala evropska himna in že mnogim skladateljem pred menoj je bila navdih za nova dela. Slovenija je, kot radi pravimo, v srcu Evrope in okrog nje so države z veliko zanimive in lepe glasbe: Italija, Avstrija, Madžarska, Hrvaška ... V tokratnih variacijah na *Odo radosti* sem šel okrog Slovenije in zaključil doma, z našo ljudsko Puštalsko. 'Puštalska' je tudi loška glasbena šola, ki je že 70 let z nami, skupaj, v srcu Evrope.«*

Na koncertu je, v Missonovi priredbi za zbor in orkester, prvič zazvenela tudi skladba *Na krilih glasbe*, s katero sta učenec orgel Jakob Habicht kot avtor harmoniziranega napeva in učenec trobente Janez Jesenovec kot avtor besedila zmagala na šolskem nagradnem natečaju, razpisanem spomladi 2019.

Ob sklepu prazničnega leta je izšel še jubilejni zbornik,<sup>4</sup> ki na skoraj 200 straneh prinaša izbrane dokumente iz prvih šestih desetletij delovanja šole, poudarek pa je na zadnjem, sedmem desetletju in aktualnem utripu šole. Poleg ravnatelja so predgovore prispevali župani vseh štirih občin ustanoviteljic in Helena Meško, predsednica Zveze slovenskih glasbenih šol, katere članica je tudi Glasbena šola Škofja Loka. V zborniku so prvič zbrane fotografije vseh razredov in oddelkov na vseh lokacijah, kjer poteka pouk, opremljene s kratkimi zapisi učencev in staršev. Prvič je predstavljena tudi šolska knjižnica, ki je z več kot 5.000 enotami gradiva osrednja glasbena knjižnica na Loškem. Ponatisnjeni sta partituri obeh skladb, ki sta bili krstno izvedeni na slavnostnem koncertu ob 70-letnici. Predstavljeni sta prejšnja in sedanja lastnica Puštalskega gradu ter ob 100-letnici smrti tudi njun sorodnik, rojen v Puštalskem gradu, Avgust Berthold, »peti impresionist«.

Originalni notni zapis skladbe *Na krilih glasbe* Jakoba Habichta in Janeza Jesenovca.

Naslovnica jubilejnega zbornika; Edi Sever: *Koncert II.*, (2019), akvarel, detajl.

<sup>4</sup> Zbornik nadgrajuje in dopolnjuje dosedanja zbornika Glasbene šole Škofja Loka, izdana ob 50- (Petdeset let Glasbene šole Škofja Loka 1949–1999, ured. Franc Križnar, 1999) in 60-letnici šole (Glasbena Loka, ured. Alojzij Pavel Florjančič, 2009).



Z zapisom *Puštalski umetniški babilon* izpod peresa kustosa Loškega muzeja Boštjana Sokliča in njegovim izborom šestnajstih likovnih del je posebna pozornost posvečena puštalskim likovnim umetnikom, ki so z Glasbeno šolo Škofja Loka povezani že vse od njihove prve razstave v Puštalskem gradu 22. maja 1998. Posamezna poglavja uvajajo izvirne ilustracije ptic, značilnih za Puštal, akademske slikarke Maje Šubic. Zbornik je uredila šolska knjižničarka Marjetka Kocijančič, oblikoval ga je Marko Grimani, večino fotografij je prispevala Jana Jocif. Predstavitev je bila združena s koncertom učiteljev Glasbene šole Škofja Loka in odprtjem razstave puštalskih likovnih ustvarjalcev 6. decembra v Sokolskem domu.

Prepričan sem, da je umetnost, z glasbo na čelu, bolj kot kdajkoli prej poklicana k temu, da prebuja srca. Naj našim mladim odpira duha za lépo, urejeno in



*Cvetlični valček* P. I. Čajkovskega na slavnostnem koncertu. (foto: Jana Jocif)

harmonično! Naj spoznajo, da so stvari, ki so onkraj vsakodnevnih skrbi za preživetje, a so kljub temu nujno potrebne za uravnoteženo bivanje. V tem duhu se jasno izrisuje tudi temeljno poslanstvo Glasbene šole Škofja Loka, tj. vzgoja slehernega nam zaupanega otroka, da bo sposoben ob petju, muziciranju ali plesnem izražanju zaznati lépo ter izkusiti zadovoljstvo in tiho srečo.



Kolektiv Glasbene šole Škofja Loka v šolskem letu 2019/2020. (foto: Jana Jocif)

## ***Alius aliter***

**Sedemdeset let skladatelja Petra Kopača**

Skladatelj Peter Kopač je diplomiral iz kompozicije in klavirja na Akademiji za glasbo v Ljubljani. Že petnajstletni deček je zapustil svoj rojstni kraj Jesenice na Gorenjskem in se posvetil študiju glasbe v Ljubljani. Kompozicijo je najprej študiral pri skladatelju Lucijanu Mariji Škerjancu (1900–1973), pozneje pri Urošu Kreku (1922–2008).

Peter Kopač ima posebno afiniteto tudi do klavirja, k čemur ga je znala že v času študija spodbujati njegova profesorica, pianistka Hilda Horak (1914–1995), kar se kaže predvsem v njegovih klavirskih skladbah. Skladateljev opus posega predvsem na področje komorne in solistične glasbe, zadnjih nekaj let pa ustvarja tudi za simfonični orkester. Njegova dela so izvajana po Evropi, v ZDA, Kitajski, Rusiji in Iranu. Večino jih je tiskalo Društvo slovenskih skladateljev, kjer sta izšli tudi dve samostojni plošči njegovih del, arhivsko pa jih je posnela tudi RTV Slovenija. V tem članku so izpostavljena le nekatera.



Peter Kopač, 2008.  
(foto: Tomaž Lunder)

### **Študijska leta in vojaščina**

Življenjska in ustvarjalna pot Petra Kopača sta neločljivo povezani. Študijska pot ga je zanesla v Ljubljano na študij glasbe k profesorju Lucijanu Mariji Škerjancu. Priznani slovenski skladatelj je pustil svoj pečat predvsem pri klavirski ustvarjal-



nosti svojega študenta. Tako je nastalo *12 preludijev za klavir* (1969/1970), ki so prvotno služili študijskemu namenu, nato pa postali največkrat izvajana skladba v glasbenih šolah in tudi na koncertnih odrih. Preobrat njegovega kompozicijskega stavka pomeni *Sonatina za flavto solo* (1972), v kateri ustvari iluzijo dvoglasja. To edinstveno izrazno novost doseže predvsem z načini igranja in hitrostjo izvedbe. Po zaslugi naše priznane flautistke Irene Grafenauer se je delo znašlo na mednarodnem koncertnem repertoarju in našlo pot tudi na glasbena tekmovanja kot obvezna skladba. Zvočno in oblikovno sta ti dve skladbi dokaj podvrženi tradiciji zvočne strukture in oblike, ki jima je skladatelj ostal zvest do danes.

Uroš Krek je svojega študenta pri skladanju spodbujal predvsem v vsebinskem pogledu, kar pomeni barvno pestrost zvoka, ki jo skladatelj doseže z instrumentacijo v orkestrski in komorni igri, s harmonsko-kompozicijskimi sredstvi in upoštevanjem narave inštrumenta v solistični zasedbi.

Pod mentorjevim vplivom je spoznal pesmi Omarja Hajama (1048–1131), staroperzijskega matematika, astronoma, filozofa in pesnika. Pritegnili sta ga predvsem pesnikova razmišljujoča lirika in arabska pesniška oblika rubajata. Tako je nastalo *Pet rubajatov Omarja Hajama za sopran in klavir* (1972–1976). Do danes so bili ti samospevi večkrat uspešno izvajani, izšli pa so tudi na zgoščenki s sopranistko Zlato Ognjanovič, ob klavirski spremljavi avtorja.

Leto 1976 je prelomno leto v skladateljevem življenju in ustvarjanju. Nadaljeval je s pisanjem (novembra 1975 začetega) obsežnejšega dela *Koncert za klavir in orkester* (1975–1981), s katerim naj bi zaključil svoja študijska leta, ustvaril si je družino, leto pa zaključil z odhodom na redno služenje vojaškega roka, kar je obeležil v drugem stavku *Koncerta*.

Koncert je doživel prvo izvedbo – radijski posnetek – šele leta 2019, in sicer v izvedbi pianista Klemena Golnerja, Simfoničnega orkestra RTV Slovenije, pod dirigentskim vodstvom Simona Krečiča. Ob tej priložnosti je pianist in skladatelj Igor Dekleva zapisal: »*Dragi kolega, še s svežimi vtisi – z veseljem sva poslušala Vaš koncert – ... klavir v ospredju, z ekspresionistično kadenco. Izjemno dober finale kot klimaks! ... lahko Vam samo čestitam – kdor čaka – dočaka ... po 37. letih!! Tudi Klemnu vsa priznanja in seveda maestru Krečiču. Lep pozdrav, Igor Dekleva z Alenko.*«

Skladatelj je kot eden zadnjih študentov obeh profesorjev začel ustvarjalno pot pod njunim vplivom, vendar je pozneje našel svojo, karakteristično, na kateri išče nove izrazne možnosti, vendar z že preizkušenim asketsko izbranim zvočnim materialom, od pentatonike, kromatične in celotonske lestvice do arhaičnih modusov, in modificiranimi ustaljenimi oblikami, kot je sonatna ali variacijska.

## **Delo v glasbeni šoli**

Po končanem služenju vojaškega roka je moral misliti na zaposlitev, najprej je bil korepetitor na Srednji glasbeni in baletni šoli v Ljubljani – današnjem

Konservatoriju – , vendar je v njem tlela tudi želja po vrnitvi v rojstni kraj na Jesenice, kjer se je zaposlil kot učitelj klavirja in korepetitor, toda preselil se ni, vožnja iz Ljubljane pa je bila naporna. Ustvarjal je malo, nastalo je le nekaj komornih del.

## Škofja Loka 1980

Leta 1980 se je odprlo mesto učitelja in korepetitorja v Glasbeni šoli Škofja Loka. Prijavil se je in tukaj tudi zaživel. V desetletju med 1980 in 1990 je nastala vrsta zanimivih solističnih in komornih del, kot je *Vox humana za orgle* (1983), ki jo je prvi izvedel naš priznani, zdaj že pokojni organist Hubert Bergant na Kogojevih dnevih v Kanalu ob Soči. Štiri leta pozneje je nastala *Sonata za klavir Glockenspiel* (1987), ki jo je izvajal in arhivsko posnel za RTV Slovenija celjski pianist Benjamin Govže. Izvajalec pravi o skladbi: »*Kaj pritegne pianistovo pozornost, da se loti nekega novega dela? V mojem primeru je to najprej bogastvo harmonij, karakter skladbe, dinamične gradacije, kjer nas skladatelj že v prvem stavku popelje v nekakšno katedralo, v razgiban in skrivnosten svet, ki pa s poznavanjem zgodovinskega ozadja dobi še neko drugo dimenzijo.*«

Naslednje leto je skladatelj ustvaril *Concertino za flavto in godala* (1988). Delo je arhivsko posnel slovenski flautist Aleš Kacjan z Godalnim orkestrom Slovenske filharmonije (1991). V ta čas sodi tudi *Sonata za flavto in harfo* (prva verzija 1994).

## Poučevanje na Srednji glasbeni šoli v Celju (1996–2004)

Leta 1996 je skladatelja povabil takratni ravnatelj celjske Srednje glasbene šole Vid Marcen, da bi poučeval teoretične predmete. To je bil izziv, ki je pripomogel, kljub napornemu delu, k nastajanju glasbenih novitet. Kar tri zaporedna leta svojega ustvarjanja je posvetil glasbi za godala. Prvi izziv je bil *Godalni kvartet* (1998), ki ga je ob 50-letnici Glasbene šole Škofja Loka v kapeli škofjeloškega gradu izjemno uspešno izvedel Godalni kvartet Tartini, v zasedbi Črtomir Šiškovič in Romeo Drucker, violina, Aleksander Milošev, viola, in Miloš Mlejnik, violončelo.

Kopač je po naročilu Društva slovenskih skladateljev napisal tudi delo *Sonetuda za violino solo* (2000). Naslov namiguje na morebitno združitev glasbenih oblik etude in sonate. Izvedel jo je skladateljev sin Andrej na Noči slovenskih skladateljev na Bledu, jo arhivsko posnel za RTV Slovenija ter izdal na zgoščenki. Svojo ustvarjalno energijo je skladatelj včasih črpal tudi pri drugih umetnostih. *Tri slike Edvarda Muncha* (2001) za violino in klavir – *Krik, Ples življenja* in *Melanholija* – so nastale pod vtisom umetniških del norveškega simbolističnega slikarja Edvarda Muncha (1863–1944). Priljubljena skladba tako med izvajalci kot poslušalci je doživela številne izvedbe doma in v tujini.

Istega leta je skladatelj prebral knjigo belgijske pisateljice Marguerite Yourcenar (1903–1987) *Hadrijanovi spomini* (1951) in naslednjega leta napisal skladbo *Animula vagula blandula za pikolo, fagot in klavir* (2002). Skladatelj o svojem delu pravi: »Naročilo Društva slovenskih skladateljev, naj napišem skladbo za pikolo, fagot in klavir, je izzvalo v meni pričujočo zvočno podobo. Komunikacijo med tremi glasbeniki predstavlja zvočno izražanje z vnaprej določenimi pravili igre, ki jih postavi skladatelj in tistim nedorečenim in nenapisanim zvočnim izrazom, ki ga ustvarja le medsebojna igra dobro uglašanih glasbenikov.«

## Potovanje v Ameriko

Sredi aprila leta 2005 je bila v Frye Art Museum Seattle, ki ima tudi koncertno dvorano s 150 sedeži, odprta razstava *Neue slowenische Kunst*. Ob tem dogodku je umetniški direktor muzeja, priznani ameriški flvtist Jeffrey Cohan, prišel na idejo, da bi v času odprtja razstave organiziral komorni koncert, izključno z deli slovenskih skladateljev. V program je poleg drugih slovenskih skladateljev uvrstil tudi Kopačevo delo. Skladatelj je bil povabljen v Seattle, kjer je imel tudi intervju na dveh radijskih postajah. Komorni koncert *Sounds of Slovenia* je bil 18. junija v Frye Art Museum, kjer je bila poleg drugih slovenskih del prvič izvedena tudi Kopačeva *Sonata za flavto in harfo Zaupna pisma* (2005). Izvajalca sta bila ameriški flvtist Jeffrey Cohan in priznana francoska harfistka Valerie Muzzolini. Frye Art dvorana je bila nabito polna, kar je za tovrstni koncert izreden uspeh. Program je bil zaigran vrhunsko. Zaradi izjemnega odziva izvajalcev in publike je skladatelj po koncertu dobil tudi tri naročila za nove skladbe. Istega leta so v Washingtonu izvajali tudi izbor iz *12. preludijev za klavir* in *Tri slovenske pesmi za sopran, flavto in klavir*. Poleg flvtista Jeffrey Cohana sta nastopila še ameriška sopranistka Kate Vetter Cane, ki je samospeve pela v slovenščini, in pianist Jeffrey Chappell. Časopis *Washington Post* je namenil briljantno kritiko obema skladbama in izvajalcem. Tri leta pozneje je bila *Sonata* izvajana tudi v Washingtonu na slovenski ambasadi v okviru prireditve *Embassy Concerts*.

## Ravnatelj v Glasbeni šoli Škofja Loka (2007)

Leto 2007 je v skladateljevo življenje prineslo novo spremembo. Postal je ravnatelj Glasbene šole Škofja Loka. V tej funkciji je znal popestriti glasbeno življenje v šoli in mestu z novimi pristopi do glasbene kulture, nekaterimi širše zasnovanimi glasbenimi projekti in izvrstnim sodelovanjem na občinski, včasih tudi na državni in mednarodni ravni.

Skladba *Ein feste' Klang ist uns're Welt*, (v prevodu: *Krepko odzvanja ta naš svet*, 2012) za simfonični orkester, je nastala v začetku jeseni leta 2012, posvečena Martinu Keeserju, ravnatelju Glasbene šole Freising, in simfoničnemu orkestru

mesta Freising ob 40-letnici delovanja Glasbene šole Freising. Naslov skladbe simbolizira predanost glasbi in preko nje povezanost med ljudmi različnih narodov, izbira koralne teme za glavno temo skladbe pa predstavlja spomin na veliko zgodovino mesta Freising. Skladatelj se je, tokrat tudi v vlogi ravnatelja Glasbene šole Škofja Loka, udeležil koncerta pobratenega mesta in šole. V zahvalnem pismu je ravnatelj Martin Keeser med drugim zapisal: »*Tvoje delo je v Freisingu naredilo velik vtis. Veliko ljudi mi je znova in znova zatrjevalo, da je to fantastična, v srce segajoča kompozicija.*«

Župan Zierer je komponistu v zahvalo izročil freisinškega medveda.

## Upokojitev (2018) in ustvarjanje

Leta 2018 se je skladatelj upokojil, vendar le kot ravnatelj glasbene šole, sicer pa je njegovo življenje z glasbo še zelo dejavno. Še naprej intenzivno deluje v Društvu slovenskih skladateljev, trenutno kot glavni urednik njihovih edicij, dejaven pa je tudi kot skladatelj, ki se zadnje čase posveča predvsem glasbi za orkester, saj so v dveh letih nastala kar tri nova dela: *Laude iz Cortone* (2019) na srednjeveške Marijine hvalnice iz Cortone, *Koncert za orgle in orkester* (2019) in sonata za klavir *Neizbežnost* (2018).

Ob skladateljevi 70-letnici je bil novembra 2019 v okviru Kristalnega abonmaja koncert skladateljevih komornih del, ki so ga izvedli priznani slovenski umetniki: Miloš Mlejn timer, violončelo, Jože Kotar, klarinet, Matej Zupan, flavta, Klemen Golner, klavir, Yasumichi Iwaki, viola, Ana Julija Mlejn timer, violina, in Andrej Kopač, violina. Po zaslugi programskega odbora Kristalnega abonmaja je projekt podprl tudi Tine Radinja, župan Občine Škofja Loka.

Kot gredo z roko v roki glasbeniki in glasbila, glasbene misli in zvočne podobe v njegovem delu s pomenljivim naslovom *Alius aliter* (2006), tako se odvijata tudi življenjska pot in ustvarjanje glasbe Petra Kopača.



Z županom Ziererjem ob podelitvi freisinškega medveda. Freising, 2013. (foto: Jaka Strajnar)



Z jubilejnega koncerta v Sokolskem domu; od leve: Jože Kotar, Miloš Mlejn timer, Peter Kopač in Yasumichi Iwaki. Škofja Loka, 2019. (foto: Aleksander Govekar)

# Ivan (Janez) Dolenec

## Izvleček

*Ivan (Janez) Dolenec se je rodil konec 19. stoletja v Sopotnici nad Škofjo Loko. Bil je urednik, publicist, politik, stenograf, profesor. Gimnazijo je dokončal v Kranju, študij klasične filologije in stenografije pa na Dunaju, kjer je tudi spoznal svojo ženo Leopoldino, z deklinškim priimkom Bachler.*

*Bil je srednješolski profesor v Ljubljani in Mostarju. Kasneje je postal ravnatelj učiteljsišča v Ljubljani in kasneje ravnatelj gimnazije v Novem mestu. Vmes se je kratek čas ukvarjal tudi s politiko. Dolenec je bil prvi preučevalec življenja Janeza Evangelista Kreka. Bil je stenograf na Dunaju in v Beogradu. Ko je služboval v tujini, je redno pisal potopise in druge članke za domači tisk. V času službovanja v Novem mestu je predaval na več protikomunističnih zborovanjih, zaradi česar je bil kasneje zaprt in obsojen na odvzem državljanskih pravic ter zaplembo celotnega premoženja. Zaradi obsodbe se je Dolenec po prestani kazni ponovno preselil nazaj v Sopotnico, kjer je, da je preživel, pomagal bratu na kmetiji. Tako je »Jamnikov profesor« umrl kot kmečki delavec v domačem kraju.*

## Extract

### Ivan (Janez) Dolenec

*Ivan Dolenec was born at the end of the 19<sup>th</sup> century in Sopotnica above Škofja Loka. He was an editor, a publicist, a politician and a stenographer in Vienna and Belgrade, but the majority knew him as a professor. He finished highschool in Kranj and studied classical philology and stenography in Vienna where he also met his wife-to-be Leopoldina Bachler.*

*He was a highschool professor in Ljubljana and Mostar. Later he became a headmaster in Ljubljana and after that also in Novo mesto. For a short time in that period he was also involved in politics. Dolenec was the first scholar to study the life of Janez Evangelista Krek. When he worked abroad he regularly wrote travel books and other articles for newspapers in his home country. During his service in Novo mesto he lectured at several anti-communist meetings. This was the reason for his subsequent imprisonment and sentence. He was stripped of civil rights and his property was confiscated. After conviction Dolenec moved back to Sopotnica, where he made a living helping on his brothers farm. In the end Jamnik's professor died as a farmer in his home town.*



Že nekaj let v okviru študija raziskujem obdobje povojne Jugoslavije in dogodke tistega časa. Zanimajo me predvsem taborišča, zavodi in druge zaporne ustanove, ki so delovali na področju današnje Slovenije, od konca 2. svetovne vojne pa vse do petdesetih let prejšnjega stoletja. Ker sem do zadnjega letnika dodiplomskega študija, ko izbiramo teme za diplomsko nalogo, že precej pisala na omenjeno temo, sem se odločila, da se v zaključnem delu posvetim zgodbam kaznjencev. Na začetku sem se hotela posvetiti literaturi, ki so jo v raznih ustanovah pisali kaznjenci, in tako sem naletela na knjigo Andrijana Laha *Slovenski književniki in književnice v komunističnih zaporih*.<sup>1</sup> Pri branju monografije me je že na začetku pritegnil zapis o Ivanu Dolencu.

Odločila sem se, da se posvetim njegovi življenjski zgodbi. V diplomskem delu sem hotela raziskati življenjsko zgodbo profesorja, ravnatelja, politika, stenografa in enega od ustanoviteljev Muzejskega društva Škofja Loka. Z raziskovanjem njegovega življenja sem hotela dobiti vpogled v več političnih oblasti in držav, v katerih je živel in ustvarjal, saj je večino časa deloval v državnih službah. Ivan Dolenc je bil zaradi takšnih in drugačnih razlogov v toku zgodovine v širši javnosti pozabljen, medtem ko je bil do določenega obdobja eden večjih veljakov v slovenskem prostoru.

Moj mentor, profesor Božidar Jezernik, me je najprej usmeril v Narodno in univerzitetno knjižnico, v Zbirko tiskov Slovencev zunaj RS, ki hrani tudi t. i. D fond, kjer sem spoznala Heleno Janežič, vodjo oddelka. V D fondu je zbrana pre-povedana literatura, ki je nastajala od leta 1945 pa vse do leta 1991. V tej zbirki se nahaja tudi osnovni vir moje diplomske naloge, avtobiografija Ivana Dolenca *Moja rast*.

Ivan Dolenc se je rodil 24. 10. 1884, na domačiji pri Jamniku v majhni gorski vasi Sopotnica, ki leži nad Škofjo Loko. Po študiju na Dunaju je prvo službo nastopil kot profesor. Med 1. svetovno vojno mu je na pleča padlo posestvo v Sopotnici, saj je njegov brat moral v vojsko. Opravljal je tudi delo stenografa v prvi slovenski narodni vladi, kot stenograf je nekaj let deloval tudi v beograjskem parlamentu. Ko je prenehal s službo stenografa, je zopet začel poučevati, nekaj časa tudi v Mostarju, kamor je bil kazensko premeščen. Bil je še poslanec pri Slovenski ljudski stranki, njegov mentor in velik prijatelj je bil Janez Evangelist Krek, po katerem se je vedno skušal zgledovati. Med 2. svetovno vojno je ravnate-



Domačija pri Jamniku v Sopotnici.

((vir: NUK; iz *Debeljakove zapuščine, ki je v NUK prispela 2017*)

1 Lah, *Slovenski književniki in književnice v komunističnih zaporih*, 2017.



Mladi Ivan Dolenec; tretji z leve, zadaj. (*vir: Dolenčeva zapuščina*)

ljeval na gimnaziji v Novem mestu. Po končani vojni so ga aretirali in obsodili na pet let zapora, zaplembo premoženja in pet let izgube volilne pravice, saj je imel med vojno protikomunistični govor. Kljub vsem preizkušnjam, delovanju v različnih okoljih in pod različnimi zastavami, je vedno ostal zvest samemu sebi, kar je razvidno tudi iz njegovega najpomembnejšega življenjskega vodila: *»Biti dober vsem!«*.

Ivan Dolenec je avtobiografijo začel pisati že v času, ko je bil zaprt v novomeški jetnišnici. O njej tu ne bom pisala, saj je dostopna v večini knjižnic, veliko Ločanov jo ima najverjetneje tudi doma. Helena Janežič mi iz D fonda ni predstavila samo Dolenčeve monografije, ampak še nekaj zanimivejšega, in sicer zapuščino Tineta Debeljaka, našega rojaka, ki je moral zaradi (po)vojnih razmer v Jugoslaviji emigrirati v Argentino. Zapuščino so januarja 2017 Debeljakovi potomci darovali Narodni in univerzitetni knjižnici. V del zapuščine sodi tudi kupček pisem, ki jih je Ivan Dolenec poslal Debeljaku v Argentino.

Dolenec je svoje spomine končal s 14. marcem 1947 in jih poslal v Argentino prijatelju Tinetu Debeljaku; bili so zelo dobro sprejeti. Kljub temu je Dolenec čutil neko praznino, ker je pisal samo do časa, ko je prišel iz zapora, nič pa o svoji starosti, zato je po petnajstih letih poslal v Argentino še drugi del knjige:

*»/.../ k celotni drami življenja ne spadajo samo mladostna in moška leta, ampak prav tako tudi starost.«<sup>2</sup>*

2 Dolenec, *Moja rast*, str. 177.

V pismo, ki ga je 16. januarja 1962 poslal Tinetu Debeljaku, je s še nekaj dodatnimi dostavki k *Moji rasti* pripisal: »/.../ *Da sem napisal Nekaj dostavkov si vzrok Ti. Ko si me spodbujal, naj kaj napišem iz svojih spominov na pretekle dogodke. Iz preobširne snovi, ki se mi je pri sestavljanju spisa ponujala, sem se omejil samo na nekaj opazovanj.* /.../»<sup>3</sup>

Dolenec je bil, ko je prišel iz zapora, zelo reven, saj mu je bilo zaplenjeno tudi celotno premoženje. Prišel je živeti domov, na Jamnikovo domačijo v Sopotnici 15. Najtežje zanj je bilo, da so mu zaplenili knjižnico.<sup>4</sup> 15. marca so domačijo napadli trije roparji, ki so bili oboroženi s samokresom, koli in noži. Dolencu so ukradli štiri suknjiče, šest hlač, osem srajc, čevljev pa ne, saj so mu vse dobre vzeli že v novomeškem zaporu. Dolenec se je ob tem ustrašil, da mu ne bi odnesli ravnokar končanega dela *Moja rast*, toda na njegovo srečo so ga pustili pri miru. Ker je bil obsojen tudi na začasen odvzem državljanских pravic, ki so bile pogoj za delo v državni službi, ni mogel opravljati učiteljske službe, zato se je doma zaposlil kot kmečki delavec. Od 20. marca 1951 do 30. septembra 1952 je bil zaposlen na Inštitutu za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti kot honorarni znanstveni sodelavec, kjer so snovali slovar slovenskega knjižnega jezika. Dolenec se je nato kar 10 let boril z Zavodom za socialno zavarovanje v Ljubljani, saj mu niso hoteli priznati pravice do minimalne pokojnine. Obrnil se je na okrožno sodišče, kjer pa ni dosegel nič, zato je s tožbo nadaljeval na vrhovnem sodišču v Ljubljani. Pritožba prvič ni uspela, po desetih letih pravedanja je le dosegel, da so mu povrnili približno 88 % pokojnine.<sup>5</sup>

V drugem delu knjige *Moja rast* opisuje takratne dogodke v družbi, gospodarstvu, politiko in spremembe, ki so se dogajale v takratni Jugoslaviji. V pokoju je veliko prevajal in pisal za razne tiske v emigraciji. Veliko je bral, zato so ga sokrajani klicali kar »hribovski učenjak«, česar se je dobro spominjala žena Dolenčevega nečaka Jurija Dolenca.

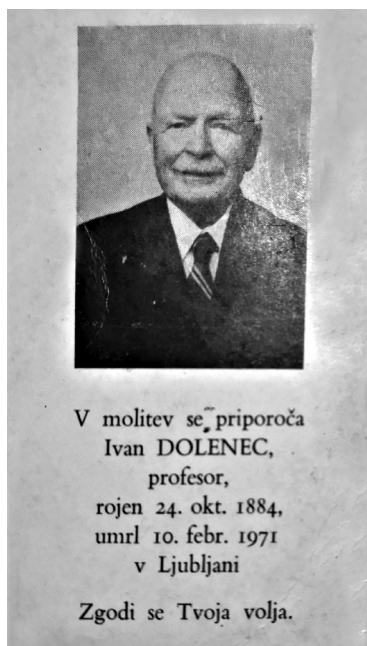


Dolenec z ženo Poldko, junij 1964.  
(vir: NUK; iz Debeljakove zapuščine,  
ki je v NUK prispela 2017)

3 Pismo J. Dolenca T. Debeljaku, z dne 16. 9. 1962.

4 Oman, Jamnikov profesor, str. 62.

5 Dolenec, *Moja rast*, str. 177-181.



Podobica, ki so jo delili na Dolenčevem pogrebu.  
(vir: Dolenčeva zapuščina)

Ivan Dolenec je umrl 12. februarja 1971 v rojstni Sopotnici.<sup>6</sup>

Z Ivanom Omanom<sup>7</sup> je bil povezan prek sestre Omanove žene, ki se je poročila z Ivanovim nečakom. Bila sta dobra prijatelja, zato ga je Dolenec prosil, da bi na pogrebu nosil njegovo papeško priznanje Pro Ecclesia et Pontifice, na katerega je bil zelo ponosen. Ostalih odlikovanj, kot je na primer red sv. Save, ki ga je dobil od jugoslovanskega kralja, ni tako zelo cenil. Dolenčev pogreb je vodil nadškof Pogačnik.<sup>8</sup>

Dolenec je rokopis svojih spominov poslal dr. Tinetu Debeljaku 23. maja 1961 iz Münchna, kjer je imela njegova žena sorodnike. Dolenec je začetek knjige pisal v zaporih na toaletne papirčke in v stenografi-ji, rokopis je prepisala žena Poldka. Skupaj z rokopisom je Debeljaku poslal še Šolarjevo oceno dela, v kateri ga je le-ta spodbujal k izdaji. V pismu je še poudaril, da naj se njegovi spomini objavijo posthumno. Ivan Dolenec je 1. junija 1966 iz Vatikana prejel posebno priznanje – papeževu odlikovanje. Tine Debeljak mu je na silvestrovo leta 1966 takole čestital:

*»/.../ Priznanje za Tvoje delo in zadržanje od tam, kjer ima največjo težo: iz Rima od samega papeža, ki Ti za ječe in trpljenje, zapostavljanje in obsojanje v molk pripenja na prsi znak junaštva, duhovnega herojstva in zasluženja za tja, kamor je odšla Tvoja Poldka. Malo pozno sicer, toda iskreno Ti prihajam s čestitkami za čast, ki je v veliki meri bila tudi delo Tvoje pokojnice. /.../«. <sup>9</sup>*

Kar nekaj let je bila njegova tajnica Danica Bizjak iz Maribora, s katero je ohranjal prijateljstvo še dolga leta. To je razvidno iz pisem, ki sta si jih pošiljala. Ivan Dolenec je vsa leta ohranjal prijateljske vezi tudi z dr. Tinetom Debeljakom, ki ga je zelo pogrešal, saj sta bila dobra prijatelja. Dolgoletno prijateljstvo pa ga je vezalo tudi z nemškim zdravnikom dr. Brendlom, Jakobom Šolarjem in prof. Francetom Planino. Posebno mesto v njegovem srcu je imel Proforski ceh,<sup>10</sup> ki so ga leta 1930 ustanovili skupaj s Planino, Blaznikom, Debeljakom in drugimi. Do leta 1942, ko je ceh še deloval, so hodili vsako leto na izlete v kulturno in zgodovinsko pomembne kraje. Iz ceha se je razvil Loški muzej. Dolenec je prijateljem v pismih vedno tožil, kako pogreša tovrstno druženje.

6 Oman, Jamnikov profesor, str. 63

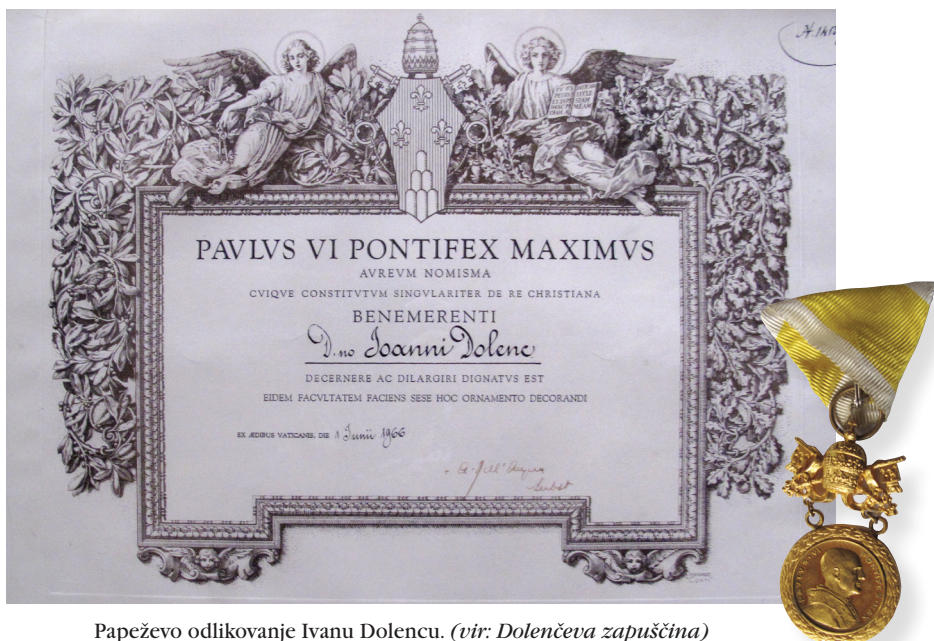
7 Ivan Oman (1929-2019), slovenski politik, poslanec in kmet.

8 Prav tam, str. 62.

9 Pismo T. Debeljaka I. Dolencu, z dne 31. 12. 1966.

10 Dolenec, Proforski ceh v Škofji Loki, str. 72-77.





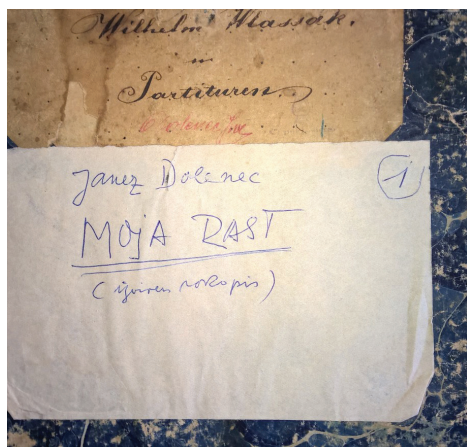
Papeževo odlikovanje Ivanu Dolencu. (vir: Dolenčeva zapuščina)

Danes v Sopotnici 15, na Jamnikovi domačiji, živi velika družina Dolenčevih sorodnikov. Kmetijo je po očetovi smrti prevzel Ivanov brat Jurij, z Jurijevo družino pa sta ves čas živela tudi Ivan in njegova žena Poldka. Sama sem imela priložnost spoznati Jurijevo snaho Milko, ki je z Ivanom živela dobrih 10 let, vse do njegove smrti. Povedala mi je, da je pri sebi vedno imel kakšno knjigo in je zelo rad hodil po okoliških hribih. Še posebej mu je bil blizu Blegoš. Milka pravi, da so ga domačini res z dobrim razlogom imenovali »hribovski učenjak«.

Kmalu po osamosvojitvi Slovenije, leta 1991, so krajanji Škofje Loke podali prošnjo, da bi škofjelosko osnovno šolo, ki se je do takrat imenovala po Petru Kavčiču, preimenovali v Osnovno šolo Ivana Dolenca. Leta 2000 se je to res zgodilo, že leta 2001 pa so jo zaradi političnih nasprotovanj spet preimenovali v Osnovno šolo Škofja Loka – Mesto; šola je torej nosila Dolenčevo ime približno 9 mesecev.

Učenci OŠ Petra Kavčiča so v šolskem letu 1992/1993 so spomin na Ivana Dolenca obeležili z glasilom z naslovom *Jamnikov profesor – Ivan Dolenc*. Iz dela lahko razberemo, da je imel Dolenčev nečak Jože, ki je prevzel kmetijo, dve hčerki, Marijo in Vido. Jože je bil gospodar samo eno leto, saj je umrl zelo mlad, v 36. letu starosti. Njegova žena Milka, ki se je primožila na Jamnikovo domačijo, je bila Rohotnikova iz Breznice. Milka se je kasneje poročila še enkrat, toda tudi drugi mož je kmalu umrl in je tako sama vzgojila tri otroke. Na Jamnikovi domačiji je ostala hči Vida, ki se je poročila s Cvetom Dolencem iz Luše in tako se je priimek Dolenc ohranil pri hiši. Rodilo se jima je sedem otrok, sedaj pa imajo že nekateri od njih otroke.





Naslovnica Dolenčevega rokopisa *Moja rast*, ki ga je poslal dr. Tinetu Debeljaku v Argentino. ((vir: NUK; iz Debeljakove zapuščine, ki je v NUK prispela 2017))

Dolenca je celo življenje vodila vera v boga. Ravnal se je po njenih načelih in velikokrat ga je celo obvarovala, da si ni povzročil prevelikih težav. Kadar je bil zelo jezen, se je spomnil nanjo in se tako umiril. Kako načelen in dober je bil, pa najbolje razberemo iz delčka pisma, ki ga je Debeljaku poslal skupaj z rokopisom *Moje rasti*:

»Ravnatelj dr. Lovro Požar me je nekoč označil, da sem 'človek svojega prepričanja'.

*Bržkone se včasih ne boš strinjal z mojim gledanjem na dogodke. Nič zato! Prosil bi Te samo: če bo spis objavljen, lahko označiš svoje stališče do njega ob predgovoru ali v epilogu, morebiti pripišeš kako pripombo kar med tekstom v opombi. To bi mi bilo ljubše, kakor če bi Ti vsebi-*

*no kaj predeloval. Tekst naj bo moj, pripombe pa Tvoje. Glede honorarja nimam seveda nikakih zahtev brez ozira na to, da takrat, ko bo spis natisnjen, denarja – ne bom prav nič več potreboval ... Če boš z delom, ki ga boš imel z objavo, kaj zaslužil, je seveda ves dohodek od spisa Tvoj.*<sup>11</sup>

#### VIRI:

##### Narodna in univerzitetna knjižnica

(Iz še neurejene zapuščine Tineta Debeljaka, ki je v NUK prispela januarja 2017.)

Pismo Ivana Dolenca Tinetu Debeljaku. Sopotnica, 17. 1. 1962

Pismo Ivana Dolenca Tinetu Debeljaku. Sopotnica, 16. 9. 1962

Pismo Tineta Debeljaka Ivanu Dolencu. Buenos Aires, 31. 12. 1966

##### Drugo:

Fotografije iz osebne zapuščine Ivana Dolenca.

#### LITERATURA:

Dolenec, Ivan: *Moja rast*. Celje : Mohorjeva družba, 1991 [1973], 244 str.

Dolenec, Ivan: Proforski ceh v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 15, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1968, str. 72–77.

Lah, Andrijan: *Slovenski književniki in književnice v komunističnih zaporih*. Ljubljana : Družina, 2017, 228 str.

Oman, Ivan: Jamnikov profesor. V: *Loški razgledi* 64, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2017, str. 61–63.

11 Pismo I. Dolenca T. Debeljaku, z dne 17. 1. 1962.

## Dr. Tine Debeljak – del njegove bogate zapuščine *spet doma*

Trideset let je 20. januarja 2019 minilo od smrti moža, ki je pustil neizbrisen pečat v slovenski, še prav posebej pa v škofjeloški kulturni zgodovini. Dr. Tine Debeljak se je s tega sveta poslovil v daljni Argentini, deželi, ki je po koncu 2. svetovne vojne postala njegova druga domovina. Na svet je leta 1903 prišel v hiši pod nunsko cerkvijo v današnji Blaževi ulici v Škofji Loki. Na Nunski ulici so se družno preganjali in trgali hlače dr. Pavle Blaznik, prof. France Planina in dr. Debeljak, sosedje in vrstniki po letih. Do konca življenja jih je, kljub različnim življenjskim potem, povezovalo pravo trdno prijateljstvo. Bili so med ustanovitelji Profesorskega ceha, Muzejskega društva in Loškega muzeja, povezovala jih je ljubezen do domače grude, še posebej rodne Škofje Loke.

O njihovem delu *za našo stvar* in življenjskih zgodbah smo že pisali, tako v *Loških razgledih* kot tudi drugih publikacijah, v tem prispevku se zato osredotočam na pregled bogate zapuščine dr. Tineta Debeljaka. Zapis je nastal v počastitev njegovega spomina in zaradi dejstva, da smo pred nedavnim v Slovenijo, natančneje v Narodno in univerzitetno knjižnico (NUK), dobili v hrambo njegovo literarno zapuščino; predvsem tisti del, ki je nastal po Debeljakovem odhodu iz domovine (1945).



Reprodukcijo svojega portreta avtorja Mihe Maleša je Debeljak poslal leta 1925 iz Prage s sporočilom na hrbtni strani Minki Debeljak. (vir: *dLib.si* URN:NBN:SI:IMG-3OFTUZ95)

## Literarni arhiv v NUK

NUK je v Sloveniji osrednja ustanova za zbiranje rokopisnega gradiva s področja humanistike, s poudarkom na literaturi in jeziku. Pod streho največje slovenske knjižnice nastaja tako imenovani literarni arhiv, kjer so shranjeni rokopisi, zapuščine in literarni arhivi skoraj vseh najpomembnejših slovenskih književnih ustvarjalcev. Zbirka je še kako živa, saj se ves čas dopolnjuje z novim gradivom, ki je skrbno zabeleženo, popisano in vidno v katalogu. Namenjeno je raziskovanju in študiju, predvsem pa je kot neprecenljiv vir in dokument slovenske ustvarjalne moči trajno shranjeno za prihodnje rodove. Pogosto vprašanje, s katerim se srečujemo tako bibliotekarji kot arhivarji, ko predstavljamo bogate zbirke, ki jih hranijo naše knjižnice in arhivi, je, kaj vsebujejo zapuščine. Večinoma so to na določeno osebo vezane zbirke rokopisov, tipkopisov, zabeležk, pisem, skic, dnevniških zapiskov, osebnih dokumentov, separatov, izrezkov iz časopisov, načrtov, raznih gradiv (tudi) drugih avtorjev, knjig in včasih celih knjižnic, dostikrat pa tudi osebnih predmetov.

Na police NUK smo k rokopisom Franceta Prešerna, pismom Ivana Cankarja in stvaritvam drugih velikanov naše kulturne zgodovine leta 2017 dodali tudi dragoceno zapuščino dr. Tineta Debeljaka. Mesto enega najvidnejših slovenskih literarnih kritikov, pesnika, urednika in prevajalca je prav gotovo ob boku slovenskih literatov. Zato lahko rečemo, da je zapuščina pravzaprav prišla *spet domov* oziroma tja, kamor sodi.

## Debeljakovo gradivo v Sloveniji do leta 2017

Preučevalci dr. Tineta Debeljaka v Sloveniji so imeli za raziskovanje do nedavna na voljo gradivo v treh različnih institucijah, to je v NUK, Arhivu Republike Slovenije in inštitutu Studia Slovenica. Poglejmo, kaj hranijo posamezne inštitucije in kako je gradivo našlo pot do njih.

V NUK je pod signaturno oznako *Ms 1464 DEBELJAK, Tine* shranjeno gradivo, ki je v knjižnico prispelo postopoma, in sicer v letih 1947, 1948, 1952 in 1986. Večji del je iz Federalnega zbirnega centra (FZC),<sup>1</sup> del pa ga je že pred začetkom 2. svetovne vojne v hrambo izročil dr. Ivan Prijatelj.<sup>2</sup>

- 1 FZC je bil leta 1945 pri Ministrstvu za prosveto Ljudske republike Slovenije ustanovljen z nalogo »zbiranja, čuvanja in razdeljevanja knjig in drugih kulturno zgodovinskih in umetniških predmetov« (Uradni list DFJ, št. 36/324, 1945), ki so z zaplembo postali državna last. Tudi okrog 400.000 knjig, večinoma iz zaseženih zasebnih knjižnic, je po 2. svetovni vojni, z vmesno postajo na FZC, našlo svoje mesto v javnih knjižnicah. Velik del prav v Narodni in univerzitetni knjižnici.
- 2 V Katalogu rokopisov na spletni strani NUK [https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokument/2015/katalog\\_rokopisov.pdf](https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokument/2015/katalog_rokopisov.pdf) (pridobljeno 5. 4. 2020) je pod zapisom o zapuščini navedeno: Provenienca: Federalni zbirni center, Ljubljana; Ivan Prijatelj, inv. št. 66/47, 79/47, 140/48, 81/52, 22/86.

Zapuščina obsega skoraj 1.200 kosov in zajema:

- osebne dokumente (izkaznice, potrdila, bibliografijo, fotografije, doktorat, načrte za družinski nagrobni spomenik ...),
- približno 650 kosov Debeljakovih del (snopič pesmi, prozo, članke, drobno avtorsko gradivo, doktorsko disertacijo, prevode tujih avtorjev ...),
- pisma in korespondenco z okoli 100 posamezniki; gradivo (časopisni izrezki ...),
- tuja dela (Mile Klopčič, Alojz Gradnik, Tone Seliškar ...),
- tujo korespondenco.

Brez dvoma pa so v NUK prišle tudi Debeljakove knjige, zaplenjene v Remčevi vili, kjer je Debeljak z družino<sup>3</sup> živel v skupnem gospodinjstvu s tastom Bogumilom<sup>4</sup> in taščo Marijo Remec.<sup>5</sup> Dr. Debeljak se je 5. maja 1945 s tastom in sva-kinjama Vladimiro in Baro umaknil čez Ljubelj, ženo Vero Debeljak s tremi otroki in mamo Marijo Remec pa so junija prisilno izselili iz vile in zaplenili vse njihovo imetje, s hišo vred.<sup>6</sup> O zaplenjenem niso dobili nikakršne uradne zabeležke. Ker so bivali pod skupno streho, so skupaj z imetjem Bogumila Remca zaplenili tudi knjige in rokopise dr. Debeljaka, kakor tudi imetje ostalih članov Remčeve družine.<sup>7</sup> Seznam zaplenjenih knjig in rokopisov svojega očeta Bogumila sta leta 1996 po spominu sestavili Vladimira Remec in Vera Remec Debeljak. V seznam so vključeni tudi popisi gradiva dr. Debeljaka, ki jih je že februarja 1946 sestavil v Rimu.<sup>8</sup>

Kakor sklepa že dr. Debeljak, in to zapiše v svojem popisu iz Rima, so »*važni dokumenti, ki jih je pustil v Ljubljani, prišli v posest Znanstvenega zavoda*«. Večina se nahaja v Arhivu Republike Slovenije, pod signaturno oznako *SI AS 850 Debeljak Tine, 1904<sup>10</sup>–1989*. Gradivo je leta 1948 v hrambo izročil FZC in obsega

- 3 Dr. Tine Debeljak je bil poročen z Vero Remec, hčerko Marije in Bogumila Remca, rodili so se jima trije otroci: Tine, Metka in Jožejka.
- 4 Bogumil Remec (1878–1955) je bil znan predvojni politik in gospodarstvenik.
- 5 Marija Remec, rojena Debevec (1869–1956) je avtorica številnih člankov o kuhi in gospodinjstvu ter avtorica kuharskih knjig, med drugim *Varčne kuharice* (Ljubljana : Katoliška bukvarna, 1915).
- 6 »Vse, ker je bilo v hiši vrednejšega, sva morali pustiti doma, tako pohištvo, posteljnino, ogromno knjig (ko so odvažali te iz hiše, so z njimi naložili 3 kamione!) itd. Fajdigova nama je pustila vzeti le nekaj hrane, staro omaro, star šivalni stroj, najino obleko (od moža in očeta ne!), slabšo posodo s priborom ter nekaj drv.« Remec Debeljak, Spomini Vere Remec Debeljakove .V: Devet let v rdečem raju. <http://tinedebeljak.blogspot.com/2009/03/devet-let-v-rdecem-raju-vera-remec.html> (pridobljeno 5. 4. 2020).
- 7 Bogumilu Remcu, ki je maja 1945 skupaj s hčerkama Vladislavo in Baro ter zetom Tinetom Debeljakom odšel čez Ljubelj, so avgusta 1945 kot članu vodstva Vzajemne posojilnice ter Zadrुžne zveze in Zadrुžne gospodarske banke sodili v odsotnosti. Obsodili so ga na 17 let zapora, imetje pa so mu protipravno zaplenili že dva meseca pred izrekom sodbe.
- 8 Dokument je del literarne zapuščine dr. Debeljaka, ki je v NUK prispela leta 2017.
- 9 Prav tam.
- 10 V arhivskem popisu je navedena napačna letnica Debeljakovega rojstva; rodil se je 27. 4. 1903.

9 škatel (1,5 tekočega metra). V zadnji, 9. škatli, je gradivo, ki je bilo najdeno naknadno, ob inventuri aprila 1991:

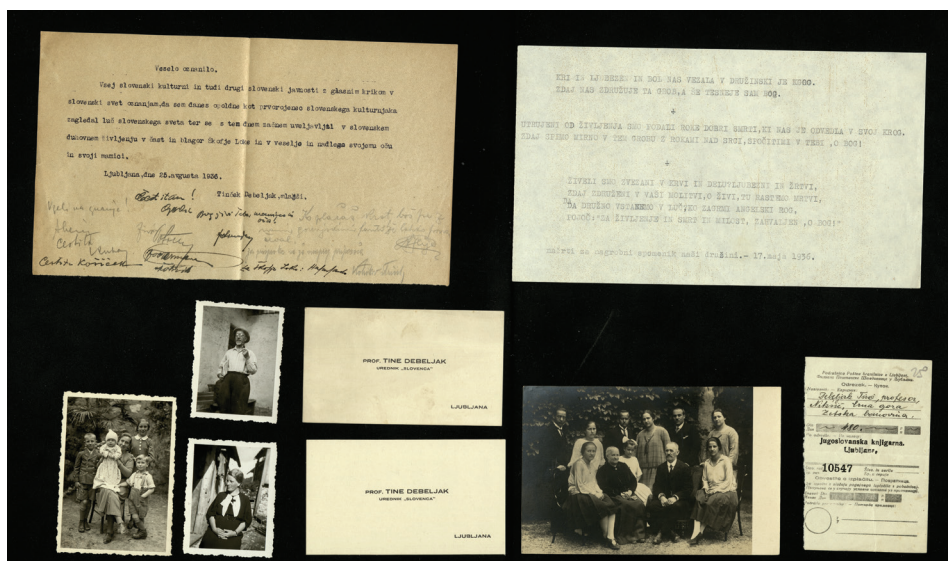
- škatla 1: osebni dokumenti (diploma o profesorskem izpitu, maturitetne naloge iz latinščine in grščine ...), korespondenca (z več kot 80 osebami);
- škatla 2: pesmi in razprave (*Ciklus mladostnih ljubavnih pesmi*, 1922–1928, *Ciklus – Pesmi iz vele mest*, Debeljak T. – *Pesmi* ...), ocene;
- škatla 3: prevodi (objavljeni in še neobjavljeni);
- škatla 4: pesniške zbirke, proza, prevodi (anekdote, pravljice, pesmi Franceta Balantiča, gradivo in beležke o Balantiču ...);
- škatla 5: gradivo o Balantiču, avtobiografija in dela Lee Fatur ter drugih avtorjev;
- škatla 6: dela Matije Malešiča (*Oslavje* – v rokopisu; *Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu* – ogrodje v rokopisu; *Odgovora na tisto vprašanje ni* – tipkopis; *Druga točka sporeda* – tipkopis; *Igračica* – rokopis; *Drina šumi* – tipkopis; rokopis nenaslovljenega romana), Severina Šalija, Antona in Franceta Vodnika;
- škatla 7: Stanko Vuk (pesmi in sestavki);
- škatla 8: članki za posebno številko *Slovenca*, ki je bila posvečena jugoslovansko-češkemu prijateljstvu, ciklostiran literarni list, katerega urednik je bil Srečko Kosovel, razna vabila, letaki, prospekti; posebej zanimiva pa je za nas deklamacija *Pegam pred Loko* v 29 verzih;
- škatla 9: zabeležke, pesmi in druga dela posameznih avtorjev (Silvin Sardenko, Janez Jalen ...) in korespondenca.

Najmanj poznan je tretji sklop gradiva, ki ga hrani inštitut Studia Slovenica pod vodstvom dr. Janeza Arneža.<sup>11</sup> Dr. Arnež je del Debeljakove zapuščine pridobil ob svojem obisku slovenske skupnosti v Argentini, konec 80-ih let prejšnjega stoletja, obsega pa:

- korespondenco,
- pričevanja o dogodkih med 2. svetovno vojno,
- sezname slovenskih obrtnikov v Buenos Airesu,

11 Studia Slovenica je zbirka dokumentov, knjig in listin slovenskih izseljencev in zdomcev, ki jih je v desetletjih zbral in rešil pred uničenjem ameriški slovenski profesor dr. Janez Arnež. V Washingtonu je že leta 1957 registriral zasebni zgodovinski center s tem imenom, ker je hotel ameriški javnosti s knjižnimi izdajami v različnih serijah približati, kdo smo Slovenci in kaj smo dosegli v svetu. Leta 1959 je sedež ustanove prenesel v New York. Izdal je več kot 30 angleških in slovenskih knjig o naši preteklosti. Arhivsko gradivo je dobesedno reševal pred uničenjem. Ko se je meja Slovenije ob koncu osemdesetih let začela odpirati, je sklenil zbrano gradivo prepeljati v domovino. Prve ladijske zabojnike je na svoje stroške prepeljal na takrat še jugoslovansko mejo pri Gorici, a je moral z uvozom počakati, da je meja postala slovenska. Leta 1991 je center sodno registriral, danes je nastanjen v Škofovih zavodih v Šentvidu. Leta 2002 je Ministrstvo RS za kulturo na predlog Arhiva Slovenije zbrano gradivo razglasilo za »zasebno arhivsko gradivo«, Arhiv Slovenije pa je dal na voljo arhivarko, ki je v nekaj letih uredila in popisala zbrano gradivo. Dr. Arnež še vedno bdi nad arhivom in odreja njegovo dostopnost; ta pa je zaradi njegove visoke starosti in šibkega zdravja velikokrat nedostopen.





V zapuščini, ki je shranjena v NUK s signaturo *Ms 1464* so tudi fotografije in Debeljakovi osebni dokumenti iz časa do leta 1945. (*vir: NUK, Ms1464*)

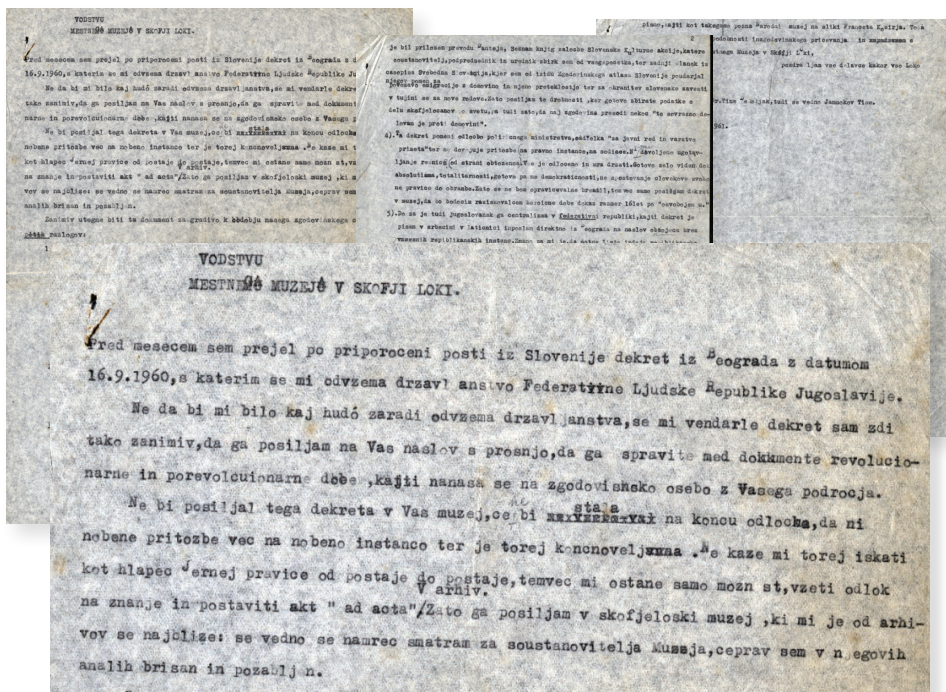
- vabila, programe, časopisne izrezke,
- 13 črno-belih fotografij.

## Zapuščina, ki se je rojevala po 2. svetovni vojni

Z dr. Debeljakom sem se prvič srečala v svojih študentskih letih, ko so se z osamosvojitvijo Slovenije spone okrog zamolčanih in prepovedanih avtorjih začele rahljati. Žal seveda ne osebno. Leta 1988 je razmišljal o tem, da bi po dolgih letih prišel v domovino, a so mu ob poizvedovanju na Republiškem sekretariatu za notranje zadeve prihod odsvetovali. Naslednjega leta je umrl in domov se je simbolno vrnil leta 1990, in sicer z njemu posvečenim simpozijem v Škofji Loki. Po desetletjih molka je bila Debeljakova ustvarjalnost doma in v tujini prvič strokovno in ideološko neobremenjeno predstavljena.

Še vedno pa smo zelo malo vedeli o njegovem delovanju po odhodu v tujino, v naših knjižnicah in arhivih je bilo le malo tistega, kar je ustvaril po vojni. V NUK so sicer prihajale njegove knjige, pošiljal jih je večinoma sam oziroma njegova žena Vera, saj je po besedah hčera Mete Debeljak Vombergar in Jožejke Debeljak Žakelj vedno verjel v poslanstvo te knjižnice. Prav tako NUK hrani tudi periodiko, ki jo je Debeljak urejal ali v njej objavljaj, vendar že dr. Rozina Šventova ugotavlja, da v Sloveniji še zdaleč niso na voljo vse številke, kjer je Debeljak pustil svoje sledi.<sup>12</sup>

12 Leta 2009 je Muzejsko društvo Škofja Loka izdalo Debeljakov prevod pesniške zbirke *Olimpijski venec* poljskega pesnika Kazimierza Wierzyńskiego. Dr. Rozina Švent je ob tej priložnosti pripravila gradivo za bibliografijo dr. Tineta Debeljaka, ki je objavljena v knjigi.



Leta 1960 je dr. Debeljak na svoj naslov v Argentini prejel obvestilo o odvzemu državljanstva FLRJ. Dekret je s spremnim pismom dne 14. 2. 1961 poslal v hrambo Loškemu muzeju. V Loškem muzeju ga v arhivu ne najdejo, pismo pa se je skupaj s pripisom na drobnem lističu ohranilo v Debeljakovi zapuščini, ki je dostopna v NUK. (vir: NUK; iz *Debeljakove zapuščine, ki je v NUK prispela* 2017)

Leta 2015 sem obiskala slovensko skupnost v Buenos Airesu, in sicer z namenom zbiranja slovenskega gradiva, ki ga NUK – knjižnica vseh Slovencev – shrani v svoje zbirke. Želela sem se tudi srečati z obema Debeljakovima dedinjama Meto in Jožeko in se pogovoriti o možnosti prenosa zapuščine njunega očeta v Slovenijo. Obe sta me prijazno sprejeli in gostili, še posebej pa sta me razveselili z novico, da se strinjata s prenosom literarnega dela zapuščine v NUK. Tej gesti je lahko hvaležna cela Slovenija, kar je v svojih besedah najlepše zajel akademik in pisatelj Zorko Simčič, ki se je 50 let tako rekoč vsak dan ali vsaj nekajkrat na teden družil z dr. Debeljakom: »Debeljak je imel lastnost, žal mi je, da moram to reči, lastnost, ki je danes pri nikomur ne na levi ne na desni ne zaznam: bil je babica tisočim idejam! Ko je videl, da je nekdo nekaj naredil, je brž stopil k njemu in ga spodbudil, navdušil za še več. Živel je za Slovenijo, živel je za kulturo. Nikdar mu Slovenija ne bo mogla biti dovolj hvaležna.«<sup>13</sup>

- 13 Ob prenosu zapuščine v Slovenijo se je 18. januarja 2017 na Svetovnem slovenskem kongresu odvil večer pod naslovom *Zapuščina dr. Tineta Debeljaka v Sloveniji*. Ob zaključku je spomine na dolgoletno kulturno soustvarjanje z dr. Tinetom Debeljakom z udeleženci delil tudi akademik in pisatelj Zorko Simčič, ki se je leta 1994 po skoraj petdesetih letih

Posebna zahvala velja Meti Debeljak Vomberger, ki je zapuščino skrbno uredila, gradivo zložila v škatle in poskrbela za njihov prevoz do Veleposlaništva Republike Slovenije v Buenos Airesu; z njegovo pomočjo je zapuščina v Slovenijo prispela v začetku januarja 2017.

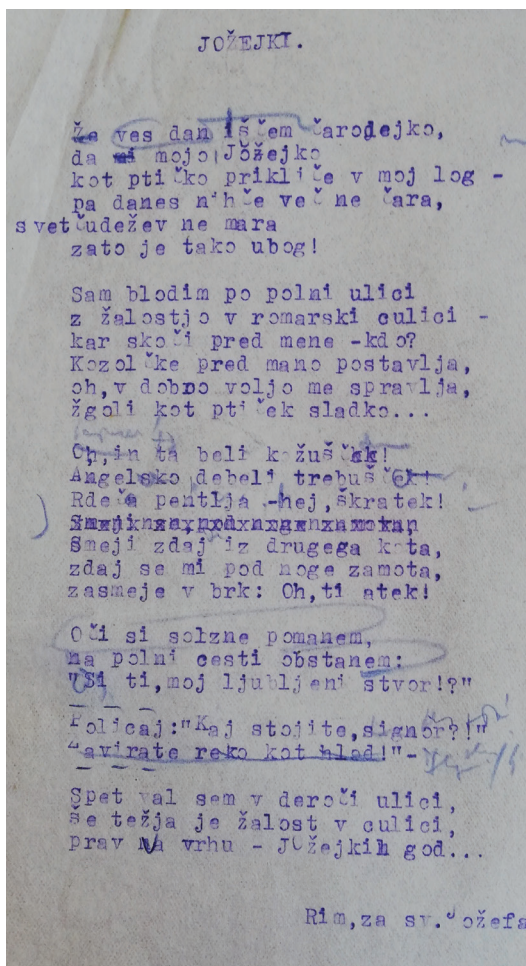
Urejanje zapuščine, ko ta dobi mesto v knjižnici, pomeni natančen popis njene vsebine, vstavljanje gradiva v zaščitne ovitke in vlaganje v arhivske škatle. Odvija se v Rokopisni zbirki NUK in ko bo delo dokončano, bomo gradivo merili v nekaj metrih.

Del zapuščine sem si ogledala že v Buenos Airesu, v hiši, kjer je živel dr. Debeljak, zdaj pa je dom Vombergerjeve družine. Na natančnejši pregled zgledno urejenega gradiva pa sem morala počakati do prihoda škatel v Slovenijo.

Sprehodimo se zdaj skozi njihovo vsebino.<sup>14</sup> Večina gradiva je vezana na **posamezne avtorje**, s katerimi je dr. Debeljak sodeloval, o njih pisal, objavljaj ali kritičsko vrednotil njihova dela ter bil z njimi povezan preko pisem. Gre za vidne slovenske avtorje iz celega sveta, tudi iz Slovenije, čeprav je bila prav z njimi komunikacija najbolj otežena: Ivan Dolenc (o gradivu, ki se nanaša nanj, beremo v posebnem prispevku Eve Malovrh) (Slovenija), Marijan Marolt (Argentina), Marjan Jakopič (ZDA), Florjan Lipuš (Avstrija), Mirko Kunčič (Argentina), Vinko Beličič (Italija), Lojze Ilija (Venezuela), Vladimir Kos (Japonska), Frank Bükvič (ZDA), Vladimir Truhlar (Italija), Stanko Majcen (Slovenija), Ludve Potokar (ZDA), Lev Detela (Avstrija), Ted Kramolc (ZDA), Ruda Jurčec (Argentina), Stanko Kociper (Argentina), Karel Mauser (ZDA), Rajko Ložar

tujine vrnil v Slovenijo.

- 14 Zapuščina še ni dokončno urejena po standardih za urejanje zapuščin, zato ne navajam številke škatel, pač pa za zapuščino predstavljam opisno.



Pesem hčeri Jožeki za god je dr. Debeljak spesnil v Rimu leta 1946. (vir: NUK; iz *Debeljakove zapuščine, ki je v NUK prispela 2017*)



(ZDA), Ciril Žebot (ZDA), Ferdinand Kolednik (Kanada, Peru, Avstrija), Janez Hladnik (Argentina), Anton Novačan (Argentina), David Doktorič (Urugvaj), Mirko Javornik (ZDA). Dokaj obsežni sta mapi pokojnih pesnikov Franceta Balantiča in Ivana Hribovska, tanjše pa mape s posameznimi listi, vezanimi na nekatere druge osebe.

Dobršen del zapuščine zajemajo **prevodi**. Prevajanja nekaterih avtorjev se je dr. Debeljak lotil ponovno, saj so že dokončani prevodi ostali v Sloveniji in do njih nikoli ni mogel, nekatere je opravil v času bivanja v Rimu in begunskih taboriščih Italije, večino pa je končal po prihodu v Argentino. Prevajal je iz slovanskih jezikov ter nemščine, španščine in italijanščine. Med prevodi najdemo dela Ane Ahmatove, Jevgenija Aleksandroviča Jevtušenka, Zygmunda Krasinskega, Karla Jaromira Erbna, Kazimierza Wierzyńskiego, Puškina, Danteja, Ševčenka in Mickiewicza.

Dr. Debeljak je v Argentini vse od ustanovitve vodil Slovenski odsek na buenosaireški podružnici Fakultete za filozofijo in humanistične vede Ukrajinske katoliške univerze sv. Klementa v Rimu, ki so jo slovesno odprli v veliki dvorani Slovenske hiše 9. aprila 1967, delovala pa je do leta 1972.<sup>15</sup> V zapuščini je zato tudi škatla z dokumenti, povezanimi z **delovanjem Ukrajinske univerze**, skripte, predavanja in zapiski.

Posebej me je pritegnila **mapa z napisom Škofja Loka**, ki vsebuje naslednje gradivo:

- arhiv škofjeloških društev, večinoma do leta 1934,
- računi (Slovensko katoliško izobraževalno društvo),
- načrt za adaptacijo kino-gledališča Prosvetnega društva v Škofji Loki, prošnje za adaptacijo, dovoljenja za predstave, prireditve,
- pesmi o Škofji Loki,
- dopis vodstvu Mestnega muzeja v Škofji Loki z listino o odvzemu državljanstva,
- neobjavljeno besedilo *Zgodovinska in ustna poročila o krajih Poljanske doline in njih vasi in Fara*,
- priprave na tisočletnico Škofje Loke.

Med 11 škatlami, ki so januarja 2017 prispele v Slovenijo, so bile tudi tri z napisom **osebno**. V njih je shranjena Debeljakova ustvarjalnost v obliki objavljenih pa tudi neobjavljenih del, korespondenca s posamezniki in institucijami ter osebni dokumenti in zapiski:

- prve pesmi iz let 1918–1920 s pripisom: »še iz srednje šole Domače vaje – za nič«,
- *Velika črna maša za pobite Slovence*<sup>16</sup> – tipkopis za pesniško zbirko z opombami, objave ob izidu, najave ...,

15 *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni. Zedinjena Slovenija 1948–1998*. Buenos Aires : Društvo Zedinjena Slovenija, 1998, str. 619.

16 Kalin, Jeremija (psevd. Tine Debeljak): *Velika črna maša za pobite Slovence*. Buenos Aires : Založba Svobodne Slovenije, 1949. Posamezne speve (vseh verzov je 1.500) je objavljaval že v listih, ki so izhajali v begunskih taboriščih v Italiji in Avstriji po 2. svetovni vojni.

E V I P E R R O N O V I - P R E D S E D N I C I A R G E N T I N S K I

ob Njenem prihodu v Rim dne 24.VI.1947

SLOVENSKI EMIGRANTI.

SLOVENSKO SRCE, opisano s svetimi cveti  
nagelinom, rožmarinom in rožmarinom -  
z ljubeznijo, upanjem in zlatnim spominom,  
sprejmi, O LEPA GOSPA, in ne daj mi strohniti  
v suhi brezdomstva! Prenesi ga v Srebrno deželo -  
in Tvojih rok toplota, in Tvojih oči milina  
naj ga razživi! V vrt razcvete, da bo zadehtelo,  
zazelenelo, živo zardele in po slovensko zapelo,  
kot da ga objela je nova MATI DOMOVINA:

ŽIVIMO ARGENTINA!

Veliko vlogo pri tem, da je Argentina po 2. svetovni vojni sprejela številne slovenske begunske družine, je poleg msgr. Janeza Hladnika imela tudi žena argentinskega predsednika Evita Peron.

Ob njenem prihodu v Rim leta 1947 ji je Debeljak namenil te verze.

(vir: NUK; iz Debeljakove zapuščine, ki je v NUK prispela 2017)

Z a h v a l n i   s o n e t

Med Vzhodom in Zahodom v prvi bojni krti,  
ki šla je po slovenske zemlje majhni krpi,  
kjer v Križ udarila so kladiva in srpi,  
smo stali kot branik, na Atlantsko Karto uprti,

pa nag se je odmaknila in -pali smo za meje...  
Na našem nebu **vstala** je ogromna rdeča zvezda...  
Zdaj kot negodni ptiči brez puha in brez gnezda  
za plot smo vrženi -Kdo nas pred mrazom ogreje?

Vi, sestre in bratje naši, od **on**stran Oceana:  
živ čut je v vas slovenski, da smo spod ene strehe;  
Ljubezen kakor brod na jambor jadra dviga,

zaplove preko morij - z rok Samaritana  
odene nam nagoto, naliže v srca utehe!  
O, hvala vam, rojaki! Zalvala tebi, Liga!

Tine Debeljak / *non parat*

Pesniško zbirko *Na produ zahoda*, ki ni pod tem naslovom nikoli izšla, je dr. Debeljak napisal v Italiji konec leta 1947 in v začetku 1948.

(vir: NUK; iz Debeljakove zapuščine, ki je v NUK prispela 2017)



- *Mariji*<sup>17</sup> – tipkopis za pesniško zbirko,
- *Kyrie Eleison*<sup>18</sup> – tipkopis za pesniško zbirko,
- *Martin Fierro*<sup>19</sup> – prevod in vsa dokumentacija v zvezi s prevajanjem, korespondenca z založnikom ...,
- *Antologija zdomskega pesništva*<sup>20</sup> (gradivo in pisma),
- *Črni Kamnitnik*<sup>21</sup> (zbirka reportaž in zgodb, ki so izšle pod naslovom *Črni Kamnitnik/Loma Negra*),
- *Vetrinjski trospev*<sup>22</sup> – tipkopis s pripisom »nedovršeno«,
- Jeremija Kalin: *Čez ocean. Popotni zapiski slovenskega emigranta na poti v Argentino, napisani na oceanu od 24. februarja do 19. marca 1948* – tipkopisi s popravki,<sup>23</sup>
- *Na prodn zahoda*<sup>24</sup> – sestavki, pesmi, zapiski, nastali v Italiji,
- *Rapsodija o slovenskem petju* – zbirka pesmi v tipkopisu, posvečena emigrantskemu pevskeemu zboru v Rimu (1946/1947),
- *Spev pred Argentino*,<sup>25</sup>
- *Turjaški labod*<sup>26</sup> – s pripisom »Naše balade, romance in legende«,

17 Debeljak, Tine: *Mariji. Rapsodije za prvo Marijino sveto leto 1954*. Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1954.

18 Debeljak, Tine; Remec, Bara: *Kyrie Eleison. Slovenski veliki teden*. Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1955.

19 *Martin Fierro* je epska pesnitev argentinskega pesnika Joséja Hernándezza, ki jo je Debeljak prevedel v slovenščino, leta 1970 pa je izšla v Buenos Airesu v bogati knjižni izdaji.

20 *Antologija slovenskega zdomskega pesništva* / [zbrala in uredila Tine Debeljak in France Papež]. Buenos Aires : Slovenska kulturna akcija, 1980.

21 Debeljak, Tine: *Črni Kamnitnik. Loma Negra*. Ljubljana : Družina ; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2003.

22 *Vetrinjski trospev* v celoti ni bil objavljen; dr. Debeljak je posamične dele objavil v *Svobodni Sloveniji*, *Zborniku Svobodne Slovenije*, publikaciji *Čez izaro* in v reviji *Misli*. Tam tudi sam navede, da so spevi iz neobjavljene pesniške zbirke *Vetrinjski trospev*.

23 Gre za tipkopise raznih pesmi, med njimi je tudi *Pesem o solzi*, ki še ni dokončana in nima tega naslova, pod katerim je objavljena v pesniški zbirki *Poljub*. Nekatere pesmi je objavil v glasilu emigrantskih študentov *Nova doba* v Rimu, kasneje pa v *Svobodni Sloveniji*, *Zborniku Svobodne Slovenije* in publikaciji *Čez izaro*. Zapiše, da so to »doživetja slovenskega begunca po Italiji, ki jo doživlja kot turist, pa vendar s srcem in očmi emigranta.«

24 Takole zapiše Debeljak v predgovoru k zbirki, ki prav tako kot celota ni nikoli izšla: »Kakih 10.000 teh blodečih nomadskih Slovencev je zaprosilo Argentino za naseljitveno dovoljenje, kjer bi si želelo ustvariti svoje nove življenjske pogoje usaj do vrnitve, ki lebdi vsem pred očmi kot sen in cilj. In leto 1947 je bilo vse posvečeno temu odločujočemu snu: odhodu iz vulkan-ske Evrope proti Zahodu. In tej težnji je dal Jeremija Kalin izraz v pričujoči – svoji tretji pesniški zbirki Na prodn zahoda z željo po Argentini, napisani v Italiji v letu 1947 in prvem mesecu 1948.«

25 Pesnitev je bila objavljena v *Zborniku Svobodne Slovenije*, 2/1950.

26 Nekatere pesnitve so našle mesto v različnih publikacijah (*Slovenska beseda*, *Meddobje*,

- osnutek za otroško pesniško zbirko,<sup>27</sup>
- *Slovenska trilogija* – s pripisom »v pripravi, načrti«,
- odrski prizori,<sup>28</sup>
- mapa nedokončano – zbir pesmi,<sup>29</sup>
- prispevki za revijo *Duhovno življenje* in tednik *Ameriška domovina*,
- kolednice, priložnostne pesmi ob raznih obletnicah, praznikih, rojstnih dnevih ...,
- separati, gledališki listi, brošure,
- govori, članki, pozdravi.

Težko si je predstavljati bolečino tistega, ki je moral zapustiti domovino, družino, dom in se nikoli več vrniti na rodno zemljo. Skozi bogato zapuščino, ki jo imamo zdaj priložnost pregledovati v Sloveniji, lahko sestavimo sliko moža, ki ga je bolečina lomila, a nikoli zlomila. Prelil jo je v ustvarjalnost, ki je bila na višku tako v težkih in negotovih razmerah prvega povojnega begunskega obdobja, kakor po prihodu v novo domovino Argentino. Dr. Debeljak se je intenzivno posvečal pesništvu, pisanju, urednikovanju, literarni kritiki, prevajanju in bil središče kulturnega življenja Slovencev, ne le v Argentini, pač pa je predstavljal slovenski steber izseljencem po svetu. Je spodbujal, združeval in ustvarjal. Brez njega bi bila slovenska literarna krajina kakor neslan kruh. Kako že pravi Zorko Simčič? »Nikdar mu Slovenija ne bo mogla biti dovolj hvaležna.«

Debeljakova literarna zapuščina, ki je nastajala po koncu 2. svetovne vojne, je v NUK prispela januarja 2017.



*Zbornik Svobodne Slovenije, Vestnik ...*), kar zapiše Debeljak v spremnem dopisu; balada *Turjaški labod* je bila objavljena v *Zborniku Svobodne Slovenije* 5/1953.

- 27 Debeljak je pripravljala otroško pesniško zbirko, ki tudi ni izšla, nekatere pesmice pa je objavil v *Zborniku Svobodne Slovenije*. Pesmice imajo naslove: *Čeferinčkova ladja*, *Ena do pet*, *Žalostna pesmica*, *Bratec*, *Strahovi argentinskega Slovenčka*, *Jožejki*, *Pravljica*, *Prvi naslov*, *Begunčki*, *Rajanje*, *Banane*).
- 28 Gre za avtorske odrske igre z zgodovinsko tematiko, prizore za proslave, skeče in deklamacije, namenjene uprizoritvam v slovenskih domovih in šolah.
- 29 Mapa vsebuje pesmi, kot so *Paralela bizarnemu sonetu*, *V sonce*, *Payador v pampi*, *V taborišču na obali*, *Pridi!*, ter *Lepa Vida*, ki jo je dokončal in objavil v *Zborniku Svobodne Slovenije* 2/1950, in *Pinija v Pompeji*, ki je objavo doživela šele leta 2014 v reviji *Meddobje*.

## Polde Polenec in njegovo kulturno ter sindikalno udejstvovanje v času pred 2. svetovno vojno



Polde Polenec. (foto: Avgust Blaznik;  
hrani: Zgodovinski arhiv Ljubljana,  
Enota Škofja Loka)

Konec leta 2014 so ob 40-letnici smrti Poldeta Polenca njegovi gledališki sodelavci postavili skromno razstavo v njegov spomin. Nekateri Ločani so se že takrat pogovarjali, da bi o Poldetu in njegovem delovanju na raznih področjih, tudi pred vojno, še naprej zbirali gradivo. Prispevki bi bili objavljeni v posebnem zborniku.

Kot Poldetovemu sodelavcu pri cerkvenem petju sem v Spominih na Poldeta Polenca že nekaj napisal v *Loških razgledih* 59, leta 2012. Na pevsko temo smo o njegovem delovanju pisali tudi v jubilejni publikaciji *40 let cerkvenega moškega pevskega zbora župnije Škofja Loka (1967–2007)*. Takrat smo pevci ob slavnostnem koncertu, 17. novembra 2007, izdali skromen bilten. V arhivu v Škofji Loki sem poiskal še nekaj gradiva o predvojnem Poldetovem sindikalnem delovanju v Šeširju. Gledališčniki pa Poldetu tudi še marsikaj dolgujejo z njihovega področja.

Po Poldetovi smrti me je leta 1978 njegov brat Anton opozoril na dve rokopisni knjigi iz zapuščine. V prvi trdo vezani knjigi je *Prispevek h kroniki Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov v Škofji Loki*. Zapiski segajo v obdobje od priprave na ustanovitev društva leta 1893 do 1911. V drugem mehko

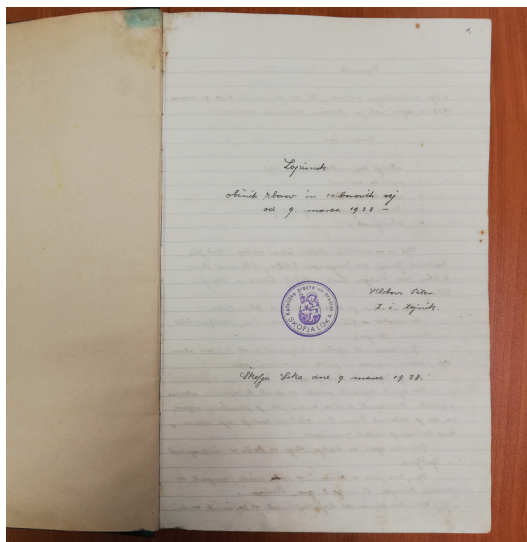
vezanem rokopisnem zvezku je zapisana *Kronika društva od leta 1894 do 1935*. Kroniko je septembra leta 1932 sestavljal takratni predsednik gledališkega odseka France Jesenovec.

Tonče, kot smo po domače rekli dr. Antonu Polencu, mi je takrat pokazal še nekaj leposlovnih knjig iz društvene knjižnice. Razložil sem mu, da je Polde knjige rešil, ko jih je vzel in tako prehitel Nemce, ki bi jih sicer uničili; tak dogovor o razpršitvi knjig med Ločane je bil tudi pri drugih društvih. Dogovorila sva se, da ostanejo knjige pri Nacetu, kot spomin na tiste čase. Glede obeh rokopisov pa sva bila mnenja, da naj ju ne bi še odnesla v arhiv. Oblast se je takrat še sistematično zanimala za predvojne arhivalije ne glede na poreklo in jih je po svoje uporabljala, tudi v škodo predvojnih ljudi (predaprilskih obrazov). Tone je bil mnenja, naj jih še nekaj let, do primerne časa, shranim doma. Polde mi je že po moji zaposlitvi v arhivu povedal, da so v Puštalu neosveščeni hranitelji uničili predvojni arhiv Dekliške Marijine družbe.

Oba društvena rokopisa sem hranil kot spomin na brata Polenca. Sedaj sta rokopisa že v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enota v Škofji Loki. Takrat, leta 1978, ko sem knjigi dobil, sem nameraval napisati daljši prispevek o Društvu na Lontrgu. Čas me je že davno prehitel, zato skušam na tem mestu objaviti le nekaj podatkov o Poldetu. Glede na čas, ki ga obravnavata knjigi, njegovega delovanja ne omenjata.

Najvišja šola, ki so jo lahko obiskovali Ločani doma v Škofji Loki, je bila obrtna šola za razne poklice in trgovska šola; dekletom pa je bila namenjena še uršulinska meščanska šola. Večina Ločanov je ostala na ravni osnovne in obrtne šole. Pri proučevanju kulturnega utripa v Loki med obema vojnama smo presenečeni nad nivojem znanja in kulture, ki ga Ločanom nista mogli dati samo obe šoli. Nadstandardno znanje in razgledanost so si Ločani pridobivali v obeh društvih, pri sokolih in pri orlih oziroma v Katoliško-prosvetnem društvu. Pri obeh različno usmerjenih društvih so bili vodilni intelektualci. Liberalno vodstvo je izhajalo iz študentov in učiteljstva. Predstavljali so liberalne meščane in trgovce. Zbirali so se na Placu v Domu (Sokolskem domu). Klerikalni pol so vodili in zastopali kleriki, domači župnik ali kaplan in redki študenti, poimenovani akademiki. Delovali so med obrtniki v Društvu na Lontrgu. Po proučevanju delovanja obeh društev me je presenetilo, kakšno zavirljivo širino duha in telesa so si lahko pridobili mladi ljudje.

Oba pola sta si bila politično nasprotna, pri delovanju med seboj tekmovalna, vendar v glavnem lojalna in dostojna, včasih celo sodelujoča. Oboji so zagovarjali podobne materialne in moralne vrednote pri razvoju duha in telesa. V sedanjih razmerah nam je kar nerazumljivo, da so oboji delovali v prid države, domovine in ljudstva, ne glede na politično pozicijo ali opozicijo. Delovanje obojih je občasno še najbolj motila in zavirala država sama s svojo politiko in z državnimi zakoni. Delovanje obeh društev je takoj, že leta 1941, opazil tudi okupator in ga prepovedal. Ugledne člane z obeh strani je z družinami izgnal iz domačega kraja



Prva notranja stran *Zapisnikov občinskih zborov in odborovih sej od 9. marca 1938 -*.  
(vir: Zgodovinski arhiv Ljubljana,  
Enota Škofja Loka)

v Srbijo pa tudi Nemčijo. Člani obeh društev, sokolov in orlov, so se z redki-  
mi izjemami priključili partizanske-  
mu gibanju, le da so se sokoli veliko  
lažje vključili v povojni komunistični  
sistem.

Polde se je vključil v Prosvetno  
društvo okrog leta 1933. Iz najinih  
pogovorov se spominjam, katere ljudi  
iz teh krogov je največkrat omenjal.  
Ne glede na spremembo družbenega  
reda po vojni je Polde pri svojih kul-  
turnih projektih po vojni še naprej  
sodeloval z njimi. Ni pa se pri tem  
ustavil, s svojo širino je pridobil tudi  
bivši levi pol in ljudi novih pogledov.  
Poldetovo načelo je bilo: »*Delati  
moramo eden za drugega. Vsi različ-  
ni, vsi skupaj, sodelujoči.*«

O delovanju Prosvetnega društva  
obstaja še tretji dokument. Od svojega

očeta Luke Kreka ga je prevzel Janko Krek, dolgoletni ravnatelj loške knjižnice. Še  
v času njegovega življenja sem rokopis kopiral. Po Jankovi smrti smo rokopis pre-  
vzeli v loški arhiv. Njegov naslov je: ***Zapisnik občinskih zborov in odborovih sej  
od 9. marca 1938 -***.

V tej knjigi pa sem že dobil nekaj podatkov o Poldetovem delovanju pred  
vojno. Vodstvene funkcije v društvu je Polde prevzel (kot kažejo dokumenti) leta  
1938, prej je verjetno deloval le kot član v raznih funkcijah. Marca 1938 je bil  
Polde že odbornik društva. Za boljše poznavanje naj navedem takratni celotni  
odbor. V oklepajih so moje opombe: Jože Vovk (kaplan), Jernej Podbevšek  
(župnik), dr. Viktor Kocijančič (znani zdravnik, talec), Lovro Planina (dežnikar,  
občinski odbornik in banski svetnik), Peter Klobovs (cerkovnik), Lado Finžgar  
(trgovec, brat Alojzija, Franceta in Rudija), Franc Matulj (kovinarski mojster),  
Silvo Marguč (pozneje bančni uradnik, vodja mladcev). Polde Polenec je takrat  
neopravičeno izostal. Od vodij odsekov so bili prisotni Tine Oman (Čikov), vodil  
je Fantovski odsek in telovadbo; Poldka Debeljak (sestra dr. Tineta Debeljaka),  
vodila je Dekliški krožek. Članica odbora je bila tudi Marija Planina (Lovrova  
žena).

V okviru društva je bil formiran gledališki odsek; njegov predsednik je postal  
dr. Viktor Kocijančič, podpredsednik pa Polde Polenec. Pri Fantovskemu odseku  
so ustanovili pevski odsek. Vodil ga je organist Jože Matek (od partizanov pomo-  
toma likvidiran med vojno).



Celotno društvo je pristopilo k Muzejskemu društvu.

Na občnem zboru društva (oktobra 1938) je Polde Polenec podal poročilo knjižničarja. Opravičil se je, da ni mogel opravljati svoje naloge tako, kot bi moral, ker mu je za to delo manjkalo primernih zmožnosti.

Od oktobra 1938 je postal društveni knjižničar Maks Fojkar. Ko je šel decembra 1938 za učitelja v Črni Vrh, je funkcijo spet prevzel Polde Polenec, pomočnik je postal Franci Planina (sin Lovra Planine). Na banovino je naslovil prošnjo, da bi jim kupili sliko Cankarja, vendar so potem na svoje stroške kupili sliko Finžgarja in Cankarja.

Spomladi 1939 je bil Polde na društvenih sejah večkrat opravičeno, a tudi neopravičeno odsoten; jeseni 1939 že zaradi vojaške obveznosti. Vendar je jeseni 1939 še samostojno režiral igro *Župnik iz cvetočega vinograda*.

V tem času (oktobra 1939) je bil Polde član pomožnega odbora, torej namestnik rednega odbornika društva. Povabljen je bil tudi v knjižničarski odsek. Iz zapisnikov je razvidna slabša prisotnost članov odborov, in sicer zaradi orožnih vaj.

Na seji centralnega odbora, dne 27. 2. 1940, so bili v društvo sprejeti novi člani: Matija Malešič, novi sreski načelnik in pisatelj, njegova žena Elizabeta ter Melhior Golob, novi loški kaplan, po vojni dolgoletni loški župnik.

Na seji centralnega odbora, dne 12. 3. 1940, so v društvo sprejeli Anico Štukl, učiteljico iz Škofje Loke.

Na seji društva, 17. 11. 1940, je bil v knjižnični odbor izvoljen Jakob Štukl. Ne bi delal seznama ljudi, s katerimi je Polde pred vojno sodeloval. Vsi so bili proti okupatorju, niso pa vsi po letu 1945 z veseljem sprejeli novega družbenega reda, ki je bil ne glede na šibko predvojno demokracijo le nekaj novega in nedemokratskega. Gradivo Katoliško-prosvetnega društva s predniki je sedaj v Zgodovinskem arhivu v Škofji Loki, združeno v fondu *SI ZAL ŠKL/0091*.

V zborniku *40 let Cerkvenega moškega pevskega zbora župnije Škofja Loka* smo z dovoljenjem Poldetovih sorodnikov imenovali Cerkveni moški zbor Polde Polenec – župnija sv. Jakoba Škofja Loka.

Jakob Notar je v Poldetovem življenjepisu zapisal, da se je še mladoleten zaposlil kot občinski sluga na Občini Zminec, leta 1932 pa v Tovarni klobukov Šešir, kjer je delal do septembra 1941, ko je v ilegali sodeloval v partizanskem gibanju. Kot je sam zapisal, se je v Šeširju pridružil sindikalni organizaciji.

O delavskem in sindikalnem delovanju v Šeširju imamo v Zgodovinskem arhivu bogato dokumentacijo v fondu *SI ZAL Strokovna skupina oblačilnega delavstva Škofja Loka*. V fondu lahko sledimo zapisom do Janeza Evangelista Kreka, Filipa Terčelja in Ivana Dolenca. Zato so bili prav ti ljudje po letu 1945 na udaru nove države. Po vojni in ob obletnicah stavk v loških tovarnah to gradivo ni bilo posebno zanimivo, ker sta župnik in kaplan skrbela za idejno usmeritev, da ta ni krenila preveč na levo proti partiji. Prav pri Šeširju so se kresala ta dejanja. Pri spominskih obeležjih o stavki v Šeširju delavci niso pustili zapisati, da je bila »stavka pod vodstvom komunistične partije«, ki pa se je močno čutila.

Polde je ostal do smrti katoliško usmerjen. Zanimiva je notica v zapisnikih. Na sestanku odbornikov in zaupnikov na 8. seji maja 1936 je prišlo do ostrega dialoga med članoma, Pintarjem in Polencem, in sicer o praznovanju 1. maja, – kresanja dveh svetovnih nazorov. Sindikat je deloval kot Strokovna skupina oblačilnega delavstva J.S.Z. Škofja Loka. Prostora za sedež in seje sindikata so najeli pri Kandižu v Karlovški ulici, danes na Kopališki ulici št. 5. Poldeta so že leta 1933 izvolili v odbor. Postal je tudi delavski zaupnik. Društveni odbor in delavski zaupniki so imeli skupne seje.

Za proslavo 70-letnice Janeza Evangelista Kreka (1865–1917) je bil Polde zadolžen za spored. Za dvorano, orkester in slavnostnega govornika Ivana Dolenca so poskrbeli starejši odborniki. Za proslave, občne zборе in zborovanja so najemali dvorano Prosvetnega društva na Spodnjem trgu, s katerim so tesno sodelovali.

Šeširjevi delavci so bili tudi društveniki. Včasih so se ukvarjali celo z gledališkimi uprizoritvami, vendar jim te niso uspeli. Morali so najemati dvorano, rekvizite in drugo logistiko, kar je bilo drago in ni prinašalo dobička. Na občnem zboru leta 1936 je Polde razložil, koliko podpore je razdelil potrebnim. Kljub kritiki imen prejemnikov ni navedel, saj se mu je to zdelo poniževalno. Leta 1936 so ga izvolili za »prosvetarja«.

Sodeloval je tudi pri stavki. V *Delavski pravici*, z dne 30. januarja 1936, je anonimni kronist J. P. zapisal: *»Škofja Loka. Za zgled nam vsem! Dne 13. januarja so se sestali novoizvoljeni borci za delavske pravice, zaupniki v tovarni »Šešir« Škofja Loka, da se konstituirajo. Sejo je otvoril in vodil tov. predsednik volilnega odbora Pintar. Zapisnik je vodil tov. Sever, podjetje je zastopal gospod Šega Franc. Na predlog tov. Severja je bil soglasno izvoljen za starešino tov. Logonder Franc, za tajnika pa tov. Polenec Leopold. Po končani seji so posamezni tovariši poudarjali, da je treba iti z roko v roki z delavstvom in se boriti za boljši socialni položaj. Imena novoizvoljenih tovarišev zaupnikov so nam porok, da korakamo naprej. Vzemimo pa jih tudi za zgled in jim skušajmo biti enaki. Naprej v borbi za življenje. P. J.«* Polde je sodeloval tudi pri novem sindikalnem sporazumu leta 1939.

**SPORAZUM** dosežen v smislu čl. 15 t. 4 U. l. o določanju minimalnih mezd sklepanju kolektivnih pogodb, poravnavanju in razsodništvu (Sl. List št. 103/15 ex 1937) med Jugoslovansko strokovno zvezo v Ljubljani in med podjetjem »Šešir« d. d. v Škofji Loki. Podjetje se zaveže, da bo upoštevalo predloge in želje delavskih zaupnikov pri odpuščanju sezonskih delavcev, omenjenih v čl. 2 kolektivne pogodbe z dne 20. junija 1938, sklenjene med gornjim kontrahentoma, ne da bi bilo vezano sprejeti te predloge.

Nasveti in predlogi od strani delavskih zaupnikov naj se stavljajo v sledečem obsegu:

*Prvenstveno se pridrži hranilce številnih družin, od ostalih pa najsposobnejše. Po izuzetju omenjenih se v prvi vrsti od preostanka v dotični grupi odpusti potrebno število delavstva, ki ima manjšo zaposlitveno dobo.*

*Podjetje bo pri razmotrivanju citiranih predlogov in nasvetov prvenstveno upoštevalo potrebo dela.*

*Za Sresko načelstvo v Škofji Loki: Dr. Slavko Zore.*

*Za podjetje »Šešir« d. d.: Remec Bogumil s. r.*

*Za Jugoslovansko strokovno zvezo v Ljubljani: Rozman Jožko s. r.*

*Delavski zaupniki: Konič Franc s. r., Logonder Franc s. r., Polenec Polde s. r., Potočnik Franja s. r., Starman Ivana s. r., Rant Anton s. r., Šink Janko s. r.*

Še ena pozabljena anekdota. Polde je bil kot star Puštuc vraževeren. Stara navada je bila, da je moški zbor že na prvi dan novega leta prepeval pri jutranji maši ob 6. uri. Nekateri smo težko vstali, nekateri so prišli kar direktno z zabave. Polde je imel navado, da je vedno malo zamudil. Takrat pa je bila zamuda dolga, a je končno le prišel. Ko je namreč stopil iz hiše, je najprej zagledal sosedo Stiskarjevo Micko. Takoj se je obrnil in za vrati počakal, da je odšla tako daleč, da je do cerkve ni dohitel; srečanje s staro babo na novoletno jutro ne prinaša sreče, nam je pojasnil.

# Poštna zgodovina Škofje Loke v luči jubilejev v letu 2019

## Povzetek

*215. obletnica rojstva in 140. obletnica smrti Lovrenca Koširja (1804–1879), pobudnika poštne znamke, 100 let od izida prvih slovenskih poštних znakov – Verigarjev (1919), 65. obletnica smrti časnikarja, umetnostnega zgodovinarja in filatelista Anteja (Antona) Gabra (1883–1954), 70 let delovanja Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka (1949), 70 let od ustanovitve Filatelistične zveze Slovenije (1949) in 80. obletnica obstoja Loškega muzeja Škofja Loka (1939) so mejniki, ki so v letu 2019 zaznamovali poštno zgodovino Škofje Loke.*

## Uvod

Kdorkoli bo prebral samo povzetek članka, se bo verjetno najprej vprašal, kaj imajo skupnega vsi naštetí jubileji; posebno obletnici Koširjevega rojstva in smrti, ki vedno sovpadata, pa izida prvih dveh slovenskih poštних znakov za 10 in 20 vinarjev neposredno po razpadu Avstro-Ogrske monarhije po koncu 1. svetovne vojne oktobra leta 1918 in častitljiva obletnica Loškega muzeja Škofja Loka. Bolj razpoznavna sta jubileja ob 70. obletnici Filatelistične zveze Slovenije in Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka. Pa še pri slednjih dveh imajo nepoučeni predstavo, da se filatelisti, ali po domače zbiralci znakov, ukvarjajo le z zbiranjem poštних znakov v albumih, ki največkrat končajo svojo življenjsko pot nekje na podstrešju hiše, ko je zbiratelj teh znakov umrl, njegovi nasledniki pa nimajo nobenega posluha za gumirane potiskane papirčke, zato se s tem konjičkom nima smisla ukvarjati. Ko pa te znamke nekdo poskuša prodati, je to misija nemogoče. Tako razmišljanje je seveda daleč od resnice, če se nekdo resnično želi ukvarjati s filatelijo. Filatelija niso samo poštne znamke, temveč vse listine in dokumenti, ki so kakorkoli povezani s pošto, npr. poštne dopisnice, ilustrirane dopisnice, ovojnice potovalnih pisem – osebnih in poslovnih – razglednice,

poštne spremnice, denarne nakaznice in potrdila, sodne povratnice, poštni žigi (dnevni, priložnostni) in žigi raznih ustanov, povezanih s pošto (npr. bank, sodišč, cerkvenih ustanov, upravnih enot, županstev, notariatov itd.).

Posebna veja filatelije je fiskalna filatelija, po domače kolki, nalepljeni na raznih rojstnih, krstnih, poročnih listih, spričevalih, pogodbah itd. To področje filatelije ima posebno vrednost, ker je bila s septembrom 2008 uporaba kolkov v Republiki Sloveniji ukinjena. In zakaj so jih sploh izumili? Zanimivo vprašanje, še bolj pa je zanimiv odgovor. Z nalepljenim kolkom na listini je uradnik potrdil, da je stranka plačala stroške (takso), ki so nastali z izdajo listine. Pred izumom kolka se je zgodilo tudi, da je stranka poravnala stroške, uradnik pa je denar spravil v svoj žep. Moderna e-tehnologija danes omogoča hitro in eksaktno uradovanje, ki bo nekoč tudi vse poštne storitve omogočila brez poštних znamk in poštних žigov. S slednjimi poštni uslužbenci razvrednotijo nalepljene znamke in so dokaz, da je stranka plačala poštino, npr. poslano pismo.

In prav v tem grmu tiči zajec, ki se mu reče filatelija, ko filatelisti zbirajo stare listine, stare dokumente, stara pisma, razglednice itd., ki imajo danes že svojo vrednost, ker so ogledalo nekega časa, ko poštних znamk še niti ni bilo. V uporabi so bili različni žigi, od leta 1840 pa prve poštne znamke v Angliji, v letu 1850 tudi v naših deželah, ki so bile od leta 1867 do leta 1918 del Avstro-Ogrske monarhije, in od 1. 1. 1919 tudi na ozemljih današnje Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Srbije, Italije, Madžarske in Avstrije. Prve slovenske poštne znamke (*Verigarji*) so bile v poštnem prometu vse do konca leta 1921. Po končani 1. svetovni vojni je nastala najprej Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, nato Kraljestvo SHS (Srbov, Hrvatov in Slovencev) in leta 1921 Kraljevina Jugoslavija z novimi poštными znamkami in poštными žigi z izpisom kraja pošte v žigu v latinici in cirilici.

Čar opisane filatelije je, da so pravi filatelisti včlanjeni v filatelističnih društvih (v Sloveniji jih deluje 24), vsa društva pa povezuje krovna organizacija Filatelistična zveza Slovenije, ki je članica Evropske federacije filatelističnih zvez (FEPA). V filatelističnem društvu filatelisti med seboj izmenjujejo razno filatelistično gradivo, ki je bilo že opisano, raziskujejo področja poštne zgodovine, zlasti poštne žige, pripravljajo zbirke za različne razstave (društvene, meddruštvene, državne, regijske, mednarodne in svetovne) in s svojimi filatelističnimi eksponati ustvarjajo arhiv za zanamce, da bodo lažje razumeli razvoj industrijske revolucije (danes je na pohodu že njena četrta različica), kako je poštna zgodovina krojila čas od prve tretjine 18. stoletja, ko je naš rojak Lovrenc Košir dobil idejo za prvo poštne znamke, do današnjih dni. In Loški muzej Škofja Loka je bil ob svojem jubileju, 80. obletnici delovanja, tudi vpet v filatelijo z razstavo *Z nami praznujejo*. Nekoč je dr. Pavle Blaznik, eden od njegovih ustanoviteljev, zapisal: *»Osnovna naloga muzeja je, da bodo Ločani vedeli, kako so živeli ljudje nekoč in da bodo tudi naši zanamci cenili to, kar mi ustvarjamo danes.«* Žal je to sporočilo le delno uresničeno, saj Lovrenca Koširja, našega rojaka, pobudnika poštne znamke, v muzeju še ni nikjer, niti ni kotička o poštni zgodovini



Škofje Loke, ki se je s pošto Zbiralnico začela že leta 1840 in je bila ena najstarejših na ozemlju današnje države Slovenije. V Poštnem muzeju v graščini v Polhovem Gradcu sta na ogled eksponata prvih znamk s portretom Koširja iz leta 1948 in osnovna zbirka prvih slovenskih znamk (*Verigarjev*), ki sta jo uredila in podarila muzeju častna člana FD Lovro Košir Škofja Loka že pokojni Albert Murn in Aleksander Elsner iz Medvod. To pa je tudi vse, kar je danes državljanom Slovenije na voljo v muzejih s področja filatelije. Zelo dobro pa loški filatelisti sodelujejo s kustosi Loškega muzeja Škofja Loka ob raznih jubilejih, razstavah, npr. leta 1973 ob 1000-letnici Škofje Loke, leta 1984 ob 85. obletnici rojstva akademskega slikarja Božidarja Jakca in 45-letnici Loškega muzeja Škofja Loka, leta 1999 ob 60-letnici Loškega muzeja Škofja Loka in 50-letnici Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka, leta 2001 ob 10. obletnici samostojnosti Slovenije in leta 2016 ob svetovnem čipkarskem kongresu (OIDFA) v Ljubljani.

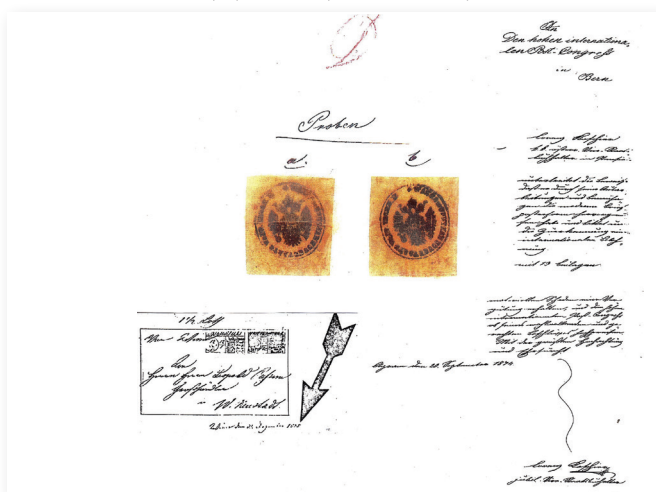
## Lovrenc Košir in poštna znamka

Letos mineva 215 let od rojstva in 140 let od smrti našega rojaka Lovrenca Koširja iz Spodnje Luše v Selški dolini. O njegovi življenjski poti je največ podatkov zbral idrijski rojak Ferdinand Kobal (1883–1959). Njegova pobuda je bila odkritje spominske plošče Koširju na Fojkarjevi domačiji v Spodnji Luši in izdaja poštних znamk s Koširjevim portretom ter rojstno hišo leta 1948. Žal je Ferdinand Kobal na začetku šestdesetih let 20. stoletja umrl in z njim tudi skoraj vse gradivo o Koširju, ki ga je Kobal zbiral skoraj 30 let. Samoupravni politični sistem v drugi Jugoslaviji, vse do osamosvojitve Slovenije, Koširju ni bil naklonjen, češ da je bil nemško usmerjen, ker je pisal le v nemškem jeziku, med drugim tudi o svoji genialni ideji v elaboratu o poštni znamki leta 1835/1836, ki ga je poslal na pošto upravo oziroma Visoko dvorno blagajno na Dunaju. Z majhnim gumiranim koščkom papirja, ki bi ga nalepili na pisemsko ovojnico, bi pošiljatelj pošiljke plačal stroške poštne; s poštним žigom pa bi nalepljeno znamko na ovojnici poštni uradnik na pošti znamko razvrednotil (uničil). S tem bi se izognili zapletenemu obračunavanju poštne, ki je bilo takrat zelo zamudno, ker je poštino običajno plačal prejemnik pisemske pošiljke. Poštni uradnik pri prevzemu pošiljke namreč še ni natančno vedel, po kakšni poti s konjsko kočijo bo pošiljka potovala in posledično, kolikšni bodo stroški poštne. Seveda je bila težava takrat, ko prejemnik (naslovnik) pošiljke ni želel sprejeti.

Žal so avstrijski uradniki na Dunaju Koširjev predlog zavrnil. Zakaj? O tem natančnih podatkov ni, temveč so več ali manj le ugibanja. Košir je bil zaposlen v finančnih oddelkih pošt v Ljubljani, Benetkah, Milanu, Zagrebu in na Dunaju, zato je dobro poznal takratno finančno pošto poslovanje, ki ga je pripeljalo do ideje o poštni znamki. Ko ni uspel s svojo idejo, je postal za okolje in svoje sodelavce zelo moteč, celo tako, da so ga v Zagrebu predčasno upokojili. Vse do svoje



Serijska znamka s portretom Lovrenca Koširja in letalska znamka z njegovim portretom ter njegovo rojstno hišo, ki ju je leta 1948 na pobudo Ferdinanda Kobala izdalo PTT podjetje nekdanje DF Jugoslavije.



Detajl iz elaborata Lovrenca Koširja (1835/1836) o poštni (pisemski) znamki, ki ga je poslal Visoki dvorni blagajnik na Dunaju in leta 1874 tudi kongresnikom v Bern, ko so ustanovili Svetovno pošno zvezo. Puščica kaže datum, ko je Košir vlogo napisal.

smrti leta 1879 na Dunaju, je premišljeval o ideji poštne znamke, ki jo je po dolgotrajnem prepričevanju visokih angleških poštних uradnikov leta 1840 uresničil angleški učitelj Rowland Hill. Eden od zadržkov za vpeljavo poštne znamke na angleških poštah je bil med drugim tudi, kako bodo poštni uradniki lepili gumirane znamke na ovojnice (če jih bodo enostavno z jeziki, bodo lahko zboileli za različnimi alergijami, ker je bilo gumiranje in tiskanje poštних znamk šele v povojih).

Junija leta 1850 so poštne znamke zagledale luč sveta tudi v avstrijskih deželah oziroma v kasnejši Avstro-Ogrski monarhiji. Ko je Koširjeva genialna ideja o poštni znamki postala izum Angleža Rowlanda Hilla tudi na poštних uradih, kjer je Košir služboval, je bilo to zanj največji psihični pritisk. Poleg slovenskega jezika je Košir obvladal še nemščino, italijanščino, francoščino, hrvaščino in latinščino. Zato so ga večkrat premeščali po finančnih poštних uradih današnje Slovenije, Hrvaške, Italije in Avstrije. Vendar se ni nikjer ustalil, ker ga je povsod preganjala nočna mora njegove ideje o poštni znamki. Leta 1874 je bil v Bernu (Švica) 1. Ustanovni kongres Svetovne poštne zveze (UPU) in Košir je udeležencem tega kongresa še enkrat poslal svoj elaborat iz leta 1835/1836, kako si je zamislil izvedbo poštne oziroma bolje rečeno pisemske znamke v praksi, da bi na tem kongresu dobil vsaj zadoščenje o prvenstvu tega izuma.

Od izida prve poštne znamke v Angliji je takrat minilo že skoraj 35 let. Zato so kongresniki v Bernu vzeli to Koširjevo dokumentacijo le na znanje, brez odločitve. In prav to dejstvo je bilo zadnji žebelj v njegovi krsti, da je bolan in zapuščen od vseh julija 1879 umrl v dunajski hiralnici. Kje je njegov grob, ne ve nihče. Tudi arhivskih listin o Koširju je ostalo bore malo, čeprav je bil visok finančni uradnik takratne avstrijske in kasnejše avstro-ogrske pošte. Po letu 1948, ko so izšle prve in edine znamke s Koširjevim portretom, je vse do leta 1991 odšel



Ovitek prvega dne z izpisom *Pionir poštne znamke*, priložnostno znamko s Koširjevim portretom z odtisom priložnostnega poštnega žiga. Tako je avstrijska pošta leta 1979 obeležila 100. obletnico rojstva našega rojaka iz Selške doline.

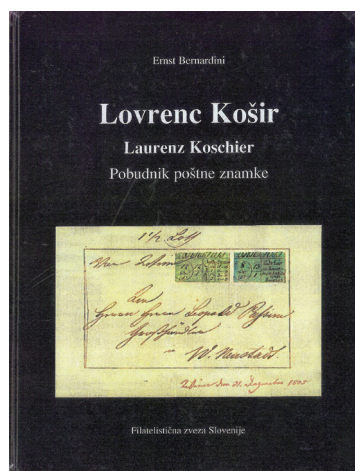
v pozabo slovenskih politikov, kulturnikov in še koga. Leta 1979, ob stoletnici njegove smrti, je avstrijska pošta izdala priložnostno znamko, ovitek prvega dne in priložnostni poštni žig, s katerim je ovekovečila, kot so ga poimenovali naši severni sosedi, »*pionirja poštne znamke*«.

Avstrijski filatelist in sodnik ustavnega sodišča na Dunaju dr. Ernst Bernardini je leta 1999, ob 80-letnici izida prvih slovenskih znamk (*Verigarji*), obiskal mednarodno filatelistično razstavo v Ljubljani. Ob tej priložnosti so z njim navezali stike predstavniki Filatelistične zveze Slovenije (Igor Pirc) in filatelista Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka (Albert Murn in pisec tega članka). Plod tega sodelovanja je bila izdaja knjige, ki jo je tudi s pomočjo prej omenjenih leta 2004 izdal dr. E. Bernardini *Lovrenc Košir: pobudnik poštne znamke* (v nemščini), na pobudo Filatelistične zveze Slovenije pa je bila knjiga prevedena tudi v slovenščino.

V knjigi je dr. Bernardini zbral in smiselno povezal vse še dostopne arhivske dokumente o Koširju iz Slovenije, Italije, Avstrije, Švice in Nemčije ter na njihovi podlagi nedvoumno dokazal, da je bil Lovrenc Košir prvi pobudnik ideje ali izuma poštne znamke. Filatelistična zveza Slovenije v njegovo čast podeljuje priznanja filatelističnim društvom in posameznim filatelistom. Priznanja Lovrenca Koširja dobijo člani društva in tisti, ki se s svojimi zbirkami udeležujejo filatelističnih razstav doma in in po svetu, organizirajo filatelistične krožke po šolah, se ukvarjajo z raziskovalnim delom na področju poštne zgodovine ter publicirajo svoje izsledke v raznih strokovnih revijah.



Ovitek prvega dne, priložnostna znamka in odtisi treh žigov, dveh priložnostnih in enega dnevnega, pošte v Škofji Loki. Priložnostne izdaje je Pošta Slovenije d. o. o. izdala leta 2004, ob 200-letnici rojstva Lovrenca Koširja, pobudnika poštne znamke.



Naslovnica knjige *Lovrenc Košir: pobudnik poštne znamke*, ki jo je avtor dr. Ernst Bernardini z Dunaja predstavil leta 2004 na simpoziju o Koširju v Celovcu v nemščini in v Škofji Loki v slovenskem prevodu.



Leta 2004 je Pošta d.o.o. Slovenije izdala priložnostno poštno znamko ob 200-letnici rojstva Lovrenca Koširja, Filatelistično društvo Lovro Košir pa je bilo organizator 4. Državne filatelistične razstave in skupaj s Filatelistično zvezo Slovenije pripravljavec simpozija o Lovrencu Koširju. Na simpoziju v Celovcu in v Škofji Loki je gospod dr. Ernst Bernardini predstavil Koširjevo življenjsko pot, zaobseženo v prej omenjeni knjigi.

## Prve slovenske znamke – Verigarji

Drug pomemben jubilej, ki je posredno povezan tudi s poštno zgodovino Škofje Loke, je bil izid prvih slovenskih znamk leta 1919. Prvi slovenski poštni znamki z motivom golega atleta (sužnja), ki trga verige avstro-ogrskega jarma in v njegovem ozadju sončni žarki svobode (delo slikarja Ivana Vavpotiča iz Kamnika), sta izšli 3. 1. 1919 v nazivni vrednosti (nominali) za 10 in 20 vinarjev, v tiskarski tehniki knjigotiska in kamnotiska. Te znamke filatelisti imenujemo *Verigar(je)* (nemško: *Kettenbrecher*, angleško: *Chainbreakers*) zato, ker slikarjev suženj na znamki s svojih rok trga verige (okove).

Splošno pomanjkanje hrane, oblačil in drugih dobrin po končani 1. svetovni vojni je bil vzrok, da so tudi slovenske poštne znamke tiskali v nenormalnih pogojih (stara tiskarska oprema, neustrezna pigmentna barvila, firnež, gumi, različne vrste papirjev), kar je botrovalo napakam natiskanih znamk v polah. Znamke so odstopale v barvnih različicah (niansah) in celo v barvnih tonih. Nekatere so bile brez zobčanja in v t. i. sotiskih. Skratka, po končni kontroli tiskarskih pol v obeh tiskarnah, v Ljubljani in na Dunaju, bi morali večino teh znamk uničiti. Seveda do tega ni prišlo, večji del teh znamk je končal v poštne prometu, še več pa pri filatelistih in prodajalcih znamk doma in v tujini. Pomanjkanje znamk je bilo po poštne uradih na Kranjskem tolikšno, da so morali znamke višje nominalne vrednosti diagonalno prerezati, da so dobili dve znamki za dve pisemski ovojnici z nižjo nominalo.



Prve znamke slovenske izdaje 1919/1921 za 10 in 20 vinarjev, tiskane v tehniki kamnotiska in knjigotiska.





Diagonalno odrezana znamka slovenske izdaje za 10 par v zeleni barvi in del te znamke, uporabljen na pisemski ovojnici kot 5-parska znamka.



Odtis dvokrožnega avstrijskega žiga z mostom, datumom v mostu, oznako žiga »c« in izpisom kraja pošte med obema krožnicama v nemščini Bischoflack (zgoraj) in v slovenskem jeziku (Škofja Loka) na avstrijski znamki.



Posebnost razvrstevanja (žigosanja) teh znamk je bila uporaba t. i. nacionaliziranih žigov. To so bili nekdanji žigi Avstro-Ogrske monarhije z izpisom kraja pošte v nemškem in slovenskem jeziku, iz katerih so »izbili« nemška imena krajev, npr. v primeru pošte v Škofji Loki je izpadel izpis Bischoflack. Na poštнем uradu v Škofji Loki so v letih 1919/1921 uporabljali izključno nacionalizirane žige, kar je razvidno iz odtisov žigov na znamkah na različnem poštnem gradivu (kot so poštnе spremnice, nakaznice, dopisnice, potovalna pisma itd.). Šele po letu 1921 so tudi na pošti v Škofji Loki uporabljali jugoslovanske žige z izpisom kraja pošte v latinici in cirilici.

Nacionaliziran žig v Škofji Loki je imel naslednje karakteristike: dvokrožen žig z mostom, zunanjim premerom 3 mm, datumom v mostu, izpisom kraja pošte Škofja Loka med krožnicama spodaj in črkovno oznako žiga npr. »b« ali »c«.

Prve slovenske znamke (*Verigarji*) so danes filatelistično blago, ki ima zaradi svojih zgoraj opisanih specifičnosti (napak tiskanja, mnoštva barvnih tonov iste nominale, različnih papirjev itd.) največjo vrednost. Še bolj kot doma v Sloveniji so te znamke iskane v tujini, celo na Japonskem. Eno od najboljših zbirk *Verigarjev* pri nas ima član Filatelističnega društva iz Škofje Loke Aleksander Elsner iz Medvod. Njegova zbirka obsega nekaj deset tisoč znamk, vendar se vse ločijo med seboj po barvi, vrsti papirja (npr. gladki, spužvasti, kartonski, cigaretni itd.) ali tiskarski napaki. *Verigarje* so tiskali na 29 vrstah papirja različne kakovosti in mase (g/m<sup>2</sup>) ter različne debeline.

Moderna e-tehnika (računalniki, tiskalniki, skenerji, fotokopirni stroji ...) danes omogoča izdelavo ponaredkov teh znamk, ki tržišče še bolj zamegljuje, zato mora zbiralec teh znamk imeti precej grafičnega znanja, zlasti s področja



Trije odtisi nacionaliziranega avstro-ogrskega žiga na štirih znamkah slovenske izdaje; odstranjeno (odbito) je ime kraja pošte v nemščini. Ostalo je le slovensko poimenovanje Škofja Loka.

barv, pigmentnih in drugih barvil, tiskarskih past, barvne metrike (spektrofotometrije), karakteristik papirjev in še kaj, da bi ločil originalno znamko od ponaredka. Te originalne prve slovenske znamke so zaradi svoje starosti zlasti pri barvah izgubile nekaj svoje prvobitnosti. Obledele so, čeprav varno spravljene v albumih ali na razstavnih listih. Posebno znamke na razstavnih listih zbirk so na razstavah izpostavljene dnevni, včasih pa tudi sončni svetlobi. In pri teh znamkah se po nekaj razstavah že pozna rahla sprememba barvne nianse ali celo barvnega tona. Te spremembe naše oči sicer slabo zaznajo. Zelo dobro pa te barvne razlike izmerimo na spektrofotometru (aparaturi, ki točno izmeri količino npr. rdečega barvila, modrega in rumenega barvila, ki v določenih odstotkih sestavljajo npr. zeleno barvo, ki jo zazna naše oko). Zelo pomembno je, da smo pri nakupu teh prvih slovenskih znamk previdni in kupujemo samo takšne primerke, ki so atestirani. Prav zaradi tega so *Verigarji* na tržišču danes zelo iskani, ker je na celem svetu malo podobnih poštinih znamk s toliko posebnostmi, kot jih najdemo ravno pri prvih slovenskih znamkah, ki so bile dolga leta, kot znamke prve slovenske izdaje, zamolčane, delno že v nekdanji Kraljevini Jugoslaviji, dokončno pa v (Titovi) Jugoslaviji. Vedno se je govorilo le o *Verigarjih*, ker je vse bolj spominjalo na neke revolucionarne čase, manj pa na to, da je takoj po razpadu Avstro-Ogrske, oktobra 1918, mlada Država Slovencev, Srbov in Hrvatov, čeprav le za približno dober mesec, bila sposobna spraviti na svet svoje poštné, slovenske znamke. In po sto letih smo letos v Sloveniji ta jubilej proslavili z mednarodno filatelistično razstavo Alpe-Jadran v Kamniku, mednarodnim simpozijem v Ljubljani, izdajo posebnega koledarja in izida priložnostne znamke, priložnostne ovojnice prvega dne in s priložnostnim poštanim žigom.

## Ante (Anton) Gaber

Ob 100-letnici izida prvih slovenskih znamk (*Verigarjev*) ne smemo pozabiti loškega rojaka Antona Gabra. Rodil se je v Škofji Loki leta 1883, tu končal osnovno šolo, gimnazijo nadaljeval v Kranju in na Sušaku, kjer je leta 1903 maturiral in študij umetnostne zgodovine poslušal na Dunaju. Leta 1908 se je vrnil v Škofjo Loko, kjer se je družil s slovenskimi impresionisti (Rihardom Jakopičem, Ivanom Groharjem, Matejem Sternenom). Leta 1913 je dobil službo v Etnografskem muzeju v Beogradu, leto kasneje pa na ministrstvu za gospodarstvo, kjer je služboval vse do avstrijske okupacije (1915), ko je bil konfiniran v Beogradu. Leta 1916 so ga vpoklicali v avstrijsko vojsko, tam je dočkal konec 1. svetovne vojne. Leta 1919 je bil krajši čas upravitelj Riklijevega zdravilišča na Bledu, za tem pa je dobil mesto eksperta za filatelijo pri Poštnem ravnateljstvu v Ljubljani. Že kot gimnazijec se je seznanil s slovenskimi literarnimi in slikarskimi krogi, kritično spremljal delo slovenskih impresionistov in kasneje, po končanem študiju na Dunaju, pisal članke za revijo *Dom in svet* ter časnika *Slovenec* in *Jutro*. Urejal je tudi umetniško zbirko Karla pl. Strahla v Stari Loki. Poštno ravnateljstvo v Ljubljani je v začetku leta 1919 izdalo prve slovenske znamke (*Verigarje*) in Ante Gaber je kot ekspert za poštne znamke prvi načrtno zbral *Verigarje* v vseh možnih variantah (glede na vrsto papirja, zobčanja, tiskarsko tehniko knjigotiska in kamnotiska, barvo, lepila, tiskarske napake in na vrsto uporabljenih poštних žigov, ki so bili v letih 1919–1921 na voljo na takratnih poštних uradih za razvrednotenje poštних znamk). Po njem se znamka *Verigarja* za 60 vinarjev v posebni modri barvi, tiskana v tehniki kamnotiska, še danes imenuje *Gaberica* in ima neprecenljivo ljubiteljsko ceno, ker je teh znamk v taki barvi zelo malo. Ante Gaber je bil tudi urednik prvega slovenskega filatelističnega lista *Kolektor*, ki je izhajal v letih 1924–1933, in priloge *Filatelija* v časniku *Jutro*. (V vsaki številki časnika je bila rubrika oziroma priloga *Filatelija*.)

Svoje raziskovalne izsledke o *Verigarjih* je objavljajl v tujih filatelističnih časnikih (Avstriji, Nemčiji itd.). Njegovo raziskovalno delo o prvih slovenskih znamkah je postalo temelj za izid priročnika, ki obravnava vso zgodovino in tehnologijo nastanka *Verigarjev*. Priročnik (*Priročnik maraka jugoslovenskih zemalja*, svezak 4, 5, 6 i 7) je v letih 1945–1947 v Zagrebu izdala Filatelistična



Portret našega rojaka Anteja Gabra (1883–1954), priznanega filatelističnega eksperta za *Verigarje*.



zveza Hrvaške. Vse do smrti, 9. 1. 1954 v Ljubljani, je Ločan Ante Gaber veljal za največjega eksperta prvih slovenskih znamk – *Verigarjev*.

## Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka



Plaketa Evropske federacije filatelističnih zvez evropskih držav (FEPA) Filatelističnemu društvu Lovro Košir Škofja Loka (2016).

filatelisti med mladimi filatelisti s Švedske, Finske, Belgije in Nizozemske na filatelistični razstavi EUROPHILA v Belgiji (Maasmechelen) in na Finskem (Vaasa) celo najboljši.

Ob vsaki filatelistični razstavi društvo izda tudi priložnostno kartico, dopisnico, maksimum karto, pisemsko ovojnico in vedno tudi priložnostni poštni žig. S tem poštnim dokumentom je za vedno ovekovečena vsaka razstava, ki bo tudi zanamce spomnila na čas, kdaj, kje in zakaj je bila organizirana neka filatelistična prireditev (npr. razstava, simpozij, okrogla miza, delavnica itd.).

Največja potrditev uspešnega delovanja društva pa je nagrada Evropske federacije filatelističnih zvez evropskih držav (FEPA), ki s posebno plaketo občasno nagradi pet najboljših filatelističnih društev oziroma klubov iz petih

Leta 1949 so filatelisti v Škofji Loki ustanovili Filatelistično društvo (FD). Ime društva so izbrali kar po pobudniku poštne znamke Lovrencu Koširju. Ob vsaki okrogli obletnici društvo izda *Zbornik*. Veliko pa je bilo o delovanju društva napisanega tudi že v strokovni filatelistični reviji *Nova filatelija*, ki jo izdaja Filatelistična zveza Slovenije.

Na tem mestu se bomo osredotočili le na pomembnejše dosežke društva. Dvakrat so loški filatelisti organizirali državno filatelistično razstavo, in sicer leta 1992, prvo v samostojni državi Sloveniji, in drugo leta 2004. Štirikrat so priredili mednarodne filatelistične razstave EUROPHILA 2004, MA-GE-LO PHILA 2009, EUROPHILA 2012 in EUROPHILA 2019.

Na vseh teh tekmovalnih razstavah v Škofji Loki so loški filatelisti v konkurenci s filatelisti s Švedske, Finske, Belgije, Nizozemske, Nemčije in Luksemburga s svojimi zbirkami dobili več zlatih, srebrnih in bronastih priznanj. Dvakrat so bili mladi loški

evropskih držav. Leta 2016 je bilo med temi izbranci tudi Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka, in sicer za uspehe pri popularizaciji filatelije med mladino (mentorstvo na filatelističnih krožkih po šolah), organiziranje državnih, mednarodnih in drugih promocijskih filatelističnih razstav ter sodelovanje članov s svojimi eksponati na državnih, mednarodnih in svetovnih razstavah.

Nekaj članov društva je prejelo najvišja priznanja Filatelistične zveze Slovenije, ker so izpolnili posebne kriterije za odličja – zaslužni filatelista – zlato, srebrno in bronasto priznanje, kot najvišje filatelistične nagrade v Sloveniji.

Med 24 filatelističnimi društvi pod okriljem Filatelistične zveze Slovenije je FD Lovro Košir v zadnjih šestih letih doseglo tretje, drugo in leta 2018 prvo mesto, skupaj s Filatelističnim društvom Ljubljana, med vsemi filatelističnimi društvi, registriranimi v Sloveniji.

Največkrat pa društvo sodeluje s svojimi razstavami na raznih prireditvah z drugimi društvi in ustanovami, kot so npr. Osnovna šola Škofja Loka – Mesto, Glasbena šola Škofja Loka, Loški muzej Škofja Loka, Prostovoljno gasilsko društvo Škofja Loka, Škofjeloški pasijon, Historial, Smučarski klub Alpetour – pokal Loka itd. Na teh promocijskih razstavah se šele pokaže, kako se lahko s filatelističnim gradivom nazorno prikaže dogodek, ki je razumljiv vsakomur ne glede na to, če nekoga filatelija zanima ali ne. In na vsaki taki razstavi se še enkrat potrdi reklo, da filatelija niso samo znamke v albumih, temveč predvsem razno drugo filatelistično gradivo: dopisnice, pisemske ovojnice, razglednice, poštni žigi itd.

## Zaključek

Praznovanje 70. obletnice delovanja Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka je bilo združeno z obeleženjem 215-letnice rojstva in 140-letnice smrti pobudnika poštne znamke Lovrenca Koširja, katerega ime nosi loško društvo, ter 100-letnico izida prvih slovenskih znamk – *Verigarjev*, ki so jih po osnutkih akademskega slikarja Ivana Vavpotiča tiskali v Ljubljani in na Dunaju. Loški rojak Ante (Anton) Gaber je poskrbel, da so se tiskarske in druge posebnosti teh znamk razširile po celem svetu in so po stotih letih le še bolj iskane, povpraševanje po teh znamkah pa je precej večje od ponudbe.

Vse te dogodke je povezala tekmovalna mednarodna razstava Europhila 2019 v Sokolskem domu, v organizaciji loškega filatelističnega društva, na kateri so svoje eksponate predstavili filatelisti iz Belgije, Švedske, Finske in FD Lovro Košir Škofja Loka. Med eksponati moramo omeniti zbirki *Lovrenc Košir in poštna znamka* ter *Verigarji, prve slovenske znamke 1919/1921*. Ob tej razstavi so bili izdani tudi dva priložnostna poštna žiga, ilustrirana dopisnica in *Zbornik*.

Ob 80-letnici Loškega muzeja Škofja Loka je kustosinja Biljana Ristić v Galeriji Ivana Groharja pripravila razstavo *Z nami praznujejo*, kjer so svoje eksponate predstavila društva, klubi in šole, ki so v letu 2019 praznovali okrogle obletnice delovanja (Šolski center Škofja Loka 130-letnico, Smučarski klub



Alpetour 90-letnico, Nogometni klub Ločan 90-letnico, Glasbena šola Škofja Loka 70-letnico, Društvo upokojencev 70-letnico in FD Lovro Košir 70-letnico), ki je lepo zaobjela vse dogodke družbenega in kulturnega življenja v mestu s srednjeveško podobo v preteklih desetletjih, med temi tudi jubileje iz poštne zgodovine Škofje Loke, opisane v tem članku.

#### VIRI IN LITERATURA:

Bezljaj Krevelj, Ljudmila: Težave, zdrahe in zamere ob izdajah prvih slovenskih znamk.

V: *50 let Filatelističnega društva »Lovro Košir« Škofja Loka : 1949–1999 : zbornik*, Škofja Loka : Filatelistično društvo »Lovro Košir« Škofja Loka, 1999, str. 57–74.

Cerkvenik, Janez: Na rob 120-letnice smrti Lovrenca Koširja. V: *50 let Filatelističnega društva »Lovro Košir« Škofja Loka : 1949–1999 : zbornik*, Škofja Loka : Filatelistično društvo »Lovro Košir« Škofja Loka, 1999, str. 13–17.

*Priručnik maraka jugoslavenskih zemalja* svezak 4, 5, 6, 7. Zagreb : Filatelistički savez Hrvatske, 1045–1947.

Slike k slovenskemu biografskemu leksikonu. Gaber Ante. V: *Ilustrirani Slovenec : tedenska priloga Slovenca* 3/1927, št. 14 (3. april 1927), Ljubljana : F. Kulovec, 1927, str. 107

Slovenski biografski leksikon : 1925–1991. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2009. Na povezavi: <https://www.slovenska-biografija.si/>

## Slovenci, začenjajo se novi časi ... (1918–1920)

Malo po stoti obletnici konca 1. svetovne vojne in rojstva nove države južnih Slovanov, v katero smo se vključili tudi Slovenci, je v Sokolskem domu v Škofji Loki gostovala razstava s pomenljivim naslovom *Slovenci začenjajo se novi časi ... (1918–1920)*. Na vhodu v mesto je nanjo opozarjal velik plakat in prijazno vabil k ogledu. Razstavo je pripravil Zgodovinski arhiv Ljubljana in se z njo pridružil množici dogodkov, ki so obeležili spomin na prelomne dogodke pred stotimi leti. Avtorice razstave so Elizabeta Eržen Podlipnik, Dunja Mušič, Mira Hodnik in Judita Šega, pri katalogu je sodelovala še mag. Hana Habjan. Razstava je tretja v nizu razstav, ki jih je Zgodovinski arhiv Ljubljana na temo 1. svetovne vojne pripravil v zadnjih petih letih, in je logično nadaljevanje prejšnje – *V zaledju soške fronte* –, ki smo si jo lahko ogledali tudi v Škofji Loki. Slovesno odprtje razstave je bilo 16. oktobra 2018 v Ljubljani, od takrat pa je prepotovala že dobršen del Slovenije in gostovala v devetih krajih, letos bo tudi v Železnikih.

Pri izbiri naslova so avtorice dolgo razmišljale in iskale tistega pravega, udarnega, primernega času, o katerem govorijo, in dogodkom, ki so se takrat odvijali. Na koncu so ga le našle, navdih zanj pa so dobile v dokumentu, v katerem Italijani Slovincem obljubljajo začetek novih, lepših in boljših časov, ki pa so nato Primorcem prinesli vse kaj drugega. Časovno so se avtorice osredotočile na prvi



Skupen logotip gostujočih razstav Zgodovinskega arhiva Ljubljana in Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka.

dve leti po koncu 1. svetovne vojne, ki sta bili za Slovence v marsičem prelomni, polni pričakovanj, a hkrati tudi zelo boleči. Razstava se časovno zaključuje z letom 1920, ko so bile s koroškim plebiscitom in podpisom rapalske pogodbe dokončno določene meje slovenskega ozemlja na severu in zahodu.

Razstava je sestavljena iz treh vsebinsko raznolikih sklopov, ki prehajajo drug v drugega, skupaj pa tvorijo zaključeno celoto. Pri izboru dokumentov so se avtorice odločale predvsem za take, ki javnosti do sedaj niso bili širše poznani, skoznje pa se zrcali pestra in raznolika povojna problematika.

V prvem delu razstave je predstavljen sklepni del vojaških operacij na italijanski fronti, ki so se končale z velikim porazom avstro-ogrske vojske, sklepom premirja in umikom 380 000 vojakov, ki so se čez slovensko ozemlje vračali proti domu in pri tukajšnjem prebivalstvu vzbujali strah pred krajami in izgredi, ki se je na koncu izkazal kot povsem neupravičen. V Ljubljani je bila v tem času ustanovljena nova Država Slovencev, Hrvatov in Srbov (SHS), ki so jo na množični manifestaciji na Kongresnem trgu slovesno razglasili 29. oktobra 1918. Ustanovljena je bila prva slovenska vlada, ki jo je vodil Josip vitez Pogačnik. Država SHS je žal obstajala le 33 dni – do 1. decembra 1918, ko se je združila s Kraljevino Srbijo v Kraljestvo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Eden od razlogov, zakaj so takratni politiki tako hiteli, je bil strah pred Italijani, ki so v neustavljivi želji, da zasedejo vse, kar jim je bilo obljubljeno z londonskim sporazumom, šli sprva celo čez demarkacijsko črto. Zasedeni Primorski so obljubljali pravičnost,



Obdobje do konca leta 1920 je močno zaznamoval boj za Koroško, pri katerem je propaganda igrala zelo veliko vlogo. (vir: ZAL, *Enota v Škofji Loki*)

mir in svobodo, a so kaj kmalu začeli omejevati pravice tamkajšnjega prebivalstva. Podobno je bilo na Koroškem, kjer se je boj za severno mejo končal s plebiscitom, 10. oktobra 1920, v korist Avstrije. Pred tem sta bili obe strani propagandno zelo dejavni, kar nazorno predstavljajo tudi dokumenti na razstavnih panojih. Za bolj nazorno predstavo je v ta del razstave umeščen še zemljevid, z vrisano mejo na severu in zahodu slovenskega ozemlja. Nova politična situacija na Koroškem in Primorskem je v naše kraje pripeljala nove begunce, ki se niso hoteli pokoriti raznarodovalni politiki. Mnogi so tu ostali za vedno, nekateri tudi v Škofji Loki.

Drugi del razstave predstavlja nekaj najbolj vidnih sprememb, ki jih je prinesla nova država. Na prvem mestu je bil to nov vladar iz dinastije Karađorđević, uradno kralj Peter, dejansko pa že njegov sin, regent Aleksander, ki je junija 1920 prvič uradno obiskal Slovenijo in bil deležen veličastnega sprejema. Novi so bili tudi državni grb, zastava in himna. Z novo državo so prišli tudi novi prazniki, stari avstrijski so bili ukinjeni, podobno kot nekdanja nemška imena javnih ustanov in ulic. Slovenski jezik je dobil večjo veljavo, postal je glavni učni jezik v šolah in na ljubljanski univerzi, ustanovljeni leta 1919. Povsem drugače je bilo na zasedenih ozemljih na Primorskem in Koroškem, kjer sta ga izpodrivali nemščina in italijanščina. Edino, kar je še nekaj časa spominjalo na stare čase, so bile močno razvrednotene avstro-ogrske krone, ki so jih – da bi zajezili nekontroliran dotok iz Avstrije in Madžarske – najprej žigosali, nato kolkovali in leta 1920 zamenjali s kronsko-dinarskimi bankovci.

Tretji del razstave odstira pogled na perečo socialno-zdravstveno problematiko. Zdravstvene razmere so bile zelo slabe; rodnost je strahovito upadla, umrljivost narasla, razsajale so različne bolezni, število tuberkuloznih bolnikov je zelo poskočilo. Z vojaki, ki so se vračali z bojišč in ujetništva, se je k nam zanesel še nevarni pegasti tifus. Jeseni 1918 je tudi množično morila španska gripa, ki je samo na slovenskih tleh zahtevala okoli 7 000 žrtev, nadaljnjih 4 000 pa je pobrala še pljučnica, ki se je pogosto pojavljala kot zaplet po gripi. Na ramenih nove države se je znašlo tudi več kot 11 400 vojnih invalidov, 30 000 vojnih vdov s skoraj 50 000 nepreskrbljenimi družinskimi člani, za katere je bilo treba ustrezno poskrbeti. Država jim je omogočila rehabilitacijo, nabavo protez, možnost prekvalifikacije in skromne invalidnine, še vedno pa je bilo njihovo preživetje v marsičem odvisno od njih samih. Za marsikaterim vojakom pa je ostal le spomin in sodišča so imela v prvih povojnih letih obilo dela, ko so jih razglašala za mrtve in njihovo premoženje prepisovala na sorodnike. S tem panojem se razstava tudi zaključuje.

V Sokolskem domu v Škofji Loki je razstava gostovala od 11. januarja do 5. februarja 2019 in bila deležna velike pozornosti. Videlo jo je vsaj 1 325 obiskovalcev, kar še dodatno potrjuje, da obravnavana problematika in prelomni povojni čas ljudi zelo zanimata. Svoj pečat je dalo tudi kakovostno in všečno oblikovanje razstave, spremljajočega kataloga in zgibank, delo Studia Aleja iz Radovljice,



kjer so oblikovali tudi veliki plakat. Razstavo spremljajo vsebinsko in slikovno zelo bogat razstavni katalog, v katerem so vsebine z razstavnih panojev predstavljene še bolj natančno, za popestritev pa še dve veliki platni s kolažem fotografij iz obravnavanega časa.

Gostovanje razstave v Škofji Loki je Zgodovinski arhiv Ljubljana pripravil v sodelovanju s Filatelističnim društvom Lovro Košir Škofja Loka, ki je v letu 2019 praznovalo 70-letnico uspešnega delovanja. V njihovih bogatih razstavnih zbirkah so tudi znamke iz prvega obdobja po razpadu avstro-ogrske monarhije in nastanku nove Države SHS. Društvo se je predstavilo z razstavno filatelistično zbirko dr. Janeza Cerkvenika *Prve slovenske poštne znamke po koncu 1. svetovne vojne*, s posebnim poudarkom na seriji poštних znamk *Verigar*, slovenskega slikarja Ivana Vavpotiča. Seriji znamk je skupen motiv sužnja, ki trga verige in simbolično nakazuje začetek novih, boljših časov.



Avtorice razstave z županom Občine Škofja Loka in direktorjem Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Od leve: Dunja Mušič, Mira Hodnik, Tine Radinja, župan, Judita Šega, Elizabeta Eržen Podlipnik in mag. Mitja Sadek, direktor ZAL. (foto: Tina Arh)



## Oseбно pričevanje ob uprizoritvah

*Škofjeloškega pasijona enega od režiserjev*

Minilo je že več kot 20 let od uprizoritve *Škofjeloškega pasijona*, pri kateri sem imel čudovito priložnost biti režiser oziroma voditelj uprizoritve. Hiter pregled pasijonskega dogajanja vsa ta leta je zame precej presenetljiv; od nečesa neznatnega, kar je vzniknilo od potomcev nekdanjega freisinškega gospodstva, je pasijon postal prepoznan in prišel na seznam državne nesnovne kulturne dediščine, kasneje pa tudi na najbolj prestižen Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine. Res se mi zdi neverjetno in tega sem vesel. Moja vloga je bila vse-kakor dati prvotni impulz k oživitvi pasijona, mu dati osnovno strukturo, ga popularizirati in speljati uprizoritev ter dogodke ob njej.

Ko sedaj gledam nazaj, vidim, da mi je bilo to nekako dano, ne da bi si sam posebej prizadeval ali imel kakršnokoli strategijo, da bi do tega prišel.

Ni bilo najbolj logično, še posebej glede na vse prejšnje odrske uprizoritve pasijona, kjer so se vedno vključevali profesionalni gledališčniki. Sam sem pred tem imel izkušnjo z režijo v Kulturnem društvu dr. Janez Evangelist Krek v Selcih, res pa je, da sem se pri študiju slovenskega jezika s književnostjo in etnologije s kulturno antropologijo zanimal za gledališče, ki mi je bilo vedno blizu. V sebi sem imel željo po večji uprizoritvi, vendar na kaj tako obsežnega nisem pomislil. Vse okoliščine, ljudje in tudi struktura na občini, skupaj z naklonjenim županom Igorjem Drakslerjem (brez katerega bi uprizoritve po mojem ne bilo), so se ujele in dale prosto pot uprizoritvi. Kot da je nastopil pravi čas, v katerem sem bil poklican za to delo.



Marjan Kokalj, režiser  
*Škofjeloškega pasijona* leta 1999.

Prvi občutek ob vključitvi v projekt je bilo veliko zadovoljstvo zaradi teksta in njegovega močnega vsebinskega pomena, s katerim sem se lahko identificiral, ga doživljal kot svojega, z njim živel ter ga brez zadržkov predajal vsem. Pred menoj je bilo polje neverjetne ustvarjalnosti in pričakovanja, kaj bo, kako bo šlo, v meni pa vretje neke nevidne moči. Stopiti nekam na novo pot, kjer ne veš čisto natančno, kam pelje, slutiš oziroma notranje poznaš cilj, za katerega si globoko prepričan, da je dober, nekaj lepega in neustavljivo močnega.

Uprizoritev sem v resnici doživljal kot poslanstvo. Prinesla mi je tudi stiske in težave, vendar globoko v sebi izjemno zadovoljstvo zaradi možnosti ustvarjanja nečesa dobrega in plemenitega za vse. Bil sem priča, da so se poti, ki so se zdele popolnoma zaprte, odpirale, iz neznatnosti je pasijon prodiral v javnost in podiral tabuje. Vse to je Nekdo povezoval, to sem prepričan, saj sem se večkrat spraševal, s čim sem si zaslužil tako dobre in zveste sodelavke in sodelavce; od voditeljev skupin do igralcev ter najožjih sodelavcev, ki bi bili lahko popolnoma drugačni ali mi celo obrnili hrbet. Zraven so pristopili tudi največji strokovnjaki na področju pasijona, pri čemer jih denar ni zanimal. Izredno sem bil vesel njihove zagnanosti in številnih ur zastoj opravljenega dela; pa tudi druženja z njimi, ki je bilo nekaj najlepšega. Z najtesnejšimi sodelavci smo ostali prijatelji vse do današnjih dni, četudi se ne vidimo pogosto; boljše potrditve o pristnosti odnosov ni.

Na kateremkoli področju bi se lahko temeljno zataknilo, saj so se ovire kazale ena za drugo, začeniši z dvomom o moji upravičenosti do vodenja pasijona, prek strokovnih osnov, financ in vprašanja obiska ter vse do vremena, saj je bila prireditev na prostem. Vse se je rešilo, čeprav je bilo treba napraviti kakšen ovinek ali preplezati oviro.



Gostoma pogovornega večera v škofjeloški knjižnici, ko je bil prvič javno predstavljen projekt ponovne uprizoritve pasijona, so z zanimanjem prisluhnili številni obiskovalci, 22. junij 1998.

*(foto: Alojzij Pavel Florjančič)*

Takrat sem v resnici okušal moč vere v cilj. Večkrat sem bil pretresen nad dobrimi stvarmi, ki so se zgodile; še posebej, če so se samoiniciativno ali kar same od sebe. Pri tem vodenju od zgoraj, ki je razgibalo številne dobronamerne ljudi, pa je zanimivo, da je tako dogajanje razgibalo tudi ljudi, ki so nasprotovali, četudi nismo nič imeli proti njim. Zame je bilo novo, da se ob takem intenzivnem javnem dogajanju prebudi vse, dobro in tudi slabo, ter postane aktivno.

Od t. i. nasprotnikov, ki jih je bilo sicer relativno malo, so pa nastopali na vplivnih položajih, sem doživljal najprej zaničevanje take predstave, v smislu, da nima pravice do javnosti. Čutiti je bilo skoncentrirano vnaprejšnjo nadutost ali vzvišenost v imenu intelekta; še posebej pri nekakšni »družboslovni inteligenci«, ki je želela v pasijonskem dogajanju videti fašistični ali celo nacistični dogodek primitivnih kristjanov oziroma belogardistov. Večkrat nisem mogel verjeti, da je tako premočrtno vsiljevanje neargumentirane interpretacije dela drugega sploh mogoče; še bolj pa me je presenetilo samoumevno pričakovanje, da bo to v javnosti, in celo pri nas uprizoriteljih, sprejeto kot splošno dejstvo. Kontradiktornost takih interpretacij je bila zelo očitna; začeni z zaničevanjem celotne uprizoritve kot nepomembne, po drugi strani pa pripisovanje velike politične nevarnosti in pomembnosti prav tej uprizoritvi. Takih kontradiktornosti oziroma izjavljanj nasprotujočih si trditev je bilo veliko; včasih celo v isti povedi. Kot temeljno vodilo takih reakcij je bilo mogoče čutiti nasilje in grožnjo z visoke pozicije oblasti, torej logiko moči, argumentirane vsebine pa dejansko nič.

V tistih trenutkih sem spoznal mizerijo »kulturne« elite, ki ustvarja kulturno politiko v Sloveniji in pošilja nekatere mlade v tovrstne akcije. Kasneje sem dojel, da so bile poceni ideje temočnega marksističnega veka po tej ideologiji postavljene na piedestal najvišje kulture, in sicer brez vsakršnega upravičenega razloga in širšega konsenza dobrih in uveljavljenih kulturnikov ter umetnikov; tako rekoč vsiljene z oblastjo. Temeljno držo v konkretnem ravnanju tovrstne kulture, kakor sem jo od blizu in konkretno doživel, bi opisal z odnosi kot: posmeh, prazno premetavanje prežvečenih socioloških terminov in prikazovanje banalnosti kot nekaj pomembnega. Zadrego, ki tukaj za kritičnega človeka nastopi, so rešili z obljubo nekakšne temne skrivnosti, ki jih vodi in se bo razodela le najbolj inteligentnim. Naj prišepnem, da tistega skrivnostnega obljubljenega ni nikjer, ampak je le prazna črna škatla, v kateri piše »1. april«, ko jo odpreš. Seveda je skrbno skrita in na voljo samo posvečenim. Kdor pogleda vanjo, je zavezan kulturni prevari in banalnosti. In umolkne ter začne igrati banalno igro z drugimi in javnostjo, saj je tudi zelo dobro plačana. To banalno imitiranje vere v temočnem okolju se mi je zdelo res skrajno primitivno in ponižujoče za mlade ljudi. Ovire za izvedbo pasijona so skoraj vse izhajale iz tovrstnih posvečenih krogov na različnih družbenih nivojih, ki pa so kljub vsej svoji politični in finančni moči ostali nemočni proti vsem sodelujočim in dobremu javnemu mnenju o pasijonu med ljudmi. Uprizoritev pasijona so dejansko ščitili edino sodelujoči. V tem sem začutil moč Boga, ki varuje, kar je dobrega.



O nastanku in pomenu *Škofjeloškega pasijona* je na pogovornem večeru v Knjižnici Ivana Tavčarja govoril dr. Metod Benedik, o projektu ponovne uprizoritve pa Marjan Kokalj, 22. junij 1998.

(foto: Alojzij Pavel Florjančič)

Razumljivo je torej, da so me omenjene izkušnje (dobre in slabe) začele voditi globlje vase in v željo po kulturni obogatitvi pri izvoru iz krščanske duhovnosti. Spoznal sem, da je slovenska kulturna politika »zaci-klana« in moramo seči globlje h koreninam, ki smo jih porezali, da bi se rešili iz primitivnosti bivanja. Kristus me je po Svetem Duhu popolnoma pritegnil, kot edini resnični akter na področju kulture, kot edini pravi neizčrpni temelj ustvarjalnosti. Neizmerna je njegova drža ljubezni. Pasijon v temelju vzgaja kulturo srca in dviga človekov horizont onstran, čez smrt.

Po pasijonu nisem več verjel v kulturo kot najbolj osvobajajoče in ustvarjalno okolje za človeški izraz, pač pa sem zahrepenel globlje.

Pasijon me je tako naučil veliko stvari: glede same kulture in umetnosti, ideoloških prepričanj v javnosti, odnosa do ljudi in dinamike sprejemanja nečesa novega, glede vpliva vsebine nekega dogajanja na odnose med sodelujočimi in vzdušje, ki se s tem ustvarja (temeljno vzdušje je tako kot vsebina), glede iskrenega namena v stvareh, ki se jih lotevam, temeljnih stvari v življenju, božje ekonomije, ki je veliko širša od zgolj razumske itd. Vesel sem, da pasijon še naprej daje hrano ljudem, ki se vključujejo v priprave in je v resnici postal največja prireditev v Škofji Loki. Mesto se tako lahko identificira z nečim res plemenitim, kar naj ga prečiščuje.

Včasih sem sanjal o centru duhovnega gledališča v Škofji Loki za vso Slovenijo, saj mesto nudi idealne pogoje za to, vendar je tu bariera kulturne politike, ki v tem ne bo hotela prepoznati kakovosti. Že kot jezuit sem večkrat obiskal festivale duhovnih gledališč v Italiji in presenečen videl velik odziv med gledališniki, ki jih sakralne teme zelo zanimajo. Ko bi bilo lahko kaj podobnega pri nas ... Želim si, da bi bilo manj predsodkov do duhovnih tem na področju kulture; stare tabuje v naših glavah in srcih je treba podreti.

Med študijem postmodernega gledališča sem presenečen spoznal, da je postmoderno ali sodobno gledališče po svetu našlo izhod iz splošne gledališke krize v vrnitvi k globljim vsebinskim koreninam; h krščanskim ali pa k drugim religijam; seveda z možnostjo tudi različnih ritualov, tudi temačnih, kar pa je odvisno od tega, kaj je v človeku, skupini in instituciji, ki uprizarja. Pasijon je v tem kontekstu sodobnega obračanja svetovnega gledališkega trenda v duhovno tako nenadoma zablestel tudi gledališko, in sicer kot izredno sodoben, svetel in aktualen. Naj navedem samo nekaj najbolj zunanjih značilnosti te aktualnosti: pripove-

duje v pretrganih sekvencah oziroma slikah ali podobah, ki jih mora gledalec sam povezati med seboj; pozna odmik ali digresijo oziroma izstopanje iz prizora in vzpostavljanje distance do prizora s strani igralcev ter spominjanje na neki širši nadgledališki temeljni nivo bivanja; meja med igralci in gledalci ni več tako velika kakor v klasičnem profesionalnem gledališču; pojem igralca je širši in vloga režiserja manjša – ni več navezana le na nekoga, ki je končal akademijo za gledališče; vsebuje paradoks glede enotnosti kraja in časa – dogajanje je nadčasovno in nadprostorsko in prav zato paradoksalno vključuje vse čase in prostore. To je samo nekaj elementov, jih je pa seveda še več.



*Škofjeloški pasijon, 1999. (foto: Jure Nastran)*

Pasijon mi je torej veliko dal, ne glede na številne težave, ki pa so bile majhne glede na vse dobro, kar se je zgodilo. Želim si, da bi ohranil duhovni naboj in se ne izvotlil v formalno predstavo z distanco do vsebine ali neiskrene in neresnične interpretacije. Ni prav, da bi uprizoritelji verjeli v ljudi prvoaprilske temne škatle, saj so ti prevaranti (tudi samih sebe). Ko izgubljaš igro, je najlažje reči, ne grem se več, in raje zasmehovati vse sodelujoče kot neumne. Pasijon ne more postati navaden turistično-kulturni dogodek, čeprav gre za gledališče v pravem pomenu besede.

Celotno dogajanje okrog pasijona kot nekdanji režiser tako najbolj spremljam prav z vsebinskega zornega kota, saj menim, da bi pasijon v nasprotnem primeru počasi propadel v škodo vseh; dejansko bi se izmaknil iz rok tistih ustvarjalcev, ki ne bi spoštovali njegovega dejanskega sporočila. Upam tudi, da bratje kapucini bdijo nad svojim pasijonom in lahko sodelujejo pri ohranjanju temeljnega sporočila. Naj se jim to dopusti in pri tem naj mesto pokaže kulturno širino in globino. Gotovo nihče ne more ubraniti različnih osebnih interpretacij pasijona, vendar bi si želel, da se to dogaja drugje, na pa po trgih in ulicah Škofje Loke in tudi ne pod istim imenom, pač pa pod jasno oznako, da gre za osebno interpretacijo pasijona, ne pa, da je to kar *Škofjeloški pasijon*.

Tako bo lahko še dolgo ostal vez in ohranjevalec vrednot vseh prebivalcev Škofje Loke, obeh dolin in Sorškega polja in, upam, da tudi prebivalcev celotne Slovenije.



## **Visoška kronika po poljansko, razmišljanje o krivdi in ljubezni**

Človeku, ko pride malo v zrelejša leta, zabrede v svoje spomine in izkušnje (naenkrat se jih nabere do pasu in čez), postane zanimivo, kar je bilo v mladosti samo mimobežen vtis. Tako kot s temi spoznanji na novo beremo Cankarja, na novo razumemo tudi *Visoško kroniko*. Po vsej romantiki Tavčarjevih del, ki sem se jih lotil v gledališču, v prevodih v poljanski dialekt in izdajah v knjigah, me je omrežila in ni spustila, dokler lani nisem svojih razmišljanj izlil preko odra v slovenske dvorane.

Ko se mi je zadnjih pet let pletla ideja o uprizoritvi in potem še možnost, da jo priključijo k slavnostim ob stoti obletnici izida romana, sem iskal njene poudarke. Najprej sem želel izpostaviti padarstvo, goljufivost in hkrati ljudsko modrost zdravljenja, ki jo je v tem tekstu veliko. Nazadnje sem se odločil za dramatizacijo, ki je segla globlje.

*Visoška kronika* je zgodba, ki jo lahko prenesemo v življenje vsakega posameznika, nas, življenje vsake hiše in družine, vsakega kraja. Pa ne, da bi si želel, da je povsod toliko napačnih odločitev, krutosti, zaznamovanosti, pač pa zato, ker je življenje sestavljeno iz strahu in poguma, zlobe in dobrote, privoščljivosti in nesebične pomoči, kazni in nagrad, sovraštva in ljubezni kot v *Visoški kroniki*. V katerem človeku, kateri hiši, kateri skupnosti se ne prepletajo vse te dobre in zle moči; priznam pa, da v zelo različnih razmerjih. In to razmerje nas na koncu naredi dobre ali slabe, prevaga na lepo ali grdo stran.

Gledališče, kot zelo minljiva zvrst umetnosti, je še vedno mikavno. Roman je bilo treba za oder najprej zgostiti, ne samo skrajšati. Iskal sem sporočila, ki jih ponuja, in se v poljanski predstavi odločil predvsem za dve. Krivda za greh, ki jo nosi Polikarp in jo nosijo(mo) vsi njegovi potomci, da ne rečem človeštvo. Sprašujem se, ali je možno, da zločini, slaba dejanja ostajajo v človeškem spominu



Avtorja fotografij z uprizoritve *Visoške kronike* po poljansko sta Jana Jocif in Igor Kavčič.

in, kljub teku časa, nekje vedno znova prihajajo na dan. Človeštvo dela zlo, v njem živi in ga tudi plačuje, ne nujno samo vsak svojega, lahko kolektivnega. Drugo sporočilo je sporočilo ljubezni, ki edino lahko te grehe prečisti, prekrije, morda celo ozdravi. Tavčar je postavil v *Visoško kroniko* same pozitivne ženske like, ki znajo ljubiti, odpuščati, se žrtvovati, hkrati pa biti močne in svobodne, celo, v današnjem jeziku, emancipirane. Osrednje sporočilo predstave je neizbežnost prisotnosti vesti »*Pridem puote*« in sporočilo ljubezni za napredek in lepše življenje nas vseh.

Tako je nastala dramatizacija, režija je bila njena posledica. Slaba vest v stalni prisotnosti Jobsta Schwarzkoblerja, zgodba Polikarpa, od neusmiljenega vojaka, preračunljivega gospodarja do zlomljenega starca in potem enako prisotnega posmrtnega priprošnjika za svoje potomce, sta podobi, ki jih gledalec odnese domov. Vse ljubezni žensk, Margaretine, Agatine, materinske Pasavarice in svobodne Ane Renate pa kažemo kot nasprotje tej temačni usodi.

*Visoška kronika* pomeni zapis o prostoru, času in ljudeh, ki so bili in so povezani s tem, v toliko preizkušnjah zaznamovanem prostoru. Polikarp se je za svoje grehe pred Izidorjem nazadnje celo opravičil, poskušal je popraviti napako, ko je dal pripeljati Agato na Visoko. In ko sta Jurij in Agata začutila, da sta ustvarjena drug za drugega, je ljubezen ponesla visoško domačijo v srečne čase Kalanov, ki sta jih prekinila Tavčarjev, baje malo zvijaški, nakup grunta in nesrečni samomor gospodarice Ane Kalan. V tem prekletstvu se konča tudi rod Ivana Tavčarja, in sicer z nesrečno smrtjo njegovih dveh njegovih vnukov po 2. svetovni vojni.



Ivan Tavčar se ni ustavil samo pri zgodovini ene družine, odpira nam poglede na družbo in dogajanje tistega časa. Napredni škof Frančišek si je upal upreti cerkveni in družbeni zaostalosti na Loškem in širše, prebrisanost je poslal Agato v vodo, ker je vedel, da jo bo Jurij rešil, jo s tem očistil, ponovno krstil in tudi jasno povedal, da ne verjame v čarovništvo. Obratno kot danes je oblastnik širok, razgledan in napreden, pravi voditelj in razsvetljenec zaostalega ljudstva.

V predstavi sprašujemo, ali bo prekletstvo za greh ostalo. Ali se slabo vedno plača? Zakaj morajo grehe prednikov plačevati potomci? Na vsa vprašanja nismo odgovorili, ker pričakujemo, da si bo vsak odgovoril sam. Še veliko sporočil povemo, veliko jih gledalci po predstavi najdejo tudi sami, kar je naš namen. Predvsem želimo, da ne odhajajo brez vprašanj, ki si jih zastavljajo, in odgovorov, ki jih iščejo. To je možno tudi zaradi zelo motivirane in predane ekipe 30 ljudi, vseh generacij, ki se je zbrala z gričev, bregov in dolinic okrog Poljan in razburkala pogovore v vasi. Družni nas veselje do dela, prostovoljstva, druženja in nastopanja. Vsak v ekipi je našel svoj košček, ki ga prispeva in je ponosen nanj, kot sem jaz ponosen na vse.

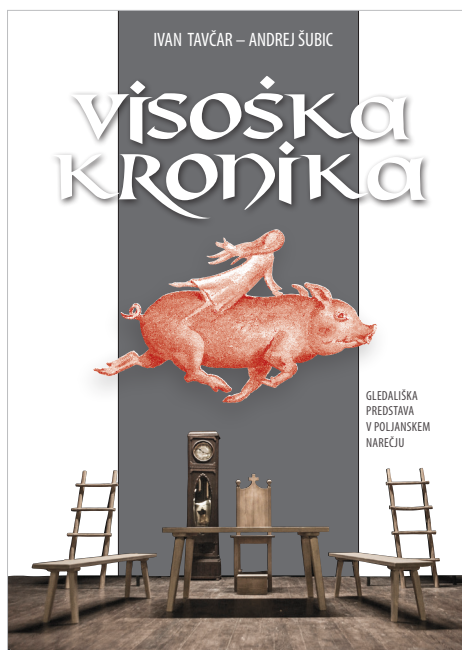
Ob nastajanju in potem uprizoritvah nastaja nova kronika, kronika našega druženja. Tam so zapisane številne anekdote, srečevanja prekrasnih ljudi, ki so nazadnje oblikovali igralsko skupino v igri *Visoška kronika po poljansko*. Ko na vajah beseda ni stekla, so jo sprostili Martinini sendviči, ko smo trdi korakali po odru, so nas

mehčale pripombe čakajočih na nastop in nežen Mimičin glas. Ko se nič ni sestavilo v tekočo zgodbo, je z minimalno spremembo posegla režiserka Jana, ko smo se oblačili, smo dobili darovana lepa oblačila, na odru je zasijala prava ljudska rezbarska umetnina mizarjev naše minimalistične scene, ki nam je ponujala, kljub maloštevilnim elementom, varno zatočišče, tudi na obeh prežah iz kovine. Da so imele roke kam, smo dobili unikatne rekvizite. Od navdušenja so se lomila rebra, ura v ozadju nam je tekla, kazala pa, da naš čas ni vržen stran. In ko nam je bilo proti koncu najtežje, so pritekli na oder otroci, srečnih, neobremenjenih izrazov, pogledov in *Visoško* popeljali v srečnejšo prihodnost. Pa ne samo *Visoško*, mislim, da tudi nas. Samo mi vemo, kaj se je v nas lomilo, kako sta se beseda, misel sprostili, kako je telo oživel, kako smo počasi dobivali samozavest, ko smo prinašali in odnašali na oder svoje sporočilo, ki si ga sedaj z lahkoto zapomni in ponotranji Poljanc, šolar ali gledalec, ki, prihajajoč od daleč, kakšne poljanske besede sicer ne razume, še kako pa razume notranje boje Polikarpa in Izidorja, pogum Jurija in ljubezen, predanost in usmiljenost visoških žensk.

Poljansko narečje je zapelo gledališko pesem, kot jo znamo samo v Poljanah, in to bomo gojili, dokler bo kdo govoril »*po polansk*«.

V Kulturnem društvu dr. Ivan Tavčar Poljane bomo še igrali to igro. Marsikdo mi reče, to je tvoj in naš vrhunec, boljšega nismo sposobni. Res je, mi ne, a prišli bodo za nami, ki bodo naredili še bolje in še več, v to verjamem, ker zaradi izjemne kulturne zgodovine našega kraja verjamem v visoko »*bruto družbeno srečo*« v Poljanah. Veseli smo, da jo pišemo tudi mi v več kot 20 ponovitvah naše predstave; igrali smo v Poljanah, Škofji Loki, Žireh, Železnikih, pri Svetem Duhu, Stražišču, Cerkljah, Polhovem Gradcu, Desklah, od tega trikrat za dobrodelni namen, čakata nas ljubljanska Drama in predstava na prostem pred visoškim dvorcem. Pet tisoč gledalcev je že odšlo domov z globokim vtisom, da je vredno premisliti svoja dejanja, ker prihaja »*pridem puote*«, da se dobro in ljubezen poplačata, s tem pa raste »*bruto družbena sreča*«.

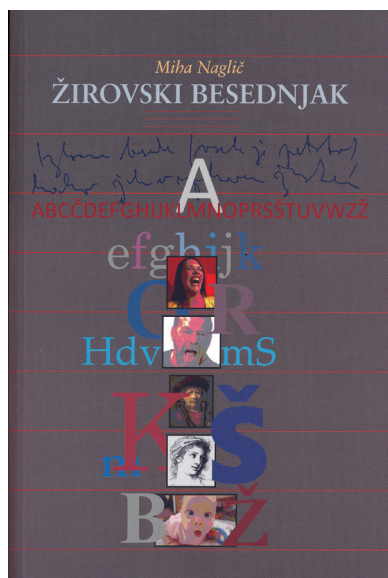
\* »*Bruto družbena sreča*« lahko tudi »*bruto nacionalna sreča*« je termin, ki ga uporabljajo namesto »*bruto domačega proizvoda (BDP)*« in predstavlja vse, kar človeku, posamezniku prinaša mir in srečo v skupnosti ljudi.



Gledališki list predstave *Visoška kronika* v poljanskem narečju; ilustracija celostne podobe Maja Šubic, oblikovanje Nives Lunder.



## O Žirovskem besednjaku<sup>1</sup>



Miha Naglič: *Žirovski besednjak*.

Miha Naglič (roj. 1952) je po izobrazbi filozof, po poklicu pa samostojni kulturni delavec, od leta 2017 je uradno v pokoju. Lahko bi rekli, da se drži načela: *Živi lokalno, deluj globalno!* Rojen je bil namreč v Žireh (v Stari vasi), kjer neprekinjeno živi, z izjemo študijskih let (Ljubljana, Pariz), ko je pridobil ironično distanco, s katero gleda na ljudi, vključno z Žirovci. Nekateri mu to nekoliko zamerijo, nihče pa ne more zanikati, da je ime kraja ponesel v svet: kot pisec, esejist in urednik. Je ustanovni član *Žirovskega občasnika* in vse od začetka tudi njegov urednik, dolga leta je bil predsednik Muzejskega društva Žiri, leta 2017 je postal tudi častni občan Občine Žiri. Ta naslov ni kar tako, saj ima le pet Žirovcev ta naziv; Miha delajo družbo znanstvenica in akademikinja ddr. Marija Stanonik, slikar in pisatelj Jože Peternejl - Mausar, akademski slikar Tomaž Kržišnik in gospodarstvenik Bojan Starman, ki je bil kar štirikrat zaporedoma tudi neprofesionalni žirovski župan. In ravno

to priznanje je bilo pobuda, da se je Miha odločil, da svoje 40-letno kulturno delovanje v Žireh tudi sam obeleži. Napisal je knjigo *Žirovski besednjak: izbrane besede (vseh je petsto), kakor jih v njihovem žirovskem kontekstu razume, razlaga in (po)doživlja avtor te knjige*.

1 Naglič, Miha: *Žirovski besednjak : izbrane besede (vseh je petsto), kakor jih v njihovem žirovskem kontekstu razume, razlaga in (po)doživlja avtor te knjige*. Ljubljana : Pegaz International, 2019 (Knjižnica Žirovskega občasnika, zv. 25), 596 str.



To je zbirka miniaturnih esejev, razvrščenih po abecedi, od A do Ž. Nekatere je avtor napisal na novo, drugi so bili v daljši obliki že objavljeni, npr. v sobotni prilogi *Dela*, v *Gorenjskem glasu* ter v knjigi *Kultivirati svoj rovt: med routarstvom in svetovljanstvom* (2002). Miha Naglič je tudi avtor knjig *Kdo je kdo na Žirovskem, nekoč in danes* (1998), *Žirovski vodnik* (2000) in *Kratke žirovske* (2014).

Vsebinsko so eseji zelo raznoliki; avtor pravi: »Izbrane besede so snovne in nesnovne narave, označujejo stvarne in duhovne fenomene. Le nekatere od njih so imena. Upošteval sem vsa imena žirovskih naselij. Namenoma pa sem se izognil imenom žirovskih osebnosti, četudi so znamenite in zaslužne. Mnoge od njih omenjam v besedilu, nimajo pa samostojnega gesla, čakajo na žirovski biografski leksikon. Razen nekaterih, od Jezusa prek Marije Terezije in Tita do Esada. Pri teh ne gre za biografije teh slovitih osebnosti, temveč za širši fenomen, ki ga označujejo, in je tak, da se je tako ali drugače dotaknil tudi Žirovcev.«

Kljub vsebinski raznolikosti pa knjiga deluje kot celota, saj vsi eseji govorijo o Žireh, direktno ali posredno. Po eni strani je knjiga žirovski vodnik, v katerem lahko vsak najde konkretne podatke o različnih stvareh, kot so žirovski pisatelji, likovniki, jedi, kulturne znamenitosti itn. Zato jo lahko beremo tako, kot priporoča avtor: »Začni pri poljubnem geslu, ki te zanima, namigi v njem te povedejo še do drugih ...« Ker pa je knjiga mnogo več kot vodnik, jo lahko beremo tudi tako, kot sem jo sama: od prve do zadnje strani, iz čistega užitka ob branju dobro napisane besede. Vsak esej je zgodba zase, zbirka esejev pa je zgodba o Žireh in Žirovcih skozi čas, o naravnih danostih in znamenitostih Žirov, o karakternih značilnostih Žirovcev, njihovih usodah, tako zabavnih kot žalostnih.

Po avtorjevem mnenju je knjiga preveč zagledana v preteklost, vendar sama to dojemam kot eno njenih glavnih kakovosti, saj šele poznavanje preteklosti omogoča razumevanje sedanjosti. Žiri niso od danes in čeprav je res, da so bile zaradi geografske lege in slabih prometnih povezav dokaj izolirane, kar je pustilo sledi tudi v žirovskem značaju (npr. gesli: *Kult dela*, *Rovt*), so bile po drugi strani sredi sveta. V dobesednem pomenu že pred 252 milijoni let, ko so ležale ob ekvatorju na dnu morja (geslo: *Multidiscus Zhiriensis*), v prenesenem pomenu pa šele v zadnjih desetletjih (gesla: *Globalizacija*, *Internet*, *Zaprlost* itd.).

*Žirovski besednjak* je knjiga odprtega duha, ki bi jo moral prebrati vsak Žirovec oziroma vsak človek, ki bi rad spoznal Žiri in se znebil stereotipov o Žirovcih. Kot Ločanka jih poznam kar nekaj, vendar pa Žirovci Ločanom ne ostajajo dolžni, kar med drugim izvemo v geslu *Škofja Loka*: »Škofja Loka je v žirovskem spominu simbol višje instance, kraja oziroma sedeža oblasti, pod katerega sodiš. Bili smo »pod Loko«; najprej skoraj osemsto let pod loškim gospodstvom freisinških škofov (do leta 1803 oziroma 1812) in potem spet od leta 1941 (z izjemo logaškega intermezza 1961–1969). V Loko smo vse te čase predvsem dajali, od tam pa le malo ali skoraj nič prejimali. Zato ni čudno, da je Loka v (pod)zavesti Žirovcev vpisana kot mačehovska. Če bi višino dajatev obračunali, bi po mojem ugotovili, da te še zdaleč niso bile najvišje v fevdalnih časih;



Miha Naglič. (foto: Tina Dokl, za Gorenjski glas)

*najvišje so bile v letih 1970–1994, ko so bili visoki tudi dohodki žirovskih podjetij. To se je pokazalo tudi po letu 1994, ko smo ponovno dobili svojo občino in je več kot očitno, da v kraju kljub majhnosti občine ostaja bistveno več denarja kot prej. Žirovci smo bili ponovne »samostojnosti« veseli in ni čudno, da se je averzija do Loke izkazala tudi na simbolni ravni, ko so tedanji občinski svetniki zavrnil predlog, da bi imeli v novem in prvem občinskem grbu loškega zamorca s krono. Predlagatelj, rodoslovec in nekdanji loški župan Peter Hawlina, je poudaril, da bi tako izka-*

*zali ponovno pripadnost srednjeevropskemu prostoru nekdanjih freisinških posesti, svetniki pomena tega predloga v svoji lokalni zamejenosti in ozkosrčnosti niso uvideli. V drugi polovici 20. stoletja je bilo (in je še zdaj) za žirovske dijake pomembno loško srednješolstvo, zlasti gimnazija ter poklicni in srednji šoli kovinarske in lesne smeri. Mnogi Žirovci so se v Loki tudi poklicno uveljavili; Zdravko Krvina, Viktor Žakelj in Jože Albreht so bili župani nekdanje »ta velike« škofjeloške občine, v spomin žirovskih dijakov pa so se kot ravnatelji vpisali Rado in Vladka Jan, Marko Erznožnik in Martin Pivk. Kulturno je v zadnjem času na Žirovskem še najbolj prisotna Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka, katere sestavni del je Krajevna knjižnica Žiri. Z odprtjem poljanske obvoznice je žirovski odnos do Loke postal še bolj sredobežen, vendar ta ostaja med bližnjimi mesti slej ko prej tisti kraj, s katerim imamo Žirovci največ povezav. Pripadnost oziroma povezava s Škofjo Loko nam je usojena, tako po naravi kot po zgodovini.«*

*Za razliko od Škofje Loke in Železnikov Žirovci profesionalnega muzeja še nimamo, smo amaterji: »Nekateri Žirovci visoko cenijo svoj amaterizem. Takole rezonirajo: Mi smo amaterji, delamo zastonj, zato lahko marsikaj naredimo tudi napol oziroma bolj po domače. Moje prepričanje pa je, da je treba delati čim bolj profesionalno, tudi če za svoje delo nisi plačan. Profesionalizem je nasprotje amaterizma. Slednjega ne smemo enačiti z ljubiteljstvom. Ljubiteljstvo je iz glagola ljubiti, izhaja iz ljubezni do tistega, kar počneš. Gre za vprašanje kakovosti narejenega. Ob tem pomislim, da je bilo v delu ekipe, ki že skoraj 40 let snuje Žirovski občasnik in je v zadnjih 20 letih na novo vzpostavila Muzej Žiri, veliko ljubiteljstva in malo amaterizma. Prizadevali smo si, da bi delo opravili na profesionalni ravni, čeprav za to nismo bili ustrezno nagrajeni. ... Bi morali biti, ko pa smo delali iz ljubezni?«*

Zgornja esej sem izbrala, ker je predstavitev knjige napisana za *Loške razglede*, ki jih izdaja Muzejsko društvo Škofja Loka, iz katerega je izšlo tudi Muzejsko društvo Žiri. Če bi knjigo predstavljala drugemu občinstvu, bi seveda izbrala kaj drugega, v zadregi zagotovo ne bi bila. Svoja gesla imajo *Idrija*, *Poljane* in *Železniki*, *Jesenice*, *Benetke*, *Beograd* itn., a tudi *Francija*, *Kitajska*, *Rusija* in *Ukrajinci*. Vseslovenski je Vrhničan *Ivan Cankar*, ki je v žirovskem kontekstu pomemben kot vnuk Žirovca Martina Pivka in prijatelj Dinka Puca, ljubljanskega župana in bana Dravske banovine, čigar oče je bil tudi Žirovec. Ravno tako *France Popit*, ki je leta 1953 z avtom zapeljal z žirovskega mostu in ni veliko manjkalo, da bi v Sori utonil. Žirovci smo imeli tudi *Romea in Julijo*, *Jezero* in *Hudiče* (Nagliče), vsi Zemljani pa se lahko najdemo v bolj filozofskih esejih pod gesli *Bog*, *Distanca*, *Podnebne spremembe* in *Smrt*.

Zato naj sklenem z besedami avtorja: »Je Žirovski besednjak le žirovski? Kolikor vem, takega nima noben večji kraj na Slovenskem. Tudi v pisanju te knjige sem ponovno spoznal, da smo Žirovci bolj upeti v širša, slovenska in globalna dogajanja, kot si mislimo sami ali kot si mislijo drugi o nas, češ da smo tam nekje na koncu sveta, Bogu za hrbtom. Zato – zaradi naše posebnosti, neločljive od univerzalnosti tega sveta – zna biti ta knjiga relevantna in zanimiva tudi za druge in ne le za Žirovce in upam, da bo segla čez naša intelektualna obzorja.«

## Od indoevropsčine do umetne inteligence



Dr. Gašper Beguš. (iz družinskega arhiva)

Gašper Beguš prihaja iz Škofje Loke. Po maturi na škofjeloški gimnaziji je študiral primerjalno jezikoslovje na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Doktorski študij je nadaljeval na univerzi Harvard v Bostonu, sedaj pa dela kot docent na Univerzi Washingtona v Seattlu, kjer vodi laboratorij za fonologijo na oddelku za jezikoslovje ter poučuje jezikoslovje in fonologijo. V tujini živi z ženo Nino, ki raziskuje književnost z vidika umetne inteligence in bioetike, ter dvema sinovoma.

**Po koncu gimnazije, bil si odličen dijak in zlati maturant, so se ti odpirale vse poti. Od kod tvoja odločitev za študij jezikoslovja?**

*Človeški govor me zanima, odkar pomnim. Verjetno je za to malo krivo tudi dejstvo, da je mama profesorica slovenščine in smo imeli doma vedno polno knjig, ki so ležale po policah in pritegnile mojo pozornost. Najbolj so me seveda zanimale tiste, ki zame še niso bile primerne, recimo Dostojevski v 7. razredu. Še preden sem začel z osnovnošolskim izobraževanjem, sem napisal svojo prvo knjigo. Zanimanje za jezik se je nadaljevalo v osnovni šoli in gimnaziji, ki sem ju obiskoval v Škofji Loki. Hvaležen sem, da sem v svojem osnovnošolskem in gimnazijskem izobraževanju imel tako dobre učitelje, ki so zaznamovali mojo kasnejšo pot. Nekje na prehodu med osnovno in srednjo šolo so me poleg slovenščine začeli zanimati še stari jeziki in tako ni bilo več dvoma, kam me bo peljala študijska pot.*

*Če te zanimajo stari jeziki, je seveda najbolj primeren študij primerjalnega jezikoslovja na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki sem ga začel leta 2007. Primerjalno zgodovinsko jezikoslovje je morda širši javnosti manj znana znanstvena veja, je pa toliko bolj zanimiva. Pravzaprav se je vsa jezikoslovna veda do tridesetih let prejšnjega stoletja ukvarjala predvsem s primerjalnim jezikoslovjem oziroma rekonstrukcijo indoevropskega prajezika, jezika, iz katerega so se razvili indoevropski jeziki, kot so stara in nova grščina, latinščina, sanskrt, hetitsščina in seveda slovanski jeziki. V 18. stoletju so prvi raziskovalci odkrili nekaj revolucionarnega: da se jezik ne razvija kar tako, brez reda, ampak se spreminja po točno določenih pravilih. Če ta pravila (oziroma zakone) ugotovimo, lahko z veliko verjetnostjo rekonstruiramo, kako so govorili naši predniki, čeprav nimamo nobenega neposrednega dokaza o tem. Približno dvesto let so se največji znanstveniki ukvarjali s tem problemom, med njimi sta bila tudi sloviti matematik Herman Grassmann in jezikoslovec Ferdinand de Saussure. Ugotovitev, da se jeziki razvijajo iz prajezikov, ki jih danes ni več, je bila zelo koristna tudi za Darwina, ki je na ta način lažje prepričal sodobnike v pravilnost svoje evolucijske teorije.*

#### **Kaj si raziskoval v svojem diplomskem delu?**

*Že med študijem sem za eno leto obiskal dunajsko univerzo, kjer je velik center za primerjalno indoevropsko jezikoslovje. Tam sem tudi začel pisati diplomsko delo o glasovnem pravilu v vedskem sanskrtu.*

*Izmenjava Erasmus je izjemnega pomena za evropski visokošolski prostor, saj omogoča, da se študenti spoznajo s tujimi univerzami, z drugačnimi pogledi ter spoznajo nove učitelje in mentorje.*

#### **Študij si nadaljeval na Harvardu. Kako je mogoče priti na to prestižno univerzo?**

*Diplomska naloga je bila tista, ki mi je odprla vrata v svet. Prijava na doktorski študij na ameriških univerzah je zelo dolgotrajen in naporen proces, vendar pa se veliko slovenskih študentov ne zaveda, da je na doktorski ravni študij na najboljših univerzah zastonj, če si sprejet, dobiš celo štipendijo. Prijava na študij je sestavljena iz več delov: od opravljanja standardiziranih testov (ki so podobni naši maturi) do pisanja motivacijskega pisma in diplomske naloge. Vedno se moraš prijaviti na več univerz, saj je konkurenca velika in možnost, da nobena univerza ne ponudi doktorskega mesta, tudi velika. K sreči sem dobil ponudbo z Univerze Harvard za študij jezikoslovja in z ženo Nino sva se preselila v Boston.*

*Z ženo sva bila povsem evropska človeka. Obiskovala sva galerije in koncerte ter pila kavo iz šalčk v prijetnih evropskih kavarnah. Dejansko je malo nenavadno, da sva pristala v Združenih državah, kjer ni časa za skoraj nič drugega kot za delo, kavo pa pijemo iz papirnatih lončkov, po navadi kar stojte ali med hojo v službo.*



### **Študij verjetno poteka zelo drugače kot pri nas. Kaj te je posebej navdušilo?**

*Boston je akademska prestolnica sveta. Tam sta dve najboljši univerzi po trenutnih lestvicah, Harvard in Massachusetts Institute of Technology (MIT). Na obeh univerzah sem poslušal predavanja, od ene do druge namreč lahko prideš peš v tridesetih minutah. Tega res ni nikjer drugje na svetu. Po dveh letih so mesto doktorskega študenta ponudili še moji ženi, poleg tega pa so nama ponudili še mesto tutorja. Tutorji so doktorski študenti, ki živijo z dodiplomskimi študenti. Bila sva mentorja za akademsko in profesionalno področje več deset harvardskim dodiplomskim študentom in od blizu spoznala, kako delujejo najprestižnejše ameriške univerze. Model izobraževanja, kjer študenti in profesorji živijo skupaj in se drug od drugega učijo, je unikatna in po mojem mnenju zelo učinkovita, saj spodbuja sodelovanje študentov in znanstvenikov iz zelo različnih disciplin. Vsak dan, recimo, večerjaš z matematiki, biologi ali ekonomisti in tako širiš obzorje.*

### **Jezikoslovje zadnja leta pridobiva na pomenu. Lahko razložiš, do kakšnega premika je prišlo?**

*Jezikoslovje je danes zelo zaželeno panogo. To je presenetljivo, ker celo pred petimi leti nihče ne bi napovedal, da bo jezikoslovje postalo srednja veda v trenutni znanstveni sferi. Razlog za tak premik je predvsem v umetni inteligenci. Poznavanje jezikoslovja prinese marsikatero prednost pri razvijanju umetne inteligence in nevronske mreže. Kot sem že omenil, sem sam začel pri zgodovinskem jezikoslovju, trenutno pa se predvsem ukvarjam z računalniškim jezikoslovjem, umetno inteligenco in nevronskimi mrežami. Po končanem doktorskem študiju sem takoj dobil ponudbo za mesto Assistant Professor (ali po naše docent) na Univerzi Washingtona v Seattlu. Zdaj vodim laboratorij za fonologijo na oddelku za jezikoslovje ter poučujem jezikoslovje in fonologijo na univerzi. V laboratoriju, ki ga vodim, nas predvsem zanima, kako bolje razumeti, kaj in kako se t. i. umetna inteligenca sploh uči in kako uporabiti človeški govor za odgovor na to vprašanje. Ravno kar smo tudi začeli s snemanjem možganskih valov, da bi bolje razumeli, kaj možgani delajo, ko mi govorimo, in kako se jezika naučimo. Da je jezikoslovje res v razcvetu, priča tudi to, da vsi moji študentje takoj, ko dokončajo študij, dobijo ponudbe za delo v največjih tehnoloških podjetjih v Ameriki.*

### **Zelo si prizadevaš tudi za povezovanje s slovenskimi institucijami in študenti.**

*Zelo me veseli, da se Slovenija tako hitro odpira v svet. Mladi profesorji na tujih univerzah smo se začeli povezovati in mislim, da je to gibanje izjemno pomembno za prihodnost Slovenije. Prek različnih društev in organizacij skušamo mladim študentom pomagati do študija na najprestižnejših*

*univerzah na svetu. Moj laboratorij je, recimo, gostil slovenskega študenta, s katerim raziskujeva vpliv narečij na kredibilnost prič v sodnem postopku. Mnogi študenti se vrnejo v Slovenijo in tako bogatijo znanstveni prostor. Poleg tega sva s častnim konzulom tukaj na Univerzi Washingtona dosegla, da lahko študenti Univerze v Ljubljani študirajo brezplačno preko izmenjave – prav tako pa lahko naši ameriški študentje pridejo na izmenjavo v Ljubljano. Izjemnega pomena je, da ameriškim visokošolskim inštitucijam predstavimo potencial, ki ga ima Slovenija. Z ženo bova tako to poletje vodila poletno šolo, ki sva jo soustvarila in bo potekala v Ljubljani. Ameriške študente bova pripeljala v Slovenijo, kjer se bomo tri tedne učili o umetni inteligenci in humanistiki. Ljubljana ima bogato tradicijo v raziskovanju umetne inteligence in zanimanje ameriških študentov za najino poletno šolo naju je res presenetilo: na program se prijavljajo študentje iz najboljših univerz. To kaže, kakšen ogromen potencial ima Slovenija. Samo pravo voljo je treba najti in seveda ljudi, ki so pripravljeni na sodelovanje. Mislím, da je mednarodno kroženje znanja, ki ga mora naša država spodbujati in gojiti, eden ključnih razvojnih prioritet Slovenije v naslednjih desetletjih.*

#### **Meniš, da bi svoje raziskovalno delo lahko opravljal tudi v domovini?**

*V tujini živiva, ker ameriške univerze nudijo raziskovalne pogoje, ki presegajo ves ostali svet. Možnosti za raziskovalno delo so tukaj res izjemne. Nina, recimo, raziskuje književnost z vidika umetne inteligence in bioetike. Nove tehnologije umetne inteligence odpirajo mnoga etična vprašanja, na katera še nimamo odgovorov, v književnosti pa se o teh temah piše že stoletja. Zanimivo se mi zdi, kako je tukajšnja medicinska fakulteta odprta za ta vprašanja. Nina je bila gostujoča študentka na medicinski fakulteti Univerze Washingtona ter je imela več vabljenih predavanj za zdravnike in bioetike o tem, kako lahko književnost uporabimo v medicinske namene.*

#### **Vem, da sta kljub življenju v tujini navezana na domače mesto.**

*Da, Škofja Loka nama je z ženo zelo blizu. Na gimnaziji sva se spoznala in začela skupno pot. Na gimnazijska leta imava krasne spomine, vedno pa se tudi strinjava, kako odlično izobrazbo sva dobila na škojfeljski gimnaziji. Ameriške univerze so vrhunske, na gimnazijskem nivoju pa mislim, da smo v Sloveniji boljši. Ločani smo lahko ponosni na našo gimnazijo. Večino poletij še vedno preživiva v Loki in Železnikih. Zelo rada greva na kavo pod Homanovo lipo, kjer sva nekoč oba delala kot natakarja. V Ameriki sva se navzela grde navade, da v kavarni lahko tudi delaš, tako da sedaj pogosto pod lipo poleti sediva z odprtimi računalniki in kaj piševa, mimoidoči pa naju malo postrani gledajo – in prav je tako.*

*Domače kraje in družino v tujini najbolj pogrešava. Pravzaprav se novega življenja hitro navadiš. To, da je družina tako daleč, pa postaja vsako leto težje. Še dobro, da imamo poletja, ko pridemo nazaj. Zdaj imava že dva sinova in za njiju je Slovenija pravi raj. Babice in dedki ju brezpogojno razvajajo, pa še ogromno zanimivih stvari je, ki jih v Ameriki ne vidiš vsak dan: kmetije, traktorji, kozolci. Ni čudno, da sta tako ponosna na domovino, da sta v ameriškem vrtcu obesila veliko slovensko zastavo, tako da vsi sošolci vedo, kje je najlepše.*

# Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka





*Do zaključka redakcije Loških razgledov 66/2019 zaradi sprejetih omejitev zaradi širjenja coronavirusa COVID19 redni zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2019 še ni bil izveden. Zato objavljamo le poročili predsednika in blagajnika društva za poslovno leto 2019, s katerima se je Izvršni odbor MD Škofja Loka že seznanil.*



# Muzejsko društvo Škofja Loka v letu 2019

## Poročilo predsednika Muzejskega društva Škofja Loka o delovanju društva v letu 2019

Spoštovani člani in članice Muzejskega društva Škofja Loka!

V letu 2019 je bilo delovanje Muzejskega društva Škofja Loka (v nadaljevanju: MD) normalno, v skladu s pričakovanji. Loški muzej Škofja Loka, »otrok« našega delovanja, je avgusta 2019 praznoval 80-letnico delovanja. Na osrednji slovesnosti je MD prejelo zahvalo za dolgoletno dobro sodelovanje. Loški muzej je izdal tudi poseben zbornik, v katerem je predsednik MD napisal uvodni nagovor.



S priznanjem za sodelovanje se je ob 80-letnici Loškega muzeja Škofja Loka muzej zahvalil tudi Muzejskemu društvu Škofja Loka. Na seji po prejemu priznanja septembra 2019, z leve v prvi vrsti: Vincencij Demšar, Marija Lebar, Aleksander Igličar, Helena Janežič, Jože Štukl in Mojca Ferle; z leve v drugi vrsti: Saša Nabergoj, Jurij Svoljšák, Milena Alič, Blaž Karlin in Ambrož Demšar.

*(foto: Jernej Tavčar)*

Junija smo izdali že **65. številko Loških razgledov**, ki jo je uredila urednica **Marija Lebar** s sodelavci uredniškega odbora, marca pa **Pasijonske doneske 2019/14**, ki jih je uredila urednica **Helena Janežič**, prav tako s sodelavci uredniškega odbora.

V letu 2019 smo pripravili **sedem Blaznikovih večerov**, enega v Poljanah, kjer smo ob odprtju razstave *Za našo stvar* predstavili delovanje Maksa Miklavčiča, člana Profesorskega ceha. Odmeven je bil tudi pogovor z Meri Bozovičar ob izidu njene knjige *Krvava zarja*. Ob 100-letnici svetovne epidemije španske gripe je bila novembra z nami dr. Zvonka Zupanič Slavec, ki je preroško govorila tudi o možnostih obsežnih virusnih obolenj v sedanjem času, ki so se začela kmalu po novem letu s širjenjem koronavirusa COVID19, najprej na Kitajskem in nato po vsej Evropi.

Na pobudo odbornika Ambroža Demšarja smo jeseni za osnovnošolce in dijake na področju Upravne enote Škofja Loka ponovno razpisali **nagradni natečaj TOLE MORAM POVEDAT<sup>4</sup>**; zaključna prireditev bo na zboru članov.

Naše medosebne povezave so nov zagon dobile tudi ob **septembrskem izletu v Celje, Rogatec, dvorec Trakoščan in Krapino** z ogledom muzeja. Vsebinsko izleta in vodenje sta pripravila marljiva Mirjam Jezeršek in Jože Štukl.

Ob izteku svojega četrtega triletnega mandata kot predsednik MD se vsem odbornikom in članom uredniških odborov ponovno iskreno zahvaljujem za njihovo strokovno in pomembno delo. Zahvaljujem se tudi občinskim svetnikom, županu Tinetu Radinji ter njegovim sodelavcem za finančno podporo pri izdajanju naših publikacij in pripravi Blaznikovih večerov.

Hvala tudi vsem vam, drage članice in člani Muzejskega društva Škofja Loka, da nam, kot bralci *Loških razgledov*, *Pasijonskih doneskov* ter obiskovalci naših prireditev, sporočate, da cenite naša prizadevanja in skrb za ohranjanje bogate loške kulturne dediščine. Ponovno vas vabim, da za članstvo v društvu nagovorite vaše sorodnike in prijatelje.

Ob pričakovani izvolitvi nove predsednice Muzejskega društva Škofja Loka Helene Janežič, ki bo prva predsednica MD v vsej njegovi več kot 80-letni zgodovini delovanja, se iskreno in prisrčno zahvaljujem vsem odbornikom, članom uredniških odborov ter članom MD za izjemno uspešno skupno delovanje in podporo, ki sem jo čutil ves čas svojega delovanja. Zelo sem ponosen na pokončno in zrelo držo, ki smo jo še zlasti izkazali ob nepodelitvi zlatega grba Občine Škofja Loka ob 80-letnici našega delovanja v letu 2017.

Zahvala tudi vsem županom in občinskim svetnikom za izkazano podporo in finančno pomoč. Včasih smo imeli različna stališča in poglede, ki pa smo jih s pogovori (včasih tudi daljšimi) rešili v obojestransko sprejemljiv kompromis.

Ko sem oziram na preteklih dvanajst let, se v meni najprej zbudi izjemna hvaležnost za vsa srečanja z ljudmi, dogodke, publikacije, društvene izlete, spoznanja, doživetja, preizkušnje, ki so pomembno prispevali k moji osebni rasti. Naj omenim samo nekaj najpomembnejših: posthumno imenovanje dr. Tineta

Debeljaka za častnega člana društva, srečanje z njegovimi otroki, Tinetom, Metko in Jožejko v Buenos Airesu, prijateljevanje s pisateljem in akademikom Zorkom Simčičem, izjemno občutena razstava *ČLOVEK, GLEJ!* leta 2015, sodelovanje pri pripravi in vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, redno izdajanje *Loških razgledov* in *Pasijonskih doneskov*, izdaja 11 naslovov v zbirki *Doneski*, dveh v zbirki *Vodniki*, izdaja knjige Franceta Steleta *Pisana Loka Škofja Loka*, sodelovanje pri izdaji knjige ob 80-letnici Ivana Omana, soizdaja monografije o slikarju *Ivetu Šubicu ...*, Blaznikovi večeri s Svetkom Kobalom, Brankom Berčičem, Lojzetom Malovrhom, Alfonzom Zajcem, Aleksandro Kornhauser Fraser, Meri Bozovičar ..., pristrčni društveni izleti in še bi lahko našteval. HVALA VSEM ZA SODELOVANJE.

Na željo verjetne prihodnje predsednice društva Helene Janežič kandidiram za člana izvršnega odbora društva, kjer bomo skupaj s kolegi odborniki nadaljevali uspešno delovanje in izpolnjevali poslanstvo Muzejskega društva Škofja Loka med njegovimi člani in širše v loškem ter slovenskem prostoru.

Vodilo našega delovanja je in bo misel dr. Pavla Blaznika in njegovih kolegov – članov Profesorskega ceha in odbornikov: **ZA NAŠO STVAR.**

mag. Aleksander Igličar  
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

## Poročilo blagajnika Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2019

### Prihodki in odhodki

Muzejsko društvo Škofja Loka je v letu 2019 ustvarilo **26.930 evrov celotnih prihodkov**, kar znaša 243 % več kot v letu 2018. Višje izkazani prihodki so posledica spremenjenega sofinanciranja izdaje *Loških razgledov* in *Pasijonskih doneskov* s strani Občine Škofja Loka, ki je želela, da se sofinanciranje spet izvede preko društva in ne neposredno preko izvajalcev. Prihodki od prodaje publikacij so znašali 6.695 evrov oziroma 22 % več kot leto prej. Prihodki od članarin so znašali 1.100 evrov, kar je za 14 % manj kot predhodno leto in že drugo leto zapored padajo.

**Celotni odhodki** so bili višji tudi zaradi prej omenjenih sprememb; znašali so **26.728 evrov** ali 242 % več kot lani. Med odhodki je bilo 25.267 evrov stroškov storitev in 615 evrov stroškov materiala. Vrednost zalog publikacij smo oslabili v vrednosti 846 evrov.

Celotni prihodki v letu 2019 so bili višji od celotnih odhodkov, **ustvarjen presežek prihodkov** je bil v višini **202 evra** (v letu 2018 pa 51 EUR).

### Stanje denarnih sredstev

Denarni tok v letu 2019 je bil uravnotežen in pri poslovanju društva ni bilo likvidnostnih težav. Na dan 31. 12. 2019 je bilo na bančnem računu 7.451 evrov, kar je 26 % več kot pred enim letom. Poleg tega je bilo pri banki vezanih 15.000 evrov.

Terjatve do kupcev so znašale 299 evrov oziroma 454 evrov manj kot konec leta 2018. Skupna vrednost sredstev je na dan 31. 12. 2019 znašala **24.016 evrov**. Društvo je 31. 12. 2019 imelo 148 evrov kratkoročnih obveznosti, **dolgoročnih obveznosti** nima. Društvo med letom ni imelo nobenih težav na področju finančnega poslovanja in je lahko normalno poslovalo.

Finančno stanje na dan 31. 12. 2019 omogoča normalno poslovanje društva tudi v letu 2020.

mag. Ambrož Demšar  
blagajnik Muzejskega društva Škofja Loka

| <b>Računovodski izkazi Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2019</b> |                   |                   |                         |
|------------------------------------------------------------------------|-------------------|-------------------|-------------------------|
| <b>Izkaz poslovnega izida</b>                                          |                   |                   |                         |
| <b>Postavka</b>                                                        | <b>2019</b>       | <b>2018</b>       | <b>Indeks 2019/2018</b> |
| <b>PRIHODKI</b>                                                        | <b>v EUR</b>      | <b>v EUR</b>      |                         |
| Prihodki od dotacij občin                                              | 19.135            | 4.316             | 443                     |
| Prihodki od prodaje blaga in storitev                                  | 6.695             | 5.478             | 122                     |
| Članarine                                                              | 1.100             | 1.280             | 86                      |
| Finančni prihodki                                                      | 0                 | 2                 |                         |
| <b>SKUPAJ PRIHODKI</b>                                                 | <b>26.930</b>     | <b>11.076</b>     | <b>243</b>              |
| <b>ODHODKI</b>                                                         |                   |                   |                         |
| Stroški materiala                                                      | 615               | 131               | 469                     |
| Stroški storitev                                                       | 25.267            | 8.283             | 305                     |
| Odpisi                                                                 | 846               | 2571              | 33                      |
| Drugi odhodki                                                          | 0                 | 40                |                         |
| <b>SKUPAJ ODHODKI</b>                                                  | <b>26.728</b>     | <b>11.025</b>     | <b>242</b>              |
| <b>Čisti presežek/primanjkljaj</b>                                     | <b>202</b>        | <b>51</b>         | <b>396</b>              |
| <b>Bilanca stanja</b>                                                  |                   |                   |                         |
| <b>Postavka</b>                                                        | <b>31.12.2019</b> | <b>31.12.2018</b> | <b>Indeks 2019/2018</b> |
| <b>SREDSTVA</b>                                                        | <b>v EUR</b>      | <b>v EUR</b>      |                         |
| Osnovna sredstva                                                       | 412               | 412               | 100                     |
| Zaloge                                                                 | 854               | 1.946             | 44                      |
| Terjatve                                                               | 299               | 753               | 40                      |
| Finančne naložbe                                                       | 15.000            | 15.000            | 100                     |
| Denar                                                                  | 7.451             | 5.874             | 127                     |
| <b>SKUPAJ SREDSTVA</b>                                                 | <b>24.016</b>     | <b>23.985</b>     | <b>100</b>              |
|                                                                        |                   |                   |                         |
| Društveni sklad                                                        | 23.868            | 23.666            | 101                     |
| Kratkoročne obveznosti                                                 | 148               | 319               | 46                      |
| <b>SKUPAJ OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV</b>                             | <b>24.016</b>     | <b>23.985</b>     | <b>100</b>              |

## Blaznikovi večeri in druge prireditve v letu 2019

Sreda, 23. januar 2019, Galerija Franceta Miheliča v Kašči

### OBISK SLOVENCEV V ARGENTINI

Aleksander Igličar se je z ženo Mileno konec novembra 2018 pridružil skupini romarjev, ki so v organizaciji agencije TRUD odpotovali na obisk k Slovincem v Argentino. V Buenos Airesu so bili gostje na osrednjem slovesnem dogodku v Slomškovem domu ob spominjanju 70-letnice množičnega prihoda Slovencev v to veliko državo pod Južnim križem. Celodnevno praznovanje se je zaključilo s krstno uprizoritvijo velikonočnega muzikala *Kerigma*, ki sta ga ustvarila filozof Martin Sušnik in skladatelj ter režiser Marcelo Brula. Romarji so obiskali tudi Slovence v vinorodni pokrajini

Mendoza, odšli pod vznožje najvišje gore Južne Amerike Aconcague (6960 m) ter z Jožetom in Jožejko Debeljak Žakelj, hčerko dr. Tineta Debeljaka, potovali po zanimivi pokrajini severne Argentine – Tucuman, Salta, Purmamarca, Cobres ...

Nepozabna doživetja je z obiskovalci večera v sliki in besedi delil **mag. Aleksander Igličar**, ki je v zadnjih sedmih letih kar trikrat obiskal Slovence v daljni deželi na južni polobli, med njimi tudi mnoge Ločane ter izseljence iz Selške in Poljanske doline.



Skupna fotografija potnikov k Slovincem v Argentino in Slovencev, ki so se vrnili iz Argentine. (foto: Štefan Kržišnik)



Četrtek, 21. februar 2019, Galerija Franceta Miheliča v Kašči  
**IVAN CANKAR: PODOBE IZ ŽIVLJENJA**

Blaznikov večer smo pripravili kot odmev na Cankarjevo leto, ki smo ga v Sloveniji praznovali leta 2018 ob 100-letnici smrti pisatelja Ivana Cankarja. Njegovo življenje in delo sta na nov, svež in drugačen način v obliki stripa ustvarila avtor besedila **dr. Blaž Vurnik**, kustos za novejšo zgodovino v Muzeju in galerijah mesta Ljubljane, in **Zoran Smiljanić**, stripar, ilustrator ter karikaturist. Strip je izšel leta 2018 in je na 34. Slovenskem knjižnem sejmu prejel veliko nagrado **knjiga leta 2018**. Na večeru sta avtorja udeležencem predstavila proces snovanja in ustvarjanja stripa, ki je za risarja časovno in strokovno velik izziv.

Torek, 12. marec 2019, Kulturni dom Poljane

### **ODPRTJE RAZSTAVE ZA NAŠO STVAR IN PREDAVANJE O POLJANSKEMU ROJAKU DR. MAKSU MIKLAVČIČU**



Helena Janežič med predavanjem v Poljanah.  
(foto: Aleksander Igličar)

Večer in odprtje razstave smo pripravili v sodelovanju s Kulturnim društvom dr. Ivan Tavčar Poljane. Razstavo *Za našo stvar*, ki prikazuje 80-letno delovanje Muzejskega društva Škofja Loka, smo, po postavitvi v Škofji Loki, Železnikih in Žireh, na ogled postavili še v Poljanah.

Pobuda za ustanovitev Muzejskega društva Škofja Loka in Loškega muzeja Škofja Loka je izšla iz poletnih srečevanj loških profesorjev. Na prvem srečanju Profesorskega ceha leta 1930 je bil navzoč tudi duhovnik

**Maks Miklavčič**, ki se je rodil v Dolenji Ravni leta 1900. Po posvetitvi v duhovnika je vpisal še študij zgodovine in zemljepisa ter poučeval na Škofjiški gimnaziji v Šentvidu. Vse od leta 1937 pa do smrti leta 1971 je deloval kot škofijski arhivar, njegova zasluga je sodobna ureditev celotnega Škofijskega arhiva. Na Teološki fakulteti je predaval cerkveno zgodovino in bil leta 1970 imenovan za njenega dekana. Objavil je številne strokovne prispevke in je soavtor obsežne knjige *Leto svetnikov*.

Življenjski portret Maksa Miklavčiča je predstavila **Helena Janežič**, podpredsednica Muzejskega društva Škofja Loka, bibliotekarka, zaposlena v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, kjer vodi Zbirko tiskov Slovencev zunaj Republike Slovenije.

Petek, 29. marec 2019, Sokolski dom

## PREDSTAVITEV PASIJONSKIH DONESKOV 14/2019

Na otvoritvenem večeru *Dnevov Škofjeloškega pasijona* smo predstavili novo številko zbornika *Pasijonski doneski* 14/2019. Njihovo vsebino je predstavila urednica **Helena Janežič**. *Pasijonski doneski* prinašajo med bralce nove izvirne prispevke o slovenskih in mednarodnih pasijonih v preteklosti v sodobnem času. Po ustaljeni navadi je vključen tudi prikaz pasijonskega dogajanja na Loškem v preteklem letu. Likovno podobo zbornika nadgrajujejo umetnine slikarja **Jošta Snoja**, ki je pripravil tudi razstavo v predddverju Sokolskega doma. V nadaljevanju večera je **mag. Jože Štukl** predstavil združenje pasijonskih mest **Pasijonske poti** (Camino Passiones), v katerih je največ španskih, portugalskih in italijanskih mest, članica je tudi Škofja Loka. **Agata Pavlovec**, skrbnica *Škofjeloškega pasijona* na Občini Škofja Loka, pa je predstavila **pasijon v belgijskem mestu Schönberg/St. Vith**, ki so si ga pasijonski romarji iz Preddvora, Ribnice, Škofje Loke in Štepanjskega naselja v Ljubljani ogledali marca 2019. Večer so glasbeno popestrili pevke in pevci mladinskega mešanega pevskega zbora Minuta čez iz Selc, ki jih vodi zborovodkinja Ana Šolar.



Lucija Demšar in Andreja Megušar v pogovoru z umetnikom Joštom Snojem. (foto: Štefan Kržišnik)



Mladinski mešani pevski zbor Minuta čez iz Selc z zborovodkinjo Ano Šolar. (foto: Štefan Kržišnik)

Četrtek, 16. maj 2019, Galerija Franceta Miheliča v Kašči

## DR. JOSIP ŽONTAR IN DR. PAVLE BLAZNIK, ISKRENA PRIJATELJA IN SODELAVCA

Na predavanju je zgodovinar **dr. Matevž Košir**, vnuk dr. Josipa Žontarja, predstavil vlogo prof. dr. Josipa Žontarja (1895–1982) pri ustanavljanju Muzejskega društva Škofja Loka in Loškega muzeja Škofja Loka ter njegovo dolgoletno prijateljstvo z dr. Pavletom Blaznikom (1903–1984), ustanoviteljem in prvim prednikom Muzejskega društva Škofja Loka.

Sreda, 12. junij 2019, Sokolski dom

## PREDSTAVITEV LOŠKIH RAZGLEDOV 65/2018



Urednica Marija Lebar in Štefan Kržišnik med predstavitvijo vsebine *Loških razgledov* 65/2018.  
(foto: Aleksander Igličar)



Mojstrici rokodelki sestri Alenka Lotrič in Breda Tolar pri izdelovanju malega kruhka.  
(foto: Štefan Kržišnik)



Sproščeni Meri Bozovičar in Helena Janežič.  
(foto: Aleksander Igličar)

Vsebino nove številke *Loških razgledov* je podrobno predstavila urednica **Marija Lebar**. V nadaljevanju večera je **Katarina Sekirnik**, sodelavka Centra domače in umetne obrti, predstavila svoj prispevek *Mali kruhek, med tradicijo in sodobnostjo; ob vpisu enote Izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov v slovenski Register nesnovne kulturne dediščine leta 2018*. V predverju Sokolskega doma so mojstrice rokodelke **Alenka Lotrič**, **Breda Tolar** in **Petra Plestenjak Podlogar** prikazale izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov.

Sreda, 18. september 2019, Galerija Franceta Miheliča v Kašči

## POGOVOR Z MERI BOZOVIČAR, AVTORICO KNJIGE KRVAVA ZARJA

**Meri Bozovičar**, Kajbetova Meri iz Zminca, je junija 2019 izdala knjigo *Krvava zarja*, knjigo spominov na čas pred, med in po 2. svetovni vojni. Pobuda za objavo spominov, ki jih je po njenem pripovedovanju zapisal **Aleksander Škorc**, je nastala decembra 2016 na simpoziju ob dnevu človekovih pravic v Škofji Loki, kjer so govorili tudi o veliki loški medvojni tragediji – poboju petdesetih talcev februarja 1944. Bozovičarjeva se ni v celoti strinjala s predstavitvijo, zaradi tega je zapisala pripoved svojega moža Toneta, ki je bil navzoč ob nepotrebnem uboju nemškega oficirja, za katerega smrt so se Nemci maščevali s pobojem nedolžnih talcev. Objava zapisa v časopisu *Gorenjski glas* in kasneje

v knjigi *Krvava zarja* je med Ločani zelo odmevala, knjiga je bila zelo iskana ter brana. Avtorica je namreč pogumno zapisala svoje spomine, tudi z imeni posameznih oseb, ki se marsikje zelo razlikujejo od uradnega zapisa povojnih loških oblastnikov. Z Meri Bozovičar se je na večeru pogovarjala **Helena Janežič**, ki je Meri ves čas nagovarjala in spodbujala k pisanju ter objavi spominov.

Četrtek, 24. oktober 2019, Galerija Franceta Miheliča v Kašči

## **ŽIVLJENJE IN DELO OTMARJA ČRNILOGARJA (1931–1999), DUHOVNIKA, PROFESORJA, PREVAJALCA IN PLANINCA**

Leta 2019 je izšla druga dopolnjena izdaja zbornika *Otmar Črnilogar, človek mnogih talentov*, ki jo je, tako kot prvo izdajo, ki je izšla leta 2013, uredil Alojzij Pavel Florjančič, dolgoletni Otmarjev prijatelj. Njegovo življenje in delo so na večeru predstavili **Alojzij Pavel Florjančič**, **Jure Nabergoj**, predsednik Planinskega društva Vipava, in duhovnik **Bogdan Vidmar**, ki je udeležencem predaval tudi Otmarjev zvočni zapis. Duhovnik **Otmar Črnilogar** je bil dolgo župnik v Podragi blizu Vipave, profesor grščine in latinščine v Malem semenišču v Vipavi ter prevajalec *Svetega pisma* ob pripravi standardnega slovenskega prevoda.<sup>1</sup> V šestdesetih letih je bil tudi predsednik Planinskega društva Vipava, kar je bilo v času socializma velika redkost, da je bil duhovnik predsednik civilnega društva. V tem času je zasnoval posebno Furlanovo pot na Gradiško Turo nad Vipavo, ki so jo leta 2019 nadgradili z Otmarjevo ferato. V njegov spomin so zasnovali tudi krožno pohodno Otmarjevo pot, ki se začne v Podragi, organiziran pohod po njej pa je vsako leto prvo soboto po prazniku Svetih treh kraljev.



Jure Nabergoj, predsednik Planinskega društva Vipava, urednik Alojzij Pavel Florjančič in duhovnik Bogdan Vidmar.  
(foto: Aleksander Igličar)

Četrtek, 21. november 2019, Galerija Franceta Miheliča v Kašči

## **ŠPANSKA GRIPA (1918–1919), NAJSTRAŠNEJŠA EPIDEMIJA V ZGODOVINI ČLOVEŠTVA**

Okoliščine in razsežnosti španske gripe, ki je pred dobrimi 100 leti pomorila okrog 50 milijonov ljudi, je na izjemno zanimiv način predstavila **prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec**, dr. med., predstojnica Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete v Ljubljani. Španska gripa je izbruhnila aprila 2018

1 V samostojni knjižni izdaji je Založba Ognjišče leta 1995 izdala Otmarjev prevod *Knjige modrosti* in *Sirahove knjige*.





Mag. Aleksander Igličar, dr. Zvonka Zupanič Slavec in zobozdravnik Andrej Rant.

*(foto: Milena Igličar)*

kjer naj bi zaradi nje umrlo okrog 6 000 ljudi. Na koncu večera je zobozdravnik Andrej Rant dr. Zvonki Zupanič Slavec izročil poseben medaljon s portretom njegovega očeta dr. Jožeta Ranta, in sicer v zahvalo, da je Inštitut za zgodovino medicine, ki ga gospa Zvonka vodi, leta 2013 predlagal, da se v Alejo znamenitih Ločanov uvrsti obeležje pionirju slovenskega zobozdravstva dr. Jožetu Rantu. Obeležje je bilo postavljeno aprila 2016.

v Združenih državah Amerike. V Francijo so jo prinesli ameriški vojaški, kasneje se je razširila po vsem svetu. Španska gripa se imenuje zaradi dejstva, da je Španija kot nevtralna država v 1. svetovni vojni v časopisih odkrito pisala o tej bolezni, ki so ji v Španiji sicer rekli francoska gripa. Število umrlih zaradi španske gripe je bilo trikrat večje kot število žrtev 1. svetovne vojne (ocena 17 milijonov). Španska gripa je razsajala in morila tudi na slovenskem ozemlju,



## ***Tole moram povedat'***

Po uspešnem 1. Natečaju *Tole moram povedat'*, v katerem so sodelovali otroci osnovnih šol in dijaki srednjih šol občin na območju Upravne enote Škofja Loka, smo v maju 2019 razpisali 2. nagradni natečaj. Učence in dijakke ter njihove mentorje smo prosili za prispevke, zapisane ali posnete, v katerih imajo starejši (npr. stari starši) »*tole za povedat'*«. Starejši pripovedujejo, opisujejo, se spominjajo dogodkov, vrednih ohranitve. Natečaj smo zaradi ponovne spodbude s strani *Gorenjskega glasa* podaljšali za tri mesece, do marca 2020.

Načrtovano prireditev in javno branje ter žrebanje nam je žal preprečil izbruh pandemije koronavirusa. Tako smo z žrebanjem prek spleta kar od doma zaključili 2. Natečaj *Tole moram povedat'*. Izmed 42 udeležencev sta bila izžrebana učenec **Maks Čemažar Hren** iz Osnovne šole Poljane in mentorica **Olga Koplan** iz Osnovne šole Ivana Groharja Škofja Loka.

Komisija je vse prispelo prebrala in jih od 42 del v ožji izbor določila 10, in sicer so to prispevki naslednjih učencev:

- Amadej Demšar: *Tesarstvo pred 60 leti*, OŠ Poljane, mentorica Majda Oblak,
- Matevž Demšar: *Šola pri uršulinkah*, OŠ Poljane, mentorica Majda Oblak,
- Lucija Dolenc: *Dražgoški kruhek*, OŠ Poljane, mentorica Majda Oblak,
- Nejc Klemenčič: *Na hribovski kmetiji v Stari Oselici*, OŠ Poljane, mentorica - Majda Oblak,
- Domenik Klogjeraj: *Klekljanje z gospo Marico Albreht*, OŠ Poljane, mentorica Majda Oblak,
- Tara Kos: *Življenje na vasi nekoč in danes*, OŠ Poljane, mentorica Majda Oblak,
- Aljaž Košir: *Pripoved mojega pradedka*, OŠ Poljane, mentorica Majda Oblak,
- Nina Stržinar: *Furmanstvo pod Blegošem*, OŠ Poljane, mentorica Majda Oblak,
- Tine Štibelj: *Spomini moje prababice - praznik sv. Petra v Selcih*, OŠ Železniki, mentorica Darja Štibelj,
- Maj Šubic: *Luksuz*, OŠ Žiri, mentorica Maja Brezovar.

Na koncu se je komisija soglasno odločila, da je najboljši prispevek **Šola pri uršulinkah**, učenca **Matevža Demšarja** iz Osnovne šole Poljane. Njegova mentorica je bila **Majda Bernik**. Vsi prispevki so dostopni na [shorturl.at/xDF08](http://shorturl.at/xDF08), vsi sodelujoči pa bodo nagrajeni s knjižnimi izdajami Muzejskega društva Škofja Loka.

Za nagrado sta si nagrajeni in izžrebani učenec prislužila vsak po dve vstopnici v adrenalinski park GEOSS (ko bo za to možnost), mentorica nagrajenega učenca in izžrebana mentorica pa udeležbo na vsakoletnem izletu z Muzejskim društvom Škofja Loka.

Da bi izkoristili čas epidemije, ko učenci in njihovi mentorji delajo od doma prek spleta, smo takoj po objavi rezultatov odprli nov natečaj. Na predlog dr. Andreja Ranta, pobudnika sodelovanja z mladimi, smo ožje zamejili temo in si lahko samo želimo, da bo 3. Natečaj *Moji predniki – kaj vem o njih* uspešen, kot sta bila predhodna.

## ŠOLA PRI URŠULINKAH

*Prisluhnil sem ustnemu viru, ki poprej še nikjer ni bil zapisan. Naredil sem intervju s 85-letno Vido Zupanc, mamino teto, rojeno v Virlogu pri Škofji Loki. Razkrila mi je svoje otroštvo za šolskimi klopmi pri uršulinkah. Obiskal sem jo v Šenčurju, kjer živi s svojim 93-letnim možem, ki še vedno vozi avto.*

*Leta 1782 so v Škofjo Loko prišle uršulinke, ki so pričele z izobraževanjem. Dosegle so tak uspeh, da so k njim prihajala tudi dekleta iz oddaljenih krajev.*

*Triletna šola je kmalu postala šestletna. Leta 1893 pa se je pričela "gorska šola" za deklice iz šestnajstih različnih vasi, ki so bile več kot poldrugo uro oddaljene od mesta. Pouk je potekal enkrat tedensko. Leta 1900 je bila ustanovljena meščanska šola in šest let kasneje tudi učiteljišče. Predšolske otroke so uršulinke vzgajale v dveh otroških vrtcih.*

*Vhod v osnovno šolo je bil iz današnje Klobovsove ulice. Deklice prvošolke in drugošolke so bile v prvem nadstropju, od 3. do 6. razreda pa v drugem nadstropju. V prvem razredu jih je učila mati Anucijata, v drugem mati Kajetana, v tretjem razredu pa mati Cecilija. Pouk se je vedno pričel ob osmi uri. Ob pol enajstih je bil glavni odmor za malico, ki so jo prinesli od doma. Pouk se je zaključil ob pol enih. V klopih so morale sedeti vzravnano, z rokami na hrbtu, imele so posebne pripomočke za ravno hrbtenico.*

*Teta se je v šolo s svojima sestrama in bratoma odpravila peš. Njena brata (moj dedi), pa sta se šolala v fantovski šoli, ki je bila ločena od uršulinske.*

*Najprej so se naučile pozdravljati učiteljico ob njenem prihodu v razred, nato pa, kako se pravilno drži svinčnik v rokah. Učile so se pisati s svinčnikom, proti koncu pa tudi že s črnilom. Zelo so morale paziti, da niso v zvezku naredile packe. Pisalne potreščine so imele v lesenih puščicah, zvezke pa v mapah.*

*V prvem razredu so se učile računati do sto. Štirikrat letno so v šolske zvezke pisale šolske naloge po nareku učiteljice. Ti zvezki so ostali v šoli. Enkrat tedensko so imele tudi telovadbo. Pri pouku petja so za oceno morale zapeti pesmico. Enkrat tedensko je bil tudi verouk.*

*V drugem razredu so se učile pisati pisane črke, za kar so imele posebne zvezke. Znati so morale tudi poštevanko.*

*V tretjem razredu so se učile zgodovino in zemljepis, pri slovenščini pa slovnico. Pri ročnem delu so se najprej učile plesti brisačo, nato pa nogavice.*

*Ker je teta Vida živela več kot pol ure stran od šole, je imela v šoli tudi kosi-lo. Spomni se prve poti do jedilnice. Bilo je veliko ovinkov in dolgih hodnikov mimo kuhinje v jedilnico. Jedilnica je bila zelo velika, z dolgimi mizami, na katerih so bili postavljeni krožniki, na vsakem je bil košček črnega kruha, zraven pa so bili prtčki, na katerem je bilo lično izvezeno ime vsake učenke. Na vsaki mizi je bil tudi vrč z vodo in kozarci. Sedežni red je bil določen. Ob zidu na sredini jedilnice je bil dvignjen prostor za prefekto. Ta je skrbela za red. Preden so začele jesti, so morale vstati in zmoliti. Sedeti so morale naravnost in komolci med jedjo niso smeli biti na mizi. V jedilnici niso smele glasno govoriti. Po kosilu se je vrnila v razred, se učila in napisala nalogo ter ob štirih s svojimi sestrami peš odšla domov. To podaljšano bivanje se je imenovalo »divizija«. Zelo zanimiv ji je bil vagonček, ki je po posebnih tirnicah iz kuhinje vozil hrano v hišo nasproti, kjer je stanoval katehet. Ena od posebnosti je bila tudi zelena papiga Kokica, v svoji veliki kletki na sredini stopnic, ki so vodila iz šole na grad. Kadar je bila pri volji, je klicala »Ave Marija!« ali pa kričala »Lačna sem!«, zapela je celo pesem »Lepa si roža Marija«.*

*Povedala je še, kako hudo je bilo med drugo svetovno vojno. Dobili so nemške učitelje in med poukom so lahko govorili le nemško. Učitelje ni zanimalo, ali so bile naloge na preizkusih znanja rešene pravilno, zanimala jih je le čitljiva pisava. Čeprav so bili učitelji Nemci, so bili prijazni in učencev niso veliko kaznovali.*

*Danes je nam otrokom, da hodimo v šolo, povsem samoumevno. Pouk je postal napornejši in zahtevnejši. Učni načrt od učencev zahteva vedno več. Včasih so več učnih ur namenili razvijanju desne polovice možganov za umetnost. Danes v šolah bolj ali manj razvijamo le levo, logično polovico.*

*Pouk je danes daljši, zato imamo popoldne manj časa za naše aktivnosti. Tretjino dneva presedimo za zvezki, kar tudi ni dobro za našo hrbtenico. Uršulinke so bile zato zelo pozorne, da so učenke sede le vzravnano.*

*Spremenil se je odnos do učiteljev. Učenci so do uršulink gojili strahospoštovanje. Bile so kultivirane. Danes pa v šolo hodi veliko predrznih učencev, ki se do učiteljev ne obnašajo primerno ter jim zmanjšujejo avtoriteto.*

*Tudi prehranjevanje v preteklosti se močno razlikuje od današnjega. Včasih so imeli pred obrokom cel obred, jedli so spoštljivo in umirjeno. Danes pa nekatere otroci sploh ne spoštujejo več hrane.*

*Teto Vido sem poslušal z velikim zanimanjem. Svoje otroštvo mi je tako približala, da sem se počutil, kot da bi sam vse to doživel.*

Zapisal: Matevž Demšar, 11 let, Osnovna šola Poljane;

pripovedovala: Vida Zupanc, 85 let, v Virlogu pri Škofji Loki, oktober 2019.

## **FURMANSTVO POD BLEGOŠEM**

*Velikokrat poslušam stare starše, ki pripovedujejo o svoji mladosti in življenju v tistih časih. Življenje v starih časih je bilo drugačno kot danes, otroci so morali pomagati pri vseh domačih opravilih, ne samo pri pomivanju posode in pometanju, pač pa tudi pri košnji trave, pripravi drv. Ata mi je večkrat pripovedoval o tem, kako je takoj po šoli sam odšel iz Leskovice do Jelenc, kjer je pomagal očetu pri delu. Ata je bil takrat star 10 let, to je bilo leta 1962. Njegov oče je bil furman, to pomeni, da je s konjem vlačil les iz gozda v dolino. Moj ata je več tednov sam iz šole hodil na Jelence, kjer sta z očetom stanovala. Ob sedanji planinski koči na Jelencih je bila še stara gozdarska bajta, v kateri je takrat prenočeval konj z imenom Pubi. Moj ata je istočasno, ko je šel iz šole, nesel še hrano do Jelenc. Nesel je kruh, solato in ostala živila. Po prihodu v Jelence je odšel na Sedlo in metal metrska bukova drva s hriba do poti. Pred odhodom v šolo je pred planinsko kočjo napisal domačo nalogo.*

*Njegov ata je s konjsko vprego za Gozdno gospodarstvo Kranj les prevažal s Sedla v dolino do kamionske ceste. Prevoz je bil plačan od kubičnega metra pripeljanega lesa. Poleg pridelkov na domači kmetiji je bilo prevoznništvo s konjem ali furmanstvo edini vir preživetja. Delo je bilo težko, še posebej ob slabem vremenu, ko so bila drva mokra in zemlja blatna. Ker so bile slabe poti, je bila atova glavna naloga, da je vodil konja za povodec, brat ali oče pa sta držala voz, da se ni prevrnil. Velikokrat se je zgodilo, da se je na poti, kjer je bila ožina in najbolj strm breg, tovor s konjem vred zavalil po brežini, tako da so konja komaj rešili, vsa drva pa so morali po strmi brežini znositi nazaj na pot.*

*Ko je atov starejši brat odšel v vojsko, je atu pomagal sam. Preden pa je brat odšel k vojakom, sta bila v času košnje z njim sama v Jelencih, ker je moral ata doma tudi pokositi travo. Kadar pa je bil moj ata doma, je pomagal pri vseh kmečkih delih in pasel krave. Rad pa je tudi lovil ribe. Delo je bilo zabavno, ko so pobirali krompir, sploh če ga je bilo veliko in je bil debel in ko so pospravljali zadnjo košnjo.*

*Kljub temu da je bilo delo težko, je bila prehrana v tistih časih skromna. Na Jelencih so jedli koruzne žgance, 'argo' juho z veliko testeninami, goveji golaž iz konzerve, črno kavo iz cikorije in ribe iz konzerve.*

*V dogodku, ki se mu je najbolj zapisal v spomin, je tudi nekoliko otroške nagajivosti. V času, ko so vozili drva, je nekega dne prišla skupina delavcev, ki naj bi nadaljevala gradnjo ceste z Jelenc proti Robidnici. Najprej so prišli na*

ogled stanovanja. Stanovali naj bi v stari gozdarski bajti, kjer je bil prej hlev za konja Pubija. Bajto je prenovilo Gozdno gospodarstvo, prostor pa so še posebej lepo prebelili. Naslednji dan je prišel gozdar Jože in rekel njegovemu očetu, da ti delavci v tej bajti nočejo stanovati. Takrat se je oglasil moj ata in naglas povedal: »Kako lep hlev bo imel zdaj konj!« Gozdar Jože pa mu je jezno zabrusil: »Ti, smrkavec mali, pa tiho bodi!«

Furmanstvo je bila dejavnost, ki je ljudem nudila zaslužek kar nekaj stoletij. Glede na dolžino poti so ločili furmane na kratke razdalje, ti so vozili les iz gozdov, trajalo je lahko tudi cel dan, srednje razdalje, vozili so ves dan, lahko tudi del noči, in večje razdalje, tovor so pripeljali do trgovcev ali železniških postaj, pot je trajala tudi po teden dni in več. Slednje je prineslo tudi največ denarja. V povezavi s furmanstvom so se razvile še druge obrti: izdelava vozov, kolarstvo, kovaštvo, sedlarstvo.

Zaradi prihoda traktorjev in tovornjakov je ta dejavnost po letu 1950 pričela počasi izumirati. Danes je delo v gozdu z vso mehanizacijo precej lažje in ni tako fizično zahtevno. Tudi otrokom ni več treba opravljati tako težkih opravil. Včasih so morali otroci delati skoraj enako kot odrasli in je bilo časa za igro zelo malo.

Otroci takrat niso nič razmišljali o tem, da jim kdo ukazuje, ampak so samo ubogali in pomagali.

Zapisala: Nina Stržinar, 11 let, Osnovna šola Poljane;

pripovedoval: Pavle Razložnik, 67 let, Kopačnica, Poljane, 19. 10. 2019.

## **PRIPOVED MOJEGA PRADEDKA**

Bil je deževen dan in z mamo sva bila na obisku pri mojem pradedku in prababici. Vreme ni bilo primerno za igro z žogo, zato je prababica prinesla škatlo s starimi fotografijami. Ogledovali smo si jih in našel sem eno, na kateri je bil moški, ki je stal ob prometnem znaku in v rokah držal lopato. Zanimalo me je, kdo je to, saj ga nisem poznal. Pradedek je takoj prepoznal svojega očeta in začel pripovedovati:

»Veš, tale je pa moj ata, tvoj prapradedek. Umrl je malo pred tvojim rojstvom, zato ga ne poznaš. Ime mu je bilo tako kot meni, Janez je bil. Skupaj z mojo mamo, tvojo praprababico, smo živeli v stari hiši tu zraven. Moj ata je bil hlapec pri kmetu na Logu. Gospodar mu je že na začetku povedal, da je na njihovi kmetiji vedno lepo, saj nikoli ne dežuje in ne sneži. To je pomenilo, da bo moral delati ob vsakem vremenu, poleti in pozimi. S konjem je prevažal les do Ljubljane in še naprej. Običajno se je ustavil pri gostilni Jelen v Šentvidu, tam so se konji spočili in najedli.

Po 2. svetovni vojni je odšel v službo v Cestno podjetje Kranj, kjer je bil cestar. Pozimi so s konji in lesenim plugom orali cesto od Žirov do Škofje Loke.



Pogosto so morali sneg odmetavati z lopato. Spomnim se, da je ata prihajal domov moker in utrujen. Na sebi je imel mokre cajhaste hlače in suknjič. Tudi usnjeni škornji, ki mu jih je izdelal čevljar, so bili premočeni in se do naslednjega dne niso pošteno posušili. Nogavic ni imel, noge si je zavil v stare cunje, tem sta z mamo rekla čevljarce. Vedno so se sušile na peči ali ob štedilniku.

Mama je poskrbela, da ga je ob vrnitvi z dela čakala topla hrana. Največkrat smo jedli sok, repo, zelje in krompir. Včasih je bilo na mizi tudi meso, saj smo imeli v hlevu kravo, pujsa in kokoši. Ata in mama nista imela veliko denarja, v trgovini Pri Cenetu in Pri Barbi v Poljanah smo kupovali moko, kvas, olje, sladkor in sol, včasih pa tudi bombone. Oblek in obutve niso prodajali, oblačila so nam sešili krojači in šivilje, čevlje nam je izdelal čevljar. Sam sem imel le en par čevljev. Spomnim se, da sem se sankal bos. Ko me je le preveč zeblo, sem zlezel na krušno peč. Na peči sem dolga leta tudi spal, postelje nisem imel. Žimnico mi je mama naredila kar iz suhih koruznih listov.

Otroci smo se veliko igrali zunaj. Spomnim se igre 'koza klanf', ko smo z metanjem polen podirali večje poleno, na katerem je bil kamenček. Imeli smo tudi lesene puške in loke, ki smo jih izdelali sami. Lovili smo se po travnikih in gozdovih.

Doma smo imeli elektriko, v kuhinji je svetila ena žarnica in tako smo ob večerih včasih igrali 'fožkalco'. Ni bilo tako kot danes, ko vsi gledamo televizijo ali tablico. Več smo se družili in pogovarjali. Pomagali smo drug drugemu, še posebej pri košnji, spravilu pridelkov in kidanju snega. Mama je večkrat pomagala kmetom na njivi, v zameno so nam potem s konjem pripeljali drva.

Dobro se spomnim, kako težko smo čakali, da je dozorela koruza. Pri Bolantaču smo se zbrali vaščani in lupili koruzne storže pozno v noč. Gospodarica je spekla najboljše flancate in skuhala čaj, ki mu ni bilo para. To je bila vsako leto prava vaška veselica.

Danes teh običajev skoraj ni več, koruzo s polj poberejo s stroji, prav tako krompir, travnike pokosijo s kosilnicami, seno in otava dišita le redko.

Da ne pozabim, še to moram povedati. Moj ata je po vojni kupil radio in nismo mogli razumeti od kod prihaja glas. Kasneje, ko sem že odrasel, smo kupili televizijo. Domači smo se je hitro navadili, sosedov Matevž, ki je takrat štel že čez devetdeset let, televizije ni še nikoli videl. Ko je prvi človek pristal na Luni, je prišel k nam. Kar naprej je hodil gledat pod mizo in za njo, bil je prepričan, da se nekje skriva človek, ki ga je videl na ekranu. Stari Matevž je vprašal, kako se bodo ljudje prijeli za Luno, ko bodo prišli tja. Malo smo se norčevali in nekdo je dejal, da imajo posebno kljuko. Na koncu je Matevž izjavil, da je zunaj opazoval Luno in da ni videl nikogar, ki bi šel gor, zato v to zgodbo prav nič ne verjame.

Vidiš, Aljaž, tako je bilo. Pravzaprav je bilo zelo zanimivo, čeprav smo imeli manj kot danes. Ljudje smo bili bolj veseli, zdaj vsi samo hitijo in hitijo. Kaj praviš, kako bi se ti znašel pred petdeset ali sto leti?»

*»Uh, ne predstavljam si, da bi delal cel teden, tudi sobote in nedelje, pa da bi delal na kmetiji. Le kako bi brez televizije, kako bi se brez telefona pogovarjal na daljavo? Kako bi živel brez kolesa ali svoje postelje, le kako bi spal na peči! Všeč mi je to, da so imeli veliko živali. Lahko bi pasel ovce in zaspal pod drevesom. Še prej bi kupil sto metrov vrvi in vsako ovco privezal za eno nogo, drug konec vrvi pa za drevo, da mi ne bi pobegnile.«*

*V Hotovlji sem se pogovarjal s pradedkom Janezom in prababico Ano Podobnik, Orlovima iz Hotovlje. Pradedek je star 81 let, prababica pa 79 let.*

Zapisal: Aljaž Košir, 11 let, Osnovna šola Poljane;  
pripovedovala sta Ana, 79 let, in Janez, 81 let, Podobnik iz Hotovlje.

## **TESARSTVO PRED 60 LETI**

*Tesarstvo je poklic, pri katerem tesar izdeluje lesene konstrukcije. Včasih je bilo to delo zelo naporno in zato je tesar potreboval ogromno potrpežljivosti, moči in natančnosti. Danes je delo tesarja veliko manj naporno, saj se pri delu uporabljajo električni stroji in dvigala, zato je delo veliko hitreje opravljeno. V obdobju, ko se je vse izdelovalo z ročnim orodjem, pa je tesar naredil dva kozolca na leto, kar je bilo že zelo veliko. Za primerjavo, danes dva tesarja naredita kozolec v enem mesecu. Tesar izdeluje čebelnjake, kozolce, lope, volovske uprege, tudi vinska stiskalnica je bila včasih delo tesarja. Pri delu je uporabljal različna orodja, kot: sekira, malarin, cimraka, plankača, puntaka, dleto, vinkl (kotnik), štosaks, svinčnik, meter, žaga (robidnica), žnora, tesarski sveder, kladivo. Orodje je imel pospravljen v lesenem zaboju ali pa v usnjeneni torbi.*

*Ko se je tesar dogovarjal za kozolec, je moral gospodar povedati samo, koliko bo kozolec dolg in širok, saj je bilo pravilo, da na podlagi širine in dolžine ve, koliko bo kozolec visok, kje bo prvo nadstropje, kakšen bo naklon strehe in koliko štantov bo imel (štant je prostor med dvema navpičnima stebroma, med katerima so običajno late). Luknje za late se je izdelovalo z orodjem, ki se imenuje puntaka, to je zožena sekira, s katero se je lepo izdolbila luknja za lato. To delo je lahko opravil le posamezen zelo natančen tesar.*

*Vse vezi so bile dodatno ojačane z lesenimi žebli (cveki), ki jih je tesar izdeloval iz tršega lesa (hrast, nagnoj ...). Tesar je hlod najprej razžagal na manjše čoke in jih kasneje obdelal z malarinom. Kozolec je bil običajno daljši kot tram, takrat je tesar uporabil vez, ki se imenuje šarba. To je vez, ki dva trama združi v enega. Tesar je pri kozolcu naredil vse, vključno s streho, razen če je bila streha slamnata.*

*Les za kozolec ali drug objekt je običajno pripravil gospodar kozolca, tega je v gozdu tesar že prej izbral. Les so nato pripeljali iz gozda na kraj, kjer bo kozolec stal in ga tam tudi obdelali. Les so najprej otesali s cimrako, nato pa izdolbili vse utore. Tako obdelan les je bil pripravljen za postavitve objekta,*

*pri katerem je moralo sodelovati 10–20 odraslih moških, z glavnim tesarjem na komandi, ki je z glasnimi vzkliki: »Hooruk – hoooruk!« vzpodbujal k enakomernemu dvigovanju težkih tramov, ki so jih kasneje zbili skupaj. Luknje za cveke so izdelovali s posebnim tesarskim svedrom, ki je deloval na človeško moč. En moški je prijel za okroglo palico, na kateri je bil sveder. Tako se je vrtel v krogu, da je v tramu nastajala luknja. Običajni premer luknje je bil 25 mm.*

*Tesar je pri svojem delu največkrat uporabljal: cimrako, dleto, malarin, meter, svinčnik, vinkl (kotnik) in žnoro. Žnora je vrvica, ki je potopljena v barvni prah in so jo uporabljali za risanje dolgih linij. Dva moška sta prišla na določeni točki in vrvico napela. Tretji pa je frčnil vrvico, da se je otresla barvnega prahu in na lesu zarisala ravno črto.*

*Pri dvigovanju tramov so si ljudje pomagali z različnimi vozli, vzvodi, okroglimi poleni. Ko je tesar pribil zadnji špirovec, je zavriskal in ves trud je bil poplačan z dobro voljo. Pribili so še smrečico, saj legenda pravi, da se hudič vedno usede na vrh, tako pa se usede na smrečico, ki ga zbode in hudič se vrne nazaj v pekel. Tako se na objekt usede blagoslov.*

*Ko je bilo delo končano je gospodar prinesel žganje in glavni tesar je z nekaj kapljicami poškopil novo narejeni objekt in dejal: »STRHLENI NEJ!« S tem je dal vedeti, da naj se kozolec podre zaradi starosti in ne zaradi požara ali druge nesreče.*

Zapisal: Amadej Demšar, 11 let, Osnovna šola Poljane;  
pripovedoval: Luka Demšar, 39 let, sin pokojnega tesarja.

## LUKSUZ

*Moja stara mama se je rodila v Javorjah. Imela je tri brate in tri sestre.*

*Ob lepih nedeljah je njena mama peljala vseh sedem otrok na breg nad vasjo. Tam so se otroci igrali s stvarmi, ki so jih našli v naravi, saj igrač, kot jih poznamo danes, ni bilo. Mama jim je pripovedovala »štorijske« o svojem otroštvu. Vsi so pogledovali na cesto v dolini, ker – če bi imeli srečo – bi videli »luksuz«. V res dobrih nedeljah so videli celo dva. Luksuz so rekli avtomobilu. Ko so ga zagledali, so vsi obstali in z odprtimi usti molče gledali. Zanje je bilo že to veliko čudo, da si niso upali predstavljati, da bi ga lahko kdaj vozili.*

*Že dolgo avto ni več – luksuz. Dandanes je navadno pri vsaki hiši par avtomobilov.*

Zapisal: Maj Šubic, 12 let, Osnovna šola Žiri;  
pripovedovala: Hermina Cankar, 62 let, Strunjan.

# Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka

## POVABILO K POSLIKAVI NOTRANJŠČINE

Doneski 40  
Memorabilia Locopolitana 29

### **Pasijonski doneski 14/2019.**

Škofja Loka : Muzejsko društvo; Stara Loka :  
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka, 2019, 200 str.

Štirinajsta številka pasijonske revije, ki je posvečena spominu dveh pasijoncev, Ericha Prunča (1941–2018) in Andreja Capudra (1942–2018), uvodoma spregovori skozi besede pesnika Tomaža Hostnika. Navdihnile so ga poslednje Kristusove besede na križu. Sedem stavkov za sedem besedil, zapisanih v suškem narečju z aktualnimi vsakdanjimi zgodbami.

Sledi obsežen razdelek novih spoznanj in razmišljanj s pasijonsko tematiko. Uvaja ga *Pridiga p. Janeza Krstnika Svetokriškega na Veliki petek*; tri odlomke in spremno besedo je pripravil dr. Matija Ogrin. Alojzij Pavel Florjančič tokrat raziskuje na Primorskem in v zanimivem prispevku predstavi *Pasijonsko igro v Kobjeglavi*, ki je bila izvedena le leta 1927. Dragocen doprinos k poglobljenemu razumevanju pasijonske tematike predstavlja-



ta prispevka dr. Janeza Juhanta in p. Marjana Kokalja. Dr. Juhant razmišlja o razsežnosti in povezanosti Kristusovega trpljenja in trpljenja njegovih učencev, slovenskih kristjanov, v medvojnih in povojnih prevratnih kalvarijah, p. Kokalj pa nas vpelje v globlji duhovni pomen *Škofjeloškega pasijona*. Izjemno zanimivo branje je tudi dvojezični prispevek dr. Luise Marie Ruhdorfer o *vlečenju križa* v vasi Tressdorf na avstrijskem Koroškem. Razdelek zaključuje nagovor Josefa Langa z lanskega (2018) srečanja Europassiona na Madžarskem, s pomenljivim naslovom *Ljubezen do Boga in bližnjega*.

V drugem delu *Pasijonskih doneskov* se razgledamo po bogatem pasijonskem dogajanju doma, v Evropi in celo na drugih celinah v letu 2018. Še posebej močno je v tem letu zavel Pasijonski veter, gibanje, ki povezuje vse slovenske pasijonce. Prvo uradno srečanje gibanja se je odvijalo 27. maja 2017 v Kapucinskem samostanu Škofja Loka, kjer je tudi duhovni steber in sedež gibanja. Pasijonski veter je bil leta 2018 na skupščini uradno sprejet med člane združenja Europassion, Kapucinski samostan Škofja Loka pa 3. julija 2018 uradno vpisan v Register nesnovne dediščine Slovenije kot sonosilec nesnovne dediščine *Škofjeloškega pasijona*.

Številki daje barvitost opus akademskega slikarja in teologa Jošta Snoja, naslikan v letih 2017 in 2018 pod naslovom *Pasijon*. Slike in risbe so nastale po motivih pasijonskih pesmi slikarjevega očeta Jožeta Snoja, objavljenih v pesniški zbirki *Poslikava notranjščine*. Pesmi so povabile slikarja k dialogu, umetniška dela pa vabijo vsakega izmed nas k postni pripravi in razmišljanju o Kristusovem trpljenju.



## Društveni izlet na slovensko Štajersko in v Hrvaško Zagorje

V letu 2019 smo se v Muzejskem društvu Škofja Loka odločili, da poleg odkrivanja lepote, znamenitosti in zanimivosti domače dežele malo pokukamo tudi na ozemlje sosednje Hrvaške. Tako smo poleg mesta pod mestom v Celju in muzeja na prostem v Rogatcu obiskali tudi grad Trakošćan in Krapinski muzej neandertalcev v Hrvaškem Zagorju.

Na pot smo odšli v soboto, 28. septembra 2019 ob 7. uri s parkirišča v nekdanji vojašnici. Kot je v zadnjih letih že v navadi, sta za izvedbo izleta in dobro počutje udeležencev poleg predsednika Aleksandra Igličarja poskrbela Jože Štukl in Mirjam Jezeršek. Jože Štukl je pripravil strokovno zgodovinsko razlago posameznih delov poti, Mirjam Jezeršek je poskrbela za izvedbo izleta ter nas seznanila s številnimi geografskimi značilnostmi krajev, ki smo jih obiskali.



Knežji dvor v Celju. (foto: Jože Štukl)



Udeleženci izleta pred vhodom v Pokrajinski muzej Celje. (foto: Jože Štukl)



Ogled rimske ceste, predstavljene *in situ*, na arheološkem razstavišču *Celeia - mesto pod mestom*. (foto: Jože Štukl)

Naš prvi postanek je bil v Celju, kjer smo si ob strokovnem vodstvu dr. Jureta Krajška, kustosa iz Pokrajinskega muzeja Celje, ogledali ostanke rimske Celeje. **Arheološko razstavišče *Celeia - mesto pod mestom*** v kleti Knežjega dvora je doslej največja predstavitev ostankov rimske Celeje *in situ*. Sprehodili smo se med starodavnimi arhitekturnimi ostanki, ki pričajo o bogati zgodovini mesta. Ugodna in zaščitena lega ob zavoju reke Savinje, bogato zaledje Savinjske doline in križišče trgovskih poti so naše prednike že v prazgodovini privabili na področje današnjega Celja. Najstarejša naselbina na Miklavškem hribu je znana že iz pozne bronaste in

starejše železne dobe (9. do 6. stoletje pr. Kr.), keltski Tavriski pa so v mlajši železni dobi na njegovi terasi nad mestnim parkom postavili eno od pomembnejših središč. O pomenu tedanje keltske naselbine pričajo tudi ostanki kovnice srebrnega denarja.

Kéleia je v stoletjih pred našim štetjem postala eno najpomembnejših mest (lat.: oppidum – mestna naselbina) v keltskem Noriku. Leta 15 pr. Kr. je bilo Noriško kraljestvo na miren način priključeno Rimski državi, v njegovem sklopu pa tudi oppidum Kéleia. V letih vladavine cesarja Klavdija (41–54), v obdobju, ko je Norik postal rimska provinca, je Celeia med prvimi v provinci dobila status municipija s polnim imenom Municipium Claudium Celeia. Naslednji dve stoletji sta za mesto predstavljali obdobje največjega razcveta in tudi fizične rasti. V obdobju pozne antike se je Celeia močno zmanjšala, po izteku 5. in v 6. stoletju pa se nekoč cvetoče mesto skoraj ni več omenjalo. Mesto je ponovno oživel v srednjem veku, zelo močan pečat pa so mu dali **grofje Celjski**, ki izvirajo iz visoko-svobodne plemiške družine. Sprva so se od leta 1130 imenovali gospodje Savinjski po Savinji, od leta 1173 pa Žovneški gospodje, po gradu Žovnek.

V začetku 11. stoletja je bila na slovenskem ozemlju med visokimi plemiškimi rodbinami po svojem bogastvu najmočnejša družina Heme in Wiljema II. Slednji je bil iz rodu bavarskih Wilhelmincev, Hema je po materini strani izhajala iz bavarske vojvodske dinastije Luitpoldingov, del njenih prednikov pa je bil slovanskega porekla. Wiljem II. je dobil v upravo Savinjsko krajino, ki je bila skoraj v celoti v njegovi in ženini posesti. Po smrti moža in obeh sinov je Hema številne posesti darovala cerkvi, del je ostal sorodnikom. Med njimi je bil tudi Askvin, odvetnik samostana v Krki na Koroškem, ki ga je ustanovila prav Hema. Domneva

se, da so bili svobodni gospodje Žovneški potomci askvinske veje Heminega rodu. Žovneški se v listinah prvič omenjajo v 12. stoletju. Njihova prvotna posest je bila omejena na Spodnjo Savinjsko dolino, kjer je imela družina sedež na gradu Žovnek, ki so ga zgradili v letih 1130–1139. V sklop njihove alodialne posesti so spadali še gradovi Ojstrica, Šenek in Libenštajn. Od okoli leta 1130, ko so se začeli pojavljati v virih, so že širili posest, največ v Zgornji in Srednji Savinjski dolini in tudi na območje vzhodno od Celja.

V 13. stoletju so se Žovneški sorodstveno povezali z uglednimi družinami, kot so Vovbržani, Sternbergi, gospodje Ptujski in Marenberški. Zlasti uspešen je bil Konrad I., ki je dva sinova poročil v družino vovbrških grofov, v 13. stoletju najuglednejšo rodbino na Koroškem, ki so bili po materi celo v rodbinski povezavi z Babenberžani. Desetletja kasneje se poroki obrestujeta v dedovanju velikega dela Posavinja s Celjem. Žovneški bratje Gebhard III., Liutpold III. in Ulrik I. so si leta 1262 razdelili posest, vendar je s pogodbo dogovorjeno medsebojno dedovanje onemogočalo nadaljnje drobljenje posesti in zagotavljalo moč rodu. Vodstvo družinske politike je po letu 1291 prevzel Ulrik II., ki je živel na gradu Lemberg pri Poljčanah in prizadevno širil posest. Ulrik II. je leta 1308 v korist družine potegnil radikalno potezo. Do takrat svobodno rodbinsko posest je predal Frideriku Lepemu, avstrijskemu in štajerskemu vojvodi in jo prejel nazaj kot štajerski deželnoknežji fevd. Žovneški so s tem postali vazali Habsburžanov, kar jim je v naslednji desetletjih prineslo velike koristi.

Vovbrški leta 1322 izumrejo in Žovneškim pripade tretjina dediščine – obširne posesti v porečju Savinje s središčem v Celju. Friderik Žovneški je leta 1333 uveljavil pravico do vovbrškega Celja, kamor je prenesel sedež družine. Leta 1341 Frideriku uspe veliki met, dosegel je, da je Ludvik Bavarski<sup>1</sup> povzdignil Žovneške v grofe Celjske. Grofija je obsegala le krški fevd Lemberg brez Celja. Žovneški postanejo grofje Celjski in zamenjajo prvotni družinski grb: tri rdeče prečke na srebrnem polju za tri vovbrške zlate zvezde na azurnem polju. Podelitev cesarja Ludvika Bavarca je bila gotovo naperjena proti Habsburžanom in njena veljava je postala dvomljiva, ker je leta 1348 cesar Karel IV. Luksemburški razveljavil vse privilegije, ki jih je Ludvik podelil v deželah Habsburžanov v njihovo škodo.

Družinsko tradicijo grofov Celjskih nadaljujeta Friderikova sinova Herman I. in Ulrik I. Ulrika I. najbolj mika meč, bojeval se je v številnih vojnah, medtem ko se je Herman I. posvečal predvsem krepitvi gospodarske moči družine. Celjski pridružijo podedovani posesti številna gospostva, ki jih pridobijo na različne načine: kot fevd, z nakupom ali zakupom ob posojanju zajetnih denarnih vsot drugemu plemstvu. Pri tem se postavlja vprašanje, od kod so dobivali denar. Eden izmed donosnejših virov zaslužka je bila najemniška vojska, ki je štela tudi do 2 000 mož. Opazne dohodke sta jim omogočila trgovina in promet, saj so njihove posesti ležale ob pomembnih cestnih povezavah; v 15. stoletju so imeli v lasti 40

1 Ludvik IV. Wittelsbaški ali Bavarski, tudi Ludvik Bavarec, bavarski vojvoda, rimsko-nemški kralj, cesar Svetega rimskega cesarstva v letih 1282–1347.

mitnic. Šele leta 1372 je cesar Karel IV. Luksemburški Žovneškim potrdil naslov grofov Celjskih. Grofija Celjska, prej omejena na gospodstvo Lemberg, je sedaj obsegala zgornje in srednje Posavinje. Herman I. je leta 1377 sklenil pogodbo o medsebojnem dedovanju z ortenburškimi grofi. Nato je vodenje družine prepustil Hermanu II., ki je Celjskim vladal 50 let (1385–1435).

Herman II. (1385–1435) je bil najuspešnejši nosilec dinastične politike hiše Celjskih. Bitka pri Nikopolju proti Turkom leta 1396 je za krščanski svet pomenila velik poraz, za Hermana II. pa je bil to prelomni trenutek na poti proti vrhu. V Sigismundu Luksemburškem, ogrskem kralju, ki mu je rešil življenje, je našel mogočnega zaveznika. Habsburžani in Luksemburžani so bili namreč stari rivali. Zveza s Sigismundom, kasnejšim nemškim in češkim kraljem ter rimsko-nemškim cesarjem, je bila pogosto težavna, zato pa politično uspešna in dobičkonosna. S Sigismundovo pomočjo so si Celjski pridobili obširne posesti v Slavoniji in na Hrvaškem. Najpomembnejša je bila Sigismundova podelitev mesta Varaždin in grofije Zagorje Celjskim v dedni fevd leta 1399. Herman je dobil upravo nad zagrebško škofijo ter si zase in za rodbino Celjskih izbral bansko čast v hrvaških deželah. Postal je slavonski, dalmatinski in hrvaški ban. Politično zavezništvo je dodatno okrepila krvna zveza. Sigismund se je okoli leta 1406 oženil z Barbaro, hčerko Hermana II. Vzporedno z vsemi političnimi uspehi Hermana II. pa je prišlo do notranje dinastične krize Celjskih. Friderik II., sin Hermana II., se je po smrti svoje prve žene poročil z Veroniko Deseniško, nepomembno plemkinjo. Temu je oče močno nasprotoval in dal Veroniko leta 1425 ubiti, Friderika pa zaprl v ječo. Ker so mu v tem času umrli preostali trije sinovi, je leta 1326 Friderika osvobodil, spor pa vseeno ni bil nikoli pozabljen.

Odločilno težo za Celjske je imela v času, ko so še stopali proti svojemu vrhu, knežjemu naslovu, dedna pogodba, sklenjena z Ortenburžani leta 1377. Po njihovem izumrtju leta 1419 je Celjskim pripadla celotna ortenburška dediščina, ki jim jo je leta 1420 Sigismund Luksemburški podelil v dedni fevd. Poleg posesti na Koroškem so v ortenburško dediščino spadali še gospodstva, gradovi in trgi na Gorenjskem, Dolenjskem in Notranjskem. Nova pridobitev je utrdila ugled Celjskih, povečala njihovo ekonomsko moč in je ena izmed zadnjih potez Celjskih na poti izpod nadoblasti Habsburžanov. Leta 1423 se je Ernest Železni (1377–1424), verjetno na prigovarjanje Sigismunda in za bogato odškodnino, odrekel habsburški fevdni oblasti nad Celjskimi. S tem so bili dani vsi pogoji za imenovanje Celjskih za državne kneze. Zaradi nasprotovanja Habsburžanov, katerim bi pokneženi Celjski nevarno ogrozili deželno-knežji položaj v notranjeavstrijskih deželah, je do javne povzdige prišlo šele leta 1436, leto dni po smrti Hermana II.

10. novembra 1436 je Sigismund Luksemburški na svečanosti v Pragi in ob prisotnosti drugih državnih knezov Friderika II. in Ulrika II. povišal v državna kneza, njuno posest pa v kneževino. Celjsko kneževino sta sestavljali pokneženi grofiji Celje in Ortenburg - Strmec, kot državni knežji fevd z dvema praporoma. Celjski so dobili novčni in rudniški regal ter pravico do sodišča. Položeni so bili



Aleksander Hrbovsek 2015 | [www.grboslojce.si](http://www.grboslojce.si)

2 Kasneje nemški kralj Friderik IV. in cesar Friderik III.



kar se kaže tudi pri uporabi grbov. Nekoliko problematična se zdi uporaba današnjega dalmatinskega grba na mestu, kjer bi moral biti upodobljen zagorski grb. Ker Zagorje oziroma Zagorska grofija v 15. stoletju ni imela svojega grba, sta Celjska uporabila grb s kronanimi levjimi glavami, ki pa takrat še ni bil dalmatinski grb, ampak je bil splošni grb vseh hrvaških dežel.

Kakšna je bila usoda zadnjih Celjanov? Friderik II. (1379–1454) se je umaknil v zasebnost, ambiciozni Ulrik II. pa se je vrgel v politične spletke. Prizadevanja, da bi se uveljavil kot namestnik na Češkem in si pridobil Bosno, so propadla. Zato se je usmeril na Ogrsko. Varuštvo nad odraščajočim sorodnikom Ladislavom Posmrtnikom, kot nosilcem ogrske krone, je Ulriku po večletnih preigravanjih s cesarjem Friderikom III. in z ogrskim plemstvom leta 1456 navrglo položaj kraljevega namestnika na Ogrskem. S tem pa je posegel v interese domačega plemstva, ki sta ga vodila brata Hunyadi. V Beogradu, kamor je potoval z Ladislavom Posmrtnikom na vojno proti Turkom, so mu Ogrji pripravili zasedo in 9. novembra 1456 je pod udarci meča padel zadnji grof Celjski Ulrik II. Njegovi otroci so umrli že pred njim. Razplamtela se je vojna za celjsko dediščino. Glavni pretendenti so bili Ulrikova žena Katarina, grofje Goriški, ogrski kralj Ladislav Posmrtnik in Friderik III., ki je zastopal interese Habsburžanov. Leta 1457 je nepričakovano umrl kralj Ladislav, leta 1458 se je iz bitke za dediščino umaknila Katarina. Vse je šlo v prid Habsburžanom, ki so se z mirom v Požarnici znebili še zadnjega tekmeča, grofov Goriških. Tako je mogočna dediščina Celjskih leta 1460 pripadla Habsburžanom.

Iz Celja smo pot nadaljevali proti **Rogatcu**. Tu smo se pomudili v muzeju na prostem ob vznožju Donačke gore, v avtentični štajerski krajini, kjer ohranjajo srednještajersko ljudsko stavbarstvo subpanonskega tipa, značilno za Obsotelje v času od 19. do sredine 20. stoletja. Jedro muzeja z originalnimi stavbami je z leti



V Rogatcu smo si ogledali muzej na prostem.  
(foto: Jože Štukl)

prerасlo v največji slovenski muzej na prostem in kulturni spomenik državnega pomena. Leta 1997 je bil nominiran za evropski muzej leta. Bogata programska dejavnost obiskovalcu omogoča, da kulturno izročilo nekdanjih graditeljev spozna in raziskuje ter doživi lastno izkušnjo dediščine. Ob koncu ogleda so nam v muzeju pripravili malico s pokušino lokalnih dobrot, ki smo jih poplaknili z domačim štajerskim vinom.

Okrepčani in dobre volje smo pot nadaljevali proti Hrvaškemu Zagorju, kjer je bil naš naslednji postanek na **gradu Trakošćan** v bližini

Varaždina. Zgrajen je bil ob koncu 13. stoletja kot manjša razgledna utrdba v obrambnem sistemu severozahodne Hrvaške. V pisnih dokumentih se toponim Trakošćan prvič omenja leta 1334. Prvotni gospodarji utrdbe niso znani. Od konca 14. stoletja so bili njegovi lastniki grofje Celjski, ki so istočasno imeli v lasti celotno Zagorsko grofijo. Iz listinskega gradiva je razvidno, da je leta 1399 ogrski kralj Sigismund Luksemburški celotno Zagorsko grofijo podaril celjskemu grofu Hermanu II. Tako je grad Trakošćan ostal v lasti celjskih grofov vse do sredine 15. stoletja.

Po izumrtju grofov Celjskih gospodstvo in grad Trakošćan spet pripadeta ogrskemu kralju, ta ju podeli Janu Vitovcu. Za kratek čas sta posest nasledila tudi njegova sinova. Ker pa sta bila tajna zaveznika nemškega cesarja Maksimilijana I. Habsburškega in obtožena izdajstva, jima je grad in posestvo, kot vsa druga, ogrski kralj Matija Korvin odvzel in podaril svojemu nezakonskemu sinu Ivanu Korvinu, ki ju daruje svojemu podbanu Ivanu Gyulayu. Omenjena družina je grad in gospodstvo obdržala tri generacije, vse do izumrtja leta 1566. Nemški cesar Maksimilijan II. Habsburški je leta 1568 grad in gospodstvo podelil v fevd Juriju Draškoviću, najprej v osebno uživanje, potem pa v dedni fevd. Družina Drašković je grad odkupila leta 1584. Draškovići so grad večkrat širili in dograjevali. Tako so leta 1592 dogradili topniške stolpe z ostrešjem. Dogradili so tudi osrednji stolp in dvorišče z arkadami. V drugi polovici 18. stoletja je prišlo do opustitve gradu Trakošćan, ki je nato pričel hitro propadati, dokler se družina v 19. stoletju ni ponovno začela zanimati za svoj izvorni grad. Jurij V. Drašković ga je v letih 1850–1860 v renesančnem duhu obnovil v rezidenčni двореc z romantičnim parkom. Draškovići so v gradu občasno živeli skoraj 400 let, vse do leta 1944, ko so se odselili v Avstrijo. Po koncu 2. svetovne vojne je bil grad nacionaliziran in leta 1954 spremenjen v muzej. Trakošćan je eden redkih objektov na Hrvaškem z ohranjenim grajskim inventarjem iz obdobja od renesanse do historizma. V muzeju smo si ogledali bogate muzejske zbirke orožja, slik in grafik, pohištva ter zbirke knjig in fotografij. Neposredna okolica dvorca je urejena kot krajinski park, ki mu daje poseben čar tudi umetno jezero.

Po ogledu gradu smo pot nadaljevali do Krapine, ki leži v dolini potoka Krapinice in šteje približno 4 600 prebivalcev. Kraj je postal svetovno znan leta 1899, ko je hrvaški paleontolog Dragutin Gorjanović Kramberger na hribu Hušnjakovo pri izkopavanjih med leti 1899–1905 našel fosilne kostne ostanke neandertalcev. V jamskih plasteh je bilo odkrito okrog 900 človeških kosti, številna kamnita orodja, fosilni ostanki jamskega medveda, volka, losa, jelena, toplo-dobnega nosoroga, divjega goveda in drugih živali. Starost najdišča je ocenjena na 130.000 let. Originalna zbirka je pozneje našla mesto v Hrvaškem naravoslovnem muzeju v Zagrebu, v Krapini pa je nastal muzej. Staro muzejsko postavitev so sklenili posodobiti, zato so leta 1999 ob 100. obletnici odkritja začeli z gradnjo povsem nove muzejske stavbe. Pri zasnovi je sodelovala vrsta strokovnjakov in umetnikov.

Muzej neandertalcev je umeščen ob rob zelene cone v Krapini, med hriba Hušnjakovo in Josipovac. Arhitektonsko deluje kot moderna votlina, v celoti izdelana iz betona in prekrita z rumenim peščenjakom. Paleontolog Jakov Radovčič in arhitekt Željko Kovačić sta si muzej zamislila kot zgodbo o prazgodovinskem svetu in nastanku življenja, s posebnim poudarkom na spoznanjih o življenju krapinskih neandertalcev. Novi muzej je premišljena simbioza arhitekture in inovativne postavitve, z uporabo najsodobnejših informacijskih tehnologij. Vrednost investicije je znašala okrog 8,5 milijona evrov, v glavnem jo je financiralo hrvaško ministrstvo za kulturo, nekaj je prispevalo tudi mesto Krapina. Muzej je bil svečano odprt leta 2010. V razstavnem prostoru, razdeljenem na dve etaži, ki se razteza na 1.200 kvadratnih metrih, je predstavljena zgodba o nastanku vesolja, zemlje ter življenja na njej, od prvih preprostih oblik k kompleksnejšim formam ter evoluciji človeške vrste, od prvih hominidov do krapinskega neandertalca. Naše popotovanje skozi čas se konča v dvorani, ki prikazuje kulturno evolucijo človeške vrste vse do današnjih dni. Življenje krapinskih neandertalcev, njihove lovske sposobnosti, izdelava orožja, način komunikacije, skrb za bližnje in rituali so zelo nazorno in prepričljivo, kot da so pred nami živa bitja, predstavljeni z »dioramo« sedemnajstih hiperrealističnih skulptur slovite francoske kiparke Elisabeth Daynes. Muzej dnevno obišče od 500 do 1 000 ljudi, kar ga uvršča med najbolj obiskane muzeje na Hrvaškem.

Iz Krapine smo se mimo Kumrovca, rojstnega kraja nekdanjega predsednika SFRJ, vrnili v Slovenijo, kjer so na **turistični kmetiji Vimpolšek v Brežicah** s poznim kosilom dobro poskrbeli za naše telesne potrebe.

Tako kot vsako leto je tudi letošnji izlet minil v prijetnem vzdušju in polni vtisov in prijetno utrujeni smo se okrog 21. ure vrnili v Škofjo Loko.

VIRI:

#### Spletni viri:

<http://www.mkn.mhz.hr/hr/o-muzeju/postav/>; pridobljeno 24. 3. 2020.

<https://www.pokmuz-ce.si/sl/razstave/stalne-razstave/celeia-mesto-pod-mestom-knezji-dvor/> (pridobljeno 24. 3. 2020).

<https://www.rogatec.si/muzej-na-prostem-rogatec/>; pridobljeno 24. 3. 2020.

<https://trakoscan.hr/>; pridobljeno 24. 3. 2020.

#### LITERATURA:

Grafenauer, Bogo: Celjski grofje. V: *Enciklopedija Slovenije* : zv. 2, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1988, str. 12–15.

*Grofje Celjski : katalog razstave, Pokrajinski muzej Celje, 1999, [12. april–30. november].*  
Celje : Pokrajinski muzej, 1999, 152 str.

*Zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja, Celje, 27.–29. maj 1998.* Celje : Pokrajinski muzej, 1999, 440 str.



# Predstavitve knjig in kronika

Športna dvorana  
Gorenja vas







## Izšlo je v letu 2019

V letu 2019 je domoznansko zbirko Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka obogatilo 50 novih naslovov leposlovnih in strokovnih del, nekaj manj kot v preteklih letih. Omenila bi nekaj izstopajočih.

Bozovičar, Meri

### **Krvava zarja : doživeto pričevanje o medvojnem in povojnem komunističnem nasilju na Škofjeloškem**

Škofja Loka : Planet, 2019, 138 str.

Eno bolj odmevnih del, ki so izšla v letu 2019, je zagotovo *Krvava zarja*, s podnaslovom *Doživeto pričevanje o medvojnem in povojnem komunističnem nasilju na Škofjeloškem*, ki jo je po pripovedovanju Škofjeločanke Meri Bogataj - Kajbetove Meri napisal Aleksander Škorc.

Že podnaslov knjige spominov govori o njeni vsebini. Osrednja poglavja opisujejo, kakšno je bilo življenje v Škofji Loki in okolici pod okupacijo Nemcev. Avtorica podoživlja strah, ki ga prej ni poznala. Pomor petdesetih talcev, spopadi med Nemci in partizani, sovraštvo med partizani in domobranci, strah pred gestapom in nato nepopisno veselje ob koncu vojne. A kmalu po vojni tudi grozovite stvari, povračilni ukrepi, ki so jih bili deležni domobranci in vsi, ki novi oblasti niso bili po volji. V knjigi ne gre zgolj za opisovanje tragičnih dogodkov med vojno in po njej. To so tudi spomini na čudovito otroštvo, na avtoričin dom v Zmincu, ki je še danes znana gostilna. Ti spomini pripovedujejo o Kajbetovi rodbini, avtoričinih starših, starih starših, njenih sorojencih in ne nazadnje o junaških podvigih njihovega neponovljivega psa Valdijsa. Kajbetova Meri doživeto pripoveduje o dogajanju v njihovi gostilni, o njenih obiskovalcih, družabnih dogodkih in praznikih. Spominja se šolskih dni



pri uršulinkah, pripoveduje o prvih delovnih izkušnjah in premaganih plezalnih izzivih, v katere jo je zvabil izbranec Tone. Zanimive so tudi *Loške zgodbe* v zadnjem poglavju knjige, v katerih je zajela izkušnje z znanimi loškimi zdravniki in razkrila »mafijso prakso« loških inšpektorjev, ki ji je bila kot delavki v računovodstvu pogosto priča. Ob koncu knjige opiše še dogodke, praznike iz domače gostilne, kot so koline in peka kruha ter mladostne utrinke, povezane s Poljansko Soro.

Podgoršek, Borut ; Malec, Marko

### **Zaljubljeni v letenje : zgodbe slovenskih letalcev**

Škofja Loka : Sierra5, 2019, 346 str.



Knjiga *Zaljubljeni v letenje* je nastala s sodelovanjem dveh strastnih ljubiteljev in poznavalcev letalstva ter vsega, kar je z njim povezano. Eden od avtorjev je Škofjeločan Borut Podgoršek, ki je končal študij letalstva na ljubljanski Strojni fakulteti in je avtor mnogih člankov o letalstvu ter lastnik slovenskega letalskega portala Sierra5.net. Soavtor je Marko Malec iz Kranja, zbiralec arhivskega gradiva o letalstvu, na katerem temeljijo številni članki o zgodovini letalstva, ki jih je objavil v slovenskih revijah. Prevedli pa so jih tudi za podobne tuje časopise.

*Zaljubljeni v letenje* je že tretja od knjig, podpisana z njegovim imenom. V njej sta avtorja opisala letalsko življenje šestnajstih Slovencev in dveh Slovenk. Med njimi so nekateri vidnejši slovenski vojaški letalci iz 2. svetovne vojne ter povojni civilni

letalci, pa tudi športni piloti, vodje letalskih centrov, vodilni in sodelujoči pri snovanju ter gradnji letališča Brnik, inštruktorji letenja, modelarji, jadralni piloti, letalski mehanik in dve stevardesi. To so edinstvene in resnične zgodbe oseb, ki so zaznamovale in oblikovale del slovenske letalske zgodovine. Poleg življenjskih zgodb in dosežkov so v knjigi tudi podrobni opisi letal, kar je pomemben zgodovinski tehnološki zapis. Celoto zaokrožuje obsežno fotografsko gradivo, ki knjigo še dodatno obogati.

Gradivo za knjigo sta avtorja zbirala na različne načine. Posluževala sta se pisnih virov, intervjujev, arhivskih dokumentov, zbirala tehnične podatke ob pogovorih s strokovnjaki s področja letenja. Opravila sta mnogo pogovorov s še živečimi letalci, s sorodniki in prijatelji nekaterih že preminulih letalcev ter z ljudmi, ki jih je na tak ali drugačen način letalstvo zaznamovalo. Osebna pričevanja, podkrepljena s strokovno literaturo in arhivskimi podatki, so ustvarila to knjigo, ki je pred nami. Kakor napovedujeta avtorja, ji bodo sledila nadaljevanja,

saj so še številna imena slovenskega letalstva vredna, da se jih predstavi širši javnosti. S tem bosta avtorja zagotovo bogato prispevala k celovitemu pogledu na zgodovino slovenskega letalstva in letenja.

Peternelj Štravs, Marjan

### **Nebo nad Skalnim : roman**

Brežice : Primus, 2019, 2 zv., 209; 295 str.

*Nebo nad Skalnim* je roman v dveh delih, ki ga je izdala Založba Primus. Avtor je Marjan Peternelj Štravs, doma iz Sorice, ki se je ljubiteljem slovenske literature predstavil z literarnim prvencem *Melanda* (2017). Tudi v drugem romanu izhaja iz navezanosti na kmečko okolje, iz katerega prihaja. Rodil se je na kmetiji, ki je bila v zemljiške urbarje vpisana že v začetku 16. stoletja. Starša sta se edinca Marjana razveselila pozno, v svojih štiridesetih letih. Navdušila sta ga za branje, oče pa mu je s svojim pevskim talentom vzbudil ljubezen do glasbe in petja. Nanj je kasneje, po smrti staršev, močno vplival France Gačnik, v Sorici službujoči župnik in profesor glasbe. Ta je v prvih letih duhovniškega poklica služboval v Sorici in mladino, med njimi tudi Marjana, navdušil za zborovsko petje. Deloval je v prosvetnem društvu in skrbel tako za ljudsko umetnost vaščanov kot slikarsko zapuščino mladostnih del Ivana Groharja, ki jo je uredil v posebno, podružnično zbirko Loškega muzeja. Vse to je botrovalo, da se je rodila in zaživela Marjanova pisateljska žilica. Navezanost in ponos, ki ju goji do svoje rodne vasi, ter življenjske zgodbe sovaščanov mu dajejo navdih za pisanje.

Zgodba *Nebo nad Skalnim* je postavljena v povojni čas, v gorsko vasico Skalno, ki stoji le dober streljaj od novo določene italijanske meje. Življenje po 1. svetovni vojni ni več, kar je bilo. Z bojišča se jih mnogo ni vrnilo domov, tisti, ki se vračajo, pa so ranjeni, tako na telesu kot v duši. Vaščani Skalnega se počasi privajajo novemu življenju, ki sta ga prinesla razpad cesarstva in nova oblast. Večina bolj z odporom kot z navdušenjem. Veliko razočaranje je pomenila »krivična meja z Italijo, ki je presekala stoletne vezi, spletene med ljudmi na eni in drugi strani.« Z novo razdelitvijo ozemlja so se ločile sorodstvene in prijateljske vezi pa tudi gospodarske povezave. Skupna posestva, skupni pašniki, utečene trgovske poti ... Vse to je pretrgala angleška krona, da bi poplačala Italijanom za v vojni prelito kri. A na meji se ustvarjajo nove, celo donosnejše poti. Potrebna sta le pogum, predvsem pa iznajdljivost.



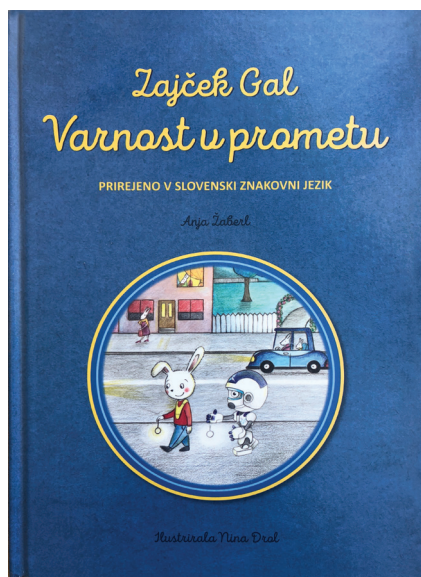
Prebivalci hribovskih vasi, tudi Skalnega, iščejo načine, da preživijo. Nekateri odidejo v tujino, na zahod in še dlje, v Ameriko. Drugi ostanejo. Med slednjimi je tudi Kondar, prvorojenec na največji kmetiji na Skalnem. Že kot otrok je izstopal po svoji iznajdljivosti in odločnosti, bil je radoveden, zvedav in tekmovalen. Ni mu manjkalo ne zagnanosti ne poguma. In ta njegova nprav mu je pomagala preživeti na vojnih bojiščih ob soški fronti. Ko se vrne v domačo vas, prevzame skrb za domačijo in delo gospodarja na svoja ramena. Na drugi strani državne meje si najde pametno in privlačno ženo, odkrije pa tudi do nedavnega nepoznano, a donosno obmejno dejavnost, znano kot kontrabant, tihotapstvo. Še nedavno je beseda nekaj pomenila, tudi poštenost in dogovor, sedaj pa štejeta le še iznajdljivost in dobiček.

Avtor pravi, da je knjiga namenjena tistim, ki se ne izogibajo preteklosti, čeprav se z njo ne strinjajo. Tistim, ki so iskalci odgovorov, resnice in verjamejo, da čeprav je na svetu toliko zla in sovraštva, zmagujeta ljubezen in hotenje po dobrem.

Žaberl, Anja

### **Zajček Gal. Varnost v prometu : prirejeno v slovenski znakovni jezik**

Železniki : Zajček Gal, zavod za izobraževanje in svetovanje, 2019, 40 str.



V preteklem letu, na dan slovenskega znakovnega jezika, je izšla že druga slikanica Anje Žaberl iz Železnikov o malem zajčku Galu, prirejena v slovenski znakovni jezik. S prvo se nam je predstavila v letu 2018. Avtorica je slikanico ustvarila v sodelovanju z rojakinjo, ilustratorko Nino Drol.

Anjo Žaberl je v svet znakovnega jezika popeljal njen zelo naglušen sin. Ko se je kot malček srečal s prvimi besedami iz domačega okolja, si je avtorica želela, da bi jima bila v pomoč slikanica, prilagojena v slovenski znakovni jezik. Pred leti je še ni bilo, zato se je odločila, da jo ustvari sama. Tako so nastale zgodbe, v katerih nastopa zajček Gal, ki zaradi poškodovanega ušesa ne sliši in se ne more sporazumevati z drugimi. Potem spozna, da se lahko pogovarja s pomočjo kretenj. V prvi

zgodbi o zajčku Galu smo spoznali njegovo družino, druge živali, prostore v njegovem domu, vrt in igrišče, v drugi slikanici se z njegovo pomočjo učimo o vozilih, varnosti v prometu in prometnih pravilih. Sicer je to priljubljena tema naših najmlajših bralcev, zato ob nazornih in natančnih ilustracijah Nine Drol starši

lahko otroka skozi igro spodbujajo k poimenovanju predmetov, oseb, pravilnega vedenja na cesti in v prometu.

Oblikovno slikanica izgleda tako, da celostransko ilustracijo na drugi strani opiše preprost stavek, naštetí so predmeti, poimenovani v slovenskem jeziku. Vsaka od napisanih besed je pospremljena s sličico zajčka Gala, ki s ponazorjenimi kretnjami prevaja te besede v jezik gluhih in naglušnih. Risbe kretenj so opremljene s ponazorili – puščicami, ki kažejo smer kretnje oziroma, kako se vsaka izmed njih izvede. Pri izvedbi sta pomembna tudi mimika obraza in gibanje telesa, zato je imela ilustratorica Nina Drol zelo zahtevno nalogo, ki pa jo je odlično opravila.

Takšna knjiga ima zares veliko vrednost, saj staršem, ki so se znašli v podobni situaciji kot avtorica, omogoča, da njihov naglušen otrok spozna tako pisano slovensko besedo kot slovenski znakovni jezik. Namenjena je tudi vsem tistim, ki so tako ali drugače povezani z gluhoto in znakovnim jezikom. Med prebiranjem te zanimive in poučne slikanice se lahko tudi slišči otroci zavedo, da so med njimi otroci, ki ne slišijo in za sporazumevanje uporabljajo drugačen jezik. Tako lahko ob pomoči staršev razvijajo sočutje in sprejemanje »drugačnih«. Avtorica zapiše, *»... upam tudi, da bo pripomogla k temu, da bi bili gluhi in naglušni otroci (bolj) sprejeti v družbo. Da bi njihov jezik razumeli tudi slišči.«*

Knjiga je nastala v sodelovanju in podpori medobčinskega društva gluhih in naglušnih Auris iz Kranja ter ob pomoči številnih donatorjev, večinoma lokalnih podjetij, ki so finančno podprli izdajo.



# Kronika občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane

(od 1. januarja do 31. decembra 2019)

8. **januar** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila predstavitev knjige *Prevarani Sokoli* Aleksa Lea Vesta in Ivana Čuka, v kateri so podana nova dejstva o vstopu Sokolov v Osvobodilno fronto.
11. **januar** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Zgodovinski arhiv Ljubljana odprl dokumentarno razstavo z naslovom *Slovenci, začenjajo se novi časi ... (1918–1920)*. Ob tem je bila odprta tudi filatelistična razstava dr. Janeza Cerkvénika *Prve slovenske poštne znamke po koncu 1. svetovne vojne*, s poudarkom na seriji poštних znamk *Verigarji*. To je bilo hkrati tudi praznovanje 70-letnice uspešnega delovanja Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka. Razstavi je odprl loški župan Tine Radinja.
12. **januar** – v kulturnem domu v Retečah je bil 28. *Ponovoletni koncert* Tamburaškega orkestra Bisernica iz Kulturno-umetniškega društva Janko Krmelj Reteče - Gorenja vas; nastopili sta dve skupini Bisernice, vokalna skupina Fone Megale iz Medvod, Tamburjaši iz Vipave ter Dečve iz Kulturno-umetniškega društva Sava Kranj;
- v Glasbeni šoli Škofja Loka je potekal seminar za učence trobil; po seminarju je bil koncert, nastopila sta trobentar Jure Gradišnik in harfistka Maria Gamboz Gradišnik.
14. **januar** – Krajevna knjižnica Gorenja vas je v Sokolskem domu v Gorenji vasi predstavila knjigo Minke Gantar *Ko ima življenje žur*.
15. **januar** – Občina Škofja Loka in Založba Modrijan sta v Sokolskem domu na Mestnem trgu predstavili avtobiografsko knjigo znanstvenice in častne občanke Škofje Loke dr. Aleksandre Kornhauser-Frazer *Poti in srečanja*;
- v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtiljak*.
17. **januar** – Glasbena šola Škofja Loka je v kapeli Puštalskega gradu pripravila srečanje flavtistov gorenjskih glasbenih šol.
18. **januar** – v Šubičevi hiši v Poljanah je bil koncert, ki so ga pripravili Glasbena šola Škofja Loka, Kulturno-umetniško društvo dr. Ivan Tavčar Poljane in Zavod Poljanska dolina.
19. **januar** – na Loškem odru je bila predstava J. B. P. Moliera *Šola za žene*, v izvedbi domačega ansambla in režiji Matije Milčinskega; sledilo je več ponovitev.

- 23. januar** – Muzejsko društvo Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravilo Blaznikov večer ob 30-letnici smrti dr. Tineta Debeljaka *Obisk Slovencev v Argentini*;
- Glasbena šola Škofja Loka je v kapeli Puštalskega gradu pripravila 23. Srečanje pevcev gorenjskih glasbenih šol.
- 24. januar** – Krajevna knjižnica Gorenja vas je v Četrtekovem večeru v Sokolskem domu v Gorenji vasi ob potopisnem predavanju predstavila knjigo Mojce Klug *Camino Frances: moj poizkus od pobega »brezmi-slov« sodobne družbe*.
- 26. januar** – v dvorani Kulturnega doma na Sovodnju je domači Neč Bat Teater premier-no uprizoril komedijo *20 let pogrešan*, v režiji Lenarta Šifrjarja in Nika Bevka.
- 29. januar** – Loški muzej Škofja Loka je v Muzejski dnevni sobi na Loškem gradu pripravil krožek Ločanke. Spregovorili so o Ločankah, ki so v 80 letih muzeja pomembno vplivale na njegov razvoj.
- 30. januar** – Loški muzej Škofja Loka je v Groharjevi galeriji na Mestnem trgu odprl fotografsko razstavo Janeza Pelka *Zatemnjena razodetja*. Razstavo je pripravil kustos Boštjan Soklič.
- 31. januar** – v puštalski kapeli je bil javni nastop učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtiljak*.
- 1. februar** – v Galeriji na hodniku Knjižnice Ivana Tavčarja v Škofji Loki so odprli foto-grafsko razstavo knjižnice iz Litve z naslovom *Litva skozi objektiv*.
- 4. februar** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo *Prešerno obarvan France*.
- 5. februar** – v Rokodelskem centru DUO na Mestnem trgu so odprli razstavo *Klekljanje čipk v Sloveniji*, s poudarkom na klekljanju na Škofjeloškem;
- v Krajevni knjižnici Gorenja vas so odprli slikarsko razstavo članov KUD Poljane *Slikanje je vendar nekaj lepega*.
- 7. februar** – osrednja prireditev ob sloven-skem kulturnem prazniku v Občini Škofja Loka je bila v večnamenskem prostoru Osnovne šole Ivana Groharja Škofja Loka, občinska proslava v Občini Gorenja vas - Poljane je bila v dvorani Gasilskega doma na Trebiji. V Kulturnem domu v Poljanah je bila prireditev *Odmevi Cankarjevega leta*; 8. februarja je bila proslava ob kulturnem pra-zniku na Sovodnju.
- 8. februar** – Loški muzej je ob slovenskem kulturnem prazniku pripravil *Prešernov dan v Loškem muzeju*; organizirali so vodenje po zbirkah muzeja in razstavah v svojih gale-rijah ter *Popoldansko druženje v Muzejski dnevni sobi*;
- z otvoritvijo na Mestnem trgu se je začel 44. Pokal Loka, mednarodno tekmovanje v slalo-mu in veleslalomu za pionirje in pionirke. Tekmovali so na Starem vrhu.
- 9. februar** – Društvo Rovtarji – smučanje in kolesarjenje po starem je na hribu pod Loškim gradom pripravilo 19. Mednarodno tekmovanje v smučanju po starem; nastopilo je 54 tekmovalcev. V Sokolskem domu na Mestnem trgu so ob tem odprli fotografski razstavi Marka Šubica *Sledi v snegu* in Petra Pokorna ml. *Pokal Loka*;
- za Kamnitnikom je bila žalna slovesnost ob 75-letnici ustrelitve petdesetih talcev in šti-rih žrtev v Vešterskem mlinu. Slavnostni govornik je bil Viktor Zadnik, podpred-sednik Zveze borcev za vrednote NOB Škofja Loka, verski obred je opravil starološki župnik dr. Alojzij Snoj. V kulturnem progra-mu so nastopili Mestni pihalni orkester Škofja Loka, Mešani pevski zbor Lubnik ter recitatorja Monika Tavčar in Marko Črtalič.
- 10. februar** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Simfoničnega orkestra

- Crescendo iz Škofje Loke, izvajali so dela Petra Iljiča Čajkovskega.
- 12. februar** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico pripravila potopisno predavanje Jureta in Drejca Omejca iz *Reteč Po železni cesti od Reteč do Šanghaja: potovanje očeta in sina z znamenito transsibirsko železnico*;
- v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtiljak*.
- 13. februar** – v Galeriji Martinova hiša na Mestnem trgu so odprli klubsko razstavo Foto kluba Anton Ažbe Škofja Loka.
- 17. februar** – v Osnovni šoli Gorenja vas je bilo potopisno predavanje Jožeta Stržaja *Jakobova pot*.
- 20. februar** – v Muzejski dnevni sobi je bil v seriji *Športamo z Loškimi muzejem* pogovor z Ivom Čarmanom, nekdanjim tekačem na smučeh.
- 21. februar** – v Četrtekovem večeru s knjižnico v Sokolskem domu v Gorenji vasi sta Nina Gartner in Jure Hafnar predstavila prostovoljno delo, bivanje in potovanje po Boliviji;
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Gimnazija Škofja Loka pripravila *Srečanje gorenjskih srednješolskih mladinskih pevskih zborov*.
- 24. februar** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila predstavitev avtorske zgoščenke skladatelja Pavla Dolenca; skladbe so izvajali priznani akademski glasbeniki.
- 5. marec** – na Loškem odru je bil pustni koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka.
- 7. marec** – v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so odprli slikarsko razstavo puštalskih umetnikov *Bertholdov Sejalet in puštalski ustvarjalci skozi čas*.
- 8. marec** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila osrednja občinska proslava ob dnevu žena, osrednja govornica je bila ume-tnica Tina Dobrajc, v kulturnem programu so nastopili učenci Osnovne šole Cvetka Golarja. V galeriji doma so odprli likovno razstavo članic Združenja umetnikov Škofja Loka *Likalniki in druge zgodbe*.
- 10. marec** – na Loškem odru je nastopila gledališka skupina Gimnazije Škofja Loka z igro Alda Nicolaja *Hamlet v pikantni omaki*.
- 12. marec** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila strokovno predavanje Dušice Kunaver *Ljudske šege in pesmi: od januarja do decembra*;
- Muzejsko društvo Škofja Loka in Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane sta v Kulturnem domu v Poljanah pripravila odprtje razstave *Za našo stvar* in predavanje o poljanskemu rojaku dr. Maksu Miklavčiču. Njegovo življenjsko pot je predstavila Helena Janežič, podpredsednica društva.
- 14. marec** – v Kašči na Spodnjem trgu je bilo strokovno predavanje arheologinje Gorenjskega muzeja iz Kranja dr. Verene Perko o *Brezmejnem imperiju ali Imperium sine fine*, kot so Rimljani prevzetno imenovali svoje cesarstvo;
- v Jurjevi dvorani v Stari Loki je bil zbor članov Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka in predstavitev Blažekucove ure iz Stare Loke;
  - na Loškem odru je domači ansambel uprizoril igro Antona Tomaža Linharta *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, v režiji Blaža Veharja.
- 19. marec** – Prosvetno društvo Sotočje je v Sokolskem domu na Mestnem trgu ob materskem dnevu pripravilo predavanje *Se znamo obnašati*; predavala je Bojana Košnik. V kulturnem programu so sodelovali Otroški pevski zbor Iskrice, Dekliški zbor župnije sv. Jakoba, Mladinski pevski zbor Škofja Loka in Škofjeloški oktet.

- 20. marec** – Loški muzej Škofja Loka je v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu odprl dokumentarno razstavo *80 let v vaši družbi – Loški muzej in njegovi obiskovalci*. Razstava je prikazala zgodovino muzeja, vtise obiskovalcev, spominske in statistične podatke, fotografije muzejskih dogodkov in dela v muzeju. Razstavo je pripravila kustosinja Biljana Ristić.
- 21. marec** – v Galeriji Franceta Miheliča v Kašči na Spodnjem trgu je potekal zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka; ob tej priložnosti sta Mojca Ferle (Mestni muzej Ljubljana) in Mojca Šifrer Bulovec (Loški muzej Škofja Loka) predstavili aktivnosti za pripravo nominacije in vpis *Klekljanja čipk v Sloveniji* na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, ki se je zgodil konec novembra 2018, in sicer na zasedanju Unescovega medvladnega odbora na otoku Mauritius;
- v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtiljak*;
  - Krajevna knjižnica Gorenja vas je v Sokolskem domu v Gorenji vasi pripravila potopisno predavanje Damjana Slabeta *S turnimi smučmi po Zevsovem otoku*.
- 22. marec** – na Loškem odru je Gimnazija Škofja Loka pripravila *Rusijado, 8. vseslovenski festival ruskega jezika*. Nastopili so učenci, dijaki in študentje ruščine na slovenskih šolah ter impro skupina škofjeloške gimnazije O.sti.J. arej.
- 26. marec** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico pripravila predavanje dr. Terezije Večko – s. Snežne, uršulinke, profesorice in bibličistke, *Svetopisemske ženske – jih res poznamo?*
- V Sokolskem domu na Mestnem trgu sta Zavod za šport in Športna zveza Škofja Loka
- podelila športna priznanja za leto 2018. Svečani listini je župan Tine Radinja podelil Društvu upokojencev Škofja Loka in športnemu plezalcu v skupini paraplegikov Gregorju Selaku; posebno priznanje za jubilej sta prejela Rokometno društvo Urbanscape Loka ob 60-letnici in Strelesko društvo Škofja Loka ob 70-letnici delovanja.
- 28. marec** – na Mestnem trgu in v dvorani Sokolskega doma je bilo srečanje slovenskih klasičnih gimnazij *Locopolis*.
- 29. marec** – od 23. aprila so v Škofji Loki potekali Pasijonski dnevi s številnimi dogodki. V Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila predstavitev *Pasijonskih doneskov* 14/2019 hkrati s predstavitevijo romanja v Belgijo ter odprtjem razstave akademskega slikarja Jošta Snoja *Svetloba* in fotografske razstave *Škofjeloški pasijon 1999*. 3. aprila so v Martinovi hiši na Mestnem trgu odprli razstavo Foto kluba Anton Ažbe in JSKD Škofja Loka *Fotografski pogledi na Škofjeloški pasijon*. 4. aprila je bil v starološki dekaniji literarni recital *Vita dolorosa* Gregorja Čušina in odprtje razstave akademske slikarke Agate Pavlovec. 8. aprila je bil v cerkvi Žalostne Matere Božje na Spodnjem trgu koncert *Stabat mater* G. B. Pergolesija. 15. aprila so v kapucinskem samostanu uprizorili *Pasijonsko sporočilo – Raj*, združeno s srečanjem z jezuitom p. Marjanom Kokaljem. 22. aprila je bil Romualdov dan v kapucinskem samostanu in 23. aprila zaključek Pasijonskih dni v Jurjevi dvorani v Stari Loki z dramsko uprizoritvijo pasijona – *Glejte, človek!*
- V kapeli Puštalskega gradu so nastopili kitaristi glasbenih šol iz Trziča in Škofje Loke.
- 30. marec** – ob 25-letnici delovanja Športnega društva Marmor Hotavlj je bila v Sokolskem domu v Hotavljah spominska prireditev s kulturnim programom ter koncertom Slavka Ivančiča.

1. **april** – na Domu zveze borcev v Škofji Loki je Klub brigadirjev MDA Škofja Loka ob dnevu brigadirjev odkril spominsko ploščo v zahvalo in spomin vsem brigadirjem, ki so s prostovoljnim delom gradili našo domovino. Ploščo je odkril župan Tine Radinja, nastopili so učenci Osnovne šole Ivana Groharja, Mešani pevski zbor Mavrica ter Nena in Marjan Kostelec.
3. **april** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bilo *Jesenkovo popoldne*, ki ga Občina Škofja Loka in Biotehniška fakulteta iz Ljubljane pripravljata v spomin na prof. dr. Frana Jesenka, loškega rojaka in znanstvenika. Diplomanti magistrskega študija so predstavili svoje naloge, dr. Peter Dovč, Jesenkov nagradjenec, je imel predavanje *Kako se nas genetika dotakne?* V kulturnem programu so nastopili učenci Glasbene šole Škofja Loka, odprli so tudi razstavo del študentov Oddelka za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete.
4. **april** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so Knjižnica Ivana Tavčarja, Občina Škofja Loka in Slovenski center PEN pripravili *Škofjeloški kulturno - literarni večer* z gosti 51. Mednarodnega srečanja pisateljev na Bledu. Gostje so bili francoski pisatelji, ki so predstavili svoja prizadevanja za strpnost in svetovni mir. Srečanje je vodila Tanja Tuma, predsednica Ženskega odbora slovenskega centra PEN Mira.
6. **april** – na Loškem odru je bil *Pomladni koncert* Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka.
9. **april** – v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtiljak*.
12. **april** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Kulturno društvo Pevski zbor Lubnik priredilo koncert *Generacije pojejo*. Nastopili so Mešani pevski zbor Lubnik, Otroški pevski zbor in Zbor vzgojiteljic Vrtca Škofja Loka, otroški in mladinski pevski zbor Osnovne šole Ivana Groharja, Mešani pevski zbor Vrelec Društva upokojencev Škofja Loka in kot gostja skupina Loške orglice.
13. **april** – v Groharjevi galeriji na Mestnem trgu sta Loški muzej Škofja Loka in Kulturno društvo Grable pripravila *Pravljico v galeriji*, muzejsko - pripovedovalsko predstavitev muzejskih predmetov iz Loškega muzeja Škofja Loka.
14. **april** – Škofjo Loko je obiskal ameriški kongresnik slovenskega in loškega rodu Paul Anthony Gosar; v spremstvu župana Tineta Radinje se je sprehodil po mestu in si ogledal še Loški muzej, cerkev na Križni Gori in starološko pokopališče, na katerem počivajo njegovi predniki iz Veštra.
16. **april** – v Muzejski dnevni sobi Loškega muzeja je potekal študijski krožek Ločanke; ob 80-letnici Loškega muzeja Škofja Loka so predstavili raziskovalno delo kustosinj, arhivark, umetnic in upravnih delavk muzeja.
17. **april** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert violinistke Ane Julije Mlejn in pianista Tomaža Hostnika;
  - v Kulturnem domu v Poljanah je bil koncert pihalnega orkestra in komornih skupin s pihali ter trobili Glasbene šole Škofja Loka.
24. **april** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil ob 70-letnici Glasbene šole Škofja Loka letni koncert; nastopili so najboljši solisti, komorni sestavi in šolski orkestri.
25. **april** – v Kašči na Spodnjem trgu je mag. Jože Štukl iz Loškega muzeja Škofja Loka predstavil oborožitev v I. svetovni vojni;
  - v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo Društva upokojencev Škofja Loka *Naših 70 let*.
26. **april** – ob dnevu upora proti okupatorju je bila v Sokolskem domu na Mestnem trgu svečana prireditev; slavnostni govornik je bil



Andrej Bolčina; nastopili so pevska skupina Libertas in učenci Osnovne šole Ivana Groharja; program je povezovala dramska igralka Nadja Strajnar Zadnik.

1. **maj** – na Križni Gori je bilo 37. *Prvomajsko srečanje*, ki sta ga pripravila Gorenjska območna organizacija ZSSS in Lovska družina Križna Gora; slavnostna govornica je bila Nataša Malnar, predsednica sindikata zdravstva in socialnega skrbstva Doma upokojencev Kranj, spregovorila sta tudi Matej Jemec, sekretar Območne organizacije ZSSS Škofja Loka, in loški župan Tine Radinja. Nastopila sta Mestni pihalni orkester Škofja Loka in Mažoretno društvo Železniki.
2. **maj** – Društvo upokojencev Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu s prireditvijo *Naših 70 let* praznovalo visoko obletnico obstoja; ob bogatem kulturnem programu so podelili priznanja najzaslužnejšim, posebno priznanje je od Zveze društev upokojencev Slovenije in Pokrajinske zveze društev upokojencev Gorenjske prejelo tudi društvo.
4. **maj** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil dobrodelni koncert, ki ga je pripravila župnijska Karitas Škofja Loka, prihodke so namenili družinam z invalidnimi otroki;
  - na pokopališču v Lipici so se predstavniki občine, Zveze borcev za vrednote NOB Škofja Loka in ruskega veleposlaništva v Sloveniji poklonili žrtvam 2. svetovne vojne, med katerimi so bili tudi ruski vojaki.
5. **maj** – v cerkvi v Crngrobu je v okviru glasbenih srečanj, namenjenih promociji restavriranja Janačkovih orgel iz leta 1743, nastopil Ženski pevski zbor Grudnove šmikle iz Železnikov, pod vodstvom Marjete Naglič. 12. maja je v istem okviru nastopil duo kljunastih flaut Una Košir in Marjanca Jocif, 19. maja glasbeniki Christian Thaler, Kristina Marinc, Jaka Trilar in Janez Jocif, 26. maja skupina Capella Carniola, že konec aprila pa

Garažni Décet, Duo poročni trenutek, Janez Jocif na starih glasbilih in organist Gregor Voje.

8. **maj** – v okviru aktivnosti *Loško je ekološko* je bilo v Loškem muzeju Škofja Loka strokovno predavanje *Le kaj bi z grajskimi lipami – drevesa za nas in prihodnje generacije*.
11. **maj** – na Mestnem trgu sta Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije in Občina Škofja Loka odprla ambientalno razstavo starih fotografij Škofje Loke *Odmevi preteklosti*;
  - v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo ob 65-letnici Društva tabornikov Rod svobodnega Kamnitnika Škofja Loka.
12. **maj** – v organizaciji JSKD Škofja Loka je bilo v Sokolskem domu na Mestnem trgu območno srečanje pevskih zborov.
14. **maj** – v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtiljak*.
16. **maj** – Muzejsko društvo Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravilo Blaznikov večer; predavanje dr. Matevža Koširja je imelo naslov *Dr. Josip Žontar in dr. Pavle Blaznik, iskrena prijatelja in sodelavca od ustanavljanja Muzejskega društva Škofja Loka do začetka osemdesetih let preteklega stoletja*;
  - v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo intermedijske umetnice Sanele Jahić *The Labour of Making Labour Disappear (Delati zginitje delanja)*. Razstavo je pripravila Barbara Sterle Vurnik. Pogovor z ustvarjalko je bil 5. junija.
17. **maj** – na Loškem odru je domači ansambel uprizoril igro Frana Milčinskega *Butalci*, v priredbi Jaše Jamnika in režiji Blaža Veharja.
18. **maj** – v Sokolskem domu je bil jubilejni koncert ob 40-letnici delovanja Mešanega pevskega zbora Lubnik, ki ga vodi Urban Tozon;

- v Okroglem stolpu na Loškem gradu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo *Lubnik – gora velikanov*, ki je del skupnega projekta gorenjskih muzejev *Neverjetne gore*. Po odprtju razstave je bil pohod na Lubnik z arheologoma mag. Jožetom Štuklom in Mirjam Jezeršek. Javno vodstvo po razstavi je bilo za družine 15. junija, združeno z delavnico za otroke;
- v Škofji Loki se je začel Teden obrti in podjetništva na Loškem – TOP 2. V teh dneh so se zvrstili pohodi obrtnikov po Selškem, razstava dijakov Šolskega centra Škofja Loka, predavanje Rudija Panjtarja o 4. industrijski revoluciji, zvrstili so se semenarji in delavnice.
- 19. maj** – v Kapucinski cerkvi sv. Ane v Škofji Loki je bil koncert Mladinskega pevskega zbora Škofja Loka *Srce, ki bije*, ki ga je organiziralo Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka.
- 21. maj** – v Rokodelskem centru DUO na Mestnem trgu so odprli razstavo o Kovačiji Krmelj *Moja zgodba*.
- 22. maj** – v Loškem muzeju Škofja Loka so na prireditvi *Pa vi ste za v muzej!* predstavili delo v muzeju in pripravo razstav; prireditve sta vodili Marija Demšar in Biljana Ristič.
- 23. maj** – na Loškem odru je bil letni koncert baletnega oddelka Glasbene šole Škofja Loka.
- 25. maj** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je bila predstava *Kamišibaj* – pripovedovanje zgodb na malem lesenem odru.
- 31. maj** – v Kreativnicah v nekdanji tovarni Šešir je bil pogovorni večer z ustvarjalko lanenih izdelkov Anjo Doblanovič Šešek;
- v prenovljenem pritličju dvorca na Visokem so odprli Kavarno Visoko, v kateri strežejo napitke in slaščice, imenovane po likih iz *Cvetja v jeseni* in *Visoške kronike*.
- 1. junij** – na Loškem gradu je bil koncert Simfoničnega orkestra in Mešanega pevskega zbora Crescendo iz Škofje Loke z gosti *Večer najlepših sanj*;
- v Šubičevi hiši v Poljanah je v organizaciji Društva umetnikov Škofja Loka potekala 20. Slikarska kolonija Iveta Šubica na temo *Visoške kronike*; predstavitev ustvarjenih del je bila v nedeljo s kulturnim programom.
- 2. junij** – ob 100-letnici PGD Virmaše - Sveti Duh so odprli prenovljen gasilski dom, pripravili slavnostni občni zbor, sveto mašo v čast sv. Florjanu in operativno gasilsko vajo; na igrišču Pr' Godču je bila proslava, predstavili so stoletno kroniko, društvu in najzaslužnejšim posameznikom pa podelili značke in priznanja.
- 7. junij** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila proslava s kulturnim programom in odprtje dokumentarnih razstav ob 10-letnici delovanja Kulturnega centra Sokolski dom Škofja Loka in 100-letnici gradnje Sokolskega doma; slavnostni govornik je bil loški župan Tine Radinja;
- v Kulturnem domu Poljane je bila premiera Tavčarjeve *Visoške kronike* v poljanskem narečju, v režiji Andreja Šubica in izvedbi igralcev KUD dr. Ivan Tavčar.
- 8. junij** – na loških trgih in ulicah, v nunski cerkvi in na Nami je v organizaciji Glasbene šole Škofja Loka potekala že *15. O'glasbena Loka*; nastopali so učenci glasbene šole, na ploščadi na Nami pa Jazz Je Kul Bend.
- 12. junij** – Muzejsko društvo Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu predstavilo 65. številko *Loških razgledov*; urednica Marija Lebar je povzela vsebino, Katarina Sekirnik je predstavila svoj prispevek *Mali kruheki, med tradicijo in sodobnostjo: ob vpisu enote Izdelovanje malega kruhka in lesenih modelov v Register nesnovne kulturne dediščine*. V predverju Sokolskega doma so mojstrice rokodelke Alenka Lotrič, Breda Tolar in Petra Plestenjak Podlogar prikazale, kako izdelujejo mali kruheki in lesene modele.

- 15. junij** – *Teka štirih mostov*, poimenovanega *10 km dolg žur*, se je v Škofji Loki udeležilo več kot tri tisoč udeležencev, od vrtičkarjev do športnih tekačev; posebna skupina je bila Junaki 3. nadstropja, ki so jo sestavljali otroci, bolniki z rakom iz UKC Ljubljana;
- v *Poletni noči* v Loškem muzeju Škofja Loka je bilo javno vodstvo po razstavi ob 80-letnici Loškega muzeja in po razstavi *Lubnik – gora velikanov*.
- 16. junij** – v nunski cerkvi Marije Brezmadežne je bil tradicionalni kitarški koncert *Kitara poletju*. Poleg kitaristov Glasbene šole Škofja Loka so nastopili tudi kitaristi iz petih slovenskih glasbenih šol.
- 18. junij** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slovesnost ob 20-letnici pobratenja Škofje Loke z belgijskim mestom Maasmechelen. Odprli so razstavo likovnih ustvarjalcev Maasmechelen Kunstkring MaKK, v Kinu Sora so predvajali flamska filma *Lepi fant* in *Dekle*; v mesecu juliju je bil koncert orkestra Akademije za glasbo, gledališče in ples Maasmechelen;
- na vrtu Sokolskega doma na Mestnem trgu so se začele *Bralnice*, prireditve s predstavitvami knjig in avtorjev, ki so potekale tedensko vse do 28. avgusta.
- 19. junij** – v Galeriji na Gradu so odprli razstavo *80 let Loškega muzeja*, s katero so predstavili delo v Loškem muzeju; razstavo sta pripravili muzealki Biljana Ristić in Marija Demšar.
- 20. junij** – v cerkvi Mučeništva Janeza Krstnika v Gorenji vasi je bil orgelski koncert Ale Ažbe z glasbenimi gosti.
- 21. junij** – pred dvorcem Visoko je bila ob 100-letnici izida romana Ivana Tavčarja *Visoška kronika* dramska predstava tega dela v izvedbi igralcev SNG Drama iz Ljubljane.
- 22. junij** – ob loškem občinskem prazniku je bil v mestu festival zgodovine – *Historial Škofja Loka 2019*. Osrednja prireditev je bila igra *Romuald – loški kapucin* v izvedbi Loškega odra in režiji Matije Milčinskega. V mestu se je odvijal srednjeveški sejem, promenada meščanov v historičnih oblačilih, knjižnica na prostem, na Trgu pod Gradom je nastopila Folklorna skupina Aurum iz češkega Tabora, delovale so rokodelske delavnice za otroke in odrasle na grajskem dvorišču in pred Rokodelskim centrom DUO na Mestnem trgu, sledil je koncert baročnih sonat za flavto v cerkvi Žalostne Matere božje (Špitalska cerkev) ter večerni koncert orkestra ruskih ljudskih instrumentov Nekrasov v Sokolskem domu. Vse kulturne ustanove so imele dneve odprtih vrat in vodene ogledе zbirk in delovnih prostorov. V nekdanji Tovarni klobukov Šešir na Spodnjem trgu so bile delavnice za tekstil Kreativnice.
- 23. junij** – pred cerkvijo na Godešiču je bil *Večer na vasi* s kulturnim programom in praznovanjem kresne noči.
- 24. junij** – ob dnevu državnosti je bila na Trgu Ivana Regna v Gorenji vasi občinska proslava s kulturnim programom, proslavi sta bili tudi na Trebiji in v Novi Oselici, 23. junija pa v Poljanah;
- na Križni Gori je bil ob dnevu državnosti koncert slovenskih pesmi.
- 25. junij** – na Mestnem trgu je bila ob dnevu državnosti občinska proslava, slavnostni govornik je bil dr. Drago Papler, nastopil je Mestni pihalni orkester Škofja Loka.
- 29. junij** – ob prazniku Občine Škofja Loka so na Loškem gradu pripravili praznovanje s podelitvijo občinskih priznanj. Prejeli so jih: zlati grb PGD Virmaše – Sv. Duh ob 100-letnici delovanja, srebrni grb Radio Sora ob 40-letnici delovanja in bronasti grb uredništvo revije *Mi o sebi* pri Društvu upokojencev Škofja Loka za dolgoletno izhajanje. Slavnostni govornik je bil župan Tine Radinja, priredi-

- tev je povezovala Monika Tavčar; v kulturnem programu so nastopili vokalist Peter Savizon, pianist Leon Pregelj, bas kitarist Toni Humar in Jaka Strajnar na tolkalih;
- na vrtu Osnovne šole Škofja Loka - Mesto je bilo ob posajeni lipi srečanje slovensko-češkega prijateljstva med Škofjo Loko in pobratenim Taborom s Češkega.
3. **julij** - v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so ob 40-letnici Združenja umetnikov Škofja Loka odprli arhivsko-dokumentarno razstavo *Umetniki na svojem*. Avtorici in kustosinji razstave sta bili Saša Nabergoj in Simona Žvanut. Razstavo je odprl loški župan Tine Radinja;
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavi 20. Kolonije Iveta Šubica *Visoška kronika* in razstavo gostov iz Turčije iz skupine AlarmArt *Male stvari* (*Small Things*).
6. **julij** - Mešani pevski zbor Crescendo iz Škofje Loke je pod vodstvom Žige Kerta na 25. Mednarodnem zborovskem tekmovanju v Prevezi v Grčiji osvojil dve zlati odličji;
- pred lovsko kočo na Križni Gori je bila ob dnevu borca kulturna prireditev.
10. **julij** - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert orkestra Amadeo z gosti;
- pri Starem stolpu na Kranclju je bil koncert Dua Jocif - Košir.
17. **julij** - Društvo Rovtarji iz Škofje Loke je nastopilo na 56. Festivalu Europeada v Frankenbergu v Nemčiji; 19 članov društva se je na trinajsturno, nekaj manj kot 900 km, dolgo pot odpravila skupaj z nekdanjim županom Občine Škofja Loka Mihom Ješetom. Na prireditvi so prikazali starodobno mazanje smuči in sodelovali na večurni paradi.
27. **julij** - Turistično društvo Žirovski Vrh je na Žirovskem Vrhju Sv. Urbana pripravilo tri-dnevno etnografsko prireditev *Praznik žetve*. Pripravili so premiero ljudske igre
- Tončke Oblak *Očetov prav* ter etnografsko predstavitev starega orodja in kmečkih opravil. V kulturnem programu so nastopili ljudski pevci in godci, Folklorna skupina Zala ter Ansambel Blegoš.
4. **avgust** - Turistično društvo Stari vrh je pripravilo 48. Etnografsko prireditev *Dan oglarjev*. Prikazali so spravilo lesa, postavljanje kope, njen prižig, prikaz oglarjenja, uporabo oglja, razstavo starih motornih žag in orodja; nastopili so folkloristi in ljudski pevci ter godci;
- Prosветno društvo Sotočje Škofja Loka je na Sv. Ožboltu na semanji dan pripravilo 23. Srečanje ljudskih pevcev in godcev; poleg domačih glasbenih skupin so se predstavili tudi gostje iz Istre.
10. **avgust** - na Hotavljah je bil tradicionalni *Večer podoknic*.
17. **avgust** - umrl je Ivan Oman (1929–2019) iz Zminca, soustanovitelj in prvi predsednik Slovenske kmečke zveze, član Predsedstva Republike Slovenije. Pokopali so ga 21. avgusta na Mestnem pokopališču v Škofji Loki; v njegov spomin so v predsedniški palači v Ljubljani po njem poimenovali eno od dvoran.
23. **avgust** - do 1. septembra je v Škofji Loki potekal festival *Pisana Loka*. Na šestnajstih prireditvah so se zvrstili koncerti, ustvarjalne delavnice in pravlјice, na Loškem gradu so nastopile skupine Borgesja, Silence, Zala Kralj in Gašper Šantl, Uršula Ramoveš in Fantje iz Jazbecove grape ter Perpetum jazzile, v nunski cerkvi Marije Brezmadežne pa loški solisti z orkestrom Amadeo;
- v Galeriji Sokolskega doma na Mestnem trgu so odprli Območno likovno razstavo JSKD Škofja Loka, v predddverju doma pa likovno razstavo Slikarskega kluba Škofja Loka.
27. **avgust** - v Loškem muzeju Škofja Loka se je začelo osrednje praznovanje ob 80-letnici

muzeja; prireditve in vodstva po vseh zbirkah, galerijah, občasnih razstavah in dislociranih enotah so se vrstile vsak dan do 3. septembra; 27. avgusta je bila v Galeriji na Gradu osrednja slovesnost, 28. avgusta so predstavili zbirke pisne kulturne dediščine iz muzejske knjižnice. 29. avgusta je bilo predavanje uršulinke s. Marte Triler o *Nunskih šolah na Loškem gradu*, 2. septembra so se v Škoparjevi hiši vrstile pripovedke za odrasle *Pijana smrt* z Ano Duša.

1. **september** – v cerkvi v Crngrobu je bila v zgodnjih jutranjih urah glasbeno-likovna prireditev *Zornica*; nastopili so Agata Pavlovec, Barbara Kanc, Bojan Trampuž, Franci Krevh, Janez Jocif, Kristina Martinc, Maja Šubic, Marjanca Jocif, Marta Močnik Pirc in Una Košir.
3. **september** – v Srednji šoli za lesarstvo Šolskega centra Škofja Loka sta slovenski predsednik Borut Pahor in estonska predsednica Kersti Kaljulaid odkrila *Pametno klopco* slovensko-estonskega prijateljstva.
5. **september** – v dvorcu na Visokem je bilo predavanje o pisatelju dr. Ivanu Tavčarju (1851–1923). Njegovo življenje in delo je predstavila Biljana Ristić, kustosinja Loškega muzeja Škofja Loka.
7. **september** – v Podružnični šoli Javorje je bilo praznovanje ob 150-letnici ustanovitve Občine Javorje, uprizorili so ljudsko igro in pripravili družabno srečanje.
8. **september** – v Čebelarškem domu v Brodeh sta Loški muzej Škofja Loka in Čebelarско društvo Škofja Loka ob izteku projekta *Medovita* odprla čebelarško zbirko. Osrednji govornik je bil Aleš Demšar, predsednik loških čebelarjev, zbirko sta odprla Tine Radinja, loški župan, in Marko Alauf, podpredsednik Čebelarске zveze Slovenije.
11. **september** – v Sokolskem domu je bilo praznovanje ob 40-letnici delovanja Radia Sora.

13. **septembra** – Zavod Poljanska dolina in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka sta pod kozolcem pri dvorcu Visoko pripravila bralno izvedbo *Visoške kronike* dr. Ivana Tavčarja; besedilo, ki ga je priredil Ludvik Kaluža, so prebirali poljanski amaterski igralci, vezno besedilo pa Marko Ušeničnik in Polona Peternelj.

17. **september** – v kapeli Loškega gradu je bil pesniško-glasbeni večer *Balade in srednjeveška glasba*, ki sta ga pripravila pesnik dr. Andrej Rant s svojimi baladami in Janez Jocif s srednjeveško glasbo.

18. **september** – v Kašči na Spodnjem trgu sta muzejsko društvo in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka pripravila Blaznikov večer, na katerem so predstavili knjigo 88-letne Meri Bozovičar - Kajbetove Meri *Krvava zarja*. Knjiga, ki jo je po njenem pripovedovanju napisal Aleksander Škorc, opisuje čas med in po 2. svetovni vojni v Škofji Loki. Z avtorico se je pogovarjala Helena Janežič, podpredsednica muzejskega društva.

20. **september** – v Galeriji Sokolskega doma na Mestnem trgu so odprli mednarodno filatelistično razstavo *Europhila 2019*.

21. **september** – v Kulturnem domu Poljane je KUD dr. Ivan Tavčar Poljane ponovilo uprizoritev *Visoške kronike* v poljanskem narečju v režiji Andreja Šubica; do 29. septembra so igro uprizorili še trikrat in do konca leta gostovali še na drugih odrih na Loškem; – na Trgu pod gradom in pred blagovnico Nama v Škofji Loki je potekal 11. Festival pihalnih orkestrov *Loka jo piha 2019*.

22. **september** – pri vaški »šterni« v Retečah je potekal 4. *Franceljnov večer na vasi*, v spomin na Franca Ranta, učitelja tamburašev. Nastopili so veterani Tamburaškega orkestra Bisernica, Otroška folklorna skupina Trata Osnovne šole Cvetka Golarja, Otroški pevski zbor Podružnične osnovne šole v Retečah,



- Oktet Kerlci, skupina Suha špaga ter Marica Jovanovič na glavniku – »kamplnu«; svojo poezijo je prebiral Marija Krajnik.
- 24. september** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo *Dediščina mesta*.
- 25. september** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl dokumentarno razstavo *Z nami praznujejo*; poleg Loškega muzeja, ki praznuje 80-letnico, so se predstavili tudi loška društva, šole in klubi: Šolski center Škofja Loka praznuje 130-letnico poklicnega šolanja, Glasbena šola Škofja Loka 70-letnico, Filatelistično društvo Lovro Košir 70-letnico in Društvo upokojencev 70-letnico delovanja, počastili so tudi 90 let smučanja in igranja nogometa v Škofji Loki. Razstavo je pripravila kustosinja Biljana Ristić, javno vodstvo po razstavi je bilo 9. novembra.
- 27. september** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert ob 200-letnici rojstva Clare Schumann v okviru Dneev evropske kulturne dediščine; na njem so nastopili učenci in učitelji Glasbene šole Škofja Loka;
- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je potekala Mala Groharjeva kolonija, pripravili so razstavo nastalih del in podelili nagrade najboljšim mladim slikarjem.
- 28. september** – v Športni dvorani Trata je Loška zadruga Škofja Loka s kulturnim programom in druženjem praznovala 120-letnico delovanja.
- 1. oktober** – v Rokodelskem centru DUO Škofja Loka na Mestnem trgu so odprli razstavo lesenih izdelkov mojstra Janeza Jankovca *Poezija lesa*.
- 2. oktober** – na Loškem odru so domači igralci premierno uprizorili glasbeno komedijo po Feydeaujevi predlogi *Strasti, laži in maček v žaklju* v režiji Milana Goloba. Predstavo so ponovili še 12. in 20. decembra.
- 3. oktober** – v Knjižnici Ivana Tavčarja Škofja Loka so odprli likovno razstavo Martina Enika *Stari predmeti v očeh umetnika*.
- 8. oktober** – v šolski avli Gimnazije Škofja Loka so odprli razstavo in predstavili film *Dediščina, umetnost, razvedrilo*.
- 10. oktober** – v Škofji Loki je potekalo tradicionalno srečanje predstavnic trinajstih gorenjskih društev kmečkih in podeželskih žena ob 15. oktobru – svetovnem dnevu kmetic.
- 11. oktober** – ob Dnevih evropske kulturne dediščine je bila v Sokolskem domu na Mestnem trgu prireditev *Včasih je lušno blo*; – v dvorcu na Visokem je dr. Franc Križnar predaval o *Glasbi izza časov Tavčarjeve Visoške kronike*.
- 12. oktober** – na dvorišču Loškega gradu je Loški muzej Škofja Loka pripravil *Jesenski družinski dan* z evropskimi prostovoljci.
- 13. oktober** – v podružnični šoli v Lučinah so praznovali 80-letnico šolstva, pouk pa je bil v vasi že pred 157 leti; predstavili so knjigo Martine Jelovčan in Toneta Koširja o zgodovini šolstva v tem kraju.
- 15. oktober** – v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtljjak*.
- 18. oktober** – Gimnazija Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravila tujejezični festival *Jezik – kultura in tradicija*.
- 19. oktober** – na Loškem odru je KUD dr. Ivan Tavčar Poljane pripravilo predstavo *Visoška kronika*, v poljanskem narečju in režiji Andreja Šubica;
- v Jurjevi dvorani v Stari Loki so pripravili *Zgodbe viteza Strahla – odkrivanje zakladov starološke knjižnice*.
- 21. oktober** – Društvo upokojencev Škofja Loka je v Galeriji Sokolskega doma na Mestnem trgu pripravilo razstavo *Prvih trinajst let glasila Mi o sebi*.

- 22. oktober** – v večnamenskem prostoru Osnovne šole Škofja Loka – Mesto je bila barvita proslava ob 15-letnici Univerze za tretje življenjsko obdobje Škofja Loka.
- 23. oktober** – v Škoparjevi hiši na grajskem vrtu sta Loški muzej Škofja Loka in Kulturno društvo Grablje pripravila pripovedovalski večer za odrasle.
- 24. oktober** – Muzejsko društvo Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu na Blaznikovem večeru predstavilo življenje in delo duhovnika, profesorja, prevajalca in planinca Otmarja Črnilogarja z Vipavskega. Zbornik *Človek mnogih talentov* je predstavil urednik Alojzij Pavel Florjančič, sodelovala sta tudi duhovnik Bogdan Vidmar in Jurij Nabergoj, predsednik Planinskega društva Vipava.
- 30. oktober** – ob dnevu spomina na mrtve je bila pred Domom Zveze borcev NOB Škofja Loka spominska slovesnost, sodelovala sta Mestni pihalni orkester Škofja Loka in Sorške kresnice; 1. novembra so bile spominske slovesnosti tudi na Trebiji, v Poljanah in na Godešiču;
- na pokopališču v Lipici je bila žalna slovesnost v spomin žrtvam poveljnih pobojev na Škofjeloškem; kulturni program so izvedli pevci Škofjeloškega okteta, Mestni pihalni orkester in z recitacijami Jana Jenko. Spregovoril je član odbora Nove slovenske zaveze Jan Peršič, cerkveni obred sta opravila dekan Gregor Luštrek in župnik Alojzij Snoj.
- 3. november** – v Osnovni šoli Gorenja vas je bil večer slovenskih pesmi in plesov ter nastop vokalnih skupin.
- 4. november** – v kapeli na Loškem gradu je bil prvi koncert iz cikla *Loka da Camera* z naslovom *Grajski nocturno*. Nastopili so kitarist Mak Grgič, flavtist Luka Železnik, violinistka Ana Julija Mlejnik in violončelist Sebastjan Bertoncelj; v odmoru je mag. Jože Štukl vodil po zbirkah Loškega muzeja;
- v Sokolskem domu v Gorenji vasi je bilo strokovno predavanje Ande Perdan o rabi in zlorabi antibiotikov ter najnovejših spoznanjih iz te tematike.
- 5. november** – v Galeriji Sokolskega doma na Mestnem trgu so odprli razstavo mednarodnega likovnega natečaja *Plakat miru* z naslovom *Pot miru*.
- 7. november** – v kapeli Puštalskega gradu je bil drugi koncert iz cikla *Loka da Camera* z naslovom *Puštalsko stihozitje*. Nastopili so flavtist Boris Bizjak, violinistka Ana Julija Mlejnik, violist Jevgenij Čepovetski in violončelist Miloš Mlejnik. Poezijo sta brala Tomaž Hostnik in Luka Železnik.
- 9. november** – pred Nacetovo hišo v Puštalu so slovesno predstavili priložnostno pošto znamko z motivom Nacetove hiše iz Puštala,
- prvo iz serije *Kmečke hiše na Slovenskem*;
  - v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila ob 14. novembru, svetovnem dnevu sladkorne bolezni, in 30-letnici Društva diabetikov Škofja Loka osrednja državna slovesnost, podelili so priznanja društvu in zaslužnim posameznikom.
- 10. november** – ob 10-letnici smrti alpinista Tomaža Humarja je Planinsko društvo Gorenja vas v Sokolskem domu v Gorenji vasi pripravilo predavanje zdravnice Ande Perdan in alpinista Vikija Grošlja *Pa samo plezat sem hotu*.
- 11. november** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil tretji koncert iz cikla *Loka da Camera* z naslovom *Kristalni allegro*. Nastopili so pianist Lorenzo Cossi, violinistki Ana Julija Mlejnik in Clara Evens, violist Kei Tojo in violončelist Miloš Mlejnik.
- 12. november** – v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtljak*.
- 14. november** – v Športni dvorani Trata je Glasbena šola Škofja Loka pripravila slavno-

stni koncert ob 70-letnici delovanja; ob tem je priložnostni orkester pod vodstvom Tilna Drakslerja krstno izvedel skladbi Andreja Missona *V srcu Evrope* in Jakoba Habichta *Na krilih glasbe*.

**15. november** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil posvet – *Kakšno Evropsko unijo si želimo državljani?* Pripravili so ga Občina Škofja Loka, Gimnazija Škofja Loka in Vlada Republike Slovenije. Nastopili so slovenski zunanji minister dr. Miro Cerar, vodja državne pisarne ter državni minister za evropske in zvezne zadeve in medije Bavarske dr. Florian Herrmann, loški župan Tine Radinja, vodja predstavništva Evropske komisije Zoran Stančič in Andrej Miholič iz Predstavništva Evropskega parlamenta ter dijaki gimnazije;

– v Galeriji Sokolskega doma na Mestnem trgu je Fotoklub Anton Ažbe Škofja Loka odprl razstavo mladih slovenskih fotografov *Mladinska fotografija 2019*.

**19. november** – v kapeli Puštalskega gradu je bil glasbeno-literarni večer s predstavitvijo pesniškega prvenca Katarine Tominec *Neizrečenke*. Nastopili so sopranistka Katarina Tominec, tenorist Matic Dokler, pianistka Ana Marija Beguš in moderatorka Mateja Feltrin Novljan.

**20. november** – v Galeriji na Gradu so ob 40-letnici Združenja umetnikov Škofja Loka odprli razstavo *40 + ... Skozi čas in naprej ...*; kustosa razstave sta bila Boštjan Soklič in Barbara Sterle Vurnik iz Loškega muzeja Škofja Loka. Javno vodstvo po razstavi je bilo na Ta veseli dan kulture 3. decembra;

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Glasbena šola Škofja Loka pripravila koncert skladb Petra Kopača, pianista in skladatelja ter dolgoletnega ravnatelja glasbene šole, ob njegovi 70-letnici.

**21. november** – v Kašči na Spodnjem trgu je Muzejsko društvo Škofja Loka pripravilo predavanje dr. Zvonke Zupanič Slavec *Španska gripa (1918–1919), najstrašnejša epidemija v zgodovini človeštva*;

– v Jurjevi dvorani v Stari Loki je bilo predavanje *Konji in z njimi povezane obrti v Škofji Loki*.

**23. november** – na slavnostni akademiji ob prazniku Občine Gorenja vas - Poljane so v Sokolskem domu v Gorenji vasi podelili letošnja občinska priznanja: plaketi občine sta prejela Košarkarski klub Gorenja vas in Podružnična šola Lučine, priznanja občine Jernej Bonča, Ciril Istenič, Vinko Verčič in steg Poljanska dolina 1, županovo priznanje pa Rožle Reven. V uvodu akademije so učenci Osnovne šole Gorenja vas uprizorili muzikal *Mamma mia* v poljanskem narečju. Že 15. novembra so ob Osnovni šoli Ivana Tavčarja Gorenja vas odprli novo športno dvorano.

**24. november** – v Kulturnem domu v Poljanah je bil drugi večer dokumentarnih filmov Maka Sajka z okroglo mizo; prvi večer Sajkovih filmov je bil 17. novembra.

**27. november** – Loški muzej Škofja Loka je v Škoparjevi hiši na Grajskem vrtu pripravil pripovedovalski večer za odrasle *Zgodbe o smrti in ljubezni*. Nastopili sta Renata Lapanja in Andreja Pandolfo.

**28. november** – v kapeli Puštalskega gradu je bil koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka *Glasbeni vrtiljak*; ob tej priložnosti so odprli razstavo znamk filatelista dr. Janeza Cerkvenika *Na krilih glasbe*.

**29. november** – na prostoru nekdanje vojašnice so odprli sodoben Vrtec Kamnitnik, slavnostna govornika sta bila loški župan Tine Radinja in ravnateljica Vrtca Škofja Loka Janja Bogataj; kulturni program so pripravili otroci in zaposleni v škofojeloških vrtcih.

- v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Mešani pevski zbor Vrelec pri Društvu upokojencev Škofja Loka pripravil dobrodelni koncert *Z roko v roki*;
  - v Martinovi hiši na Mestnem trgu je JSKD Škofja Loka pripravil Območno fotografsko razstavo; predstavili so 140 fotografij škofje-loškega območja, najboljšim so podelili nagrade.
- 30. november** – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl festival *Loka v snegu* in prodajne razstave v *Izložbah domišljije* na Mestnem trgu.
- 1. december** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Simfoničnega orkestra in Mešanega pevskega zbora Crescendo iz Škofje Loke; izvajali so dela Čajkovskega.
- 3. december** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil zaključni dogodek evropskega projekta *Refresh* z naslovom *Osvežena dediščina* iz razpisa *Ustvarjalna Evropa*.
- 6. december** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert učiteljev Glasbene šole Škofja Loka in odprtje razstave puštalskih likovnih ustvarjalcev *Puštuci u Lok*. Ob tej priložnosti so predstavili zbornik, ki je izšel ob 70-letnici glasbene šole.
- 14. december** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert orkestra Amadeo *Peneča klasika*.
- 15. december** – na Loškem odru je bila 49. Podelitev Severjevih nagrad za dosežke na igralskih odrih. Nagradi za poklicne igralce sta prejeli Nina Ivanišin iz Drame SNG Ljubljana in Ana Urbanc iz Drame SNG Maribor; nagrado za ljubiteljske igralce je prejel Anže Zupanc iz KUD Franc Kotar Trzin, študentski nagradi pa Lara Wolf Završnik in Gal Oblak, AGRFT Ljubljana. Slavnostni govornik je bil mag. Miha Ješe. Podelitvi je sledila koncertna izvedba monodrame *Kot jaz – Hommage Edith Piaf* z Laro Jankovič in harmonikarjem Markom Brdnikom, v režiji Zijaha A. Sokolovića;
- v Sokolskem domu v Gorenji vasi je bil dobrodelni koncert, ki sta ga pripravila Občina Gorenja vas - Poljane in Domačija doživetij Tešnak. Nastopil je Kvartet Tamino, zbrana sredstva so namenili Društvu za pomoč osebam z motnjo v duševnem razvoju Barka.
- 17. december** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico predstavila 3. del knjige *Ogenj, rit in kače niso za igrače*, avtorice Milene Miklavčič.
- 18. december** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil božično-novoletni koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka.
- 22. december** – v Osnovni šoli Poljane je bil tradicionalni božični koncert *Jerbas domačih*.
- 23. december** – v kapeli Puštalskega gradu je bil božično-novoletni koncert kitaristov Glasbene šole Škofja Loka.
- 25. december** – v Športni dvorani na Trati je bil božično-novoletni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka pod vodstvom dirigenta Romana Grabnerja.
- 27. december** – Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka iz Stare Loke je na Starološkem trgu priredilo božični koncert in predstavilo knjižico *Miklavževanje skozi čas*;





## Avtorji prispevkov 2019

|                            |                                                                                                                                                                                             |
|----------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Jernej Antolin Oman</b> | študent, Puštal, Škofja Loka                                                                                                                                                                |
| <b>Gašper Beguš</b>        | jezikoslovec, doktorat na Univerzi Harvard, Assistant Professor na Univerzi Washingtona, od 1. 7. 2020 dalje na UC Berkeley, ZDA                                                            |
| <b>Janja Bogataj</b>       | prof. defektolog, surdopedagog – logoped, ravnateljica Vrtca Škofja Loka                                                                                                                    |
| <b>Janez Cerkvenik</b>     | doktor tekstilno-kemijskih znanosti v pokoju, od leta 1996 do šolskega leta 2002/2003 izredni profesor na Naravoslovno-tehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, Škofja Loka                 |
| <b>Martin Cregeen</b>      | prevajalec za angleščino, Kranj                                                                                                                                                             |
| <b>Ambrož Demšar</b>       | prof. matematike in fizike, mag. managementa v izobraževanju, učitelj matematike v OŠ Alojzija Šuštarja, Zavod sv. Stanislava Ljubljana                                                     |
| <b>Marija Demšar</b>       | univ. dipl. etnologinja in kult. antropologinja, Škofja Loka                                                                                                                                |
| <b>Vincencij Demšar</b>    | prof. zgodovine in geografije v pokoju, Škofja Loka                                                                                                                                         |
| <b>Danijela Dolinar</b>    | univ. dipl. umet. zgodovinarka, samostojna bibliotekarka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka                                                                                              |
| <b>Irena Florjančič</b>    | univ. dipl. prof. slovenščine in pedagogike, svetovalka, Gimnazija Škofja Loka                                                                                                              |
| <b>Sabina Gabrijel</b>     | univ. dipl. novinarka, svetovalka za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka                                                                                                                 |
| <b>Aleksander Igličar</b>  | mag. ekonomskih znanosti, višji predavatelj za računovodstvo na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka                                         |
| <b>Helena Janežič</b>      | univ. dipl. zgodovinarka in univ. dipl. bibliotekarka, vodja Zbirke tiskov Slovencev zunaj RS, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, podpredsednica Muzejskega društva Škofja Loka |
| <b>Miha Ješe</b>           | mag. ekonomskih znanosti, podjetnik, pooblaščenec za mednarodno sodelovanje na Občini Škofja Loka                                                                                           |

|                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Klemen Karlin</b>          | univ. dipl. kemik in mag. art., ravnatelj Glasbene šole Škofja Loka                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>Bojan Kofler</b>           | mag. farmacije v pokoju, izumitelj in inovator, entomolog, jamar, biospeleolog in kolekcionar (insecta, conchiliae), numizmatika, Škofja Loka                                                                                                                                                |
| <b>Marjan Kokalj</b>          | visoka podiplomska izobrazba; univ. dipl. etnolog in kulturni antropolog in profesor slovenskega jezika s književnostjo; dipl. teolog; mag. teologije komunikacije; duhovnik in redovnik, Slovenska provinca Družbe Jezusove; režiser prve uprizoritve <i>Škoffjeloškega pasijona</i> (1999) |
| <b>Vida Kopač</b>             | mag. muzikologije, profesorica glasbe na Gimnaziji Kranj v pokoju, Škofja Loka                                                                                                                                                                                                               |
| <b>Barbara Korun</b>          | prof. slovenskega jezika in književnosti ter primerjalne književnosti, pesnica, pisateljica in esejistka, pobudnica srečanj Pesnice o pesnicah in soustanoviteljica mednarodne literarne nagrade KONS, Ljubljana                                                                             |
| <b>Tone Košir</b>             | mag. medicinskih znanosti, zdravnik v pokoju, Škofja Loka                                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>Franc Križnar</b>          | univ. mag. in dipl. muzikolog, dr. znanosti, novinar in urednik na Radiu Slovenija, Ljubljana, v pokoju, Škofja Loka                                                                                                                                                                         |
| <b>Matija (Matej) Križnar</b> | mag. geoloških znanosti, višji kustos, paleontolog; višji strokovno-raziskovalni asistent na Kustodiatu za geologijo, Prirodoslovni muzej Slovenije                                                                                                                                          |
| <b>Tomaž Križnar</b>          | univ. dipl. inž. arh., Podjetje: ARHINOVA d.o.o., Škofja Loka                                                                                                                                                                                                                                |
| <b>Marija Lebar</b>           | prof. slovenskega jezika in književnosti ter primerjalne književnosti z literarno teorijo, bibliotekarska specialistka v pokoju, Škofja Loka                                                                                                                                                 |
| <b>Petra Leben Seljak</b>     | dr. bioloških znanosti, fizična antropologinja, Žiri                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>Eva Malovrh</b>            | študentka zadnjega letnika magisterija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani                                                                                                                                                       |
| <b>Miha Markelj</b>           | dr. znanosti, asistent raziskovalec ter podoktorski sodelavec na Univerzi na Primorskem                                                                                                                                                                                                      |

|                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|--------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Saša Nabergoj</b>     | univ. dipl. umet. zgodovinarica, direktorica Loškega muzeja Škofja Loka                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>Janez Oman</b>        | dipl. inženir zoo tehnike, kmet, kmetija Pri Karlinu, Zminec, Škofja Loka                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>Borut Pahor</b>       | univ. dipl. politolog, slovenski politik, predsednik Socialnih demokratov (2005–2012), predsednik Državnega zbora RS (2000–2004), poslanec Evropskega parlamenta (2004–2008), predsednik Vlade RS (2008–2011), predsednik RS (2012–), Ljubljana                                              |
| <b>Lojze Peterle</b>     | univ. dipl. zgodovinar in geograf ter dipl. ekonomist, urednik, slovenski politik, predsednik Slovenskih krščanskih demokratov (1989–2000), podpredsednik koalicije DEMOS (1990–1992), predsednik osamosvojitvene Vlade RS 1990–1992), poslanec Evropskega parlamenta (2004–2019), Ljubljana |
| <b>Damjana Peternelj</b> | novinarica, radijska moderatorica, Medoja, medijska dejavnost, Damjana Peternelj s. p., Gorenja vas                                                                                                                                                                                          |
| <b>Franc Podnar</b>      | zgodovinar v pokoju, Stara Loka                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <b>Blaž Podobnik</b>     | učitelj klavirja, glasbeni pedagog, prof. mag. glasbene pedagogike, Glasbena hiša Čonca (Kulturno društvo Čonca)                                                                                                                                                                             |
| <b>Tine Radinja</b>      | dipl. filozof, župan Občine Škofja Loka                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>Biljana Ristić</b>    | univ. dipl. zgodovinarica, kustosinja, Loški muzej Škofja Loka                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>Katarina Sekirnik</b> | univ. dipl. etnol. in kult. antrop., svetovalka za regionalni razvoj in razvoj turizma pri Razvojni agenciji Sora d.o.o., vodja Rokodelskega centra DUO Škofja Loka                                                                                                                          |
| <b>Sarival Sosič</b>     | učitelj glasbene vzgoje, dipl. komparativist in prof. umet. zgodovine; doktor znanosti in muzejski svetovalec, kustos za sodobno likovno umetnost v Mestni galeriji Ljubljana (Muzej in galerije mesta Ljubljane)                                                                            |
| <b>Anton Stres</b>       | dr. teologije in dr. filozofije, duhovnik, lazarist, upokojeni ljubljanski nadškof in metropolit, Ljubljana                                                                                                                                                                                  |
| <b>Judita Šega</b>       | prof. zgodovine in dipl. etnologinja, arhivska svetovalka, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki                                                                                                                                                                          |

|                      |                                                                                                                                                                   |
|----------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>France Štukl</b>  | dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetnik v pokoju,<br>častni član Muzejskega društva Škofja Loka                                                               |
| <b>Jože Štukl</b>    | mag. arheologije, muzejski svetovalec, Loški muzej<br>Škofja Loka                                                                                                 |
| <b>Tina Šturm</b>    | univ. dipl. inž. kraj. arh., Oddelek za okolje, prostor<br>in občinsko redarstvo, Občina Škofja Loka                                                              |
| <b>Andrej Šubic</b>  | dr. medicine, specialist družinske medicine,<br>zdravnik v Ambulanti Šubic, d.o.o. v Škofji Loki,<br>ljubiteljski kulturni delavec in ustvarjalec                 |
| <b>Jernej Tavčar</b> | univ. dipl. geograf in sociolog kulture, višji svetovalec<br>za stike z javnostjo, Občina Škofja Loka                                                             |
| <b>Kaja Teržan</b>   | gimnazijska maturantka, zaposlena v Vrtcu Najdihojca<br>v Ljubljani na delovnem mestu pomočnice vzgojiteljice,<br>z zamrznjenim statusom književnice, Škofja Loka |
| <b>Katja Uršič</b>   | univ. dipl. arheologinja, prevajalka za nemščino                                                                                                                  |

## Navodila avtorjem prispevkov

Sedanji in prihodnji sodelavci Loških razgledov naj pri sestavljanju člankov upoštevajo naslednja navodila:

### Oblika prispevka

- Znanstveni ter strokovni članki za poglavje *Razgledi* ne smejo biti daljši od ene avtorske pole (30 000 znakov brez presledkov), prispevki za *Gradivo* ne daljši od pol avtorske pole (15 000 znakov brez presledkov), nekrologi, predstavitve razstav, knjig in podobni prispevki pa ne daljši od četrte avtorske pole (7 500 znakov brez presledkov) računalniško napisanega besedila.
- Prispevki naj bodo napisani z urejevalnikom besedil Word, v naboru znakov Times New Roman. Velikost črk naj bo 12 pik, z enojnim medvrstičnim razmakom. Naslov in mednaslovi naj bodo poudarjeni, vsebinska razčlenitev prispevka pregledna in logična.
- Znanstveni in strokovni članki za poglavje *Razgledi* naj vsebujejo še:
  - a) *izvleček* – kratek opis prispevka (v obsegu od 5 do 10 vrstic),
  - b) *povzetek* – predstavi naj glavne rezultate prispevka (v obsegu od 20 do 30 vrstic).
- Opombe morajo biti pisane enotno, pod črto, na dnu vsake strani (footnote).
- To velja tudi za navajanje virov in literature.

### Citiranje virov in literature

- **Citiranje virov in literature** mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Celoten naslov citata naj bo le v seznamu virov in literature na koncu prispevka. V opombah navajajte vire in literaturo le v skrajšani obliki, predpisano citiranje je obvezno. Viri in literatura naj bodo citirani takole:
- **Arhivski viri** – navedemo: arhiv (uporabljamo uveljavljene kratice), signaturo in ime fonda ali zbirke, številko arhivske škatle ali fascikla (tehnične enote), številko mape (arhivske enote) in/ali ime dokumenta.  
PRIMER: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, ŠKL 1, Občina Zminec, tehnična enota 14, arhivska enota 144, regulacija Sore. V skrajšani obliki citiramo: ZAL-ŠKL, ŠKL 1, t. e. 14, a. e. 144.
- **Literatura – monografije** – navedemo: priimek in ime avtorja, *naslov (in podnaslov)* dela (v ležečem tisku), kraj, založnika in leto izida, stran(i).  
PRIMER: Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo : (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str. V skrajšani obliki citiramo: Blaznik, *Škofja Loka*, str. 230–235.
- **Literatura – članek** – navedemo: priimek in ime avtorja, naslov članka, *naslov publikacije (v poševnem tisku)*, letnik, številko, kraj, založnika in leto izida, stran(i).  
PRIMER 1: Ramovš, Anton: Amoniti na loškem ozemlju. V: *Loški razgledi* 45, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, str. 11–14. V skrajšani obliki citiramo: Ramovš, Amoniti, str. 11–14.  
PRIMER 2: Stariha, Gorazd: Trije tolovaji. V: *Zgodovina za vse*, letnik IV, št. 1, Celje : Zgodovinsko društvo, 2000, str. 47–58. V skrajšani obliki citiramo: Stariha, Trije tolovaji, str. 53.



- **Spletne strani** – glede na vrsto prevzema so lahko to članki, publikacije, dokumenti, enciklopedije, slovarji. Če je avtor znan, navedemo avtorja, naslov članka ali dokumenta, datum prevzema in natančen naslov spletne strani.

PRIMER 1: Maja Kač, Slovenski arhivski biseri, izbrani v kilometrih gradiva. Pridobljeno 22. 3. 2015, na <http://www.rtvsl.si/kultura/razstave/slovenski-arhivski-biseri-izbrani-v-kilometrih-gradiva/359724>.

Pri publikacijah organizacij, ki so objavljene na spletnih straneh, navedemo naslov publikacije, datum prevzema in naslov spletne strani.

PRIMER 2: Konvencija o otrokovih pravicah. Pridobljeno 10. 12. 2010. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105>

Če avtor ni znan, navedemo samo datum prevzema in natančen naslov spletne strani.

PRIMER 3: Pridobljeno 15. 4. 2015 na [http://www.gorenjci.si/osebe/blaznik-pavle\(pavel\)/689](http://www.gorenjci.si/osebe/blaznik-pavle(pavel)/689)

### **Slikovne priloge**

- Zaželeno je, da avtorji svoje prispevke opremijo s fotografijami, skicami, risbami ipd. Oddajo naj jih ali na CD, DVD ali USB ključku (skenirani posnetki morajo biti v formatu TIFF ali JPG, v ločljivosti vsaj 300 dpi na 15 cm širine ali **1000 KB**).
- Slikovne priloge morajo biti imenovane in označene s številko, v tipkopisu pa mora biti določeno, kam sodijo. Podnapisi morajo biti že v tipkopisu glavnega besedila. V oklepaju naj bodo navedeni vir, avtor oziroma lastnik fotografije.

### **Ostala navodila**

- Teksti morajo biti posredovani v tiskani obliki (ena kopija) in elektronski obliki (na CD, DVD, USB ključek). Ime datoteke naj bo ime avtorja. Pisci jih lahko pošljejo na naslov Muzejskega društva Škofja Loka (Grajska pot 13, Škofja Loka) ali urednice Loških razgledov (Marija Lebar, Podlubnik 155, Škofja Loka) oziroma po elektronski pošti na naslov [marija.lebar48@gmail.com](mailto:marija.lebar48@gmail.com).
- Zadnji dan za oddajo prispevkov je 30. november, razen za prispevke, ki so kronološko vezani na povzemanje dogodkov v tekočem letu, kjer je rok za oddajo 30. januar.
- Prispevke preberejo urednica in recenzenti, ki odločajo, če je prispevek primeren za objavo oziroma ga (po potrebi) s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzije so anonimne.
- Za trditve in znanstveno vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.
- CD, DVD, USB ključkov in rokopisov ne vračamo.

### **Podatki o avtorju**

- Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek avtorja, izobrazbo, naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen, naslov elektronske pošte, telefonsko številko.

# Nakup knjig in *Loških razgledov*

## *Spoštovani ljubitelji domoznanskega branja!*

Obveščamo vas, da so na zalogi starejše številke *Loških razgledov* in knjige, ki jih je izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka.

### **DONESKI**

|                                                                      |        |
|----------------------------------------------------------------------|--------|
| Helena Janežič (urednica) ZA NAŠO STVAR .....                        | 15 EUR |
| France Štukl: PO POTI KULTURNE DEDIŠČIN .....                        | 20 EUR |
| Lojze Zupanc: KAMNITI MOST .....                                     | 25 EUR |
| Marko Črtalič: 40 LET SEVERJEVIH NAGRAD.....                         | 8 EUR  |
| PRIMORSKA PREŠERNOVA ZDRAVLJICA 1944 – 2. izdaja (faksimile) .....   | 7 EUR  |
| PASIJONSKI DONESKI 15/2020 .....                                     | 20 EUR |
| PASIJONSKI DONESKI 14/2019 .....                                     | 8 EUR  |
| PASIJONSKI DONESKI 13/2018.....                                      | 8 EUR  |
| Valentin Bogataj in Metka Sulič: MARIJAN GABRIJELČIČ 1940–1998 ..... | 5 EUR  |
| Marija Stanonik: NEKOČ JE BILO JEZERO .....                          | 8 EUR  |

### **VODNIKI**

|                                                      |       |
|------------------------------------------------------|-------|
| SLIKAR JERNEJ IZ LOKE IN NJEGOVA DELA NA LOŠKEM..... | 5 EUR |
| ALEJA ZNAMENITIH LOČANOV .....                       | 5 EUR |

### **LOŠKI RAZGLEDI**

|                                                |       |
|------------------------------------------------|-------|
| od številke 60 do 65 (razen številke 60) ..... | 8 EUR |
|------------------------------------------------|-------|

Knjige in *Loške razglede* lahko naročite v spletni trgovini na spletnih straneh Muzejskega društva Škofja Loka [www.mdloka.si](http://www.mdloka.si), lahko pa jih kupite tudi pri blagajni Loškega muzeja Škofja Loka na Loškem gradu.

Želimo vam prijetno branje!

Uredništvo



## ***Spoštovane Ločanke in Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!***

Muzejsko društvo Škofja Loka je že več kot osem desetletij nosilec domoznanstva na širšem Loškem ozemlju.

Naša najbolj prepoznavna dejavnost je izdajanje domoznanskega zbornika ***Loški razgledi***, ki redno izhaja že od leta 1954, in ***Pasijonskih doneskov***, publikacije, kjer je doslej izšlo 13 letnikov. Poleg tega imamo še dve zbirki, v katerih izdajamo domoznanske knjige, in sicer:

- zbirko **Doneski**, kjer smo do sedaj izdali 39 naslovov, (v zbirko so všteti tudi Pasijonski doneski)
- zbirko **Vodniki po loškem ozemlju**, v kateri je do sedaj izšlo 12 naslovov.

Redno tudi pripravljamo tematske Blaznikove večere, na katerih obravnavamo različne vsebine, pomembne za ljudi na širšem loškem ozemlju.

Naše delo in zgodovino delovanja društva si lahko ogledate na naših spletnih straneh: [www.mdloka.si](http://www.mdloka.si).

Vabimo vas, da se nam pridružite. Pristopno izjavo lahko izpolnite na spletnih straneh [www.mdloka.si](http://www.mdloka.si) ali jo dvignete v pisarni Loškega muzeja Škofja Loka, Grajska pot 13, Škofja Loka.

mag. Aleksander Igličar  
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

